XV

[illegible]

Janvier 1754.

B. 5

GERARDI L.B. VAN SWIETEN,

Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Paris. Institut. Bononiens. & Literar. incognitor. Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS, ET CURANDIS
MORBIS.

TOMI TERTII PARS PRIMA.

Congnis Missionis

Domus Florentinae

TAURINI,
EX TYPOGRAPHIA REGIA.
MDCCLIV.

PRAEFATIO.

Romiſeram, fateor, me citius datam fidem liberaturum, quam praeſtare potui, in edendis illis, quae ſupererant adhuc, Aphoriſmorum Commentariis: ſed & multa mihi obtigerunt, quae praevidere non poteram. Quis enim crediſſet, Auguſtam Imperatricem, medios inter belli tumultus, cogitaturam non tantum de reſtaurandis ſtudiis & bonis artibus, ſed & praeſtituram talia, quae pacatis temporibus vix ſperari poterant? *Collegium Thereſianum* ſub ejus auſpiciis erectum voluit in uſum nobilis juventutis, ut pietati, linguis,

philoſophiae, juriſprudentiae, operam darent. Juſſit ſimul, ut magno ſtatim numero confluentium juvenum curam gererem, dignum ducens, ut ſummorum Virorum filii, patriae ſpes, eodem uterentur Medico, cui Auguſtae Domus ſalutem credere dignata fuerat.

Voluit ſimul Auguſtiſſima Imperatrix, ut de emendando ſtudio Medico in antiquiſſima hac Univerſitate cogitarem ſerio; quod dum feci, utile credidi, ſi Inſtitutiones Medicas publice traderem, praemiſſa prius methodo medicinam diſcendi. Novus certe, nec adeo levis, labor!

Neque hoc tantum, ſed & rebus Medicis praeeſſe debui, omnibus intereſſe examinibus &c.; cum videbatur Auguſtiſſimae, muneris mei rationem hoc poſcere, neque abuſus, qui multi ſenſim irrepſerant, alio modo certius exſtirpari poſſe, quam ſi perpetui Praeſidis apud inclytam Facultatem provincia mihi demandaretur.

His omnibus adhuc addenda eſt Auguſtae Biblio-

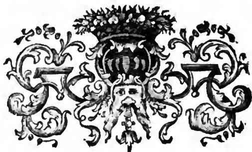
Bibliothecae cura, & novus impositus Bibliothecae praefecto labor: censura nempe librorum Medicorum, Philosophicorum, Philologicorum, Historicorum, & Miscellaneorum; Augustissimae enim pietas severam dictavit legem, qua omnibus suis ditionibus exulare jussit libros, qui moribus vel religioni nocere possent. Simul autem noluit, ullum damnari librum, nisi lectum, & de quo constitisset in pleno omnium Censorum consessu, quod atro carbone notari mereretur.

Fateor lubens, egregios me habere in hoc labore adjutores, utrumque nempe Augustae Bibliothecae Custodem, quorum eruditioni & multifariae linguarum peritiae debetur inprimis, quod vix ullo idiomate prodire in lucem possit liber, quin aliquis nostrum hunc legere & intelligere valeat. Interim tamen & bonas horulas impendere debui, & multas quidem, evolvendis nugis, & turpibus saepe. Insignis tamen utilitas hujus laboris taedium facile compensat.

Hinc

Hinc intelligent aequi rerum aeſtimatores, quod non iners otium, nec aulae deliciae, in cauſa fuerint, cur ſerius promiſſis ſteterim. Eadem fuit cauſa retardati operis, quae incepti; publica nempe utilitas, cui promovendae me totum dedi.

Quamvis autem ſenectutis limen jam attigerim, & iidem me premant labores, tamen firmum corporis robur, & nondum minutus mentis vigor, ſpem mihi faciunt, ut minori temporis intervallo abſolvere poſſim quartum & ultimum Tomum, in quo exarando jam verſor. Vale.

INDEX CAPITUM

Hujus primae Partis.

REIMPRIMATUR.

Vicarius Generalis S. Officii.

V. Rezia P. & R.

Se ne permette la ristampa.

Morozzo per la Gran Cancellería.

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE
APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS.

PLEURITIS.

§. 875.

Leuritis dicitur adeſſe, quando aeger laborat acuta, continua febre (564. 567.), cum pulſu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio (382. N.° 3.), in inſpiratu valide aucto, in expiratu vel animae retentione leniori, mitiori pariter, ubi reſpiratio, immoto thorace, maxime ope abdominis fit; tuſſi fere perpetua, dolorem magnum inferente, hinc ſuffocata.

Latus τὸ πλευρὸν & ἡ πλευρά Graecis dicitur; πλευραὶ frequenter pro coſtis ſumuntur: ſic enim illas vocavit *Pollux* [a]. Illas autem partes, quae ſub axillis ſunt, πλευρά ſive latera vocavit; morbum vero, qui circa coſtas eſt, Pleuritidem dixit: eodem modo, uti articulorum morbus Arthritis; renum vero morbus Nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & a lateribus Pleuritidis nomen ſatis apte deduci poſſe videtur. Sic dixit *Celſus* (b): *Stomachus lateribus cingitur; atque in his quoque vehementes dolores eſſe conſueverunt*. Quamvis autem hodie

(a) Jul. Poll. Onomaſtic. Lib. II. cap. IV. N. 166. 167. Tom. I. pag. 234. 235.
(b) Lib. IV. cap. VI. pag. 209.

a multis ventriculus hoc nomine vocetur, per stomachum tamen *Celsus* intellexit oesophagum, uti ex alio loco patet (*c*).

Definitio autem pleuritidis, quae hic traditur, non deducitur ex intellectu causae proximae morbi definiendi, sed ex collectione illorum phaenomenorum, quae hunc morbum comitantur, & quorum praesentia, unanimi Medicorum consensu, docet hunc morbum adesse. Duplici enim modo morbos definiri antea in Commentariis §. 820. vidimus. Nihil ergo hic de parte affecta in pleuritide, vel de ejus causa proxima, dicitur, de quibus postea agendum erit, sed simpliciter in textu habetur: DICITUR PLEURITIS ADESSE, QUANDO &c. Seligitur autem imprimis ideo in Pleuritide definienda haec methodus, quia de parte affecta inter auctores controversia est; de signis autem pathognomicis pleuritidis praesentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in describenda pleuritide conjungit *Galenus* (*d*); causam enim morbi proximam, & partem affectam determinat, simulque praecipua morbi symptomata enumerat. Sic autem habet: *Quae in succingente costas membrana, ac musculis illi continuis, fiunt inflammationes, morbum faciunt dictum pleuritidem: haec quidem habet inseparabilia symptomata, febrim acutam, dolorem, ac si loca (affecta) distraherentur vel pungerentur, respirationem frequentem & exiguam, pulsum parvum, arteriam duram, & quodammodo tensam, indicantem: tussim ut plurimum quidem cum sputis coloratis, raro & sine his &c.* Simili etiam definitione usus fuit *Aretaeus* (*e*) & *Aegineta* (*f*) & *Trallianus* (*g*).

Sequitur jam, ut singula phaenomena in definitione hac memorata expendamus.

Dolor adest in omni pleuritide, sed non omnis laterum dolor pleuritidis nomen meretur, uti optime monuit *Trallianus* [*h*]. Unde & *Hippocrates* (*i*), Hybernos morbos recensens, in eodem Aphorismo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optime hoc distinxit *Celsus*, de laterum doloribus agens, dicit enim (K): *Sed interdum id malum intra dolorem est: isque modo tarde, modo celeriter solvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oriturque acutus morbus, qui* πλευριτικὸς *a Graecis nominatur. Huic dolori lateris febris, & tussis accedit.* Ideo & *Aegineta* [*l*], postquam de pleuritide egerat, subjungit remedia ad dolores laterum, qui sine febre sunt, peculiari titulo illos distinguens. Optime hunc morbum expressit hinc *Juvenalis* (*m*) dicens:

Praeterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si coepere pati, missum ad sua corpora morbum
Infesto credunt a Numine &c.

Plu-

(*c*) Idem ibid. cap. 1. pag. 182. 184. (*d*) De Locis Affectis Lib. V. cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488. (*e*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. cap. x. pag. 8. (*f*) Lib. III. cap. XXXIII. pag. 40. versa. (*g*) Lib. VI. cap. 1. pag. 266. (*h*) Ibidem. (*i*) Aphor. 23. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 118. (*K*) Lib. IV. cap. VI. pag. 209. (*l*) Lib. III. cap. XXXIII. pag. 41. (*m*) Lib. V. Satyr. 13. vers. 229.

Plures enim cognitae sunt causae, quae dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Alia occasione in commentariis §. 326., ubi de contusione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, a cursu, lucta, onere majore sublato &c. fieri quandoque tantas musculorum distractiones, ut quaedam illarum fibrae rumpantur: Vulsiones, σπάσματα, & rupturas, ῥήγματα, vocaverunt veteres Medici illa mala; monueruntque, intensos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hystericis & hypochondriacis tales laterum dolores observantur, & quidem acutissimi saepe, sed sine febre; quibus doloribus pleuritidis medela per venae sectionem validam, & repetitam minime conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias induere larvas posse, & quaevis alia mala mentiri, alia occasione in Commentariis §. 633. ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & a podagra retropulsa observantur quandoque.

Bina ergo haec in omni pleuritide adsunt, febris acuta continua, & dolor. Quaenam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; simulque monitum §. 567. acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor vero pleuriticus non est mitis & obtusus, sed acutus & punctorius, qualem a distentis vasculis inflammatis nasci in Commentariis §. 382. 3. probatum fuit; quod & *Galenus*, & reliqui auctores antea memorati, in pleuritidis descriptione docuerunt. Hoc autem in primis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, sed non pleuriticos, observavit *Hippocrates*; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita etiam *in Coacis* [n] leguntur sequentia: *Dolores circa latus, in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, venae sectio laedit.* Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti sunt, neque aliis pleuritidis signis stipantur. *Duretus* (o) loco *in febribus* (ἐν πυρετοῖσιν) maluit legere *febris expertibus* (ἀπυρέτοισιν): sed forte, nihil in textu mutandum esse, probabile videbitur, si consideretur, eadem hac Praenotione alium morbum ab *Hippocrate* recenseri, quem pariter venae sectio laedit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi diserte additur *febris non expertibus* ἐν ἀπύροις.

Pulsus autem durus in omnibus fere morbis acutis inflammatoriis observatur, ob cruorem densum & compactum, difficilius per fines capillares arteriarum transeuntem (p): ideoque & hunc in Pleuritidis descriptione notavit *Galenus*, uti modo dictum fuit; alibique (q) monuit, ob duritiem pulsum pleuriticorum vehementem videri minus peritis, *qui* DURUM ICTUM *nequeunt a vehementi distinguere!* Fallere tamen quandoque posset hoc signum, dum prae doloris acerbitate inspirare nequeunt aegri, & seipsos fere suffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulsusque mollis & exilis apparet; de qua re postea ad §. 883. dicetur.

Cum autem, dilatato per inspirationem thorace, distrahantur partes in-

(n) N. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (o) In Coacas Hippocratis pag. 387. (p) H. Boerhaave Institut. §. 962. (q) De Pulsib. ad Tirones cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 9.

flammatae, necessario augebitur dolor, qui ob eandem causam lenior erit inter exspirandum, vel dum aegri animam retinent. Unde etiam valida pleuritide correpti, ut acerbissimum dolorem evitent, vix inspirant, sicque se ipsos suffocant. Hinc levamen aegri tales saepe percipiunt, dum lata fascia thorax sic constringitur, ut pectoris inter inspirandum dilatatio vel nulla sit, vel exigua admodum; tunc enim inspiratio, immoto thorace, perficitur imprimis abdominis ope. In inspiratione enim non tantum dilatatur thorax costarum motu solo, verum etiam diaphragma deorsum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis vero cavum angustat, unde pressa viscera abdominalia musculorum abdominalium resistentiam superant, ventremque attollunt. Ubi ergo per fasciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc spatium fieri pulmoni per aerem inspiratum dilatando, dum deorsum ducitur diaphragma; forte tunc & majori vi, quam dum simul dilatatur pectus: atque hoc modo respiratio ad vitam necessaria poterit peragi. Pro vario autem situ partis inflammatae majus minusve fiet impedimentum respirationi, uti postea §. 877. patebit.

Tussis autem fere perpetua adest: unde ab optimis auctoribus semper inter signa pleuritidis numeratur. Cum autem vel sola inspiratio tantum dolorem faciat, satis patet, quantum ille augeri debeat, dum tussi quassatur pectus, unde & aegri natam tussim omni molimine supprimere nituntur, &, si nequeant, convelluntur saepe prae doloris acerbitate.

Horum omnium phaenomenorum concursus docet, pleuritidem adesse: verum optime Aretaeus [r] monuit sequentia: *opus est autem, omnia haec [pleuritidis phaenomena nempe] inter se consonare atque conspirare, ab una causa pendentia. Quaecumque enim ex his sparsim alia ab alia causa producuntur, etsi omnia simul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. a distractione partium post validos nixus ortus foret, tussisque catarrhosa adesset, simulque acuta continua febris ab alia causa quacumque [puta contagio varioloso, morbilloso, vel alio quovis epidemico] accederet, haberetur quidem concursus symptomatum pleuriticorum, sed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cum singula haec symptomata non ab una & eadem causa ortum ducerent.

§. 876. QUoties una cum his symptomatibus sputa ex pulmone symptomatica prodeunt, dicitur *humida*; quando haec absunt, *sicca* vocatur.

Quibus signis pleuritis praesens cognosci possit, vidimus: sequitur jam ut de variis hujus morbi speciebus quaedam dicantur. Humidam enim & siccam, veram & spuriam, idiopathicam & symptomaticam pleuritidem dixerunt auctores. De humida & sicca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicetur sequentibus numeris.

Tussis

(r) Lib. I. de causis & signis Morbor. Acutor. cap. x. pag. 8.

Tuſſis fere perpetua pleuritidem comitari ſolet: Cumque ſputa tanti momenti ſint in peripneumonia, & ipſa pleuritis per ſputa ſaepe ſolvatur, uti poſtea §. 888. patebit, in ipſo morbi initio periti Medici ſemper attendunt, an per tuſſim excretio fiat, & qualis. Ubi ergo per tuſſim ſputa educuntur, qualiacumque demum haec fuerint, vocatur pleuritis humida, ſi vero ſicca & inanis tuſſis aegros vexet, ſicca dicitur; indeque habetur prima & maxime obvia pleuritidis diſtinctio, jam memorata *Hippocrati* (s), *Galeno* (t), *Celſo* (u), *Tralliano* (v), aliiſque.

Cum autem monuerit *Galenus*, uti antea in Commentariis §. 830. 2. dictum fuit, in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, illam excretionem, quae per ſputa fit, ſimilem eſſe urinarum ſedimentis, quae cruditatem, vel coctionem, in morbis acutis deſignant, adeoque dixerit, ſiccam abſque ullo ſputo tuſſim idem ſignificare ac urinam aquoſam, quae crudiſſima, & peſſimi ominis merito habetur; patet, multum ad Prognoſin facere, diſtinctionem Pleuritidis in humidam & ſiccam. Ab omnibus enim damnatur Pleuritis ſicca, tanquam periculoſa, & moleſtiſſima curatu, & concoctu difficilis (x), quae vel celeriter hominem rapit, vel non niſi longo tempore ſolvitur (y). *Celſus* ramen, licet damnaverit ſiccam in hoc morbo tuſſim, ſanguinea ſputa tamen videtur adhuc pro pejori omine habuiſſe; dicens: *Huic dolori lateris febris & tuſſis accedit: & per hanc excreatur, ſi tolerabilis morbus eſt, pituita, ſi gravis, ſanguis. Interdum etiam ſicca tuſſis eſt, quae nihil emolitur, idque vitio primo gravius, ſecundo tolerabilius eſt* (*). Confirmant tamen experimenta practica, ſputa ſanguine tincta frequentiſſime in pleuritide adeſſe, minuſque nocere, quam ſi abſque ullo omnino ſputo morbus ſit.

§. 877. Nulla eſt pars integumentorum interni thoracis, quam non aggreditur: tota ergo pleura, totumque mediaſtinum, hinc anterior, poſterior, dextra, ſiniſtra, ſuperior, inferior, exterior, profundior pars aeque obſidetur hoc malo: ſed inprimis latera.

Videndum jam, quis locus affectus ſit in pleuritide. Omnia ſymptomata docent, validam inflammationem in hoc morbo adeſſe, ſed non convenit inter Medicos, quanam in parte haec inflammatio haereat. Acutiſſimus dolor, dum inſpirant tales aegri, docet, moveri illo tempore partes inflammatas, vel & diſtrahi. Membranam illam, quam *coſtas ſuccingentem*, vel & ſimpliciter *ſuccingentem*, vocaverunt veteres (τὸν ὑπεζωκότα ὑμένα) propriam & ſolam pleuritidis ſedem eſſe voluerunt multi. Pleuram recepto jam nomine, licet forte minus proprio (z) vocare ſolent Medici

(s) De Morbis Lib. III. cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 590. (t) De locis affectis Lib. V. cap. III. ibid. pag. 488. (u) Lib. IV. cap. VI. pag. 209. (v) Lib. VI. cap. I. pag. 267. (x) Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis uti & Coac. Praenot. num. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (y) Vide Galeni locum citatum. (*) Lib. IV. cap. VI. pag. 209. (z) Petit. Comment. in Aretaeum pag. 151.

dici, quae omnem interni thoracis ambitum investit, pericardium tegit, & sua duplicatura mediastinum (vide Commentaria §. 170. 4.) constituit: sic enim hunc morbum *Aretaeus* [a] definivit : *sub costis, dorso, & internis pectoris ad claviculas usque, tenuis membrana robusta substrata est, ossibus adnata, cui nomen succingens. In hac quum phlegmone suborta fuerit, febris [adest] cum tussi, & sputis variis, pleuritis vocatur ille affectus*. In eadem sententia fuit & *Aegineta* (b) & *Trallianus* [c]. Partis affectae non meminit *Celsus* (d), dum hunc morbum describit. *Galenus* autem, uti ad §. 875 dictum fuit, non tantum costas succingentis membranae, sed & musculorum ipsi continuorum, inflammationem facere pleuritidem statuit.

Cum autem pleuritis & peripneumonia tantam inter se affinitatem habeant, ab iisdem saepe causis producantur, in utroque morbo tussis adsit, per sputa ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutissimam pleuritidem comitetur saepe, sequatur fere semper; Clarissimi viri, & de re Medica optime meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eandem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* [e] tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expensis omnibus pleuritidis phaenomenis concluserit, *morbum illum nihil aliud esse, quam febrem a propria & peculiari sanguinis inflammatione ortam, qua natura materiam peccantem in pleuram deponit : nonnunquam & in pulmones, unde Peripneumonia suboritur ; quam a priore, gradu tantum, & pro majore ejusdem causae intentione, extentuque latiori differre, autumat*. Interim tamen distinctam morbi sedem in utroque hoc morbo posuit.

Neque nova haec opinio est, pulmonem esse partem affectam in pleuritide : *Aurelianus* [f] enim plures antiquos Medicos recensuit, qui hanc sententiam tuebantur. Imo & apud *Hippocratem* quaedam inveniuntur, quae huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (g), voluit, pulmonem, natura sua rarum & siccum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, si in utroque latere hoc fiat, peripneumoniam facere; si in alterutro tantum, pleuritidem. Alio autem in loco (h) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum resiccatus prae vehementi siti in latus inclinatur ex impotentia, illudque tangit. Verum constat ex Physiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneumoniae historia patuit satis, non ex hac causa pendere hujus morbi originem.

Celeberrimus Hoffmannus [i] fuit in hac opinione, pleuritidem spuriam adesse, si inflammatio externas tantum partes occupet ; si vero membranosae pulmonalis substantiae superficiem instar Erysipelatis prehendat, pleuritidem

(a) Lib. I. de causis & signis morbor. acutor. cap. x. pag. 8. (b) Lib. III. cap. XXXIII. pag. 40. versa. (c) Lib. VI. cap. I. pag. 266. (d) Lib. IV. cap. VI. pag. 209. &c. (e) Sect. VI. cap. III. pag. 334. (f) Acutor. morbor. Lib. II. cap. XVI. pag. 115. (g) De locis in Homine cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 365. (h) Ibidem cap. x. pag. 369. (i) Medicin. Ration. Systematicae Tom. IV. Sect. II. pag. 426. 427.

dem esse veram, & ubi altius in ipsam pulmonum substantiam descendit, tunc peripneumoniam adesse. Eandem sententiam amplexus fuit & *Trillerus* in eruditissimo simul atque utilissimo tractatu, quem de pleuritide conscripsit, ac ideo potius *pleuripneumoniam* vel *peripneumopleuritidem* hunc morbum vocandum voluit (*K*). Certum quidem est, solam pleuram non esse semper pleuritidis sedem, sed & musculos ipsi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulo ante dictum fuit: & ipsa adiposa membrana, in locis intercostalibus saginatorum animalium adeo conspicua, quam frequentissimam & quidem tenacissimae inflammationis sedem esse, in Commentariis §. 374. demonstratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adiposam membranam in tumorem attollens, pleuram cum summo dolore distrahere potest (*l*). Cum ergo ex inflammationis historia ante tradita constiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus observantur, posse esse inflammationis sedem, patet, illam in pleura, pinguedine ipsi superposita, musculisque intercostalibus obtinere posse: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis sedem esse posse, licet tamen non semper ibi haereat morbus, ut multi crediderunt; sed & in pinguedine, & musculis intercostalibus, reperiatur frequenter.

Certe acutissimus ille dolor, qui primum etiam nixum inspirationis comitatur in pleuritide, videtur docere non in solo pulmone haerere malum, cum in peripneumonia vera saepe nullus, aliquando obtusus tantum dolor ab aegris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranosam ejus superficiem, quae tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur? Verum quidem est, in cadaveribus pleuritide defunctorum saepe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (*m*) fatetur, se in dissectione pleuriticorum raro observasse pleuram tumere, licet phlegmone antecesserit. Verum tenuis haec & tensa membrana, licet inflammaretur, non multum tumoris faceret, cum in phlegmone tota fere tumoris moles a panniculo adiposo turgente pendeat. Novimus sic, periosteum, cerebri meninges, ligamenta, absque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere posse. Unde & *Jacotius* [*n*] modo allegatis praemisit sequentia: *Inflammationis nomine non solum sanguinis immodicam copiam in locum inanem collectam intelligimus, sed quamvis excedentem etiam in parvis membri vasis*. Magis urget *Petri Servii* testimonium, qui in trecentis pleuriticis Romae, post mortem dissectis, deprehendit semper unum pulmonis lobum corruptum & materia putrida turgidum, intacta tamen, aut leviter saltem vitiata pleura (*o*). Verum, si consideretur, pleuritidem, & peripneumoniam saepe simul concurrere, neque ex pleuritide semper perire aegros, quia membrana pleura aut loca intercostalia

(*K*) Cap. I. pag. 9. (*l*) Abrah. Kaau. Perspirat: Hippocrat. cap. VII. num. 143. pag. 66: (*m*) Hollerii Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 429. (*n*) Ibidem. (*o*) Triller. de Pleuritide cap. 1. pag. 10.

costalia inflammata sunt, sed saepius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis supprimitur, unde impedito sanguinis per pulmones trajectu, lethalis peripneumonia nascitur [vide §. 905.]; patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum fere semper in pulmone vitium inveniatur, licet leviter tantum affecta pleura videatur. Notandum enim, quod *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, sed leviter tantum: Causa ergo mortis in pulmone affecto inveniebatur quidem, prima tamen origo mali in pleura, vel ipsi incumbentibus musculis, & adiposa tunica, haesisse potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant observata plurima: sic *Aurelianus* [p] dixit: *Manifesta namque conjectura est, quod ipsa (pleura,) patiatur. Si quidem tumoris augmento collectionem in pleuriticis faciat, & exspirantibus saepe aegrotis nigra invenialur.*

Coram multis spectatoribus in nosocomio dissecuit *Diemerbroeckius* (q) cadaver mulieris pleuritide mortuae, quae primis quatuordecim diebus acutissime afflicta fuerat, postea vero, suppuratione facta, morbus per aliquot dies mitior visus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem a pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma usque inflammatam: abscessus autem ruptus fuerat ad quintam & sextam costam, quae binae costae duorum digitorum latitudine omnino erant pleura nudatae: pus in thoracis cavitatem modica quantitate effluxerat. Pulmo inveniebatur nulla inflammatione, aut alio malo laesus. Similia & postea in viri cadavere eodem morbo extincti vidit, atque inde conclusit, minime veram esse illam opinionem, qua statuitur, in omni pleuritide adesse etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumonia mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriore membrana, licet illi aegri de obtuso tantum dolore conquesti fuissent, dum viverent. Pleuram pariter affectam post hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (r), & alii plurimi, quos recensere nimis operosum foret.

Sed & *Hippocrates* [s] diserte dixit, ad latus impactam bilem & pituitam pleuritidem facere; si vero pulmo eadem in se traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide esse pleuram, contiguam ipsi pinguedinosam tunicam, & musculos incumbentes: pulmonem vero in pleuritide quidem affici ob impeditam respirationem, atque inflammari sic posse, interim tamen pulmonis inflammationem a pleuritide omnino distinctam esse.

Neque obstat tussis, quam crediderunt tantum a pulmone affecto nasci posse clari in arte Viri. Dum intercostalia loca inflammata tument, pulmonem contiguum premere atque irritare possunt, sicque tussim producere: ipsa inspi-

(p) Acutor. Morbor. Lib. II. cap. XVI. pag. 117. (q) Anatom. Lib. II. cap. XIII. pag. 309. (r) Harder. Apiar. Observ. 53. pag. 222. 223. (s) De Morbis Lib. I. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 546.

ſpiratio ob acerbum dolorem impedita tuſſis cauſa eſſe poteſt. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altius aſſurgens furſum premit viſcera abdominalia, ſicque diaphragmatis liberum motum impedit, moleſtiſſima quandoque tuſſis obſervatur (*t*). Narium internarum irritatio, rudior attactus membranae meatum auditorium inveſtientis, tuſſim producere poteſt. Si ergo ab aliis partibus, a pulmone diſſitis, tuſſis excitari poſſit, quanto magis a locis pulmoni contiguis, inflammatis, & dolentibus. In lateris tuberculo, quod ſuppuratum uri, vel ſecari juſſit *Hippocrates* (*u*), adeoque verſus exteriora haeſiſſe videtur, tuſſim adſuiſſe notat. Sputa autem, quae in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verum poſtea ad §. 888. *6*. de his dicendum erit, tuncque patebit, neque ex ſputis concludi poſſe, pulmonem in omni pleuritide ſemper & primario affici.

Cum ergo in ipſa membrana pleura, pinguedine ipſi incumbente, muſculis intercoſtalibus, nata inflammatio pleuritidem facere poſſit, patet, in diverſis, & ſatis diſſitis, corporis locis, eundem nomine morbum obtinere poſſe. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipſumque mediaſtinum ex pleurae duplicata lamella, interpoſita tunica celluloſa, conſtat; diaphragma, & pericardium pleura obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranae pleurae, quae diaphragma ambit, inflammatur, *Paraphrenitidem* vocare morbum, de quo poſtea, ob ſymptomata quaedam peculiaria, ſingulari capitulo agetur; ſimulque tunc addentur illa, quae circa Pericardii & mediaſtini inflammationem maxime notanda ſunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides obſervavi, & paſſim hoc fide digniſſimorum auctorum teſtimoniis confirmatur: omnium tamen frequentiſſime latera hoc morbo occupantur; atque ideo a parte corporis, quae magis patitur, nomen ſumpſiſſe hunc morbum concluſit *Aurelianus* (*v*). Hoc autem imprimis notari meretur, quia minus periti non ſuſpicantur pleuritidem adeſſe, niſi dolor latus occupet: imo & vulgus in illa opinione eſt, ſiniſtrum latus ſolum huic morbo obnoxium eſſe; unde ſaepe morbum ſummo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adeſt. Interim tamen conferendo ſatis numeroſas hujus morbi hiſtorias, quas collegi, vidi ſaepius adhuc dextrum latus, quam ſiniſtrum, affectum fuiſſe: quod & notavit *Trillerus* (*x*), qui ſe obſervaſſe teſtatur benigniorem eſſe pleuritidem, quae dextrum latus occupat, periculoſiorem vero & diuturniorem, quae ſiniſtrum. Monuerat jam *Aretaeus* (*y*), per omnem continuitatem ſuccingentis membranae dolorem protendi, quibuſdam etiam ad dorſum & ſcapulas pertingere, huncque dorſalem pleuritidem ab antiquis vocatam fuiſſe, uti ex ingenioſa obſcuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (*z*)

B dedit,

(*t*) Mauriceau. Tom. I. Liv. I. Chap. XVI. pag. 141. (*u*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIV. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*v*) Acut. Morbor. Lib. II. cap. XIII. pag. 110. (*x*) De Pleuritide pag. 4. (*y*) De cauſis & ſignis Morb. Acut. Lib. I. Cap. X. pag. 8. (*z*) Ibidem pag. 152.

dedit, patet. Pleuritidis in dorso etiam jam meminit *Hippocrates* (*a*); quaedam tamen ibi occurrunt, quae corruptum esse textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem sub ipso sterno, hunc morbum occupasse, docuerunt observata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis practicis non exhibitorum* refert SCHENCKIUS (*b*). In cadavere enim viri, nono die morbi praeter Medicorum exspectationem mortui, *inventus fuit in membranis intersepientibus tumor inflammatorius satis notabilis magnitudinis, qui etiam ex parte communicabatur pericardio*. In talibus aegris aderant omnia acutae pleuritidis phaenomena, sed lateris dolor aberat, ejusque loco aliquid molesti sub sterno percipiebatur, cum magni ardoris in thorace sensu. Patet autem satis, eo acriorem inflammatarum partium dolorem esse, quo magis inter inspirandum moveri aut distrahi debent, adeoque variam doloris intensitatem in pleuritide esse posse, prout in hoc, illove thoracis loco haeret morbus. Quia autem frequentissime latera occupat pleuritis, ideo inter signa §. 875. dolor acutus punctorius ponitur, licet absolute loquendo pleuritis & absque hoc dolore, vel saltem leni tantum comitata, esse possit, uti ex modo dictis patet.

§. 878. UBi autem ipsa membrana costas interne succingens doloris sedes, aut pars illa musculorum intercostalium internorum, *vera*; si autem altius intercostales musculi, externi inprimis, vel & his superiora laborant, *spuria* appellatur.

Quosdam lateris dolores absque febre esse, illosque ad pleuritidem non pertinere, §. 875. patuit. Verum & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui respirationis liberam actionem utcumque laedunt, neque tamen adeo periculosum exitum habent. Hinc illa distinctio pleuritidis in *veram* & *spuriam* nata fuit. Vera dicebatur, si ipsa pleura, vel partes huic proximae, inflammatae essent; spuria autem, si superiores his partes, & integumentis externis magisque vicinae, laborarent. Diversum discrimen in utraque pleuritidis specie imprimis inde pendet, quod eo magis impediatur vitalis inspiratio, quo magis versus interiora haeserit malum; & suppuratio natam inflammationem sequens extrorsum tendat potius, si in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra versus pectoris cavum ruat, si profundius malum haeserit. Pulchre haec notavit *Galenus* (*c*), signaque recensuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, distingui possent. Postquam enim de Pleuritide dixerat, subjungit sequentia: *Sunt vero alii laterum dolores cum febribus, per quos necessario densa & parva respiratio fit; nihil autem exspuitur, ut ideo sputi expertibus pleuritidibus similes fiant; verum facile ab illis discernuntur; tum quod nulla sit tussis, cum sputi expertes (pleuritides) siccam tussim habeant, tum quod neque tensionem, neque duritiem*

(*a*) De Morbis Lib. III. cap. xv. pag. 590. (*b*) Lib. 2. pag. 289.
(*c*) De Locis affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488.

ritiem ullam referat pulsus, neque adeo acuta febre laborent, & respirationis difficultas minus illos molestet: nonnulli etiam, prementibus nobis extrinsecus locum inflammatum, dolent. Illis repurgatio non fit per sputa, quia ab initio nihil [humoris] inflammationem excitantis ad thoracis spatium pervenit. Concocta vero inflammatione, nisi pus prius discutiatur, ad cutim attollitur, & secatur. Modo dictis similia & apud *Æginetam* (*d*) habentur. Difficulter autem admodum distingui posse videtur, an intercostales musculos internos externosve solos inflammatio occupet, cum sibi invicem incumbant, & similem actionem habeant, adeoque satis obscura inde foret Pleuritidis verae & spuriae Diagnosis, quae longe evidentior ex Galeni loco citato haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercostalia, & his superiora, simul inflammentur, quales casus aliquando vidi, licet rarius: Cum autem a potiori soleat sumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potius, quam ad spuriam.

§. 879. ADultos, sanguineos, lautius potos, pastosve, exercitatos valde, acidum raro eructantes, in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maxime subito aestuante post acre gelu coelo, aut hyberno in acerrime frigido vento; infestat primario: tumque vocatur *idiopathica*.

Docuerunt observata fidelia, non omnem aetatem & temperiem aeque huic morbo obnoxiam esse, imo & varium anni tempus, aerisque vicissitudines, considerationem hic mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius est, adeoque maxime metuendus illis, qui sponte in hos morbos vergunt. Tales autem sunt (uti alia occasione in Commentariis §. 772. monitum fuit,) quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt, acriores, & celerius moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent, corpus gracile, agile, robustum, calidum. Adultos hinc potius invadit, quam juniores, in quibus solidorum laxior compages, & fluidorum minor densitas reperitur; unde & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 874.) monuerat, pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licet rarius, & junioribus hic morbus contingit. Ob eandem rationem notaverat *Aurelianus* (*e*), maribus frequentiorem quam foeminis esse hunc morbum: testatur autem *Trillerus* (*f*), foeminas pejus affici quam viros, si hoc morbo corripiantur, licet hoc rarius contingat. Validae enim tunc videntur fuisse causae, quae in corpore foeminino, minus ad hunc morbum praedisposito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem *Hippocrates* (*g*)

 sequen-

(*d*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. versa. (*e*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XIII. pag. 111. (*f*) De Pleuritide pag. 4. (*g*) Aphor. 34. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 75.

sequentia: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempestati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris sit*. Et *Galenus* (*h*) in Commentariis in hunc textum optime notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipsa constitutione corporis aegrotantis, sed a vehementia causae, quae morbum produxerat. Possunt facile conciliari modo dicta illis, quae in §. 874. habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & foeminis & laxis hominibus rarius contingere, atque facile, & fere sponte, sanari, quatenus nempe ipsa fluidorum & solidorum dispositio naturalis in his hominibus minus favet huic morbo. Interim tamen, ubi causae procatarcticae tanta efficacia est, ut in minus praedispositis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare possit, non repugnat, periculosum morbum esse posse quandoque, licet tamen in duro & exercitato corpore ab eadem causa pejor adhuc nasceretur morbus, & a leviore etiam causa in tali corpore excitaretur.

Observavit *Sydenhamus* [*i*], quod hic morbus *temperamento sanguineo praeditos prae reliquis aggreditur, saepe etiam rusticos & duro jam fractos membra labore*. Densis autem illis & exercitatis corporibus imprimis perniciosum esse hunc morbum, jam monuerat *Hippocrates* (K), uti alia occasione dictum fuit. Et in macilentis & siccis corporibus frequentius se hunc morbum observasse, quam in obesis & humidis, testatur *Trillerus* (*l*). Rigida enim in his vasa, & humores densi observantur. Ob hanc causam *Aretaeus* (*m*) credidisse videtur, senes imprimis pleuritidi obnoxios esse, sed & saepius evadere, cum valida phlegmone in senili aetate raro excitetur. Contrarium vero de juvenibus, & in flore aetatis constitutis hominibus, dixit, nempe, minus frequenter hoc morbo affici, sed & rarius emergere, quia majori impetu in talibus furere solet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere, colligi etiam potest ex illis, quae apud *Hippocratem in libro de aere, locis, & aquis* [*n*] habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes septentrioni oppositas, robusta & sicca habere corpora, sed & pleuritidi obnoxios vivere: contra vero illos, qui civitates austro oppositas habitant, imbecilliora (ἀτονώτερα) plerumque corpora habere, sed & raro pleuritide corripi (*o*).

Cibos potusque vel acri sua indole, vel & sola copia nimia, febres excitare posse, antea in Commentariis §. 586. a. vidimus; adeoque patet, lautius potos & pastos, si simul in morbos inflammatorios ex propria temperie & aetate proni fuerint, facillime in pleuritidem incidere. Unde & copiosam vini ingurgitationem pro causa pleuritidis habuit *Hippocrates* (*p*). Longe pejor adhuc spirituum fermentatorum abusus, cum & ab his liqui-

dis

(*h*) Ibidem pag. 76. (*i*) Sect. VI. Cap. III. pag. 331. (*K*) Coac. Praenot. N. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*l*) De Pleuritide pag. 3. (*m*) De causis & signis Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*n*) Charter. Tom. VI. pag. 191. (*o*) Ibidem pag. 190. (*p*) De Morbis Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 546.

dis coagulum inducatur, & solidae corporis partes corrugentur; ideoque frequentissimae & acerrimae pleuritides illis accidere solent, *qui potui spirituosiori, praesertim vini spiritui, plus justo per vitam sunt assueti*, uti observavit *Trillerus* (*q*). Saepe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebriosis hominibus vidi.

Acidum raro eructantes. Monuit in Aphorismis (*r*) *Hippocrates* sequentia: *Qui acidum eructant, raro pleuritici fiunt*. Ubi autem de *morbis spontaneis ex acido humore* agebatur, constitit, boni sanguinis inopiam, debilitatem fibrosae compagis vasorum & viscerum, atque defectum animalis motus (vide §. 61.) merito inter causas acidae acrimoniae numerari. Verum patet ex ante dictis, talia corpora minime ad morbos inflammatorios disposita esse: unde intelligitur facile ratio hujus Aphorismi. Postquam autem *Helmontius* (*s*) statuerat, hostile acidum, pleurae tanquam spinam infixum, pleuritidem facere, longe aliam hujus aphorismi explicationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo saepius hoc morbo affligi illos, qui acidum raro eructabant, quia illud retentum in corpore, sanguini mistum, morbo huic originem dabat. Quam vana autem haec sit opinio, ex causis pleuritidis postea recensendis, uti & ex tota hujus morbi historia, satis patebit.

In morbos inflammatorios vergentes. Quales illi sint, paulo ante dictum fuit ad eandem hanc paragraphum. Hoc autem cognoscitur ex corporis habitu, & morbis praegressis.

Verno tempore &c. Pleuritis quidem omni anni tempore a causis postea enumerandis nasci potest, verum quando Epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potissimum verno tempore aggreditur; imprimis autem illa parte anni, quae *inter ver atque aestatem ambigens, utriusque quasi fibula est*, uti *Sydenhamus* (*t*) monuit; quod & propriis Epidemicarum constitutionum observatis confirmatum vidi.

Aut hyberno in acerrime frigido vento. Per frigus adunari sanguinis moleculas, adeoque causam obstructionis in arteriarum angustiis nasci, antea ad §. 117. demonstratum fuit. Si jam frigidus ventus magna vi aerem gelidum in pulmonem impellat, qui pleurae contiguus est, simulque totum corpus undique afflet, loca intercostalia ab utraque parte tam interiori quam exteriori exponuntur acri frigori. Imprimis autem pleuritidis periculum tunc adest, dum ex calidis hypocaustis in aerem frigidissimum, non satis tecto vestibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maxime, & quidem vehementissimas (*u*); & *Aretaeus* (*v*) similia monuit.

Tunc.

(*q*) De Pleuritide pag. 4. (*r*) Sect. VI. N. 33. Charter. Tom. IX. pag. 269. (*s*) In Capitulo *Pleura furens*, N. 13. pag. 319. (*t*) Sect. V. Cap. v. & Sect. VI. Cap. II. pag. 306. 330. (*u*) De Affectionibus Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621. (*v*) De causis & signis Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.

TUNCQUE VOCATUR IDIOPATHICA. Quando nempe pleuritidis causa, a primo ipsius morbi initio, in locis intercostalibus haesit, non vero in alia parte corporis prius nata, dein relicta priori sede, has partes occupavit: ἰδιοπάθεια enim dicitur propria & primaria affectio.

§. 880. AT ex materie praegressi inflammatorii morbi mota & in loca descripta (877. 878.) delata, exorta *symptomatica* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis, prius natis in corpore, pleuritidem succedere, tuncque vocatur symptomatica. Sic alia occasione ad §. 752. notavi, quartanam, verno tempore calidissimis remediis tractatam, transivisse in saevam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (x) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus supervenire, cujuscumque demum generis sint: notat autem praecipue hoc contingere intempestivo calidorum remediorum in morbis incipientibus usu; praesertim si aegrorum aetas, temperamentum, annique tempestas inter ver & aestatem ambigens, simul conspiraverint.

Haec autem distinctio pleuritidis in idiopathicam & symptomaticam usum insignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica sanguinis missionem, saepius quandoque repetitam, ut plurimum poscit. Si autem pleuritis symptomatica sequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles sanguinis missionem, saltem repetitam, non fert; tunc longe parcius, quam aliter fieri solet, sanguis mittendus est. Sedula morborum observatione hoc invenit *Sydenhamus* (y), & tanquam rem magni momenti in praxi proposuit.

§. 881. PRO causa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandae cuicunque aptum (375. ad 380.). 2. Id, quod hanc causam generalem determinat in pleuram praecipue; quo pertinent maxime, natura aegri, intercostales arteriolas angustiores, magisque duras, habentis: morbus praecedens, qui reliquit dispositionem eadem proferentem, ut est scirrhus pleurae, callus, pulmo adnatus &c., natura epidemici morbi praedominantis; aer frigidus, per angustas rimas violente actus in nudatum corpus, ex labore vel igne prius valde aestuans; potus gelidus subito, magno haustu, ingestus in corpore simili; aer hyemali tempore borealis gelidissimus. 3. μετάστασις materiae inflammatoriae, ichorosae, suppuratoriae, prius in toto, vel in aliqua parte, praedominantis, & dein quacunque causa huc

(x) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (y) Sect. V. Cap. V. pag. 310.

huc depositae, ut in morbillis, variolis, tumoribus ulcerosis, ulceribus magnis, latis, subito evanescentibus, absorpta venis materie.

I. Agendum nunc de causis. Cum autem hactenus dicta evincant, pleuritidem esse morbum inflammatorium (quod & ex decursu totius morbi, & eventu vario, postea describendis, patebit), ad causas pleuritidis referuntur omnia illa, quae inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hic citatis.

II. Licet autem inflammatoria diathesis in sanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc causa esse, per quam illud malum intercostalia loca potius occupet. Huc refertur NATURA AEGRI &c. Docuerunt Anatomici, magnam saepe diversitatem observari in vasorum magnitudine & numero in diversis corporibus, imo & quandoque nonnullas arterias callosas, cartilagineas, imo & osseas factas fuisse. Posset ergo & tale vitium in arteriis intercostalibus contingere, sicque libero sanguinis motui per illas impedimentum nasci. Interim tamen verosimile videtur, rarius talem causam adesse, cum illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantum observetur, & imprimis in decrepita senectute.

MORBUS PRAECEDENS &c. Post inflammationes validas scirrhosam saepe duritiem manere, in historia inflammationis ad §. 392. patuit, praecipue circa partes glandulosas. Verum & alia occasione, ubi §. 485. de scirrho agebatur, notavi, quam mirae indurationes partium membranacearum quandoque observatae fuerint in cadaveribus. Praeterea ad §. 843. patuit, pulmonem inflammatum contiguae pleurae frequenter accrescere: non mirum ergo si & idem fiat a pleurae inflammatione, quod pleuritidem passorum Anatome docuit (z).

Tales autem callosas aut scirrhosas indurationes, uti & concretiones partium prius liberarum, causam esse posse obstructionis & inflammationis, antea ad §. 112. 1. probatum fuit. Ideo saevam pleuritidem passi saepe tota vita doloris aliquas reliquias sentiunt, a mutatione aeris subita, a validis animi affectibus, potu largiore &c. praecipue si saepius cum hoc morbo conflictati fuerint. Ita ex *Brassavolo* notat *Schenckius* (*a*) quod Alphonsus Ferrariae dux, ter pleuritidem passus & sanatus, postea in eodem loco a minima etiam occasione dolorem senserit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (*b*) se in praxi observasse, quod illi facilius & frequentius in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus signis judicabat, pulmonem pleurae adhaerere. Docuit etiam experientia Medicos, crebrius corripi pleuritide illos, qui semel eadem decubuerunt.

NATURA EPIDEMICI MORBI PRAEDOMINANTIS. Quamvis pleuritis saepe ortum ducat a causis manifestis, aere v. g. frigido corpus a valido motu aestuans afflante, tamen observatio fidelis docuit, nasci & pleuritides, multosque

(z) Triller. de Pleuritide pag. 6. (*a*) J. Schenckii observ. med. rar. Lib. II. pag. 245. (*b*) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 308.

tosque homines affligere eodem tempore, licet nulla causa noscatur, cui morbi origo tribui possit. Verum quidem est, communem pluribus afflictionem, aliaque (de quibus postea §. 1404. & sequentibus agetur) suadere, latentem talem causam in aere haerere: interim tamen nemo facile determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter grassantes efficiat, cum nulla mutatio qualitatum sensilium aeris detegatur, cui adscribi merito posset talis effectua. Mirabatur non sine ratione hoc *Sydenhamus*, quod febres tales epidemicae nunc caput affligerent, alio tempore intestina, & dysenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potius & pulmones invaderent. Observavit tamen & rem magni in praxi Medica momenti, quod nempe per mutationes qualitatum sensilium aeris Epidemica constitutio deflecteret utcumque a pristina indole, quatenus nempe alia para corporis afficeretur. Ita dum febris Epidemica grassabatur, quae caput invadebat, contigit, ut mense Octobri toto insolitus aeris tepor adesset, quem subito excipiebat frigida & humida tempestas; unde oriebantur tusses integras familias affligentes. Verum tusses illae febri Epidemicae sternebant viam, ita tamen, ut febris nata post tussim, non caput, sed pleuram & pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione similia requirebat auxilia, ac ante adhibita fuerant, dum caput peteret (*c*). Patet ergo & ad hanc pleuritidis causam in praxi attendendum esse.

AER FRIGIDUS &c. Dum a valido labore aestuant homines, vel & a calore foci multum incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, signo manifesto, sanguinem rubrum vasa multa ingressum esse, in quibus naturaliter esse non solet, dum corpus quiescit, vel in aere non adeo calido versatur: Error ergo loci tunc adest (vide §. 118.) Si ergo per aerem frigidum subito tunc constringantur vasa, & adunentur magis liquidorum in vasis haerentium moleculae, liquida crassiora in vasorum minorum angustias impulsa haerebunt, fiet obstructio, inflammatio, & quae inde sequuntur mala. Pleuritides frequentes a tali causa natas observaverunt omnes practici, uti & arthritidea, rheumatismos, & quidem difficillime curabiles.

Omnium autem maxime nocet aer frigidus, per angustas rimas violente actus in nudatum corpus, quia tanto major est frigoris actio in corpus nostrum. Verum quidem est, aerem follibus celerrime expulsum in bulbum thermometri etiam satis sensilia non efficere, ut liquor in thermometro descendat; sed per talem aeris motum difflatur aer, jam calescens a vicinia corporis, & omni momento applicatur aer frigidus, & hinc augetur frigoris sensus & effectus. Hinc tot rustici, bajuli, & similes homines talibus morbis pereunt, quod a valido labore aestuantes nudo fere corpore quiescant, & gratam adeo auram frigidiusculam captent. Imo *Sydenhamus* (*d*) putabat, plures homines ab hac causa perire, quam peste, gladio, & fame.

Po-

(*c*) Sydeph. Sect. V. Cap. v. pag. 305. (*d*) Sect. VI. Cap. 1. pag. 325.

Potus gelidus &c. Majus adhuc inde discrimen, quam ab aere frigido. Certe nunquam pleuritides magis saevas & citius lethales vidi, quam a potu gelido affatim hausto, aestuante corpore. In nobili juvene, pilae lusu dum calesceret totus, potus gelidissimae aquae cum succo limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. *Diemerbroeckius* [*e*] observavit, hominem, qui media aestate foeno colligendo occupatus erat, & valde sudabat, ilico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxisse, dum frigidam cerevisiam largo haustu biberet. Innumera talia apud practicos occurrunt, quae hoc confirmant. Facile autem intelligitur ratio. Sanguis de sanissimi hominis vena incisa in aquam frigidam exstillans concrescit ilico in strias fere solidas. Verum dum affatim gelidus potus ingurgitatur, oesophagus, in suo decursu truncis intercostalium arteriarum quarundam satis propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido distentus adjacenti diaphragmati, hepati, lieni &c. subitum & insolitum frigus communicat. Cavae ascendentis truncus, ingens sinus dexter cordis, tenui tendinosae parti diaphragmatis incumbens, similiter afficiuntur, sanguis ibi collectus ad concretionem disponitur, qui paulo post per pulmonis angustias transire debebit. Non mirum ergo toties lethalem subito pleuritidem & peripneumoniam a tali causa nasci, uti & similia in visceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quod per validos corporis motus, sudore excitato, liquidissima sanguinis pars difflata fuerit, & quod aqua frigida, similiaque non tam cito a calore corporis nostri incalescant quam aer. Demonstravit enim *celeberrimus Boerhavius* [*f*], eo citius calescere ab eodem igne corpus, quo rarius est.

Summo ergo jure *Lancisius* (*g*) inter subitaneae mortis causas numeravit frigidi potus vel balnei usum, excalefacto corpore.

AER HYEMALI TEMPORE BOREALIS GELIDISSIMUS. De hac pleuritidis causa actum fuit §. 879.

III. Notatum fuit paulo ante, pleuritidem distingui in idiopathicam & symptomaticam: quae binis praecedentibus numeris dicta sunt, spectant ad causas pleuritidis idiopaticae; nunc vero agendum de causis pleuritidis symptomaticae. Omnes enim morbi, qui ex priore specie in aliam degenerant & transeunt, *ἐκ τῆς μεταπτώσεως* fieri dicuntur [*h*]. Sic v. g. in febribus continuis saepe inflammatoria dispositio sanguini inducitur, & postea inde respiratio difficilis, frequens, dolens circa vitalia [vide §. 734.] nascitur. Quandoque & in alias partes corporis jam deposita materies inflammatoria locum mutat, & intercostalia loca invadit. Sic dolorem ad pectus phrenitidem quandoque solvi, alio in loco [§. 779.] monitum fuit.

Sic a lochiis retentis pleuritides pessimae in puerperis fiunt, uti postea §. 1329. dicetur: neque tantum dum sanguinolenta adhuc & copiosa lochia subito supprimuntur, verum etiam dum jam ichorosa quasi & alba pro-

 deunt,

(*e*) Anat. lib. II. cap. XIII. pag. 309. (*f*) Chem. Tom. I. pag. 201. (*g*) De subitaneis mortibus Lib. I. cap. VII. pag. 12. (*h*) Gorraei definit. medic. pag. 397.

deunt, uti *Hippocrates* [*i*] monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, surditas & acutus lateris dolor, perniciose insaniunt.*

Sic in variolis observavit *Sydenhamus* [*K*], licet confluentes vix unquam diem quartum praestolentur, sed citius erumpant, tamen quandoque acutissimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticos vexat*, fieri, & tunc variolas serius erumpere; morbi nempe materia, quae superficiem corporis versus tendere debebat, aliis locis impacta, ut videtur. Imprimis autem talia symptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur. In morbillis idem obtinet, sed ibi major peripneumoniae metus est, uti *Sydenhamus* passim observavit. Quot vero & quam varia mala a resorpto pure nasci possint, dictum fuit ad §. 406. ubi de abscessu agebatur.

§. 882. Historia haec (875. ad 882.), decursus mox exponendus (883. ad 907.), dissectio cadaverum pleuriticorum, clare docent, eam esse inflammationem sanguineam (371.) in arteriolis locorum descriptorum (877. 878.), ortam plerumque ex febre acuta praecedente.

De parte affecta in hoc morbo pluribus disputatum fuit ad §. 877., ubi etiam observationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factæ memorantur, quae probant in locis §. 877. 878. inflammationem veram adfuisse. Patebit etiam ex decursu mox sequente, omnes inflammationis exitus, in resolutionem, abscessum, gangraenam, scirrhum, in hoc morbo obtinere. Fere semper autem febris acuta praecedit pleuritidem, saltem aliquot horis. Excipiuntur fere tantum illi casus, ubi aestuantissimo a labore homini a potu frigidissimo, vel aere simili, ad nudum corpus violente acto, subitanea pleuritis contingit.

§. 883. Inde (881. 882.) perspicue deducitur mali historia: incipit cum appetitu ciborum saepe magno; frigore; horrore; debilitate; lassitudine; febre; procedit cum calore, sensim in aestum excrescente, siti; prostrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbissimum tendente; respiratione valde laesa: viget cum febre violenta, sed minus manifesta ob respirationem coactam, & prae sensu doloris summi suffocatam; unde saepe turpiter fallitur Medicus: inde definit in varios eventus, pendentes ex pluribus causis, sed inprimis a diversitate mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500.); natura loci

(*i*) Praedict. Lib. I. num. 82. Charter. Tom. VIII. pag. 751. (*K*) Sect. III. cap. 11. pag. 166.

ci ubi malum eſt. (877. 878.), & conſideratione harum circumſtantiarum : prout partes plures (877. 878.) affectae ſimul; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.); aut major malignitas ipſius morbi principis (564. 567.), eo ſymptomata cuncta pejora ; inprimis reſpirationis & pulſus vitia magis a naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequitur jam deſcriptio pleuritidis per ſua phaenomena , quae paulo ante morbum incipientem, in ipſius morbi initio, & dein per reliquum morbi decurſum obſervantur. Horum autem phaenomenorum cognitio ſimul diagnoſim format. Propriis ex obſervatis haec collegit Celeberrimus Auctor, & ſimilia etiam inveniuntur apud *Sydenhamum* [*l*]. Appetitus quandoque validus praecedit, ita ut mirentur acriorem ſolito famem, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulo poſt incipiunt rigere, vires labaſcunt , & ſequuntur omnia mala , quae febrim incipientem comitari ſolent. Hactenus nullum adhuc ſignum pleuritidis adeſt . Verum poſtea dolor latus alterutrum occupat, quandoque dorſum, pectoris anteriora , & omnia illa loca, quae §. 877. recenſentur . Certum autem tempus , quo ille dolor memorata ſymptomata ſequitur, non eſt : in quibuſdam citius , in aliis ſerius apparet. Obſervavi quandoque prima incipientis morbi hora dolorem ſatis acutum ; & contra obſervavi pleuritides verno tempore Anni 1729., ubi ſecundo die morbi dolor oriebatur , neque adeo acutus tamen ; & interim omnes tales aegri admodum periclitabantur. Urina illa craſſa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulſus incipiebat vacillare, paulo poſt ſequebatur delirium, ſtertor in pectore, mors. Quamvis autem dolor ille, ſi acutiſſimus fuerit, magnum diſcrimen notet, & citam poſcat opem, tamen non confidendum eſt, licet in initio levior tantum dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum , cui prima die morbi mitis tantum dolor aderat, qui tamen quarta die periit, cum omnibus ſignis natae gangraenae, licet efficax & promta medela adhibita fuiſſet. Similes pleuritides videtur & *Hippocrates* [*m*] obſervaſſe, pariter ſatis periculoſas , dicit enim : *Quod ſi per initia molles quidam detinuerint dolores , poſt quintum vero & ſextum diem acuti, illae ad duodecimum (diem) finiuntur, & non admodum effugiunt : periculum autem maximum eſt uſque ad ſeptimum* [*diem*] *imo ad duodecimum ; poſt hos autem ſanantur . Quae vero ab initio quidem molles ſunt, poſt ſeptimum autem & octavum acutae ; ad decimum quartum diem decernunt & ſanantur*. Similia & habentur in Praenotationibus Coacis [*n*].

Dum autem ille dolor adeſt, reſpiratio valde laeditur : debent enim in inſpiratione coſtae a ſe mutuo deduci , adeoque inflammatae illae partes diſtrahuntur cum ſummo doloris augmento. Ob hanc cauſam miſeri aegri vix inſpirant, adeoque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum ſe libere evacuare nequit. Sanguis ergo, a capite per venas jugulares redux , non po-

(*l*) Sect. VI. cap. III. pag. 330. (*m*) De morbis Lib. III. cap. xv. Chart. Tom. VII. pag. 590. (*n*) N. 387. Chart. Tom. VIII. pag. 873.

poterit locum invenire in finu & auricula dextris jam plenis; hinc interiora encephali a turgidis vasis comprimuntur, aegri tales torpidi & hebetes fiunt, & minus dolorem sentiunt, pulmo sensim magis magisque impletur, & saepe subito suffocantur, dum imperiti, aegri querelis non moniti amplius, morbum mitescere credunt, cum summum adest periculum. Pulsus qui antea velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imo & tardior quandoque, licet rarius, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulsus. Videantur illa, quae ad §. 807. dicta sunt, ubi pluribus egi de his, quae sequuntur impeditam pulmonis per aerem inspiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim est, quod pleuritici in morbi summo vigore non pereant ob inflammationem pleurae, vel partium costis accumbentium vel incumbentium, sed ob respirationem impeditam repleto pulmone suffocentur.

INDE DESINIT IN VARIOS EVENTUS &c. Omnia, quae de diverso exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hic citatos, etiam in pleuritide locum habent, & statim videbimus, quomodo etiam diversa curatio adhiberi debeat, prout blanda resolutio inflammationis, suppuratio, gangraena &c. sequuntur.

Verum & NATURA LOCI, quem pleuritis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectae fuerint tantum, minus discrimen est, & magis sperari poterit puris, si forte suppuratio sequatur, exitus versus exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundius reconditur. Praeterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quod ob doloris acerbitatem libera inspiratio impediatur. Verum in physiologicis (o) demonstratum est, quod, prima costa per subclavium musculum fixata, novem sequentes inspirationis tempore eleventur sursum, & vertantur extrorsum: ita tamen ut ille motus longe major observetur in mediis costarum arcubus, quam circa sternum, aut prope vertebras. Ergo & pleuritis occupans latera, caeteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facile patet, pleuritidem eo pejorem esse, quo pleura ex locis §. 877. 878. enumeratis occupat.

PROUT IMPETUS CIRCULANTIS LIQUIDI VIOLENTIOR. Quaenam mala ex nimia velocitate motus circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quae ad numeros in textu positos habentur. Verum & in historia inflammationis §. 386. 387. 388. dictum fuit, nunquam benignam inflammationis resolutionem exspectari posse, si motus humorum per vasa admodum citatus fuerit, sed tunc semper suppurationem, vel & gangraenam, metuendam esse; quod ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

AUT MAJOR MALIGNITAS IPSIUS MORBI PRINCIPIS. Pleuritis enim febrim acutam comitem habet [vide §. 875.]; & haec febris, uti modo dictum fuit, saepe notabili tempore praecedit dolorem lateris. Morbi principis

(o) H. Boerh. Instit. Mediç. §. 615.

cipis ergo nomine intelligitur hic febris acuta continua, pleuritidem veram comitans semper, praecedens saepe. Haec autem febris non semper similis est in diversis constitutionibus Epidemicis, uti optime *Sydenhamus* passim in suis operibus monuit; & speciatim in pleuritide hoc notandum esse sedulo docuit (*p*). Prout ergo haec febris plures functiones laedit, prout vires citius prosternit, prout pejoribus stipatur symptomatibus, eo periculosior erit pleuritis. De illis autem signis, quibus major minorve malignitas febris acutae continuae cognoscitur, dixi ad §. 734.

Imprimis respirationis et pulsus vitia. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones solent vocari. Verum hic morbus ex sua indole respirationem laedit, adeoque merito ejus magnitudo a majori minorive respirationis impedimento desumitur. Sed ut sanguis libere ex venis pellatur in cordis cava, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor sinistrum sanguinis per pulmonem transitus, qui supponit alternam pulmonis expansionem & contractionem, quae a vitali respiratione fit. Si ergo eo usque impedita sit respiratio in pleuritide, ut liber sanguinis per pulmonem transitus admodum minuatur, pulsus fiet celer quidem, sed parvus simul; aucto malo, incipiet intermittere, & saepe subita tunc mors sequitur. Unde *Galenus* [*q*] dixit: *maximum sane indicium lethalis pleuritidis est, si pulsus sit valde durus, & simul parvus, & ob ambo haec, caloremque, creberrimus: nullus servatus est pleuriticus cum tali pulsu.*

Ut et excretorum. Urinae nempe, faecumque alvinarum. Sed imprimis ad sputa hic attenditur, quae plurimum docent de conditione morbi, prout nempe in salutem, vel interitum tendit. De his autem postea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. Exit in sanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune est: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. In sanationem ope naturae, vel artis in initio, dum simplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587., ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim subigi illud, quod vasis impactum haerens resistebat aequali humorum circulo. Si jam illud obstaculum adeo leve fuerit in vasis intercostalibus, & motus febrilis adeo sedatus, ut non impingat ulterius obstruentem materiam in vasorum convergentium angustias, sed blando quasi attritu ad latera vasorum attenuando illud in pristinum fluorem

(*p*) Sect. V. cap. v. pag. 304. & Sect. VI. cap. III. pag. 332. (*q*) De Praesag. ex pulsibus Lib. IV. cap. v. Chart. Tom. VIII. pag. 299. 300.

resolvat, sequitur integra sanatio, saepe absque ullo artis auxilio. Verum & ars medica hoc quandoque feliciter perficit, quod sibi commissa natura non fecisset sola. Cum enim ex fideli observatione noscamus, quaenam obtineant conditiones in aegris, dum ope solius naturae sanatur morbus, conamur per artem producere easdem, si deficiant. Sic v. g. cum ad felicem talem & spontaneam sanationem requiratur moderatus febris impetus, si ille jam inveniatur validus esse nimis, per venae sectionem & alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem febrilem motum. Cum autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, felicius succedat talis sanatio, ars per fomenta, linimenta &c. lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vasa facilius dilatari possint a liquidis impulsis, sicque obstaculum in arteriis haerens per illorum fines ampliores redditos transire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis resolutione.

Verum omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam sanationem per artem sperari tantum posse, si in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuorve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benigna resolutione curatur. Tuncque solent per vim morbi alia mala in corpore nasci, imprimis autem in pulmone, uti postea patebit.

§. 886. SAnatur auxilio naturae, vel resolutione benigna, vel coctione, & excretione mali.

Alterutrum ex his in sanatione, quae ope naturae fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum haerebat, solvitur in moleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptumque denuo evadit, ut absque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vasa moveatur: vel illud quidem sic mutatur, ut ex angustiis vasorum elabi possit, sed interim tales dotes acquisivit, ut nequeat sanis humoribus assimilari, adeoque debet excerni de corpore, ut integra redeat sanitas.

Videri possunt illa, quae in febris historia §. 594. dicta fuerunt, & huc spectant.

§. 887. REsolutione, si contingunt simul causae (386. 401.): tumque benignitas symptomatum nihil agendum docet, nisi ut levi victu, blandissimis aperientibus, mollissimo fotu, malum levetur.

Vera in Pleuritide, uti dictum est §. 882. obtinet inflammatio, adeoque omnia requisita ad resolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386.) & hic locum habebunt. Cognoscimus autem illa requisita, quae spem faciunt resolutionis, adesse ex symptomatum benignitate. Si enim talis aeger laxae & humidae temperiei sit, dolor lenis sit respirationem non mul-

tum

tum impediens, febris levis, non magna in pulsu durities, nulla symptomata sint, quae functiones alias laesas demonstrent, excreta non recedant a naturali conditione, novimus, resolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus est tunc Venae sectione, imprimis larga, cum non exorbitet febrilis motus, sed talis sit, qui sufficiat subigendae morbi causae. Nec obstat, quod monuerim ad §. 883. quod pleuritides satis periculosae quandoque in initio leviorem dolorem tantum habuerint, nam alia signa simul aderant, quae facile docebant malam horum morborum indolem: urina illa crassa non subsidens, pulsus vacillans, stertor in pectore &c. summum demonstrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi aegrum saepius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi status; an vero augeatur dolor & reliqua symptomata, tuncque alia curandi methodus institui debeat. Uti enim prudenter *Galenus* monuit (r): *si aeger primo die habet manifestissima salutis signa, huic omnino in primo quaternario finietur morbus. Utrum vero per crisin, vel solutionem, magnitudine & parvitate distinguitur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, solvuntur solum.*

In tali casu optima medicina est, nullam medicinam facere, tenui tantum victu sustinere aegri vires, subministrare sanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem mollissimis remediis, ut vasa facile dilatabilia transmittant illud, quod haeret. In materia medica ad hunc numerum tales formulae habentur.

§. 888. Coctione & excretione causae sanatur, inprimis observatis hisce. I. Quoties haemorrhoides debita copia liquidum aptum opportuno tempore fundunt; II. Quoties urina copiosa, crassa, hypostatica, stranguriosa, subrubra cum albo sedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & siccam sanavit; III. Si alvus materiem flavam biliosam ante quartum diem copiosam cum levamine ejecerit; IV. Si abscessus ichorosi, purulenti, fistulosi, diu manantes, ante sextum diem incepti, post aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843.); V. Dolor lateris si transit ad humerum, manum, dorsum, cum stupore, dolore, gravitate illarum partium; VI. Si sputum ex parte liberale, levans sine coryza, copiosum, mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum, continuatum, vel a suppressione statim rediens, inde enim nono vel undecimo die salus.

(r) Lib. III. de Crisibus cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 433.

Sequitur jam, ut confiderentur illi modi, quibus fanatur pleuritis auxilio naturae, per coctionem & excretionem caufae.

I. Numerofa fatis obfervata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, caufam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare faepe fatis fubito. Sic aliquoties in pleuritide periculofam talem metaftafin verfus caput obfervavi, filente omnino lateris dolore; qui denuo recruduit, liberato capite. Verum videtur & contingere, eandem illam caufam materialem morbi, loco motam, per vafa aperta fponte naturae in quibufdam locis corporis viam invenire. Ita *Aretaeus* [s] de pleuritide agens, poftquam enumeravit illa quae contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At fi in melius vergat, fanguinis e naribus eruptio cum impetu, tumque repente morbus folvitur.* Adftipulatur etiam *Galenus*, uti alio in loco (§. 830. 4.) notavi: poftquam enim monuerat, Phrenitidem quidem haemorrhagia narium folvi, lethargum vero & peripneumoniam non gaudere hac evacuatione, addit fequentia: *Inter ipfas autem Pleuritis medium locum obtinet: minus enim quam peripneumonia & lethargus profluvio fanguinis folvitur* (t). Verum optime monuit *Trillerus* (u) plerumque fervari pleuriticos naturae beneficio, etiam neglecta fanguinis miffione, fi intra primum & quintum diem fanguis purpureus floridufque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties obfervavi: vidi & ferius haemorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, fed non cum perfecta folutione; ita ut morbus in longum excurreret poftea, & multis aliis evacuationibus indigeret, antequam fanaretur.

Idem videtur merito exfpectari poffe a fimili fanguinis evacuatione per vafa haemorrhoidalia, quod & *Trillerus* [v] notavit. Forte tamen non adeo frequenter contingit: faltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuiffe, cui morbi folutio per haemorrhoidalem evacuationem contigit. Tamen veteres Medici monuerunt, haemorrhoides a pleuritide praefervare, & a fuppreffis male haemorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita *Hippocrates* habet fequentia [x]: *Qui haemorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumonia &c. corripiuntur.* Teftatur & fe vidiffe *Galenus* [y], a fuppreffis haemorrhoidibus pleuritide correptos fuiffe multos. Adeoque non fine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent fummi in arte viri.

II. Monuerat *Hippocrates* [z]; quod *urina fubrubra in pleuriticis, habens laeve fedimentum, fecuram judicationem fignificat.* Verum ibi videtur eam potius pro figno habuiffe bonae coctionis quam quidem pro evacuatione abfoluta omnis materiae morbofae. Interim tamen fi copiofa fluat talis urina, &

(s) De caufis & fignis morbor. acutor. Lib. I. cap. x. pag. 9. (t) De Crifibus Lib. III. cap. 111. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (u) De Pleuritide pag. 7. (v) Ibidem. (x) De humoribus Textu XXVI. Charter. Tom. VIII. pag. 576. (y) Comment. III. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271. (z) Coac. Praenot. N. 586. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

& plurimum talis fedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi fumus materiam morbi evacuari. Praecipue autem fpem habemus morbi fic finiendi, fi in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore a fanitate recefferint. Si enim ferius fiat, rariffime per folas urinas fanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus memini ad §. 587., ubi de crifi agebam) cui fexto die morbi incredibilis copia urinae profluxerat, non tantum cum facilitate, fed & cum oblectamento; & licet tantam copiam laudabilis fedimenti haberet urina emiffa, levamen quidem fiebat infigne morbi, minime vero integra fanatio. Videantur & illa, quae §. 830. 4. de tali urina dicta funt, dum de peripneumonia agebatur.

III. Qualis fit illa materies, & quare biliofa dicatur, videri poteft in Commentariis §. 830. 3. Notavit & *Aretaeus* (*a*), falubrem quandoque in pleuritide effe per alvum factam evacuationem; imo videtur & fatis fortem alvi perturbationem laudaffe, cum utatur hac phrafi κοιλίης ὑπεραχθείσης χολώδεων, uti etiam de peripneumonia, fimili evacuatione fansta, agens (*b*) utitur ὑπέραξις vocabulo. *Hippocrates* autem, uti ad §. 830. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quae moderatam & lenem tantum alvi evacuationem fignificant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque infigniter profuiffe, etiam poft quartum diem. Et videtur *Aretaeus* (*c*) hoc etiam notaffe, nam addit modo dictis fequentia: *Si autem a fecunda hebdomada haec incboantur, decimo quarto die fanantur*. Notandum vero eft, quod in initio pleuritidis quandoque adfit fluxus alvi fymptomaticus, noxius, & faepe periculofus, minime levans pleuritidis fymptomata: unde *Aretaeus* (*d*) falutari futurae evacuationi huic adjungit fequentia: *refpiratio conquiefcit, mens recte fe habet, febres minuuntur, cibos appetunt*.

Haec eft ratio, quare talem Diarrhoeam fymptomaticam initio morbi fupervenientem, tanquam periculofam, & plerumque, non tamen femper, lethalem damnaverit *Eruditiffimus Trillerus* (*e*); faepius vero falutarem fuiffe in morbi progreffu, mitigatis jam faevioribus fymptomatibus, & propriis & aliorum obfervatis confirmaverit.

IV. De his abfceffibus dixi in Peripneumonia ad numeros in textu propofitos.

V. Docuerunt fideles obfervationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metaftafis, fi ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare poteft. Ita in pleuritidis hiftoria notatum fuit (vide §. 779.) dolorem ad pectus, pedefque, vel & vehementem tuffim fupervenientem faepe folvere malum; pluribufque ex libris Epidemicorum *Hippocratis* cafibus hoc tunc demonftratum fuit. Sed & in *Anginae* hiftoria probatum fuit (vide §. 809.), caufam materialem morbi locum mutare, & in alias partes

(*a*) De cauf. & fign. morb. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*b*) Ibidem Lib. II. Cap. 1. pag. 11. (*c*) Ibidem Lib. I. Cap. x. pag. 9. (*d*) Ibidem. (*e*) De Pleuritide pag. 5.

partes transire quam frequentissime. Verum tunc simul constitit, non semper felici eventu talem metastasim fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca satis dissita, & quae minus periculosa videbantur, derivaretur. Sola ergo sollicita observatio decursus morborum docere poterit, quaenam morbi metastasis utilis sit, & versus quae corporis loca tuto fieri possit.

Verum quidem est, in pleuritide magnum periculum imprimis ideo adesse, quod ob doloris acerbitatem inspiratio impediatur, adeoque suffocationis metus sit, vel si mitior fuerit morbus, nec resolvendus tamen, suppuratio periculosa timeatur, ob Empyematis metum. Adeoque multum boni sperandum foret, si materia morbi locum mutaret: atque ad hunc scopum videtur & *Hippocrates* (*f*) curam direxisse, dum suadet in curatione pleuritidis siccae, post venae sectionem & alia remedia, latus affectum tegere *fomentis tepentibus extrinsecus admotis, ut morbus per totum corpus dispergatur*. Patuit tamen fidelibus observatis, multum differre pro felici eventu, versus quas partes haec metastasis fiat. Ita *Hippocrates* (*g*) dixit: *metuendas esse illas pleuritides, in quibus dolores sursum vergunt*. Similia his alio & in loco (*h*) habet. Haec & confirmantur illis, quae de Pleuritide symptomatica, a tali metastasi orta, notavi ad §. 772.

Verum & observavi, dolorem ex latere versus abdominis inferiorem partem ivisse, absque bono eventu, nam post duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longe acerbior quam antea. In robusto homine pleuritico, decima tertia die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, subito oriebatur dolor intensus in pede sinistro, absque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, post aliquot horas delirabat, jacebat ἄφωνος, moriebatur. Econtra in alio viro, dum post binas venae sectiones satis largas, fomenta calida nocte dieque applicata &c., jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriusque pollicem prope metatarsum, & statim dolor lateris & febris aberant omnino, & felicissime sanabatur. Notandum etiam, quod nullam unquam podagram antea passus fuerit ille aeger, neque, quantum novi, postea hoc morbo laboraverit. Quam dispar eventus a metastasi ad partes corporis inferiores!

Ubi autem, humerum, scapulas, dorsum dolor occupat, cum levamine doloris pleuritici manifesto, laeta prognosis est, & evadunt fere omnes: saltem non memini, me ullum vidisse pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metastasis ad has partes aderat. Quam rem & suis observatis confirmat *Eruditissimus Trillerus* (*i*). Forte notari meretur, quod illi dolores saepius contingant sexto die morbi, saltem sic vidi relegendo historias pleuriticorum, qui meae curae commissi fuerunt; & apud *Trillerum*

(*f*) De morbis Lib. I. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 547. (*g*) Coac. Praenot. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*h*) Coac. Praenot. N. 73. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (*i*) De Pleuritide pag. 5. Et in historiis aegrorum ibidem pag. 69. 77.

lerum ex octo aegris, quibus illi dolores contigerunt, quinque perceperunt hanc morbi mutationem sexto die. Praeterea non videtur illa metastasis morbum tollere, sed potius salutaris crisis esse nuncia.

Hippocrates videtur haec symptomata, pleuriticis quandoque contingentia, observasse quidem, sed non monet, inde praesagium fere certum pro salute aegri desumi. Ita enim habet (*K*): *Quod si dolor quidem ad claviculam sui det signum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut supra septum transversum, secare juvat internam cubiti venam, neque copiosum sanguinem detrahere cunctandum est, usque dum multo rubicundior, aut pro puro & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit*. Similiter & venae sectionem commendat in hoc casu alio loco ejusdem libri (*l*). Interim felicem curam vidi, uti & *Trillerus* suis observatis confirmat, licet nulla venae sectio institueretur, postquam hi dolores aderant in humeris, scapulis, & dorso. Tamen & alter textus *Hippocratis* in eodem libro habetur (*m*), qui videtur docere, quod aliquid boni a dolore circa claviculam in pleuritide exspectaverit. Dicit enim: *At sectio* (*venae*) *non similiter dolorem solvit, nisi dolor ad claviculam pertingat*.

Forte in quibusdam Epidemicis constitutionibus & aliae metastases salutares fiunt in pleuritide. Ita *Baglivus* (*n*) in variis Italiae Xenodochiis observasse se testatur, omnes pleuriticos sanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abscessus fieret, & pus erumperet. Praesertim & Romae, dum post rigidissimam brumam saevissimae pleuritides grassarentur,

VI. Quanti fecerint sputorum evacuationem in pectoris morbis Veteres Medici, patuit ex illis, quae ad §. 830. 2. dicta fuerunt, ubi agebatur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curata. Verum & constat ex locis Veterum allegatis ibidem, quod & similem sputorum effectum in pleuritide observaverint. Ita & *Aretaeus* (*o*) laudavit sputa in hoc morbo, si tertia die incipiant, & facile prodeant, laevia, aequalia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876. quod siccas pleuritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quod verae pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit *Hippocrates*, dum monet (vide §. 878.) spuriam pleuritidem per sputa non expurgari. Licet autem *Sydenhamus* (*p*) expectorationi materiae morbosae in pleuritide non confidere videatur, sed per venae sectionem potius curam aggredi voluerit, tamen, dum pleuritidis symptomata enarrat (*q*), fatetur, quod *febris cum funesto comitatu omni, tussi scilicet, sputo sanguinis, dolore &c., pro ratione liberioris materiae morbificae expectorationis, sensim minuatur*. Locum tamen affectum in hoc morbo pleuram vel musculos intercostales statuit, de qua sede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

Captu

(*K*) De Acutor. victu: textu 10. Charter. Tom. XI. pag. 41. (*l*) Ibidem pag. 159.
(*m*) Ibidem textu 8. pag. 41. (*n*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 34.
(*o*) Morb. Acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*p*) Sect. VI. Cap. III. pag. 337.
(*q*) Ibidem pag. 331.

Captu tamen difficile fuit visum multis, quomodo per sputa ex pulmone prodeuntia exire posset morbi materia, quae lateribus impacta haeserat, nisi pulmo simul affectus esset. Licet autem sufficiat Medico fideli observatione cognovisse, talem evacuationem factam esse, quamvis modum & vias non dilucide intelligat; interim tamen & multa sunt observata, quae docent, pulmonem contiguos sibi humores imbibere, illosque dein tussi rejici. Ita *Galenus* (*r*) observavit, mulsam in thoracis cavum injectam ex pulmone exspui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (*s*) notat: ubi ossa fracta sunt, saepe inviolata cute, quae fracturam tegit, effundi cruorem, sic ut fascias impleat, licet cutis multo densior sit, quam membrana costas cingens. Sed & *Diemerbroeckius* (*t*) testatur, quod in Empyemate laborantibus, post institutam thoracis paracentesin, infuderit injectiones abstergentes amaras, quarum saporem perceperunt, & bonam quoque partem per sputa rejecerunt. Praeterea *Helvetius* (*u*) notavit, pleurae propaginem investire superficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quasi membranae pleurae mobilis jam reddita materia morbi in pulmonis bronchia venire potest? an contiguus lateribus pulmo, concretus saepe & inventus post pleuritidem, illam in se recipit? Satis bene dixit *Caelius Aurelianus* (*v*): *Et tussita itidem sputa per pulmonem feruntur, siquidem in ipsum veniant ex vicinis, accepta per vias mente sensas, quas* λογοθεωρήτας *appellant*.

Interim tamen & laudabilia *Celeberrimi Lancisii* industria videtur non infeliciter vias invenisse, per quas posset directe ex omnibus locis, quae Pleuritis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per sputa excerni. In dissertatione enim Epistolari *de Vena sine pari* (*x*) notat, orificium venae azygae in cavam dehiscens semicirculo musculari instar hemisphincteris cum peculiari nervo munitum esse. Praeterea illa insertio venae azygae in cavam fit ante asperam arteriam, sub sterno, priusquam illa in duos majores bronchiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venae azygae, & portio venae cavae cum aspera arteria nectitur, non tantum per simplicem adhaesionem, sed per validas etiam fibras & minuta vasa, quae ad internam tracheae faciem usque penetrant, uti pulchro experimento detexit *Lancisius*; Venam enim cavam superiorem supra & infra locum, ubi vena azyga ipsam ingreditur, vinculo constrinxit, sanguine prius educto; dein per foramen apertum in azygae trunco tepidam aquam injecit, croco tinctam; statimque vidit subcroceum liquorem per os, naresque exire, dum caput supini cadaveris extra tabulam propenderet. Quin imo discissa secundum longitudinem sub cartilagine thyroidea aspera arteria, vidit post novam injectionem ex superiori interni ipsius tracheae super-

(*r*) Meth. Med. Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. X. pag. 115. (*s*) Comment. 3. in Librum Hippoc. de articulis text. 58. Charter. Tom. XII. pag. 394. (*t*) Anatom. Lib. III. Cap. XIII. pag. 307. (*u*) Académ. des sciences 1718. mem. pag. 25. 26. (*v*) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. XVI. pag. 116. (*x*) Habetur in Editione Romana secunda de motu cordis & aneurysmatibus pag. 373. & in adversar. Anatom. V. Morgagn. pag. 79.

perficie, quae cavae venae trunco & azygae insertioni in illam subjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia stillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longe numerosiores, & magis patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quam ex cavae venae vicina parte, pariter asperae arteriae ibi adhaerenti.

Si jam considerentur illa, quae in morbis observantur, non levis oritur suspicio; quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis caussam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit *Lancisius*, saepe se observasse, quod aegri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam spuerent, quam non hauriebant a profundo pectoris, sed monstrabant aegri illum locum, ubi sub sterno azyga vena in cavam aperitur.

Haec tamen videtur esse difficultas in hac opinione, quod sanguis venae sine pari cavo contentus facilius per ejus orificium elabi possit in cavam venam, quam adigi per angustos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venae sine pari major fiat resistentia exituro sanguini, tunc videtur hoc fieri posse. An ille apparatus, dimidium sphincterem referens, qui aperturae venae azygae apponitur, illam claudere potest? An ob impeditam respirationem in pleuritide, dum pulmo difficilius sanguinem cordis dextri transmittit, vena cava sanguine plus distenta non tam libere recipit sanguinem venae azygae? Vidit *Lancisius* in cadaveribus illorum, qui ex laeva pleuritide, in peripneumoniam & septi inflammationem abeunte, perierunt, ramos venae azygae illius lateris, quo aegri primum doluerant, varicosos fuisse. In cadavere viri, qui ex praecordiorum inflammatione decesserat, observavit polypum insignis magnitudinis, qui ex trunco venae sine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagabatur: unde verosimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum sanguinis ex vena azyga in cavam.

An musculus triangularis sterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre potest? Certe *Lancisius*, ab ineunte aetate pectoris doloribus subinde & catarrhis laborans, sensu percipiebat, cocti sputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non vero ex imis pulmonibus, credidítque se sputum per vim musculi triangularis facilius foras propellere potuisse.

Sive jam materies morbi soluta, mobilisque reddita, contiguum pleurae pulmonem, quandoque & in his morbis accretum, ingrediatur, sive per venae sine pari propagines in asperam arteriam transeat, sive ex vena sine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulsa inveniat viam per vasa aerea pulmonis (quod fieri posse probatum fuit ad §. 830. 2.); certum est per observata practica, pleuritidem per sputa sanari. Interim tamen non omnia sputa levant hunc morbum: hinc videndum, quaenam requirantur conditiones, ut a sputis sanatio morbi sperari possit.

Debet sputum esse liberale, satis magna copia excretum & facile: semper enim fere per tussim de superficie interna tracheae aliquid mucosi abraditur;

ditur; verum hoc non minuit morbi causam. Illam autem minui novimus, si cum sputo prodeunte minuantur dolor & reliqua symptomata, adeoque manifestum levamen percipiant aegri. Unde *Hippocrates* (y) generalem hanc regulam posuit (uti & antea ad §. 830. 2. in peripneumoniae historia monui] omnia sputa mala esse, quae dolorem non sedant, omnium vero optima esse illa, quae dolorem sedant.

Sine coryza. Si enim haec adsit, ingens copia sputorum saepe prodit, quae sputa nihil faciunt ad materialem causam pleuritidis, sed tantum mucum catarrhosum evacuant. Videtur & *Hippocrates* simile quid indicare voluisse, ubi de sputis bonis & malis, quae in morbis apparent, agit (z): subjungit enim sequentia: *Coryzas autem & sternutationes in omnibus circa pulmonem morbis & praecessisse, & consequi, malum*.

MOX PURIFORME, ALBUM STATIM, VEL ANTE DIEM QUARTUM. Pluribus egi de his sputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etsi alium colorem habuerint, quare in albedinem cito mutari debeant, in Commentariis §. 830. 2. Vidi saepius album illud coctum puriforme sputum sanasse pleuritidem: imo in muliere jam quinto mense gravida, dum secundo pleuritidis die sputum illud aderat copiosum, omnia symptomata levabantur ilico, & quarto die morbi jam sana fuit. Primo morbi die Venae sectio instituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod imprimis notandum, quia *Hippocrates* (a) absolute lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (b) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jure acerbam hanc prognosin limitaverit *Celsus* (c) solummodo docens: *Mulier quoque gravida acuto morbo facile consumitur*; tamen certum est, pleuritidem graviditatis tempore natam semper esse magis periculosam.

Interim tamen non sola illa sputa alba cocta prosunt, sed & flava illa cum pauco sanguine admisto. Vidi & quandoque sputa tenacia, rubro sanguineo colore tincta, aequabiliter cum levamine in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (d) explicans textum Hippocratis, satis certe difficilem, & ob brevitatem obscurum, quo vetat sanguinis missionem in illis, qui sanguinolenta exspuunt (αἱματώδεα) si adsit pleuritis, dicit se vocatum fuisse ab aegro, qui credebat se haemoptoicum esse, cum *sanguinolenta a latere spueret* (πτύσας αἱματῶδες ἀπὸ πλευρῆς); licet autem habitus & vires hujus aegroti tales essent, ut venam secuisset illi, si haemoptysi laborasset, illud non fecisse, quia pleuritis mitis erat; additque, hunc aegrum aliis remediis congruis, absque Venae sectione, levatum fuisse; *mitissimae enim pleuritides sunt, in quibus sanguinolentum spuitur*. Ideo *Hippocrates* (e) maxime salutares illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum pauco san-

(y) In Prognostic. sentent. 51. Charter. Tom. VIII. pag. 645. (z) Ibid. sentent. 49. pag. 643. & Coac. Praenot. N. 399. ibidem pag. 875. (a) De morbis Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533. (b) Aphor. 30. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213. (c) Lib. II. Cap. VI. pag. 55. (d) Commentar. 3. in 6. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 472. (e) In Coacis Praenot. N. 387. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

sanguine sputa prodirent, quas ideo *biliosas simul & sanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimum nono vel undecimo die judicari dixit. Biliosa autem dicuntur haec sputa a colore flavo, nam in *Prognostico* & in *Coaca Praenotione N.* 390. idem simul sputum, quod paulo ante χολῶδες biliosum vocaverat, ξανθὸν flavum appellat. *Duretus* autem (*f*) in Commentariis ad hunc locum monet, se non sine moerore aliquoties vidisse, sanguinis missione tunc instituta a Medicis imprudentibus, suppressa haec sputa fuisse lethali cum eventu. Idem & suis observatis confirmat *Baglivus* (*g*).

§. 889. UBi signa accurate observata docent, statum pleuritidis (875.) adesse morbum descriptum (888.), tum Medico nihil mutandum, sed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venae sectio, neque evacuatio, vel mutatio alia instituenda. I. victu molli, tenui; animi, corporisque quiete, aere temperato calido, & humido, somno spontaneo, vel lenibus conciliato; medicamentis mollibus, tenuibus, levissime aperientibus; utendum. 2. deinde evacuationi cuilibet singulari proficienti providendum: ergo in statu (888. N. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, si minus sic processerit, hirudinum applicatarum suctu. Si (888. N. 2.) observatur; statim fomenta similia, renibus, perinaeo, hypogastrio apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aer paulo minus calidus curandus; sudor, & aliae evacuationes, vitandae; blanda clysmata diuretica prosunt. In casu vero (888. N. 3.) similia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clysmata laxantia injicienda alvo; victus laxans instituendus; ubi denuo quartus status (888. N. 4.) adest praevisus (838.), & simul locus (839. 840. 841.) innotuit, tum utendum memoratis (859. 860. 861), & apertura facta suppuratoriis locum aliquandiu apertum tenentibus; deinde in casu (888. N. 5.), praeter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendae mollibus, calidisque, fricandae leniter, stimulandae emplastris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. N. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeoque omnia huc repetenda ex (850. 851), & agenda.

Ubi ergo pleuritide laborantem accedit Medicus, primo attendit, an morbus adeo benignus sit & levis, ut blanda resolutio exspectari possit (§. 887.)

(*f*) In Coacas Hipp. pag. 252. (*g*) Prax. Med. Lib. I. cap. IX. pag. 36.

(§. 887.). Symptomata levia, aegri laxa temperies (in duris enim & exercitatis corporibus talem morbi exitum vix sperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intensitas adsit, ita ut cura per simplicem resolutionem non sit exspectanda, sed requiratur coctio & excretio materiae morbosae, tunc sollicite indagandum, an artis auxiliis validis hic opus sit, v. g. sanguinis missione larga, clysmatibus, aliisque, quae nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610.)

Deinde attendendum, an quaedam phaenomena morbi doceant, naturam moliri talem coctae materie evacuationem, vel depositionem ad alia loca minus periculosa. Ubi de hac re constat, cum observationes practicae docuerint ab omni aevo, sic cito & tuto curari hunc morbum, facile patet, nihil esse mutandum, sed statum praesentem conservandum esse, quod fit sequentibus.

I. In omni morbo vitae & viribus conservandis consulendum est; ad quem scopum cibi & potus serviunt. Verum haec ingesta non restituunt illa, quae per vitae actiones perierant de corpore, nisi prius subacta & mutata fuerint per vires corporis superstites. Cum ergo per morbum, etiam leviorem, langueat corpus, & multae functiones minus promte perficiantur quam in sanitate, patet facile, talia in victu subministranda esse, quae sanis humoribus jam fere similia subigi possunt quam facillime. De hac re pluribus egi in cura generali febrium §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis sapiens *Hippocrates* (*h*) ptisanae hordeaceae cremorem dabat, chylo jam fere similem, ut humectaret corpus simul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea decocta *Trallianus* (*i*), & generatim talia exhibenda jussit, quae humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & simile moderamen aeris necessarium erit: quod quomodo, & per quae obtineri possit, dictum fuit ad §. 605. 2. 3. Cum autem vigiliae turbent etiam corpus firmum & sanum, somno potius indulgendum est; qui, si sponte non adsit, emulsis farinaceis ex amygdalis, seminibus frigidis &c. conciliari poterit, additis levissimis anodynis, imprimis illis, quae ex papaveris erratici floribus parantur, quae nunquam nocent: Validiora enim & narcotica hic non requiruntur, cum soleant saepe multas corporis excretiones sistere. Huc etiam spectant corporis & animi quies, ut turbetur nihil, sed omnia pacata sileant in corpore, dum natura coquendae & excernendae materiae morbosae intenta est. Nec alia requiruntur remedia, quam quae diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vasa disponunt, ut facile transmittant humores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

II. Quae modo dicta sunt, conveniunt in omni excretione vel metastasi materiae morbosae: verum & alia adhiberi possunt, & debent, ubi constet de loco, versus quem materia morbi deponetur.

Si

(*h*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 23. 160. 161.
(*i*) Lib. VI. Cap. 1.

Si ergo in statu (888. N. 1.), Videantur illa, quae circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702. dicta sunt.

Si (888. N. 2.) observatur. Dictum fuit de his ad §. 853., ubi de simili evacuatione critica materiae morbosae in peripneumonia agebatur. Cum autem per sudorem imprimis, uti & per alias evacuationes, avocetur quasi a renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illae vitandae sunt. Hinc & laudatur aeris minor calor, quia sic & sudor cavetur, & etiam in sanis hominibus videmus, sub aere frigidiusculo minus liquidi per cutis spiracula, plus vero per renes, transire.

In casu vero [888. N. 3.] &c. De his pariter actum fuit §. 852., quae videri poterunt.

Ubi denuo quartus status (888. N. 4.) &c. De omnibus illis in Peripneumonia ad numeros in textu positos dictum fuit. Notandum autem est, tales abscessus cito aperiendos esse: non enim requiritur hic maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verum illud pus [vel puri analoga materies] alibi jam factum ad haec loca deponitur tantum, & sic subito abscessus nascitur, licet cutis nullo modo mutata appareat; ut alia occasione ad §. 593. notavi.

Locus autem talis, post aperturam abscessus, irritatur leviter suppuratoriis remediis, ut chirurgi vocant, sicque prohibetur, ne statim iterum concrescat, ut nempe detur occasio repurgationi sanguinis a materia morbosa, quae cum illo fluit per vasa, & per hanc viam a natura, morbum curante, indicatam, tuto exit.

Laudabat enim *Hippocrates*, uti ad §. 842. dictum, si tales abscessus, fistulosi quasi redditi, manarent diutius; quod sic per artem imitari conamur.

Deinde in casu [888. N. 5.] &c. Ubi nempe dolor ex latere transit ad humerum, manum &c.

Fidelis observatio docuit, levari sic morbum; adeoque ars conatur per diluentia, attenuantia &c., solvere, & mobilem reddere morbi materiem; simulque leni frictione, fomentis mollibus, emplastris aromaticis, uti v. g. de labdano, meliloto, vel similibus, fovere & leviter stimulare haec loca, ut versus illa facilius & citius derivetur illud, quod per salutarem metastasin huc deponendum erat. Videantur illa quae ad §. 134. de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, dicta sunt.

Denique in ultimo dato [888. N. 6.] &c. Omnia hic eadem sunt, ut in peripneumonia, quae per sputa curatur, adeoque ibi videri poterunt.

§. 890. Arte autem, sine alio morbo, sanatur pleuritis hac inprimis methodo: si pleuritis (875.) recens ante tertium diem finitum, magna ex symptomatibus validis (875. 883.), sicca (876.) in robusto, exercitato, sicco corpore, sine spe, vel praesentia (887. 888.); tum 1. cita, larga,

larga, accelerato fluxu celeris, ex magno vafe, per magnum vulnus, miffio fanguinis inftituenda, corpore quiefcente, fupino, & refpiratione, dum fluit, tuffi, fufpiriifque accelerata, loco affecto eodem tempore foto, & leniter perfricto; debet continuari in remiffionem fatis notabilem doloris, vel ad prima figna deliquii animi; debet repeti ex confideratione redeuntium denuo fymptomatum, ad quae tollenda prima inftituta fuit; crufta (384.) abfens finem definit. 2. ftatim adhibenda fomenta, balnea, tepefactoria, linimenta, emplaftra, quae laxando, refolvendo, mitificando, avertendo, prodeffe queant (vid. 395. N. 3. 398. N. 6.) 3. tum ea medicamenta danda, quae diluant, refolvant, laxent, mitigent, refrigerent, dolorem leniant, aut fopiant: quae calida, humida, magna copia, forpta, & ad locum affectum determinata, juvant, & pro mutatis phaenomenis varia affumenda funt, femper curando, ut eligantur illa, quae putredini adverfiffima. 4. victu tenui, molli, refrigerante, antiphlogiftico eft opus. 5. denique omne exficcans, calefaciens, impetum augens, vitandum; ut calor aeris, folis, foci, lecti, victus, medelae.

Vidimus in praecedentibus, quomodo ope naturae pleuritis in fanationem abeat, abfque multo artis molimine: totum enim, quod medico in illis cafibus agendum incumbebat, erat ut in benigna refolutione ftatum praefentem confervaret, mutaret vero nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem caufae fanabatur pleuritis, loca & vias, per quae haec excretio futura praevidebatur ex fignis, laxare, emollire, fovere conveniebat, vires fuftentare levi & blando alimento, diluere humores. Haec fufficiebant ad hunc fcopum.

Verum fi pleuritis valida fit, quod cognofcitur dolore acerrimo, refpiratione admodum impedita, febre valida, tunc refolutio illa blanda fperari nequit; uti probatum fuit ad §. 386., ubi de inflammationis cura per refolutionem agebatur. Si nulla fpes fit, materiam morbi cito coquendam, & excernendam effe, & praecipue, fi nulla vel pauca fputa abfque levamine ullo prodeant, tunc ficca pleuritis dicitur, & concluditur facile, fponte fua tam gravem morbum in fanitatem minime abiturum effe; imprimis fi in robufto & exercitato corpore fuerit talis morbus, uti monuerat *Hippocrates*, dicens (K): *Corpora exercitata ac denfa citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt, quam non exercitata*. Cujus obfervationis ratio data fuit ad §. 386.

Per artem ergo tentandum eft fedulo, ut abfque alio morbo fanetur pleu-

(K) Coac. Praenot. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875., in tali pleuritide adesse veram inflammationem: adeoque omnes exitus inflammationis, in suppurationem, gangraenam, & scirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in suppurationem, licet in partium corporis externarum inflammatione non semper adeo metuendus sit, hic tamen merito suspectus habetur, dum abscessus, pleuritidem inflammatoriam sequens, frequentissime in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale nascitur. Omne ergo artis molimen adhibendum est, ut exitus hujus morbi in abscessum praecaveatur.

Constitit autem, ubi de cura inflammationis per resolutionem agebatur (§. 396.), praecipuum remedium esse ad hanc obtinendam, si copia humorum circulantium, & impetus eorundem in loca inflammata, minuerentur per sanguinis missionem. Praeterea acutus dolor, inspirationem impediens, in pessima pleuritide saepe suffocat aegrum, antequam inflammatio in suppurationem abire possit. Verum alia occasione (ad §. 141.) monui, *Galenum*, in febribus ardentissimis, inflammationibus maximis, & vehementissimis doloribus, largam sanguinis missionem commendasse: imo in talibus ad animi deliquium usque sanguinem detrahi jussit. Unde patet, urgentissimas esse rationes, quae pro venae sectione in pleuritide militant.

Neque observavi unquam, nocuisse venae sectionem, licet postea, mitescente morbo coctio & excretio morbosae materiae sequerentur per varias illas vias, §: 888. enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, a venae sectione abstinendum esse, dum illae evacuationes praesto sunt, sed non aliter. Videantur historiae pleuriticorum, quae in tractatu *Eruditissimi Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones successisse, ubi post repetitas etiam sanguinis missiones periculosus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis observatis in praxi medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licet felici cura materies morbi solvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut haec materia soluta sanis iterum assimiletur humoribus, cumque illis absque ullo impedimento per vasa corporis moveri possit, sed semper fere vasa sic stimulat, ut excitata sensibili quadam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideo imprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritidis initio sanguinem mittere ideo, quia crederet, salubria illa naturae molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenella aetate, senio, mulieribus gravidis, venae sectionem adhibere metuerint veteres medici, hodie tamen constat certis observatis, etiam in his venae sectionem tuto institui posse; tali tamen quantitate, quam aetas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.) jam notavi.

Nec abstinui a venae sectione, si respiratio multum impedita erat, licet menstrua fluerent, & bono quidem cum successu. Pariter & in puerperis pleuritide correptis, licet lochia fluerent, sanguinis missio profuit insigniter, quod & suis observationibus confirmat *La Motte* (*l*), qui, lochiis

D 2 bene

(*l*) Traité des Accouchemens Liv. II. Chap. xxi. pag. 224.

bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venae sectiones instituit.

Quamvis extra dubium sit, si hic morbus per artem sanari debeat absque alio malo sequenti, conducere, ut quam citissime venae sectio instituatur; tamen & adultiori jam morbo, si in initio neglecta fuerit, conducit sanguinis missio. *Celsus* quidem notaverat de pleuritide agens (*m*): *Remedium vero est magni recentisque doloris sanguis missus. At, sive levior, sive vetustior casus est, vel supervacuum, vel serum id auxilium est.* Et alibi (*n*), de sanguinis detractione per venas agens, habet sequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam utile post diem quartum est, cum jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrupit; ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum*: & verum quidem est, si valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jure metuendum esse, ne in suppurationem tendat: Interim tamen constat, cum fructu longe serius adhuc in pleuritide sanguinem de venis missum fuisse. Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (*o*) de *Anaxione*, qui pleuritide sicca decumbebat, frustra calidis fomentis tentata, insomnis erat, sexta die morbi delirabat, septima dies molesta erat, febris enim augebatur, nec dolores remittebant: Octavo die multum sanguinis educebatur secta in cubito vena, unde levamen doloris sensit, & post repetitas criticas evacuationes die trigesimo quarto prorsus judicatus est. Notat autem *Galenus* (*p*) in Commentariis ad hunc locum, *Hippocratem* hoc diserte monuisse ideo, quia medici, quasi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non secabant. Felici successu in curanda periculosissima pleuritide, pessimisque symptomatibus stipata, *Hippocratis* vestigia legit *Trillerus* (*q*), & octavo die morbi libram circiter sanguinis, aperta brachii vena, detraxit, cum levamine insigni: imo ineunte die nono, dum suffocationis metus ingruebat, denuo ex pede sex septemve uncias sanguinis emisit; sicque hunc aegrum ex ipsis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modo memorata *Anaxionis* pleuritici historia patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentasse prius, an dolor posset minui, antequam ad sanguinis missionem procederet: imo alibi (*r*) diserte hoc asserit, lateris dolorem, tam in initio, quam & serius, non sine ratione tentari posse calidis fomentis, an sic dissolvi possit. *Alexander Trallianus* (*s*) eadem commendat, monens tamen, ilico vacuandum esse, si fomentis dolor non cedat, sed potius augeatur. In leviori Pleuritide incipiente absque febre valida, nec respiratione admodum impedita, hoc tentari quidem posset, quia tunc multa spes blandae resolutionis (§. 887.), vel saltem felicis & subitae coctionis & excretionis adest: Verum ubi valida & sicca Pleuritis adest, memores oportet esse optimi moniti, quod

Are-

(*m*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209. (*n*) Lib. II. Cap. X. pag. 80. (*o*) Epidem. 3. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302. (*p*) Ibidem. (*q*) De Pleuritide aegrot. 7. pag. 99. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. (*s*) Lib. VI. Cap. 1. pag. 268.

Aretaeus (*t*) habet, in ipso initio Capituli, ubi de curatione hujus morbi agit: *Nulla morae occasio in pleuriticis neque cunctationis, sed valida medicatione opus est*. Ideoque voluit, eodem die venam incidendam esse, nisi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum provenisset, tunc enim diei unius abstinentiam praemitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem satis magna copia; habita tamen ratione aetatis & virium in diversis aegris: pulcherrime juvat, si ex vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat: hinc in cubito praestat venam aperiri, quam in manu. Non enim haec sanguinis missio instituitur tantum ideo, ut copia minuatur, sed etiam ut, subita tali depletione facta, arteriae obstructae, minus jam urgente sanguine arterioso, contractae retropellant massulas obstruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141. 1.), sicque tollatur inflammatio. In eundem scopum locus dolens illo tempore, dum sanguis de vena secta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem larga tali & subita venae sectione opus est, praestat aegrum supinum in lecto jacere, sic enim absque animi deliquio facilius hanc sanguinis jacturam feret, quam si sederet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo saevum dolorem esse, ut pectus vix ullo modo dilatare possint; hinc pulmones parum sanguinis transmittunt, atque ideo venae quidem plenae sunt, sed aorta paucum sanguinem recipiens non urget magna vi sanguinem venosum, unde ex vena aperta saepe parum sanguinis effluit. Simul ac vero suspirando pulmonem magis dilatant aegri, vel tussiendo illum concutiunt, sanguis cum impetu exit. Observavit hoc *Tulpius* (*u*) in muliere pleuritica, & monet Medicos, ut in simili casu tussim excitent. Aegri enim tales quandoque adeo saevum dolorem patiuntur, ut a minima dilatatione pectoris fere convellantur. Unde illis persuadere non potest saepe Medicus, ut inspirent fortius. Optimum tunc est vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterumve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus supponere, sic enim invitis etiam excitatur tussis, & subito saepe dolor pleuriticus cessat, vel saltem insigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia est, pro diversa aetate & viribus aegri, ut facile patet. *Sydenhamus* (*v*) in adultis *ad uncias decem aut circiter* mittendum curavit: quandoque & majori copia tuto educitur, in prima praecipue venae sectione. Praestat, ut Medicus adsit, & pro re nata copiam determinet praesens. Plerumque solet continuari, donec liberius inspirare possint, dolore multum imminuto. Si in pessima pleuritide non remittat dolor (quod raro fit nisi serius sanguinis missio instituta fuerit) pergimus evacuando eo usque ac prudentia permittit, ad prima nempe signa animi deliquii; quae sunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulsus languidus, sudoris guttulae in fronte; tuncque ilico claudenda vena est. Sollicite monuit

(*t*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. 1. pag. 89. (*u*) Observat. medicar. lib. II. Cap. 111. (*v*) Sect. VI. Cap. 11. pag. 335.

nuit *Aretaeus* (*x*), vitandum esse hic animi deliquium, ne peripneumonia sequatur. Dum enim in lipothymia cor quiescit, sanguis, in sinu venoso, auricula & cavo dextro cordis, stagnat per aliquot saepe minuta, & ob inflammatoriam in hoc morbo sanguinis spissitudinem in concretionem admodum pronus est, unde jam concrescere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio aeger, moveri debebit per pulmonem, ibique haerere poterit immeabilis in pulmonalis arteriae angustiis, sicque peripneumoniam, ipsa pleuritide periculosiorem morbum, producere.

Verum ut plurimum contingit, dolorem pleuriticum, prima venae sectione imminutum, recrudescere denuo aeque acerbum: tunc repeti debet venae sectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & respiratio impedita subitum & efficax levamen poscunt. Sic observavit *Sydenhamus* (*y*), pleuritidem confirmatam in adultis raro minori quam quadraginta circiter unciarum sanguinis impensa sanari, licet in pueris semel aut bis venam secuisse suffecerit. Imo quandoque adeo pertinax morbus est, ut longe majorem jacturam sanguinis requirat, repetitis frequenter sanguinis missionibus. Observationes plurimae optimorum Medicorum hoc testantur. In puerpera, octavo a partu die acerbissimo lateris dolore correpta, necesse habuit *Tulpius* (*z*), ter pedis, & quinquies brachii, venas exsolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evasit tamen aegra e tanto discrimine, licet praeter tot sanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium sustinuerit. Similis casus fere habetur apud *La Motte* (*a*).

Unicam Pleuritidis curam in venae sectione repetita, si pergant vel renoventur symptomata vehementia, *Sydenhamus* (*b*) posuit; testaturque, se nunquam aliquid damni a sanguinis detractione, quae tam larga imperitis videri potest, observasse. Hoc fecit, ut quidam pergerent venam secando, si vel minimae pristini doloris reliquiae forent, donec aegros exhaurirent omnino; unde vel mors sequebatur, vel morbi chronici languidissimi, & imprimis hydrops. Sed non rite mentem *Sydenhami* perceperant: diserte enim monet (*c*), tunc repetendam esse sanguinis missionem, *ubi dolor atque alia symptomata admodum saeviunt*. Licet enim aliquis dolor & levis febris maneant, si non inde impediatur respiratio insigniter, neque a nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. 609.), praestat non amplius evacuatione tali vires imminuere, quae requiruntur ad subigendum illud, quod de morbo adhuc superest.

In morbis inflammatoriis plerisque, & imprimis in Pleuritide, dum sanguis de vena eductus secessit in serum & partem rubram, observatur in parte superiori insulae alba, subcaerulescens, pellis, quandoque aliquot lineas crassa, tenacissima, & vix per novaculae aciem dividenda (de hac vide

(*x*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90. (*y*) Sect. VI. Cap. II. pag. 336. (*z*) Observat. medic. Lib. II. Cap. II. (*a*) Traité des accouchemens Liv. II. Chap. XXI. pag. 224. (*b*) Sect. VI. Cap. II. pag. 338. (*c*) Ibidem 336.

vide §. 384.); quamdiu autem illa pellis in sanguine educto insulae accreta conspicitur, tamdiu statuerunt Medici in hoc morbo sanguinem utiliter missum esse. *Sydenhamus* vero, uti ad §. 384. dictum fuit, monet, hujus pellis generationem saepe impediri in sanguine pleuriticorum, si non satis libero flumine de vena secta prosiliat, sed lente per brachii cutim rependo quasi exeat: adeoque fallere posset hoc signum. *Celeberrimus Trillerus* tamen testatur, se crustam illam pleuriticam albicantem invenisse, licet sanguis ad perpendiculum stillatim & lente proflueret (*d*). Memini me & idem observasse tam in pleuriticis, quam in sanis hominibus, quibus prophylaxis causa vena secabatur. Certiora signa habentur de venae sectionis auxilio adhibendo ulterius, vel non, ex acerbitate vel remissione doloris, & reliquorum symptomatum, aegrotantisque viribus. Imo licet magna debilitas adsit, si tamen omnia symptomata atrociter recruduerint, nullum aliud auxilium superest, quam de novo sanguinem mittere. Memorabilis casus apud *Trillerum* (*e*) habetur, qui docet, quantum possit in desperato etiam casu felix cordati Medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutissima pleuritide correpto, post binas satis largas venae sectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi symptomata quam vehementissime recruduerunt, & frustra injecto clysmate, applicatisque vesicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calida aqua foto, lanceola infligebatur vulnus amplum, sed ex fauciis venis ne gutta quidem sanguinis prodibat: fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abscederet, tuncque satis larga copia sanguis exivit, tali cum effectu, ut reviviscerot semimortuus non tantum, sed & felicissime postea sanaretur.

Helmontius [*f*] quidem ad ravim usque clamavit, cruentum Moloch cathedris insidere medicis, damnavitque absolute omnem venae sectionem in hoc morbo. Acidum hostile, pleurae & intercostalibus locis infixum, quod spinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali sanguini. Tanta miracula perficere se posse credidit cervini vel taurini priapi pulvere, succo cichorei sylvestris, floribus papaveris sylvestris, pluribusque aliis. Verum imprimis hircino sanguine, si nempe pedibus posterioribus ad cornua alligatis abscinderentur testes vivo animali, & manans ad mortem usque cruor colligeretur, qui siccatus dein, & molesto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud antipleuriticum remedium. Bona interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit, quod aliis suadebat, remedium. Describit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet satis ex propriis dictis, non fuisse solutam pleuritidem his remediis, sed in periculosam suppurationem abivisse potius. Imo ex praefatione quam filius *Franciscus Mercurius van Helmont* operibus paternis praefixit, constat, illum bis pleuritide laborasse, & ultimo vitae

 tem-

(*d*) De Pleuritide pag. 27. 28. (*e*) De Pleuritide pag. 68. (*f*) Videatur capitulum, quod inscribitur *Pleura furens* pag. 217. &c.

tempore adeo anhelo pectore fuisse, ut vel epistolium breve scribentem, vel loquentem diutius, respiratio destitueret. Multos tamen habuit sequaces, non sine damno; & adhuc hodie similia remedia ut specifica antipleuritica jactantur, quae facile quidem permitti possunt, cum non turbent corpus, modo una cum his efficaciora longe auxilia adhibeantur.

Nec obstat huic curandi methodo, quod quandoque rari tales casus contigerint, in quibus venae sectio non videbatur profuisse, licet symptomata Pleuritidis adessent. Ita in *actis Edinburgensibus* (g) memoratur, quod mense Februario Anni 1736. grassarentur in Scotiae metropoli pleuritides satis difficiles, in quibus sanguinis eductio nocere potius observabatur, quam prodesse. Verum si symptomata ibi recensita considerentur, morbus ille a pleuritide vera diversus fuit. Biliosus enim ab initio vomitus aderat, & post biduum tantum succedebat dolor punctorius circa ultimas costas, cum difficultate respirationis & tussicula: pulsus nec frequens nec plenus erat, sanguisque emissus fuscus, flavus, vel & viridis, observabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt similes morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diversorum morborum epidemicorum genio. Antea jam dixi ad § 880., ubi de pleuritide symptomatica agebatur, quod egregius ille vir monuerit, febres epidemicas quandoque a repentina aliqua manifestarum aeris qualitatum mutatione materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licet tamen maneat idem genus febris illius epidemicae; ideo diserte monet (h) sequentia. *At vero si febris (epidemica nempe) repetitam venae sectionem respuat, neque juvabit ista, imo & nocebit in pleuritide, quae cum febre stabit cadetve*. Imo & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modo dicta confirmat; dicit enim (i): *Dolores circa latus in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, laedit venae sectio, & si cibum aversetur, & hypochondrium elevatum sit*. Legit quidem aliter *Duretus* (K) hunc textum; loco enim ἐν πυρετοῖσιν *in febribus* voluit ponendum esse ἀπυρέτοισιν *febribus expertibus*: verum egregius ille vir ex conjectura hoc statuit, nec probat ex codicibus manuscriptis ita legendum esse hunc textum. Pulchre certe respondet ille locus observatis recentiorum Medicorum de pleuritidibus symptomaticis: Nam nec dolor in illis adeo vehemens esse solet; hinc dixit *Hippocrates* ἰσχνὰς ἐοῦσας, gracilis enim, tenuis, parvus, voce ἰσχνὸς significatur. Praeterea & addidit, quod sint ἄσημα, id est, reliquis verae pleuritidis signis non stipata. Et in illa pleuritide symptomatica in Scotia observata aderat & aegritudo stomachi, & levamen insigne a leni vomitorio. Frequenter certe invenimus, difficiles in praxi medica casus in Coacis Praenotionibus notatos esse non tantum, sed & saluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

Dispu-

(g) Med. Essais Tom. V. part. 1. pag. 32. 33. (h) Sect. V. Cap. v. pag. 310. (i) Coac. Praenot. N. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (K) In Coac. pag. 387.

Disputatum fuit quam acerrime inter Medicos olim, an in pleuritide vena secari debeat in brachio affecti lateris, an vero in opposito: Utraque opinio multis auctoritatibus stabiliebatur: *Hippocrates*, *Galenus*, *Celsus* militant potius pro brachio lateris affecti; *Aretaeus*, *Aetius*, *Caelius Aurelianus* in opposito latere venae sectionem instituendam suaserunt. Ab octavo saeculo usque ad decimum sextum, adeoque per octingentos annos, & ultra, fere omnes Medici venam secabant in pleuritide in brachio opposito dolenti lateri. Postquam vero ineunte saeculo decimo sexto Galeni & Hippocratis opera, relictis, vel saltem minori in pretio habitis Arabibus scriptoribus, inceperunt evolvi a medicis, & per artem typographicam jam inventam facilius comparari poterant ab omnibus pretiosi illi artis medicae thesauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditissimis viris Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galeni* placitis, & repudiabantur, si cum illis non convenirent. *Petrus Brissotus*, in Parisiensi Schola anno 1514. medicinae doctor creatus, explosis Arabum libris, incepit Galeni quaedam volumina publice explicare. Cumque ibi invenisset laudari venae sectionem in brachio lateris affecti, ausus fuit primus se torrenti opponere, & a recepto dudum more recedere. Felix successus in pleuritide epidemica, initio saeculi decimi sexti in Gallia grassante, fecit, ut plures illum sequerentur insignes medici. Paulo post in Lusitaniam profectus fuit, & ibi ausus res novas moliri; sed magno nisu se opposuit Archiater Lusitaniae regis, & hac controversia delata ad Academiam Salmanticam, statutum fuit, nulli medicorum licere in pleuritide venam secare e directo lateris affecti: quod decretum postea mitigatum tamen fuit. Imo fere importunis sollicitationibus motus fuisset *Carolus Quintus Romanus Imperator & Hispaniarum Rex*, ut publica auctoritate proscripsisset *Brissoti* hanc sententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (*l*) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recensentur praecipuorum auctorum de hac re opiniones, & simul habetur *Brissoti* vita.

Postea videtur impune licuisse omnibus, ut vel Arabum, vel Hippocratis & Galeni methodum sequerentur: imo post circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non esse magni momenti rem, ex quo brachio sanguis mitteretur, modo ex largo vulnere, & satis magna copia, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc saeculo de eadem hac re disputatum fuit inter celeberrimos medicos Parisinos, *Sylva* & *Chevalier*. Cum autem in similibus controversiis multum pondus habeat sollicita observatio illorum, quae prosunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa sententia, quae venae sectionem in brachio lateris affecti suadet, tutissima esse. *Brissoti* felicitas in curanda pleuritide Epidemica (*m*), dum in latere opposito facta venae sectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longissimo tempore languebant, confirmabat

(*l*) De Missione sanguinis in Pleuritide. Paris 1630. & Halae 1742.
(*m*) Ibidem pag. 120.

bat ejus sententiam. *Sydenhamus* (*n*) de brachio lateris affecti educebat, simulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum vero sectionem iteravit postea, non monet ex quo loco sanguinem emiserit. *Hildanus* [*o*] fatetur, quod nunquam, vel saltem rarissime, optatum successum viderit ex sectione venae in opposita parte facta. Recentissime & suis observationibus eandem sententiam stabilivit *Trillerus* (*p*), praecipue quoad primam sanguinis missionem: alteram autem in pede ejusdem lateris adhiberi maluit; & deinde, si opus foret, etiam tertiam quartamve venae sectionem, quandoque & in pede oppositi lateris, instituit. Monuit autem merito, primam sanguinis evacuationem largissimam esse debere. Pulcherrime autem confirmantur haec omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitae genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob easdem causas pleuritide correptis, experimenti gratia diversis in locis vena aperiebatur (*q*). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licet pessime deliraret, brevi ad se rediit, nec iterata venae sectione opus habuit. Alter, cui & major copia sanguinis ex pede ejusdem lateris educta fuerat, nullum inde levamen sensit, & sequenti die altera venae sectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde ilico mitigabantur omnia symptomata, & postea felici crisi liberatus fuit a periculoso morbo, sed biduo serius quam prior.

Paulo ante monitum fuit, quandoque morbos epidamicos grassari, qui pleuritidis quidem symptomata quaedam habebant, neque tamen verae & genuinae pleuritides erant, sed symptomaticae tantum, & Venae sectione non levabantur, vel saltem illam iteratam vix ferebant absque damno; neque tamen ideo reprobari posse sanguinis evacuationem in hoc morbo: Idem certe dici posset de pleuritide illa maligna & contagiosa, cujus *Gesnerus* (*r*) meminit in Epistola ad *Cratonem a Crafsheim* scripta: monet enim in hoc morbo nulli successisse venae sectionem in brachio, sed ad malleolos felicius sanguinem eductum fuisse. Praeterea notandum est, quod in eadem epistola fateatur, quod de curandi ratione in hoc morbo nondum sibi constiterit; & in alia epistola (*s*), ad eundem tribus mensibus post scripta, fatetur, se pauca in hujus morbi curationa observasse, cum ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus sit, & intra vernum tempus defierit hoc malum.

II. Methodus omnium antiquissima pleuritidem curandi videtur constitisse in applicatione remediorum externa ad locum dolentem. Antequam enim medicina in artis formam redacta fuit, singuli homines sibi ipsis levamen dolorum quaerebant tentando varia, vel ab aliis in simili malo cum successu adhibita applicabant (*t*). Nihil autem videtur citius tentari debuisse,

(*n*) Sect. VI. Cap III. pag. 335. (*o*) Observat. Chirurg. Cent. V. Observ. 30. pag. 410. (*p*) De Pleuritide pag. 30. (*q*) Ibidem pag. 80. (*r*) Gesner. Epist. pag. 19. 20. (*s*) Ibidem pag. 21. (*t*) Vide Prolegomena Institut. Boerhav.

buisse, quam externa talia remedia : & hinc antiquissima monumenta horum inveniuntur. Ita in tabella marmorea, Romae in AEsculapii templo in insula tiberina inventa, legebatur & inter alias inscriptio (*u*) graeca, de *Lucio* quodam pleuritico, cui, desperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleret ex ara cinerem, & cum vino mistum imponeret lateri : unde illum convaluisse legitur, & publice Deo gratias egisse. Notum est ex historia antiqua, quod callidi sacerdotes, ut templis suis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia praescripserint credulis hominibus, ac si a numine revelata fuissent.

Haec videtur causa esse, cur *Hippocrates* (*v*), qui antiquissimas illas observationes collegerat in suos usus, in laterum doloribus inceperit curam morbi a calidis fomentis applicatis, etiam antequam sanguinis missionem instituerer.

Aquam enim calidam in vesica, vel & in alio vase contentam, aut spongiam mollem aqua calida madidam applicabat lateri dolenti: Imo & acriora, magna tamen solvendi vi praedita, adhibuit; sacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulo acriore maceratis, repletos, calidos, applicuit. Patuit & ex *Anaxionis* historia paulo ante ad eandem hanc paragraphum memorata, quod siccam pleuritidem calidis fomentis frustra tentaverit; unde prudenter monet (*x*) sequentia : *Verum si fomentis dolor non solvatur, non multo tempore calefacito : illud enim pulmones exsiccat, ac suppurationem facit*; Dum nempe vehementior pleuritis solis his fomentis solvi non poterat.

Trallianus (*y*) pariter fomentis, & sacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verum si dolor augeretur, nulla mora interposita procedebat ad vacuationem. Tutior tamen longe *Aretaei* methodus, quam omnes periti Medici nunc sequuntur : nempe incipi jubet curam a Venae sectione, nulla mora interposita; dein externa illa remedia adhibebat (*z*). Quantum usum habeant in resolvenda inflammatione talia remedia, dictum fuit ad §. 398. 3., ubi de cura inflammationis agebatur. Cum autem §. 386. demonstratum fuerit, curam inflammationis per resolutionem tunc posse exspectari, si humor fluens blandus esset, & canales mobiles : patet facile, omnia haec applicata debere esse mollia, calida, & vi laxandi solidas partes praedita. Formulae variae talium remediorum in *materia medica* ad hunc numerum habentur. Frequenter usus fui solutione saponis veneti in aquae & lactis dulcis partibus aequalibus; vel & in decocto emolliente saponem diluebam, sumendo unciam mediam saponis ad singulas libras liquidi diluentis: huic solutioni pannos laneos immergebam, illosque dolenti lateri applicabam, impositis lateribus calidis caveas, ne

(*u*) Mercur. de arte gymnast. Lib. I. Cap. 1. pag. 3. (*v*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. &c. (*x*) Ibidem pag. 41. (*y*) Lib. VI. Cap. 1. pag. 268. (*z*) De cura morbor. acutor. Lib. I. Cap. 2. pag. 89. 90.

ne refrigefcerent talia fomenta. Nocte autem, ne molefta foret aegris frequentior fomenti renovatio, perunctum prius unguento althaeae, vel fimili, latus tegebam Emplaftro de meliloto

Neque tantum prodeft molliffimorum talium remediorum externa applicatio, quia per haec feliciffime inflammatio refolvitur, verum etiam, fi vel fero nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in fuppurationem vergat, tunc per eadem haec applicata fic laxantur loca intercoftalia, ut fpes fit, pus verfus exteriora duci poffe, & periculofum empyema fic praecaveri.

III. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniae ad §. 854. 3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro fuffecit frequenter, cum in hoc omnia requifita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquae, laxat & mitigat hordei farinofa fubftantia aquae mifta, mel cum aceto inflammatoriam fpiffitudinem pulcherrime refolvunt, uti & nitrum, quod fimul in acutis morbis nimium calorem lenit, denfitatem humorum minuendo (vide §. 692.). In materia medica ad hunc numerum & aliae formulae habentur eidem ufui infervientes, Nec nocebit his leniora paregorica admifcere, imprimis fi magna inquietudo adfit, & moleftae vigiliae: flores papaveris rhoeados, & omnia quae inde parata proftant in officinis remedia, tuto adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut poftea quidam Medici crediderint, illos flores fpecificum antipleuriticum remedium effe, quo folo hic morbus curari poffet. Imó & parca copia fyrupi, ex capitibus papaveris albi in aqua decoctis parati, profuit, poft venae fectionem celebratam, & alia remedia adhibita. Validioribus vero narcoticis acuti doloris fenfum fopire, manente caufa doloris, minime tutum videtur. Similem anodynorum ufum in pleuritide fuafit & *Trallianus* (*a*).

Magna quidem copia talia fumenda funt, fed divifis dofibus, ut fingula media hora unciae tres, vel plures, talis decocti vel ptifanae hordei fumantur, fed calidae. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis merito notavit *Aretaeus* (*b*). Quin imo *Baglivus* (*c*) teftatur, fervidam hanc liquorum potionem ipfi in fecretis effe tam in pleuritide, quam in aliis pectoris morbis, ubi diffolventibus opus erat: imo addit, fe vidiffe *aegrotos, infigni ftrangulatione fere livefcentes, breviffime liberatos per frequentes hauftus decocti pectoralis nimium calide forbillati*.

Ut autem haec remedia potata determinentur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea &c. lateri dolenti applicata, quae modo laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134., omnia illa, quae laxando vafa minuunt refiftentiam liquidis impulfis in loco quodam corporis, determinare remediorum affumtorum efficaciam ad eumdem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per fanguinis miffionem

(*a*) Lib. VI. Cap. 1. pag. 271. (*b*) De curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. 1. pag. 93. (*c*) Prax. med. Lib. I. Cap. 1x. pag. 35.

nem, & alia adhibita remedia, morbi hujus impetum, quidem minui, raro autem, vel nunquam, validam pleuritidem sanari absque quadam evacuatione materiae morbosae, jàm subactae, vel metastasi ad alia loca. Variae illae pleuritidis, per coctionem & excretionem causae, sanationes descriptae fuerunt §. 888.; & patuit ex illis, quae §. 889. dicta fuerunt, diversam tunc medelam requiri, prout per has illasve vias materia morbosa exitum moliatur. Unde merito ponitur in textu, quod PRO MUTATIS PHAENOMENIS VARIA ASSUMENDA SUNT.

Eliguntur tamen semper illa, QUAE PUTREDINI ADVERSA SUNT. In pleuritide enim adest acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam disponi antea in febrium historia demonstratum fuit. Omnia fere remedia, quae antiqui medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel sponte sua in acidum tendentia. Ptisanam hordei, acetum, mel, mulsam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur medici; dum merito a salibus volatilibus alcalinis abstinent, a *Sylvio* adeo laudatis; uti & ab illis, qui *Helmontium* secuti causam pleuritidis unicam statuebant acidum, salibus oppositis, alcalinis nempe, domandum, vel corrigendum absorbentibus, quae quidem non nocent, sed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur esse remedia.

IV. In omni febre curanda vitae & viribus prospiciendum esse per cibos & potus fluidos, facileque digerendos, antea demonstratum fuit, ad §. 599. & sequentes in cura generali febrium. Cum autem pleuritis raro ante septimum diem finiatur integre, saepe etiam in longius spatium excurrat, patet facile, & hic vires vitae idoneo victu sustinendas esse. Talia autem conveniunt, quae facillime superari possunt ab aegro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptisanam hordeaceam dabat *Hippocrates* (*d*) in acutis morbis, & praesertim in pleuritide; imo vel ab ipsa *ptisana tota*, idest, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis signa dabat; tuncque solum succum ptisanae, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto aeger esse videbatur, mitescente morbo (*e*), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceae ptisanae dabat, admisto melle. Ubi autem sputa facile educebantur, respiratio bona esset, & laterum omnis dolor abesset, tunc paulo crassiorem & copiosiorem cremorem ptisanae dabat, bis de die. Multis laudibus & ptisanae succum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretaeus* (*f*), neque validiores aegris permittebat cibos, nisi quando in longum producebatur morbus, & tenuis talis victus vires sustinere non valebat amplius. Pariter & *Sydenhamus* (*g*) carnibus, & carnium jusculis etiam tenuissimis, omnino interdixit in pleuritide, sola hordeacea, avenacea & pa-

(*d*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 23-29. (*e*) Ibidem pag. 160. (*f*) De Curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90. (*g*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. 336.

panatellam concessit; & dum symptomata omnia jam mitescerent, per aliquot dies tamen aegros suos ab omnibus liquoribus spirituosis & a crassioribus cibis arcebat (*b*).

V. Pleuritis morbus inflammatorius est cum febre acuta; adeoque omnia, quae, difflando aquosam partem sanguinis, ejus densitatem augent, motumve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, summopere noxia sunt. Solent hinc adeo periculosi errores committi in hoc morbo, dum gelida tempestate frequentem saepe pleuritidem calidissimis aggrediuntur remediis ignari, & sudore, vi talium remediorum expresso, curari posse credunt. Observat *Sidenhamus* (*i*) & alias febres in pleuritidem mutari, dum in initio nimis calidis remediis tentabantur, doluitque, nobiles foeminas malle medicandis pauperibus, quam iisdem pascendis, charitatem suam testari. Verum si perversa talis medela morbum diversum a pleuritide mutat in pleuritidem, facile apparet, pleuritidem jam natam a simili causa debere reddi pejorem. Vidi sic pleuritidem secunda die lethalem, dum a flatibus dolorem hunc ortum suspicatae mulierculae, dederant repetitis vicibus spiritum destillatum ex seminibus levistici. In alio homine robusto & forti contigit, ut, dum quinto die adhibita venae sectione aliisque remediis modo laudatis, jam in melius vergeret morbus, & spes felicis curae affulgeret, vesperi proprio consilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, sicque expresserit validos sudores, unde sibi gratulabatur miser; sed sequenti mane moriebatur.

Ex his, & aliis similibus, quos in praxi vidi, casibus didici, quam bene *Sydenhamus* (*K*) monuerit, cavendum esse ne aeger pleuriticus nimis exaestuet; unde liberum reliquit aegris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, si vires ferrent. Imo observavit, & largam sanguinis missionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profecisse, si aegri lecto affigantur perpetuo; imprimis si stragulis vel culcitris nimium obruantur.

Cum ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnosum habeatur in pleuritide, quid cogitandum est de vesicatoriis ex Cantharidibus paratis? *Baglivus* (*l*) laudavit illa tanquam summum remedium, quocumque etiam tempore morbi, & ante & post venae sectionem, si spirandi difficultas, & sputorum suppressio supervenerint: statim enim tibiis curavit applicari duo vesicatoria, & testatur ex centenis aegris paucissimos obiisse, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quae circa finem saeculi elapsi Romae grassabatur; ob intensum & insolitum hyemale frigus.

Observavit simul & diarrhoeam, quae periculosas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuisse, vel & penitus cessasse. *Celeberrimus* Tril-

(*h*) Ibidem pag. 337. (*i*) Ibidem pag. 332. (*K*) Ibidem pag. 337.
(*l*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. & in Dissertatione de usu & abusu vesicant. Cap. III. pag. 656.

Trillerus (*m*) etiam & miro in casu observavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu fere exhaustam, omnis sensus expertem, ronchos sonoros de pectore ducentem, facie livida & tumida, ut laqueo strangulatis esse solet, cum pulsu exili, tremulo, intermittente, urina & foecibus clam elabentibus, ex ipsis orci faucibus ereptam fuisse, postquam bina praegrandia vesicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utrique surae applicata fuissent. Simul & periculosus ille alvi fluxus sistebatur.

Quamvis autem ex scriptis *Baglivi* prima fronte videretur, in ipso initio morbi vesicatoria tuto applicari posse, etiam ante venae sectionem institutam, tamen ex sequentibus apud eundem autorem patet, quod ante applicationem vesicantium sanguis de vena missus fuit. Ita enim habet (*n*): *Adverte, quod praefati pleuritici; in quibus haec commoda nos observavimus, non fuerunt in principio purgati, ut faciunt Practicantes nonnulli, sed adhibitis venae sectionibus opportunis, sola brodia pectoralia &c. praescribebantur*: & *Trillerus* (*o*) suadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda vesicatoria, si, repetitis jam aliquoties venae sectionibus, restat adhuc insignis spirandi difficultas, vel magis exaugetur: fatetur tamen ingenue, non semper ex voto cessisse vesicantium usum.

Similia ferme de usu vesicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgensibus* (*p*). In pleuritide enim epidemica, quae grassabatur verno tempore anni 1732.; dum symptomata videbantur poscere quandoque venae sectionem repetitam, pulsus postea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, nisi statim applicatis vesicatoriis, quae frequenter profuerunt, & quandoque post illorum applicationem sequebatur sudor, qui morbum abigebat, si copiosus & diu proflueret, sin minus, luctabantur aegri cum dolore, anxietate, & pectoris oppressione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quam affundendo sanguini, ejusque sero pulverem cantharidum, institutis, patet, quod haec insecta vim habeant humores nostros solvendi, sed simul humores solutos disponant ad putredinem (*q*).

Adeoque videtur concludi posse, quod Cantharidum usus minime tutus sit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendae signa sunt. Ita & aegri historiam ipse *Baglivus* (*r*) habet, qui gracilis & biliosi temperamenti acuta pleuritide decumbebat cum sicca tussi, calore febrili exurentissimo, pulsu duro & alto, vigiliis, siti, urinis crassis & summopere rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt sex vesicantia, sed sequenti die supervenerunt delirium, sputi suppressio, tremor, motus epileptici &c. & periit vigesimo die.

Ubi

(*m*) De Pleuritide pag. 76. (*n*) Differtat. de usu & abusu vesicantium Cap. III. pag. 656. (*o*) De Pleuritide pag. 54. (*p*) Medic. Essais Tom. I. pag. 42. (*q*) Differtat. de usu & abusu vesicant. Cap. I. pag. 648. (*r*) Ibidem pag. 649.

Ubi autem poſt ſanguinis evacuationem requiſitam minutus fuit multum febrilis impetus, nec in urina aut foecibus alvinis putredinis ſigna apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur a veſicatoriis multum boni poſſe exſpectari. Vidi in tali caſu dolenti lateri applicatum fuiſſe veſicatorium, quod & ipſe aliquando feci, fauſto cum eventu.

§. 891. Quae ipſa (890.) quamdiu continuanda, vel repetenda ſint, docet morbi pertinacia, remiſſio, atque in ſanationem (888.) mutatio.

Bina imprimis hic metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculoſam hic loci ſuppurationem, vel gangraenam fere ſemper lethalem; & pulmonis infarctus ob impeditam reſpirationem prae doloris acerbitate. Ut haec pericula vitentur, ſanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modo enumerata remedia adhibentur. Verum, ut jam ad primum numerum praecedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato aegro, per ſanguinis miſſiones imprimis, non ſufficiant vires ad ſubigendam & excernendam morbi materiam: unde poſtea languores chronici difficulter ſuperabiles ſequuntur. Adeoque, licet aliquis dolor ſuperſit, modo reſpiratio ſatis ſit libera, nec pulſus durus adeo ſit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, larga copia potata, ſuperabitur malum. Felicitas enim curae in talibus morbis conſiſtit in eo, ut ita temperetur febris continuae pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de ſignis, quibus hoc diſtingui poſſit, pluribus egi in Commentariis §. *609*.

Probatum fuit ad §. *610*. inter illa, quae febris exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clyſmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (*s*) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venae ſectiones intervallo curabat injicienda, & tantum ſimpliciſſima ex ſaccharo in lacte ſoluto: maximam enim, & merito quidem, ſpem curae ponebat in ſanguinis miſſione, & ideo enematibus parcius uſus fuit, ne nimis debilitaret aegros; uti etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio ſemper ſymptomaticum & noxium, acriori clyſmate proritaret. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc ſenſim ſolvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quaeret. Unde ad haec attentus tunc debet eſſe medicus, ne intempeſtiva medela turbet materiae morboſae coctionem, vel coctae excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam ceſſit morbus, cavendum maxime, ne nimis cito impleantur convaleſcentes aegri. Saepe enim in hoc morbo vitae periculum non redimitur niſi inſigni ſanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25.,

jactu-

(*s*) Sect. VI. Cap. III. pag. 266.

jacturam humoris boni inquilini impedire ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani. Unde metuendum est, ne subita repletione per chylum crassiorem obruatur pulmo, & periculosa fiat recidiva. Quod prudenter monuit *Hippocrates* (t), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Post judicationes autem vires levibus cibis reficiendae, & quiescendum: praeterea vitandi soles, venti, plenitudines, acida, salsa, pinguia, fumus, ventris flatus, labores, Venus: si enim reversus fuerit morbus, mors sequetur.*

Postquam autem vires restauratae sunt, quod satis cito fieri solet in hoc morbo, tunc levi cathartico dato *Sydenhamus* solebat curationem integram absolvere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minus feliciter digestis tempore reconvalescentiae cibis, vel ex mutata morbi tempore bile aliisque succis in ventriculum & intestina excretis, aggestum hic haeret; nociturum forte, si diutius relinqueretur.

Jactata autem illa specifica antipleuritica, sanguis hircinus, rasura priapi cervini, dentes apri, mandibulae lucii piscis, flores papaveris rhoeados, infusum stercoris equini &c. concedi quidem possunt, si aegri, vel alii medici in consilium vocati, magnam in similibus posuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia sunt. Modo interim non negligantur efficaciora illa auxilia antea recensita, quibus solis in cura periculosi hujus morbi confidere possumus.

Vidimus jam, quomodo pleuritis abeat in sanitatem, auxilio naturae per resolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiae morbosae: simul etiam expendimus, quomodo per artem sanari possit absque alio morbo sequente. Sequitur jam, ut consideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus, quid ars possit in sanandis morbis, ex pleuritide infeliciter curata natis.

§. 892. Abit in alios morbos dum 1. suppuratur locus inflammatus, quod futurum scimus α. ex signis generalibus (387. 402.) β. ex pertinacia doloris, tussis, febris, ultra quartum diem. γ. absentia signorum resolutionis (887.), & sanationis (888.). δ. neglectu medelae requisitae (890.).

Primo agetur de pleuritide in suppurationem tendente. Cum autem alia cura requiratur, hoc in casu, quam ubi spes est resolvendae pleuritidis, debemus cognoscere illa signa, quae docent suppurationem futuram.

α. De his dictum fuit in numeris hic citatis, ubi de inflammationis exitu in suppurationem agebatur.

β. Dolor enim inspiratione auctus, tussis, febris, sunt illa symptomata, quae omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intensitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo haec pertinacia manserint, absque ulla remissione, adeo solidata erit materies inflammatoria, tam profunde impacta

(t) De morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 592.

pacta vasorum arteriosorum angustiis, in quibus haeret, ut per solam suppurationem hoc malum tolli possit. Verum notandum est, tunc tantum certam esse suppurationem, si toto hoc tempore aequali gradu processerint haec symptomata, vel & aucta fuerint potius quam minuta. Saepe enim contingit in pleuritide curanda, ut per sanguinis missionem, aliaque remedia, mitescant omnia symptomata, & paulo post, quandoque & sequenti die, denuo redeant aeque vehementia; imo quandoque hoc ter quaterve contingit, ita ut post quartum diem & serius adhuc saepe recrudescant magna cum vehementia pleuritidis omnia symptomata: non tamen ideo credendum, quod in tali casu pleuritis necessario in suppurationem itura sit, quia post quartum diem observatur adhuc dolor acerrimus. Noverunt hoc omnes medici practici, & Historiae pleuriticorum in laudato jam saepius tractatu de Pleuritide *Celeberrimi Trilleri* hoc manifesto demonstrant.

γ. Tunc enim certi sumus, materiam inflammatoriam iisdem adhuc vasis impactam manere, adeoque suppurationem metuendam esse. Ideo dixit *Hippocrates* (*u*) de Empyemate agens: *Fiunt autem & superiore ventre purulenti, ex pleuritide, si vehemens fuerit, neque diebus principibus (judicatoriis) computruerit, neque per sputum rejecta fuerit*. Et alibi (*v*) generale hoc axioma practicum posuit (cujus & memini ad §. 833. 3.): *Quicumque vero dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venae sectiones, & diaetam, & medicamenta, sedantur, eos suppurationem facturos esse sciendum est*. Interim & hoc notandum est, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apostema verti locum inflammatum, dum tamen nec resolutionis signa, nec criticae evacuationes adsuerint morbo pares. Tales casus vidi in praxi, & ex historia *Anaxionis* apud *Hippocratem* (*x*) hoc patet. Notat enim illum nihil exspuisse primis diebus, sexto die delirasse, septimo febrim intensiorem fuisse, nec dolores remisisse, sed tussim vexasse aegrum cum difficili respiratione. Larga Venae sectione, octava die morbi instituta, minuebatur quidem dolor & suffocationis periculum, sed tussis sicca mansit, & nulla fiebat evacuatio materiae morbosae.

Tamen sero, & repetitis vicibus, & per diversas vias, subacta morbi materia exivit de corpore, & integre judicatus fuit ille aeger, absque suppuratione lateris affecti, quae tamen in primo decursu morbi metuenda erat. Adeoque patet, quod non statim absoluta Prognosis haberi possit suppurationis futurae, licet in morbi decursu non appareant resolutionis signa, nec coctionis & excretionis causae indicia, quae tamen serius quandoque apparent, & liberant.

δ. Neglecta nempe Venae Sectione, quae adeo necessaria est in pleuriti-

(*u*) De morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 538. (*v*) In Prognosticis. Charter. Tom. VIII. pag. 646. & in Coacis N. 394. ibidem pag. 874. (*x*) Lib. III. Epidem. aegrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302.

ritide valida; & si cito instituatur, & repetatur pro re nata, satis feliciter sanat. Illi, qui Helmontii doctrinam secuti solis illis specificis antipleuriticis hunc morbum aggrediebantur, laetabantur quandoque, dum videbant, febrem, antea validam in statu inflammatorio & suppurationis initio, mitius urgere, imo quandoque cessare, dum pus factum jam erat; verum postea succedebat Empyema, febris hectica, tabes, qua perierunt plurimi, qui decantatis illis specificis absque venae sectione curati credebantur. Monuit & *Sydenhamus* (*y*) dolosum hunc pleuritidis exitum.

§. 893. IPsum vero apostema jam fieri, scitur ex signis communibus (405.), maxime hic ex horrore saepe recurrente sine causa, & signis datis (834. 835.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoscitur, & quandoque sputo per pulmonem evacuatur.

Abscessus hic natus habet quidem omnia signa communia cum reliquis abscessibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405. actum fuit; verum pleraque ex his hic non possunt distingui, cum in interioribus apostema lateat: hinc operae pretium est hic colligere & alia omnia indicia, quae suppurationem hic fieri docere possunt. Horrores illi vagi, nulla certa temporis periodo recurrentes, magni momenti signum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834., ubi & plura alia huc spectantia habentur, uti & ad §. 835. Multum etiam huc facit morbi tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia symptomatum, quam in principio: si enim omnia symptomata manerent aeque valida, vel augerentur, potius gangraena & mors exspectanda forent, quam benigna suppuratio; quae licet hic periculosa sit, tamen longe adhuc melior, quam pejores illi pleuritidis exitus in gangraenam vel mortem. Ita *Hippocrates* (*z*) de pleuritide agens habet sequentia: *At quibus statim expuitiones cujusvis sunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem si effugerint, convalescunt: qui vero septimo aut nono die, aut undecimo die sanus non fuerit, suppurari incipit. Praestat autem suppurari, minus enim lethale est, quamvis laboriosum sit.* Meretur & conferri cum hoc textu *Hippocratis* alter (*a*) qui ipsi satis similis est, nisi quod ibi legatur, *in principio sputationes penitus purulentae*; ἐν ἀρχῇ πάμπυοι αἱ πτύσιες; melius videtur in priori textu scribi πτύσιες παντοδαπαί, sputa omnis generis. Verum tunc additur in illa Praenotione Coaca, quod tertio vel quinto die moriantur; si vero illos effugerint, *non multo levius se habentes*, tunc septimo, aut nono, aut undecimo suppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc *Hippocratem* exspectasse suppurationem, dum pleuritis non esset pessima; vel si admodum valida in initio, parum jam mitesceret, eumque adhuc prae-

 cipuos

(*y*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*z*) De Morbis Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom VII. pag. 591. (*a*) Coacar. Praenot. 379. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

cipuos dies criticos observasse, an non ibi molimen naturae adverteret, a quo sperari posset materiae morbosae jam subactae evacuatio, vel metastasis ad alias partes: ubi vero nihil tale videbat, tunc statuit, suppurationem incipere.

Praeterea celebres in arte viri, *Mortonus* (*b*) & *Baglivus* (*c*), observaverunt, dum pleura inflammata aut pulmonum tubercula in apostema abeunt, tunc febrim prius continuam excipi ab intermittente, quotidiana sæpius, quandoque & tertiana. Imo & apud *Hippocratem* simile quid invenimus, dum dixit (*d*) *Febres intermittentes ob suppurationem pleraeque sudorificae sunt*. Ubi notandum, quod & in praecedentibus, & mox sequentibus Coacis praeceptis, de pleuritide & peripneumonia agatur, & suppurationibus internis laborantes aegri admodum in sudores, nocturnos imprimis, proni sint.

Ex his ergo signis fieri apostema novimus, adeoque & ex iisdem symptomatibus diu manentibus apostema jam factum esse cognoscimus. Verum tunc & alia succedunt signa, quae hanc diagnosin confirmant, & a distractis vel compressis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim est, in suppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abscessus jam maturus pure turget, & cutim validissime distendit: imo tunc quandoque dolores illi a partium vicinarum distractione ad alia loca propagantur: sed talis abscessus post pleuritidem natus removet pleuram ab intercostalibus locis & distrahit summo cum dolore, quandoque se per totum pectus & dorsum propagante: pulmonem vicinum premit, irritat: hinc suffocationis metum, & tussim molestissimam quandoque facit, tanto quidem plus, quo saccus ille pure plenus major est. Omnia haec symptomata *Hippocrates* variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac suffocatione accedente, hi suppurantur* (*e*). Et alio in loco (*f*) habet sequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tussis dura detinet & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit, & dolor acutus eundem locum semper occupat, & sitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitum in latus affectum non sustinet, sed in sanum. Verum ubi decumbit, velut saxum ipsi suspensum videtur: intumescit, ac rubet, pedesque tument*. Atque iterum alibi (*g*) dicit: *Si in latere tuberculum oriatur, & purulentus fiat (aeger), haec patitur: rigor detinet & febris & tussis sicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & scapulas impetum faciens obsidet*.

Verum quandoque pus natum hic loci per sputa ex pulmone educta evacuatur; felici successu. Pluribus egi de viis, per quas materia, in pleura haerens vel locis intercostalibus, posset in pulmonem venire & exspui, ad numerum sextum §. 888. Praeterea frequentissime invenitur pulmo accretus pleurae in illis, qui validam pleuritidem passi fuerunt, & in tali casu facilius intelligitur, quomodo pus ex abscessu pleurae in pulmonem accretum venire posset.

(*b*) Phtisiologiae Lib. II. Cap. iv. pag. 44. (*c*) Prax. Med. Lib. I. Cap. ix. pag. 36. (*d*) Coac. Praenot. N. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 876. (*e*) Ibid. N. 115. pag. 858. (*f*) De morbis Lib. II. Cap. xxiv. Charter. Tom. VII. pag. 575. (*g*) De Internis affectionibus Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 644.

posset. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cum a vespillone furtim ablatum redemissem in usus anatomicos, inveni pulmonem sinistrum firmiter accretum pleurae lata admodum plaga: dum scalpello solvebam hanc cohaesionem, ut pulmonem educere possem, ingens copia puris effluxit: interim tamen patuit, examine instituto, pulmonem non fuisse purulentum, sed tantum accretum firmiter huic sacco purulento ex suppurata pleuritide nato. Certe, si ille homo diutius superstes fuisset, pus illud videtur viam sibi facturum fuisse per pulmonem contiguum & adeo firmiter adhaerentem. Quacumque demum via pus post pleuritidem suppuratam in pulmonem veniat, observatis certis constat, illud quandoque sputo per pulmonem evacuari: nec credo ullum medicum, in luculenta praxi constitutum esse, quin hoc aliquoties viderit, uti mihi saepius illud videre contigit. Memorabilis casus est, quem habet *De la Motte* (*h*), ubi in pleuritico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tussi mediocri per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imo & *Hippocrates* (*i*) idem manifeste statuit, dicens de pleuritide: *Judicatur autem hic morbus, brevissimus quidem septimo die, longissimus autem decimo quarto die: quo quidem si pus a latere per sputum rejectum fuerit & repurgatum, sanus evadit. Si vero non per sputum rejectum fuerit, purulentus fit, & morbus longus*. Et similem certe Prognosin in Aphorismis (*K*) habet. *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies superne non repurgantur, illis in empyema transit*. Ubi in Commentariis suis ad hunc aphorismum *Galenus* probat, illam vocem ἀνακαθαίρονται significare repurgationem quae per sputa fit.

§. 894. **A**Bscessus vero ille pure proprio erumpitur, unde pus stillat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accumulato totum cavum replet, totum corpus consumit; id factum noscitur ex praegressis signis (892. 893.) duratione mali usque in decimum quartum diem; symptomatum subita remissione, & repentino reditu: inde Phthisis.

Abscessus sic natus, pure collecto turgens, rumpitur, citius vel serius, nisi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen raro contingit, nisi per pulmonem, de qua re statim dictum fuit. Interim tamen *Aretaeus* (*l*) videtur in illa sententia fuisse, quod per alvum quandoque abscessus a pleuritide natus pus suum evacuet, superstite manente plerumque aegro. Sed & alibi (*m*) puris per alvum & per urinam evacuationem in simili casu memorat; meliorem tamen laudat illam puris transsumtionem, quae ad renes & vesicam fit. Alia occasione in Commentariis §. 406. notavi, *Galenum* aliosque observasse,

(*h*) Traité complet de chirurgie Tom. I. pag. 248. (*i*) De affection. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621. (*K*) Aphor. 8. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 199. (*l*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9. (*m*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

pectoris vomicas per alvum & urinas fuisse expurgatas. Solet quidem *Aretaeo* opponi *Hippocratis* autoritas, dicentis [*n*) : *Pulmonem suppuratis per alvum pus secedere*, *lethale est*. Sed ibi non agebatur de pleuritide, & semper a pulmone affecto pejora metuuntur; imo ipsa pleuritidis suppuratio ideo imprimis periculosa habetur, quia vicinum pulmonem laedere solet. Praeterea & hoc constat observatis practicis, quod in suppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhoea orta vitam plerumque finiat. Verum de tali alvi fluxu, qui corruptis a pure resorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, sed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica haesit. Dicit enim *Aretaeus*: ἢ ἐς ἔντερον ἐκραγῇ, si in intestinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκρήγνυσθαι subitaneam quandam vehementiam significat.

Nisi ergo per has vias exiverit pus hic collectum, vel forte per metastasin ad alia corporis loca depositum fuerit (quod raro admodum fit) rumpitur ille abscessus, & plerumque in cavum thoracis pus suum evacuat, & majorem minoremque molestiam creat pro varia copia, qua pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulcerosus quotidie novum pus stillare, sicque saepe hic ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam *Celeberrimus Boerhaavius* in puero rustico, qui messis tempore, laboribus & aestivo calore aestuans frigidum potum ingurgitaverat quam avidissime, atque inde pleuritide corripiebatur. Neglectus morbus (ut ruri saepe fieri solet) in suppurationem abiit, & post mensis spatium suffocatus periit miser. Aperto abdomine in conspectum venit diaphragma deorsum protrusum in latere affecto, saccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viscera abdominis loco moverat. Pertuso hoc sacco duodecim & ultra librae puris effluxerunt. Similes casus dum observaverat *Aretaeus* [*o*] fatetur, se maximopere mirari, quomodo ab exili & tenui pleura, vix ullam crassitudinem habente, tantum puris exire potuerit: causam autem dedit, quod per inflammationem haec membrana crassesceret. Verum si cogitemus, pus in thoracis cavum delapsum, mora acrius fieri, continuo ulceris illius superficiem alluere, facile intelligimus, locum talem ulcerosum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam posse reduci ad conditionem puri vulneris, adeoque nec consolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magna copia, dum vicinum cor arterias intercostales valida vi replet, & ulceris superficies a pulmonum motu in respirando, & a collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuo.

Novimus autem talem abscessum ruptum esse, & pus in cavum thoracis effundere, si signa illa praegressa fuerint, quae docent abscessum fieri, de quibus paulo ante dictum fuit. Verum talis vomica, adhuc clausa & pure turgens, cavum pectoris angustat, pulmonem comprimit, adeoque fere omnia similia producit symptomata, quae ad §. 835. enumerata fuerunt. Praeterea & hoc notandum est, dolores in loco inflammato mitescere, dum pus factum

(*n*) Coac. Praenot. N. 431. Charter. Tom. VIII. pag. 877.
(*o*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 38.

factum est; verum, dum abscessus pure plenus turget, & sensim distrahuntur membranae pus coercentes, fieri denuo molestissimum dolorem, & quidem eo acriorem, quo rupturae propior fit vomica talis purulenta. Hoc quandoque fefellit minus peritos medicos, dum dolorem illum acutum novae inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos aegros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque sanguinis missionibus exhauriebant. Simulac autem talis abscessus ruptus effudit in cavum thoracis pus, cessat dolor subito, & anxietas a compresso per turgentem vomicam pulmone nata minuitur multum; unde miseri aegri se integre sanatos saepe credunt, subitum tale levamen experti. Verum aucta copia puris accumulati redit eadem anxietas, tussis, & reliqua fere omnia symptomata recrudescunt, & vanam fuisse aegrorum spem arguunt.

Pulcherrime signa diagnostica, quae suppurationem factam, & abscessus rupturam praecedere & comitari solent, collegit *Hippocrates* (*p*); simulque notavit, incertum esse rupturae hujus tempus, nuncque citius, nunc serius fieri. Sic autem habet: *Suppuratos maxime ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementiores, & nihil memoratu dignum spuunt, circa collum & claviculam sudant, & oculi cavi fiunt, maxillae vero rubent. Pejus autem, digiti extremi calescunt & asperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus pustulas, & abstinent a cibis. Diuturni igitur tumores (suppurati) haec signa habent. Quae vero brevi rumpuntur, significantur ex illis, quae superaccidunt, & ex doloribus in principio: simul etiam si aliquanto difficilius spiraverit homo. Rumpuntur autem plurimae suppurationes, quaedam vigesimo die, quaedam quadragesimo, quaedam sexagesimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intentus, & spirandi difficultas & tussis cum sputatione, ad vigesimum diem aut citius ruptionem exspecta; quibus autem leviora haec sunt, secundum rationem. Supputare autem oportet tempus; a quo primum doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut si quando rigor corripuit. Necesse est autem praecedere dolorem, & spirandi difficultatem, & sputationem ante ruptionem.*

A pure autem in thorace accumulato, & pulmonem alluente, phthisin oriri, totum corporis habitum sensim consumentem, nemo dubitat.

§. 895. UBi ergo per signa (892. 893.) novimus inflammatum abscedere, locus ante dolens notus per caustica erodendus, usque circiter ad pleuram incidendus, suppuratoriis apertus servandus, ut materies extrorsum versa vi pulmonum a pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus, donec mundatio facta sit.

Cum praecipuum discrimen pleuritidis suppuratae inde pendeat, quod pus collectum in pectoris cavum, rupto abscessu, delabi soleat frequenter, hinc, ubi signa docuerunt suppurationem jam fieri, merito tentandum est, ut illi

(*p*) Coacar. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

puri versus exteriora paretur exitus. Huc faciunt Fomenta, Cataplasmata, Emplastra &c. quae lateri dolenti adhibentur etiam in initio morbi, ut §. 890. 2. dictum fuit: illa enim emolliendo partes exteriores efficiunt, ut huc versus derivari forte pus posset. Cum autem haec sola ad hunc finem raro sufficiant, sapientes veteres medici acriora tunc emollientibus admiscuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic *Aretaeus* [*q*] in cura pleuritidis dicit: *si morbus productior sit, & dolor pertinax & humida sit expurgatio, purulentum hominem fore speratur; tunc sinapi & cachrys (semina) cataplasmatibus admiscenda sunt.* Post haec autem applicata commendat, ut post septimum diem magna cucurbita cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein scarificetur: vulnusculis autem sal vel nitrum inspergi jubet, & dein sequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum est, partes corporis sub cucurbita positas, multum minuta atmosphaerae pressione, statim intumescere, sicque potentissimam derivationem fieri versus loca, quibus cucurbitae affiguntur: simul etiam irritata per salis vel nitri inspersionem vulnuscula eidem scopo serviunt.

Quin imo, dum certi sumus abscessum fieri, conducit vel causticis applicatis, vel scalpello dividere incumbentes partes fere ad pleuram usque, & suppurantibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac spe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix resistentia, exeat. Unde in ipso pleuritidis initio operae pretium foret parvo quodam emplastro notare locum maxime dolentem, quia ibi abscessus nasci solet, dum nec resolutione, nec coctione & excretione, sanatur pleuritis; sicque sectio, vel causticum, postea loco huic certe cognito adhiberi possent. Raro quidem hoc a medicis hodie fit, & non omnes aegri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris Empyema adeo periculosum caveatur. *Hippocratem* in simili casu hanc curam instituisse patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (*r*) monet illa quae facienda sunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exspuatur; dein dicit: *Quod si non eruperit (quibusdam enim procedente tempore ad latus abscedit, & intumescit) illum oportet, ubi hoc contigerit, secare aut urere.* Et paulo post (*s*) de lateris tuberculo agens eandem curam praescribit: tamen & ibi videtur sectionem & ustionem instituisse in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc sumus, quod collectum pus versus exteriora tendat. Cum autem felix successus in hoc casu fere tantum sperari possit, dum pus adhuc blandum manserit (si enim mora & stagnatione jam putrescere inceperit, saepe pereunt), monuit hoc *Hippocrates* (*t*) dicens: *Qui suppurati uruntur aut secantur; si pus purum & album effluat, evadunt, si vero subcruentum, & coenosum, & graveolens, pereunt.* Notat autem *Galenus* (*u*) in Commentariis suis ad hunc Aphorismum, quod *Hippocrates* prae caeteris ἐμπύους, sive suppuratos, vocet illos, qui-

(*q*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. 10. pag. 91. (*r*) De Morbis Lib. II. Cap. 22. Charter. Tom. VII. pag. 574. (*s*) Ibid. Cap. 24. pag. 575. (*t*) Aphor. 44. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 315. (*u*) Ibid. pag. 316.

quibus inter pectus & pulmonem pus collectum est, quos veteres urere consueverant; quod & ex vetusto comico autore probat. Hinc videtur admodum probabile, quod & ustionem, & sectionem, quandoque tentaverint, ubi certi erant de suppuratione praesenti; licet nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adessent; imprimis cum inde nihil mali metuendum sit, & multum boni sperari possit.

Quod autem a similibus artificialibus viis, si diu apertae teneantur suppurantibus, multum boni exspectari posset pro evacuatione materiae purulentae etiam profundius haerentis, docet sequens casus. Post pleuritidem neglectam ortus fuerat tumor sub laeva scapula, & per integrum biennium ibi manserat absque multa molestia: postea casu laesus est tumor, qui tunc dolere incepit, simulque accessit valida tussis, noctes diesque molesta: exspuebat olidum, flavum, tenue pus cum pauco sanguine mistum: pulsus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens medicus credebat non sine periculo pertundi posse hunc tumorem, veterumque vestigia secutus, qui inurendo loca intercostalia fonticulos excitabant in suppurationibus internis, setaceum curavit applicari inter binas costas, quae tumoris parti infimae proximae erant, cavendo tamen, ne ipse tumor aeu pertunderetur. Copia puris magna per setaceum exibat, omnia symptomata emendabantur, vires redibant, tumor subsidebat, & a tanto morbo feliciter evasit aeger (v) satis brevi tempore.

Plurimae observationes memoriae mandatae fuerunt a medicis, quae docent, pus collectum in locis intercostalibus sibi ipsi vias fecisse satis miras versus exteriora. Unicum tantum casum satis singularem memorabo, quem ipse vidi. Juvenis viginti annorum post celerem cursum, ultra vires protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in suppurationem abivit morbus, cum magna oppressione pectoris. Trigesimo quarto morbi die incepit sputa purulenta copiosa educere, magna cum facilitate, & insigni levamine quidem, sed tamen dolor obtusus manebat in pectore dextro, & costae omnes illius lateris incipiebant eminere extrorsum, licet per triginta dies continuos quotidie multum puris rejiceret: accedebat diarrhoea multum debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabescebat. Pertaesus longi morbi miser aeger omnia remedia respuebat; hisque malis conflictabatur diu: Decimo autem mense in medio sterno tuber apparuit molle, nucem avellanam aequans, & in ambitu tumoris exesi ossis sterni margines distincte digito tangere potui: sponte post paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menses, & ultra, puris effluxus, ita ut merito metueretur, tandem succubiturum aegrum. Libram detergentis decocti cum melle rosarum una vice per siphonem injicere poterat chirurgus in cavum hunc saccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, sed inter pleuram & costas videbatur haerere, & facile effluebat denuo per illam aperturam ossis sterni. Convaluit tamen ille aeger, sensim minuta puris exeuntis copia, & vidi illum octo annis

(v) Medical, Essais Vol. V. part. 2. pag. 629. &c.

annis postea adhuc superstitem, & satis vegetum: manebat tamen foramen in sterno apertum, & quotidie aliquid puris exibat.

Plures alios casus vidi, ubi per loca intercostalia viam sibi paraverat pus post suppuratam pleuritidem, & multos novi superstites mansisse, de quibus fere videbatur desperandum esse. An ideo dixit *Hippocrates* (*x*)? *Et quicumque ex peripneumonia vel pleuritide fiunt suppurati, non moriuntur, sed convalescunt.* Dum autem post haemoptoen, vel & in aliis phthisis speciebus, nascitur ulcus pulmonis, fere omnes perire dolent medici, cum ex maximis suppurationibus, post morbos inflammatorios pectoris & pulmonum natis, emergant plures: si nempe vel per sputa, vel per aperturam, sponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapsum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longe majus periculum imminet, uti sequenti dicetur paragrapho.

§. 896. At vero si constat per signa (302. 894.) jam rupto apostemate pus formasse empyema, ilico Thorax aperiendus (303. N. 5.), pus educendum (303.), vulnus percurandum (304.) victu, & medicamentis.

Quomodo cognosci possit abscessus hic nati ruptura, ad §. 894. dictum fuit: de signis autem liquidi, in cavo thoracis effusi, actum fuit §. 302. ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeoque ex concursu horum signorum concludi potest, pus in thorace effusum haerere. Quamvis autem hinc inde rari casus apud observatores legantur, pus ex cavo thoracis resorptum per alvum vel urinas exivisse, minime tamen tutum videtur hic moras nectere: nisi enim cito educatur pus hic collectum & pulmones alluens, illud mora & respirationis conquassatione tenuius & acrius redditum miserrimam tabem producet, & frustra puris eductio tentabitur serius, tabefactis jam a pure diu relicto pulmonibus. De loco autem, in quo thoracis sectio debet institui, & de illis quae circa hanc rem observanda sunt, dictum fuit paragraphis citatis, & postea adhuc quaedam dicenda erunt, ubi peculiari Capitulo de Empyemate agetur inter morbos chronicos. Cum autem semper metus sit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, a venis bibulis recepta sanguinem cacochymia purulenta infecerit, in victu dantur talia, quae ab omni putredine quam maxime aliena sunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. 2.: simul magna copia decocti bardanae, chinae, zarzaeparillae infusi agrimoniae, betonicae, virgae aureae &c. exhibetur, ut eluatur de sanguine, per urinae & sudoris vias, omne purulentum resorptum.

§. 897. In alium quoque morbum abit, scirrhoso, callosove, facto loco affecto, tum etiam pulmone pleurae jam adnato; quae ubi facta, oritur asthma, dyspnoea, tussicula sicca, inprimis a pastu vel motu corporis; ex quibus cognoscitur, si praesentia

(*x*) De locis in homine Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 366.

tia sunt sine signis abscessus (893.), vel empyematis (896.); & inprimis si diu, sine magno mali incremento durant.

De omnibus, quae huc spectant, egi in Commentariis §. 843., ubi de simili exitu inflammationis pulmonis in scirrhosum aut callosum tumorem agebatur.

§. 898. COgnitum hoc malum (897.) vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vita duriore, labore, aere libero, rusticatione, equitatione forti, multumque repetita.

Videantur & illa quae §. 862. de curatione similis mali, post peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

§. 899. IN Gangraenam quoque talis inflammatio transit primo lateris, mox, vicinia loci, pulmonis (844.).

In historia inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangraena inter inflammationis exitus numerari debeat: cum ergo probatum fuerit §. 882., in pleuritide veram esse inflammationem, patet, & in gangraenam hunc morbum abire posse. Cum autem funestus ille exitus non sequatur, nisi valida admodum pleuritis fuerit, quae respirationem prae summo dolore suffocat; hinc semper fere tunc pulmo simul afficitur, uti etiam, quia pleurae semper contiguus est.

§. 900. QUod malum (899.) vel ex vehementia pleuritidis, vel ex acri, aut putri materia concomitante simul oritur.

De caussis, per quas inflammatio in gangraenam terminatur, dictum fuit §. 388.

§. 901. ID vero futurum esse, & jam inchoari, praesagitur ex variis: si sputa purulenta subbiliosa, rotunda, purulenta subsanguinea, nigra fuliginosa, coenosa, foetida; strepitus in pectore multus cum vultu moesto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginosis; si sputa initio varia; tum saepe tertio vel quinto die moriuntur. Si stertor, sputum nullum, vel difficile, pulsus languidus, urina flammea: si alvi fluor liquidus, foetidus, putridus, symptomaticus: si supervenit magna peripneumonia: si novus insultus priori succedit: si sanguis floridissimus effluit ex vena secta sine crusta inflammatoria (384.), licet ex largo vulnere, pleno saltu, puro vase exceptus sit: si sputum supprimitur dyspnoea manente, vel aucta cum dolore, gravitate pectoris, pulsu duro, parvo, celeri,

calore

calore magno; haec enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt: si urina praerubra, obscura, cum varia hypostasi, nec discreta, intra quatuordecim dies occidit: si hypostasis nigra vel furfuracea, citior mors: si initio mitis, quinto vel sexto die exacerbata, septimo & duodecimo periclitantur, raroque sanantur, nisi post quatuordecim dies: si dorsum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore summo, alvi fluxu viridi, & foetidissimo.

Operae pretium est, novisse illa signa, quae docent pessimum talem pleuritidis eventum metuendum esse: partim ut omni artis molimine medicus caveat, ne contingat illud, quod jure metuit; partim ut praesagio debito suae caveat famae, ne ipsius culpa periisse credatur aeger, qui morbi vehementiae succumbit. Ideo *Hippocrates* (*y*), signorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optime dixit: *Nam & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, longe ante singula praemeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si praeviderit, praedixeritque, omni prorsus culpa vacabit*. Haec autem signa ex *Hippocrate* collecta sunt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum pessimam degenerationem a sanitatis legibus; causaeque materialis morbi coctionem & subactionem difficillimam.

SI SPUTA PURULENTA SUBBILIOSA ROTUNDA. Quare haec sputa damnet *Hippocrates*, explicatum fuit §. 833. 3. & §. 848.

PURULENTA, SUBSANGUINEA. Sputa illa purulenta quidem subactionem materiae morbosae indicant, verum si simul subsanguinea sint, notant, & vasa erosa vel rupta esse simul, & ideo pro malo signo habentur. Praeterea dum in externis partibus corporis gangraena est, & limbus ille oritur separans partem vivam a gangraenosa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum subsanguineum exire solet, non adeo quidem malo omine in partibus externis, quia separationem mortui a vivo designat; verum in interioribus semper magnum discrimen notat, gangraenae nempe praesentis, semper periculosae in internis, licet etiam separatio gangraenosi jam incepta sit. Et ideo mox hic subjunguntur NIGRA FULIGINOSA, COENOSA FOETIDA: ubi nempe mortuae partes in tabum gangraenosum diffluunt & per sputa educuntur, quae a pulmone, vitali viscere, veniunt. Hoc modo autem illud praesagium apud *Hippocratem* (*z*) exprimitur: *Qui ex pleuriticis exspuunt purulenta, subbiliosa, rotunda, aut purulenta subcruenta, progressu temporis perniciose habent: perniciose quoque, qui nigra fuliginosa spuunt, aut quibus velut a vino nigro sputa fiunt*. Videantur & illa, quae de sputis fuscis, coenosis, amurcosis &c. dicta fuerunt ad §. 848.

STREPITUS IN PECTORE MULTUS &c. Quid designet ille strepitus in pectore, pariter in Commentariis §. 848. explicatum fuit. De vultu moesto & oculis pulverulentis &c. actum fuit, ubi §. 734. pessima signa enumerabantur, quae synochum putridam comitari solent. Praeterea notandum, naturaliter adnatam

(*y*) In Prognostico Sentent. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 585.
(*z*) Coac. Praenot. N. 407. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

tam oculi tunicam subcaerulescentem albedinem habere, & vix ulla vasa sanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatae vasa humores, sanguine ejusque sero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro flavi fiunt, signum est; crassiores humores in minora vasa pelli, ibique haerere immeabiles. Cum autem injectiones Anatomicae docuerint, oculos ab internae carotidis ramis vasa accipere, novimus similem infarctum crassiorum humorum in vasis minoribus encephali obtinere, adeoque hoc signum semper in omnibus morbis acutis magnum discrimen notat. Peculiariter vero in Pleuriticis haec signa damnavit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus pleuriticis strepitus multus in pectore est, & facies tristis, & oculus ictericius ac caliginosus, hi pereunt*.

Si sputa initio varia; &c. Antea dictum fuit ad §. 830. 2. & §. 876., *Galenum* monuisse, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus sputorum excretionem similem esse urinarum sedimentis, quae cruditatem vel coctionem in morbis designant. Si ergo varia sint sputa, denotant semper difficultatem morbi, & coctionem sive maturationem materiae morbosae admodum imperfectam. Videantur & Commentaria §. 893., ubi & de hac sputorum varietate dictum fuit, & *Hippocratis* loca hanc Prognosin continentia habentur.

Si stertor, sputum nullum, vel difficile. Signum enim est, pulmonem impleri magis magisque, dum interim nihil in tracheam exit, quod sputo rejectum levare posset pulmonem gravante hac farcina. Videantur illa, quae ad §. 848. dicta sunt.

Pulsus languidus. Designat enim vires moventes sanguinem debiles esse, vel liquidi movendi copiam deficere. Hic autem non agitur de illo languore pulsus, qui post repetitas quandoque Venae sectiones contingit, minuto jam multum dolore pleuritico, & respiratione faciliori facta; sed de illo pulsu languido, qui adest, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam respirationem pulmo sanguine distentus manet, & parcam tantum copiam in cor sinistrum transmittit, unde arteriae minus distenduntur. Videantur & illa, quae §. 883. de hac re dicta sunt. Imprimis ergo tunc pessimum omen dat languidus ille pulsus, si stertor in pectore simul adsit.

Urina flammea: Quae rutilo & dilute rubro colore praedita scintillat quasi in vase vitreo, quo continetur, & caloris interni signum dat, uti ad §. 673. dictum est.

Si alvi fluor liquidus &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diversus ab illo, de quo §. 888, 3. dictum fuit, ubi subacta morbi materies salubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verum antea §. 388. notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangraenam abeat.

Si supervenit magna peripneumonia. In pleuritide ob doloris acerbitatem vix audent inspirare aegri, adeoque in pulmone non dilatato satis

(*a*) Coac. Praenot. n. 388. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

incipit accumulari sanguis, sicque peripneumonia succedit validae pleuritidi. Verum per largam venae sectionem dum minuitur dolor, faciliori reddita inspiratione, expeditur iterum sanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, sicque levis illa & incipiens peripneumonia solvitur. Praeterea satis frequenter observavi, levem quasi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per sputa. Ideo dicitur SI MAGNA SUPERVENIT PERIPNEUMONIA, quae ex propria sua indole adeo periculosus morbus est, adeoque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus, quare *Hippocrates* (*b*) dixerit: *Peripneumoniae ex pleuritide transmutatae* (*μεζαστάσει*) *securiores sunt his, quae ab initio fiunt.* In illo enim loco videntur debere intelligi leves illae pectoris oppressiones, quae fiunt, dum soluta materies pleuritidis in pulmonem derivatur, per sputa evacuanda, vel alias vias, de quibus §. 888. dictum fuit. Cum enim haec pleuritidis materia tunc soluta quidem & mobilis reddita sit, sed tamen tales dotes habeat, ut absque molestia cum reliquis humoribus sanis per vasa fluere nequeat, hinc in pulmonalis arteriae angustiis imprimis haerebit aliquantulum, antequam in venas pulmonales transire possit. Haec forte est una ex causis, quae anxietatem producunt & molestiam, antequam criticae evacuationes fiunt, uti alia occasione dictum fuit. Ubi vero peripneumonia, & imprimis valida, supervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati *Hippocratici* (*c*): *A Pleuritide peripneumonia malum.* Et *Galenus* (*d*) explicans hunc aphorismum optime monet, non hic agi de transmutatione pleuritidis in peripneumoniam (uti in Coaca Praenotione modo allegata) verum hunc locum ita intelligendum esse, dum priori morbo, pleuritidi nempe, manenti superaccedit alter, peripneumonia scilicet. Unde illud ἐπὶ πλευρίτιδι idem hic significat ac ἐπιγινομένῃ πλευρίτιδι.

SI NOVUS INSULTUS PRIORI SUCCEDIT. Omnes, qui in praxi versantur, noverunt, fere semper in pleuritide obtinere, ut post sanguinis missionem levetur dolor, imo quandoque omnino cesset, & tamen paucis horis post recrudescat denuo, novam sanguinis missionem poscens: neque ab hoc doloris reditu, & novo quasi insultu pleuritidis ilico gangraena praesagienda est, cum multi ex hoc morbo emergant plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, insultus passi. Verum hoc intelligendum est, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, subito augetur vehementia: vel etiam ubi dolore manente & alterum latus thoracis similiter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuisse *Hippocrates* (*e*) dicens: *Cum vero, quae ad latus impacta sunt, putruerint, & per sputum rejecta fuerint, convalescunt. Quod si & antiquum multum ad latus impactum sit, & aliud insuper accesserit* (*ἐπιγένηται*) *statim intereunt &c.* Quo sensu autem putrescere hic dicantur illa quae postea per sputa rejiciuntur, aegro convalescente, explicatum fuit alia occasione in Com-

(*b*) Coacar. Praenot. n: 397. Charter. Tom. VIII. pag. 875. (*c*) Aphorism. 11. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297. (*d*) Ibidem (*e*) De morbis Lib. I. cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 546.

Commentariis §. 387. ubi probatum fuit, hoc vocabulo usos fuisse veteres medicos, dum maturationem materiae inflammatoriae indicare volebant.

Si sanguis floridissimus effluit &c. Hanc observationem practicam *Baglivus* (*f*) memoriae tradidit quidem, sed fatetur, se illam debere *Celeberrimo Lancisio*: rationem autem hujus rei dedit, quod tunc putaret, crassiorem, & inflammatoria tenacitate immeabilem, sanguinem in pulmone accumulari, solam tenuissimam partem, per arteriae pulmonalis angustias transmitti; nam & in peripneumonia aeque ac in pleuritide hoc observatum fuisse memorat. An forte hoc contingit in illis casibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus supervenit, uti ad §. 880. ex *Sydenhamo* notavimus? monet enim attentissimus ille medicus, tales pleuritides repetitas sanguinis missiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui supervenerunt illae pleuritides, minus favet sanguinis evacuationi. *Baglivus* autem pariter jubet, abstinendum tunc esse a repetita venae sectione, si nulla crusta inflammatoria in sanguine apparuerit.

Si sputum supprimitur, dyspnoea manente &c. Ab omnibus medicis damnari pleuritidem siccam, quae sine sputis est, vidimus ad §. 876. Malum ergo signum est, si sputum supprimitur: cessat quidem sputum, ubi evacuata est materia morbosa; verum dyspnoea manens, vel aucta cum sensu impletionis in pectore, demonstrat evidenter, non deficere materiam per sputa rejiciendam, sed retineri in pulmone, unde brevi suffocatio metuenda erit: praecipue dum pulsus parvus demonstrat, parum sanguinis per pulmonem transmitti posse in cor sinistrum. Dum autem pulsus simul durus & celer est cum calore magno, tunc metus est, inflammationem validam brevi in gangraenam transituram esse, uti §. 388. explicatum fuit. Solet autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imo saepe frigent. Quin imo *Galenus*, uti ad §. 883. habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, si pulsus sit valde durus, parvus, & celer simul.

Haec enim quinto die exacerbata septimo mortem inferunt. Circa hanc prognosin notandum est morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; sed tamen omnium acutissimos dici illos, qui quartum diem non superant; peracutos vero, qui ad septimum usque diem durant: reliquos simpliciter acutos vocari, si vigesimum diem non excesserint (vide §. 564.). Verum haec pleuritis non est ex pessimis, quia sputa adfuerunt, quae postea supprimuntur; adeoque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem haec suppressio sputorum contingat quinto die, & mala illa symptomata modo enarrata exacerbentur, mors instat die critica proxime sequenti; die septimo nempe, qui maxime notabilis est inter dies criticos, uti antea in *Commentariis* §. 741. pluribus demonstravi.

Si urina praerubra, obscura &c. Urina sana sensim evaporata per omnes calorum gradus transit in saturatam rubedinem, adeoque, dissflato pro

(*f*) Praxeos Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.

pro maxima parte diluente vehiculo, urinae color augetur: hoc & experiuntur homines sani, aestivo calore valide sudantes, quod urina reddatur multo coloratior: urina autem sana diu relicta, in vase etiam purissimo, fuscum obscurum colorem acquirit, & crassas foeces ad fundum deponit (*g*). Praeterea solutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acrius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam e corpore eliminatur: unde & caloris interni signum dat urinae rubor (vide §. 673.). Adeoque talis urina notat humorum immeabilitatem, dissiata parte aquosa, & simul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validumque motum febrilem. Verum ad §. 388. probatum fuit, dum haec adsunt, quae talis urina demonstrat, tunc inflammationem in gangraenam tendere. In Coaca autem Praenotione (*h*) ubi tota haec Prognosis habetur, vocatur haec urina ob intensam rubedinem ἔρον αἱματῶδες, & quia simul obscuri quid & subfusci in colore habebat (putredinis incipientis signum) dicitur ζοφῶδες, quasi caliginosa: & uti urina putrescens crassas foeces deponit ad fundum, sic & haec urina sedimentum varium, & minime aequale, habet. Sedimentum autem nigrum gangraenosam jam adesse humorum dispositionem notat, uti pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741., ubi de prognosi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus discrimen designat. Monuit autem *Galenus* (*i*), colorem viridem urinae esse quasi prooemium nigri coloris, adeoque & morbi malignitatem ostendere. *Hollerius* (*K*) tamen testatur, se vidisse pleuritides graves solutas urinis multis crassis & nigris. Verum ad §. 741. probatum fuit, tunc absolute lethalem esse nigram urinam, si simul pauca & tenuis sit: tunc enim notat, humorum corruptionem adesse, nec interim corrupta de corpore educi. Cum autem optimum sedimentum in urina sit album, laeve, & aequale, illud quod furfuraceum dicitur, ab his dotibus quam longissime recedit; adeoque merito damnatur a *Galeno* (*l*) tanquam indicium validae colliquationis, & aestuosae caliditatis, per quam abrasae de solidis humanis partes cum urina exeunt.

Si initio mitis &c. Videantur illa, quae ad §. 883. de hoc praesagio notata habentur.

Si dorsum, latus, humeri &c. Antea §. 888. 5. dictum fuit, utiliter lateris dolorem transire ad humerum, manum, & dorsum; verum hoc fiebat cum levamine, & imprimis respiratione faciliori reddita: in hoc autem casu summa anxietas manet, adeoque non transponitur morbi materies ad loca, ubi minus noceret, sed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod pessimum signum est. Quam malum omen autem praebeat alvi fluxus foetidissimus, ante in eadem hac paragrapho dictum fuit. Paulo aliter haec prognosis legitur apud *Hippocratem* (*m*).

Ita

(*g*) Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 322. (*h*) N. 581. Charter. Tom. VIII. pag. 886. (*i*) De crisibus Lib. I. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 395. (*K*) Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 1047. (*l*) Vide locum modo citatum. (*m*) De morbis Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 591.

Ita enim habet: *Quum vero harum pleuritidum aliqua laboranti dorsum rubescere contigerit, & humeros incalescere, & erectum sedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graveolenti admodum (excretione), hic ob ventris dejectionem primo & vigesimo die moritur, quem si effugerit, convalescit.* In Coacis Praenotionibus (n) simile praesagium habetur, sed textus minus integer videtur.

§. 901. SI sicca ob defectum virium, ob dolorem summum, ob ineptitudinem materiae ad expulsionem, ob vasa nimis contracta & crispata, ob nimium usum calidorum, dolore simul vergente ad superiora: si lingua statim sicca, sordibus obsita, livida, nigra, cum bulla nigra: si horum signorum singula, vel plura simul, eveniunt, plerumque morbus ex se lethalis, non facile sanandus, sed ut plurimum gangraena loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem semper pejorem esse humida ad §. 876. dictum fuit. Verum sicca est pleuritis vel ob defectum materiae per sputa rejiciendae, vel quia educi nequit sputum de pectore ob debilitatem aegri, vel ob dolorem summum; quod utrumque denotat pessimum morbi statum. Sic in moribundis hominibus auditur ingratus stertor in vasis aereis pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, sed vires jam adeo projectae sunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coacervatur. Ubi autem ob dolorem summum impeditur sputi eductio; nisi cito minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevi in gangraenam terminabitur.

Ut autem materia morbi per sputa educatur, debet illud inflammatorium solvi, vel vasorum fines sic dilatari, ut transmittant illud, quod immeabile ibi haeserat. Quo ergo magis compactum fuit illud inflammatorium, quo robustiora & magis contracta vasa, eo difficilius sputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *densa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis perire, quam non exercitata* (o), monuit *Hippocrates*. In talibus enim compacti magis & densi sunt humores, & vasa firmiora plus resistunt suae dilatationi; de quibus dictum fuit in historia inflammationis ad §. 386.

Cum autem a frigore suscepto, aestuante a laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque solet calidissimis & spirituosis remediis incipientem hunc morbum tentare, antequam medicum vocent, ut scilicet flatus, a frigore suscepto natos, discutiant, quos hujus doloris causam suspicantur. Talia autem crispant solida, ad coagulum disponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeoque damnosissima sunt. *Celeberrimus Trillerus* plures tales casus habet, ex quibus patet, quanta

(n) N. 380. Charter. Tom. VIII. pag. 873. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(o) Coac. Praenot. N. 398.

cum saevitie hic morbus afflixerit miseros, quibus in initio spiritus vini, aliave calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta sex horas lethalem, dum, simulac dolorem lateris sentiret, spiritus ex seminibus levistici destillati uncias tres propinassent, & quidem calidissimas: misero huic, licet septima ab incepto morbo hora sanguis missus fuisset larga satis copia, & post paucas horas elapsas venae sectio repetita, nullum inde levamen accessit, frustra adhibitis externis & internis remediis efficacissimis. Verum dolore lateris aeque acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum usque, cum respiratione impeditissima, pulsu celerrimo, parvo; sequebatur paulo post delirium, & mors. Ubi notandum, quod dolor vergebat ad superiora, & ob doloris acerbitatem summam nullum unquam sputum educere potuit. Ex hoc casu intellexi, quare *Hippocrates* in eadem Praenotione (*p*) univerit duo haec signa, sputorum absentiam, & dolorem sursum vergentem; sic enim habet: *Pleuritides siccae, ac sine sputo, difficillimae. Horrendae quoque, in quibus dolores sursum (vergunt).*

SI LINGUA STATIM SICCA &c. Videantur illa, quae *in Capitulo de febre ardente ad* §. 739. de siccitate linguae, ejusque sordibus & nigredine, dicta sunt. Gangraenosam autem dispositionem haec signa manifeste indicant. Bullae autem sublividae in pleuriticorum lingua ortae meminit *Hippocrates* (*q*); dixitque, illam esse talem, qualis fit a ferro (candente), dum oleo immergitur: verum ex hoc signo tamen non adeo funestam Prognosin deduxit; difficiliorem tantum judicationem, & sanguinis sputum inde praesagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inspiciendam esse; & ex alio loco *Hippocratis* (*r*) patet, quantum in similibus morbis ab humiditate linguae & oris interni speraverit boni. Ita autem habet: *Quod si os humescat, & a pulmone prodeant, qualia decent, sorbitionis copiam, ut summatim dicam, adjicere oportet: nam quae celerius magisque madescunt, celeriorem crisin denunciant; quae vero tardius & minus, tardiorem judicationem significant.*

Omnia jam illa signa pessimi morbi indicia sunt, & eo majus periculum indicant, quo plura horum simul concurrant, uti sponte patet. Cum autem pulmo pleurae contiguus sit, facile & ille afficietur, si pleuritis in gangraenam transeat. Accedit, quod in pessima pleuritide saepe & pulmo simul inflammari incipiat, ob impeditam respirationem non potens expedite transmittere sanguinem corde dextro expulsum.

§. 902. QUando autem haec signa (901.) jam imminere id malum (899.) designant, statim uno impetu summa remedia tentanda sunt, nec vitae auxilio, nec leviori fidendum medelae, modo aliquae vires supersint.

Mors

(*p*) Coac. N. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873. (*q*) Ibidem N. 384. & de morbis Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 591. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 20.

Mors enim prae foribus adeſt, adeoque vel ſuo fato relinquendus aeger eſt, vel ſimul & ſemel ſumma tentanda remedia: praemonitis prius aegri amicis de ancipiti eventu.

§. 903. ERgo hoc caſu (902) ſtatim cruſtae ferro ignito in loco affecto profunde inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur, & penetrantiſſimis fomentis caleſcant aſſidue; tum fortia diluentia, aperientia, antiſeptica, ſudorifera, larga copia hauriantur. His enim, ſi ullis, lenietur mali ſaevities.

Cum in tali caſu, ubi gangraena imminet, vel jam fieri incipit, nulla ſpes reſolutionis nec criticae evacuationis ſuperſit, unicum quod ſperari poteſt, eſt, ut ſuppuratione nata in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangraena jam corruptum ſeparetur a partibus vivis. Verum ubi in partibus externis ſimile malum haeret, videmus putridum in tabum reſolutas partes gangraenoſas diffluere, donec penitus depuratus fuerit talis locus. Niſi ergo omni molimine verſus exteriora concilietur exitus huic tabo gangraenoſo, putreſcerent omnia vicina. Ideo cruſtarum profunda inuſtio commendatur, ut ſopita jam vitalis vis & calor reſuſcitentur in parte, & deciduis poſtea eſcharis patula via fiat verſus exteriora puri & ichori gangraenoſo. Extremum quidem illud remedium eſt, ſed ad extremos morbos talia exquiſite optima eſſe monuerat *Hippocrates* (s); & alibi (t) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens: *Quae medicamenta non ſanant, ferrum ſanat; quae ferrum non ſanat, ignis ſanat, quae vero ignis non ſanat, illa inſanabilia ducenda ſunt.* Certum eſt, veteres medicos plurimos morbos tentaſſe cauterio actuali; & quandoque etiam ut citius curarentur, qui abſque hoc remedio ſanari poterant quidem, ſed tardius (u), pectus & dorſum inuſſiſſe in pectoris morbis. Verum non memini, me legiſſe, quod *Hippocrates* in pleuritide, gangraenam minitante, hoc tentaverit. Propius ad hanc curationem accedunt illa, quae *Aretaeus* in cura pleuritidis commendat (v). Jubet enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma: monet, ne cucurbitae margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aeri acceſſus, & flamma diutius perſtare poſſit: exſtincto igne ſcarificari locum jubet, & ſale vel nitro irritanda haec vulnuſcula voluit, ſi aeger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, *ut ex vulneribus tenuis quidem ichor extraheretur*: deinde addit: *neque enim ſanguis aut alimentum, ſed ichor emanat: atque id quidem facito, cum prius vires exquiſite perpenderis.*

De illis autem remediis tam externis quam internis, quae in hoc caſu conducerent, abunde dictum fuit in *Gangraenae* curatione In materia medica, ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiſeptici; verum videtur ibi

F 2 nimia

(s) Aphor. 6. Sect. I Charter. Tom. IX. pag. 11. (t) Aphor. 8. Sect. VIII. Ibidem pag. 344. (u) Vide Hippocrat. de internis affection. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 644. & de morbis Lib. II. Cap. XXI. XXII. Ibid. pag. 573. 574. & pluribus in locis. (v) De curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 92.

nimia quantitas oxymellis fcillitici adeffe, vomitum enim moveret: forte error fubeft, & loco *oxymellis fcillitici* legendum foret, oxymellis fimplicis.

§. 904. SEd fi caufa inflammatoria vehementiffima fumma crearit fymptomata pleuritica, nec auxilio naturae (887. 888.), nec remedio ulli antipleuritico (890. 903.) cedentia, & haec dein fubito, fine caufa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulfu parvo, celeri, intermittente, refpiratione celeri, parvaque, fudore frigido, conftat Gangraenam jam occupaffe loca inflammata. Hinc delirium brevi, ftatimque mors, maxime fi fimul lividus thoracis color: quod idem fit, fi ille, qui fputum fubbiliofum excreat, dolore levatur fine ratione, tunc enim pariter lethalis infania, mortis ex gangraena nuncia, adeft.

Symptomata fumma, quae antea adfuerant, docuerunt, peffimam effe pleuritidem: fi autem haec fubito tollantur, abfque ullis fignis, quae docent materiam morbi emendatam aut folutam fuiffe, certi fumus illud contigiffe, quia inflammatio in gangraenam abiit: Tunc autem inflammationis fymptomata definere ad §. 388. patuit. Haec funt fallacia illa halcyonia famae medici adeo infidiofa, fi minus peritus, vel non fatis attentus fuerit: dum enim omnia in vado effe credit, poft mediam horam faepe exfpirat aeger. Cum autem idem contingere foleat & in aliis morbis inflammatoriis vifcerum, ideo generale axioma practicum *Hippocrates* (*x*) pofuit fequens: *Non fecundum rationem levantibus non oportet credere*. Praeterea, dum a bona caufa levatur dolor, actiones vitales infurgunt, pulfus aequalis & fortior fentitur, refpiratio liberior: in hoc cafu vero abfque dolore refpirant quidem, fed celeriter, & parum aeris fimul hauriunt: extrema fimul livefcere folent, & facies cadaverofa fit, cum pulfu debili celerrimo, & interrupto, quae omnia perniciem indicant. Pulchram certe de his & generalem Prognofin alio in loco (*y*) *Hippocrates* ita pronunciat: *Perniciofa fine fignis levantia mortem fignificant*. Simul tunc adeffe folet leve delirium, uti in gangraenae hiftoria ad §. 432. dictum fuit.

MAXIME SI SIMUL LIVIDUS THORACIS COLOR. Quod gangrenae fignum eft (vide §. 429. 3.), & ab *Hippocrate* pariter notatum (*z*): ubi cavendum monet, ne in pleuritide peffima craffior victus concedatur decumbentibus; fic autem habet: *Has igitur ob caufas, & alias hujufmodi etiam magis, qui tota utuntur ptifana, feptimo die, ac celerius moriuntur: alii quidem mente laefi, alii vero orthopnoea & ftertore fuffocati. At fane hos antiqui fideratos* (βλητοὺς) *exiftimaverunt, tum ob hoc maxime, tum non minime, quod mortuis latus lividum deprehenditur, fimile plagae.*

Ful-

(*x*) Aphor. 27. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 69. (*y*) Praediction. Lib. I. textu 52. Charter. Tom. VIII. pag. 734. (*z*) De victu acutorum Charter. Tom. XI. pag. 27.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa observantur habere; unde credidit *Eruditissimus Trillerus* (*a*), quod πληγὴ pro fulminis tactu hic sumatur: forte & contusionem significat, postquam etiam corporis partes livescere solent. An ideo Poetae fabulati sunt, Asculapium Jovis fulmine tactum periisse? cum *Suidas* (*b*) memoriae reliquerit, quod misere oppressus fuerit morbo, quem Aesclepiadarum filii (id est medici) vocant peripneumoniam. *Caelius Aurelianus* (*c*) exspirantibus aegrotis nigram saepe pleuram inveniri monet, & quod hos quidam venenatos putaverint: veneno enim interfectorum cadavera livescere solent.

Si ille, qui sputum subbiliosum &c. Est Prognosis Hippocratica, cujus alia occasione ad §. 772. mentionem feci; sic autem legitur (*d*): *Lateris dolor, ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Dolor subito ablatus absque bonis signis praecipuum hic gangraenae jam natae indicium dat: licet & quandoque per malam metastasim materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris cesset, uti *in Capitulo de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quod & delirium quandoque gangraenam, in quacumque corporis parte natam, sequi soleat, uti paulo ante dictum fuit.

§. 905. In mortem exit ipsa Pleuritis tunc, quando tam vehementes causae ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis supprimens brevi creet, impedito sanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem (848) quam brevissime.

Hic est omnium citissimus exitus pleuritidis in mortem. Probatur enim in physiologicis, quod ad transitum sanguinis per pulmonalem arteriam requiratur respirationis libertas in homine nato (in foetu enim aliud obtinet). Si ergo acutissimus dolor omnem dilatationem pectoris impediat, accumulatur sanguis in arteria pulmonali, tenuissima pars tantum in venas transprimitur, crassum aggeritur, & subita fit suffocatio, uti jam ad §. 877. & 883. dictum fuit.

Hunc pleuritidis exitum pulchre & notaverat *Aretaeus* (*e*), licet non adeo liquido intellexisse causam videatur; sic enim habet: *Nonnunquam sane intra hujus temporis spatium omnium in pulmonem transitus est: trabit enim pulmo in se ipsum, & rarus & calidus existens, & ad proxima trahenda se commovens, tuncque morbi transpositione repente homo strangulatur.*

§. 906. Hinc liquet, cur omni saeviori pleuritidi peripneumonia superaccidat? cur senibus, puerperis, gravidis, ple-

(*a*) De Pleuritide pag. 173. (*b*) In voce Ἀσκληπιάδης Tom. I. pag. 458. (*c*) Acutar. Pass. Lib. II. Cap. XVI. (*d*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 767. & Coacar. Praenot. N. 418. ibid. pag. 876. (*e*) De causis & signis morborum acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9.

plerumque lethalis? cur thoracis per fasciam adstrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

CUR SAEVIORI PLEURITIDI PERIPNEUMONIA &c. Praecedenti paragrapho hoc demonstratum fuit.

CUR PLERUMQUE LETHALIS SENIBUS. Quam rigidum fiat corpus in decrepita senectute, omnes noverunt: imo quandoque arteriae majores osseae inventae fuerunt in cadavere senili. Sanguis in senibus magis lentescere solet, & minorem seri copiam habet respectu partis rubrae: Verum ad resolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quae bina adminicula in senibus deficiunt. Cum autem sputorum libera excretio tantum faciat saepe ad levandam pleuritidem, & anheli senes plerumque spirandi difficultate aliqua laborent, & difficillime tenacem pituitam diuturna tussi educere possint, patet & alia ratio, quare in senectute periculosior pleuritis sit. Accedit & haec difficultas, quod sanguinis missio, tanti momenti in pleuritide curanda, saepe subito prosternat senum vires.

Rariores in senibus observari morbos acutos, *Hippocrates* (*f*) monuit; & commentans hunc locum *Galenus* (*g*) dicit: *Si quando seni, quod rarum est, qualis juveni, oriatur febris, haec prorsus in aegrotantis perniciem finitur: immensam enim quandam causae febrim efficientis magnitudinem prodit.*

Certe ubi *Hippocrates* (*h*) senectutis morbos recenset, non meminit ullius morbi acuti praeter apoplexiam. Hoc imprimis ideo notandum est, quia *Aretaeus* (*i*) senes prae reliquis pleuritidi obnoxios esse statuit; imo & saepius inde liberari. Verum videtur hoc potius dixisse ex hypothesi, quam ex observatione. Uti enim hyemem maxime feracem hujus morbi dixit, ver minus; sic & senili aetati frequentem pleuritidem, minime autem pueritiae voluit: Cum autem paulo ante monuerat, pleuriticum repente strangulari, dum pulmo morbum in se trahit [ubi nempe peripneumonia pleuritidi succedit) dedit hanc rationem, quare senes saepius quam juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari potest, neque in pulmonem metastasis; frigidior enim (pulmo) quam in alia aetate, & spiratio parva, & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facile patet, *Galeni* & *Hippocratis* sententiam *Aretaei* placito hic praeferendam esse, quae statuit senibus rarius quidem contingere pleuritidem, verum eosdem fere semper succumbere huic morbo, si illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879. mentionem feci) *Hippocrates* (K) posuit: *In morbis minus periclitantur, quorum naturae, aetati, habitui, & anni tempestati morbus magis familiaris fuerit, quam quibus in horum aliquo non familiaris sit.*

PUERPERIS. Norunt practici, febre valida orta puerperii tempore, ilico fere

(*f*) Aphorism. 14. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 24. (*g*) Ibidem pag. 28. (*h*) Aphor. 31. Sect. III. Ibidem pag. 128. (*i*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9. (K) Aphor. 34. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 75.

fere lochia supprimi: quantum autem inde discrimen immineat, postea dicetur, ubi de puerperii morbis agetur. Infelicem talem casum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravida mulier acuta corripiebatur pleuritide: peperit infantem mortuum, lochia post partum mox cessabant, dolor venae sectione parum mitigatus increvit ilico immaniter, & licet repetitis sanguinis missionibus levaretur parum morbus, febris manebat aeque acuta, pulmo incipiebat oppleri; & septima die periit. Quam enormes autem dolores passa fuerit misera haec mulier, dum pleuritide laborans cogebatur summo nixu inspirationis foetum eniti, facile intelligitur. Interim tamen non semper & absolute lethalem pleuritidem esse in puerperio, pluribus observationibus constat; & quaedam in Commentariis §. 890. recensitae fuerunt.

Gravidis. Periculosiorem esse pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cum & a febre acuta, pleuritidis comite, abortus periculum immineat, & subitae vasorum depletiones per repetitas sanguinis missiones non adeo tutae sint in gravidis. Praeterea distento jam multum abdomine difficilius respirant gravidae, cum inter inspirandum diaphragma multum descendere nequeat, adeoque major dilatatio pectoris requiritur; quae dum impeditur ob dolorem pleuriticum, summae fiunt angustiae, & metus est, ne cito lethalis peripneumonia sequatur. In Commentariis §. 888. 6. monui, non absolute tamen in gravidis lethalem esse pleuritidem, & memini gravidae mulieris, quae sputorum excretione feliciter sanata fuerit. Imo in alia foemina bis curavi pleuritidem, dum gravida erat: semel sexto graviditatis mense, & semel octavo: utroque tamen in casu feliciter peperit, & puerperii tempore satis commode se habuit.

Cur thoracis per fasciam &c. Dum inspiramus, costae a se mutuo removentur, & diaphragma, deorsum pressum, thoracis cavum reddit amplius, simulque tunc abdomen assurgit. Dum autem pleuritis adest, absque acerbo dolore costae a se mutuo diduci nequeunt. Ubi ergo fasciis circumductis ita adstringitur thorax, ut costae quasi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compressione libero, tunc dilatatio thoracis inter inspirandum fit a solo descensu diaphragmatis versus abdomen, & non distrahuntur loca intercostalia; unde ergo insigne doloris levamen percipiunt aegri, & minor metus est, ne ob impeditam inspirationem infarciatur pulmo sanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum est, minui quidem sic dolorem pleuriticum, sed manere ejus causam; cui ergo efficax medela adhibenda est; ne in suppurationem inflammatio hic nata abeat, dum ob levamen doloris minutam esse morbi vehementiam falso quandoque crederet medicus.

PARAPHRENITIS.

§. 907. SI morbus pleuritidi similis occupat eam membranae Pleurae partem, quae diaphragma ambit, vel & ipsum Septum medium, oritur morbus dirus, quem Paraphrenitidem appellant.

In Pleuritidis historia §. 877. dictum fuit, quam varia loca occupare possit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum investit: adeoque & diaphragmatis, pectus ab abdomine separantis, inflammatio ad pleuritidem proprie pertineret. Verum obtinuit usu, peculiari nomine hunc morbum designare, & ob quandam symptomatum diversitatem solent sigillatim de hoc morbo agere medici.

Legitur apud *Ruffum Ephesium* (*l*), membranam, quae pectoris viscera ab inferioribus disjungit, vocari διάφραγμα καὶ φρένες: ad §. 771. vero monitum fuit, solemne videri veteribus medicis, ut partis affectae nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum designare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio φρενῖτις vocari debuisset: Verum hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium a cerebro primario affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc distinctionis causa hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verum quidem est, praepositionem παρὰ, morborum nominibus praefixam, eorundem minorem intensitatem frequenter significare (vide §. 783.), sed paraphrenitis nullibi pro leviore phrenitide occurrit: Symptomatica enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur παραφροσύνη.

Hippocrates autem sub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem descripsit (*m*); monens prius, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addensque, hunc morbum simili modo curandum esse, ut peripneumoniam. Sed & *Aegineta* (*n*) & *Trallianus* (*o*) meminerunt pariter phrenitidis, quae non a capite affecto, sed a diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, sed monuerunt, a vera phrenitide distingui praecipue respirationis laesione. Neque apud *Galenum* (*p*) ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

(*l*) De corporis humani partium appellationibus Lib. I. pag. 38. (*m*) De Morbis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586. (*n*) Lib. III. Cap. VI. pag. 28. (*o*) Lib. I. Cap. XIII. pag. 45. (*p*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 488.

§. 908.

§. 908. QUi longe frequentior, quam vulgo quidem censetur, licet praesens saepe ignoretur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cum ergo apud plures veterum medicorum illius morbi mentio fiat, & plures caulae pleuritidis (vide §. 881. 2.) aptissimae sint, ut in diaphragmate similem morbum producant, imprimis potus gelidus affatim haustus, & ventriculum replens; mirum videtur, raro in communi praxi hunc morbum incusari; ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis practicis non exhibetur. Certe diaphragmatis situs & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquido perspectus habetur: a lumbis enim incipiens ascendit tam alte, ut pericardium ejus parti tendineae accrescat, & lata superficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo splendidissimo *Celeberrimi Albini* diaphragmatis figura habetur, quae melius situm ejus docet, quam ulla descriptio (q); & ex qua patet, non mirum esse, si diaphragmatis inflammatio pro aliarum partium morbo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funestus talis error quoad curationem semper fuit, quia illa fere similis est pleuritidis curae, uti §. 911. dicetur. Simul & patet, varia posse occurrere symptomata, prout in diversis locis diaphragmatis inflammatio haeserit: Certe accrescit pericardio, transmittit oesophagum, aortam, venam cavam &c. accumbit hepati, lieni, renibus &c. unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, has illasve vicinas partes impediens, diversa mala producere poterit. Praecipua autem signa, & maxime universalia, sequenti paragrapho recensentur.

§. 909. COgnoscitur ex febre acutissima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervosas; qui dolor immaniter augetur in inspiratione, tussi, sternutatione, repletione stomachi, nausea, vomitu, compressu abdominis in alvo, vel urina, reddendis; respiratione hinc sublimi, parva, celeri, suffocativa, quiescente abdomine, solo thorace peracta; delirio perpetuo; hypochondriorum introsursum revulsione; risu sardonio; convulsione; furore; gangraena.

Febrim omni inflammationi comitem esse, antea ad §. 382. 8. demonstratum fuit: sed & simul tunc ibi notatum fuit, tanto validiorem febrim adesse, quo major irritatio fibrarum ab inflammatione nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tensis. Ideo in paronychia saepe tanta febris nascitur; uti & quando membrana meatum auditorium investiens inflammatur, quod malum certe periculosum esse monuit in Prognosticis suis *Hippocrates*. Verum diaphragma semper tensum est, etiam dum muscularem actio-

(q) Tab. musculorum IV. & histor. musc. Lib. III. Cap. LXXXI.

actionem non exercet. In cadavere, aperto abdomine, sed thorace adhuc clauso, manifeste apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cujus pars convexa pectus respicit; simul ac autem utrimque perforatur pectus, ut aer in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum fit diaphragma, cum antea tensum fuerit (r), & pressione atmosphaerae sursum protrusum intra pectus. Ubi vero agit diaphragma, deorsum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inspiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione musculari, unde iterum intolerabilis saevi doloris exacerbatio: sic intelligitur, quam calamitosa sit diaphragmatis inflammatio, cum semper tensum sit, sive agat, sive quiescat. Hinc dixit *Hippocrates* (s) de hoc morbo agens, ita dolere miseros aegros, ut nequidem se attingi patiantur.

Facile jam patet, quam immaniter debeat augeri dolor, si inflammatum diaphragma tussi aut sternutatione concutitur, aut a ventriculo repleto magis protruditur versus thoracis cavum: quam horrendus cruciatus sit, si a vomitu musculi abdominales & diaphragma simul convellantur (vide §. 652.): Quam impossibile sit talibus aegris, inspirato & retento aere, fortiter simul agentibus & diaphragmate & musculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuare.

Respiratio autem adhuc longe difficilior est quam in pleuritide, in qua adstricto per fascias thorace (vide §. 906.] pectus immobile quasi retineri potest, & moto abdomine respiratio perficitur, maxime tunc simul agente diaphragmate. Verum miseri tales aegri superiores costas elevare & deducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro inspiratione adhuc fieri possit: hinc sublimis illa & parva respiratio, sed & frequens simul cum suffocationis molestissimo sensu: de qua vide Commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti *Hippocrates* (t) & *Galenus* (u) observarunt, & post illos unanimi consensu omnes practici testantur. Imo *Galenus* dixit, a nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, praeterquam a diaphragmate: *adeo ut veteres putaverint, ab hac parte inflammata fieri phreniticos, atque ob eandem suspicionem φρένας eam appellaverint, tanquam sapienti parti (cerebro) conferat quidpiam.* Monet autem, respiratione illa difficillima imprimis distingui a vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe respiratio magna & rara esse solet. Observationes autem fideles docent, tensas membranas & inflammatas, post acerrimum dolorem, deliria producere pessima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum esse, ne homo deliret & pereat, *Hippocrates* (v) monuit. Forte crederetur, inflammationem cerebro adeo vicinam citius turbare ejus functionem: Verum in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentissima, pessime delitasse aegros vidi. Praeterea ob impeditam adeo in hoc morbo respirationem

(r) Vide Herm. Boerhaave Instit. §. 607. (s) Morbor. Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586. (t) Ibidem. (u) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Ibidem pag. 489. (v) In Prognostico Charter. Tom. VIII. pag. 671.

tionem sanguis venosus a capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere sanguinem libere non potest; hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introrsursum revelluntur, quia omni molimine cavent aegri, ob summum dolorem, ne diaphragma descendat inspirando; hinc illud quasi retractum sustinent: sed sic simul hepar, ventriculus, lien, magis sub hypochondriis quasi reconduntur. Imo videtur *Galenus* (*x*) illam hypochondriorum revulsionem pro signo pathognomico paraphreniti- dis habuisse: ita autem habet: *Atque ut summatim dicam, eorum symptomatum, quae phrenitidem antecedere diximus, aut nullum apparet, aut perexiguum in iis, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rursus sursum revelli hypochondrium, ilico ab initio septi transversi affecti, proprium sit: in cerebro vero (affecto) posterius accidit, non incipiente affectu, sed quum factus jam fuerit.*

Patet facile ex dictis hactenus, inflammationem diaphragmatis, partis semper movendae & adeo tensae, in gangraenam subito finiri posse, & ante mortem convulsiones & furores saepe observari. Verum risus ille Sardonius peculiare quasi symptoma hujus morbi solet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo haerentibus ita convelli musculos faciei, ut angulis labiorum retrorsum tractis risus incepti quasi species appareat, dudum memoriae proditum fuit; & hanc vim materiae medicae scriptores tribuerunt ranunculo palustri apii folio; quem apium risus, vel & herbam sardoam, ideo vocare solent, acri caustica vi praeditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis suo damno rideret incautus. Verum & vetusta satis observata docent a diaphragmatis laesione talem risum contigisse. Memoriae hoc tradidit *Hippocrates* (*y*): & quod in praeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu trajecta praecordia attulerint, apud *Plinium* (*z*) legitur: per praecordia autem diaphragma intellexisse manifeste patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quasi subridentis; & solent inde sollicitae matres convulsiones praesagire, quae etiam saepe sequuntur. Ex quibus patet suspectum merito haberi illud symptoma.

§. 910. Exitus idem, ut in pleuritide (884. 892. 896. 897. 899.), sed ob motum partis magnum & assiduum, ob necessitatem ad vitam, ob nervosas membranas tensas, omnia velociora, funestiora; & Ascites hinc purulentus.

Omnia enim, quae in pleuritide de vario exitu morbi in sanationem, mortem; vel alium morbum dicta fuerunt, hic etiam locum habent. Verum omnia hic symptomata atrociora esse, & citius in interitum tendere facile patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim, ut semper moveatur inter respirandum; pericardium lata superficie ten-

(*x*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 490. (*y*) Epidem. V. textu 50. Charter. Tom. IX. pag. 351. (*z*) Lib. XI. Cap. XXXVII.

tendineae diaphragmatis parti accrescit, adeoque & ictus cordis excipit diaphragma; aorta per secedentes ejus fibras transit, uti & oesophagus & vena cava ascendens. Hinc intelligitur, quam misera debeat esse conditio aegri, cui diaphragma inflammatum est, & quod summum adsit periculum; quae omnia & *Hippocratis* (*a*) testimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis est; tertio namque die, aut quinto, aut septimo moriuntur. Si vero leviter corripuerit, ut peripneumonia judicat..*

Verum pleuritis si abierit in abscessum, nisi versus exteriora protuberet & aperiatur, pus in cavum thoracis decidit, & facit Empyema: abscessus vero diaphragmatis potest pus suum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; tuncque producit Asciten purulentum, repleto cavo abdominis & distento a pure hic accumulato. Ascites autem simpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effusa haeret, uti postea in *Capitulo de hydrope* dicetur.

§. 911. Curatio hinc easdem distinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quae loci situs respuit. Clysmata mollia ob viciniam loci saepe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus est, tantum differens sede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplastra, hic minoris usus sunt quam in pleuritide, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clysmata autem injecta, cum per totam longitudinem intestini coli usque ad ilei finem venire possint, multum boni faciunt, quia intestinum colon ubi circa hepar & lienem pergit, diaphragmati vicinum est, adeoque illud intestinum, mollissimis decoctis per clysma injectis repletum, fomentum applicat blandum & resolvens inflammato diaphragmati.

§. 912. Ubi vero suppurato diaphragmate prius inflammato, abscessus in cava abdominis ruptus suum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggestio, putrefactio, tumor, viscerum exesio, tabes miserrima, mors.

Quaenam metuenda sint mala ab abscessu rupto pus suum eructante in cavum thoracis ad §. 894. dictum fuit: similia & fient dum in cavum abdominis ex abscessu diaphragmatis pus delabitur. Si jam consideretur diaphragma semper moveri, & rapidam satis circulationem esse in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevi accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad sanationem reduci non posse; imprimis cum a pure collecto, & mora acriori reddito, alluatur. Verum quidem est, pus effusum proprio pondere abdominis inferiora petere, sed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viscera, & erodet partes, quibus accumbit.

(*a*) De morbis Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586.

§. 913.

§. 913. **E**Stque totum hoc malum insuperabile, licet cognitum.

Plurimae certe sunt rationes, quae rite expensae docent summam difficultatem curae esse in hoc malo, imo fere omnimodam impossibilitatem persuadent. Pus enim effusum in cavum abdominis debet educi, & locus ulcerosus iterum consolidari, ut curatio fiat: simulque eductio puris debet fieri cito, postquam ruptus fuerit abscessus, antequam nempe pus mora corruptum infecerit abdominis viscera. Per signa explicata §. 893. distinguere possumus, an suppuratio fiat, & a subito levamine symptomatum (vide §. 894.) docemur, abscessum ruptum esse; sed nondum scimus certo, an in pectoris cavum, an vero versus abdomen pus eruperit? Certe libra una vel altera puris non satis distendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abscessus continet saepe longe minorem puris copiam, dum rumpitur: unde ascites talis purulentus non cognoscitur bene, antequam pure, continuo ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat insigniter; sed hoc non nisi diu post ruptum abscessum contingit, adeoque sero tentaretur puris eductio. Praeterea pus bonum cremorem fere lactis aequat spissitudine, adeoque paracentesi abdominis educi non posset, sed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo, quod iterum periculo non caret. Praeterea quomodo sanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nunquam quiescente? Quantum periculum, si diaphragma ulcere exesum ingredientem per vulnus abdominis aerem in cavum thoracis admiserit subito. Unde merito dixit *Hippocrates* (*b*) de suppuratione nata circa ventrem inferiorem: *Si quidem de se foras significationem praebuerit, & pus exierit, sani evadunt; si vero sua sponte introproruperit, pereunt.* Et *Aretaeus* (*c*) monuit, diaphragmatis suppurationem celerius quidem procedere, sed periculosam esse, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quae pleuritis occupare potest, dicebatur §. 877., notatum fuit, hunc morbum occupare posse totum membranae pleurae ambitum, adeoque non tantum latera, sed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quod, peculiari capitulo cum agendum esset de paraphrenitide, simul quaedam adderentur de mediastini & pericardii inflammatione, cum & hae partes membrana pleura ambiantur. Ut autem rite intelligi possint mala, quae ab inflammato mediastino fieri queant, ejus situs & origo considerari prius merentur.

Tota superficies interna thoracis, ut notum est, in cadavere apparet politissima, dum aequabiliter pleura membrana illam tegit: Verum ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in parte postica thoracis, tunc recedit a finibus ultimis costarum & assurgit versus anteriora thoracis ad sternum usque, unde ad §. 170. 4., ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum

(*b*) De Morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 540.
(*c*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

notatum fuit, quod singulis pectoris cavitatibus sua quasi propria membrana sit, & quod binae pleurae concipi possent, ut cavae tales vesicae sibi mutuo adjacentes, & in loco contactus sibi mutuo accretae: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediastinum vocatur. Verum a pleura, utrimque a corporibus vertebrarum secedente, sic relinquitur species triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum dorsi: hic membrana cellulosa ponitur, per quam transeunt aspera arteria, oesophagus ductus thoracicus &c. anterius vero illae lamellae duplicis pleurae sibi mutuo arcte cohaerent, excepto parvo loco in superiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Observationes practicae jam docuerunt, mediastinum inflammari in morbis acutis pectoris: & *Avenzoar* (*d*) scripsit, se ipsum hoc morbo laborasse: cum autem non adeo facile inveniatur ubique ille auctor, potest & legi illud, quod inde excerpsit *Eruditissimus Freind* (*e*): vel & apud *Zacutum Lusitanum* (*f*), ubi etiam morbi hujus historia legitur. Verum *Avenzoar* post largam admodum sanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo venae sectio instituta fuerat, de nocte solvebatur, evasit ab hoc morbo, adeoque posset dubium manere aliquod, an forte in diagnosi proprii morbi non erravisset ille medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quae *Avenzoar* scripserat de mediastini inflammatione, per observationes *Petri Salii Diversi* (*g*), qui videtur non legisse unquam Arabem hunc medicum, & tamen fere similia symptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & postea in cadavere vidit, hanc partem inflammatam fuisse. Viderat enim nonnullos febre acuta decumbere: aderat inquietudo magna, & sitis ingens, respiratio frequens admodum & celeris, circa vitalia aestus validus percipiebatur: in thorace tamen acutus dolor non aderat, sed ad sternum angustiam quandam potius, quam dolorem percipiebant: tussis aderat, sicca in initio, postea prodibant sputa colorata, ut plurimum flavi coloris, pulsus in omnibus talibus aegris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certo illos pro pleuriticis habuisset, nisi dolor lateris absuisset. Optime autem notat, minus dolere inflammatum mediastinum, quia dilatato inter inspirandum thorace non distrahitur, ut pleura. Ubi vero inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc syncope solet accedere, & pulsus mira perturbatio. Fatetur autem se eo diligentius ad haec omnia attendisse, quia junior adhuc, sub praeceptoribus celeberrimis studio medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis symptomatibus stipato, decumbentem, praeter spem occubuisse nona morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem syncopen passus fuerat. Cum autem medici de morbo dubitarent, amici vero venenum datum fuisse suspicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis causa investigaretur. In-

(*d*) Lib. I. theisir Tract. 16. Cap. VI. (*e*) Histor. of physick. Tom. II. pag. 80. (*f*) De medicorum principum historia Lib. II. Hist. 23. pag. 223. (*g*) De febre pestilenti, & curationibus quorundam particularium morborum &c. Cap. VI. pag. 247.

Inventus autem fuit in mediaſtino tumor inflammatorius notabilis magnitudinis, & ſimul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupaſſe. Nec ulla alia mortis cauſa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentius forte contingunt mediaſtini & pericardii inflammationes, quam creditur: ſane illae cauſae, quae frequentiſſime pleuritidem producere obſervantur, efficaciter agere poſſunt & in has partes; aer nempe frigidus, vel & potus gelidus magno hauſtu ingeſtus, ab homine a labore vel calore aeris admodum aeſtuante [§. 881.]. Verum pericardium ponitur inter pulmones, illud undique fere ambientes; hinc aer frigidus, inſpiratus pulmone dilatato, applicatur mediaſtino & pericardio: oeſophagus potum gelidum tranſmittens inter ſecedentes lamellas mediaſtini, & pone pericardium tranſit. Signa autem praecipua hujus morbi ſunt cauſae tales praegreſſae, aeſtus magnus circa thoracem medium, doloris pleuritici abſentia, pulſus perturbatio, & animi deliquia, ſi ad pericardium inflammatio pervenerit. Saepe poteſt & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram peſſimorum ſymptomatum ſyndromen facere.

In Prognoſi majus periculum ſtatuitur quam in pleuritide, imprimis ſi pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velociſſimam hic humorum circumductionem. Adeoque curatio pleuritidis (§. 890.) ſubito inſtituenda, ut per reſolutionem ſanari poſſit haec inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem ſubitam producit, vel moleſtiſſima & vix ſuperabilia relinquit mala. Si enim ſuppuratio hic oriatur, pus collectum in celluloſa illa ſubſtantia, quae mediaſtini duplicaturae interjacet, miras ſibi poterit parare vias, dum proprio pondere deſcendit inter pleuram & corpora vertebrarum; ſicque ſinus & fiſtulas inſanabiles producet, uti facile patet. Si in pericardio ſuppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius* (*h*), qui hunc morbum obſervavit, in nobili viro invenit *cor obductum ſeroſo humore in ſaniem verſo*.

Abſceſſum cor undique circumplectentem, & cor inde jam ferme putreſcens, invenit *Columbus* (*i*). Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897. notatum fuit, ſaepius poſt validam pleuritidem toleratam pulmonem pleurae accreſcere, vel & pleuram calloſam aut ſcirrhoſam fuiſſe inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concreſcat undique, & tunc pericardium omnino deeſſe crediderunt anatomici. *Columbus* (*K*) diſcipulum in Romana Academia mortuum ſecuit, ſaepius in ſyncopen delapſum, qua & periit: credidit autem pericardium omnino defuiſſe; ſed longe videtur probabilius, illud cordi fuiſſe accretum. *Ruyſchius* (*l*) ſervabat cor hominis, qui febre continua cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem ſcabrum in ſuperficie exteriori pericardio concreverat. Verum & ſcirrhoſam pericardii indurationem invenimus a fide digniſſimis auctoribus obſervatam fuiſſe. Eruditiſſi-

(*h*) In libro de dignoſcendis morbis Cap. x. pag. 267. (*i*) De Re Anatomica Lib. XV. (*K*) Ibidem pag. 265. (*l*) Theſaur. Anatom. VI. N. 36.

tissimus medicus *Freind* (*m*) testatur se vidisse pericardium, in toto suo ambitu quartam pollicis partem aequans crassitie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi separari potuerit absque laceratione: partim autem scirrhosum erat pericardium, partim plenum parvis abscessibus.

Quaeri posset, an, abscessu latente sub sterno post inflammationem mediastini, via puri fieri posset perforato sterno, ne pericardium vicinum, & cor a retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretaeus* (*n*) meminit empyematis in sterno nati, monetque illud tarde abscedere. Verum, quod dolemus, *Aretaei* codex mutilus est, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deest inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuisset, adeoque ignoramus, quid ille in tali casu consuluisset. Memorabilem casum habet *Galenus* (*o*) pueri, qui in palaestra ictum in sterno receperat, & negligentius curatus cum fuisset, in loco plagae sternum postea sphacelo corruptum apparuit. *Galenus* anatomes peritia, qua adeo valebat, confisus corruptam ossis partem exscidit, dicitque, se nudum cor vidisse, cum & pericardium sub osse affecto computruisset: convaluit tamen brevi tempore puer. Ad §. 895. mirabilis ille casus habetur, ubi post suppuratam pleuritidem pus sibi viam fecerat per sternum; adeoque patet, talem curam possibilem fore. Quin imo *Freind* (*p*) a peritissimo Chirurgo saepius trepano perforatum fuisse sternum monet, dum in lue venerea, tales abscessus mediastini oriebantur, in quo morbo illud frequentius contingere observaverat.

Cum autem rarius inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, potest & legi illud Capitulum de inflammatione membranarum intersepientium & pericardii apud *Schenkium* (*q*) ubi integrum habetur.

(*m*) History of physicK part. 2. pag. 89. (*n*) De causis & signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 39. (*o*) Lib. VII. de Anatomica administratione Cap. XIII. Charter. Tom. IV. pag. 161. (*p*) History of physicK part. 2. pag. 85. (*q*) Lib. II. Observat. Medicin. pag. 288.

HEPA-

HEPATITIS ET ICTERUS MULTIPLEX.

§. 914. UT viscera & partes, de quibus hactenus, ita Hepar quoque inflammationis capax; licet raro de eo cogitetur, & forte etiam non ita frequens sit ob arteriae hepaticae parvitatem, & minorem impetum sanguinis venae portarum.

Ex illis, quae in historia inflammationis §. 373. & 374. dicta fuerunt, constat, in omnibus corporis visceribus inflammationem obtinere posse, adeoque & in hepate. Obtinuit autem usu hunc morbum vocare hepatitidem [vide dicta ad §. 771]. Prisci medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus visceris inflammatione decumbebant: ita enim in definitionibus habet *Galenus* [r]: *Hepatici sunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, supervenit illis febris ardens, & lingua exarescit*. Sed notandum est, *Galenum* has definitiones collegisse ex scriptis medicorum, qui ante illum vixerant, & iisdem verbis tradidisse (s); adeoque non semper illae definitiones habent illud, quod *Galenus* ipse sentiebat, uti ex alio ejusdem auctoris loco manifeste patet [t], ubi diserte monet, se non vocare hepaticos tales aegros, quibus hepar inflammatum, suppuratum, aut scirrhosum erat, verum tunc se hoc nomine uti, ubi citra manifestum aliquod in hepate malum, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celsus* [u] longum aeque ac acutum jecinoris morbum ἡπατικὸν graecis vocatum fuisse asserit. Hodie tamen plerique medici acutos hepatis morbos sub hepatitidis nomine comprehendere solent; chronicis vero hujus visceris affectionibus aegrotantes vocant hepaticos.

Cum autem arteriae ad hepar delatae exiguae sint, ratione habita ad molem tanti visceris, & sanguis ex venae portarum trunco per hepar movendus pellatur lentius, cum jam venosus sit, adeoque cordis & arteriarum viribus non amplius moveatur; hinc forte minus frequens est vera hepatitis inflammatoria, & longe saepius nascuntur in hoc viscere chronicae admodum pertinaces obstructiones. Imo celebres medici, &

(r) Galen. defin. medic. N. 274. Charter. Tom. II. pag. 264. (s) Ibidem in prooemio pag. 232. 233. (t) De compos. medicam. secund. locos Lib. VIII. Cap. VI. Charter. Tom. XIII. pag. 585. (u) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213.

& inter illos *Fridericus Hofmannus* (*v*) crediderunt, *hepatis phlegmonem, si non in non entium, tamen rarissimorum affectuum classem, referendam esse.* Interim tamen observationes practicae testantur, satis frequenter invenias fuisse in cadaveribus vomicas hepatis purulentas, non ex metastasi puris in alio loco corporis geniti natas, quae praegressam fuisse inflammationem hujus visceris docent.

§. 915. LOcum ergo habet in finibus ultimis utriusque hujus vasis (914.), hepati adferentis cruorem effectu arterioso; hinc, ut pulmonis, duplex est sede, origine: ita tamen, ut unam natam altera facile sequatur.

Cum autem inflammatio locum habeat tantum in vasis, per quae feruntur liquida directione motus tendente a basi canalis conici versus apicem [vide §. 119. & 371.], patet aeque in ramis venae portarum, per hepar dispersis, quam in hepaticae arteriae propaginibus hunc morbum obtinere posse: omnis enim sanguis venosus a reliquis visceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicae, ramos arteriae hepaticae, hujus visceris nutritioni dicatum sanguinem ferentes, per totum hepar distribui aeque ac propagines venae portarum, quae pro bilis secretione serviunt, & ubique sibi invicem vicina haec vasa per hepatis substantiam decurrere; imo etiam videntur anastomosibus inter se uniri: felici enim injectione per venam portarum facta, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediisse novi: hinc aeque ac in pulmone duplex hic inflammatio obtinere potest. Hoc tamen notari meretur, quod inflammationis effectus magis diversi erunt in hepate, dum venae portarum rami, vel arteriae hepaticae fines, infarcti sunt, quam quidem in pulmone fiet ab inflammatis finibus pulmonalis aut bronchialis arteriae. Nam in pulmone, utroque casu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venae portarum propagines implentur sanguine venoso abdominali, lentius motu, quam sanguis arteriosus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui fiunt a sanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.), & simul sunt signa inflammationis praesentis, saepe non adeo se manifestant, ubi in ramis venae portarum haeret morbus; & haec videtur causa esse, quare quandoque medici in Diagnosi hujus morbi falluntur.

Galenus [*x*], & post illum plurimi medici, magnam diversitatem posuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quae diphragmati contigua est, vel in cava ejus superficie, quae duodenum & ventriculi partem tegit, haereret morbus. Imprimis autem signa Diagnostica differre voluit, quia diversae partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc si convexam par-

(*v*) Opusc. Patholog. Pract. dec. 2. dissert. VIII. pag. 484. (*x*) De locis affectis Lib. V. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 495.

partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & respirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum usque protensum, & tussim adesse monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauseam, vomitum, & ingentem sitim potius observari dixit. Quin imo & crisin hepatitidis pro diversitate hac loci affecti in hepate variam statuit, dicens alibi (*y*): *Hepatis gibbae partes inflammatae tribus praecipue crisis modis obediunt: haemorrhagiis ex dextra nare, atque sudoribus utilibus, & urinis copiosis. Simae autem partes excrementis alvi biliosis, atque sudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quod tunc in gibba parte hepatis inflammationem esse statuerint Veteres medici, ubi circa fines arteriae hepaticae haereret morbus; in sima vero parte, ubi venae portarum extremae propagines similiter affectae forent. Cum enim hepar etiam accipiat arteriosos ramos ex diaphragmate & ex ligamento suspensorio, per quod diaphragmati nectitur, saepe & illae partes vicinae inflammantur similiter, & dolorem inter respirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam signum Diagnosticum praecipuum inflammati hepatis in gibba parte a *Galeno* ponebatur. E contra anorexiam, nauseam, sitim ingentem, vomitum pro signis praecipuis hepatis in sima parte inflammati habuit; quae omnia turbata actione viscerum chylopoieticorum, ob impeditum liberum transitum sanguinis per extrema venae portarum, facile intelliguntur. Neque in hoc casu adeo doloris meminit *Galenus*. Ubi autem de anxietate, tanquam symptomate febrili actum fuit [vide §. 631. & sequentes] notatum est, impedimenta circa fines venae portarum haerentia potius anxietatem magnam producere, quam acutum dolorem. E contra videntur observationes practicae docere, magni ardoris sensum & dolorem validum adesse, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita *Celeberrimus Bianchi* [*z*] fervidis aridisque aestatibus in nosocomiis militum epidemicum tale malum observavit. Acutissima statim orta febre, aegri percipiebant ardorem summum in hypochondrio dextro; urina aderat flammea: vix tumor ad hepar apparebat vel tensio; in aliquibus macula quaedam saturate rubra totum dextrum hypochondrium occupabat. Illis, qui evasuri erant, tertia die morbi symptomata minuebantur, & quarta die evanescebant absque manifesta crisi. Perituris vero nec febris nec symptomata remittebant, & subita correpti phrenitide moriebantur quarta vel quinta die: notat autem, non adfuisse dolorem gravativum neque tensivum, sed acutissimum & perterebrantem quasi. Similem utcumque hepatitidem aestivo tempore ortam pariter, a bubulae carnis esu, & ebrietate, descripsit *Hippocrates* [*a*], ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ulla hora deserere, sed semper magis urgere*. Erysipelatosam autem hanc hepatis inflammationem fuisse concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam similem morbum viderat [*b*], qui tertia die mortem minitabatur: verum subito tota facies Erysipelate fervidissimo occupabatur,

(*y*) De crisibus Lib. III. Cap. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 430. (*z*) Histor. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 426. (*a*) De Internis affectionibus Cap. xxx. Charter. Tom. VII. pag. 660. (*b*) Hist. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 434.

tur, & quarta die febris & hepatis malum absque ulla alia evacuatione cessabant. Lentior autem sanguinis per venam portarum motus non videtur aptus esse, ut tantos ardores excitaret.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facile propagatur, tuncque singultum facit? Satis verosimile videtur. *Hippocrates* monuit [*c*] singultum supervenire hepatis inflammationi. Et alibi [*d*] dixit: *Hepatis inflammationi singultus* [*succedens*] *malum*. Et *Celsus* pariter singultum pro signo acuti in hepate morbi habuit [*e*].

§. 916. ANtecedunt utramque (915.) causae similes, nempe generales inflammationis cujuscunque (375. ad 380.) determinatae inprimis ad haec loca; tum nonnullae huic maxime loco propriae, quae multae quidem huc referendae: obesitas omenti ingens; atrabilaria cruoris, bilisve temperies; acrimonia stagnantis alicubi materiae purulentae, ichorosae, scorbuticae; si his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exusta, per suas causas agitata; lapis, gypsus, scirrhus, callus, steatoma, apostema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, vesiculae fellis, meatus bilarii occupans, premens, comprimens, si accesserit tum similis causa excitans, ut mox enumerata; subita fortis frigoris per aerem, potum, natationem, calefacto fortiter prius jecori applicatio; sitis diuturna in magno motu, aestu, sudore; febris ardens cum inedia & defectu potus; summae animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De causis generalibus inflammationis paragraphis hic citatis dictum fuit, satisque evidens est, & illas in hepate locum habere posse. Verum examinandae veniunt nonnullae causae, quae huic loco maxime propriae sunt.

OBESITAS OMENTI INGENS. Omentum, quod in abortibus & recens natis infantibus subtilissimi serici tenuitatem superat, quando nullam pinguedinem adhuc in se continet, imo & in adultis, sed macilentis, hominibus tenerrimae structurae apparet, potest mole augeri immaniter, dum in obesis opima pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obesitate pendet. Videmus in saginatis bobus quandoque centum libras aequare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantum membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia viscera nocere potest. Verum majus discrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrim acutam, stagnans hoc pingue funditur, exit de loculis suis, ubi haeserat,

(*c*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (*d*) Aphor. 17. Sect. VII. ibidem pag. 300. (*e*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213.

rat, & circulantibus humoribus miscetur. Per corporis enim exercitia validia, & morbos acutos, moveri stagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certissima & quotidiana observata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fusa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directe abit in venam portarum, adeoque subito totum hepar inundatur hoc pingui oleo, quod difficillime per ultimas angustias vasorum transit, & pessimas obstructiones producere potest; imprimis in illo viscere, quod primo oleosae hujus plethorae impetum excipit. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 693., ubi de cura caloris febrilis per imminutionem molis movendorum agebatur.

Atrabilaria sanguinis bilisve temperies. Talis temperies, quae postea in Capitulo de melancholia fusius pertractabitur, dicitur adesse, ubi in toto sanguine mobiliora dissipata fuerint, & terrestris pars cum oleo spisso unita piceam quasi tenacitatem sanguini induxerit, adeoque magnam aptitudinem ur in vasorum angustiis haerere incipiat. Simul postea demonstrabitur ad §. 1098., talem materiem atrabilariam quam maxime vasa hypochondriaca obsidere, & viscerum chylopoieticorum actionem turbare. Verum omnis sanguis venosus ab his visceribus redux venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeoque si illud tenax atrabilarium, vasa harum partium occupans, incipiat solvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitidis causam & *Hippocrates* (f) posuit dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluxerit*. Monet etiam quandoque adeo perniciosum esse hunc morbum, ut subitam mortem inducat. Ubi nempe in magnam acrimoniam simul degeneraverit atrabilaria haec saburra, tuncque subito omnia destruat.

Acrimonia stagnantis alicubi materiae purulentae, &c. Ubi de peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque sanari per criticam depositionem materiae purulentae ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam versus superiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi vero inferiora corporis petebat, tunc notavit *Hippocrates* (vide §. 839.) adesse signa levioris inflammationis circa hypochondria, dum haec materies difficilius transiret per venae portarum angustias. Quin imo quandoque haec materies purulenta ibi accumulatur & haeret, tuncque vomicam hepatis producit [vide §. 841.]. Plura jam alia observata docuerunt, post exstirpationes mammarum, aneurismatum majorum &c. saepe tantam copiam puris effluxisse per haec vulnera, ut contabescerent aegri, si saepius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi vero pus collectum in talis vulneris superficie retinebatur diutius, illud resorptum & in hepar depositum vomicas fecit purulentas. Bis vel ter observavit *Hollerius* [g] dolores surae intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: post mortem novacula dissectis his partibus inventum fuit pus album, laeve, aequale per tunicam cellulosam diffusum; sed

(f) De internis affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659.
(g) Holler. in Coac. Hippocrat. pag. 348.

sed & hepar vomicas purulentas habere inventum fuit. Credidit quidem *Hollerius* ab hepate, loco sanguinis, pus transmissum fuisse ad suras, quia hepar pro haematopoietico viscere praecipuo secundum receptam tunc opinionem habebat; sed morbi historia satis docet, in cruribus natum pus resorptum fuisse, & ad hepar delatum. Apud *Schenckium* (*h*) & haec observatio, & aliae similes habentur. Similibus de causis & in hepar deponi posse materiem ichorosam, quae degenerantis puris plerumque soboles est, facile patet. Sed & in scorbuto, in quo morbo sanguis ita degenerat, ut spissitudine peccet & acrimonia simul (vide §. 1153), hepar ulceratum & exesum frequenter inventum fuit [*i*].

Verum tunc imprimis causae modo recensitae nocent, ubi vel intenso aeris calore, vel motu corporis valido, vel per febrim subito augetur motus humorum, & major nascitur ad putredinem dispositio. Idem fit si per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur subito circulatorius humorum motus. Ideo *Hippocrates* [*K*] hepatitidem ab atra bile in hepar confluente dixit oriri potissimum autumno, in anni mutationibus quo anni tempore epidemicae & numerosae febres grassari solent. Et paulo post [*l*] aliam hepatitidis speciem a bile fieri dicit potissimum aestatis tempore, post carnis bubulae esum & ebrietatem.

VENENUM &c. Plurima venena sunt, quae & subito fundunt humores, & fusos movent satis fortiter. Acerrima praeparata metallica, ut v.g. mercurius sublimatus corrosivus, crystalli argenti &c. talia sunt: haec possent atrabilariam materiam in vasis abdominalibus collectam subito solvere, & in hepatis angustias pellere, sicque hepatitidem producere. Verum & alia sunt, quorum modum agendi non adeo liquido intelligimus, & quae tamen hepatis functiones subito turbant. Ita *Galenus* [*m*] observavit, Imperatoris servum, qui viperas venari solebat, ab hoc animali demorsum, viridi porraceo colore totum corpus perfusum habuisse. *Lanzoni* [*n*] observavit hominem in manu dextra a fele domestico commorsum, insigni dolore & tumore manus correptum fuisse, quibus cessantibus icterus flavus successit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit nasci. Observata autem docent certissima, quod venena quaedam mirabili proprietate, nec ex cognita hactenus corporis fabrica facile explicanda, quasdam partes corporis tantum afficiant. Sic v. g. hyoscyami radix deglutita cerebri functiones omnes turbat; cantharides assumtae vias urinae pessime afficiunt &c. Forte & ex animalium quorundam morsibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potius turbet quam alias partes.

BILIS PINGUIS, ACRIS, EXUSTA &c. Bilem, quae inter omnes humores inquilinos corporis nostri acerrima est, ubi incipit ad putredinem dispo-

(*h*) Lib. III. pag. 411. (*i*) Academ. des sciences l'année 1699. mém. pag. 240. &c. (*K*) De Internis Affectionibus Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659. (*l*) Ibidem Cap. XXX. pag. 660. (*m*) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 498. (*n*) Novis Actis Phys. med. observat. 96. Tom. I. pag. 174.

disponi, acutissimas febres incendere posse, antea ad §. 586., ubi de caussis febrium agebatur, dictum fuit. Hoc autem imprimis verum est de bile cystica, quae & situ vesiculae fellis, & ductus angustia, & acclivi positione, in exitu retardatur, adeoque accumulatur. Ubi autem haec bilis mora acrior facta, per calorem aeris aestivi, motumve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certe vicinum hepar, cui vesicula fellis dimidia fere sui parte accrescit, pessime afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex suo folliculo transsudare quasi, & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longe autem facilius bilis in hepar venire poterit, cum experimenta docuerint [o] ex cavo vesicae felleae in hepar viam esse facilem & patulam. Hinc toties post aestates fervidissimas autumnali tempore oriuntur febres biliosae, hepatitidem saepe comitem habentes.

Cum autem inter caussas inflammationis [vide §. 375.] merito recenseantur omnia illa, quae premendo vasorum fines coarctare possunt ita, ut impediant liberum humorum transitum, operae pretium est & considerare tales causas, quas revera adesse cadaverum sectio docuit.

Lapis. Calculosas concretiones in omnibus fere corporis partibus inventas fuisse postea demonstrabitur, ubi peculiari Capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc est, nullibi calculos frequentius inveniri quam in hepate, aut vesicula fellea, & illis locis, quae urinae secernendae, transmittendae, colligendae, & excernendae dicantur. Numerosissimae hoc docent observationes, quarum paucas & fidelissimas recensere sufficiet. *Columbus* [p] calculos in jecore se invenisse testatur: & in cadavere sancti Ignatii in vena portarum observavit lapides. In vesica fellis & poro bilario frequentes admodum occurrunt; sed *Ruyschius* [q] testatur, rarius in ipso hepatis parenchymate occurrere: licet enim plus quam centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, semel tantum invenit calculum durum in parenchymate absconditum, poro bilario nullo modo affixum, scrupulos duos pendentem.

Gypsus. Quandoque tales concretiones magis friabiles, magisque albicantes occurrunt, in hoc viscere. Vidit in hepatibus bovinis tales quasi incrustationes pori bilarii, & ejus ramorum per hepatis substantiam distributorum, *Glissonius* [r] satis frequenter hyberno tempore, dum in stabulis quiescentia animalia foeno aut stramine pascebantur. Erant autem illae concretiones satis friabiles: & dum in pascuis recenti gramine vescuntur haec animalia, solvuntur & eliminantur de corpore haec concreta calculosa. Verno enim & aestivo tempore in bobus mactatis raro inveniebantur. Sed & in hepate humano similia inventa fuisse legitur [s].

Scirrhus, callus. Frequenter & ipse vidi in cadaveribus hominum, qui

(o) H. Boerhav. Instit. §. 348. (p) Lib. XV. pag. 266. (q) Observar. Anatom. 24. pag. 25. (r) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VII. pag. 104. Ruysch. Observ. Anat. 17. pag. 23. (s) Nova acta phys. med. Tom. II. Observ. 178. pag. 417.

qui diuturnis morbis languerant, & in Actis eruditorum physico-medicis loco statim citato legitur, totum hepar tunica crassa robustissima vestitum fuisse, quae sub dissectione instar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinericea.

Steatoma. Quid proprie steatoma sit, alia occasione ad §. 112. 1. dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit *Columbus* (*t*). Refert & *Glissonius* (*u*) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti struma colli laboraverat, hepar repertum fuisse intus forisque innumeris glandulis, pisi fabaeque magnitudine, refertissimum: transversim dissectae nil liquidi effundebant, sed ex gypsea quadam pituita compositae videbantur: ab his hepatis moles non tantum aucta fuerat, sed & pondus duplo majus factum. Ipse *Glissonius* (*v*) autem similem tumorem longe majorem vidit in gibba hepatis parte ad posticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam: pendebat ille tumor fere sex uncias.

Apostema. Quamvis vulgatissimo usu abscessus nomine intelligatur inflammationis transitus in suppurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magis generali significatione abscessus sive apostematis nomen quandoque adhibetur. *Galenus* enim (*x*) [cujus loci jam ante mentionem feci ad §. 402.] in universum sic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguae antea, adeoque spatium inter partes secedentes relinquebatur, quod variam poterat in suo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abscessus post inflammationem praegressam natus est in hoc viscere, tunc tale apostema hepatitidis effectus est, non vero causa: potest tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verum observationes medicae docuerunt, mira saepe apostemata in hepate reperta fuisse, in quibus nihil purulenti, sed longe alia materia fuit. Talem saccum, gelatinosa materia plenum, ad plures libras accumulata, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* [*y*]: ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentae materiae effuderat, & tandem suffocaverat miserum hominem. Plurimos minores longe tumores per totam hepatis substantiam dispersos, qui materiam, albumini ovi igne indurato simillimam, continebant, in puella longa febricula exstincta, observavit pariter (*z*). In cadavere hominis fumo carbonum suffocati nullum in reliquis visceribus vitium apparuit, sed prope fundum vesicae felleae magnus eminebat tumor globolus, cujus alterum hemisphaerium substantiae hepatis increverat: tumor ille lanci impositus ultra libram pendebat, & crassam pellem exterius habebat: in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem millia vesicularum compressarum, colore & figura pelliculas uvarum vacuas referentium,

(*t*) Lib. XV. pag. 265. (*u*) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VIII. pag. 113. (*v*) Ibidem pag. 114. (*x*) Method. medend. ad Glauc. Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 382. (*y*) Hist. hepat. part. 2. Cap. V. Tom. II. pag. 154. (*z*) Ibidem.

tium, diversae tamen magnitudinis inter se. Mirum & hoc erat, quod nec sibi mutuo, nec majori sacco, in quo haerebant omnes, ullo modo adhaeserint [a]. In hepatis majori lobo cavitatem satis magnam invenit *Celeberrimus Littre* [b], quae continebat corpora ovalis figurae, plena liquido viscoso, instar aquae pellucido.

CANCER. A scirrho nempe praegresso, qui tunc non tantum mole sua premendo partes vicinas nocet, ut scirrhus, sed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492. & sequentes.

VERMIS. Postea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentius observantur vermes in juniori aetate. Patebit tunc in omnibus fere corporis locis inventos fuisse vermes; praecipue in ventriculo & intestinis. Sufficiet hoc loco notare, quod observationibus medicis constiterit & in hepate vermes fuisse repertos. *Ruyschius* [c] murem dissecans, in hepatis cavo vesiculam pendulam invenit, qua aperta prodiit vermis satis gracilis, spithamam longitudine superans. In bobus, vitulis, ovibus saepius invenit porum bilarium tartarea quasi materia adeo infarctum, ut bilis transitus ad intestina impediretur, unde multum distendebatur porus bilarius, tuncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos [d] quia seminum cucurbitae figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cystico, quam hepatico invenit lumbricum *Nebelius* [e], & copiosos simul in intestinis; unde non sine ratione suspicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cysticum & hepaticum irrepsisse. Forte & aliae viae sunt, per quas in hepar venire possent vermes. *Ruyschius* [f] enim mesenterium equinum examinans invenit partem arteriae mesentericae valde dilatatam, quam ubi dissecuit, vidit innumeros vermiculos tenuissimam aciculam referentes. Non videtur absurdum credere, talia insecta, dum in prima sua origine longe adhuc minorem molem habent, posse ex arteriis mesentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verum omnes illae recensitae causae lapis, gypsus &c. in hepate repertae, premendo imprimis partes contiguas, possunt impedire & turbare liberum sanguinis venae portarum per hepar transitum, vel & bilis secretae jam exitum liberum sistere. Sic ergo nascetur obstructio, cui si accedat causa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), sicque nascetur hepatitis. Jam oportet considerare praecipuas causas, a quibus sanguis, per venam portarum movendus, ita disponitur, ut libere transire nequeat per ultimos fines angustos venae portarum in hepate.

SUBITA FORTIS FRIGORIS PER AEREM, POTUM &c. Ubi de obstructione agebatur, demonstratum fuit [vide §. 117.], frigore adunari inter se ita sanguinis moleculas, ut ineptae reddantur transitui per ultimos va-

(a) Academ. Scient. Petropolit. Tom. I. pag. 379. (b) Acad. des Sciences l'an 1704. hist. pag. 38. (c) Observat. Anat. IX. pag. 17. (d) Ibid. pag. 23. Observat. XVIII. (e) Nov. acta Physico-med. Tom. V. Observ CXII. pag. 392. (f) Observat. Anat. VI. pag. 16.

vasorum fines; simulque ex dictis ad §, 118. constitit, omnium maximum periculum esse futurae obstructionis subitae, si per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vasis, corpori humano magnum frigus subito concilietur. Si jam consideretur hepar magna sui parte ventriculo incumbere, facile patet, quanto se discrimini exponant saepe imprudentes homines, qui a laboribus aestuantes gelido potu affatim hausto, ventriculum replent: longe magis, si glacie frigidissimum redditum potum ingurgitant. Simile & discrimen imminet a natatione, dum quis sudans a laboribus aquae frigidae corpus immergit. Notum est ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonaeum tangere, adeoque ibi facillime a frigore ambientis aquae affici posse. Vidi aliquoties ab hac causa & hepatitidem, & pertinacem admodum icterum natos fuisse. Videantur illa quae de similibus pleuritidis causis ad §. 881. dicta fuerunt. Unde merito *Aretaeus* (*g*) validam refrigerationem inter causas hepatitidis recensuit.

Sitis diuturna &c. Difflatur enim sic pars liquidissima humorum, nec restituitur diluens vehiculum, adeoque sanguinis moleculae adunantur, & non possunt per extremos vasorum convergentium fines transire (vide §. 117.). Ab hac autem causa in toto corpore pessima mala nasci poterunt, sed praecipue in hepate, quia ibi sanguis venosus, absque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per angustias arteriosas. Si jam, toto tractu intestinorum & ventriculi siccissimo reddito ob potus penuriam, nihil per venulas meseraicas resorbetur, sanguis venosus abdominalium viscerum crassissimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeoque haerebit facillime in angustiis ultimis vasorum. Sanguis autem venosus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lympha totius corporis diluitur prius, & tunc vi cordis musculosa valida pellitur per arteriam pulmonalem. Verum dum bina haec adminicula ad facilem transitum deficiunt circa hepar, facile patet, ibi magis metuendum esse vasorum infarctum a sanguine immeabili.

Febris ardens &c. Quanta siccitas in toto corpore oriatur, dum febri ardente decumbunt homines, antea ad §. 738. & sequentes dictum fuit. Verum sitis tunc immanis adesse solet, cum omnes sitis causae (§. 636.) & quidem validissimae in hoc morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 739. quandoque contingere in hoc morbo, turbatis jam omnibus cerebri functionibus, sitis sensum deleri subito, licet causae, quae sitim excitaverant, maneant eaedem, imo augeantur continuo. Quondam & pessima illa medendi methodus invaluerat, ut etiam in fervidissimis morbis omnis omnino potus miseris aegris negaretur, vel saltem concederetur parcissima tantum copia. Facile patet tunc & similia in hepate nasci potuisse mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres medici sollicita morborum observatione didicerant, in pessimis morbis ab hac causa saepe hepar affici: hinc hypochondria explorabant in tali casu, an tumere aut

(*g*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

aut dolere inciperent, & praecipue hypochondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant praesagia circa varios morborum exitus in sanitatem, mortem, vel alios morbos: videantur illa quae in Commentariis §. 735. circa hypochondriorum tensionem in febre continua putrida habentur.

Summae animi Perturbationes. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104.; tuncque patuit, omnes & singulas corporis functiones turbari posse miris modis, a sola cogitationis mutatione. Imprimis autem huc spectant subitus metus, & tristitia summa. Videmus enim in his animi affectibus omnia vasa constringi subitissime, unde statim anxietatis & ponderis gravantis sensus circa praecordia percipitur, humorum libero transitu per vasa impedito: polyposas autem concretiones, inflammationes, putrefactiones subitaneas inde metuendas esse, antea ad §. 632. demonstratum fuit. Praeterea postea patebit (§. 1093.), a validis animi motibus atrabilariam humorum temperiem produci, quae in eadem hac paragrapho inter causas hepatitidis numerata fuit. *Hippocrates* (*h*) & similem hujus morbi causam notavit, dum dixit, maxime fieri *in peregrinatione per deserta loca*, *& ubi terror ex viso spectro corripuerit*.

Maximi motus per vomitoria excitati. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652., dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma subito & validissime deorsum trahitur, simulque eodem tempore musculi abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeoque ventriculus quasi inter duo praela validissime comprimitur. Dum hoc fit, necessario motus sanguinis venosi abdominalis acceleratur, adeoque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vasa pervia sint in hepate, & sanguis meabilis, ab hac motus acceleratione non multum mali exspectandum est. Verum si atrabilaria materies per concussus illos inter vomendum subito mota in hepar ruat, vel viscus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum saepe malum imminet ab accelerato motu sanguinis per venam portarum. Observatum saepius fuit in tali casu, lethalem hypercatharsim, sanguinisque sursum & deorsum evacuationes subitas secutas fuisse post vomitorium datum, uti alia occasione monui ad §. 656.

Mala hypochondriaca inveterata. Ubi in toto sanguine, mobilioribus a quacumque causa dissipatis, crassiora & minus mobilia coiverint, producitur illa sanguinis cacochymia, quae atrabilaria medicis vocatur. Ubi vero eadem causa perennante, quae hanc cacochymiam produxerat, in visceribus abdominalibus colligitur materies atrabilaria, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeoque ex illis, quae paulo ante eadem hac paragrapho dicta fuerunt, satis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitidis causa esse possit, si nempe causa quaedam solvens hanc materiam atrabilariam & movens in hepar accesserit.

Sed

(*h*) De Affectionibus Cap. L. Charter. Tom. VII. pag. 674.

Sed & alia hujus mali species a medicis observatur, simili nomine vocata, licet distincta penitus. Plurimae enim mulieres, & multi etiam viri qui otiosam vitam degunt, imprimis illi, qui studiis dediti libris impallescunt, adeo mobile & irritabile habent totum genus nervosum, ut a levi etiam animi affectu summae anxietates, spasmi, dolores &c. producantur (vide Commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in foeminis autem hystericum malum dicitur, quia utero solebat adscribi, dum circa menstruum fluxum, graviditatis tempore &c. pessime saepe affliguntur. Ubi autem a sola irritabilitate nimia quasi totius generis nervosi, & inordinato spirituum motu oritur illud malum, tunc medici solent vocare *morbum hypochondriacum sine materia*, quia dum sedantur antihystericis dictis remediis illi tumultus, pristini mali nec vestigium superest, nec illa signa affecti cujusdam visceris observantur. *Sydenhamus* vero, qui optime hunc morbum descripsit, monuit, nullo signo certius illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci symptomatum similitudine refert, distingui posse, quam copioso tenuis & limpidissimae urinae profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteravit, facile patet, tanta jactura tenuissimae partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci speciem, quae atrabilariae sanguinis spissitudini merito adscribitur.

§. 917. EX his tam multiplicibus causis (916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate dispositionis praecedentis in jecore, pro varietate materiae motae & inflammantis; tandemque pro varietate causae pellentis.

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni sperandum sit, quantumve mali metuendum, praecipue attendendum ad sequentia.

Pro varietate dispositionis &c. Si enim hepar antea scirrhosum fuerit, vel calculosis concretionibus infarctum, facile intelligitur difficilius sanari hepatitidem, quam si haec mala non praeexstitissent. Longe adhuc pejora praevidemus, si ulcere maligno cancroso hepatis substantia jam corrupta fuerit.

Pro varietate materiae &c. Pinguedo v. g. omenti subito soluta, & in hepar mota, pessimas inflammationes facere poterit. Ubi vero atrabilaria materies, acris jam reddita, in hepar propulsa, morbi causam constituit, facile patet, nullam spem superesse.

Pro varietate causae pellentis. Sic ubi circa fines arteriae hepaticae inflammatio haeret, velociores erunt inflammationis effectus ob sanguinem arteriarum, & cordis viribus impulsum, in fines obstructos, quam si idem malum haereat circa extremitates venae portarum, per quas tardius sanguis movetur, uti jam ante ad §. 915. dictum fuit. Simul etiam facile patet, si valida admodum febris comitetur hepatitidem, tanto majorem metum esse funesti eventus; cum resolutio inflammationis sedatum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adeo periculosus sit.

§. 918.

§. 918. Dum vero indolem communem inflammationis sequitur, vascula obstruit; fluida sistit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in suo loco producit; hinc sensim increscit, totum fere occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, sic & diaphragma; omnem cruorem arteriae coeliacae, & binarum mesentericarum impedit, ad hepar sistit; adeoque omnem venosum, arteriosum, lymphaticum fluorem in visceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, secretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; Icterum producit, ejusque effectus, putrefactionem omnium liquorum & viscerum abdominalium producit; unde infinita mala.

Enumerantur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut causa, sequuntur, & qui effectus observati dant signa hepatitidis praesentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in historia inflammationis §. 382. explicatum fuit. Unde intelligitur facile, vascula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere sicque angustare vicina, ideoque inflammationem in uno loco hepatis natam posse propagari per totum hoc viscus, si nempe causae morbi pergant agere ut prius, vel & augeantur.

Verum hepar, cum magna sui parte incumbat ventriculo, a valida inflammatione tumens ventriculum impediet, & vicissim a ventriculo, ab ingestis distento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum est de diaphragmate, quod convexae hepatis parti contiguum est. Unde *Galenus* in loco ad §. 915. citato inter signa hepatitidis anorexiam, nauseam, vomitum numerat, si pars ventriculo contigua potissimum inflammata fuerit; si vero in gibba parte inflammatio haeserit, tunc majorem inter respirandum dolorem ad jugulum usque quandoque protensum, & tussim adesse monet; costas nothas a tumente hepate extrorsum pressas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumscriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facile autem patet, omnia haec signa tunc adesse tantum, quando totum hepar, vel maxima saltem ejus pars inflammata est, parvam enim hujus visceris phlegmonen non comitabuntur tot symptomata, quia praecipue pendent a vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura observata docere, hepar in sua substantia non adeo acutum doloris sensum habere, & quandoque in cadaveribus abscessum hepatis inventum fuisse novi, licet aegri de nullo dolore partis affectae conquesti fuissent toto morbi decursu, sed tantum de gravitatis quodam sensu. Confirmatur & hoc observationibus *De La Motte* (*i*), imprimis in homine, cui abscessus hypochondrii dextri adeo nudaverat hepar, ut ad volae manus amplitudinem appareret, & postea pariter exulcetaretur: licet

(*i*) Traité de Chirurgie Tom. I. pag. 318–329.

cet autem hoc viscus de industria digitis vel instrumentis chirurgicis attingeret, aeger nihil omnino sentiebat.

OMNEM CRUOREM COELIACAE &c. Constat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem a coeliaca arteria ramos accipere, mesenterium autem & intestina a binis arteriis meseraicis, superiore nempe & inferiore. Pariter notum est, omnem sanguinem, per has arterias allatum, venosum redditum in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur forte quaedam portio, quae a nutritione harum partium superstes per alias venas, a *Celeberrimo Ruyschio* in ultimis suis operibus descriptas, in ipsam venam cavam non salutato prius hepate, transit (*K*). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, sanguis venae portarum sistetur ad haec obstacula; ideo & sanguis venosus viscerum abdominalium distentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeoque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas transire poterit sanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viscera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum est immeabili sanguine: adeoque summus metus est, ne distenta nimis vasa rumpantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, subita sequatur gangraena (vide §. 419.). Fiunt tunc summae anxietates, dolores saepe molesti in variis abdominis locis, sed imprimis circa cardiam, uti alia occasione ad §. 632. monui. Succedit tunc saepe vomitus vehemens, a quo quandoque levantur. Videtur enim validissima illa concussione & compressione diaphragmatis & viscerum abdominalium, quae tempore vomitus fit, retrogrado motu venosum sanguinem in arterias redire posse, si nempe major est resistentia circa arteriarum extrema, quam est vis pellens sanguinem a latiore arteriarum basi versus angustiores fines; uti alio in loco (vide §. 141. N. 1.), ubi de obstructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullae enim sunt valvulae in venis mesentericis, & docet icterus periodicus, post summas tales anxietates & vomitus enormes praegressos sequens, bilem retropelli in sanguinem posse. Imo paulo ante ad §. 915. notavi, quod cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate scirrhoso reddito, quandoque & instar corii aridi contracto [quod in cadaveribus vidi] languidam & morbosam vitam satis diu adhuc protrahere potuerint aegri.

BILIS GENERATIONEM &c. Omnia enim haec pendent a libero transitu sanguinis venae portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viscere natus diversa loca compresserit, patet satis, secernentia vel excernentia bilem vasa posse impediri. Verum & turbatur bilis circulatio, quae talis esse videtur: Magnitudo hepatis, pori bilarii amplitudo, copia sanguinis pro secretione bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam satis copiam liquidi in hepate secerni, illudque per amplum emissarium in duodenum exire: Verum tamen in homine sano faeces

(*K*) H. Boerh. Institut. §. 336.

faeces alvinae solidae sunt, unde totum illud, quod in hepate secretum, deinde in cavum intestinorum effusum fuit, iterum a contentis intestinorum separatum fuit, antequam haec ad annum usque pervenerint, adeoque resorptum a venis bibulis.

Verum haec vasa venosa resorbentia duplicia inveniuntur in intestinis; vasa lactea nempe, quae ad ductum thoracicum tendunt; & venarum meseraicarum ultimi fines, qui in cavum intestinorum hiant. Cum jam in vasis lacteis, & in ductu thoracico, nihil biliosi inveniatur, superest altera tantum resorptionis via, per venas nempe meseraicas: Sicque bilis hepatica, & forte pars quaedam bilis cysticae, denuo cum sanguine venae portarum in hepar venit, & repetita hac circulatione efficacior ad usus suos redditur. Patet autem facile, ad hanc rem requiri expeditum transitum humorum per ultimos fines venae portarum in hepate.

ICTERUM PRODUCIT, EJUSQUE EFFECTUS. Ita *Galenus* (l) definivit: *Icterus est bilis refusio in cutem, quo fit, ut superficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albae illis fiant ventris dejectiones*. Dum nempe bilis, consuetum exitum in intestina non habens, in sanguinem redit, & cum illo per totum corpus dispergitur. Cum autem diversus sit color bilis hepaticae & cysticae, imo & utraque haec bilis a nativo colore suo mutetur saepius, hinc & diversus in ictericis color observatur. Quandoque pallidus & ex flavo subviridescens; saepe saturate flavus instar croci; aliquando & ex profundo virore nigrescens fere. Duplicem plerumque speciem icteri ponere solent medici, flavum nempe & nigrum; licet certe plurimae colorum diversitates inter levissime flavescentem icterum & nigrum fere intercurrant, quod *Aretaeus* optime (m) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, solet dare primum indicium icteri, hinc graeci ἴκτερον etymon deduxerunt ab ἴκτις, quae sylvestris mustelae species est, & oculos simili colore tinctos habet. *Suidas* autem ἀπὸ τῶν ἰκτίνων, hoc est, a milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color observatur (n). Latini dixerunt Regium morbum, quod regali fere luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, usu, loco, ludis, lascivia, aliis, per quae mens exhilaretur: ob quae regius morbus dictus videtur* (o). Vocaverunt & arquatum vel arcuatum a similitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem a colore flavo.

Dubium tamen moveri posset, an hepatis inflammatio icterum producat? Observata certissima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cysticae in duodenum intestinum, posse icterum producere. Sic v. g. in recens natis infantibus a glutinosis lentis humoribus, qui in intestinis collecti haerent, frequens observatur icterus, expulsa per leve purgans hac saburra, facile curabilis. Observavi in quibusdam mulieribus icterum graviditatis tempore, licet nec ante graviditatem,

(l) Definit. Medic. N. 276. Charter. Tom. II. pag. 264. (m) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. xv. pag. 45. (n) Petit. Comment. in Aret. ibid. pag. 187. (o) Cels. Lib. III. Cap. xxiv. pag. 176.

tatem, nec post puerperium, hoc morbo afficerentur. Forte a tumente utero, abdominalia viscera comprimente, & intestina saepe miro modo a situ removente, hoc fieri potuit: quandoque & durissimas faeces, & magnae admodum molis, aliquot diebus post puerperium alvo reddebant, & paulo post omnis color ictericus evanescebat: unde non improbabilis suspicio nascitur, colon illo in loco, ubi sub hepate ponitur, faecibus talibus accumulatis distentum, ductum cysticum comprimere potuisse. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco sit, ut possit comprimere exitum bilis cysticae, tunc nullum dubium est, quin possit talis hepatitis icterum producere. Verum non adeo patet, omnem hepatis inflammationem icteri causam esse posse, quatenus nempe venae portarum finibus infarctis impediretur bilis secretio, vel ab iisdem vasis inflammatis & tumentibus comprimerentur vicina vascula secretoria, bilem jam separatam a sanguine venae portarum in se continentia. Certum est, bilem hepaticam colore & sapore diversam esse a bile cystica, & artificio summo, & penitus peculiari reptatu, arteriae numerosissimae decurrunt per membranas vesicae felleae, uti injectiones anatomicae docuerunt; unde admodum verosimile videtur, peculiarem adeo vasorum apparatum servire hic singularis liquidi praeparationi & secretioni. Praeterea naturaliter in hepate nec amaror adest ullus, nec flavus color, adeoque cum icterus tali colore corporis superficiem deturpet, non ab hepaticis vasis obstructis, sed ab impedito exitu bilis cysticae in duodenum, ejusque dein retropulsione in sanguinem, ortum ducere videtur (*p*). Confirmant hanc sententiam illa, quae in cadaveribus observata fuerunt. Inventi fuerunt abscessus quandoque satis magni in hepate absque ictero praegresso; uti & alii tumores, qui mole sua multa vasa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera lustrabantur, inventae fuerunt causae manifestae, quae exitum bilis cysticae in intestinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentissime repertae hic fuerunt calculosae concretiones, viam obturantes, de quibus postea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quod sanguis venae portarum in se contineat proximam bili materiam, quae inde postea per secretorios ramos in hepate separabitur: unde si magna pars extremorum finium venae portarum immeabili humore infarcta fuerit, impedietur haec secretio bilis hepaticae, & illud liquidum, quod paulo post bilis vocaretur, manebit mistum reliquis, & cum sanguine per totum corpus movebitur; adeoque debebit necessario sanguini induci quaedam cacochymia, cum maneant in sanguine & accumulentur quaedam partes, quae naturaliter non debebant adesse; vel saltem non tanta copia. Ubi post fervidissimas & siccissimas aestates autumnali tempore grassantur epidemicae febres continuae remittentes, tunc observationes practicae docuerunt, hepar frequenter affectum fuisse, & infarctum spisso sanguine ad atrabilariam quasi tenacitatem accedente: tunc in talibus aegris non apparet quidem saturatus ille flavus ictericorum co-

(*p*) Vide de his Medic. Essais Tom. I. Artic. XXXIII. pag. 305.

color, sed facies ceracea quasi est, & pallido in dilutissimam flavedinem inclinante colore morbi hujus signum dat. Unde patet, talem saltem icteri speciem ab hepatitide, ut causa, sequi posse; cum jam *Aretaeus*, uti paulo ante ad eandem hanc paragraphum notatum fuit, innumeras posse esse colorum varietates, in variis icteri speciebus, monuerit. Praeterea observatur, bilem cysticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facillime per omnia vicina loca, licet nullum obstaculum sit in ductu cystico vel cholidocho: sic in cadaveribus frequenter observatur, vicinum cystidi felleae colon, omentum, peritonaeum bilis colore suffundi. Ubi ergo per hepatitidem natam aucto calore bilis cystica incipit attenuari, & ad putredinem disponi, facile poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increscit vesicula fellis, & cum quo manifestis & patulis vasorum propaginibus communionem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitide ictero, sequi debere ejus effectus, sponte patet: de his autem dicetur ad §. 950.

Putrefactionem omnium liquorum & viscerum &c. Ubi hepar infarctum impedit liberum transitum sanguinis venae portarum, omnium viscerum abdominalium, quae sanguinem suum venosum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & stagnatio nascitur in illis. Praeterea bilis inter omnes humores corporis nostri maxime in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis signa circa hepar observari solent: sanguis autem venae portarum proximam bili materiem in se continet, adeoque patet, quantus hic subitae corruptelae metus sit. Putridissimae diarrhoeae & dysenteriae hepatitidem saepe sequentes hanc rem confirmant. Videantur & illa quae ad §. 632. habentur, ubi de anxietate ab impedito transitu sanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. Habetque pariter exitum in sanitatem, alios morbos, mortem.

Videantur illa quae ad §. 591. habentur.

§. 920. In sanitatem transit beneficio naturae, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac sanationis via ad §. 885., ubi de pleuritide, ope naturae vel artis sanabili, agebatur.

§. 921. Per naturam autem benigna resolutione, aut coctione & excretione materiae morbosae.

Videantur iterum illa, quae in cura pleuritidis ad §. 886, habentur.

§. 922. Resolutione, si materies recens, lenis, & reliquae conditiones adsunt (386.): tum ars diluendo, solvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clysmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio resolvendo curari possit, pluribus dictum fuit ad §. 386. Verum imprimis hic metuendum est ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipsa enim stagnatione in magnis adeo vasis sanguis venosus abdominalis acrimoniam acquirere poterit, cum videatur, ut modo dictum fuit, plus in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Praeterea a materia atrabilaria soluta & mota, tuncque semper acri, quandoque hepatitis producitur (vide §. 916.), & in simili casu facile patet, nullam benignae resolutionis spem superesse.

Verum si nulla adsint signa, quae functiones corporis multum laesas docent, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam resolutionem sperare possumus, quae solutione concreti, & meabilitate per vasa conciliata, obtineri poterit. Ars tunc tantum subministrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quae absque motus circulatorii augmento solvunt illa, quae haerere incipiunt in angustiis vasorum hepaticorum: qualia sunt serum lactis recens, juscula diluta, quibus incoquuntur lactucae, boraginis, buglossae folia, scorzonerae radices &c. succi fructuum horaeorum recentes, vel leviter cocti, rob ribesiorum, sambuci, & similia cum sale polychresto, nitro, tartaro vitriolato &c. Eliguntur autem imprimis illa, quae putredini, hic metuendae, quam maxime adversa sunt, & simul mollia satis, cum blanda humorum indoles ad curam per resolutionem obtinendam semper necessaria sit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, imprimis dextri, simul adhibitae prosunt, postquam diluentia illa & resolventia usurpata fuerunt: sic enim solvi jam incipiens materies in hepate, aucto parum motu venosi sanguinis abdominalis per frictiones, promoveri poterit, & vasa obstructa liberabuntur. Epithemata jam ex similibus parata (vide §. 890. 2.) eidem scopo inservient. Clysmata autem laudantur pariter, quia & in colo haerentia blandum fotum hepati largiri, & quia remedia solventia sic injecta, venis bibulis resorpta, directe & integris suis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitidis signa inveniuntur: anxietate quadam circa praecordia potius quam dolore, faciei ceraceo quasi colore, urinis biliosis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, imprimis circa angulum majorem cognosci hoc poterit; & solet simili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum resoluta, & profundius impingitur in extremis vasorum angustiis, chronicos morbos difficillime curabiles postea producere poterit.

§. 923. COctione, & excretione, dum in morbo hoc per sua signa (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit biliosis cum pauco cruore ante diem quartum; 2. urinave excernitur multa, acris, crassa, rubra cum sedimento subalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. superveniente dolore mitiori Lienis ante signa suppurationis; 4. haemorrhagia larga ex nare dextra; 5. sudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectisque, bonis.

Antea ad §. 594. de duplici hac via, qua morbi terminantur in sanitatem, dictum fuit; per resolutionem nempe stagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus absque ulla sanitatis noxa per vasa fluere possit, vel per coctionem & excretionem materiae morbi, ubi illa soluta quidem & mobilis reddita fuit, sed simul tamen inepta est, ut integra manente sanitate in corpore retineri possit; adeoque requiritur, ut excitata quadam sensibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hactenus pertractati sunt, sollicite fuerunt indagatae illae viae, per quas fidelis observatio docuerat, materiam morbi coctam cum felici successu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum est, quae singulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830. ubi de peripneumoniae simili curatione per coctionem & excretionem materiae morbosae agebatur, patuit, inflammatorium illud obstruens, quod in angustiis ultimis arteriarum haeserat, solutum & mobile redditum, facere sputa flava, & quandoque dilatatis vasorum extremis pauculum rubri sanguinei sic transprimi simul, quod minora vasa serosa, vel lymphatica dilatata, ingressum, & sensim protrusum, tandem per extremos horum fines in trachaeae cavum patentes exire potuit. Quin imo tunc demonstratum fuit, eandem materiam, ubi per alvum expellebatur, biliosam dictam fuisse ab *Hippocrate*, non quod proprie bilis esset, sed quia flavo colore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia soluta & mobilis reddita brevi satis via per porum hepaticum in intestinum duodenum venire poterit, sicque per alvum exire. Uti jam minus periti quandoque rupturam vasorum periculosam metuunt, dum sputa illa flava cum striis sanguineis observant in pleuriticis & peripneumonicis, ita & quandoque in hoc casu dysenteria adesse creditur, dum alvus biliosis cum pauco cruore fluit; verum ubi hepatitis, per hanc viam evacuata materie, in sanationem tendit, non adsunt tormina valida abdominis, nec molestus ille circa anum tenesmus, quae dysenteriam comitantur. Facile autem patet, talem materiem non semper puram exire, sed in tam longo fistulae intestinalis tractu, a duodeno ad anum usque, contentis intestinorum ita permisceri posse, ut non appareat distincta. Verum novimus, tunc illam exivisse, ex levamine morbi sequente talem evacuationem; hoc enim pro generali criterio in spontaneis talibus alvi fluxibus posuit *Hippocrates*, uti ad §. 830. 3. notatum fuit. Interim tamen

 talem

talem materiem subflavam, lentam, stercoracea pauca habentem, cum hypochondrii & lateris dolore exivisse notavit *Hippocrates* (*q*). Notum autem est, hypochondrium absque ulla additione apud *Hippocratem* semper significare hypochondrium dextrum. *Galenus* pariter, in loco ad §. 915. citato, biliosas alvi excretiones laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia si diutius morbus jam haeserit, vix illa in sanitatem, absque alio morbo sequente, mutatio sperari poterit, & potius suppurationis futurae metus est.

2. Uti materia inflammatoria soluta in hepate biliosa vasa intrans commode per porum hepaticum in intestina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex finibus venae portarum obstructis in venam cavam ire potest, sicque circulantibus humoribus permista per varias vias expelli de corpore. Cum autem per urinas naturali lege plurima exeant de corpore, quae relicta nocerent, ita & in hoc casu fieri poterit. Videantur illa, quae de excretione salubri materiae morbosae per urinam in Commentariis §. 594. habentur, uti & ad §. 830., ubi de sanatione peripneumoniae per similem urinam agitur. *Galenus* in loco modo memorato copiosis urinis profluentibus hepatitidem levari posse tradidit; & *Trallianus* [*r*) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia subtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum est ex Physiologicis, omnem sanguinem lienarem in hepar ire per venam splenicam, adeoque facile patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi vero in hepate incipit solvi illud obstaculum, tunc videtur subito restitui liber motus humorum per vasa lienis, & forte tunc majori impetu sanguis per arterias lienares irruit, & aliquem molestiae sensum facit, sed minime durabilem. Patet facile, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materiae morbosae facit, sed tantum esse signum, quod hepatis vasa infarcta liberari incipiant, adeoque per alias tunc vias excretio materiae solutae & mobilis redditae erit exspectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono signo habendum esse tantum, ubi nulla signa suppurationis adhuc adsunt; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene nascitur ideo, quod vena lienaris impediatur sanguinem suum tradere venae portarum. Sic observatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi hepar in scirrhum indurescit: uti & etiam saepius in ictero pertinaci. Praeterea, uti ad §. 741. monitum fuit, tensio quaedam circa hypochondria ad dextram vel sinistram partem pro signo est futurae criticae haemorrhagiae narium, de qua sequenti numero dicetur.

4. Quantum boni in morbis acutis salubris narium haemorrhagia faciat, saepius jam dictum fuit; & imprimis ad §. 741., ubi notabatur, & ipsam febrim

(*q*) Praedict. Lib. II. N. 148. Charter. Tom. VIII. pag. 798.
(*r*) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 392.

febrim ardentem quandoque sic solvi. Neque talem haemorrhagiam solum prodesse, quatenus copiam sanguinis minuit, admodum probabile videtur, cum longe plus juvare observetur, quam aliae quaevis per artem factae sanguinis evacuationes. Imo saepius observavi in morbis, critica tali haemorrhagia exire sanguinem magis nigricantem, neque colore illo rutilo praeditum, qui sanguini arterioso proprius est; & quidem summo cum levamine. Vidi non ita pridem in pleuritico juvene post quintam etiam venae sectionem vix mitigari potuisse morbum, per nares autem erumpente sanguine crasso, nigricante, satis copioso, ilico sedari febrim, & levari omnia symptomata. Similem effectum & in hypochondrii tumore duro & dolente notavit *Hippocrates* [*s*] dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu sanguinis e naribus profluvium, & plurimum confert.* Et *Galenus* [*t*] pariter affirmat, *omnes, quae in hypochondriis fiunt, calidas & acutas inflammationes haemorrhagia narium judicari.* Verum addidit, quod per directum (*κατ' ἴξυωρίαν*) fluere debeat sanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & vicissim liene vel locis vicinis aegrotantibus, ex nare sinistra; quod solis observationibus antiquorum medicorum constat, uti pluribus ad §. 741. dictum fuit. Forte tamen quandoque haec regula & exceptionem patitur. *Heraclidae* conjugi (*), febre acuta laboranti, tertia die morbi ictericae factae, quarto die sanguis ex nare sinistra probe effluxit, & septima die integre judicata fuit. Verum quidem est, quod huic mulieri & menstrua ordinatim fluxerint, & simul sudores toto corpore manentes & criticos habuerit, adeoque morbi solutio soli per narem sinistram haemorrhagiae tribui non debeat: Verum & saepius observatur, non unica tantum, sed pluribus diversis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in simili morbo. Nam *Hippocrates* alibi [*u*] monuit, in febribus ardentibus, quibusdam aegris sexto die icterum supervenisse, talibusque profuisse per vesicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam haemorrhagiam; notatque simul, tres has evacuationes contigisse *Heraclidae*, qui vigesimo die judicatus est.

5. De sudoribus, morbi materiam subactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. 2. : ubi de omnibus, quae hic memorantur, agitur. Ipsam bilem, infarcto hepate, in sanguinem regurgitantem per sudores amaros exivisse de corpore in ictericis, observavit *Galenus* (*v*); & spissum sudorem, lintea croceo colore tingentem, in icterica muliere prodiisse, evanescente post hunc sudorem ictero, vidit *Chomel* [*x*].

(*s*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 613. (*t*) De crisibus Lib. III. Cap. IV. ibid. 430. (*) Epidem. VII. Aegrot. 134. Charter. Tom. IX. pag. 599. (*v*) Epidem. I. textu 65. Charter. ibid. pag. 66. (*u*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 120. (*x*) Acad. des Scienc. l'an. 1737. Hist. pag. 69.

§. 924. UBi primum apparet (913. N. 1.); ſtatim epithematibus, clyſmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea ſunt ſubminiſtranda, quae valent diluere, reſolvere, movere, abſtergere, leniter expellere, putredini bilioſae inprimis obeſſe.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. 13. memini) poſuit *Hippocrates* in morborum curationibus: *Quae ducere oportet, ducenda ſunt, quo maxime vergat natura, per loca conferentia*. Cum ergo alvus incipit fluere bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quae totum corpus turbant, ſed per lenia illa abſtergentia, quae materiem morbi amplius attenuare valent & mobilem reddere, & leni ſtimulo ſimul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel aeſtivo tempore, dum armenta laete virentibus herbis paſcuntur, optimum eſt, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, ſi decoquatur cum herbis illis, quae planipetalae lacteſcentes Botanicis ſolent vocari, *Sonchi*, *Endiviae*, *Cichorea*, *Taraxaca*, *Scorzonerae radices &c.*, quarum egregiae vires in reſolvendo viſcido febrili antea ad §. 614. laudatae fuerunt, & quae a *Tralliano* [y] pariter in hepatitide commendantur. Cum autem hic (vide §. 918.) ſubita putrefactio metuenda ſit, hinc & ſubacida vel aceſcentia ſeliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamarindi*, *rob ſambuci*, *ribeſiorum*, *ſyrupus e ſucco Citri*, diluta in ſero lactis, decocto hordei, avenae &c. ideo ſolent dari: tales formulae in materia medica ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypochondrio, imo & toti abdomini applicantur, ſimilia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. 3. Clyſmata autem ex ſimilibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur inteſtina craſſa, & ſimul hac ſpe, ut pars eorum, ſi diutius retineantur, per venas meſentericas reſorpta, directa via in hepar tendat, ibique diluendo, reſolvendo, abſtergendo proſit. *Hippocrates* (z) ſic in cura hepatitidis betae decoctum cum melle & nitro laudavit pro clyſmate: dedit ſorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, ſimul permiſta, quae ſimul, ac modo dicta, effectum praeſtant.

§. 925. SI alter caſus adeſt (913. N. 2.) utendum dictis (889. ad curam 888. N. 2.), inque iis addenda parum deterſiva.

De promovenda hac excretione materiae morboſae, jam ſolutae, per renes, in cura peripneumoniae ad §. 853., & pleuritidis 889. 2., dictum fuit. Illa, quae paragrapho praecedenti laudata fuerunt, hic iterum proſunt fere omnia: imprimis autem ſi larga copia aquae vel ſeri lactis diluta ſint, ut copioſum praebeatur urinae vehiculum: Taraxacum & ſimilia vi detergente diuretica huic ſcopo pariter inſerviunt. Non enim hic requiruntur acria diuretica, ſed leniora tantum.

(y) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 391. Charter. Tom. VII. pag. 674.

(z) De Internis Affectionibus Cap. L.

§. 926. IN tertio casu (923. N. 3.) eadem (924. 925.) peragenda; sed lieni simul, & toti viae ab eo in hepar, fomenta similia danda.

Cum dolor ille lienis, uti ad §. 923. 3. dictum fuit, sit signum materiae morbosae hepar obstruentis jam mobilis redditae, sponte patet, nihil aliud requiri, praeter illa, quae modo dicta fuerunt.

§. 927. IN quarto (923. N. 4.) nares interne & externe emollientibus, tepidis fovendae, donec ad levamen symptomatum fluxerit sanguis; tum vero, si nimius fluor, compescendus lente per stiptica & diaetam; ne nimis cito.

Quibus signis praevideatur futura narium haemorrhagia in morbis, ad §. 741. dictum fuit; quae ergo dum adsunt, salubre hoc naturae molimen promovendum est: quod pulcherrime fit fomentis tepidis fronti applicatis, & imprimis vapore tepido per nares attracto, qui longe plus laxat & emollit, quam ipsa aqua calida. Solent larga tali & critica narium haemorrhagia statim minui omnia symptomata, & rarius contingit, ut periculum immineat a nimis copioso sanguinis fluxu: simulac enim debilitari incipiunt aegri, & in animi deliquium fere delabi, contrahitur patula in naribus arteria, & cessat haemorrhagia. Si vero his signis apparentibus pergeret adhuc sanguis effluere, tunc compesci deberet haemorrhagia, non aliter: magnum enim periculum immineret recidivae periculosae, si intempestive nimis meticulosus medicus narium haemorrhagiam supprimeret. Quomodo autem, & per quae remedia sisti possit haemorrhagia narium, & quaenam circa hanc rem notanda sint, videri poterit in Commentariis §. 743., ubi de hac re egi. Stipticorum formulae in materia medica ad hunc numerum habentur, & quidem diversae efficaciae, ut pro re nata adhiberi possint.

§. 928. IN quinto denique (923. N. 5.) requiritur usus decoctorum diluentium, abstergentiumque largus.

Sudores tales critici sustinendi sunt largo usu diluentium, & similia fere ac §. 924. habentur, hic prosunt. Calida autem sudorifera, quae movendo celerius humores effectum praestant, hic minus tuta sunt. Largus seri lactis calidi potus, una cum tepore lecti, feliciter talem sudorem criticum sustinet & promovet, novoque liquido subministrato sanguini impedit, ne per sudores copiosos liquidissima sui parte orbetur nimis.

§. 929. INprimis in his (924. ad 929.) cautio sit, ne aliquid materiae morbi in loco restet, difficulter postea superandae: & inde prima, atque benigna Icteri species curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & simul solventia illa remedia adhibentur, possunt obstructiones tales in hepate natae reserari, & in integrum sanitas restitui: verum si in melius vergente morbo aeger pertaesus curam ulteriorem respuat, vel minus attentus medicus morbi residuum non expugnet, solent manere mala chronica curatu difficillima, & imprimis scirrhosae in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, post fervidissimas aestates natis, toties hoc contingit, ut levis simul hepatitis adsit; & dum sublata febre nondum solutum est omne, quod hepatis vasis infarctum haeserat, saepe postea languidam vitam ducunt, pallidi, subflavescentes, & difficillime ad integram sanitatem reducuntur: saltem longe pluribus opus erit postea, ut tollatur hepatis obstructio jam inveterata, quae in morbi principio facilius resolvi potuisset. Hoc autem ideo imprimis fit, quia sanguis venae portarum, jam venosus factus, minori impetu movetur, carens jam maxima parte motus a corde & arteriis sanguini communicati. Unde *Hippocrates* (*a*), sub alio quamvis nomine hepatitidem describens, optime monuit, quod multis sedatus (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, tuncque periculum sit ne aeger contabescat: deinde addit, quod sedato morbo optimam adhuc victus rationem instituere debeat aeger, & per quadraginta quinque dies lac vel serum lactis bibere, si anni tempus faveat, quia morbus gravis est, & multa cura indiget.

De signis autem, quae docent perfectam sanationem, dicetur §. 931.

§. 930. SI recens, vehemens, sine signis & spe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautelis, remediis, methodo, ac pleuritis (890.), paraphrenitis (911.), & similes morbi: nisi quod ea, quae leniter vi antiphlogistica alvum emolliendo subducunt, pota, & per clysma injecta, inprimis hic prosint.

Quaenam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc spes est inflammationem resolvendo curari posse, interimque nulla signa docent, coqui & ad excretionem disponi materiam morbi, satis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis hactenus pertractatis: similis enim medela requiritur. Unde & *Hippocrates* (*b*) simpliciter dixit: *Huic* (*hepatitidi*) *confert, cum dolor detinet, tum alia, tum fomenta eadem, quae pleuritidi admovere.* Adeoque haec non repetentur. Verum leniter alvum subducentia, absque majori motu excitato, hic imprimis laudantur; quia & conducit intestina crassa nullis faecibus distenta esse, cum colon notabili sui parte secundum hepar decur-

(*a*) De Internis affectionibus Cap. L. Charter. Tom. VII. pag. 674. 675.
(*b*) Ibidem Cap. XXXIX. pag. 659.

currat; tum etiam quia illud, quod in hepate haeret immeabile, dum solvitur, facilem viam per ductum hepaticum in intestina invenit. Clysmata autem laudantur ad eundem finem, tum etiam quia haec injecta, diuque retenta, sicque per venas meseraicas resorpta, in hepar deferunt integras vixque mutatas remediorum vires. Simile quid indicasse videtur *Aretaeus* (*c*), dum dicit: *Inedia primum jubenda est*, *postea ciborum paucitas*, *ut ingredientibus* (*medicamentis*) *hepar vacuum sit*: Id est, ut haec facile penetrare in vasorum angustias possint. In materia medica ad hunc numerum praecipua remedia, quae hic conducunt, & quaedam formulae habentur.

§. 931. Signa autem perfectae sanationis, color non amplius ictericeus in oculis; facie, urina, faece alvi, cum absentia symptomatum (918.).

Effectus hepatitidis praesentis enumerati fuerunt §. 918., qui simul signa diagnostica exhibent hujus morbi. Inter illa signa & color ictericeus numeratur, & quam varius ille esse possit, tunc dictum fuit. Designat autem semper talis color, bilem, vel bili saltem proximam materiem, in sanguinem regurgitasse, ubi naturaliter adesse non debebat, adeoque vitium esse in illo viscere, quod bili secernendae & in intestina deducendae servit. Omnium autem prima coloris icterici indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitidis symptomatibus jam cessantibus, vel saltem plurimum imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intensior flavedo observatur, & faeces alvinae vel albicant, vel griseo colore argillam fere referunt, dum bilis vel omnino non, vel saltem longe minori copia, in duodenum intestinum exit, quam in sanitate solet.

Ubi ergo nulla amplius flavedo in oculis observatur, nec ceraceus ex pallido flavescens color in facie, urina naturalem colorem habet, faeces alvinae pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, praesertim repleto ventriculo, vel post majorem paulo corporis motum, percipitur, novimus perfectam sanationem esse, & imprimis si per aliquot septimanas nullum ex his signis redeat. Magna enim cura cavendum est, ne hic quid maneat morbosi, cum plurimum morbi chronici a neglecta, vel non integre curata, hepatitide originem ducant.

§. 932. Unde noscitur origo, natura, effectus, curatio secundae speciei Icteri gravioris.

Distinguuntur sic variae icteri species a diversitate causae, quae illas produxit: idem manet huic morbo nomen, dum interim diversam curationem requirit.

(*c*) De curatione morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 106. 107.

§. 933. SI autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (912. ad 931.) non, sero, frustra applicata, causa major; tum orietur suppuratio (387. 402) jecoris, similis ut alibi, nisi quod ob copiam multi hic liquidi cruenti & biliosi stagnantis raro bonum pus, nisi in parvis & exterioribus, plerumque vero funesta putredo.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in suppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in historia inflammationis, quam in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeoque sufficiet hic notasse illa, quae in hepate suppurationem periculosiorem reddunt, quam in aliis locis corporis.

Totum hepar sanguine plenum est, molle, & friabile viscus, unde *Aretaeus* (*d*) dixit: *Totum jecur est instar sanguinis gelati*; sed sanguis ille proximam bilis materiam habet, & praeterea insignis hepatis pars ductibus secretoriis, bilem jam continentibus, constat; unde, uti ad §. 918. dictum fuit, omnia hic adeo in putredinem prona sunt. Sed ad benignam suppurationem (vide §. 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeoque patet, hic semper funestam putredinem metuendam esse, & longe frequentius obtinere quam benignam suppurationem. Unde *Aetius* (*e*) dixit: *Omnino consimilia ex hepatis ulceribus promanare solent his, quae a mortuorum corporibus destillant*. Saepius vidi in defunctis ab hepatitide foedo spectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcosam talem olidissimam materiam exivisse. Ideo & *Hippocrates* [*f*] pulcherrime notavit diversum exitum suppurationis in hepate natae, dicens: *Qui suppurato hepate uruntur, si pus purum & album fluat, evadunt; in tunica enim his pus inest: si vero qualis amurca fluat, pereunt.* Ubi enim bona suppuratio fit, in uno loco circumscripto pus colligitur: & forte hoc tunc imprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem Vomica haeret, per externam hepatis membranam coercita & tecta: ubi vero in intima substantia hepatis abscessus fit, tunc in amurcae similem putrilaginem omnia convertuntur, & nulla spes superest.

§. 934. COgnoscitur id futurum 1. ex signis praegressae inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urina, faece alvi, apparente, febre acuta. 2. ex absentia resolutionis (912.), cocti excretionis (913.), aut sanationis (914. ad 933.). 3. ex mutatione symptomatum, remissa acutie doloris, sequente pulsatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non pessimae ultra triduum.

Ubi certi sumus hepatitidem inflammatoriam praegressam fuisse, tunc non adeo difficilis est diagnosis exitus hujus inflammationis in suppurationem.

1. Haec

(*d*) Ibidem. (*e*) Serm. 10. Latin. edit. pag. 206. (*f*) Aphor. 45. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.

1. Haec ſunt ſigna ἀναμνηστικὰ, quae praegreſſam inflammationem revocant in cognitionem medici: de his autem actum fuit.

2. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obſtruens manere adhuc in loco, quem prius occupaverat.

3. De his ſignis, quae inflammationem in partibus corporis internis natam, & in ſuppurationem tendentem comitari ſolent, uti & de horroribus illis vagia, dictum fuit ad §. 834., ubi de ſimili peripneumoniae exitu agebatur.

4. Si enim inflammatio validiſſima fuerit, & peſſimis ſtipata ſymptomatibus, tunc potius lethalem gangraenam, peſſimamque corruptionem exſpectamus, quam ſuppurationem. Verum ubi manſerint omnia ſigna inflammationis ultra triduum, nec ulla ſigna reſolutionis, vel coctionis excretioniſque materiae morbi apparuerint, in molli adeo viſcere vaſcula, inflammatorio immeabili ſanguine diſtenta, non poterunt ſuſtinere humoris vitalis, moti fortius per febrim, impetum abſque ruptura & effuſione contenti vaſis liquidi; unde tunc pus fit, uti antea in Commentariis §. 387. explicatum fuit.

§. 935. **F**Actum novimus: 1. ex ſignis (934.) praegreſſis. 2. tumore loci. 3. mutatione ſymptomatum, loco doloris jam praeſente gravitate partis manente ictero. 4. ex debilitate magna, febricula hectica, ſiti ingente.

1. Hoc ſponte patet.

2. Notum eſt ex Anatomicis, quantum ſpatium in abdomine occupet hepar, adeoque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Praeterea non tam facile ſenſibus deprehenditur talia vomica hepatis, niſi verſus exteriora promineat: ſi enim circa concavam hepatis partem haeſerit, neque magnae molis fuerit, patet facile, difficulter diſtingui poſſe talem tumorem.

Praeterea veſicula fellis, contento liquido diſtenta, fundo ſuo prominente ultra limbum coſtarum, poſſet & fallere abſceſſus ſpecie. Anno 1732. cadaver aperui mulieris pauperculae, quae diuturno ictero conflictata, ultimis duobus vitae menſibus nullos cibos ferre potuerat, ſicque lento maraſmo confecta perierat. Ante aperturam luſtrans cadaver inveni ſummam macilentiam, cutim ubique flaviſſimam, & in ilio dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo coſtarum ad criſtam oſſis ilii uſque pertingebat; & cum dolorem pertinacem ante mortem diu in toto hypochondrio & ilio dextro habuiſſet, fateor, me ſuſpicatum fuiſſe, forte vomicam ingentem hepatis hic latere poſſe. Verum aperto cadavere ſequentia inveni.

1. Ventriculus erat ingens, flatulenta materia diſtentus, & a binis ſuis orificiis pendulus tam profunde deſcendebat, ut fundus ventriculi tribus tantum digitis tranſverſis diſtaret ab oſſe pubis. Omentum ventriculi fundo nexum, & colon, profundius adhuc detruſa fuerant: hepar luridi coloris apparebat,

du-

durum, exficcum, ultra limbum coftarum dextrarum multum prominens, fcirrhofis tuberculis afperum; fed nulla vomica in hepate inveniebatur, verum venae portarum rami per hepar difperfi admodum diftenti erant; fimiliter & venae omenti, mefenterii, inteftinorum varicofae inveniebantur, & fanguine turgidae, licet reliquum corpus in omnibus partibus appareret exfangue. Verum tumor ille in ilio dextro apparens erat fundus veficae felleae, diftentus contento liquido, ad os ilium dextrum ufque pertingens. Continebat vefica fellea plus quam libram liquidi lympidi, inodori, faporis leviter fubfalfi, parum fubviridefcentis: fimulque calculos plurimos diverfae magnitudinis & figurae, qui extrinfecus cruftam duriorem albam habebant, diffracti vero in meditullio continebant materiam admodum flavam, fed molliorem.

Poftea legi, fidelibus obfervatis conftitiffe, faepius veficae felleae repletae & protuberantis tumorem pro abfceffu hepatis habitum fuiffe (*g*): faceturque *Celeberrimus Petitus*, confilio inftituto inter plures medicos & chirurgos, tumorem fimilem omnium votis habitum fuiffe pro abfceffu hepatis, & ipfi traditam fuiffe provinciam aperiendi hunc tumorem. Verum difciffis jam integumentis fubfidere incepit ille tumor, unde egregius ille chirurgus, fimilium cafuum antea obfervatorum probe memor, ab ulteriori fectione abftinuit; praedixitque brevi per alvum prodituram bilem, quae in cyftide fellea haeferat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus chirurgicus vulneri integumentis abdominis inflicto, quin aeger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliae plures fimiles obfervationes ibidem recenfentur.

Signa diagnoftica praecipua, quibus a tumente vefica fellea diftinguitur abfceffus, funt, quod fuppurationem comitentur dolor pulfatorius; horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quod tumor ab abfceffu factus non adeo limitatam figuram habeat, neque ftatim in tali tumore fluctuatio appareat, & primo percipiatur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (*h*). Facile patet, tunc tantum illam difficultatem diftinguendi tales tumores adeffe, ubi occupant illam regionem, ubi veficula fellis ponitur.

3. Videantur illa quae de mutatione fymptomatum, dum inflammatio in abfceffum abit, dicta fuerunt ad §. 387. & §. 405.

4. Antea ad §. *661.*, ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque fubitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa praecordia haeret. Cum autem in hoc morbo (vide §. *918.*) putredinis femper metus fit, & rarius bonum pus hic producatur (vide §. *933.*), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quae abfceffum hepatis comitari folet.

De febricula autem illa hectica, omnes fuppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cum autem acrimoniam biliofam, oleofam, & putrida excrementa viae primae fitim febrilem producere antea ad §. *636.* probatum fuerit, patet facile

(*g*) Mémoires de l'Académ. Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155. &c.
(*h*) Ibidem pag. 161.

facile ratio, quare quandoque tanta sitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri possit, uti observata practica testantur. Simul etiam solet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eandem rationem. In homine, cui ab externa contusione valida nascebatur abscessus in hepate, aderat tantum ciborum fastidium, ut intra quindecim dierum spatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (*i*).

§. 936. TAle apostema vel 1. totum depascitur jecur; 2. vel rumpitur in cava abdominis effuso pure sanioso; vel 3. per vasa biliosa in intestina; vel 4. per venam cavam in cruorem; vel 5. elato tumore accrescit peritonaeo, atque ibi abscessum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diversi exitus abscessus in hepate nati.

1. Antea, ubi de abscessu agebatur §. 406., probatum fuit, pus relictum in loco clauso, augeri continuo, vicina consumere & erodere, quod longe magis adhuc obtinebit in hepate, cujus substantia adeo mollis & friabilis est. Imo & pus omni nota bonum hepatis substantiam consumere posse, observavit *Diemerbroeckius* (*K*). In cadavere enim invenit hepar vastae admodum molis, ex quo, licet boni coloris & integrae substantiae esse videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non foetentis. Plures similes casus apud *Bonetum* (*l*) habentur.

2. Quando vel a copia puris rumpitur abscessus, vel ab acrimonia puris hic diu stagnantis eroditur membrana pus coercens.

3. Ex structura hepatis cognita facile patet, exesis finibus meatuum biliosorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in intestina venire posse. Talem hepatitidis suppuratae exitum videtur notasse *Hippocrates* (*m*) dicens: *Qui circa hepar dolent, cardialgici, soporosi, rigentes, alvo turbata, extenuati, cibos fastidientes, multis sudoribus diffluentes, purulenta per alvum dejiciunt.*

4. Et per hanc viam pus ex hepate suppurato exire posse, facile patet: tunc autem sanguini miscetur, & producit pessima illa mala, de quibus §. 941. dicetur. Forte etiam per metastasin ad alia loca corporis deponi poterit, & vario quidem eventu, pro diversitate partis, quam occupat. Sequens locus *Hippocratis* (*n*) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum spiritum ducentibus icteri, & febres acutae cum duris hypochondriis refrigeratae fuerint, num his abscessus magni circa aures excitantur?* Non multum tamen boni inde sperandum esse patet ex locis ad §. 840. citatis, & sequenti (*o*): *Ex hypochondrio diuturno (diu affecto vel tumente) abscessus circa aurem occidit.*

5. Partes

(*i*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. I. pag. 318. (*K*) Anatom. Lib. I. Cap. xiv. pag. 65. (*l*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. (*m*) Coac. Praenot. 448. Charter. Tom. VIII. pag. 878. (*n*) Praediction. Lib. I. N. 166. Charter. Tom. VIII. pag. 806. (*o*) Coac. Praenot. N. 293. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

5. Partes inflammatas vicinis accrescere quandoque, antea ad §. 843. dictum fuit: adeoque & hepar tumens contiguo ipsi peritonaeo accrescere poterit; sicque bona fortuna abscessus, versus exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verum talis accretio in omni ambitu, quo peritonaeum hepati contiguum est, poterit fieri, & tamen in quovis loco non aeque facilis manui Chirurgi aditus datur. Si enim peritonaeo, concavam partem diaphragmatis investienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imo & in ipsum pulmonem, & per sputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, a suppuratione hepatis mortui, observavit *Stalpart Vander Vviel* (*p*). Mirabatur enim sputa purulenta eduxisse hominem, dum nulla essent pulmonis affecti indicia, sed omnia signa docerent, hepar aegrotare. Post mortem vidit, vomicam hepatis accrevisse diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhaesisse, sicque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per sputa educebatur.

§. 937. UBi hepar consumitur, tum tabe lenta icterica, cum febricula assidua, siti intolerabili, debilitate summa, anxietate inexplicabili, urina fere nigra, tympanitide, fluore alvi sanioso, foetidissimo, diu luctatus moritur.

Illa mala, quae fiunt, dum hepar a purulenta vomica consumitur, partim pendent a resorpto pure, cacochymiam purulentam sanguini inducente; partim vero ab impeditis illis functionibus, quae a visceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, sicque distrahendo & premendo partes hepati vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Aretaeus* (*q*) inter symptomata, suppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum usque & summum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipsi nexa pleura distrahitur. Praeterea pus illud in loco calido haerens, conquassatum respirationis motu, tenuius, aeriusque redditur, & facilius adhuc venis resorbetur. Praecipua mala, quae pendent a pure nimis diu relicto in abscessu clauso ad §. 406. fuerunt enumerata: & illa erunt hic tanto pejora, quanto omnia hic in putredinem magis prona fuerint (vide §. 918.); unde & major sitis, uti ante dictum fuit. Verum icterus simul aderit, si abscessus mole sua premendo impediverit bilis cysticae liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non semper icterum comitari hepatis vomicam; & mirabatur *La Motte*, in magno satis apostemate hepatis nullum icterum adfuisse (*r*). Verum ab externa contusione ortum duxerat, & versus exteriora turgebat ille abscessus

(*p*) Observat. rarior. Cent. I. N. 46. pag. 202. Tom. I. pag. 327.

(*q*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 41.

(*r*) Traité complet de Chirurg.

scessus in gibba hepatis parte haerens, & puri exitus factus fuerat sectione, unde minus comprimere debuit partes interiores.

Anxietas autem summa adest, quia a tumente abscessu, vicinis vasis per hepar distributis compressis, sanguinis venosi abdominalis per venam portarum transitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631. probatum fuit.

Urina autem saturatissimi & obscuri coloris, imo fere nigricantis fit, in pessimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcosum liquamen consumti hepatis, sanguini permistum, per urinam exit. Ipsa enim urina sana, dum putrescere incipit, fuscum colorem acquirit.

Putredine autem nata, extricatur ex humoribus aer, & elasticus redditur (vide §. 647.) & flatulentam abdominis expansionem facit, quae tympanitis vocatur, quia percussum manu abdomen instar tympani resonat, de quo morbo postea in *capitulo de hydrope* plura dicenda erunt. Sufficit hic notasse, putredine nata in visceribus abdominalibus, talem expansionem abdominis fieri paulo ante mortem, pessimo semper omine; & quandoque cito post mortem sic turget abdomen, ut fere crepet; uti saepius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, tumidissimo abdomine emergere, quod paulo post crepat, & horrendam mephitim late diffundit.

Ultimo tandem, consumto hepate, putrida amurcosa sanies per intestina ruit, vel & per resorptam hanc putrilaginem totus sanguis dissolutus & putrefactus per vasa meseraica in intestina exit. Talis solet esse funestus exitus phthisis omnis, uti ad §. 1206. dicetur; & in hoc casu tanto magis, quia major putredo adest. Unde & *Aretaeus* (*s*) in hoc casu monet, quod, si male olentia putredinis instar per alvum expellantur, tunc & aeris febris oriatur, omnia in deterius ruant, carnium fiat colliquatio, pulsus parvus, respiratio difficilis, & non multo post vitae finis imponatur.

§. 938. QUi casus (937.), eousque provectus, nullam medelam, vix palliationem capit; haec nova Icteri idea.

Quamdiu nondum magna puris copia in hepate collecta est, nec diu ibi haesit, nec magna corruptela adest, aliquid sperari potest: verum ubi a pure retento, & acriori reddito consumitur totum hepar, facile patet, nullam spem superesse, nullam medelam haberi, ad superandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus medici adhuc illud officium superest, ut mitigando symptomata morbi tolerabilem magis vitam miseris aegris reddat. Sed & saepe hic parum praestare potest ars: anxietas enim molestissima leniri nequit, cum expediri via sanguini venoso abdominalium viscerum per venam portarum non possit: sitis inexplebilis, nullo potu sedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multa aqua diluta, juvant, ut succus Citri, arantiorum, granatorum, acetum, spiritus nitri dulcis &c., sed provecto magis morbo, nec ab his ullum amplius levamen, & a potu ingurgitato, dum distenditur ventriculus, augetur

(*s*) Loco citato pag. 42.

augetur anxietas. Nulla autem cardiaca summam illam debilitatem a putredine natam levare poterunt. Unde sola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. Si ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint suam materiem in cava abdominis, collecto ibi puri assiduo novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viscera putrefaciunt, hinc Asciten, mentiendo Tympanitidem, creant, unde post lentam, terribilemque tabem, & ejus symptomata, mors: similis fere priori (938.) haec Icteri species, nulla arte sanabilis.

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere posse, extra dubium est; & apud *Bonetum* (t) talia exempla habentur. Quare autem insuperabile tale malum sit ad §. 912. 913., ubi de suppurato diaphragmate agebatur, dictum fuit. Longe autem minus medelam admittet idem morbus ab hepatis abscessu natus, quia & major putredo adesse hic solet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam sanguinis per hoc viscus transmittendi; adeoque augebitur quotidie ascites purulentus, & omnia viscera macerata in putrido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis sequatur, ad §. 937. dictum fuit. Imo & periculum est, ne animi deliquium & subita mors sequantur illo tempore, dum abscessus rumpitur: venae portae enim rami antea a vomica pressi, nunc pure elapso liberi, a sanguine impetuosius irruente rumpi facile poterunt, praecipue cum a pure acriori tam diu accumbente macerati fuerint, & quasi semi exesi.

Facile ergo patet, tale malum pariter insanabile esse, neque & hic curam palliativam multum boni facere posse.

§. 940. Quoties vero suppurata materies & ichor, exesis finibus meatuum biliosorum, in horum amplitudinem, indeque in intestina fluxerint, pro varietate affectatae viae, vomitus foetidos, putrefactos, purulentos, ichorosos, albi, cinericei, fusci, flavi, nigri coloris, vel similes alvi evacuationes producunt, cum summa virium jactura, titulo fluxus colliquativi, brevi lethales. Novus hic iterum Icteri exitus, maxime metuendus.

Cum meatus biliosi, sensim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet satis, purulentam materiam, semel hos meatus ingressam, declivi via in intestinum duodenum venire posse, indeque in ventriculum, tuncque per vomitum exire, vel per totum intestinorum tractum, sicque per alvum expelli.

Bo-

(t) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. &c.

Bonum quidem est, purulentam materiem expelli de corpore, verum saepe, antequam exeat, magnam hujus visceris partem depasta jam fuit suppuratio, & locus ille ulcerosus ad perfectam depurationem deduci nequit, sine qua consolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quin imo, licet hoc fieri posset, saepe per validam suppurationem tantum de hepatis substantia perit, ut postea ejus functiones ad sanitatem requisitae restitui nequeant; unde facile patet, & in hoc casu in angusto spem esse.

Majus autem minusve discrimen demonstrat copia & qualitas materiae evacuatae; si enim ingens quantitas boni caeteroquin puris sic subito exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per suppurationem consumtam esse, adeoque & tunc magnum discrimen adesse. In juvene, ob neglectam in initio morbi sanguinis detractionem, purulenta hepatitide laborante, non potuit omni arte funestum exitum avertere *Tulpius* (*u*), licet pus per alvum exiret, & sub finem morbi aeque liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichorosum, foetidum, & varii coloris exit, intelligimus pessimam conditionem loci ulcerati; imprimis si simul subita sequatur virium jactura, quae & in phthisi consummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funesti morbi periodo, comitari solet. Ita enim quandoque tota substantia hepatis in saniem conversa exit, ut sola membrana externa, sed crassior facta, superesse inventa fuerit, cavum saccum referens; qualia exempla plura recenset *Bianchi* (*v*).

Unde *Aretaeus* (*x*), postquam monuerat, hepate suppurato quandoque pus ad intestina converti, recenset diversitatem materiae per alvum tunc evacuatae, malo fere semper cum eventu: simul indicat, laeso insigniter pee suppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam post ulcus hepatis, etiam sanatum, hydrops tamen sequitur. Tunc autem bonam spem habet tantum: *Si omnia remittantur, pus album, leve, aequale, inodorum venter dejiciat, cibaria vero concoquat*. Haec enim signa bonam suppurationem cum viscerum integritate superstite demonstrant.

In tali casu illa, quae blande detergunt ulcerosum locum, omnemque putredinem arcent, usum habent; qualia ad §. 924. laudata fuerunt.

§. 941. SI vero in Venae Cavae exesos fines, hinc in ipsam, denique in massam sanguinis eadem liquida (940.) se effuderint, miscuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, symptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates summae; pulsus omni modo malus; perturbatio omnium functionum simul; mors improvisa. Novus iterum Icterus.

Notum est, venam cavam inferiorem hepatis substantiae quasi innasci, & dum

(*u*) Observ. Med. Lib. II. Cap. XXVII. pag. 141. (*v*) Hist. hepat. part. 2. Cap. IX. pag. 173. (*x*) De causis & signis morb. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42.

dum ex hepate egreditur per diaphragma transire, & ilico abire in sinum venosum dextrum: adeoque si subito boni etiam puris copia sic misceatur sanguini venoso, illud momento post pelletur per pulmonis angustias, ibique poterit haerere, & subitam suffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridave sanies, sic sanguinem inundet, & cum illo per totum corpus distribuatur, intelligitur facile, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere simul & semel, ac tenera pulmonum & encephali vasa ab acri humore per illa moto erodi posse, unde subita & inevitabilis mors fiet. Si vel sola blandi chyli major copia, sanguini subito permista, febrim excitare possit (vide §. 586. 1.), si materia critica soluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore, quid non metuendum erit ab ichore corrupto sanguini affuso?

Ubi autem sensim sanguini miscetur materia in hepate collecta, nondum penitus a conditionibus boni puris degenerans, forte illud inde elui posset per urinas, vel per metastasin ad loca minus periculosa deponi: verum, uti ad §. 936. 4. dictum fuit, *Hippocratis* observata videntur suadere, non fieri facile in hoc casu salutarem metastasin. Per urinas autem quandoque exire posse, *Aretaeus* (y) monuit, dicens: *Si vero ad interiora repat abscessus, longe medico natura praestat: aut enim ad intestina, aut ad vesicam pus convertet: verum multo innocentior est ad vesicam via.* Et postea subjungit, ubi de excretione materiae purulentae in hepate collectae per alvum egit: *Optimum vero est, per urinas crisin fieri; securior enim & minus noxia est haec puris via.*

§. 942. QUO quidem casu (941.) nulla valida medela habetur, largus autem usus eorum, quae vires focillant, putredini resistunt, humida restituunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet, summum metum esse, ne cacochymia purulenta onustus sanguis pessima mala faciat: longe magis si pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in saniem putridam. Sola indicatio medica tunc haec est, eluere de sanguine illud corruptum, magna copia liquidi diluentis & blande detergentis exhibita; putredinem hic maxime metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantum per artem possibile est; simulque blando, & a putredine alieno nutrimento, novos humores suppeditare corpori in locum illorum, quae jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetosa coctum, juscula carnium cum succo citri vel arantiorum, vinum rhenanum, decocto panis, oryzae, avenae &c. dilutum, tunc prae reliquis prosunt. Spiritus acidi fossiles, imprimis ex sale marino, alcoholis vini tripla copia permisti, & repetitis destillationibus bene uniti, putredinem emendant quam efficacissime; laudantur tunc & aquae minerales, quatenus per omnia fere vasa mobiles, abstergunt, abluunt, & per urinae vias, quandoque & per alvum educunt. Verum magna plerumque debilitas comitari solet

(y) Ibidem.

solet hunc morbum, & observant omnes practici, aquas illas, caeteroquin adeo salubres, nihil prodesse, nisi tantum de viribus vitalibus adhuc superfit in corpore aegro, ut moveri possint. Formulae tales, quae in hoc casu conducerent, in materia medica ad §. 944. habentur.

§. 943. AT si ultima obtinet mali species (936. N. 5.), tum deprehensus tumor, lino, ferro ignito, causticis, lanceola aperitur; vulnus leniter erodentibus & suppurantibus tam profunde exeditur, donec ad vomicam perventum.

In hoc casu quantocyus via puri in hepate collecto paranda est: optime enim *Aretaeus* (z) monuit: *Si extra feratur abscessus, non secare utique malum est: si enim ita sinatur, a pure jecur eroditur, nullaque mortis dilatio est.* Interim tamen, cum adeo sanguinolentum viscus hepar sit, & omnium venarum originem, & ipsius sanguinis fontem, in hepate statuerint veteres Medici, hinc summum periculum metuebant a sectione; unde *Aretaeus* (a) mox subjungit: *Si secare autem malis, profluvii sanguinis periculum instat, statimque hominem perdi contingit, nam sanguinis e jecore profusio nullo modo coerceri potest.* Ideo voluit sectionem instituendam esse ferro candenti, ut simul & secaret & combureret, atque ita metuendam haemorrhagiam cauterio actuali compesceret eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (b) in eodem casu, quum hepar maximum fuerit, & extrorsum prominuerit, inuri jussit. Interim tamen videtur a sectione prudenter instituta non tantum periculum esse lethalis haemorrhagiae: dum enim pertunditur talis abscessus, cultelli vel lanceolae apex haeret in sacco pleno pure, quod removet ad magnam satis distantiam membranam pus coercentem a vasis suppositis. Praeterea observata docent, viscerum totam substantiam per abscessus purulentos quandoque consumi, absque ulla haemorrhagia, licet maxima etiam vasa sanguinea adsint. Docet hoc phthisis, in qua saepe totus pulmo consumitur, antequam moriantur, nec tamen haemorrhagia pereunt: & in hepatis abscessu, quo pertuso libra una & media puris effluxerat, & in cujus cavo post mortem pugnus circumrotari poterat absque ulla resistentia, mirabatur *La Motte* (c) nihil sanguinis exivisse. Praeterea *Aretaeus* (d) voluit, ferrum candens tantum intrudi debere usque ad puris locum: verum haemorrhagiae metus tantum esset à vasis exesis, vel cultello laedendis, quae in profundo haererent vomicae; adeoque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, a quo haemorrhagia metuenda foret. Porro si eschara sic inuratur, aliquot saepe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, a vivis partibus separata cadat, quod non sine magno dolore fit: imo saepe, tali eschara jam decidua, adhuc scalpello opus est, dum nondum saccus ille pu-

 rulen-

(z) Ibidem. (a) Ibidem. (b) De Internis affection. Cap. xxx. Charter. Tom. VII. pag. 661. (c) Traité complet de Chirurgie Tom. I. pag. 327. (d) Loco paulo ante citato.

rulentus apertus eſt: qualis caſus habetur apud *Bianchi* (*e*), ubi cauſtico potentiali quamvis profunda eſchara inuſta fuiſſet, tamen adhuc ſcalpello pertundi debebat. Cum autem hoc in caſu periculum in mora ſit, patet, ſectionem uſtioni praeferendam eſſe. Praeſtat autem prius ſcalpello dividere integumenta abdominis, ut abſceſſus pars prominens in conſpectum veniat, & tuto dein abſque ulla laeſione partium vicinarum pertundi poſſit.

Cum autem eventus periculoſi hujus mali incertus ſit, & qualitas puris emiſſi fere tantum docere poſſit, an aeger ſuperſtes eſſe poſſit, vel non; monendum prius eſt, certam inſtare perniciem, niſi cito paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abſceſſu, certam ſalutem promitti poſſe. Sic Medicus prudenter ſuae famae conſulet.

§. 944. SI tum album, aequale, laeve, inodorum, ſpecillum non colorans, pus extrorſum exit, ſpes eſt: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 413.): ſimul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recenſentur hic boni puris notae, de quibus antea ad §. 387., uti & aliis in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adeſſe putredinem, ſed per benignam ſuppurationem extrema vaſorum, infarcta ſanguine immeabili, ſeparata eſſe, adeoque ſpem eſſe ſanationis, licet tamen nondum abſit metus: nam & bona ſuppuratione in hoc viſcere poſſunt exhauriri omnes vires, & ſenſim contabeſcere aeger. Locus *Hippocratis*, ubi Prognoſis illa habetur, ad §. 933. citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo *de Abſceſſu*, ad numeros in textu poſitos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quae ad §. 942. laudata fuerunt, quorum & formulae quaedam in materia medica ad hunc numerum habentur.

§. 945. SI autem flavus, fuſcus, lividus, niger, foetidus, ſpecillum colore iridis inficiens, ſanioſus, amurcoſus ichor prodit, ſenſim exedetur jecur; conſumetur aeger; fientque fere eadem ſymptomata (941.).

Omnes enim hae dotes puris educti deſignant illud degenerare a conditionibus boni puris praecedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recenſentur in textu hae diverſitates puris emiſſi, periculum infauſti exitus creſcit, & major corruptelae gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, peſſimam debere eſſe conditionem loci, in quo corrupta talis materia haeſit, & ſaepe ſatis diu.

Interim tamen & obſervata medica docuerunt, quandoque evaſiſſe aegros, licet aperto abſceſſu praeter pus bonum & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, poſtquam calefacto admodum corpore pedes aquae frigidae

(*e*) Hiſtor. hepat. parte tertia Tom. I. pag. 368.

dae immersisset, orta fuit febris, quae tandem abscessum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marcescebat. Aperto dein abscessu & educto pure, dum renovabatur apparatus Chirurgicus, exibat materies sanguinolenta, spissa admodum, quandoque flava, amara, omni dote biliosa, & semper aderant flocculi, qui ipsam hepatis vasculosam substantiam manifeste referebant. Ne autem stagnans in hoc ulcere materia resorberetur & sanguini denuo admisceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis a latere pertusam, & obtuso apice instructam, immisit aperturae ulceris peritissimus Chirurgus, ut sic liberrime semper exire posset collecta materia: ne autem excoriaretur a depluente liquido acriori vicina cutis, lamina plumbea illam tegebat. Febricula lenta, quae hactenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat solita torositas corpori sensim, & brevi consolidabatur ulcus (*f*). Verum notatur in miro hoc casu, vomicam haesisse in anteriori & convexa hepatis regione, nec recensentur talia signa, quae magnam putredinem simul adfuisse docerent.

Quandoque & alius liquor praeter pus exivit, superstite aegro. Ita *Lyserus* in Epistola ad *Celeberrimum Bartholinum* (*g*) notat, quod, hepate suppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copiose erumpenti, quod per plures dies confertim effluxit. Dum autem Chirurgus stylum profunde in ulceris cavum demitteret, aquae citrinae copia ad tres libras & ultra profluxit; quo fluxu cessante, pus iterum prodiit, & perrexit ultra annum exire, sed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fistula.

Unde apparet, semper quidem magnum discrimen adesse, ubi a bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantum praesagiri, ubi putrida exit sanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933. allegato, & in *Coacis* (*h*) statuit: *Quibus hepate musto velut amurca exit, lethale*. Faex autem illa nigricans & subpinguis, quae in oleo olivarum expresso subsidet ἀμόργη dicitur, uti patet ex Dictionario *Erotiani* (*i*), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Designat autem talis amurcosa materia, aperto abscessu profluens, ipsam hepatis substantiam in putrilaginem diffluere.

§. 946. ATque rursum si post inflammationem jecinoris adsunt conditiones (392.) scirrhus ibi nascetur; qui tumore, duritie, incremento, & suam sedem, & vicina laedit, hinc iterum eadem fere mala, sed lenta producit; mollibus non auscultat; acribus in cancrum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac sede affecta: praecipuum scirrhi talis effectum, Icterus perpetuus.

I 3 Quo-

(*f*) Academ. des sciences l'année 1730. Hist. pag. 53. (*g*) Epist. Thom. Bartol. Tom. II. pag. 639. (*h*) N. 451. Charter. Tom. VIII. pag. 878.
(*i*) Charter. Tom. II. pag. 110.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in scirrhum abuat ad §. 392. dictum fuit; & in morbis inflammatoriis, hactenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere, qui sola mole & pressione vicinorum vasorum molesti sunt, & viscerum, in quibus haerent, functiones turbant. Frequenter autem tales scirrhosas indurationes in hepate inveniri, & ipse in cadaveribus vidi, & fide dignissimae aliorum observationes testantur. Alia occasione (vide §. 485.) dictum fuit, materiam atrabilariam sanguinis, & bilis, scirrho originem frequenter dare; sed & haec saepe hepatitidem producit (vide §. 916.). Accedit praeterea, quod lentiori impetu sanguis venae portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel sponte sua, vel per venae-sectiones, aliaque velocitatem circulationis minuentia remedia, nimis cito sopitur, antequam solutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benigna suppuratione separatum, tunc talis scirrhosa durities in hepate manet, & postea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hunc hepatitidis exitum optime notavit *Aretaeus* (*K*) dicens: *Verum si a phlegmone hepar non suppuratur, nemini dubium fuerit, tumorem durum subsidentem* (loco ἵζον *Petitus* legit χρονίζοντα temporis progressu) *in scirrhum mutari ac stabiliri; quando continuus dolor non infestat, quumque adest, obscurus sentitur*. Et postquam varia mala, quae scirrhum hepatis comitari, vel sequi solent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops*. In hydropicorum autem cadaveribus frequenter inventum fuit hepar scirrhosum, uti postea in Capitulo de hydrope ad §. 1229. dicetur. Quandoque hepar scirrhosum redditum immaniter mole augetur simul, qualem casum habet *Bonetus* [*l*] mulieris, cui post ulcus sub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter consolidatum, dolor circa hepar obortus est, & tumor, qui sensim auctus icterum producebat; frustra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctesque in sella, dextro latere versus terram reclinato, sedere cogeretur. In cadavere totum hepar scirrhosum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii similes casus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exsuccum, instar corii rigidi, sed contractum & mole insigniter minutum. Mira hepatis facies deprehensa fuit ab eruditissimo medico *Cornelio Henrico Velse* (*m*) in cadavere hydropicae mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni sua superficie tam gibba quam concava asperum tuberibus solidis & sibi mutuo fere contiguis, quae ex basi latiori, ipsi hepatis substantiae insidente, in apices obtusos & rotundos desinebant: in hepatis discissi interioribus nulli scirrhi nec vomicae repertae fuerunt. Nec tamen misera haec mulier de molestiis in hypochondrio dextro conquesta fuerat, sed quidem circa cardiam; & fatetur egregius ille vir, quod in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondrii dextri percipere potuerit.

Fa-

(*K*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42.
(*l*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XVI. Observ. III. Tom. II. pag. 280.
(*m*) In Dissertatione Inaugurali de mutuo ingressu intestinor. & aliis machinae humanae extraordinariis Lugd. Batav. 1742. pag. 43.

Facile autem patet, tales tumores fcirrhofos premendo vafa vicina producere omnia fere eadem mala, ac §. 918. recenfita fuerunt, nifi quod omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, fcirrhofus autem lentiffime folet increfcere. Frequentius autem fcirrhofae tales indurationes in hepate nafcuntur, quam forte creditur, imprimis fi febres autumnales, poft fervidiffimam aeftatem epidemice graffantes, nimis cito corticis peruviani ufu fupprimantur: folet tunc fupereffe color ictericius in oculis, ponderis prementis fenfus circa praecordia, auctus repleto poft paftum ventriculo. Nifi tunc fubito folventiffimis remediis, ad §.924. laudatis, magna copia & diu fumtis, fuccurratur, indomabilis poftea fcirrhus manet; languent tales aegri diu, pallidi, fubicterici, & faepe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam fcirrhus diu hic haefit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitetur, per vomitoria v.g. purgantia valida & fimilia, in cancrum degenerar, uti antea in fcirrhi hiftoria dictum fuit. Si jam applicentur illa, quae ad §. 499. de horrendis Cancri exulcerati, omnia vicina depafcentis, effectis dicta fuerunt, ad fedem in hepate occupatam a fimili malo, fatis patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors fequi debeat. Quandoque obfervatum fuit, poft icterum diuturnum horrendos nafci in abdomine dolores, fanguinem magna copia furfum & deorfum exire, unde animi deliquium & mors: tunc verofimile videtur, cancrofum acrem ichorem erofiffe vafa. *Bonetus* (n) ex *Ballonio* talem cafum recenfet, ubi hepar poft mortem, cancri modo affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in cafu Icterus perpetuus fcirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad. §. 918.

§. 947. Unde patet, id malum per fua figna cognitum (946.) mitiffime tractandum, fanari vix unquam.

Quando de fcirrho agebatur, patuit, quanta fit difficultas in curatione etiam illis locis, ubi manubus acceffus datur, & epithemata, frictiones, fuffumigia adhiberi poffunt: fimul conftitit, quanta cautela opus fit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi, cum tantus metus fit in fcirrho, inveterato imprimis, ne in cancrum degeneret. Evidens ergo eft, fumma prudentia opus effe, ut talis morbus tractetur, & fola illa tuta effe, quae abfque acrimonia, abfque augmento velocitatis humorum, folvendi vim exferunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & fimul patet, talibus remediis incipientem in vifceribus fcirrhum fuperari poffe, non vero fufficere, ut duriffima & lapidea fere moles fcirrhofa in hepate tollatur. Unde & *Galenus* (o) dicit: *Hepatis autem fcirrhum, incipientem quidem, faepe curavimus, inveteratum vero neque ipfe fanare potui, neque alium novi, qui poffet. Omnes enim ita affectos omnino fequitur hydrops. Plurimi autem longiori temporis fpatio intereunt, nonnullos* vero

(n) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Obferv. V. Tom. II. pag. 299.
(o) Lib. II. method. medend. ad Glaucon. Cap. VII. Charter. Tom. X. pag. 381.

vero brevi perire vidi, *quibus alvus multa dejiciebat*. Notandum autem, quod *Galenus* inveteratum ſcirrhum hic non vocaverit, qui per annos jam duraſſet, nam in textu habetur ἐκταθέντος δ' εἰς πλείους ἡμέρας, quod non adeo longum temporis ſpatium ſignificat. Videtur autem admodum probabile, celeriter ex hoc morbo periiſſe illos, quibus ſcirrho in cancrum jam degenerante acris ichor in inteſtina depluens immedicabilem & ſubito lethalem hypercatharſin fecerat.

§. 948. SI autem in parva modo parte jecoris exigua talis inflammatio haeſit, calculo, ſcirrho exiguo, puſtulae, exiguo abſceſſui, originem dabit: quae per ſe parum, ſed orta febre multa mala pariunt.

Docuit Anatome, & imprimis injectiones *Ruyſchianae*, viſcerum fabricam ex vaſorum textura conſtare, quam pro informi parenchymate antiquitas medica habuit: ſed & in partibus corporis humani, hac arte praeparatis, per microſcopia manifeſte videmus, vaſa in omni fere puncto ramulis emiſſis inter ſe communicare, atque ita obſtructione exigua nata in quodam loco, non ilico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, ſed per alios vaſorum ramulos liberos, per anaſtomoſin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne a levi obſtructione ſtatim inſigniter laedi poſſet viſcerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatiuncula haeſerit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur; dum tamen in loco affecto ſimiles effectus producit, licet minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde mnaere parvus ſcirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate ſecreti, imo & ſanguis venae portarum humorem ſecernendum continens, adeo in concretionem calculoſam pronus eſt, uti ad §. 916. dictum fuit. Dum evolvimus ſcripta illorum, qui in cadaveribus demortuorum cauſas morborum ſcrutati ſunt, invenimus ſatis frequenter repertas fuiſſe, & in hepate, & in aliis viſceribus, leves tales vix animadverſorum morborum reliquias, quae nullis indiciis in viventibus ſe manifeſtaverant. Idem toties obſervaverunt & Anatomici, qui violenta morte peremtorum hominum cadavera in uſus Academicos quotannis diſſecant. Interim tamen & hoc verum eſt, durum talem tumorem, licet exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipſi adjacentia vaſa, effectu quidem non adeo ſenſibili, dum pacato motu per vaſa moventur humores; verum ubi per febrem velocius moti humores vaſa ſimul plus diſtendunt, tunc in omni ambitu duri talis tuberculi facile inflammatio naſcitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt. Sic obſervamus ſcirrhum in mammis in corporibus euchymis ſaepe per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi vero ab alia cauſa febris excitata movet celerius ſanguinem, augetur ſubito, & brevi in cancrum degenerat. Patet ergo facile, ob eandem rationem & in hepate a ſimilibus cauſis, licet in initio levibus, multa mala produci poſſe.

§. 949. Tandem etiam inflammatio hepatis desinit subito in mortem, si causae inflammationis tam validae, ut nihil per totum jecur transire queat, febre simul intensa urgente: tum strictum ad fines, dilatatum ad vasa hepar, nullam functionem obit: fit Icterus subitus & ingens; rumpuntur vasa; effunditur sanguis & bilis; moritur ilico aeger. Id futurum praedicit. 1. vis morbi in hepate cognita; 2. summa & subita resolutio virium: at vero jam fieri docet vomitus, aut secessus sanguinis, bilis, foecis amurcosae, viridis, nigrae, foetidissimae, cadaverosae; singultus magnus, perpetuus; febris intentissima; sitis inextinguibilis; subitus admodum pallor.

Huc usque considerati fuerunt, diversi hepatitidis exitus, dum vel in sanitatem benigna resolutione [§. 922.]' vel coctione & excretione materiae morbosae (§. 923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, facta suppuratione (§. 933.) vel relicto scirrho (§. 946.). Superest jam, ut consideremus, quomodo pessima hepatitis quandoque mortem, & subito quidem, producat, ut medela efficaci ilico adhibita succurratur, vel saltem, si arte omni major morbus fuerit, ex signis observatis mortem brevi secuturam praevideat medicus, & praedicat, sicque omni culpa vacet. Ideo *Hippocrates* (*y*) monet medicos, ut Prognosi formandae in morbis incumbant seduli, cum sanos omnes aegrotos facere nemo possit: *Sic enim omnes eum merito admirabuntur, & medicus optimus censebitur. Namque & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, ex longo tempore singula praemeditatus, & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si praeviderit, praedixeritque, omni prorsus culpa vacabit.*

Ubi ergo materiae inflammatoriae, angustiis vasorum impactae, tenacitas maxima est, & copia tanta, ut obstruendis omnibus vasis sufficiat, simulque febris valida urgeat sanguinem in loca obstructa, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeoque & bilis exitum in intestina impedit; unde subito ictericus color per totum corpus diffunditur. Verum cum adeo friabile hepar sit, & mollia omnino ac pulposa vasa habeat, illa, jam distenta ultra modum, tantam vim sustinere diu non poterunt absque ruptura; hinc effundentur humores in cavum abdominis, & cita mors sequetur. Praeterea in tali casu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, tuncque Gangraena adest (vide §. 419.) brevi omnia hic putrefaciens. Validissima autem talis, & subito perimens hepatitis, raro fit, nisi ubi subito tenax materies, fusa & mobilis reddita, in hepar irruit, & simul ac semel omnia ejus vasa opplet. Ita *Hippocrates* (*q*) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo nasci hepatitidem, ut aeger animam subito efflet. Subitam talem vasorum rupturam,

(*p*) In Prognostic. initio Charter. Tom. VIII. pag. 583. &c.
(*q*) De Internis Affectionibus Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 659.

ram, & enormem hinc haemorrhagiam pariter in hepatitide metuisse videtur *Aretaeus* [r]. Sic enim habet: *Sanguinis utique profluvia ex hepate omnium maxima fiunt: venarum enim radicatio [est]; neque in ipso valida phlegmone haud ita frequenter, neque in partibus magis praecipuis oritur, homo enim vita excedens praevenit*. Et paulo post subjungit sequentia: *Si vero a majori causa, plaga vel continuis corruptionibus multorum vitiosorumque ciborum, ebrietate, vehementi refrigeratione, phlegmone in portis jecoris fiat, celerrima pernicies*. Ita etiam si caloribus aestivis, vel validissimo corporis motu, pinguedo omenti fusa magna copia & impetu in hepar ruat, &, difficilius transire potens per vasa minima, obstruat ultimos venae portarum fines, ruptis vasis, subita mors fit. Calido aestivo tempore hoc quandoque observatur in armentis, quae laetis in pascuis pinguescunt, incipiunt languere, angi subito, vertiginosa fieri, oculi flavescunt, paulo post concidunt mortua, & totum abdomen plenum sanguine invenitur. In equis, imprimis obesioribus, post quietem subito validissimo cursu exercitatis, idem quoque contingit satis frequenter, & pariter sanguis extravasatus, quandoque & fusae pinguedinis aliquot librae inventae fuerunt in abdominis cavo.

Signa autem funesti talis in hepatitide eventus sunt:

1. Si. v. g. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeso, calidissima tempestate, & exercitio corporis, stagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel si quis sudante post validum motum corpore frigidissimae aquae se immerserit subito, tunc novimus tales causas praegressas fuisse, unde jure tale malum metuitur. Si tunc subito ingens anxietas, ob denegatum sanguini venae portarum per hepar transitum [vide §. 631.], sequatur, in tumorem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flavescere incipiant, febris valida insurgat, novimus jam adesse illum morbum, & quidem periculosissimum.

2. Signa hic recensita docent, vel vasa rupta sanguinem larga copia fundere, tuncque summa illa & subita virium resolutio observatur, & subitus pallor oritur in vultu; vel, gangraena nata, omnia jam putrescere. Quandoque, ruptis vasis hepatis, sanguis in cavum abdominis delabitur; aliquando & in intestina vel ventriculum venit, tuncque sursum vel deorsum expellitur. Memorabilis talis casus habetur apud *Vesalium* [s] de celebri jurisconsulto, qui languida valetudine dudum vixerat; cumque nonnullis per transennam percunctatus fuerat de morbo suo *Vesalium*, qui circa hepar haerere obstructionem dixit, promisit se sequenti die adsuturum anatomicae demonstrationi, circa viscera abdominalia instituendae, ut nempe morbi sui sedem attente consideraret. Verum eodem die, paucis postea horis inter coenam de mira corporis imbecillitate conquestus fuit, ac impedita respiratione, & paulo post exspiravit. *Vesalius* sequenti die tam subitae mortis causam in cadavere inquirens invenit, universum corporis sanguinem adhuc calentem in peritonaei cavum confluxisse, rupto venae portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis asperum, & tota anterior jecoris pars

(r) De caufis & fignis morbor. acut. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.
(s) In Epiftola de rad. Chinae Tom. II operum pag. 674.

pars, & universa sinistra sedes, instar lapidis indurata erat; posterior vero pars, ubi vena cava haeret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vasa, an non idem metuendum erit, dum subito infarcto toto hepate febris acuta urget sanguinem valido impetu in loca obstructa? In Epidemicis *Hippocratis* (*t*) talis casus habetur, qui hoc docet. *Chartadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copiosa sursum & deorsum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus observabatur, signum dans, sanguinis transitum ex liene per hepar impediri: eadem die sanguis ad congii mensuram per alvum exivit, repetita etiam vice; tertia vice grumos concreti sanguinis excrevit: aderat autem anxietas circa cardiam, quae postea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; sub vesperam magna jactatio corporis prae anxietate: pedes frigescebant, pectore & capite incalescentibus, & instante jam morte parvis sudoribus diffluebat: ubi vero aliquid per alvum dimitti velle sibi dixisset, oculis defixis, paulo post exspiravit. Qui omnia hujus morbi phaenomena considerat, non dubitabit, aegrum hunc acutissima hepatitide laborantem, ruptis vasis sanguine per alvum effuso, subito periisse, Unde & in *Coacis* (*u*) dixit: *Sanguinem splendidum dejicere, malum est, tum alias, tum si quis dolor adfuerit*. Et alibi (*v*) *Lethale autem & alvum sanguinem dejicere, multa grumosa dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore*. Ubi notandum, quod alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore satis indicent bilem non venire in intestina, adeoque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (*x*) sanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem una cum febre intensissima, & siti inexplebili, per alvum olidissima, & cadaverosum foetorem spirans amurca exit, certo novimus hepatis inflammationem in gangraenam abiisse, totumque hoc viscus pessima putrilagine corrumpi, adeoque certam mortem instare. Singultum autem in hoc morbo pro pessimo signo haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915. citatis constitit. Verum & singultus oriri potest ab effuso copioso sanguine, uti alia occasione ad §. 659. monitum fuit. Pleraque ex pessimis illis symptomatibus, dum hepatitis in subitam mortem tendit, habet *Aretaeus* [*y*] dicens: *Ignis enim profundus, obscurus, acer, pulsus torpidi, doloris species varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte defigitur, adeo ut acutum telum adactum esse videatur; interdum torminibus similis est: rursum vero interdum dolor cum summa gravitate conjungitur, atque inter dolendum prostratio virium & vocis privatio &c. colore ex atro viridi infecti sunt, plumbeo quasi &c. magna est in corpore segnities, extrema frigent, tremor adest, horrores, singultus inanis convulsivus, icterus, mera bilis, totum corpus bilioso colore perfunditur*.

(*t*) Lib. VII. Aegrot. XIV. Charter. Tom. IX. pag. 558. 559. (*u*) N. 605. Charter. Tom. VIII. pag. 888. (*v*) Ibidem. N. 611. (*x*) Aphorism. 37. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 311. (*y*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

§. 950.

§. 950. Ex his omnibus expofitis (914. ad 950.) intelligi poffunt infinita fymptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia vifcera abdominis, adeoque omnes illorum actiones, digeftionis, affimilationis, nutritionis, refectionis fanguinis, excretionis alvinae, pendent. In Hepate triplex, facile in calore putrefcens humor, fanguis multus & folutus, bilis veficaria, & hepatica: Hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: finibus biliofis obftructis facile liquor Portarum biliofus in Cavam tranfit. Tum ex iis folis perfpicitur, quam varia, quam multiplex Icteri idea? Cur aliquando facile fanetur, & quando? Cur faepe fit pertinaciffimus? Cur faepe cito, faepe tarde admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulfione, praecedentibus, appareat, quiefcat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitofus ante feptimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iifdem poft feptimum diem? Cur dyfenteria larga, cito definente, tam bene fanetur? Cur miffio fanguinis tam parum hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum fit ad hypochondriorum dolores, tumores, retrofurfum elevationes? Cur color oculorum, urinaeque tam cito icterum praefentem & abeuntem defignent? Cur vitia inflammatoria, fuppuratoria, gangraenofa, fcirrhofa, cancrofa, lienis, ventriculi, omenti, mefenterii, inteftinorum, femper ipfum hepar adeo violenter infeftent? Cur tam enormiter vitia inflammatoria hepatis viciffim & fcirrhofa illa afficiant? Cur jecur tam immenfum augeri, tumere, iterumque exficcari poffit? Cur hydrops a malo hepatis, & tympanitis eo crudelior? Cur ab hydrope extenuatio, & exficcatio hepatis, cum praetumido liene? quae dyfenteria hepatica? &c. funt enim infinita, quae huc fpectant.

Sequuntur jam Corollaria quaedam practica, quae ex illis, quae hactenus de hepatitide dicta funt, fequuntur, & multum lucis tam cognitioni, quam curationi morborum affundunt.

Quorum ignota ratio &c. In febribus acutis duplex imprimis difcrimen obfervaverunt medici: vel enim aderat validior fanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, refpiratione cita, anhelofa; pulfu celeri, forti, magno: videbant tunc omnia, quae humorum copiam & motus celeritatem minuunt, infigniter prodeffe, ut venae fectionem, diluentia,

luentia, nitrosa &c., & saepe feliciter per artem sanari hos morbos, licet in initio invaderent summo cum impetu. Verum & aliud febrium acutarum genus observatur pejus longe & periculosius, ubi ilico vires prosternuntur; calor longe mitior adest, saepe & frigus extremorum, anxietas magna, pulsus celerrimus, debilis, maxime inaequalis, saepe quasi evanescens sub digito tangentis medici, sitis saepe vix ulla. Has febres ob subitam illam, etiam in robustis, virium prostrationem, absque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt medici, & non sine ratione. Docuit jam observatio, in talibus febribus profuisse illa remedia, quae vires oppressas erigerent, & aromatico stimulo incitarent utcumque: scordium, ruta, angelica & similia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum successu, dum larga copia aquae infusa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim bis impletum foret corpus, blandus sudor solebat sequi, per quem surgebant vires vitales, & expellebatur saepe de corpore epidemicum illud miasma, quod omnia haec mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor & inflammatoria sanguinis spissitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & summo periculo exponebantur aegri. Unde *Sydenhamus*, uti ad §. 736. dictum fuit, adeo insurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac sudoribus vi expressis perdebant plures aegros, qui bona medendi methodo servari potuissent.

Cum autem in hepatitide magna saepe adsit anxietas [vide §. 631.], & ab impedito libero transitu per venam portarum impediri, vel turbari saltem, debeant omnium viscerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas simul adsit ob corruptam saepe in hoc morbo bilem, circa praecordia haerentem [vide §. 661.]. minus periti quandoque tractaverunt hepatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certe aegrorum damno. Sedula observatio causarum hepatitidis (§. 916.) & effectuum (§. 918.), qui simul signa morbi praesentis sunt, non patietur, attentum medicum hic falli.

In hepate triplex &c. Bilis inter humores inquilinos corporis acerrima est, & cito putrescens [z]; sanguis ipse venae portarum proximam bilis materiam continet: verum bilis efficacia talis est, ut sanguinem solvat; unde post diuturnum icterum, soluto nimis sanguine a bile admista, solet immedicabilis hydrops sequi. Praeterea sanguis venosus, ab intestinis & ventriculo redux, continet fluidissimam partem, quam venae mesentericae resorpserant; ex liene per venam splenicam veniens sanguis dilutus est & attenuatus; omenti sanguis venosus habet in se resorptum tenuissimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat: unde patet ratio, quare sanguis venae portarum dilutus sit & solutus, quamvis venosus jam redditus perdiderit multa, per arteriosas secretiones inde ablata: omnibus enim bene consideratis, videntur plura reddi huic sanguini, quam inde secesserant. Verum talis sanguis, in maximo trunco portarum venae & majoribus ejus ramis, obstructo hepate, stagnans, in loco adeo calido, respirationis perpetua actione conquassatus, proximam bilis, facile putrescentis, materiam continens, cito cor-

(z) H. Boerh. Institut. Medic. §. 99.

corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933. dictum fuit, suppuratione in hepate nata, raro bonum pus fit, sed potius metuenda est funesta putredo.

HEPATIS CUM DIAPHRAGMATE ET CORDE MAGNA VICINITAS. Quam larga superficie hepar diaphragma tangat, ex Anatomicis notum est: quin imo a contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magis sursum premitur in thoracem quam sinistra (*a*). Praeterea diaphragmatis superficies abdomen spectans undique tegitur peritonaeo, praeterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit [*b*]. Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma saepe etiam afficere, cujus rei exemplum ad §. 936. 5. habetur.

Verum & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Praeterea vena cava inferior hepati innascitur, & ubi ex hepate emergit mox diaphragma penetrat, & facit sinum venosum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos insignes & vicino cordi nocere posse.

FINIBUS BILIOSIS OBSTRUCTIS &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici via inde exit: vel enim per canales secretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venae portarum in ramos venae cavae, per hepatis totam substantiam distributos, pergit, sicque in cavam, sinum venosum & cor dextrum. Cum autem bilis hepatica, a sanguine venae portarum secreta, ipso sanguine sit tenuior, si obstaculum haereat circa fines biliosos, patet satis, quod facile materia haec biliosa una cum sanguine dilabatur in venam cavam, totamque sanguinis massam cachexia biliosa inficiat. Verum quidem est, canales bilem a sanguine venae portarum secretum ferentes difficilius obstrui, cum ex angustiis in latiorem canalis partem sit hujus liquidi motus; sed circa ingressum ductus communis in intestinum duodenum major angustia est, & ibi saepe nascuntur obstacula. Praeterea, uti jam ante notatum fuit, bilis, imo & ipse sanguis venae portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinat in calculosas concretiones, quae semel natae, & auctae quotidie, has vias obstruere possunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, suppuratorii, scirrhosi, steatomatosi &c., premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quae ad §. 119. de hac re dicta fuerunt.

Verum uti, obstructis canalibus biliosis, transitus fit materiae biliosae in venam cavam, sic & obstaculo nato circa ultimos fines venae portarum, ita ut sanguis in venam difficulter transire possit, quandoque videntur sic dilatari rami secretorii bilem vehentes, ut & sanguinem transmittant, qui tunc in duodenum exit saepe larga copia, & sursum vel deorsum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate imprimis difficilis talis transitus sanguinis ex ultimis finibus venae portarum in cavam nasci solet, & puto, me in praxi tales casus saepius observasse, & fere semper in macilentis hominibus, atrabilariae temperiei; imprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie ingentem copiam salivae exspuendo perdunt; quae caeterum deglutita sanguini redditur, unde secesserat. Vidi sic hominem, cui post anxietatem circa praecordia, & cardialgiam molestam, oriebatur sanguinis vomitus, & paulo post per

(*a*) Albin. Hist. Muscul. Lib. III. Cap. LXXXI. pag. 300. (*b*) Ibidem pag. 308.

per alvum magna copia etiam exibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibusdam amicis, in anatome satis versatis, lustravi magna cum cura omnia viscera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam insignem labem in ullo viscere observavimus. Plures postea tales casus vidi, sed non semper funestos; imo plurimos vidi evasisse, & postea satis sanos vixisse, licet tam valida sanguinis evacuatio contigisset, ut convellerentur prae inanitione subita vasorum. Facile tamen patet, semper magnum discrimen adesse, licet & multi evadant post talem sanguinis vomitum vel secessum. In omnibus illis vomitum cruentum praecesserat tensio abdominis molesta, & diu afflixerat cardialgia, imprimis repleto ab assumtis cibis ventriculo. Verum antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licet in hepate haereret obstaculum, praecipuum tamen aegritudinis sensum circa cardiam percipi ab aegris, unde & illud symptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non, ruptis vel erosis vasis, sanguis effunditur, sed dilatatis vasis biliosis exit in duodenum; unde & illa, quae in angustis finibus venae portarum haeserant infarcta, omni pressione sanguinis a tergo urgentis liberata, retropelluntur in vasa majora (vide §. 140. & 400.) & solvitur feliciter hepatis obstructio.

Similia in praxi videns incepi intelligere, quare *Hippocrates* (*c*) dixerit: *Quicumque sanguinem vomunt, si quidem sine febre, salutare: si cum febre, malum. Curare oportet refrigerantibus & adstringentibus*. Talia adhibui certe cum optimo successu, ut dilatatis & distractis vasis rediret debita firmitas: juvat etiam, quod, multo sanguine evacuato, aegrisque talibus multum debilitatis, vasa minori copia liquidi, & lentius moti, repleta, sponte sua contrahantur. Alius adhuc apud *Hippocratem* (*d*) memorabilis locus habetur, qui huc spectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiae, hepatis, partium circa umbilicum, excreto sanguine [per alvum dejecto forte] servantur, non autem excreto, moriuntur.*

Quam varia, quam multiplex, icteri idea? Quid icterus sit, & quomodo mutato colore corporis, & imprimis in tunica adnata, distinguatur, antea ad §. 918. dictum fuit. Semper autem supponit vel impeditam secretionem bilis a sanguine venae portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis secretae in intestinum duodenum. Primum ergo differt icterus, prout bilis hepatica vel cystica, vel utraque, in sanguinem regurgitat: deinde & differt pro varia indole ipsius bilis, cum & illa colore, & aliis suis attributis, admodum diversa esse possit.

Verum ingens varietas icteri est ratione causae, quae secretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Vidimus enim in praecedentibus, talem causam quandoque esse inflammationem, & quidem iterum vario intensitatis gradu diversam: deinde & suppuratio, inflammationem sequens, icterum producere poterit, vel jam natum una cum inflammatione valida incipiente perennare faciet. Sed & pro diversis viis, quibus pus, in hepate col-

(*c*) Aphor. 37. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 311.
(*d*) Coac. Praenot. N. 296. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

collectum, sibi parat exitum, recensitae fuerunt icteri species variae. Ultimo & scirrhus, vel benignus, vel jam in Cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam simul consideretur, partes hepati vicinas, & imprimis circa cavam hepatis regionem locatas, a similibus caussis tumentes, bilis exitum impedire posse, patebit satis, quam multiplex icteri idea sit, & quod idem nomine morbus a diversissimis producatur caussis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi instituendae, uti & ad formandam Prognosin circa facilem vel difficilem, possibilem vel impossibilem, Icteri sanationem.

Cur aliquando facile sanetur, et quando? Occurrunt tales icteri quandoque, qui satis cito sanantur, quando nempe caussa illos producens levior est, vel obstaculum, impediens liberum bilis exitum, sponte sua removetur, vel saltem levi negotio tolli potest. Sic v. g. a leviori hepatitide, quae per benignam resolutionem (§. 922.), vel coctionem & excretionem caussae morbosae (§. 923.), curari potest, natus icterus facile cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel a faecibus duris in colo intestino collectis [vide §. 918.], compresso ductu cystico vel communi fit icterus, excusso foetu & expulsis faecibus, sponte sua cedit hoc malum. In recens natis infantibus frequenter talis icterus facile curabilis observatur; illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, respirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cystide fellea bilis; mucosa viscida obliniunt totam intestinorum seriem, tenax meconium magna solet copia adesse; hinc saepe impeditur exitus bilis in duodenum, & dilatandis facile in hepate vasis retrogreditur in sanguinem, & sic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus colostrum caseosum in duodeno haerens simile impedimentum praebet. Saponis veneti scrupulus in aquae unciis tribus dilutus, addendo unciam syrupi cichorei cum rheo, si cochleatim detur saepius de die, solvit haec concreta, abstergit blande intestini latera, & simul hanc saburram per alvum expellit; sicque cita sequitur sanatio. Imo & in adultis pituitosa colluvies in primis viis haerens, icteri caussa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facile excutitur; de qua re videantur illa, quae de cura glutinosi spontanei §. 69. & sequentibus dicta fuerunt. Talis icteri, a pituita nati, meminit etiam *Hippocrates* [e], illumque minime lethalem & facile sanabilem pronunciavit. Quandoque & contingit, bilem in cystide fellea diu haerentem (ut in literatis sedentariam vitam degentibus frequenter fit) inspissatam & viscidiorem redditam difficilius exire posse; tuncque *Galenus* (f) notavit, idem contingere vesicae felleae, quod in vesica urinaria a retenta nimis diu urina observatur, nempe illam quasi paralyticam fieri, nec commode posse suarum fibrarum ope bilem jam spissiorem exprimere. Illis sine febre icterus nascebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujusdam sensu;

(e) De Internis Affectionibus Cap. XL. Charter. Tom. VII. pag. 666.
(f) Lib. V. de locis affectis Cap. ultimo Charter. ibid. pag. 504.

fu; affirmatque *Galenus*, fe tales, praemiffis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, faepe uno die fanaffe. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo caerulea potius quam flava bilis expellebatur, fequente pariter fanatione felici & fubita.

CUR SAEPE SIT PERTINACISSIMUS. Si nempe caufa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillime tolli poffit, vel per morbum deftructa fuerit aut adeo mutata hepatis fabrica, ut poftea bilis fecretio & excretio nunquam rite perfici poffint. In cadavere diffecto cervicem veficae felleae tophis obturatam vidit *Benedictus* (g): fed noverunt Chirurgi, quam difficile fit tumores in tophum induratos refolvere, etiam in locis, ad quae manubus acceffus datur: turgebat autem haec vesicula fellis fero pellucido infipido, quod ad ignem coagulabatur inftar albuminis ovi; unde patet bilis bonae fecretionem in hoc aegro jam abolitam fuiffe. Inventus fuit & ductus cyfticus omnino concreviffe, ita ut ftylus immiffus per aperturam ductus communis, nullo modo potuerit penetrare in ductum cyfticum, nec vefica fellea, quae bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compreffa, vel guttula contentae bilis exiverit: imo difciffa vefica fellea non poterat diftingui ullo modo apertura ductus cyftici ex vefica fellea exeuntis (h). Quandoque etiam, licet via ex cyftide fellea in duodenum aperta fit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus aeque incurabilis maneat, uti docet Celeberrimi viri *Du Verney junioris* fequens obfervatio (i). In cadavere virginis triginta circiter annorum, poft icterum nato hydrope afcite mortuae, inventum fuit hepar obfcure flavefcentis coloris, pro magna fui parte exficcatum; vecicula fellis, in faccum ingentem dilatata, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copiofas, & materiam quandam partim glutinofam, partim lymphaticam & biliofam, una cum grumis nigris, qui intra digitos contriti colore flavo illos inficiebant; apertura autem ductus biliferi ad duodenum ufque adeo patula erat, ut digitum minimum facile admitteret, unde facilis via erat contentis in vefica fellea ad inteftinum duodenum; & foemina, quae aegrae adfuerat morbi tempore, teftabatur, per alvum exiviffe, dum viveret, omnia fimilia his, quae in cadaveris vefica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciae icteri, licet viae apertae fint, ob infignem morbofam hepatis degenerationem. Ex ante dictis patet etiam, a fcirrho hepatis natum icterum debere effe pertinaciffimum.

CUR SAEPE CITO, SAEPE TARDE ADMODUM OCCIDAT. Ubi atrabilaria materies, in aliis vifceribus collecta, foluta, & acris facta, impetu fubito in hepar ruit, cita mors fequitur; uti etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis eft, ut vel rumpantur vafa, vel fiat gangraena brevi totam vifceris fubftantiam in putridum tabum refolvens, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum

 eft,

(g) Tabidor. Theat. pag. 58. (h) Medical Effais Tom. II. N. XXI. pag. 310.
(i) Académie des Sciences l'année 1701. mém. pag. 193.

eſt, tunc niſi ad exteriora tumeat & pertundi poſſit, lentior mors, quamvis certa, ſequitur (vide §. 937.). Longe autem diuturnior icterus eſt, ubi a ſcirrho, calculoſis concretionibus, atrabilario ſanguine tenaciſſimo ſenſim in hepar aggeſto, producitur. Curavi ſexagenariam mulierem, quae per duodecim annos laboraverat ictero, in initio per periodos redeunte, ſed ultimo anno manebat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tingebat, ſolis oculis profundiſſima flavedine perfuſis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus incuteret miſera aegra. Pertinaci uſu ſucci graminis, ſeri lactis & ſimilium, verno tempore; aeſtivis menſibus aquis ſpadanis; hyeme magna copia ſaponis veneti cum melle, tandem incepit ſolvi impacta hepati materies, & ſecutus fuit alvi fluxus per integros ſex menſes durans, & cum levamine omnium ſymptomatum: evacuabatur autem materia argillacea, olidiſſima, granulis aſperis parvis, calculoſis, undique reſperſa. Dum autem vires bono victu ſuſtinebantur, & in lauta re conſtitutae nihil deeſſet, a tam pertinaci morbo evaſit, & ſupervixit ſana ſatis per plures adhuc annos. Integro biennio hanc medelam adhibuit conſtantiſſime, quod raro in difficillimis chronicis morbis impetrare ab aegris poſſunt medici: tanto autem magis mirabar aegrotae longanimitatem, quod primis octodecim menſibus vix quid proficerent omnia haec artis molimina, omneſque ejus conſanguinei & amici ſuaderent, ut miſſis omnibus remediis pacata mente exſpectaret mortem, quam certam & unicam malorum medelam praevidebant.

Cur per vices accedat &c. Tales icteri in praxi ſaepius occurrunt, primo ſatis leves, & longis intervallis redeuntes; dein ingraveſcente malo redeunt citius, & affligunt vehementius. In initio ſaepe non detegitur a medicis, vel minus peritis, vel non ſatis attentis, morbus hic, dum poſt levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa praecordia, ſequenti die levis flavedo in adnata oculi apparet, & urina parum coloratior mingitur; tales aegri optime poſtea ſe habere videntur, donec poſt aliquot menſes, in quibuſdam citius, in aliis ſerius, redeant improviſo eadem ſymptomata. Cum autem flavo illo colore apparente in oculis omnes moleſtiae, quae paulo ante adfuerant, ceſſent, hinc multi medici hunc icterum criticum crediderunt, & ſalutarem. Imo & *Sidenbamus* [*K*] minus recte hujus morbi cauſam intellexiſſe videtur: ſub nomine enim colicae hypochondriacae, aut hyſtericae, illum morbum deſcripſit ſequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulo inferiorem, dolor haud mitior, quam in Paſſione Colica Iliacave primum obſidet, quem vomitiones ſequuntur enormes, nunc viridis materiae, nunc vero flavae. His accedit (quod ſaepe obſervavi) major animi dejectio deſperatioque, quam in morbo alio quocumque. Poſt diem unum alterumve faceſſit dolor, qui poſt paucas ſeptimanas revertitur, nihilo lenius ſaeviens quam antequam ſolveretur paroxyſmus. Icterum quandoque ſatis ſpectabilem comitem ſibi adſciſcit, intra dies pauculos ſponte evaneſcentem.* Haec autem deſcriptio exactiſſime quadrat morbo jam adultiori, primi enim inſultus leniores fere ſemper eſſe ſolent, & levem tantum flavedinem in oculorum albo faciunt, de diu-

tan-

(*K*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

tum obſervabilem, nam ad lumen candelae omnia leviter flaveſcentia apparent alba; verum in urina ſemper adeſt flavedo ſatis conſpicua, etiam in primis hujus morbi inſultibus. Cum autem frequentes habuerim occaſiones hunc morbum videndi, non inutile erit illum hic paulo accuratius deſcribere.

In juniore aetate rarius occurrit, ſed adultos, & in ſenium jam vergentes frequentius corripit; & praecipue quidem illos, qui diuturno moerore afflicti, vel & memores iras diu noctuque ſub pectore verſant: omnium maxime ſedentariam vitam agentes (hinc literatis viris frequens morbus) uti & lautius viventes, dum poſt paſtum, pleno admodum ventriculo, menſis aſſident prono corpore, ſicque omnia abdominalia viſcera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tenſione moleſta circa praecordia, & ponderis quaſi gravantis ſenſu: quibuſdam aliquot a paſtu horis acris ſatis cardiae dolor fit, quem vidi quandoque per plures menſes praeceſſiſſe icterum talem periodicum. Obſervatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinae parum plus coloratae ſunt, & per alvum biliosa excrementa deponuntur. Poſtea ſubito, nulla ſaepe cauſa procatarctica accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiam, imo etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas haec ſymptomata duraverunt, remittunt, ſed totum corpus icterico colore perfunditur. In quibuſdam vidi primo tali inſultu totam faciem & pectus flaveſcere, non vero reliquas partes corporis; urina tingitur, ſaturatiſſimo colore flavo, & ſatis commode ſe habent: quoſdam & moleſtus dolor lumbos & latera obſidet, antequam icterici fiant, quod & videtur obſervaſſe *Hippocrates* [*l*] dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor ſine manifeſta cauſa, icterici fiunt*. Poſt vigintiquatuor horas, quandoque citius, quandoque ſerius, tales aegri commode ſe habent, & cum pondus illud gravans praecordia non amplius ſentiant, integram ſanitatem brevi futuram confidunt. Urinae ſenſim fiunt minus coloratae, flavus cutis color evaneſcit ſucceſſive, & poſt paucos dies nihil omnino de morbo ſupereſſe videtur. In quibuſdam etiam vidi intolerabilem pruritum adſuiſſe toto tempore dum corporis cutis bile perfuſa flaveſcebat. Verum poſt aliquot ſeptimanas, quandoque etiam poſt aliquot menſes, tota haec malorum ſeries eodem ordine redit; & ubi plures tales inſultus paſſi ſunt aegri, manet perpetuus icterus, ſubinde quidem ingraveſcens; ſed non tam validis ſymptomatibus inſultus ſtipatur: color ictericius tunc ſaturatiſſimus per univerſum corpus diffunditur, ipſa ſaliva amareſcit [quod rarius tamen obſervatur], tandem procedente tempore nigreſcunt fere toto corpore, pedes incipiunt tumere ſenſim m. is magiſque, denique & abdomen, & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, inſultum hujus morbi adeo validum eſſe, & febrim comitem adeo intenſam, ut vera hepatis inflammatio ſequatur cum ſubita quandoque morte; aliquando & hepatis ſuppuratio adeo periculo-

K 2

(*l*) Coac. Praenot. N. 325. Charter. Tom. VIII. pag. 870.

riculosa, qualis casus in actis Edinburgensibus (m) habetur. Frequentius autem prior morbi decursus obtinet, tandem, nisi curetur, lenta morte finiendus. Faeces alvinae quandoque aliquot diebus ante hunc paroxysmum incipiunt esse albae, griseae, argillaceae; quandoque in primis morbi insultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum simul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia haec symptomata manifeste docent, morbi hujus causam esse impedimentum, quod bilis cysticae exitum in intestinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copia aucta quotidie, vesicam felleam distendit magis magisque, donec vel mole collectae bilis, vel majori acrimonia stagnando nata, aut obstaculi impedientis, in cervicem angustiorem vesiculae felleae pulsi, irritatione, oriantur dolores, spasmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietissimae jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis, concussionibus, & imprimis validissima pressione diaphragmatis & musculorum abdominalium simul agentium expeditur illud obstaculum bilis egressum impediens, vel bilis in cystide contenta retroprimitur in sanguinem; sic causa nimis distendens vesicam felleam tollitur, vel saltem insigniter minuitur; sed icterus fit; & si causa, exitum bilis impediens, non fuerit simul remota, sensim iterum accumulata bile eadem redit tragoedia. Verum ubi saepius in sanguinem retropressa bilis fuit, sic dilatantur haec vasa, ut hoc fieri possit longe minori vi; & tandem videtur fieri facillime, tuncque manet icterus perpetuus, subinde quidem saturati magis coloris, post levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, sed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt haec symptomata, cum levior vis sufficiat ad retro urgendam bilem per hepar in venam cavam.

Saepe miratus fui, tales aegros, licet continuo ictero laborarent, tamen & appetitum satis integrum habuisse, digestionem ciborum utcumque successisse, alvi evacuationem pariter. Forte hepatica bilis tunc copiosior & acrior pro tempore supplet cysticae bilis defectum: forte etiam pars bilis cysticae in hepar retrogressae in porum hepaticum venire potest, sicque bilis hepaticae actionem augere. Vias enim adesse ex poro hepatico in cystidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales aegri emaciantur plus minusve, & tandem diuturnitate morbi, nimis dissoluto a bile admista sanguine, hydrops nascitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obstaculum, bilis exitum ex vesica fellea impediens, posse hujus morbi causam esse, & variam esse difficultatem curae, prout haec causa facilius vel difficilius tolli potest. Quandoque vidi, bilem, instar tenacis glutinis cohaerentem, vomitu redditam fuisse, nunquam postea redeunte ictero. Verum observationes numerosissimae docuerunt, frequentissimam periodici icteri causam esse calculosas concretiones in vesica fellea natas, & ubique apud auctores tales casus inveniuntur: bilis enim retenta satis cito calculos producit: quod & observavi in bile, quam sponte in vase vitreo puro reliqueram, ut putresceret; in fundo enim vasis grumos calculosos inveni. Inter plurimos,

(m) Tom. II. N. XXIX. pag. 345. &c.

mos, quibus hoc morbo laborantibus medicinam feci, nullum vidi fere curatum fuisse, quin in faecibus alvinis calculi majores minoresve reperti fuerint [quas ideo semper sollicite inspiciendas curavi]. Plura cadavera hunc morbum passorum dissecui, & semper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentissimi mihi occurrerunt tales, qui externe colorem & unctuositatem fere saponis veneti habebant, diffracti vero nucleum ostendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc servo diversae magnitudinis, pyramidalis fere figurae omnes, quos per alvum excrevit Vetula, quae postea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit. Centum & ultra tales calculos ex vesica fellea eduxi alterius vetulae, quae post diuturnum icterum hydropica perierat. Dum haec scribo, curam habeo Illustrissimae matronae, quae per biennium jam ictero laborat, & quotidie fere calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & durissimos, subinde albos nigris punctis variegatos, rarius flavescentes, qui molliores sunt; simul & magna satis copia sabuli quasi crassioris in faecibus invenitur. Plus quam ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen pisum mole non superant; unde adhuc majores latere suspicor, licet icterus jam minui incipiat. Ante paucos menses in cadavere Nobilissimi viri, post icterum periodicum aliquoties perpessum hepatitide mortui, inveni in intestinis tenuibus calculum, colore hystricis Americani adeo famosum lapidem referentem, in exteriori superficie satis mollem, sed nucleum longe duriorem & magis fusci coloris habentem.

Patet jam facile, tales calculos icterum non producere, nisi exitum bilis ex vesica fellea impediverint; adeoque potuerunt inveniri in cadaveribus, licet icterum non animadverterint medici, neque inde concludi potest, quod causae icterum producentis vice fungi non possint tales concretiones calculosae. Simul & intelligitur, calculis his situm mutantibus, liberam denuo viam fieri posse bili in intestina, imo & quandoque una cum ictero faeces alvinas flavescere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari solent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impedientibus liberum exitum, non tamen adeo exacte obturantibus, quin magna tali vi adhibita aliquid adhuc exprimi possit. Certe omnia symptomata similia observamus, ubi calculus vesicae liberam urinae emissionem impedit. Sic apparet, male *Helmontium* (n) in medicos insurgere, quod icteri causam ponerent in obturatione ductus cystici; ut nempe suum fermentum stercoreum, de quo tam multa somniaverat, stabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rarius, bilis cysticae exitum impediri, & faeces albescere, absque ullo colore icterico in cute observato: verum tunc bilis retinetur quidem in cystide fellea, sed nimis tenax & viscida in hepatis vasa regurgitare nequit, sed sensim aucta copia immaniter distendit cystidem felleam; qualis casus satis mirus habetur (o) in

(n) In tractatu, cui titulus: *Scholarum humoristarum passiva deceptio atque ignorantia*. Cap. IV. pag. 820. &c. (o) Medical Essais Tom. II. N. XXX. pag. 352. &c.

in puero duodecim annorum, qui delapsus ex alto dextrum hypochondrium valide contuderat, & deinde post varia mala perpessa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cystis fellea prodigiosae molis, continens octo libras bilis spissioris, ex qua jam varii facci concentrici formati fuerant, tanto firmioris consistentiae, quanto magis propinqui erant cystidis lateribus; illi vero qui versus centrum cystidis haerebant, teneriores erant & minus opaci: ductus communis cholidochus solito amplior erat, plenus multis lapillis spongiosis & parvis, flavescentis coloris, qui aquae immissi innatabant: interim tamen notatur, praeter colorem album faecum alvinarum nulla adfuisse icteri symptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales icteri periodici mihi occurrebant in Praxi, ab *Optimo Praeceptore* monitus primo, & dein in hac sententia medicarum observationum lectione confirmatus, semper cogitavi de calculis in cystide fellea haerentibus, atque ad hunc scopum totam indicationem curatoriam direxi, satis felici saepe successu.

Sponte patet, duo tantum hic prodesse posse, vel ut solvantur calculi concreti, vel ut expediantur viae, per quas transire possint in duodenum; tunc enim spes est, per alvum cum reliquis contentis intestinorum exire posse.

Multa tentavi, ut invenirem menstruum, quod solveret haec concreta calculosa, & simul tuto & integris viribus pervenire posset ad illa loca; sed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem est, quod largo & continuo usu succi graminis, taraxaci, cichorei, fumariae & similium, observaverim, minuta quasi fragmenta calculorum cum faecibus alvinis exivisse, imo quandoque excrementa alvina dura extrinsecus his grumis quasi aspera fuisse, & in transitu per anum excoriasse finem intestini recti; verum non certus ideo eram, quod forent calculorum comminutorum partes, cum in cadaveribus tales minores asperi calculi, imo & sabulum in vesica fellea, ductu hepatico, & ipsa hepatis substantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem casum vidit *Vesalius* (*p*) in cadavere *Prosperi Martelli*, Patritii Florentini, qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein subita morte perierat. Invenit enim *bilis vesiculam duorum pugnorum magnitudinem facile adaequantem, & exiguis lapillis quodammodo plenam, qui invicem connexis granis seminibusve milii, aut potius asperae superficiei vulgaris officinarum tutiae, erant simillimi*. Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantum concrescere, neque etiam longo temporis spatio in majores calculos formari; & falso quis crederet, dum haec quandoque alvo exeunt, quod vi remediorum in partes minores comminuti fuissent majores calculi.

Praecipua ergo curationis spes est, ut calculi hic haerentes, sensim dilatatis viis, exeant per angustum satis collum cystidis felleae, & inde per ductum cysticum & communem in intestinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam esse, verum observationes certissimae &

(*p*) In Epistola de radice chinae Tom. II. pag. 674.

& satis numerosae docuerunt, miro modo illam dilatari posse, ut magni etiam satis calculi exitum inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui saepius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculosi, adeo amplos, ut digitum indicem facile intromittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulsionem: enormis enim vomitus solet comitari colicas illas ictericas dictas, ut violentis illis concussibus abdominis propellatur calculus. Verum & similis vomitus excitatur, dum calculus a rene per ureteres in vesicam depellitur, uti noverunt omnes medici. Ubi autem semel dilatatae hae viae calculum majoris utcumque molis transmiserunt, tunc postea minori cum molestia & plures expelluntur, uti ex observationibus jam memoratis constat. Imo non facile desperandum esse de expulsione magnorum calculorum experimenta practica persuadent. Vidi in propriae uxoris matre, post plures periodicos tales icteri paroxysmos, subito ortum fuisse dolorem satis intensum, cum animi fere deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monstrabat) ubi duodenum locatur: post quadrantem horae cessabat dolor, cumque sollicite lustrabantur faeces alvinae, post biduum in illis fuit inventus calculus [quem adhuc servo] pollicis articulum aequans, albicans exterius & durior, unctuosus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cum autem in illo calculo binas quasi foveas ejus superficiei impressas observarem, suspicabar & alios adfuisse ipsi adjacentes; & postea adhuc bini alii, magnitudine non multum cedentes priori, prodierunt. Deinde autem satis bene se habuit, ab ictero illo libera. Plures similes casus in praxi vidi, & in historia medica adhuc longe majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia symptomata docuerant, illos non fuisse genitos in intestinis, vel diuturna in illis mora insigniter mole auctos, sed ex vesica fellea expulsos, intra paucorum dierum spatium exivisse per anum, & manifesta sedis dolentis mutatione transitum suum per intestinalem fistulam indicasse, dum vel asperitate, vel majori mole, non nisi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recensendis immorari inutile duxi, cum hactenus dicta sufficiant ad demonstrandum, quod in icteris periodicis de calculo, ut causa, semper cogitandum sit; nec facile desperandum de possibili horum calculorum egressu ex cystide fellea in duodenum, licet etiam satis magnae molis fuerint, cum miris modis arctae hae adeo viae dilatari possint; uti docuerunt aegri, sanati a pertinaci ictero post talium calculorum expulsionem, & observata anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. *Celeberrimus Laurentius Heisterus* (q) in vesica fellea cadaveris foeminini publice dissecti invenit calculum nucis juglandis magnitudine, intense flavum sed satis fragilem. Verum ductus communis in duodenum hiantis orificium, quod caeteroquin nonnisi accurata inspectione detegi potest, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillime immitti potuerit; procul dubio a calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eo usque dilatatum.

(q) Acta Physico-Medica Natur. Curios. Vol. I. pag. 404.

Cura autem talibus aegris adhibenda est, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adsunt; vel dum haec jam cessarunt & icterus successit. Illo tempore, dum molestissima illa symptomata urgent, nihil melius est, quam dare magnam copiam decocti hordei cum melle; sic facilius vomunt repleto parum ventriculo: & praeterea vomitus ille diutius sustinetur, dum nauseanti adhuc stomacho post singulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturae molimen conducit quam optime, ut loco suo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, si nondum penitus impeditus sit exitus; vel saltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodest & idem remedium forma clysmatis injectum, ut eluantur crassae faeces in colo haerentes, quae, uti ante monitum jam fuit, vias has impedire possunt. Ubi vero intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum successu optimo, ut compescantur illae turbae. Nec nocebit hoc calculorum expulsioni, imo observatum fuit, potius prodesse: summae enim fiunt tunc imprimis molestiae, quando calculus in angustiis ductus cystici, vel & in ductu communi prope duodenum haeret, constrictis saepe ab irritatione asperioris, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo transire possit. Opiata autem, uti omnibus medicis notum est, dolorem sopiendo, simul spasmo contractas partes resolvunt, sicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eandem rationem, ubi calculus a renibus delapsus in ureterum angustiis haeret, tam felici cum successu opiatis utuntur medici, dum simul decoctis emollientissimis, oleo amygdalarum copioso, balneis &c. lubricant vias. Ubi autem signa docent, inflammationem metuendam esse, vel plena satis sanguine vasa a validis illis vomendi conatibus nimis distendi vel & rumpi posse, tunc sanguinis missio conducit; quae ceteroquin, ut facile patet, ad tollendam morbi causam nihil efficere valet.

Postquam illa symptomata sedata sunt, saepe intra paucos dies tales aegri se integre sanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem respuunt. Sed serio monendi sunt, latere adhuc mali radicem, unde postea repullulabunt denuo dira haec symptomata, nisi tollatur. Indicatio tunc est, ut solvantur vel expellantur illae concretiones calculosae; quod eo felicius fiet, quo citius hoc malum cognoscitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores sunt, & minores illi calculi; hinc forte vel solvi poterunt, vel saltem facilius expelli. Videntur enim *Glissonii* observata evincere [vide §. 916.], quod hyemali tempore in bobus natae incrustationes calculosae vasorum solvantur denuo, dum verno tempore recens gramen pascuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore sibi & suis victum parare coactus, expensis remediorum impar erat; simul tamen constantis animi & recuperandae salutis avidissimus: hinc promittens curationem facile persuasi illi, ut solo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & post primam sectionem renascens, incoquebat carnium jusculo, illeque

solo

solo fere utebatur cibo. Primo tempore curae libere fatebatur talem victum sibi minus placere, sed sensim assuetus absque ullo postea fastidio sumsit, & per integrum fere biennium, solis hyemalibus mensibus, saltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, se solo sapore optima jam posse distinguere pascua, & clam debere sibi victum in pratis colligere, dum rustici experti, quam magnam copiam graminis quotidie absumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit a pertinacissimo ictero sola hac methodo, licet jam saliva ipsi amaresceret; & vidi illum pluribus annis postea incolumi sanitate frui. Multis profuit, quotidie si potarent sex vel octo libras seri lactis recentis per menses: illud enim totam graminis efficaciam habet, demto butyro & colostro caseoso; sed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potus quotidie. Ideo meracissima decocta ex gramine, taraxaco, fumaria, cichoreo & similibus dedi, cum sero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam salis polychresti dissolvi; dein addidi uncias duas vel tres syrupi quinque radicum aperientium, fumariae, vel similis: hora ante jentaculum, prandium, & coenam, tertiam partem talis decocti sumebant per trimestre spatium; dein aestivis mensibus aquas spadanas, autumnali vero & hyemali tempore dedi magnam copiam saponis veneti, superbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci usu talium remediorum sanatos fuisse tales icteros, & semper in faecibus tunc inveni calculos, vel grumos saltem calculosos magna satis copia. Simul monebam, ut saepius de die vola manus dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus vesicae felleae infra hepatis limbum eminet, concuteretur, equitationibus, vectionibus in rheda, deambulationibus corpus moverent, ut sic moti & ad se mutuo attriti calculi, minuerentur, vel saltem illorum incrementum impediretur, sicque ad faciliorem exitum disponerentur.

Ubi autem calculi in vesica fellea haerentes admodum magni sunt, vel viae, per quas transire debent, non satis dilatabiles, tunc parum spei superest, cum hactenus non sint cognita remedia, quae calculum talem certo solvere possent. Observata docuerunt, quandoque tumentem retenta bile cystidem felleam accrevisse peritonaeo, & inflammatione & suppuratione sequente fecisse ulcera fistulosa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex vesica fellea, in fundo suo per suppurationem aperta, viam sibi fecerant. Unde non sine ratione *Celeberrimus Petit* (r) tanquam possibilem & utilem proposuit sectionem vesicae felleae, ut educerentur calculi; si nempe constaret, fundum cystidis felleae peritonaeo accrevisse. Signa autem, quibus hoc cognosci potest, ibi recensentur, & plures observationes ibi habentur, quae hanc rem illustrant; dum nempe pro abscessu habebatur tumor vesicae felleae distentae, & pertundebatur. Notandum autem, periisse illos, quibus bilis, non accreta peritonaeo vesica fellea, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeoque hoc prius sollicite indagandum esse, merito inculcatur. Forte prima fronte audax apparebit facinus talia moliri, sed certe

(r) Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie Tom. I. pag. 155--188.

certe audacior ille fuit, qui primus ex vesica urinaria sectione calculum educere tentavit.

Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Acutos morbos simpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, sed tamen quatuordecim dierum spatium percurrere solent, imo ad vigesimum usque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564. dictum fuit. Velocissimi autem morbi, qui ante septimum diem finiebantur, simulque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verum ex illis, quae ad §. 587. & §. 741. de crisi & diebus criticis dicta fuerunt, constitit, coctionem materiae morbosae, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento exspectari non posse, sed tantum ubi statum jam adeptus est morbus, vel jam incipit sequentibus diebus minui. Ubi ergo in acutis ante septimum diem icterus fit, semper suspectus est, quia potius morbi augmentum designat, & hepatis hactenus liberi infarctum a materia adhuc cruda. Per febrim enim acutam fusa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria materia, pessimam hepatitidem (vide §. 916.) producere poterit. Unde *Hippocrates* (*s*) dixit: *Quibus in febribus icteri oriuntur ante septimum diem, malum*. Verum prudentissime subjunxit: *Nisi humores per alvum cedant*. Si enim pulsa in hepar materia difficulter quidem transeat, hincque obstructionem faciat, tamen satis cito, dilatatis vasis biliosis, in intestina venire potest, per alvum ruit, & liberatur hepar; tuncque transitus est quasi materiae minus meabilis, per febrim motae quidem in venam portarum, sed non diu ibi haerentis, & absque damno hepati inflicto per ductum hepaticum in duodenum intestinum expulsae. Vidi plures tales casus, & inter illos hominem curandum habui, qui media nocte in aquam delapsus, summopere territus hinc, sequenti die acuta satis pleuritide in latere sinistro aegrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tumebant; verum eodem die vesperi quinquies alvum deposuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus usque ad diei noni finem. Materia alvo excreta primo erat flava, satis foetida, dein fusca, ultimo cinerei coloris, olidissima: Die decima quarta largus sudor criticus morbo finem imposuit. Forte & ex his intelligitur alter locus *Hippocratis* (*t*), ubi legitur: *In biliosa febre ante septimum diem icterus cum rigore superveniens febrim solvit: sine rigore vero si fiat intempestive, lethale.* Icterus enim talis obstrui quidem hepar designat, sed rigor comitans suadet, non diu in venae portarum angustiis haesuram illam materiam immeabilem, sed jam solvi & mobilem fieri, uti pluribus probatum fuit in Commentariis §. 741., dum de rigore critico, qui febrim ardentem solvit, dicebatur.

Damnosum autem fuisse icterum in morbis acutis ante septimum diem, si nulla evacuatio tolleret materiam, qua hepar gravabatur, constat ex pluribus observationibus Hippocraticis, quarum mentio facta fuit ad §. 923.

(*s*) Aphor. 62. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 174. (*t*) De acut. morbor. vict. Charter. Tom. XI. pag. 163.

§. 923. 4. Et in loco ibidem citato (*u*) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut haemorrhagiam narium, & quandoque omnia haec simul, profuisse: alium vero aegrum, cui sexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periisse. Sed & alibi [*v*] de *Hermocrate* legitur, qui sexto morbi die ictericus factus fuit; verum urinae erant tenues, & deliravit; & licet morbus in longius spatium temporis protractus fuerit, tamen vigesimo septimo die mortuus est. Alvo quidem vigesimo quarto die tenuia liquida & copiosa prodierunt, sed nullo cum levamine, cum sero nimis hoc factum fuerit. Tota enim spes felicis eventus in hoc casu est, ut cito exeant de corpore illa, quae in hepar per vim morbi pulsa fuerant.

Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis coctam & mobilem redditam, per metastasim, relicta priori sede, alia loca occupare posse, & novos morbos producere, patuit ex illis, quae ad §. 593. dicta fuerunt. Et ad §. 839. & §. 841. constitit, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud transire solummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere & abscessum periculosum producere, & difficillime curabilem, uti ad §. 936. pluribus explicatum fuit. Licet ergo post septimum diem sperare liceat, non amplius crudam materiam in hepar impelli, sed coctam jam & subactam, adeoque minus noxiam; tamen & multa mala metuenda sunt, nisi cito inde iterum exeat. Unde prudenter hoc distinxit *Hippocrates* [*x*] dicens: *Quibus in febribus die septimo, aut nono, aut decimoquarto, icterus obortus fuit, bonum*: [in *Coacis* habetur *judicatorium*; & simul laudatur, si *undecimo die* hoc contigerit] *nisi dextrum hypochondrium durum fiat, alioquin non bonum*. Si enim indurescat hypochondrium, signum est, materiam illuc delatam retineri, ibique vel vomicam excitare, vel liquidiori parte dissipata scirrhum nasci; unde alibi generale hoc practicum axioma posuit [*y*]: *Ictericis jecur durum fieri, malum*.

Cum autem criticas perturbationes saepe comitetur anxietas, absque signis pulmonis infarcti, forte frequentius, quam creditur, tales metastases materiae morbosae coctae & mobilis redditae ad hepar fiunt; ita tamen ut ibi non haereat diu, neque saepe eo usque impediat liquidorum per venae portarum transitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri possunt illa, quae in Commentariis §. 633. habentur.

Cur dysenteria larga &c. Quia tunc per intestina exit illud, quod hepar gravaverat; cum vero, uti in initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facile putrescant, hinc acrior semper talis materia in transitu per intestina dolorem facit & tormina, sive difficultatem intestinorum. Verum cito desinere debet, ut salutaris sit, evacuata nempe omni materia morbosa, & non laesa inde visceris integritate.

Secus

(*u*) Epidem. I. textu 65. Charter. Tom. IX. pag. 66. (*v*) Epidem. III. aegrot. 2. ibid. pag. 210. (*x*) Aphor. 64. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 175. Et Coacar. praenot. N. 122. Charter. Tom. VIII. pag. 858. (*y*) Aphor. 42. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275.

Secus enim corrupto hepate diuturna & insanabilis dysenteria nascitur. In illis febribus epidemicis ab *Hippocrate* [z] descriptis, in quibus aegris quibusdam sexto die morbus regius accidebat, notat, plerisque morbum in dysenteriam desiisse, sicque multos sospites evasisse. Laudavit & dysenteriam non longam in lienosis [a]. Verum omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in intestina venire poterit. Unde iterum patet, solemnem satis hanc naturae viam esse, ut materia morbosa ex aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dysenterico eliminetur de corpore.

Cur missio sanguinis &c. Missio sanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob causam adhiberi solet, ut nempe laesio ulterior vasorum inflammatorum impediatur, copia sanguinis & ejus impetu in vasa obstructa imminutis [§. 396.]; vel ut vasis distentis ab immeabili materie restituantur oscillationes elasticae per imminutionem distendentis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculae obstruentes, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, retroprimi possint in loca latiora, sicque obstructio solvi (§. 400.). Facile autem patet, omnes hos effectus missionis sanguinis minorem efficaciam habere in sananda hepatis inflammatione, cum sanguis venae portarum jam venosus sit, antequam in convergentium ramorum angustias denuo pellatur, adeoque cordis & arteriarum efficacia in hunc sanguinem admodum debilis sit: ubi vero inflammatio haeret circa fines arteriae hepaticae, tunc major effectus, similis nempe ut in reliquo corpore, a sanguinis evacuatione exspectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venae sectio tanquam inutilis omnino in hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compescere poterit [§. 610.], calorem minuere, & depletis vasis, diluentibus, & attenuantibus remediis faciliorem ingressum & miscelam facere.

Cur in omni morbo acuto adeo attendendum &c. Sparsim in *Hippocratis* operibus videmus, quod in morbis quam maxime attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longe frequentius illorum mentionem fecerit, quam pulsus. Videantur illa, quae ad §. 701. & 735. de hypochondriorum statu, ut signo in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retrorsum elevatione ad §. 909., tanquam signum paraphrenitidis, pariter dictum fuit.

Cur color oculorum, urinaeque &c. Constans observatio est, prima icteri signa in oculis & urina apparere. Bilis autem, cum saponacea sit, facillime in aquosa parte sanguinis solvitur, & cum illa per talia vasa movetur, quae tenuitate sua & sanguinem rubrum & ejus serum excludunt. Verum tunica adnata oculi tota talibus imprimis vasis constat, & nudis fere, vel saltem tenuissima tantum membrana tectis; hinc color flavus a bile sanguini permista statim ibi animadvertitur. Renum vero vasa, urinam secernentia, pariter excludunt sanguinem rubrum & serum, solam aquosam partem sanguinis cum salibus & oleis san-

(z) Epidem. I. textu 45. &c. Charter. Tom. IX. pag. 66. (a) Coac. Praenot. N. 466. Charter. Tom. VIII. pag. 879. & Aphor. 48. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 281.

sanguinis acrioribus redditis, ipsi permistis, admittunt; unde ob eandem rationem, bile sanguini admista, statim tingitur urina. In reliquis vero partibus corporis cutis crassior impedit, quo minus tam cito flavedo appareat, vel copiosa vasa, sanguine rubro plena, colorem flavum minorum vasorum obfuscant, ut in labiis v. g. ubi pariter crassa cutis abest. In diuturno vero ictero solvitur sanguis a bile admista, pars rubra sanguinis sensim minuitur, copia bilis in sanguinem retropulsae augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flavescit, simulque faeces alvinae, nulla bile tinctae amplius, apparent albae, vel grisei coloris; & simulac illae denuo flavescere incipiunt, urinae & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facile transire per illa vasa, quae chylum vehunt, vel lac a sanguine separant: nam chylus in vasis lacteis, cisterna lumbari, ductu thoracico, semper albus invenitur, & dulcis, licet naturaliter in sanis bilis contentis intestinorum permisceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus saturata flavedine tingebantur, reliquae corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris absque ulla amaritie. Difficilius etiam transit per intricatam fabricam glandularum salivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini aegros de amaro salivae sapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigisse observavi, sed non semper. Tandem in pertinacissimis icteris adeo corrumpitur biliosa cacochymia sanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore supersit, & omnes partes internae & externae bile tingantur, nequidem ipsis ossibus & cartilaginibus exceptis: quin imo & tenuissima fluida, quae per oculorum vasa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant persusa, quod bis se observasse testatur *Celeberrimus Hofmannus* (*b*).

Cur vitia inflammatoria, suppuratoria &c. Primo, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cava sua parte, adeoque vel sola vicinia hae partes male affectae nocere hepati possunt. Secundo, quia sanguis venosus a visceribus abdominalibus redux in truncum venae portarum confluit, atque inde per totum hepar distribuitur, sicque facile vitia in his visceribus nata hepati communicantur, vel saltem turbatur in hepate bilis secretio, ad quam omnium horum viscerum sanguis venosus requiritur, ut demonstratur in Physiologicis (*c*).

Cur tam enormiter &c. Ob eandem rationem: nam impeditur, hepate obstructo, liber transitus sanguinis per venae portarum angustias, adeoque & venae viscerum abdominalium chylopoiesi inservientium evacuari nequeunt, dum arteriae pergunt adferre; unde omnia haec vasa plena manent & distrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa praecordia, dum male affectum est hepar; uti etiam quare dolores validi diversa saepe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus mesenterium affigitur, dum mali causa in hepate haeret. Hinc toties ne-

(*b*) Frid. Hofm. medic. ration. systemat. Tom. IV. part. IV. pag. 353.
(*c*) H. Boerhaave Institut. medic. §. 350. 4.

nephritidi, inteſtinorum inflammationi, aut ſpaſmodicae contractioni adſcribuntur illi dolores, dum paulo poſt ſequens icterus veram cauſam demonſtrat; quod & ſibi contigiſſe *Mortonus* (*d*) candide fatetur.

Cur jecur tam immensum augeri &c. Quantam molem hepar acquirere poſſit, dum ſuppuratione facta abſceſſus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936. patuit. Verum & obſtructione hic nata, dum pergunt huc adferri humores, vaſa hepatis mollia & pulpoſa diſtenduntur facile, ſicque moles hujus viſceris augetur ſaepe immaniter; qualis caſus hepatis ſcirrhoſi ad §. 946. habetur. Sed haec dilatatio vaſorum, quae hujus viſceris ſubſtantiam conſtituunt, tunc locum habebit, ſi humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniant, per quam exire poſſint. Videtur autem quandoque contingere, obſtructis bilioſis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venae portarum, qui cum venae cavae ramulis per hepar diſperſis communicant, ut facillimus tranſitus ſanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minus urgebuntur vaſa obſtructa, nec dilatabuntur; imo collabentur tandem, & concreſcent cum liquido contento quieſcente, ſicque hepar minuetur mole, exſuccum & aridum quaſi reddetur. Praeterea detectae fuerunt quaedam venae in meſenterio [*e*], quae non exeunt in venam magnam meſentericam, ſed ſanguinem ſuum in ipſam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venae portarum anguſtias in hepate, ſanguinem, per binas arterias meſentericas allatum, & per hanc viam redire poſſe ad cor, inſalutato hepate. Forte etiam & retrogrado motu venoſus ſanguis in arterias redire poteſt, cum hic nullae ſint valvulae, uti alia occaſione ad §. 918. jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis ſublata, languidam vitam trahunt tales aegri, illudque viſcus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, aſcitem cum tympanitide paſſi, & cui ſanguis ſurſum & deorſum copioſe exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (*f*), hepar vero aridum, & retorridum. In mulieris ictericae ſimul & hydropicae cadavere invenit (*g*) *jecur aridum, atrum, exſuccum, & inſtar corrugati corii ita in ſe contractum, ut vix aequaret geminum pugnum*. Exſucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

Cur hydrops a malo hepatis et tympanitis eo crudelior. Poſtea, ubi de hydrope agetur, demonſtrabitur, defectum partis craſſioris rubrae in ſanguine diſponere ad hydropem: verum in ictero pertinaci, bile continuo regurgitante in ſanguinem, ille ſic diſſolvitur, ut nulla penitus rubedo ſuperſit. Praeterea in Phyſiologicis (*h*) inter alios uſus omenti & ille recenſetur, quod venoſis oſculis bibulis reſorbeat tenuiſſimum illum halitum, qui in abdomine vivi & ſani animalis ſemper adeſt: cum autem venoſus ſanguis omenti omnis in hepar eat, ſi in hoc viſcere impedimentum fuerit, non poterunt venae omenti evacuari, adeoque

(*d*) Oper. medic. Lib. III. Cap. xiii. pag. 138. (*e*) H. Boerhaave Inſtitut. medic. §. 336. (*f*) Obſerv. medic. Lib. II. Cap. xxxv. pag. 153. (*g*) Ibid. Cap. xxxvi. pag. 154. (*h*) H. Boerh. Inſtit. medic. §. 331.

que & impedietur illa resorptio a nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuissimus, sicque ascites nasci poterit. Noverunt autem omnes practici, quam raro curetur hydrops, cujus causa a male affectis visceribus, imprimis ab hepate, pendet. Licet enim per punctionem abdominis, aut alia quacumque methodo, evacuentur aquae, superstes tamen manet insuperabilis saepe causa, hydropem regenerans, & saepe satis cito.

Putredinem autem in morbis hepatis quam maxime metuendam esse, patuit ex illis, quae ad §. 918. & 933. dicta sunt; & antea ad §. 647., ubi de causa materiali ructuum & flatuum agebatur, constitit, per ipsam putredinem extricari aerem latentem in fluidis nostris, & elasticum fieri denuo; adeoque patet ratio, quare & tympanites sequatur, uti jam ad §. 939. monitum fuit, & postea in *Capitulo de hydrope* pluribus dicetur.

Cur ab hydrope extenuatio &c. Paulo ante de hac re dictum fuit, dum dicebatur de causis, unde hepar adeo exsiccari possit.

Quae dysenteria hepatica? Si collecta in hepate materies per porum hepaticum in intestina viam invenerit, quae acrimonia sua irritando tormina & dolores saepe validos, cum continuo tenesmo deponendi alvum, producit. Dum sic evacuari potest materia morbosa, manente visceris hujus integritate, salubris erit talis dysenteria; uti paulo ante observationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi vero pus ex hepatis abscessu, acrius jam redditum, in intestina depluit, longe periculosior dysenteria est. Si vero corrupti hepatis liquamen putridissimum, vel scirrhi in cancrum degenerantis acris ichor, in intestina venerint, lethalis sequitur dysenteria, nulla arte curabilis. Non sine ratione *Hippocrates* (*i*) malas dixit esse dysenterias, quae cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres vero illae dysenteriae, quas observaverat in Epidemicis, in aegris quibus sexto morbi die icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum discrimen facit.

(*i*) Praediction. Lib. II. cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 841.

VEN.

VENTRICULI INFLAMMATIO.

§. 951. Ut reliquae partes, ita quoque ſtomachus vera inflammatione corripi poteſt. Cujus ſigna & effectus haec fere habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipſo ſtomachi loco; ejus exacerbatio in ipſo puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentiſſimus ſtatim ab omni ingeſto, cum ſingultu dolorifico; anxietas ſumma & perpetua circa praecordia; febris acuta continua. Ejus cauſae generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingeſta.

Cum antea [373] demonſtratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum diſtributiones, vel lymphaticorum arterioſorum ortus, inflammationis ſedem eſſe; patet ſatis & in ventriculo talem morbum obtinere poſſe. Arte enim *Ruyſchiana* demonſtratur, numeroſiſſimas arterias per ventriculi ſubſtantiam diſtribui, & innumeris Anaſtomoſibus inter ſe mutuo uniri, ut a variata preſſione quibuſdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam a quatuor diverſis ramis ſuas arterias ventriculus accipit [*K*]. Non adeo frequens tamen mentio hujus morbi apud medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantum generalia de praecordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quae §. 382. de ſignis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi Diagnoſis hujus morbi: praecipua autem ſigna ſunt ſequentia.

Dolor ardens, fixus &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculum occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipſi a ſiniſtris adjacere, pancreas vero ſupponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam eſſe, ejuſque orificium ſuperius per diaphragma tranſire, ex Anatomicis notum eſt: unde in vicinis partibus nata inflammatio Diagnoſin dubiam forte facere poſſet. Accedit, quod ventriculi ſitus mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingeſtis diſtentus eſt. Praeterea quandoque & mirae varietates in ſitu viſcerum obſervantur, & praeſertim in ventriculo, uti alia occaſione ad §. 169., ubi de vulnerum Prognoſi agebatur, memoravi.

Ejus exacerbatio &c. Illud ſignum fere pathognomicon eſt, dum ab ingeſtis etiam parca copia, & talibus, quae caeteroquin facile fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio haeſerit, illa irritatur quidem a ventriculo diſtento, ſed non ilico ſentitur

(K) H. Boerhaave Inſtit. medic. §. 77.

tur doloris exacerbatio, si parum simul in ventriculum ingeratur. Solet tunc ilico sequi vomitus, sed summo cum dolore, dum pars haec inflammata convellitur, ac diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, validissime comprimitur. Quare autem & singultus sequatur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quae antea ad §. 659. de singultu dicta fuerunt.

ANXIETAS SUMMA &c. Numerosissimos nervos per ventriculum distribui, docet Anatome; imo par octavum vicinum & contiguum esse superiori ventriculi orificio, omnibus notum est; quod par nervorum per omnia viscera abdominalia se distribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatae ventriculi distrahunt & irritant nervos vicinos, molestissimi spasmi in omnibus visceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem nasci antea (§. 633.) demonstratum fuit. Hinc observantur a venenis assumtis tantae anxietates, dum adhuc in ventriculo haerent; imo dum bilis corrupta ventriculum irritat, vel adeo facile putrefacienda piscium hepata majori copia fuerunt assumta, intolerabilis anxietas nascitur, donec vomitu haec excussa de ventriculo fuerint.

FEBRIS ACUTA CONTINUA, quae omnes inflammationes alicujus momenti, imprimis in visceribus, comitari solet. Ratio autem hujus rei in historia inflammationis §. 382. 8. data fuit.

De causis vero generalibus inflammationis jam saepius dictum fuit, quae omnes & hic locum habere possunt. Omnium forte frequentissima causa hujus mali est potus gelidus, calefacto prius a laboribus corpore; de cujus noxa jam saepius in praecedentibus morbis inflammatoriis dictum fuit. Verum directe in ventriculum delabitur talis potus, adeoque ibi imprimis mala producet; & quandoque subito spasmo sic stringitur utrumque orificium ventriculi, ut sursum vel deorsum ne guttula quidem exire possit, praecipue si maximam copiam potus gelidissimi, a laboribus aestuans homo & sitibundus, simul & semel ingurgitaverit; a qua causa mortem post intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. *Celeberrimus Hofmannus* (*l*) plures similes casus recenset inflammationis ventriculi ab hac causa natae, & merito statuit, hunc morbum saepius contingere, ac quidem vulgo creditur.

Vicinas autem partes inflammatas simile malum in ventriculo producere posse, satis patet, & in partibus externis corporis saepe videmus inflammationem per vicina loca se dispergere latius. Hinc non mirum in hepatitide, paraphrenitide &c. defunctorum cadaveribus, ventriculum inflammatum, imo jam gangraenosum, inventum fuisse, qualia exempla plura sparsim apud *Bonetum* habentur.

ACRIA INGESTA. Ventriculum humanum sine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis constat, qualia plurima recenset *Swalve* in eleganti tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quae inter deglutiendum, si tangerent fauces, acrimonia sua illas laederent, impune saepe ventriculo

(*l*) Frid. Hofm. Opusc. Pathol. Pract. Decad. 2. Dissert. VII. pag. 466.

recipiuntur. Acerrimis aromatibus, Pipere, Zingibere &c. languentem a quotidiana crapula ventriculum excitare solent helluones: medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis mistos, forma pilulari toties exhibent aegris absque ullo damno. Tithymali Causticum succum ficubus instillari jussit *Hippocrates* [*m*]; atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropicis. Interim observatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculum rodere, dolores acerrimos, spasmos horrendos, & inflammationem pessimam producere. Imo dum subita morte peremtorum cadavera lustrant medici, ut ad judices de causa mortis referant, si inflammatum ventriculum aut erosum invenerint, acre venenum ingestum fuisse suspicantur. Plures casus habet, qui hanc rem confirmant, *Wepferus* [*n*]. Sed & alia sunt, in quibus tanta acrimonia sensibus non detegitur, & quae tamen latente stimulo, sed vix domabili, post spasmos summos inflammationem in ventriculo faciunt. Talem casum habet *Hofmannus* (*o*), ubi a granis octo vitri antimonii, in substantia exhibitis, vomitus enormis cum dolore acerbissimo excitabatur, dein convulsio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunicae ventriculi interiori adhuc adhaerebat.

Praeterea observatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quam per deglutitionem corpus ingressam, in ventriculum deponi, & pessimas inflammationes & gangraenam saepe facere. *Helmontius* (*p*) cadaver secuit hominis peste mortui post septem a morbi invasione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adfuerant: invenit os stomachi *escbara nigra jam cauterizatum*. In alio, qui sedecim horarum spatio obierat a peste, invenit *stomachum triplici escbara jam perfecta pertusum* (*q*). Sed & *Celeberrimi Sydenhami* observata, alia occasione (§. 634.) jam memorata, videntur suadere, pestis contagium saepe radices quasi figere in ventriculo, nisi per sudores diffletur de corpore, antequam hic inflammationem validam produxerit; in febre enim pestilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quae cessabant, simulac sudor prodiret copiosus; & omnino tollebantur, si tali sudore diu protracto expelleretur suspectum virus. Quandoque & variolas pessimas, & morbillos (sed in his rarius) talia symptomata comitantur, quae metum faciunt ventriculi inflammati: hinc adeo suspectum signum habetur in variolis, si post eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa praecordia adsint; metus enim est, ne & pustulae variolosae ipsum ventriculum obsideant, & periculosam ibi inflammationem faciant. Idem & a podagrae materia, non amplius in artus deposita, vel imprudenti medela retropulsa, observavit contigisse *Hofmannus* (*r*).

(*m*) De victu acutorum in fine Charter. Tom. XI. pag. 183. (*n*) De Cicutae aquat. histor. Cap. XXI. pag. 274. &c. (*o*) Frid. Hofmann. Opusc. Pathol. Pract. dec. 2. Differt. VII. pag. 456. (*p*) Tumulus Pestis pag. 842. 843. (*q*) Ibidem pag. 867. (*r*) Loco modo citato pag. 460.

§. 952. **B**Revi plerumque lethalis fit, nisi subito curetur, ob laesam necessariam functionem, & infinitos nervos connexos.

Quanta sit necessitas in cura inflammationis diluentium remediorum, in praecedentibus satis patuit: verum inflammatus valide ventriculus a lenissimo etiam potu irritatur, adeoque hac via diluens liquidum subministrari nequit. Praeterea nervosissima ventriculi substantia a tumore inflammatorio irritata & dolens totum corpus turbare potest miris modis, & imprimis cerebri functiones laedere; quod optime *Galenus* (*s*) notavit dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo suas affectiones transmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi descendentium magnitudinem, per quos etiam sensus huic parti, quam ulli reliquarum corporis partium, acutior est*. Videantur illa quae circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701., ubi de delirio in febribus nato a sordibus circa praecordia haerentibus agebatur. Sed & ipsas vires vitales a simili causa prosterni antea ad 661. demonstratum fuit: & *Celsus* (*t*) notavit, percusso stomacho, non tantum sequi singultum & bilis vomitum, & assumta statim reddi, verum & venarum motus elanguescere, sudores tenues oriri, extremasque partes frigescere; quae omnia mortis imminentis signa sunt. Ex quibus facile patet, summum periculum in hoc morbo adesse.

§. 953. **I**N sanitatem; morbos suppuratorios, scirrhosos, cancrosos, gangraenosos; vel in subitam mortem convulsionibus acceleratam, transire, ut reliqui inflammati, solet.

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viscera occupant, jam saepius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verum hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quod, convulsionibus saevissimis ortis, saepe subitam mortem faciat. Dum venena acria ventriculum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, sed singulari modo noxia, nervos hic dispositos irritant, ex *Wepferi* (*u*) observatis plurimis constat, horrendas convulsiones fieri. Quotidiana observata practica docent, infantes, acri acido colostro ventriculum plenum habentes, convulsos mori quam subitissime. Sed & insignis casus (*v*) docet, quam horrenda mala ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonae temperiei primis jam morbi incepti horis pulsus oppressus erat, & saepe intermittens, paulo post, licet jam ter vena secta fuisset, extrema frigebant ut in cadavere, vertigo summa sequebatur & caecitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis sensus, convulsiones musculorum faciei, sitis immanis, & simul horror summus, dum liquida allata videbat, ita ut hydrophobus

(*s*) De Locis Affectis Lib. III. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 438. 439.
(*t*) Lib. V. Cap. XXVI. N. 15. pag. 287. (*u*) In historia cicut. aquat. passim. (*v*) Medical Essais Tom. I. N. 29. pag. 284.

bus fere esset. Leniebantur post sanguinis missionem symptomata, sed paulo post recrudescentia idem remedium suadebant; ita ut undecies misso sanguine tandem a tantis malis adhuc evaserit incolumis.

§. 954. Simulac praesens per sua signa scitur (951.), statim valida sanguinis missione, si opus repetita; potu lenissimo nutriente, emolliente, antiphlogistico, causae contrario; clysmatibus, fomentisque similibus, diligentissime utendum. Cavendum summopere ab omni acri, maxime autem a vomitu.

Largam sanguinis missionem summum remedium esse in inflammationis initio, jam saepius demonstratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quam in morbis inflammatoriis ante pertractatis: & modo recensitus casus docuit, quantum Venae sectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis symptomatibus stipato. Praeterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob sambuci &c. Verum hic major difficultas est, nam a minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo haec remedia, licet merito laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantum adeo diluta, ut oculus non laederetur ab his instillatis. In Materia Medica ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetosum admistum, & rob ribesiorum, vix ferri posset, si dolentissima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admisti tamen utcumque obvolvent reliquorum acrimoniam. Verum lactis serum recens, decoctum hordei, avenae, panis, & similia, addito ovi vitello sufficient pro nutritione levi, quae hic tantum requiritur. Jusculum dilutum, ex pulli carne paratum, blandissimum pariter est, & si in singulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillime. Praeterea & hoc notandum est, talia debere dari pauca copia simul, ne distendatur ab ingestis ventriculus, nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem causa cognita fuerit, quae acrimonia sua rodendo inflammationem fecisset, dantur simul opposita huic acrimoniae remedia: sic v. g. in infantibus, ab acido acri in ventriculo haerente convulsis, dantur absorbentia terrestria, quae & blanda sunt, & simul acidum absorbendo enervant.

Cum autem non possint intra breve tempus diluentia & attenuantia ingeri magna copia, conamur per alias vias haec in corpus introducere. Huc faciunt balnea, fomenta, epithemata, & imprimis clysmata, saepius applicata & diu retenta, ut venis bibulis intestinorum resorberi possint.

Simul facile patet, quanta malorum exacerbatio debeat fieri, dum stomachicis vulgo dictis remediis (quae solent fere laudari spirituosa, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum usum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longe adhuc pejus cum miseris aegris agitur, si medici fallaci illa & periculosa regula utantur: *Vomitus vomitu curatur* (vide §. 659.). Dumque vident aegros tales a minimo liquido inge-

ingesto frequenter vomere, statuunt malignam in ventriculo haerentem saburram morbi causam esse, & vomitorio dato illam expellere conantur. Candide fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) se hic errasse, & dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa praecordia aderat, & nausea perpetua & vomendi conatus, tam pulchre successisse emeticum, post venae sectionem praemissam, in initio morbi datum; dedit in febre ardenti pestilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione ventriculi oriebatur; sed pessimo cum successu. *Celeberrimus Hofmannus* (x) notabilem casum habet, qui docet funestum eventum vomitorii in hoc morbo dati. Canonicus Halberstadiensis, perfecte sanus, ira vehementer excanduit, dein vinum calidum superbibit: sequenti die dolores summi circa praecordia, angustia, conatus vomendi, ardor stomachi aderant: vocatus medicus dedit vomitorium ex sulphure aurato antimonii, unde ter vomuit aeger, sed cum symptomatum omnium augmento, & intra decem horarum spatium, convulsionibus accedentibus, periit. Cadavere dissecto in fundo ventriculi plures maculae, partim nigrae partim rubrae, apparuerunt. Jam in gangraenam abiverant loca inflammata tam ruditer concussa & pressa a vomendi conatu.

§. 955. SI in suppuratum abit multa mala, maxime nausea, vomitus, dolor, succedunt, quae saepe mirabilia apparent; ignorata causa, raro curantur; cognita (951.) per curam abscessus tractari requirunt (402. ad 413.).

Quamvis inflammationis curam per benignam resolutionem semper habeant in voto medici, tamen non semper illa succedit, sive ob morbi magnitudinem, sive ob neglectum efficacis medelae in morbi initio: tunc sequitur suppuratio, & haec sola optabilis est, cum reliqui inflammationis exitus sint pejores. Cum autem illo tempore, dum inflammatio in suppurationem transit, augeantur symptomata [vide §. 387.], patet satis, quantis cum malis aegri confligtari debeant, dum suppuratio in ventriculo fit. Tunc post diu tolerata haec mala oritur puris vomitus, saepe & ruptis vel erosis vasis multo sanguine intermisto, cum levamine symptomatum; quandoque & exeso per ulcus natum ventriculo lethalis haemorrhagia sequitur. Talis casus habetur in *Actis Parisinis* (y). Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres septimanas; cardialgia & nausea frequentes fuerant, ultimisque vitae diebus multum sanguinis sursum & deorsum evacuaverat. Post mortem invenit *Celeberrimus Littre* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas aequans diametro, & mediam lineam profundum, ad distantiam pollicis cum dimidio a pyloro: multum sanguinis in cavo ventriculi & intestinorum, reperiebatur. Quandoque & tale ulcus, dum peritonaeo accre-

 vit

(x) Frid. Hofman. Opusc. Patholog. Pract. decad. 2. Dissert. VII. pag. 454.
(y) Académ. Royale des Sciences l'année 1704. Hist. pag. 36.

vit ventriculus, extrorsum aperitur, & relinquit fistulam, per quam toto vitae tempore pars ingestorum exit. Vidi sexagenariam mulierem, quae jam per duodecim annos tale fistulosum ulcus gerebat, absque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longe mirabilior casus legitur in *Diariis Eruditorum* (z), de puella, cui ex abscessu hypochondrii sinistri una cum fragmentis costarum cariosis exibant contenta ventriculi, & quidem tanta copia & tam cito, ut cogeretur singulis fere horae quadrantibus cibum sumere, prae ingenti fame & debilitate; & nisi ulceris patens admodum orificium fascia appressa clauderetur, omnia ingesta exibant statim. Sensim tamen angustior facta fuit ulceris apertura, & supervixit diu, viribus adeo auctis, ut rusticis laboribus consuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex signis praegressis inflammationis ventriculi satis validae, nec pessimae tamen, suspicio nascatur, in ventriculo apostema fieri, decocta mollissima ex althaea, malva, consolida majore, seminibus lini &c. parca copia simul, saepe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica & ad rupturam citam disponatur: ubi pus sursum vel deorsum prodiens, & levamen malorum, docent, abscessum ruptum esse, tunc lenissimis detergentibus, & postea consolidantibus opus erit, uti antea in cura abscessus, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verum dum consolidandum est tale ulcus, caveri debet, ne a copiosis ingestis ventriculus distendatur, distraherentur enim denuo illa, quae coire inceperant. Satis autem patet, difficilem fore curationem, cum omnia ingesta ulcus alluere debeant, & motu peristaltico ventriculus continuo agitetur: solum jus carnium, cum oryza, hordeo, pane &c. coctum, tunc conduceret; forte & per clysteres nutrientes possent satis sustineri vires per plures dies, cum ulcus jam purum est, ut, quiescente sic ventriculo, consolidatio citius fieret.

§. 956. UBi scirrhum, cancrumve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingesta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aspera insurgentes, excitat.

Alter exitus inflammationis, de quo in praecedentibus pariter saepius dictum fuit. Plures tales aegri occurrunt quotidie, qui se beatos crederent, nisi alimentis indigerent quotidie: sentiunt enim dolores molestissimos ab ingestis, quandoque statim a pastu, quandoque post unam alteramve horam: nullum levamen sentiunt a decantatissimis etiam stomachicis remediis, imo ab omnibus acrioribus dolores augentur: omnium maxime a purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miseros, qui, dolorum impatientes, aliquot post cibum sumtum horis digito in fauces immisso evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc suspicandum de scirrhosis tumo-

(z) Journal des Sçavans Mois d'Août 1737. pag. 534.

tumoribus, ventriculum aut vicina loca obsidentibus; quod & cadaverum sectio confirmavit. Ante aliquot annos Nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & una cum amico integerrimo (cujus praematuram mortem lugeo) *Godefrido du Bois*, in Academia Franequerana Medicinae & Philosophiae Professore, deliberavi, quomodo succurri posset huic miserae, quae jam per plures annos cum hoc malo conflictabatur. Frustra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod a blandissimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit Ventriculus ovo anserino non major; pylorus & proxima intestini duodeni portio, uti & pancreas, scirrhosa erant, & durissima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conquestus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquiis, invenit *Ruyschius* (*a*) fundum ventriculi obsessum tumore scirrhoso pugni fere magnitudine, materia tenaci & atra referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu rejecerat. His similia & apud *Bonetum* (*b*) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole sua distrahendo partes adeo sensiles plurimum quidem mali producere poterit, verum ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum usu, in cancrosam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fient; uti ex illis, quae antea *de Scirrho & Cancro* dicta fuerunt, facile patet. Insignis talis casus describitur a *Celeberrimo Petit* [*c*]. Mulier corripiebatur dolore cum febre: aderant simul nausea & vomitus cum dolore colico: iteratis venae sectionibus, aliisque remediis a peritissimo medico praescriptis, levamen habuit quidem, sed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diaetae regulas minus observans. Cum langueret diu, empyricum consuluit, qui & validissimis Emeticis, & clysmatibus primo lenioribus, dein acerrimis, in pessimum statum redegit miserrimam aegram. Prudentiorum dein consilio usa levamen quidem percepit, sed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colo intestino vicino firmiter adhaerens, & cum illo in massam scirrhosam magnam concreta: dissecto ventriculo, inventum ulcus nigrum foetidissimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc scirrho, viam versus exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maxime notanda circa hoc malum ibidem recensentur, sed modo dicta docent, fidelibus observationibus constare, scirrhum ventriculi in cancrosum ulcus degenerasse.

§. 957. Solis lenibus, ad hos morbos requisitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur; aquae medicatae fontium maxime hic efficaces.

Omnia illa, quae laudata fuerunt in cura Scirrhi & Cancri, hic locum habent; exceptis his, quae situs & conditio ventriculi non admittunt,

(*a*) Observat. Anat. Chirurg. XXXIX. pag. 38. (*b*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. VII. pag. 68. &c. (*c*) Académ. Royale des Sciences l'année 1716. mém. 395. &c.

tunt, licet in externis partibus corporis scirrhosis vel cancrosis adhiberi possint.

Praecipuum est, ut nihil in victu exhibeatur, quod exasperare possit haec mala: jura carnium, cum oryza cocta vel mollissimis oleribus, hic sunt praecipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenae & similia parca copia simul data; ab his enim magnum solamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum solet percipi. Ubi vero scirrhus adhuc recens est, magna copia saponis veneti profuit, sed diuturno usu, ita ut drachmas duas quotidie per plures menses sumerent aegri: summum enim dissolvens est & satis mite; si autem ab hoc assumto dolores augeantur, abstinendum est ilico; tunc enim metuendum est, jam in cancrosam indolem degenerare scirrhum, qui tunc nequidem illud remedium ferre potest. Prosunt & aquae medicatae spadanae, vel his similes, quae mira vi solvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis simul apparet, quanta prudentia opus sit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, a cibo assumto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. Lienis, Pancreatis, Omenti, inflammati, suppurati, gangraenosi, scirrhosi, cancrosi, origo, natura, effectus, cognitio, praevisio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri possunt.

Superessent jam & alii morbi inflammatorii viscerum quorundam abdominalium pertractandi, verum omnia hactenus dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantum diversus est, & situ ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Physiologicis intellecta, non est difficilis diagnosis horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hic iterum obtinent, & cura similis est. Hinc sufficiet paucis videre praecipua, quae hic observaverunt auctores fide dignissimi. De intestinorum autem inflammatione peculiariter agendum est, quia ibi multa notanda occurrunt, quae tantum in illis partibus locum habent; & ob eandem rationem etiam renum inflammatio seorsim pertractabitur.

Lienis. Satis frequens mentio morborum lienis apud veteres fit, ita tamen ut merito suspicari liceat, quod quandoque & morbos vicinarum partium sub titulo lienis male affecti descripserint. Intestini coli enim flexus lieni proximus est; hinc faeces induratae, flatus impediti ab his faecibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licet nullum in liene vitium haereat. Ita *Trallianus* (*d*) de *lienis inflatione* scripsit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quae carminativam, sive flatus discutientem, vim egregiam possident: Verum facile patet, flatus in ventri-

(*d*) Lib. VIII. Cap. XI. pag. 479. vide & Galen. medend. method. ad Glaucon. Lib. II. Cap. VII. pag. 379. Charter. Tom. X.

ventriculi & inteſtinorum cavo ſuam ſedem praecipue habere. Ita & *Hippocrates* [*e*] acutorum dolorum cauſam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammas tranſeunt, poſuit ingurgitationem ficuum viridium, pomorum, uvarum, & muſti copioſi uſum. Sed omnia haec flatulenta admodum ſunt, & in fermentationem quam maxime prona, ſolent primis viis nocere primo, antequam ſanguini permiſta alias partes afficere poſſunt: unde & talia in cura commendat, quibus haec ſaburra ſurſum & deorſum expelli poſſet. Praeterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi [*f*], doloremque acutum facere, dum ſublatus eſt lien; ſine dolore eſſe, dum mollis eſt. Verum ſatis apparet, obſtructionem aut inflammationem lienis tam ſubitis mutationibus obnoxiam non eſſe; in colo vero inteſtino circa illum locum, ubi lieni contiguum eſt, frequentes ſatis cauſas eſſe, unde tales tumores ſubitanei, & dein iterum ſubſidentes, naſci poſſint. Si jam ſimul cogitetur, frequentem mentionem fieri ſcirrhi lienis ſatis cito curati, tam apud veteres medicos quam recentiores, vix dubium eſt, faeces induratas, circa flexum coli baerentes, talium tumorum cauſam fuiſſe, cum ſcirrhus non tam ſubito reſolvi poſſit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, uti nimis notum eſt.

Praeterea cum ex veterum opinione lien atrabilarii ſucci apotheca foret, morbos melancbolicos ſub titulo affectionum lienis deſcripſerunt; ita etiam ſcorbutum, uti poſtea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum ſectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene obſervatos fuiſſe. Verum minus frequenter, quam alia viſcera, lienem inflammari, notavit *Trallianus* (*g*). Praecipua ſigna autem inflammati lienis ſunt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam ſiniſtri lateris protenſus. Licet autem & functiones laeſae partem affectam in morbis denotent, cum lien ſoli hepati inſervire tantum videatur, non poterimus accurata ſigna ex hoc fonte colligere, eo quod bepatis laeſio vitia lienis tardius tantum ſequi ſoleat. Quin imo experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vaſis inutilem reddi, imo & exſtirpari poſſe integre, & tamen animalia diu poſtea adhuc ſupervixiſſe, abſque notabili ſanitatis noxa [*h*].

Non videtur improbabile, quandoque ſub pleuritidis nomine tractari lienis inflammationem, & abſque magno damno, cum cura pleuritidis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud Batavos Hagae comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utiliſſimas obſervationes practicas ex cadaverum ſectione hauſtas me debere, gratus recordor, talem mihi caſum tranſmiſit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum a medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum ſucceſſu, ut ſecundo jam

(*e*) De Internis Affectionibus Cap. XXVII. Charter. Tom. VII. pag. 657. (*f*) Ibidem Cap. XXXII. pag. 662. & Cap. XXXV. pag. 663. (*g*) Lib. VIII. Cap. XII. pag. 484. (*h*) Malpig. de Liene Cap. VI. pag. 114. Brunner. de Pancreate. In Praefat. pag. 9.

jam morbi die a febre & dolore finistri lateris fere integre liber se sanatum crederet, omnemque medelam negligeret postea, sed infelici cum eventu. Languit enim postea, & fassus fuit, se semper obtusum dolorem in loco prius affecto percepisse. Post paucas septimanas, a primo morbi insultu, insignem habuit in dextro crure tumorem, sponte postea evanidum: similem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, sponte etiam postea evanescentem. Similis tumor denique apparuit in femore sinistro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Successit deinde dysenteria, ascites, una cum hydrope anasarca totius corporis, prostratio virium & mors.

In cadavere biduo post mortem dissecto apparuerunt sequentia: Abdomen turgidum, lividum ubique, praesertim in latere sinistro. Omentum brevissimum vix duos digitos longum, macilentum. Intestina omnia turgidissima, & fere per totam longitudinem, crassa aeque ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangraenosa: Lympha non admodum copiosa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidissimus, sinistra ac maxime superiori parte longe lateque gangraenosus: Pancreas flaccidum, parvum: Mesenterium integrum, exsangue: Mesocolon exhibuit plura friabilia corpuscula obscure viridia, mole, colore, figura, referentia capparidum gemmas, quae aceto vel muria conditae mensis adhibentur: Hepar perquam magnum erat, in parte inferiore magis fuscum, quam naturaliter esse solet. Lien inferiore parte peritonaeo accretus, pure albo, crasso, copioso plenus: copia quaedam similis puris aquae, in cavo abdominis repertae, innatabat. Tumor brachii lanceola apertus, dedit idem colore ac consistentia pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranae pleurae adhaerebant concreti.

Tota haec historia docet, lienem inflammatum, aegri incuria non integre sanatum, in suppurationem abivisse: pus resorptum ad varia loca corporis metastasin fecisse; tandemque purulenta cacochymia totum sanguinem corrupisse. Simul notandum, hepatis molem insigniter auctam fuisse, dum splenis, purulenta labe consumti, functio cessabat, quod & *Malpighius* & *Brunnerus* observaverant in animalibus, quibus splenem exsecuerant, vel ligatis vasis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & *Hippocrates* (*i*) observasse lienis suppurationem: jussit enim splenem, maximum jam & sublatum, inuri, uti in hepatis vomica consuluerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488. citato, de lienosis agens monet, morbum quandoque in hydropem degenerare & contabescere aegros; quibusdam vero lienem suppurari, qui usti sani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem consenescere. Nihil autem magis incitat medicos, ut diligenter evolvant priscorum medicorum volumina, quam dum vident difficillimis casibus lucem affundi a veterum observationibus, vixque aliquid in praxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos.

(*i*) De Internis Affectionibus Cap. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. Charter. Tom. VII. pag. 662—665.

illos. In modo memorata morbi historia praeter spem aegri, qui se sanum credebat, funesta lienis suppuratio secuta fuerat. Verum pulchre hoc monuerat *Aretaeus* (*K*), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notae sunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, post brevem autem calorem rigore & dolore vacant: hac de causa interdum in splene abscessus latuit: rarum enim & sensu carens etiam in sanitate viscus.* Exitum autem talis morbi notavit *Hippocrates* (*l*) dicens: *Qui lienosi dysenteria corripiuntur, iis, oborta longa dysenteria, hydrops aut lienteria succedit, ac intereunt.* Paulo post tamen dicit: *Lienosis dysenteria succedens, bonum* (*m*). Verum materia lienem occupans per venam splenicam facili via in hepar tendit; & §. 950. vidimus, dysenteria larga, cito desinente, tam bene sanari hepatis morbos. Binas has Prognoses unitas distinctius legimus *in Coacis* ita: *Dysenteria non longa splenicis utilis: longa vero, mala: desinente enim si hydropes aut lienteriae fiunt, lethale.*

Lienis vero scirrhus longe frequentius occurrit, unde familiarem spleni hunc morbum dixit *Aretaeus* (*n*). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo laedere & distrahere potest, & vehementissimos dolores facere. In cadavere muliebri *Celeberrimus Ruyschius* (*o*) lienem invenit octuplo majorem, quam naturaliter esse solet: bilanci impositus quatuor libras pendebat, & in pelvim descenderat. Bis in cadavere vidi ipse lienem scirrhosum ingentem ad pelvim usque prolapsum: plura talia collegit *Drelincurtius* (*p*). Neque adeo mirum videtur, lienem, mole & pondere auctum, propria gravitate descendere, sensim elongatis vasis versus inferiora abdominis; sed rarus casus docuit tumentem lienem & sursum ascendere posse. Invenit hoc in homine, post diuturnam febrim intermittentem hydropico facto, *de la Motte* (*q*). In ejus cadavere lien mole insigniter auctus diaphragmatis sinistram partem sursum truserat, ita ut parvum tantum spatium inter summitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum induresclt, simul mole minuitur, tunc credibile est, facilius tolerari illud malum. In homine enim sexagenario (qui nunquam questus fuerat de dolore aut alio malo, unde suspicio mutati adeo insigniter lienis nasci potuisset) *Celeberrimus Littre* (*r*) invenit lienem integre petrefactum, sed tantum unciam eum dimidia ponderantem: violenta autem morte perierat ille homo, hinc & diutius superstes esse potuisset.

Ubi autem scirrhus lienis in Cancrum degenerat, tunc vicina omnia depascitur, & post intolerabiles cruciatus, erosis vasis, subitam & lethalem haemorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum haemorrhagiam vidit

(*K*) De causis & signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. XV. pag. 43. (*l*) Aphorism. 43. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275. (*m*) Aphor. 48. Sect. VI. Ibidem pag. 281. (*n*) De causis & signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. XV. pag. 43. (*o*) Observat. Anatom. Chirurg. LXII. pag. 58. (*p*) Dissert. Anat. Pract. de Lienosis Cap. XVII. Opusc. Omn. pag. 768. (*q*) Traité complet de Chirurgie Tom. II. pag. 169. 170. (*r*) Académie Royale des Sciences l'année 1700. hist. pag. 50.

vidit *Drelincurtii* (s) pater in foemina, cujus lien cancrosus subjectum colon arroserat.

PANCREATIS. Cum illud ponatur intra duplicaturam mesocoli, & uno extremo suo adhaereat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur, transversaliter pone ventriculum pergat fere ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebras locetur; patet satis, difficilius morbos pancreatis distingui posse, cum non tam facile tangi possit quam lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum necessario comprimere debere. Posset ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni simili morbo confundi; sed inde in curatione nullum damnum orietur, cum similis omnino medela requiratur. Cum autem pancreatis usus sit, secretum sua fabrica a sanguine liquorem, salivae simillimum, intestino duodeno infundere; non tam subito advertetur noxa in corpore ex laesa functione pancreatis, ut inde signa talis morbi praesentis hauriri possent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus institutis, *Celeberrimus Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypothesin, de effervescentia succi pancreatici cum bile in intestino duodeno, a qua rite se habente chylopoiesis fere integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium fere morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iisdem experimentis patuit, ligato vel destructo ductu pancreatico, etiam insigni parte pancreatis abscissa [profundius enim latet, ut integre exscindi potuisset superstite animali] canes supervixisse absque notabili sanitatis detrimento (t). Tumores autem Pancreatis inflammati, suppurati, scirrhosi, cancrosi, pessime afficere posse vicinas partes, sponte patet. Quandoque & pancreas scirrhosum adeo intumuit, ut extrinsecus tumor percipi potuerit; qualis casus memoratus fuit antea ad §. 488. Aliquando licet insigniter mole auctum fuerit; tamen foris nullus tumor conspicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (u) exemplo Illustrissimi viri *Augustini Thuani*, qui habitus melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum sensu ponderis ad regionem stomachi, dum erectus staret vel ambularet, conquestus fuit: nec tumebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum instar sphaerae, farctum & transfixum gypsea pituita sevum referente. Pancreas mole & pondere hepar aequabat, totum scirrhosum, multis globulis specie ovi columbini constans: Lien exilis, vix unciam ponderans. Plures ibi casus collegit *Graafius* pancreatis ulcerati, scirrhosi, cancrosi, calculosi &c. Unde merito in praxi versati medici, dum chronici illi dolores abdominis adsunt, talem causam suspicantur, & blandissima tantum remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

OMENTI. Illud, uti ex Anatomicis notum est, a fundo ventriculi supra

(s) Differt. Anat. Pract. de Lienosis Cap. XIV. Opusc. Omn. pag. 763.
(t) Brunner. Experim. nova circa Pancreas pag. 12. 15. 16. &c. & a pag. 23. ad 56. uti & apud eundem Brunnerum de glandulis duodeni pag. 118.
(u) Regner. de Graaf. de succo Pancreat. Cap. VII. pag. 208. &c.

pra inteſtina extenditur, ad umbilicum uſque; quandoque longe profundius deſcendit; aliquando regionem epigaſtricam non excedit ſua longitudine: magnam enim hic in cadaveribus diverſitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extenſionem. Praeterea omentum, licet maxima ſui parte inteſtinis ſuperſternatur, tamen & vaſis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeoque pro diverſitate loci, quem morbus omenti occupat, varia poſſent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in Diagnoſi talium morborum naſci. Praeterea obſervationes certiſſimae docuerunt, magnam omenti partem, poſt vulnera abdominis erumpentem, abſciſſam fuiſſe, ſuperſtite aegro, & abſque magno ſanitatis damno. *Galenus* (u) gladiatori vulnerato integrum fere omentum abſcidit, qui tamen confeſtim ſanatus eſt, & hoc tantum incommodi habuit, quod a frigore externo abdomen magis defendere debuerit. Frequentes tales caſus in bellis hodiernis docuerunt, inſignem partem omenti ſaepe reſectam fuiſſe, abſque tali incommodo ſequente. Unde patet, non facile ex laeſis functionibus ſigna hauriri poſſe, quae docerent omenti morbos. Quin imo *Ruyſchius* (x) obſervavit omenti integram conſumtionem frequenter, non tantum in brutis, ſed & in hominibus, qui acutiſſima angina, vel & violenta morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus rei ſuſpicio fuerat. In morbis chronicis, & imprimis in hydropicis, ſaepe omentum periiſſe obſervatum fuit, quod minus mirum videtur.

Si inflammatum omentum dein in ſuppurationem abierit, aut gangraenam, effuſo pure vel ichore gangraenoſo ſequentur eadem mala, ac §. 912. enumerata fuerunt.

Ubi vero in ſcirrhoſos tumores induruit omentum, tunc preſſione & diſtractione partium, quibus contiguum eſt vel adhaeret, plurima mala producere poteſt; imprimis dum moles indurati omenti magna eſt, caeteroquin minus nocet. Contigit quandoque mulieribus, poſt puerperium felix jam in integrum reſtitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere: quandoque per plures annos tales tumores manent, fere abſque dolore, & ſola mole fere moleſti ſunt. In cadavere quodam detexit *Ruyſchius* (y) talem tumorem factum fuiſſe ab omento duos fere digitos craſſo, tres digitos lato, ſpithamam cum dimidia longo, & ſcirrhoſo: Videtur omentum in gravidis ab utero aſcendente, & viſceribus loco motis, comprimi ac convolvi in ſe ipſum, tuncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento oſſeo facto inventus fuit (z). Mirabilem magis adhuc caſum deſcripſit jam ſaepius antea laudatus *Antonius de Haen* (a), ubi in

(v) De uſu partium Lib. IV. Cap. IX. Charter. Tom. IV. pag. 377. (x) Obſervat. Anatom. pag. 23. (y) Obſervat. Anatom. Chirurg. LXIII. pag. 59. (z) Academ. Royale des Sciences l'année 1732. Hiſt. pag. 48. (a) Hiſtoria Anatom. medica morbi miri incurabilis &c. Hagae Batavor. 1744. in 8.

in hydropicae cadavere reperit omentum in compactam & vastam molem concretum, duos digitos latos crassum ubique, nisi quod in ambitu parum gracilesceret: hujus monstrosi omenti ope ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non nisi destruendo a se invicem divelli potuerint.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recensitis Lienis, Pancreatis, & Omenti, ex ante dictis facile hauriri poterit.

INTE-

INTESTINORUM INFLAMMATIO.

§. 959. INteftina, maxime tenuia, & frequentiffime, in fuis membranis acuta inflammatione, ut ventriculus, infeftantur, a caufis communibus inflammationis huc delatis; vel a materie acri potus, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, affumta, huc delata, in plicis valvulofis retenta, haerente; tum etiam ab acri, putrida, foetida materie purulenta, ichorofa, gangraenofa, biliofa, atrabilaria, ex oefophago, ftomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, haerente, rodente; denique ab convulfione ingente praegreffa, flatus creante, motum fiftente, ficque inflammationem producente.

Generales inflammationis caufas §. 375. 376. 377. recenfitas & in inteftinis locum habere poffe fatis evidens eft, imprimis poftquam ex Anatome conftitit, innumeras arteriolas per membranas inteftinorum diftribui. Praeterea in febrium hiftoria (§. 593.) notatum fuit, febrim in alium faepe morbum definere, dum per febrim mutati humores ad quaedam loca corporis deponuntur, & nova mala producunt. Pluribus ibi exemplis practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios imprimis a fe mutuo differre ratione loci, verfus quem materia inflammatoria per febrim praegreffam deponitur. Notat *Sydenhamus* (*b*) per tres annos & ultra talem obtinuiffe morborum epidemicorum indolem, ut plerumque verfus inteftina deponerent febrilem materiam, nunc dyfenterias, nunc tormina abfque dejectionibus, quandoque & acerbiffimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus, quae per horas aliquot tantum affligens in atrociffimum inteftinorum dolorem definebat. Quin imo Iliacam paffionem tunc proprie vocandam effe voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & inteftina proxima deponerentur acres & maligni humores: ubi autem a faecibus induratis, herniis &c. oriretur malum, tunc *Affectionem Iliacam notham* appellare maluit (*c*).

Tenuia autem inteftina frequentius inflammari, quam craffa, obfervationes practicae confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis, five umbilicalem regionem, frequentiffime occupat, ubi naturalis tenuium inteftinorum fitus eft. Forte etiam crafforum inteftinorum talis eft conftitutio, ut minus facile afficiantur, quam tenuia, cum ftercoraceae materiae jam fubputridae & acriori fervandae inferviant. Praeterea omne acre ingeftum, vel mora in ventriculo aut inteftinis tale red-

(*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 258. &c. (*c*) Sect. I. Cap. IV. pag. 90.

redditum, primo noxam inferet intestinis tenuibus, antequam ad crassa pervenire possit.

Licet omnia illa, quae intestinalem fistulam obturant, impediendo liberum transitum, adeoque distentis intestinis, etiam remotae inflammationis causae esse possent, tamen nisi simul major acrimonia adsit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, sed potius chronica & difficilia mala, quales casus ad §. 719., ubi de variis quae per diarrhoeam exeunt quandoque de corpore agebatur, enumerati fuerunt. Verum si lentae tali & concretae pituitae permistum fuerit acre, tunc & intestina facile inde inflammantur, nisi cito expellatur haec saburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §. 71.) in se ipso acerrimum abdominis dolorem expertus est, ac si terebra perforaretur: injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuso colore & consistentia similem, quo facto dolor sedabatur. Verum iners talis pituita tantum dolorem non fecisset, si nulla acrimonia ipsi permista fuisset. Frequens ergo causa inflammationis intestinorum est acrimonia illorum, quae in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingestis debetur, vel in aliis visceribus nata ad intestina pervenit, quae jam consideranda erunt.

Potus, cibi, condimenti. Quanta mala fieri possint a liquidis fermentantibus, & saepe in ipso actu fermentationis suppressis, dum potantur, antea ad §. 646. & sequentes dictum fuit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Nascitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus stimulus, etiam in talibus, quae antea omni carebant acrimonia (vide §. 605. 11.). Inde spasmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo & intestinis, quos brevi inflammatio & lethalis gangraena sequitur, nisi cito sedari possint. Quandoque & talia potantur, quae vel actu acida sunt, vel cito in debilibus corporibus acescere possunt, & acrimonia sua laedere intestina: qualia sunt cerevisia vappida, vinum acre acidum &c. Verum & cibi tales ingeruntur quandoque, qui similem noxam facere possunt. In debilibus infantibus lac ingestum saepe acescit, colostro caseoso intestina infarciuntur, quod mora acrius factum intestina rodit & inflammat; unde Ileo & volvulo tot infantes pereunt, post diros abdominis dolores, uti omnes practici noverunt. Si autem consideremus ea, quae condimenti titulo assumuntur, inter illa invenimus talia, quae cuti applicata illam eroderent; uti acerrima aromata, allium, raphanus rusticanus &c. Unde miramur, non saepius ab his inflammari ventriculum & intestina; & procul dubio frequentius haec nocerent, nisi mucus blandus defenderet horum viscerum latera, & sitis ab his assumtis excitata copiam aquosi potus posceret, quo diluitur & enervatur nimia talium assumtorum acrimonia. Videantur & illa, quae ad §. 586. *a.* habentur.

Medicamenti, veneni. Quamvis haec primo ventriculum afficere soleant, & ideo de illis ad §. 951., ut causis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copiosioribus permista in illum minus agunt, sed postea in intestina propulsa, & valvulosis horum jugis irretita manent diu eidem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum est, resinam ex gialappae radice paratam, dum a calore mollescit, omnibus

nibus obviis corporibus pertinacissime adhaerere, & simul satis acrem esse, unde a medicis frequentius observati fuerunt dolores molesti abdominis, & hypercatharses periculosae ab hoc remedio, nisi prius diu cum saccharo trita, vel cum vitello ovi subacta suam tenacitatem deposuerit. Similia & a Colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longe magis ab arsenico & aliis acribus venenis, de quibus videatur saepius jam laudatus *VVepferi de cicuta aquatica* tractatus.

TUM ETIAM AB ACRI PUTRIDA &c. Ad §. 719., ubi de diarrhoea febrili agebatur, patuit ex diversis corporis locis ad intestina posse venire materiam, quae per alvum excernitur, illamque admodum variam esse. Quin imo Cholera docet, omnes humores totius corporis, subito satis in intestina ruere, magno cum impetu, ita ut robustissimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & a mera inanitione saepe convulsiones sequantur, venenata quasi vi fuso toto sanguine, & per vasa meseraica in ventriculum & intestina expulso: Dum enim ex hoc morbo resurgunt aegri, debiles, pallidi, exhausti omnino apparenr. Si ergo alicubi in corpore stabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichorosi &c. copia, illud ad intestina delatum acrimonia sua illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atrae bilis turgentis & motae inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum recensentur §. 1104., & pessimum scorbutum similia etiam mala facere, ad §. 1151. 4. notatur, de quibus postea dicetur.

CONVULSIONE INGENTE PRAEGRESSA &c. Notum est ex Physiologicis, in intestinis esse mirabilem illum motum vermicularem, peristalticum dictum, per quem ingesta ad latera intestinorum apprimuntur, & successive emulgentur, omni solubili per vasa lactea & venas meseraicas resorpto, tandemque exsuccae faeces ad intestinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris musculosis intestina ambientibus hunc motum perfici pariter constat, illumque diu post mortem adhuc superesse, & silentem jam calore, vel & irritando intestina, excitari denuo posse (vide Commentarium §. 648.) Simul ibidem varia experimenta recensita fuerunt, quae docent, acria applicata intestinis spasmos excitasse in his fibris muscularibus, per quos intestinum constringeretur validissime, non tantum in loco cui acre applicatum fuerat, verum etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore sic constricta fuisse intestina, ut omnis transitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente facto confirmavit *Peyerus* (*d*).

Acria ergo ingesta, vel ex aliis corporis locis ad intestina delata, possunt & convulsionem talem facere, sicque & hac ratione intestinorum inflammationem producere.

Verum quandoque & tales spasmi fiunt in intestinis ab aliis longe causis, quae ad cognitas acrimoniae classes reduci nullo modo possunt. Illud latens morbosum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquisita illa podagrae tormenta facit, si ex imprudenti medela, vel effoeti corporis languore,

(*d*) Pareg. Anatom. Exercit. 1. Cap. 1x. pag. 47.

ad solita loca deponi impeditur, saepe in visceribus abdominalibus horrendos spasmos excitat (vide §. 1273.); unde sic stringuntur intestina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, subita & lethalis gangraena sequatur. Verum quidem est, & hic acrimoniam culpari adhuc forte posse, dum ligamenta, tendines, membranae, a Podagra diuturna in calcem convertantur. Verum in hystericis & hypochondriacis a solo motu spirituum perturbato nasci tales spasmos, in visceribus aeque, ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum est. *Sydenhamus* (*e*), qui optime hos morbos tam varia sub specie latere, & minus peritos fallere monuit, notavit, quandoque & Iliacae passioni similia symptomata producere. Verum quidem est, quod Icterum periodicum a calculis vesicae felleae natum confuderit cum illis doloribus, qui a simplici spasmo absque hac causa fiunt; sed tamen diserte notat, & saevissimos tales dolores observatos fuisse in hystericis & hypochondriacis absque Ictero sequente, & remediis antihystericis feliciter curatos fuisse. Multi homines sunt, qui pavimento lapideo frigido diu insistentes, ilico molesta tormina in abdomine sentiunt, uti alia occasione ad §. 650. 3. notavi; ubi & plura habemur, quae docent, convulsiones tales intestinorum, flatus creantes, excitari posse, & sanari, dum causae & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. NAta his locis, contrahit intestina; cavitatem claudit; transitum appulsi impedit; fistulam loco obstructo altiorem, ipsemque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutissimum, ardentem, fixum, creat, perque omnem inflammatum locum extendit; convulsiones violentas, ubi appulsis irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus musculis; alvum claudit; vomitum excitat ingestorum, & appulsorum, citius, tardiusve post assumtionem, prout superius, vel profundius haesit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima; ileum; volvulum; abscessum; gangraenam; scirrhum; cancrum; febrim acutissimam; debilitatem ex dolore acerbissimo summam; mortem citissimam, producit.

Intestina humana longe alio modo se habent in vivente, ac suadere videretur saepe cadaverum inspectio: ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conspiciuntur. Verum docuerunt vulnera abdominis, & vivorum animalium sectiones, intestina sana, imprimis tenuia, solida satis esse & crassa in sua substantia, & angusta tantum cavitate praedita, quae adhuc a jugis dependentibus, & extremis vasorum prominentibus in tunica villosa multum minuitur, ne ingesta nimis cito dilaberentur.

Ho-

(*e*) In Dissertatione Epistolari ad Gulielmum Cole pag. 488. & Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

Homines multi intra unam alteramve horam plures libras aquae spadanae potant, & ne gutta quidem per alvum exit; unde probatur evidenter, naturaliter satis angustum esse intestinorum cavum. Ubi ergo inflammatorius tumor nascitur in quodam intestinorum loco, non mirum, integre claudi illud spatium ita, ut nihil transmitti possit. Accedit, quod dolor acutissimus, inflammationis intestinorum comes, validissimo spasmo faciat contrahi intestinum in loco dolente, uti pluribus probatum fuit paragrapho praecedenti. *Ruyschius* (*f*) in cadaveribus hujus morbi causam aliquoties invenit esse tantam coarctationem, ut nihil transire potuerit. Neque hoc mirum videbitur, si consideremus in Coryza leviter inflammatam membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aërem omnino ducere possit homo.

Tali ergo obstaculo nato, quod omnem transitum impedit, sistuntur ad hunc locum omnia ingesta; aër libere transire non potens, rarescens, distrahit illam partem intestini, quae inter locum inflammatum & ventriculum haeret; imo & ipsum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eadem causa manente, redeunt continuo iidem effectus, uti antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fusius explicatum fuit. Quandoque & in pluribus simul intestini locis talis morbus haeret, uti cadaverum hoc morbo defunctorum sectiones docuerunt; tuncque inter bina loca contracta interceptus aër deglutitus, vel ex contentis intestinorum fermentantibus aut putrescentibus genitus, calore corporis rarefactus, horrendum in modum distendere potest intestinalem fistulam cum summo dolore; sicque ab hac distractione nova denuo inflammatio nasci poterit, unde dolor, prius in uno vel altero loco haerens, per abdomen dispergitur latius. Vidit *Ruyschius* [*g*] in puellae, talibus doloribus enectae, cadavere coli illam partem, quae rectum intestinum nominari incipit, adeo enormiter extensam, ut omnia abdominis viscera occultaret. Patet satis, quam enormes dolores a tanta distractione partium adeo acuti sensus fieri debeant. Plura similia enormiter tumentium intestinorum exempla apud *Bonetum* (*h*) videri possunt.

Verum ubi assumta per motum peristalticum appelluntur ad locum inflammatum, illumque urgent, tunc augetur quam maxime dolor. Ideo licet dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit (*i*) dicens: *Subinde remittitur dolor, mox recrudescit paroxysmus, quem aeger praesentiens, vultu miserabili atque ejulatu, ceu praesentem exhorret & aversatur*. Saepius & idem illud in aegris observavi, & videtur hoc fieri vel a contentis intestinorum cavo cibis potibusve, vel a flatibus ad locum inflammatum usque propulsis. Dum enim in vivis animalibus dissectis examinamus motum illi peristalticum, vermicularem dictum, quia uti vermes, annulis corpus suum constituentibus successive contractis, progrediuntur, ita & intestinorum fibrae orbiculares successivo ordine con-

M 2 tractae

(*f*) Observat. Anat. Chirurg. 91. pag. 85. (*g*) Ibidem Observ. 92. pag. 86. (*h*) Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 214. (*i*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

tractae promovent contenta per fistulam intestinalem; hac lege, ut ubi per aliquod spatium propulsa fuerint haec contenta, simili motu sed retrogrado iterum retropellantur per aliquam intestini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior sit motu retrogrado: sicque sensim haec per totam intestinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc transitu omne solubile inde per venas bibulas intestinorum exhauriri possit. Ubi ergo per motum peristalticum contenta appellunt ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum haec iterum retro urgentur, minus dolent. Praeterea videmus in vivis animalibus motum peristalticum per aliquot minuta cessare quandoque, dein iterum renovari: ex quibus intelligitur ratio hujus phaenomeni in hoc morbo.

Verum a tali irritatione convulsiones fieri in diaphragmate & musculis abdominalibus, atque inde nauseam & vomitum excitari, patet ex illis, quae ad §. 642. & §. 656. dicta fuerunt; imo & ad §. 656. dictum fuit, a pertinaci vomitu vicissim & Ileum produci. Citius autem vel serius evomentur assumta, prout haec inflammatio majori vel minori distantia a ventriculo sedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

Flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima. Ad paragraphum praecedentem jam notatum fuit, experimentis certis constitisse, quod irritatione facta in quodam loco intestini, non tantum contraheretur ille locus, sed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulo post, solutis his spasmis, inclusus aër cum sono levi & murmure per intestina oberrans borborygmos facit, donec paulo post renoventur illi spasmi, simulque dolores. Cum autem inflammatio nata in quadam parte intestini, si durat morbus, se latius dispergere soleat, patet satis, quam enormes dolores fieri debeant, dum a flatibus distrahuntur partes illae inflammatae. Notavit haec symptomata in hoc morbo *Aretaeus* (*K*), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (*l*) observaverit, sub initio morbi non ita certo ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diversis locis intestini talis contractio fit: verum ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quasi figitur dolor, & atrocissimus evadit, saepe nullo modo remittens, donec gangraena nata subito omnem dolorem tollat. Apparet simul, quare tunc fiat alvi adstrictio, omni omnino transitu impedito.

Ileum, volvulum. Ubi inflammatio intestinorum omnem transitum impedit, tunc vocatur Ileus; ita enim *Galenus* (*m*) definivit: *Ileus est phlegmone intestinorum, ita ut nec flatus nec stercora exeant, tormina sequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles*. Unde alibi (*n*) huic affectioni proprium & in-

(*K*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*l*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259. (*m*) Defin. Med. N. 273. Charter. Tom. II. pag. 264. (*n*) Comment. in Aphor. 10. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 296.

inseparabile dixit, ut nihil deorsum subeat; vomitum autem non semper adesse, sed tantum ubi perniciose aegrotant. Similia & de hoc morbo habet *Hippocrates* (*o*) dicens: *Resiccatur enim simul intestinum, & constipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranseant, sed venter durus sit, & vomat interdum*. Unde Ilei nomen ἀπὸ τοῦ εἰλεῖν optime deduceretur, quod coarctare, cogere, concludere aut in arctum reducere significat. Ubi vero idem vocabulum cum adspiratione εἱλεῖν scribitur, tunc potius significat vertere, volvere, implicare, insinuare. Atque sic a revolutione flatuum per angustos superiorum intestinorum anfractus hunc affectum *Aretaeus* (*p*) vocavit εἰλεὸν ; & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur desumtum fuisse. *Celsus* (*q*) tamen simpliciter tenuioris intestini morbum vocavit, & Graecam vocem εἰλεὸν sine adspiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verum in capite sequenti de plenioris intestini morbo agens (*r*) dicit: *Intestinum verti videtur*, quod accedit potius ad significationem ejusdem vocis, quando cum adspiratione scribitur. Forte & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut *Caelius Aurelianus* [*s*] habet, aegri tales convolvi ac torqueri intestina sua sentiant; vel quod prae *vehementia dolorum supra eas partes, quae patiuntur, aegrotantes arcuati convolutique plicentur*. Videmus enim miseros illos acerbissima haec tormenta lenire conantes, dum antrorsum flexo corpore quasi convolvuntur. Postea imprimis videtur volvuli nomen retentum fuisse, quod crediderint multi, violentis illis spasmis intestina sic convolvi, & complicari, ut proprium cavum angustarent, vel & integre clauderent; vel potius quando intestini pars contracta proximam dilatatam ingreditur, quam & vocaverunt introsusceptionem intestini. Vix enim concipi potest, quomodo intestina, mesenterio annexa, ita circumtorqueri possent, ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto prius mesenterio, quod *Ruyschius* (*t*) se semel atque iterum vidisse testatur, adeoque nexu illo soluto, hoc quidem fieri posset; verum tunc a gangraena mesenterii jam mors sequeretur, antequam hoc fieret, cum ejus laesiones adeo periculosae sint, uti antea ad §. 170. 3. probatum fuit. Illae vero introsusceptiones intestini frequenter observatae fuerunt in cadaveribus, ubi intestinum spasmo contractum, hinc tenue & angustum redditum, in contiguam ejusdem intestini partem ingreditur saepe ad notabilem longitudinem, sicque liberum transitum per cavum intestini intercipit. Bis hoc publice demonstravit *Ruyschius* (*u*). Pluribus in locis intestina tenuia sic involuta vidit in cadavere puellae, convulsionibus mortuae *Willisius* [*w*], ita ut *partis unius superficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intrusa & alte recondita*. Absque ratione ergo *Helmontius* [*x*] volvulum intestinorum impossibilem esse dixit, dum in ditissimo cive Antuerpiensi (qui

(*o*) De morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*p*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18. (*q*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. (*r*) Ibidem. pag. 223. (*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 235. (*t*) Observat. Anat. Chirurg. 91. pag. 84. (*u*) Ibidem pag. 85. (*w*) Patholog. Cerebri Cap. VIII. pag. 107. (*x*) De flatibus §. 30. & seq. pag. 339.

octoginta mille libras sanaturo obtulerat, dimissis veredariis quoquoversus) ideo intra hebdomadam exstincto, inveniebatur post mortem durum stercus in gracili intestino ad sedecim digitorum distantiam ab intestino caeco. Nemo negat ab infarctis immeabili materia intestinis hunc morbum nasci posse, sed temere inde concluditur, hanc causam solam & unicam esse. Verum quidem est, quod consideranti intestinorum cum mesenterio nexum mirabilem, eorundem glabritiem summam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutuus intestinorum ingressus. In cadaveribus difficulter efficere possumus, ut intestini pars proximam ingrediatur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabitur. In brutorum viventium adhuc intestinis incassum tentatum fuit morbum hunc imitari (*y*). Interim autopsia docuit, hoc factum fuisse, imo frequentius, quam vulgo credi solet, uti pluribus fide dignissimis observatis probatur in pulcherrima illa dissertatione: imprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, uti Eruditissimus auctor monuit, & ipse aliquoties vidi. Distinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum: Perfectus erat, quum portio intestini, una cum mesenterii parte sibi adhaerente, subierit proximam a morbosa causa ampliorem redditam: Imperfectus dicitur, dum pars a mesenterio aversa proximam partem ingrediatur, reliqua parte, mesenterio annexa naturaliter adhucdum explanata. Ad satis magnam longitudinem intestinum contractum sic ingredi posse partem proximam *Peyerus* [*z*] docuit, inveniens partem susceptam quatuor digitos transversos longam fuisse. Neque semper superior pars inferiorem ingreditur, sed & contrarium observatum fuit. Mesenterium autem in perfecto volvulo semper simul ingreditur, sicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem suscepti intestini. Vidit autem manifeste *Peyerus* (*a*) in lacessitis ranae viventis intestinis sic volvulum nasci, dum quaedam loca ampliora vicinas intestini portiones intra se recipiebant, & sinu suo absconditas aliquamdiu detinebant, donec fibris se denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo suo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & causam: credibile enim admodum videtur, absque dolore insigni non fieri & hanc intestini contractionem, & contracti intestini una cum parte mesenterii annexa ingressum in vicinam partem dilatatam: cessant autem haec tormina, dum iterum evolvuntur intestina, redeunt ab eadem causa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio saepe dolores illi acerbi per intervalla tantum affligant: ubi vero susceptum intestinum ad tantam longitudinem ingressum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvi nequeat, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco semper persistens. Optime id notavit *Sydenhamus* [*b*] de hoc morbo agens: ita enim habet: *Sub initio hujus morbi non ita*

certo

(*y*) Videatur de his Cornel. Henr. Velse Differt. Inaugural. de mutuo intestinor. ingressu &c. Lugd. Batav. 1742. pag. 2. 3. &c. (*z*) Parerg. Anatom. Exerc. I. Cap. IX. pag. 46. (*a*) Ibidem pag. 47. (*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

certo ad unum aliquod punctum determinatur dolor, atque in ejusdem progressu, neque alvus ita pertinaciter catharticorum vim eludit; quo autem magis augetur dolor, eo obstinatius in puncto figitur, vomituritio succedit frequentior, & major alvi adstrictio. Notat autem, quod pergente hujus morbi atrocia motus peristalticus omnino invertatur, omnia remedia cathartica data fiant ilico vomitoria, imo enemata injecta & suppositoria ano immissa cum faecibus alvinis per totam intestinorum longitudinem sursum lata, vomitu rejiciantur (*). Stercoraceam illam vomitionem & medici antiqui observaverunt in hoc morbo (*c*), & tanquam funestum praesagium damnaverunt. Fuerunt clari viri, qui illam inversionem motus peristaltici negaverunt, credentes sufficere ad hanc rem diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam actionem, quae excitabatur, dum a ventriculo ad morbi sedem in intestino usque, intercepta libera via, repleta omnia forent: stercoraceum autem illum odorem produci a mora contentorum in ventriculo & intestinis. Verum stercus proprie dicendum tantum in crassis intestinis invenitur, in tenuibus naturaliter nunquam, & in morbis forte rarissime. Vidi chronica talia mala, ubi scirrho impediente viam, aegri vix unquam alvum deponebant, sed post quatuor, quinque, imo octo dies oriebatur summa anxietas, & removebant omnia, quae toto hoc tempore sumserant, nec apparebat stercoreus ille odor in his, quae vomitu rejiciebantur. Excussa hac gravante saburra commode valebant, appetebant, reficiebantur ab assumtis, donec simili temporis intervallo idem vomitus rediret: & per plures annos tale malum toleratum novi. Nec contrarium evincere videntur illa experimenta, quae ligando intestinum tenue in vivis animalibus facta fuerunt (*d*); nam in his non potuerunt transire illa, quo inter anum & ligaturam in fistula intestinali haerebant: neque inde explicari poterit, quomodo clysmata injecta vomitu excussa fuerint, uti certissime in ileo factum novimus; nam & probatissimi auctores hoc observaverunt, & ipse manifeste vidi. Difficile forte videbitur, quomodo ex crassis contenta venire possint in Ileum intestinum; uti etiam quomodo locum illum, ubi volvulus haeret, superare potuerint. Verum si consideretur inverso hoc peristaltico motu Ileum evacuari, caeci finem urgeri quam maxime, & latera ejus distrahi, apparebit & hoc fieri posse. Si autem in volvulo pars superior intestini inferiorem in se susceperit, non est interclusa via penitus retrogrado motu propulsis intestinorum contentis. Difficilius procul dubio hoc contingere poterit, ubi pars inferior dilatata susceperit superiorem: sed notandum, quod stercoraceus ille vomitus soleat fere tantum contingere, dum in pessimo statu versatur aeger, & gangraena jam adest, vel saltem brevi sequetur: notum autem est partes inflammatas tensissimas flaccescere, dum inflammatio in gangraenam mutatur. Unde & *Hippocrates*

M 4 &

(*) DiemerbroeK Anatom. Lib. I. Cap. VIII. pag. 36. (*c*) Hippoc. de victus ratione sanorum Lib. III. Cap. VII. Charter. Tom. VI. pag. 487. Galen. de locis affectis Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 509. Aeginet. Lib III. Cap. XLIV. pag. 45. versa. (d) Acad. des Sciences l'année 1713. mém. 470.

& *Galenus* in locis modo citatis monent, raro vel nunquam emergere Ileo correptos, si stercus vomuerint.

Abscessum, gangraenam &c. Omnes inflammationis effectus sequi hic posse, satis patet. Sed acutissima febris, intestinorum inflammationem comitans, nisi statim efficaci medela succurratur, brevi gangraenam lethalem facit, dum in constrictis spasmo partibus, valide simul inflammatis omnis influxus & effluxus vitalis humoris subito tollitur. Verum & acerbissimus dolor (ob quem miseris aegris his mori beatum esse dixit *Aretaeus* (*e*)) febrim auget, gangraenam accelerat [vide §. 226.]. Unde alio in loco manifeste indicat, quosdam sola doloris intensitate cito mori (*f*), aliis intestinum suppurari, nigrescere, putrefactum excidere, atque ita aegros deficere. Ideo & mediocris volvuli symptomata tantum recensuisse videtur, ratus in vehementissimo volvulo, inter morbi initium & mortem mox secuturam, praeter enormes dolores nihil observari a medico posse. Simul vires etiam in robustissimis hominibus ilico solvuntur; unde & *Aretaeus* inter mediocris volvuli symptomata talem virium resolutionem (*ἔκλυσιν*) recenset. Verum antea ad §. 661., ubi de debilitate febrili agebatur, dictum fuit, noxios humores, aut & venenata in primis viis haerentia, omnes vires prosternere quam citissime: & videmus in sanissimis paulo ante hominibus, ab hernia incarcerata inflammato intestino, mox omnes vires labascere. Unde videtur nervosissimis his partibus talis proprietas inesse, ut male affectae statim illam partem corporis mutent, unde virium animalium & vitalium integritas & constantia pendent. Hujus rei causa a priori forte difficulter explicari posset, sed sufficit medico per fideles observationes facti veritatem cognoscere.

Hinc intelligimus rationem, quare quandoque, licet rarius, in infantibus subito mortuis inveniatur volvulus, absque ullo inflammationis aut gangraenae natae indicio [*g*]. In his enim, ab acerbitate doloris ilico convulsis, dum ab acri contento intestina irritantur, mors sequitur, antequam inflammatio nasci potuerit. In adultorum vero cadaveribus, hoc morbo defunctorum, semper, quantum novi, inflammationis signa inventa fuerunt, vel saltem talia, quae ex inflammatione, ut causa, sequuntur.

§. 961. QUamdiu in gradu inflammatorio subsistit, doloris Iliaci nomine imponit incautis, frigori, flatui, vento, periculoso successu adscribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu funestissimo.

Cum saepe oriantur molesti abdominis dolores absque inflammatione praegressa, imprimis in talibus, qui genus nervosum admodum mobile habent; & quidem a levibus saepe causis, frigore pedum &c.; & flatibus explosis seden-

(*e*) De curatione morborum acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (*f*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 18. (*g*) Vide Cornel. Henric. Velse dissertat. ante citatam.

sedentur haec mala saepe satis cito; ideo statim fere omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, sive flatus discutientia, quae omnia calefacientem vim possident. Videmus jam apud antiquos medicos calida talia remedia data fuisse, quae κόλικα vocabantur. Tale remedium *Celsus* (*h*) laudat a *Cassio* inventum, quod acria satis aromata continet, *piper longum & rotundum*, *costum &c.*: Verum optime hoc laudat in morbo intestini plenioris, de quo dicit: *In plerisque post frigora cruditatesque oritur, deinde quiescit; & per aetatem saepe repetens sic cruciat, ut vitae spatio nihil demat*. Ex qua descriptione satis patet, hunc morbum non fuisse inflammatorium. Ita & *Aretaeus* (*i*) in illo casu, ubi *absque inflammatione ob corruptionem, aut validum frigus*, ileus provenerit, venae sectionem omittendam suadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat; sed simul mollia & oleosa adhibet interne & externe. Praeterea veteres medici similibus medicamentis, aquae infusis copiosae, potissimum utebantur, tuncque facile ferri possunt. Verum hodie officinae luxuriant spiritibus illis simplicibus & compositis aromaticis, cum spiritu vini paratis, qui a vi flatus discutiente laudantur, & in vulgus nota sunt. Unde raro contingit medicum in his morbis vocari, antequam aegri copiam similium sumserint: facile autem patet, quam immaniter malum augeri debeat, ubi intestinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octava hora jam lethalem Ileum, dum sex uncias spiritus ex seminibus levistici destillati miser aeger hauserat. Hinc multi pereunt, qui forte servari potuissent. Quinimo, licet a solo spasmo absque inflammatione dolor abdominis oriatur, minime tutum est audacter similia sumere, quia semper periculum est, nisi subito levent, quod pessime nocere possint. Licet enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulsionem tamen intestinorum, flatus creantem, inflammatio facile sequi poterit, uti ad §. 959. patuit. Longe tutius est leniora talia aromatica remedia, ut semina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquae infusa dare; tunc enim vix nocebunt unquam: Verum ubi ex signis novimus, inflammationem adesse, tunc etiam ab his abstinendum est.

§. 962. COgnoscitur autem facile pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; siti ingente, calore magno, pulsu duro, dolore igneo, urina flammea, debilitate subitanea.

Quam maxime ergo attendendum ad signa, quae inflammationem in hoc morbo praesentem docent; quae satis evidentia sunt, ita ut peritus medicus hic falli nequeat. Ubi ab inflammatione fit hic morbus, tunc solet febris plerumque praecedere, quae per horas aliquot tantum affligens in hunc morbum desinit; uti *Sydenhamus* (*K*) optime notavit: idemque in pleuritide, angina, aliisque morbis inflammatoriis, pariter observatum fuit; nempe febrim per aliquod tempus praecedere, & dein sequi

(*h*) Lib. IV. Cap. XIV. pag. 223. 224. (*i*) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 105. (*K*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

sequi inflammationem in hac illave parte corporis. Ubi vero absque febre praegressa intestinorum convulsio saevos dolores produxerit, tunc, inflammatione nata, febris sequitur. Simul tunc adsunt omnia illa symptomata, quae & febrim acutam continuam & inflammationem comitari solent: sitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate summa in hoc morbo ad §. 960. dictum fuit. Verum omnia haec symptomata adsunt in initio morbi; & cum subito in perniciem tendat, nisi succurratur ilico, mutantur, & cito in contraria fere abeunt: calori magno succedit frigus, dolor cessat, pulsus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optime *Aretaeus* [*l*] notavit. Adest quandoque tanta constrictio ani, ut clysma injici nequeat; quod symptomata pariter *Aretaeus* [*m*] notavit, uti & *Hippocrates* (*n*). Ex his videtur etiam intelligi posse, quare in alio loco [*o*] legatur: *At si, remisso volvulo, febris illum prehenderit, desperatus est, fortassis enim etiam soluta alvus inferior interficiet.* Si enim a spasmo valido volvulus natus perstiterit diutius, sequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, sed cum citissime tunc soleat gangraena sequi, remittit, imo integre cessat dolor brevi, & tunc, gangraenoso intestini affecti loco non amplius resistente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur aeger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, sed ob gangraenam intestini, uti postea ad §. 969. dicetur.

§. 963. SI flexum Coli occupat (959.), facit Colicum dictum dolorem; si Recti intestini ultima infestat, tum pro haemorrhoidibus coecis haberi solet: solvitur dysenteria blanda subcruenta biliosa.

Quamvis observata practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus intestinis obtinere frequentius, tamen & per totum crassi intestini tractum fieri posse, & fabricae similitudo suadet, & observationes evicerunt omnino. In colo intestino volvulum invenit *Ruyschius* (*p*). In cadavere pueri, ex gravissima Iliaca passione mortui, invenit *Hildanus* [*q*], intestinum caecum contractum in intestinum ileum se insinuasse, illudque adeo obturasse, ut nihil ex tenuibus intestinis in colon venire posset. Findebat intestinum ileum, ut eximeret caecum, quod invenit ubique inflammatum & tumidum, & in fundo coeci scirrhum exulceratum vidit. Imo affirmat, se plura cadavera hoc morbo defunctorum inspexisse, semperque invenisse principium & originem hujus morbi fuisse circa intestinum caecum: hinc existimabat, valvulam *Baubini*, inflammato caeco intestino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in crassum intestinum venire posset; unde & in Ileo distento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangraena & sphacelo corripiebantur. Verum

(*l*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 18. (*m*) Ibidem. (*n*) De Affectionibus Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 626. (*o*) Hippocrat. de Morbis Lib. III. Cap. xiii. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*p*) Adversar. Decad. 3. pag. 17. (*q*) Observat. Chirurg. Cent. I. N. 61. pag. 49.

rum ante dicta satis evincunt, & in aliis locis originem hujus mali observatam fuisse; & videtur *Hildanus* ex singulari observatione nimis properasse ad statuendam perpetuam incipientis hujus morbi sedem, imprimis cum ipse fateatur, tetram adeo mephitin spirasse cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exacte omnia considerare. In cadavere hominis diu multumque colicis doloribus, inferiorem praecipue abdominis partem infestantibus, laborantis, inventum fuit caecum intestinum in pelvim descendisse, ibique cum superiori parte intestini recti firmiter concrevisse: ab hoc loco sursum reflexa progredientis intestini pars angulum valde acutum cum caeco faciebat, & dein consueto modo sub hepate ascendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique descendebat more solito & terminabatur in intestinum rectum. Verum in loco cohaesionis, & in vicinia, caecum & rectum erant gangraenosa, & ulcus, digitum mediocrem facile admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi caecum cum recto concreverat (r). Constat ergo certissimis observatis, & in intestinis crassis eundem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur universali nomine Ilei omnes hos morbos descripsisse. Apud *Aretaeum* [s] tamen haec pulcherrime distinguuntur, qui optime notat, varias saepe partes corporis accusari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illave parte hujus intestini morbus haeret. *Dolor modo ad costas usque ascendit, quando & speciem pleuritidis prae se fert [si quidem & isti febricitant] modo sub spurias costas huc & illuc, ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & Ilia quandoque dolent: colon enim praegrande, & quoquoversum circumvolutiones faciens.* Imo & notat illa symptomata, quae aegros infestant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. *Quidam sunt etiam, quibus & in sacro osse dolor inhaerescit, & in femoribus, & in testium cremasteribus.* Quamvis autem, intestino recto inflammato, & colum vesicae, & adiacentia his feminum receptacula, affici posse videantur, tamen dolor ille femorum & testium potius ad nephritici mali signa pertinet, uti postea §. 993. dicetur. Monuit autem *Galenus* [t], coli vehementem dolorem a medicis quandoque renibus affectis adscribi, & vicissim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Fatetur interim ipse, hunc errorem facile contingere, nec tamen aegris periculosum esse, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum distinctio difficilis est, quo tempore neque magnam praesidiorum differentiam ipsi requirunt.* Et postea subjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum est damnum nobis evenire, quod in primo horum morborum insultu difficulter illos discernamus; tunc enim neque externis, neque internis, differentibus egent auxiliis, sed sufficiunt ea solum, quae dolorem leniant.* Quaenam signa distinguant nephritidem a dolore colico, postea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Alterum, quod notandum est in crassorum intestinorum inflammatione,

(r) Philosophical Transactions N. 422. pag. 236. Abridgem. Tom. VII. pag. 517.
(s) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 19.
(t) De locis affectis Lib. VI. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 508.

ne, hoc est quod facilior sanationis spes affulgeat; unde *Aretaeus* (*u*) dixit: *In hoc malo periculum tanto levius est, quanto colon tenuibus intestinis carnosius, crassius, & noxae tolerantius est*. In eadem opinione fuit & *Celsus* (*v*): ita enim habet: *Intra ipsa vero intestina consistunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore est. Prior acutus est: insequens esse longus potest*. Voluit autem hunc morbum praecipue circa intestinum caecum haerere, & ideo in dextra magis parte dolores observari statuit. Cum autem crassa intestina accumulandis & diu saepe retinendis faecibus destinata sint, hinc distentionem a retentis absque magna noxa ferunt, nec turbatur tam cito reliquorum intestinorum actio, si obstaculum in crassis intestinis natum fuerit. Praeterea per clysmata injecta ad locum affectum apta remedia facile pervenire poterunt; adeoque patet, merito haberi inflammationem in crassis intestinis minus periculosam, & facilius curabilem, quam si in tenuibus intestinis idem morbus fuerit.

Ubi autem rectum intestinum inflammatur, tunc similia oriuntur symptomata, ac dum vasa haemorrhoidalia, crasso sanguine turgida, intestini recti cavum arctant, vicina comprimunt, faecibus alvinis viam praecludunt, cum tenesmo tamen continuo & molesto alvum exonerandi. Unde apparet, saepe illud malum haberi pro haemorrhoidibus caecis, quae dicuntur adesse, dum omnia symptomata, haemorroides tumentes comitari solita, aegrum infestant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, sed varicosa vasa intus latent. Accedit, quod ab haemorrhoidibus tumentibus saepe & inflammetur intestinum rectum. Neque ille error multum nocebit, cum similem medelam fere poscat uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validae comes, praecipuam distinctionem hic faciet. Cum autem in viris collum vesicae intestino recto contiguum sit, & illud irritatum stranguriam molestam facit saepe; quod & *Hippocrates* (*x*) monuit: verum & idem malum ab haemorrhoidibus caecis tumentibus fieri, quotidiana observata testantur; imo & integram urinae suppressionem ab eadem causa natam fuisse novi, quae ruptis vasis tumentibus, & sanguine copioso per anum excreto, sanabatur statim.

Patet satis, adhuc facilius curabilem esse inflammationem intestini recti, quam coli, cum & topicorum efficacia, imprimis balneorum & fomentorum, hic immediate loco affecto applicari possit, & diutius absque vitae periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus intestinorum tractus morbo vacat. Ubi autem soluta materies inflammatoria per vasorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, sed cum dolore & molestia; hinc dicitur solvi dysenteria, sed blanda, subcruenta & biliosa: similis enim tunc exit materia a loco inflammato, ac per sputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiae morbosae; de qua re videantur illa, quae ad §. 830. habentur. Cum autem intestinum rectum copioso muco oblinatur, ut faeces commodius exire possint, & ille mucus, inflammato hoc intesti-

(*u*) In loco modo citato. (*v*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. & Cap. XIV. pag. 223. (*x*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

testino & irritato, copia magna simul exire solet; quod idem in aliis partibus corporis, muco naturaliter madentibus, obtinere videmus, si inflammatione corripiantur. Notum v. g. est quanta copia muci excernatur, dum tonsillae, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur: de qua re vide §. 805. Molestissimum in hoc affectu symptoma est tenesmus, quod & *Hippocrates* (*y*) notavit, dicens: *Si rectum intestinum inflammetur, & dolor prebendat & febris, & ad alvum exonerandam crebro desideat, nihilque dejiciat, & a pituita videatur anus procidere, interdum etiam urinae stillicidium prebendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum intestinum incubuerit.* Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit *Hippocrates* (*z*), tenesmum in dysenteriam transire; ubi nempe, inflammato recto intestino, tenesmus oritur, & dein morbus per blandam & subcruentam dysenteriam solvitur. Uti etiam, quare alibi (*a*) monuerit, *in tenesmo sanguinem & mucum secedere;* & paulo post addat: *Ac fit quidem ex iisdem, a quibus & dysenteria: verum imbecillior, & brevis, & non lethalis.* Notandum enim, dysenteriam molestam quidem esse, sed non semper noxiam; imo quandoque salutarem, si nempe morbosa materia evacuetur, quod in genere notavit *Hippocrates* (*b*) dicens: *Hujusmodi enim egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturniore tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.*

Sic expensis illis, quae spectant diversitatem in hoc morbo, prout varia intestinorum loca occupat; sequitur, ut videamus illa, quae ad curationem requiruntur.

§. 964. Simulac noscitur praesens per signa (959. 960.) in eo statu statim, maximo molimine tentanda sanatio, quae acquiritur 1. missione larga, & repetita sanguinis, ut in pleuritide (890.). 2. assiduo injectu clysmatum laxantium, diluentium, antiphlogisticorum, saepe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu assiduo calido eorundem, additis prudenter opiatis, & iis, quae causae singulari compertae (959.) adversa sunt. 4. fomentis ex similibus toti abdomini applicatis, maxime ex junioribus, vivis, validis, sanis, animalibus impositis. Atque 5. interim caute cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu persistendo in usu horum, donec omne malum sedatum sit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intolerabilis, & gangraenae, subito lethalis, ingens discrimen, effi-

(*y*) De Fistulis Cap. v. Charter. Tom. XII. pag. 143. (*z*) De Morbis Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533. (*a*) De Affectionibus Cap. VII. ibidem pag. 628. (*b*) Praedictionum Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

efficacem & promptam medelam postulant; hinc cito debent omnia adhiberi, quae ratio & usus docuerunt in hoc morbo prodesse posse.

1. Quam efficax remedium sit in inflammationis curatione sanguinis missio, jam saepius dictum fuit; & unanimis optimorum medicorum consensus hujus auxilii usum probat. Verum optime *Aretaeus* [c] in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum esse, nisi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adaequatum est; unde jubet, venam in cubito aperiendam esse lato vulnere, ut multus subito sanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim merito dolorum acerbitatem agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, si, in animi deliquium lapsi, post validam sanguinis evacuationem, aegri per pauculum temporis spatium illos cruciatus non sentirent, licet nondum causa morbi remota foret. Verum audacem hanc sanguinis missionem tunc tantum laudavit *Aretaeus*, ubi constiterit, causam morbi esse inflammationem; si enim absque hac fuerit, tunc venae sectionem omittendam esse voluit. Interim tamen, si a mero spasmo ortus hic morbus fuerit, nisi subito levetur antispasmodicis aliisve demulcentibus remediis, metuenda est inflammatio, ut morbi jam facti sequela; adeoque & tunc utilis erit venae sectio, sed moderata magis copia. Quin imo, uti ad §. 141. dictum fuit, *Galenus* largam sanguinis missionem laudavit non tantum in febribus ardentissimis, & maximis inflammationibus, verum etiam in doloribus vehementissimis. Si ergo ingens dolor urget, absque febre acuta comite, aut magno calore, tamen & sanguinis missio conducet ad praecavendam inflammationem, quae semper sequetur, si pergat morbus. Testatur enim *Celeberrimus Simson* (d), se magnum numerum aperuisse cadaverum volvulo defunctorum, semperque invenisse validam inflammationem intestinorum. Unde merito statuitur, hunc morbum vel inflammationem ut causam agnoscere, vel illam brevi producere. Venae sectionis autem repetendae necessitas indicatur a doloris, febris, caloris, intensitate, de qua re satis copiose dictum fuit ad §. 890. 1.; ubi de pleuritidis curatione agebatur.

2. Quantum usum habeant clysmata mollia & refrigerantia ad compescendum nimium febris impetum, antea ad §. 610. dictum fuit; adeoque & hoc effectu juvare poterunt, cum inflammationis in corpore natae resolutio tunc tantum sperari possit, quando sedatus humorum motus adest (vide §. 386.). Praeterea si in crassis intestinis morbus haeserit, loco inflammato applicabuntur sic mollissima fomenta, quae & vasa infarcta laxabunt, & humores immeabiles diluent. Ubi vero tenuia intestina inflammata sunt, tunc quidem clysmata huc usque non pervenient naturaliter, sed tamen crassa intestina, repleta talibus remediis, balneum quasi praebent omnibus vicinis, adeoque & sic prodesse poterunt. Nihil enim magis juvat spasmo constrictas partes, quam emollientissimorum remediorum calida applicatio; unde simul tutissimum & efficax doloris lenimen sperari poterit [vide §. 234.]. Decoctum hordei, avenae, seminum lini & similium,

(c) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105. (d) Medical Essais Tom. V. part. 2. pag. 664.

lium, addito melle & oleo lini, sufficiunt pro hac indicatione: Unde & *Celsus* (*e*) laudavit *percolatum ptisanae cremorem cum oleo & melle, sic, ut praeterea nihil adjiciatur*. Si dolor non quiesceret, jubet, *etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare*. Quantum autem remedium sit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, a distractione partium nervosarum ortos, constitit exemplo *Galeni* ad §. 164. recensito: Unde & *Aretaeus* (*f*), stercore prius excreto, oleum calidum cum ruta injici jussit: *Illud enim si intro moretur, fomentum intestinis propitium est*. Frequenter autem haec repeti possunt, imo debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur spasmo constrictae partes. Quandoque contingit, licet rarius, tantam esse ani constrictionem, ut tubulum pro clysmate injiciendo non admittat; quod & observavit *Celeberrimus Hofmannus* (*g*). Mollissimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum sellae perforatae insidet aeger, fovere, donec laxetur.

3. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogistica remedia, quae in pleuritide laudata fuerunt, hic etiam conveniunt: verum cum inflammationem intestinorum spasmus semper comitari soleat, hinc omnium mollissima remedia hic conveniunt. Et ob eandem causam prudens opiatorum usus commendatur, cum nullum ad spasmos solvendos remedium potentius opio habeatur; uti quotidianae observationes docent. Verum haec non conveniunt, nisi prius sanguinis missio & clysmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: secus enim contingere posset, ut per opiata sopito doloris sensu, causa doloris, inflammatio nempe, destrueret, gangraena nata, partem affectam. Ita *Aretaeus* (*h*) post largam sanguinis missionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clysmata oleosa, fomenta &c., laudat anodyna medicamenta, & imprimis *ex viperis medicamentum, plus consueta portione potui datum*. Verum illud est *theriaca Andromachi*, qui *mithridatio Damocratis* viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum praeterea, quod majorem solito quantitatem hujus remedii dari jusserit, ut eo efficacius dolor & spasmus compescerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumspectum usum *Trallianus* [*i*], ubi vires robustae essent, & dolor magnus & urgens. Prudentissime autem addit, ubi vires robustae sunt; nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulsus fit debilis & intermittens, uti ad §. *969*. dicetur, sequitur gangraena, cum subita doloris acerbissimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatum illud doloris lenimen adscribitur exhibito remedio, uti & mors brevi sequens, cum magna medici infamia. *Sydenhamus* (*K*), ob summum candorem & exactissimam morborum observationem adeo aestimatus, simili methodo usus fuit: post venae sectionem liberaliorem, dabat laudanum liquidum; si vero noxii humores, vel saburra ab ingestis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat haec, ne reli-

(*e*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. (*f*) De Curat. morb. acut. Lib. II. Cap. V. pag. 105.
(*g*) Medicin. Ration. Systemat. Tom. IV. part. I. Sect. 2. Cap. XII. pag. 552.
(*h*) De curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (*i*) Lib. X. Cap. I. pag. 578. (*K*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260.

relicta nocerent; quod & *Aretaeus* suaserat. In doloribus autem vehementioribus largiori dosi & iterata usus fuit; imo alibi [*l*] dixit, quod, ubi cathartico dato post venae sectionem, dolor & vomituritio redierint, alvo manente constipata, tunc omni quarta vel sexta hora dederit paregoricum, *donec intestinis quies omnimoda inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorsum versus restituatur.* Tunc enim, spasmis his solutis, catharticum remedium alvum solvet, licet caeteroquin narcotica alvum strictam reddere soleant.

Cum autem ad §. 959. dictum fuerit, a materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri saepius, simul & eliguntur talia, quae causae acri cognitae opposita sunt. Si ab acri acido, ut in infantibus saepe fit, oriatur morbus, acidum absorbentia & enervantia exhibentur: e contra si a putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & acescentia optimum remedium exhibent, imprimis si multa aqua diluantur. Caeterum aqua, oleum, emollientia decocta omnem acrimoniam enervant, adeoque semper prosunt, etiam in illis casibus, ubi de singulari acrimoniae indole dubium est, vel ubi erosae partes sola blandissima tantum ferre possunt.

4. Omnia enim, quae prodesse possunt, simul & semel adhibenda sunt, ut levamen doloris fieri possit, & periculosae inflammationis sequelae caveantur. Quod pariter commendans *Aretaeus* (*m*) dixit: *Ubique enim quisque omnia dolorem levantia faciens juvat.* Ita & *Celsus* (*n*) laudat: *calida cataplasmata admovere, eaque imponere a mammis usque ad inguina, & spinam; ac saepe mutare.* Imo *totum hominem in calidum oleum demittere* jubet, ut omnia reddantur laxa quam maxime, & sic inducatur toti abdomini talis mollities, quae spasmo quam maxime opposita est, in quo omnia rigent: Vidi in homine, qui bidui spatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuisse, dum musculi abdominales, tetanodes facti, compresserant omnia supposita. Hinc monuit *Sydenhamus* (*o*), intestina nonnunquam quasi injecta fascia constringi. Verum ad §. 234. pluribus Veterum medicorum observatis probatum fuit, pinguia, humida, calida, optimum remedium dare ad tetanum sanandum, si rigentes & convulsae partes continuo his foveantur. Imo *Celsus* [*p*] in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, *in calidum oleum totum descendere, vel in aquam calidam, in qua foenum graecum decoctum sit, & adjecta olei pars tertia.* Pluribus observationibus probatur (*), quam pulchre profuerit balnei usus in hoc morbo.

Verum imprimis hic laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & sanis animalibus abdomini impositis habetur, ubi simul & subtilissimum exhalans de animalis corpore balneum quasi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recens mactati animalis abdomine evulsum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, sed non semper illo tempore, dum requiritur, praesto est. Catulum viventem nudo ventri accumbere

(*l*) In Schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 672. (*m*) De curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 106. (*n*) Lib. IV. Cap. xiii. pag. 222. Hippocrat. de morb. Lib. III. Cap. xiii. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*o*) Sect. IV. Cap. vii. pag. 259. (*p*) Lib. IV. Cap. iii. (*) Medical Essais Tom. III. pag. 373. &c.

bere femper jubebat *Sydenhamus* (*q*) per integrum biduum vel triduum, dum Ileum curabat.

Praeterea & *Aretaeus* & *Celfus* (*r*) laudaverunt cucurbitarum, fatis numerofarum, applicationem, abfque fcarificatione, nifi hac via fanguinem evacuare voluerit medicus; tunc enim duas vel tres percundendas effe dixit *Celfus*, per reliquas fpiritum tantum evocandum effe: de qua re videantur illa, quae de cucurbitarum ufu, & praefenti ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5. Ex omnibus, quae de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, fatis conftitit, mollia remedia, & quae, abfque acrimonia, vel motu aucto, potenti folvendi efficacia valent, hic tantum locum habere, perniciofum imprimis hic effe calidorum remediorum ufum, uti antea ad §. 961. dictum fuit. Interim tamen apud fummos in arte viros legimus, cum fucceffu adhibita fuiffe etiam acriora remedia, imprimis purgantia, & multa alia tentata fuiffe, ad recuperandum liberum ingeftorum tranfitum per inteftinalis fiftulae cavum, quae confiderationem merentur.

Notandum enim eft, praeter inflammationem inteftinorum hic faepius adeffe fimul impedimentum, quod cavum inteftinorum obftruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat a tumore inflammatorio folo, tunc patet fatis, omnia, quae modo laudata fuerunt, convenire; & quidem fola, cum irritatio loci inflammati per ftimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, femper noxia fit. Verum fi materia immeabilis in cavo inteftinorum haeferit, five haec praeextiterit ante inflammationem natam, five collecta fuerit illo tempore, dum inflammatione tumens inteftinum proprium cavum arctaverit, illa loco moveri debebit neceffario, ut fanatio obtineatur. Praeterea fi volvulus factus fuerit, & ille extricari debebit, ut libera per inteftinorum cavum via reftituatur. Notum eft, ingefta fenfim promoveri a ventriculo ad anum usque per motum periftalticum, unde medici videntur tentaffe purgantibus ftimulis aucto hoc motu propellere obftacula, quae hic haerebant, nec naturali & pacato motus periftaltici impetu poterant promoveri. Praeterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranae inteftinis volvulum denuo extricari per ipfum inteftinorum vermicularem motum; & ideo videntur medici fperaffe, per purgantia aucto hoc motu & fufceptionem inteftini evolvi poffe. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt aegris, ut haec delapfa per inteftinorum cavum pondere fuo removerent haerens obftaculum: ficque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum fucceffu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hic dictet prudentia, quid docuerit ufus.

Certum eft, inflammationi inteftinorum prius medelam fieri debere, per Venae fectionem, fomenta, clyfmata molliffima &c.; & male feciffe illos, qui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non praemiffis reliquis. Sapiens Vetuftas in hoc morbo curando hanc normam tenuit,

(*q*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*r*) In locis modo citatis.

Hippocrates (*s*) prius ſanguinem e capite & cubitis detrahebat, aegrum in ſolio aquae calidae collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos fotus admovebat. Dein ſuppoſitorio applicato tentabat educere exuſta circa rectum inteſtinum ſtercora; dein clyſmata injiciebat. Ubi haec incaſſum tentata fuerant, tunc *folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus, ut tum ventrem, tum inteſtinum contractum diſtendas, deinde extracto folle clyſma injiciendum ex non admodum calefacientibus, ſed ſtercora diſſolventibus & emollientibus. Deinde obturata ſede ſpongia in aqua calida deſideat, clyſma continens*. Videmus hic, efficacem curam antiphlogiſticam praemiſſam fuiſſe, antequam aere per ſollem impulſo conaretur inteſtini latera dilatare, ut faeces deſcendere poſſent: praeterea ex alio loco (*t*) patet, quod hanc curam adhibuerit, *quum, ſtercore acervatim combuſto in inteſtino, pituita circa hoc colligitur, inteſtinumque, his nimirum confertim induratis, intumeſcit, nullumque ex his medicamentis, quae per ſuperiora bibuntur, recipit, ſed vomitione rejicit; neque admota per inferiora clyſmata recipit*. Diſerte autem monuit (*u*) *Trallianus*, de eadem hac curatione agens, ſequentia: *Nam ſi citra inflammationem praecedentem frigidus colicus ileoſuſque affectus ſit, confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem, inflammatione praegreſſa, adſtrictio alvi oborta ſit, haec curandi ratio, praeterquam quod nihil juvet, maxime etiam nocebit*. Eandem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit [*v*], dicens: *At ſi colicum affectum ob inflammationem inteſtini fieri contingat, neque omnino exhibere audebis purgationem in his, & praecipue in initio, cum inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta praebere non dubitarunt, aegrotantibus periculorum autores & mortis exſtiterunt*. Sic etiam *Aretaeus* [*x*], poſt audacem venae ſectionem ad animi deliquium uſque, poſt clyſmata, fomenta, cucurbitas, theriacam &c. tandem addit: *Si neque dolor remittit, neque flatus neque ſtercus dejicitur, purgatorium pharmacum, quod hieram vocant, neceſſario dandum eſt*. Horum veſtigia legens *Sydenhamus* (*y*), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino ceſſaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco [*z*], poſt praemiſſam liberaliorem venae ſectionem, ſequenti die catharticum aliquod lenitivum praeſcribebat; ſed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim catharticorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus eſſe credebat, tunc anodynis prius utebatur, ut inteſtinorum ſpaſmos compeſceret (*a*).

Verum & clyſmatum forma fuerunt exhibita purgantia, praemiſſis prius antiphlogiſticis remediis, & cum felici quandoque ſucceſſu. Notum enim eſt, quadruplam doſin purgantium per clyſma injectam eundem praeſtare effectum, ac ſi ſimplex doſis ore aſſumeretur. Omnium efficaciſſimum reme-

(*s*) De Morbis Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588. (*t*) De Affectibus Cap. VII. pag. ibidem 616. (*u*) Lib. X. Cap. I. pag. 582. (*v*) Ibidem pag. 589. (*x*) De Curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 106. (*y*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*z*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260. (*a*) Schedula monitoria de novae febris ingreſſu pag. 672.

remedium invenit *Sydenhamus* [*b*], si fumus nicotianae validissime in anum insufflaretur. Licet autem *Hofmannus* (*c*) propria experientia de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum valide adstrictam aperiendam, magnam vim habere, seque novisse, homines plebejos, atroci intestinorum dolore vexatos, fumi nicotianae deglutitione in instanti fuisse liberatos. Monet autem *Heisterus* [*d*], fumum illum tamdiu in anum inspirari debere, donec dejectionis stimulum satis vehementem aegri percipiunt: imprimis autem prodesse si ex praestantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem Celeberrimus vir, se tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis observasse, ut nunquam scalpello opus habuerit. Delineavit & instrumentum, quo commode applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa usum autem gravium metallicorum corporum deglutitorum discrepant multum inter se autores. *Helmontius* [*e*] audacter dixit, neminem ileo perire, si globuli plumbei sclopetarii deglutiantur, ut sub pondere propellant impedimentum in intestinis haerens: credidit autem en citiorem & feliciorem sanationem fieri, quo plures & majores haurirentur, dum simul aeger erecto situ stet, vel ambulet. Verum si consideremus, intestinum supra locum obstructum expandi, gravia haec deglutita ibi haerebunt in dilatato intestino, nec directe in obstaculum pondere suo gravitabunt. Si vero volvulus adsit, ita ut pars superior intestini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt haec nocere potius, dum augebunt hanc introsusceptionem, protrudendo intestinum susceptum ulterius in proximam partem dilatatam. Unde non sine ratione dixit *Sydenhamus* (*f*), haec parum conducere, & noxam saepe haud contemnendam inferre. Qui varios intestinorum gyros consideraт, satis intelliget, non tantum boni exspectari posse ab his deglutitis, ac quidem multi credidisse videntur. Verum argenti vivi usum, quem pariter improbavit *Sydenhamus* (*g*), laudaverunt clari in arte medica viri. Testatur *Heers* (*h*) se saepius illud dedisse, illudque sine noxa, momento citius, eductis secum obviis faecibus per intestina transivisse. *Zacutus Lusitanus* [*i*] monet, multos in ileo desperato, haustis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuisse. Satis tuto illud sumi posse, si cito iterum elabatur de corpore, numerosae satis observationes docuerunt; cumque admodum penetrabile sit, & post aurum ponderosissimum, poterit expedire vias. Forte & omnium tutissime majori copia sumitur, tunc enim collectum manet, & facilius per alvum elabitur, & citius: Ubi enim diu haeret in corpore, & venas bibulas intestinorum ingressum sanguini miscetur, tunc longe alia producere posset. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (*K*) panaceae instar fere laudabatur, si mane uncia una aut altera

N 2 argenti

(*b*) Ibidem pag. 671. (*c*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335. (*d*) Instit. Chirurg. part. 2. pag. 1101. (*e*) De flatibus §. 31. pag. 339. (*f*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*g*) Ibidem. (*h*) Observat. Med. Lib. I. Observ. 2. pag. 37. (*i*) De medicor. Princ. historia Lib. II. hist. 97. pag. 358. (*K*) Medical. Essais Tom. III. pag. 387.

argenti vivi sumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas, absque ulla sensibili evacuatione aucta. Interim tamen constitit, licet non ilico nocuerit, postea tamen damna intulisse: miri & saepe insuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad sua artificia adhibent, satis evincunt, caute hic procedendum esse. *Celeberrimus Hofmannus* [*l*] dedit in hoc morbo mulieri quadragenariae libram mediam purissimi argenti vivi, dato prius pingui jusculo, & deinde brodium carnis cum aliquot unciis olei amygdalarum dulcium superpotandum, lenemque per conclave deambulationem suasit. Post quinque horas solvebatur alvus, & simul uncia circiter argenti vivi exibat cum levamine omnium symptomatum; verum per quatuordecim dies, & ultra, faecibus alvinis permista apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, restauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra mensis spatium. Verum observationes docent, haec mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudentius tractaverunt, adeoque & merito suspicari quis potest, argentum vivum, non simul & semel de corpore elapsum, haec mala produxisse, dum diutius haesit in corpore. Negari tamen non potest, in morbo hoc adeo periculoso, tentari posse & usum remedii, licet suspecti, si spes sit, imminentem mortem sic evitari posse.

Verum & alia a medicis cum successu in hoc morbo tentata legimus, quae tamen prima fronte potius nocitura viderentur. Patuit enim ex modo dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus &c., & ex iisdem parata fomenta, ab omnibus medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per observationes constitisse, actu frigida, prioribus incassum tentatis, sanasse aegros, cum de illorum salute omnes jam desperarent. *Hofmannus* (*m*) in muliere, quae gravissimis abdominis doloribus, ob menses per vehementem terrorem suppressos, torquebatur, venae sectionem, clysmata emollientia & plura alia incassum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipso tractabat hanc aegram, aquam frigidam exhibendam proposuit: fatetur candidus ille vir, quod abhorruerit ab hac methodo, & assenserit tandem, ne morosus nimis videretur. Verum felicius successit cura, quam crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos saepius de die, tecto prius probe corpore & pedibus. Subsecuto enim largo sudore, & postea placido somno, omnis dolor abdominis cessavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quod lintea, aqua frigida madida, in tali casu applicasset cum successu. Similem casum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenset, ubi & ille pariter, antea laudatis usus, sed frustra, in nobili Hispano, ad contraria transivit; & licet mors prae foribus esse videretur, pulsu non amplius sensibili, cum sudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, laetissimo cum eventu. Cum autem temeraria adeo videatur haec curatio, non inutile credo & illam alio casu confirmare. Homo viginti septem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & insueta alvi constipatione; clysmata varia, purgantia, aliaque tentata fuerant, verum nullae prodibant faeces, & ingesta quaevis evomebat. Balnea calida,

(*l*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335. (*m*) Ibidem pag. 349.

calida, cutis calida a vivente agno detracta abdomini applicata, sanguinis missio repetita, nihil profecerant; cumque desperatus jam haberetur, octava die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & singulis minutis secundis pedes perfundebantur aqua frigida, sensim ascendendo, donec ultimo ad pubem usque frigidae affusio pertingeret: subinde obambulabat, pedibus insistebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vasi aqua frigida pleno immergebat. Aeger auctas inde vires percipiebat, & per medium horae levabatur; verum mox dolebat ut ante; semel vomebat, abdomen tumebat plus quam antea, tormina acutissima percipiebat, sed post pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermistis paucis faecibus induratis, cum magno levamine; & postea decrescente febre, faecibus induratis copiosis excretis, tridui spatio ab hac methodo adhibita, ex tanto discrimine evasit (*n*). Mirus & casus ibi habetur, in quo alvi pertinacissima constipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, soluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aqua frigida bis intra minutum horae perfunderentur.

Sed & apud veteres medicos hinc inde quaedam inveniuntur, quae docent, & illos quandoque similia tentasse. *Trallianus* [*o*] in curatione colici affectus, ex calidis & biliosis humoribus orti, dicit, se frigida aqua usum fuisse in aegris, quibus vires firmae erant, & partes principes omni noxa carebant: imo & actu frigida per anum immisisse se dicit cum successu. *Hippocrates* (*p*) in tetano, in juvene carnosi habitus, media aestate laudavit frigidae copiosae affusionem; uti & ad inflammationes recentes & Erysipelas non ulceratum [*q*]. Imo convulsiones, frigida copiosa affusa, levari, & dolorem solvi monuit [*r*]. Verum in hoc morbo & pertinax intestinorum spasmus, & inflammatio adsunt, cum dolore immani.

Patet ex modo recensitis, quantum felix audacia medentum in desperatis etiam morbis quandoque possit, & si quis similia ut temeraria damnet, noverit *Celsum* (*s*) jam dixisse, dum de methodo vetusti medici *Petronis*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: *Sed, cum eadem omnibus convenire non possint, fere quos ratio non restituit, temeritas adjuvat*. Et alibi [*t*]. *Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliae atque aliae proprietates sunt, &, qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restituitur saepe*.

Longe adhuc audacius merito videbitur, abdomen discindere, intestina educere, volvuli locum quaerere, inventum digitis explicare, dein intestina reponere, & abdomen consuere. *Barbette* [*u*] hoc proposuerat tanquam melius, quam certae morti aegrum tradere. Verum apud *Bonetum* (*v*) a juvene & audaci Chirurgo in illustri matrona hoc factum fuisse legitur, feli-

(*n*) Medical Essais Tom. V. part. 2. pag. 893. (*o*) Lib. X. Cap. 1. pag. 585. (*p*) Aphor. 21. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 206. (*q*) Ibidem pag. 208. Aphor. 23. Sect. V. (*r*) Ibidem pag. 210. Aphor. 25. Sect. V. (*s*) Lib. III. Cap. 9. pag. 138. (*t*) In Praefatione pag. 19. (*u*) Anatom. Practic. Lib. IV. Cap. 1. (*v*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 228.

cissimo cum successu: & olim, jubente *Nucchio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomes Professore) in foemina quinquagenaria a dexterrimo Chirurgo idem factum fuisse, ita ut ultra viginti adhuc annos supervixerit haec aegra, probatis constat testibus (*x*). Similia & *Praxagoram* quondam jussisse, imo intestina discindenda, & stercore exemto consuenda denuo, memoriae tradidit *Caelius Aurelianus* (*y*), sed addit: *Magnificam mortem Praxagoram magis, quam curationem voluisse scribere.* Verum non tam facile determinare quis poterit, an volvulus adsit, vel non; neque tam facile cognosci poterit locus, ubi haereat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tensum turgere, & dolere per totum. Unde satis patet, nihil nisi ultimam necessitatem suadere posse, ut crudeli operatione, diviso abdomine, gyri omnes intestinorum evolvantur, ut morbi sedes quaeratur in vivente homine.

6. Licet per illa, quae hactenus tradita fuerunt, dolor cessaverit, febrisque remiserit, tamen debemus cogitare, partem illam intestinorum, ubi morbus haesit, diu adhuc retinere talem sensibilitatem, ut facillime denuo dolor, spasmus, inflammatio recrudescere possint, si vel levis irritatio accesserit ab ingestis, vel acrioribus, vel difficilioris digestionis. Omnia enim assumta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (*z*) probe gnarus, hunc morbum prae aliis omnibus in recidivam maxime pronum esse, tenuem victum, solo imprimis jusculo pulli gallinacei, commendat, & tali tantum quantitate, quae ad vitam sustinendam sufficere posset. Cavendum enim etiam est, ne majori copia graventur cibi, etiam tenuis & facillimae digestionis, & ideo parum simul, sed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur distentis saepe antea enormiter intestinis, quo iterum contrahi possint, & amissum robur sensim recuperare. Ideo & *Celsus* (*a*) cavendum jussit a cibo instante & valido; etiam postquam dolor & febricula jam quieverant, ne intestina adhuc imbecilla laedantur, solam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, sive acidum, huic morbo alienum esse.* Imo & diu postea adhuc a balneis, ambulationibus, aliisque corporis motibus abstinendum suadet: *Nam facile id malum redire consuevit, & cum frigus subit, sive aliqua jactatio, nisi bene jam confirmatis intestinis, revertitur.*

§. 965. SI malo hoc (959. 960.) praegresso; nec debitis remediis curato; & ultra triduum semper cum vehementia persistente, loco doloris, ardoris, distractionis, successerit horror vagus per totum corpus sine causa, obtusus cum gravitate dolor in loco, signum erit ibidem formari abscessum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quod si in cava abdominis

(*x*) In Differt. Inaug. Corn. Henr. Velse pag. 19. (*y*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 244. (*z*) Sect. I. Cap. IV. pag. 92. Et Sect. IV. Cap. VII. pag. 266. (*a*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. 223.

minis effluit facit mala multa similia (939.); si autem effluit in cava intestinorum facit dysenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit; inde saepe integre intestinorum membranae exeunt, & saepe tabes fit.

De signis illis, quae docent inflammationem partium internarum in suppurationem abire jam saepius dictum fuit in praecedentium morborum acutorum inflammatoriorum historia; omnia hic eadem obtinent. Sed abscessus in intestinis natus duplici via poterit exonerari a pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum intestinorum. Quaenam mala metuenda sint, dum abscessu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912. & 939. Ubi autem in cavum intestinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & saepe inde evadunt aegri, succedente dysenteria purulenta, quae pro diversa magnitudine abscessus ejusque varia conditione citius sanabitur, vel diutius protrahetur, uti sponte patet. Quandoque & intestina inflammata peritonaeo accrescunt, tuncque abscessus ibi natus poterit extrorsum aperiri, simili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rarius tamen hoc contingere videtur, saltem hujus rei apud observatores rara mentio habetur. *Aretaeus* [*b*] tamen testatur, quod in quodam aegro abscessum coli in dextra parte prope jecur dissecuerit, unde multum puris effundebatur, & pariter per renes & vesicam exibat per plures dies, superstite aegro. Si vero abscessus talis diu clausus manet, pus, mora tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota superficie sacci talis purulenti hiantibus resorptum, sanguini permiscebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda est, uti ad §. 1214. dicetur.

Cum autem inflammatio (vide §. 374.), & illam sequens suppuratio omnium frequentissime haereat in tunica cellulosa, talisque in intestinis manifeste deprehendatur ab anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem suppuratorium, in hac cellulosa haerentem, secedat separata a reliquis tunica interior villosa, & exeat per alvum referens figura sua cavum intestinalem tubum, non sine aegrorum & adstantium insigni metu, qui ipsum intestinum sic egredi putant, nullamque sanationis spem superesse. Pulchre hoc observavit *Aretaeus* (*c*) dysentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non discretum, instar sani intestini dejicitur, & ignaris rei suspicionem praebuit intestini: ita autem se habet. Intestinorum tunicae perinde ac ventriculi geminae sunt, & altera alteri oblique super injecta est: igitur cum illarum connexio* (σύνδεσις), *solvitur, interior tunica secundum longitudinem abscedens foras exit, exterior sola manet, & carnosa efficitur, & cicatrice solidatur, sanescuntque homines & noxa soluti vivunt: id vero inferius intestinum solum patitur; in causa est tunicarum carnosa*

(*b*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.
(*c*) Ibidem Lib. II. Cap. IX. pag. 61.

nosa substantia. Similia & apud recentiores medicos habentur observata (*d*), quae confirmant *Aretaei* dicta, nam & intestini recti interior tunica separabatur, & aegri postea integram sanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum intestinorum tractum contingere posse, videtur admodum verosimile, licet tunc rarius membranam integram cavam referat, sed saepe informis muci specie appareat, dum alvo excernitur. Verum si talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifeste apparet structura membranosa & vasculosa fabrica. Vidit in cadavere phthisici, qui & fistula ani laboraverat, *Celeberrimus Simson* (*e*) villosam tunicam intestinorum plurimis in locis deesse, & abrasas partes copiosas in intestinorum cavo reperiebat. Verum jam diu ante mortem miser ille homo nullos solidos cibos ferre potuerat, ob molestiam, quam inde percipiebat in ventriculo & intestinis, & tribus septimanis ante mortem solam tantum aquam parcissima copia simul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis observatis ibidem probatur, tunicam internam intestinorum satis levibus de causis secedere posse, & iterum renasci; nam & a faecibus durioribus, per crassa intestina propulsis, quandoque illam deteri observatum fuit; & in dysenteriam passis diuturnam magna copia talis muci secessit, licet postea integra sanitate fruerentur.

§. 966. Simulac id (965.) adesse noscitur, statim inhibendus omnis victus, unde stercus multum, durum, crassum, acre nascitur; aeger pascendus solis jusculis cum leniter detersivis radicibus incoctis; decocta balsamica, detergentia, multum bibenda, & instar clysmatum injicienda; aut aquae fontanae medicatae larga copia bibendae, in his pergendum usque ad perfectam sanationem.

Ubi signa docent, abscessum talem fieri in intestinis, omnia illa facienda sunt, quae ad §. 402. dicta fuerunt. Maturatio ergo crudi inflammatorii promovenda est, & cum exitus puri jam facto commodissimus sit ille, quo in intestinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clysmata ex decocto herbarum emollientium saepius injecta, & similia decocta potata proderunt, ut interna intestinorum superficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum prodeunte, novimus abscessum ruptum esse, tunc infusis herbarum vulnerariarum, agrimoniae, veronicae, virgae aureae, hyperici & similium, addito melle, leviter detergimus locum ulcerosum, ut ad conditionem puri vulneris, & sic ad consolidationem disponatur. Omnium autem maxime hic cavendum est, ne talia ingerantur titulo cibi & potus, quae acria sunt, vel in calore corporis nostri cito in acrem indolem degenerare possunt: uti etiam cavenda sunt omnia, quae crassas faeces producunt. Optimum ergo est solo jure carnium uti; hoc enim vires sustinere poterit satis, nec ullam fere crassam materiam in intestinis relinquit.
Ob

(*d*) Tulp. observat. medicar. Lib. III. Cap. XVII. Anton. Benevoli observatione 18. pag. 150. (*e*) Medical Essais Tom. V. part. 2. pag. 655. &c.

Ob eandem causam & serum lactis, ab omni caseo bene depuratum, prodest; lac autem non conducit, quia & cito acescit, & crassas copiosas faeces in intestinis producit, uti manifeste apparet in infantibus solo lacte materno viventibus. Jusculis carnium jam radices scorzonerae, sisari, cichorei, & similia incoqui poterunt (vide talem formulam in Materia Medica ad hunc numerum): sed tunc percolanda sunt haec juscula, ne aliquid crassi per intestina transeat, antequam ulcus sanatum fuerit. Copiosus autem usus infusorum vulnerariorum, seri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de sanguine quidquid de pure hic collecto resorptum fuerit, simulque diluantur omnes humores, qui in intestina derivantur, imprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquae minerales ferratae, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adstringendo cicatrizationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire observatur per alvum, nullusque dolor in abdomine superest, tunc sensim solidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carnibus juniorum animalium &c., donec tandem ad consuetum in sanitate victum perveniatur.

§. 967. SI vero morbus habuerit causas violentissimas (959.), & produxerit saevissima symptomata (960.), poterit facile in illo loco (959. 963.) producere gangraenam (388.), miserrime dein lethalem.

Videantur illa, quae ad §. 960. de gangraena, satis cito plerumque validam intestinorum inflammationem sequenti, dicta sunt.

§. 968. QUam futuram ex iisdem observatis praegressis facile praevidemus (967.), si simul nulla benignae resolutionis (963.), vel medelae (964.), signa apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinacissime clausa, omnia ingesta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel absque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem intestinorum inflammationem in gangraenam tendere.

§. 969. EAm fieri docent signa praegressa (968.), tum subita, & sine causa, remissio acerrimi doloris, manente pulsu debili, intermittente, sudore frigido, dysenteria foetida, cinericea, ichorosa, livida, nigra, faecum sine sensu demissione; unde brevi placida mors.

Quam periculosa sit in morbis acutis inflammatoriis subita illa doloris summi remissio, jam in historia pleuritidis ad §. 904. dictum fuit: idem hic obtinet

tinet, & minus peritos quandoque turpissime fallit. Dolor enim acerbissimus, alvi pertinacissima constipatio, pessimam intestinorum inflammationem comitari solent: dum vero morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, & dolor cessat, & alvus plerumque solvitur, unde adstantes, & quandoque medici, aegrum in vado esse credunt, dum paulo post moritur. Verum facies cadaverosa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulsus celerrimus & debilis, perito medico certissima signa exhibent instantis mortis. Unde merito *Hippocrates* (*f*) dixit: *A dolore vehementi partium circa ventrem extremorum refrigeratio, malum*. Ubi enim gangraena partem inflammatam occupat, dolor cessat, & pars antea tensa & dura flaccescit, hinc saepe restituitur liber transitus ad anum usque, per gangraenam natam jam tabescente intestino. Verum exercitatissimi Medici tunc semper pessima metuebant, dum cum talibus signis alvus antea clausa solveretur. Sic *Baglivus* (*g*) sequens axioma practicum statuit: *Gravi Iliaco si superveniat alvi fluxus, paucis post horis morietur, nam sphacelata sunt omnia, hinc lethalis fluxus. Et si Iliaco tumor ventris veniat, & flatus copiosi pedendo exeant, brevi morietur*. Confirmavit eandem rem & suis observatis *Tulpius* (*h*), & alii plures.

Sed & mirus casus docuit faeculentam materiam, in intestinis volvulo occlusis retentam, rupto intestino in abdominis cavum exivisse, & deinde mora partem intestini recti corrupisse, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod faeces illae ingressae per anum exire potuerint: sed lethali pariter cum eventu, licet morbus diutius protraheretur, nam ad decimum tertium diem usque aeger, volvulo triplici in intestino ileo laborans, vitam protraxit; quod raro fieri solet (*i*).

Illa autem, quae in Iliacis desperatis ante mortem per alvum exeunt, olidissima sunt, partim ob retentam diu in intestinis materiam, febrili aestu magis etiam putrefactam; partim etiam, quia gangraenosarum partium jam diffluentium tabus corruptus simul exit. Solet plerumque & absque aegrorum sensu tunc alvus evacuari, qualem alvi dejectionem ut lethalem damnavit *Hippocrates*, uti alio in loco [ad §. 719.] jam dictum fuit.

§. 970. MAlum id, eousque provectum, raro medelam capit; curandum prius; caeterum sola methodus (966.) prodest.

Quidquid enim gangraena correptum fuit, putrescit; & sola curatio in eo consistit, ut fiat suppuratio in omni ambitu loci gangraenosi, per quam solutis fibris, quae nectunt gangraenam parti sanae, fiat integra separatio partis mortuae a vicinis vasis vivis [vide §. 444]. Verum dum haec separatio fit, gangraenosa crusta in tabum putridum soluta depluit, uti in partibus externis gangraena affectis manifeste observatur; & si tale liquamen putridum in cavum

(*f*) Aphor. 26. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304. (*g*) Prax. Med. Lib. I. pag. 110. (*h*) Observat. Med. Lib. II. Cap. XLI. pag. 161.
(*i*) River. Observat. Centur. 3. Observ. 26. pag. 63.

cavum abdominis delabatur, omnia viscera brevi corrumpentur: raro enim contingit, ut gangraena solam internam superficiem intestini occupet, externa ejus parte adhuc manente viva & sana; tunc enim posset haec materia per alvum exire. Verum quidem est, pluribus observationibus constitisse (vide §. 317.), insignem partem tubi intestinalis, gangraena corrupti, separatam fuisse, superstite vita, imo & sanitate adhuc satis commoda fruentibus postea aegris: sed semper tunc extrorsum patebat via ichori gangraenoso, & manui Chirurgi dabatur aditus, ut corrupta auferre posset, & unire separata, vel saltem superiorem intestini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificiosa ibi pateret excrementis via, quae in hoc casu, separata parte gangraenosa, in abdominis cavum decidere necessario deberent. Praeterea ubi post validam inflammationem intestinorum gangraena sequitur, simul ilico prosternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite consideratis satis patet, tale malum raro vel nunquam medelam capere.

Cum autem omnis gangraena curetur tantum suppuratione nata, patet satis, eandem methodum requiri, quae §. *966.* laudata fuit. Antea ad §. 447. dictum fuit de usu corticis Peruviani ad gangraenae progressum sistendum, & promovendam separationem escharae gangraenosae; tuncque nondum occasionem habueram ex propriis observatis aliquid de hujus methodi efficacia statuendi. Hodie certus sum propriis, illisque satis numerosis, experimentis, immortales gratias deberi celebri chirurgo *Rushworth*, qui de genere humano optime meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verum, licet impediatur gangraenae progressus, & separatio bona sequatur, tamen eadem difficultas manet, nisi post separationem factam continuitas tubi intestinalis adhuc supersit.

§. 971. At si causae (391.) hic scirrhum produxerint, longe alia mali idea nascitur, quae clare certe pernoscenda.

Quaenam sint illae causae, quae scirrhum ex inflammatione producant ad §. *392.* dictum fuit. Cum autem magna cautela hic opus sit, dum scirrhus adest, multum interest novisse signa, quae hoc docent.

§. 972. Ergo, si in intestinis dictis (959. 963.) inflammatio cum conditionibus (392.), diu perdurans, nec in summam saevitiem (960.) adscendens, nec resolutione (963.), nec medicamentis (964.), nec suppuratione (965.) soluta, deinde reliquerit in loco affecto stuporem, gravitatem, distractionem, constantem, cogitandum est, scirrhum ibi nasci.

Ubi ergo signa docuerint inflammationem adesse, neque tamen adeo validam, ut pessima symptomata ilico producat, diu tamen maneat morbus; sensim quidem levatus, sed tamen aliqua semper pristini mali vestigia supersint, vel per intervalla recrudescant, licet leviora, imprimis post cibum copio-

copiosiorem vel difficilioris digestionis assumtum; nulla quoque indicia fuerint suppurationis hic natae; tunc merito suspicari scirrhum licet, qui constantem molestiam faciet, licet non adeo magnam, si minoris molis fuerit. Gravitatis & distractionis quidam sensus tunc solet percipi, imprimis quando saltant, vel de gradibus celeriter descendunt. Tactu externo raro percipi potest, nisi in macilentis hominibus, & ne quidem tunc, nisi in magnam satis molem increverit. Verum antequam talem magnitudinem habuerit, plurima jam mala producit, quae & scirrhi effecta sunt, & simul ejus praesentis signa dant, quae sequenti paragrapho recensentur.

§. 973. QUi si naturam suam (392.) sequens, effectusque suos (486.) producens in hoc loco (959. 963.) multa, gravia, pertinacia mala producit; qualia inprimis: stupor, pondus, incrementum; assiduo aucta; hinc cavitatis intestinalis angustatio; faecum ibi & chyli stagnatio; horum in locum resistentem actio, maxime putrida, ob moram, materie; hinc intestini occlusio; intorsio; ingestorum remora; Ileus; volvulus; vel ab acri irritante dysenteria siccior; convulsio; singultus; vomitus; dolor assiduus; febris; macies; atrophia; mors.

* Scirrhus, quamdiu in cancrosam malignitatem nondum degenerat, tumor durus & indolens est (vide §. 392.), adeoque facile toleratur: Verum nocere hic potest insigniter arctando intestini cavum; imo quandoque illud totum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (*K*) observavit, intestinum colon, qua parte reni vicinum est, collecta velut cartilagine dura in scirrhum obduruisse, intercepta omnino interiori cavitate: in parte dextra colon amplissimum erat: post longa multorum annorum tormina defecit aeger. *Ruyschius* [*l*] invenit intestinum rectum adeo incrassatum, ut pollicis crassitiem fere superaret; & ita induratum, ut anceps haereret, an carnem an cartilaginem dicere deberet illam substantiam. Cavitas autem intestini straminis latitudinem haud superabat, & adeo firmiter accreverat ossi sacro, ut cuneo & malleo separare debuerit. Similem alium casum & ibi recenset indurati in scirrhum intestini. Ad §. 486. habetur ille casus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit scirrhus in ileo intestino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis intestino colo inseritur. Haec sufficiunt, ut demonstretur observationibus certis, hoc malum in intestinis obtinere. Imo admodum verosimile videtur, frequentius tales scirrhos hic latere, quam creditur, & chronicis malis pertinacissimis originem dare. Vidi nobilem matronam, jam septuagenariam fere, quae raro admodum alvum deponebat, licet appetitu valens satis comederet: sexto, septimo, quandoque & octavo die oriebatur magna anxie- tas,

(*K*) De morbis internis Lib. I. Cap. XLI. pag. 325.
(*l*) Observat. Anatom. Chirurg. Observat. 95. 96. pag. 88. &c.

tas, dolor abdominis, & dein vomitu rejiciebat copiosam saburram, quae cibi toto hoc tempore comesti reliquias manifeste ostendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut ante, & optime se habebat, donec simili periodo eadem mala redirent. Toleravit autem has molestias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctae inspicere non licuerit, justa suspicio similis causae in hoc morbo videtur, & postea aliquot similes casus in praxi vidi. Quamdiu vero scirrhus benignus est, dolores non sunt assidui, sed per intervalla tantum recrudescunt; & in talis morbi initio tantum molestiam percipiunt, ubi duriores vel copiosiores cibos ingurgitaverunt; postea, aucta scirrhi magnitudine, frequentius eadem mala redeunt.

Patet autem satis, ingesta, impedito libero transitu, hic accumulata, distendendo intestina, dolorem facere posse; uti etiam dum mora corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tanto diutius absque jactura virium ferri posse tale malum, quo scirrhus haeserit in loco magis distanti a pyloro, & contra. Tandem toties distractis per accumulatam materiam intestinis perit, vel maxime saltem debilitatur illorum actio in ingesta, debita resorptio chyli impeditur; unde tandem atrophia, & mors: nisi scirrhus, in cancrum degenerans, aut nova inflammatio intestinorum a compressione aut distractione nata, citius morbo finem fecerit.

§. 974. MEdicamenta parum valent, quaecunque demum sint: victus sit (966.). Sic fertur diu, sine magno malo.

Quam difficile sit scirrhum curare etiam in illis locis, ubi manubus accessus datur, ubi somenta suffumigia &c. directe loco affecto applicari possunt, antea dictum fuit ad §. 490. unde facile patet, parum hic sperandum esse a remediis etiam decantatissimis. Si enim incipiens hic nasci scirrhus tepore blando corporis interni, saliva, succo pancreatico, bile utraque huc derivatis continuo, agitatione perpetua per motum diaphragmatis & musculorum abdominalium, resolvi non potuerit, quid sperandum erit a remediis. Chemici quidam jactaverunt se posse arcanis suis scirrhos dissolvere, sed experimentum artis suae incassum fecerunt in scirrhis partium externarum. Hinc nihil superest nisi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verum scirrhus intestinorum imprimis ideo molestus est, quia arctando intestinum contentis praecludit liberam viam; hinc si dilutissima tantum sumantur & mollissima alimenta, hoc praecavetur: similis ergo victus hic convenit, ac laudatus fuit ad §. *966.*

§. 975. SI autem scirrhus ille hoc loco conceptus per causas (492. 495.), signis (497. 498.) cognoscitur, tum vero miserrimus rerum status, & immedicabilis cernitur: qui intelligi potest ex (498.) collatis cum natura, functione, nervosa textura intestini: maxime autem dysenteria acerrima, assidua, rebellis, cuncta, per quae vadit, exurens, erodens, consumens, cum convulsio-

vulsionibus acerrimis, doloribus omni patientia majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico fit miseriae solatio.

Quaenam causae sint, quae scirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hic citatos, dictum fuit, simulque recensita sunt pessima mala, quae a cancro fiunt in partibus externis, ubi haec omnia oculis lustrari possint. Si jam cogitemus ichorem cancrosum, qui cutim vicinam erodit, & qui linteamina applicata instar aquae stygiae destruit, in intestini cavum depluere, facile concipimus, quam horrenda debeant sequi mala, nulla arte superabilia, & sola morte terminanda.

§. 976. Si simulac scirrhi praesentia noscitur (972.) tractatur methodo (974), hoc malum (975.) multum cavetur. Sed si, ad id superandum, acria (490. N. 3. 495. 502.) applicata imprudenter, maxime per valida purgantia, tum cancer illic oritur, saevitque: tum autem potus ex solo lactis recentis sero; victus ex jusculis farinosis, carnosisve solis cum vitellis ovi; clysmata blandissima ex solo decocto seminum lini, foliorum solani officinarum, vel capitum papav. alb., injicienda; medicamenta summopere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facile in acre transeuntia, danda.

Si per signa ante enumerata scirrhum adesse cognoscitur, nihil superest, nisi ut vitentur omnia, quae scirrhum in Cancrum convertere possunt, de quibus videantur illa, quae in Cancri historia dicta sunt. Solent autem saepe aegri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere medicos, ut purgantibus datis expellatur illud molestum; & dum prudentiores medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis agyrtas confugiunt, qui acerrimis solent uti purgantibus, uti & emeticis violentissimis; tuncque per usum horum remediorum idem fit, ac si quis scirrhum jam antiquum, & brevi cancrosum futurum, manubus rudissime perfricaret. Ubi tale malum jam adest, satis patet, nullam superesse medelam, solam curam palliativam locum habere, quae mitigando symptomata morbum lenit. Omnia ergo, quae ingeruntur, adeo blanda esse debent, ut oculo instillata nullum dolorem facerent; simulque talia, ut calore corporis non facile degenerent in acrimoniam etiam levissimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & serum lactis tenuissimum & recens; dumque illo utuntur tales aegri, subinde acidum absorbentia, in tenuissimum pollinem trita, dare convenit, ut si forte illud acescere inciperet in primis viis, statim enervaretur haec acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulneri si illinatur, nullum dolorem excitat, una cum carnium jusculis & farinosis mollissimis pariter ob eandem rationem conveniunt. Ut autem acer ichor in intestina depluens enervetur, clysmata mollissima una cum anodynis injiciuntur; sic enim & diluitur illa acrimonia, & intestinorum latera blanda tali mucagine obducta defenduntur. Interno usu

similia

ſimilia conveniunt, additis opiatis, ut ſaevus dolor leniatur : de quorum uſu videantur illa, quae ad §. 202. & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* [*m*] cancrum inteſtinorum obſervaſſe, & dyſenteriam peſſimam inde natam; ſic enim habet: *Si inteſtina ulcus aut inflammatio quaedam obſideat, hae notae praecedunt. Inter initia morbi cruenta, dein ſanioſa excernuntur: multis primo ramenta, poſtea pinguia deſcendunt, & ſi malignus fuerit affectus, faeculenta foedi odoris: poſtremo ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibuſdam putridarum carnium particulis per alvum redduntur. Quin etiam febris cum multa ſiti comitatur, nec non cibi faſtidium, unde corpus emarceſcit: termina quoque cum ſonitu inteſtina exercent, dolorque ingens & vigiliae aegrum infeſtant.* Quae deſcriptio ſatis convenit illis, quae in miſeris talibus aegris obſervantur. Cancrum in inteſtino colo ſe vidiſſe, teſtatur *Petrus Salius Diverſus* (*n*), a quo miſer homo per plures menſes cruciatus tandem iliacus factus perierat.

§. 977. Hinc demum liquet, cur practicis toties occurrant dolores oeſophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, inteſtini Ilei, inteſtini Coli, adeo ſaevi, fixi, pertinaces, intolerabiles, inſuperabiles? quod in omni Ileo vero ſit ſemper cauſa phyſica tranſitum contentorum per inteſtinum abſolute impediens, quaecunque demum haec fuerit, ſive in ipſa ſcilicet inteſtini fabrica male affecta, ſive in materie quadam cavum occupante, quae multiplex quidem deprehenſa fuit? item quam ſit multiplex, miraque omni modo, dyſenteria? quam male in hujuſmodi malis ſaepe accuſetur acrimonia quaedam hectica humorum ſingularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta? quanta ſit prudentia opus Medico daturo purgans in magno dolore illarum partium? quaenam ſaepe ſit illa poſt haec in nonnullis ſequens, immedicabilis hypercatharſis? quam varia remedia, & methodus medendi requirantur ad dyſenterias curandas? quam vanum, fallax, & damnoſum ſit, ad has commendare unum, qualecumque demum ſit, medicamentum proprium? aut unam univerſalem medendi methodum? Et infinita ſimilia.

Omnes, qui in luculenta praxi verſantur, noverunt, toties occurrere difficillima illa mala, quae aegris moleſtiam ſummam, medicis taedium parant, dum diverſis methodis tentantes hos morbos nihil proficiunt. Antea ad §. 797., ubi de angina ſcirrhoſa agebatur, patuit, oeſophagum ſcirrhoſum redditum, vel & a vicinis tumoribus ſimilibus compreſſum, ſenſim ſic anguſtari, ut tandem nihil cibi vel potus tranſmittere poſſit, ſicque lenta & miſerrima

(*m*) Lib. VIII. Cap. VIII. pag. 433.
(*n*) De Affectibus Particularibus Cap. XI. pag. 280.

rima mors sequatur. Frequenter satis occurrunt cardialgiae molestissimae ad omnia remedia rebelles, lenientibus solis aliquod levamen praebentibus. Miram autem diversitatem in his doloribus practica observata docuerunt. Vidi qui commode se haberent ventriculo vacuo, sed una alterave hora post pastum miserrime torquebantur per tres quatuorve horas; dein iterum cessabat dolor, vel saltem minuebatur multum. E contra alios novi aegros, qui vacuo ventriculo se pejus habebant. Vidi mulieres, quae pessima cardialgia quotidie fere corripiebantur; ubi vero gravidis distendi inciperet abdomen, liberae erant ab hoc dolore, qui post puerperium redibat denuo. Verum notum est, ventriculum mutare situm suum dum plenus est, & in gravidis pleraque viscera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis scirrhosus pondere suo minus premit vel distrahit partes vicinas, vel illas quibus cohaeret, dum ab utero assurgente sustinetur, & simile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Forte illud non penitus improbabile videbitur. Si vero consideremus illa, quae cadaverum sectiones docuerunt, invenimus, scirrhosos tumores, ulcera cancrosa, pertinacissimorum talium dolorum causas fuisse. In cadavere hominis, qui per sex fere annos dolore cardiae laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, una cum oesophago transiens per diaphragma, & pone partem posteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque, utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix discindi potuerit (*o*). In cadavere phthisici juvenis, qui insigni ardore supra sinistrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit *Celeberrimus Heisterus* (*p*) in oesophago duos pollices supra diaphragma foramen pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His similia in Scirrhi historia ad §. 484. habentur. Verum & illa, quae de morbis inflammatoriis viscerum hactenus dicta sunt, demonstrant, & in his scirrhos nasci: ideoque merito peritos medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem causam suspicari, & cavere ne imprudenti medela exasperent hos morbos.

Quod in omni ileo vero &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959. dictum fuit, tunc tantum iliacam passionem proprie vocandam esse voluit, ubi a tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres humores: quando autem a faecibus induratis aliisve similibus causis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verum ex illis, quae ad §. 960. allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem & Galenum* ileum vocasse intestinorum inflammationem, quae ita claudit cavum, ut nihil transmitti possit, adeoque haec definitio potius retinenda videtur. Haec jam obturatio tubi intestinalis poterit fieri vel ab ipsa fabrica intestini tumente; vel a tumore quocumque latera intestini comprimente; vel & a materia immeabili in cavo intestini collecta; si tunc in tali casu inflammatio accedat, morbus vocabitur Ileus.

Tumores inflammatorios, suppuratorios, scirrhosos, cartilagineas indurationes intestinorum, hunc morbum producere posse satis constat ex illis, quae hactenus dicta sunt. Verum & diversa materia intestinis infarcta deprehensa fuit,

(*o*) Medical Essais Vol. 3. N. 26. pag. 356.
(*p*) Acta Physico-Medica Academ. natur. curiosor. Tom. I. pag. 392.

fuit. In quibusdam hominibus, sedentariam vitam agentibus, & crassa edulia, non facile subigenda, ingerentibus, imprimis si inertior simul bilis fuerit, in intestino duodeno, quod satis contractum est, & valvulas copiosas habet, accumulatur talis materies, quae, expresso liquido, indurescit, obturat intestini cavum, & dein ileum producit: qualem casum vidi, & ex *Helmontio* ad §. 960. simile exemplum habetur. Vidi in virgine, quae pruna copiosa comederat, simulque omnia officula deglutiverat, hunc morbum natum fuisse; a quo tamen feliciter evasit, per alvum excreta incredibili copia horum. Similis casus & apud *Bonetum* [q] legitur, sed infausti eventus: ibi enim cerasorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, post summas miserias integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni officulum, crusta calculosa obductum, ano excretum fuit post sexennium, postquam pariter graves & diuturnas molestias produxerat (r), & dolores colicos acerrimos. Verum haec obstacula in intestinis nata ab ingestis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens intestinorum latera, collectus, inspissatus, intestini cavum obturare potuit, uti constat ex binis *Fernelii* observationibus ad §. 719. recensitis. Hoc tamen videtur constare practicis experimentis, talia obstacula, in crassis intestinis haerentia, diutius tolerari, quam si in tenuibus eadem forent; neque Ileum producere, nisi inflammatio accesserit.

Item quam multiplex, miraque omni modo, dysenteria? Antea ad §. 721. dictum fuit, tunc dysenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum molesta comitantur tormina, & tenesmus adest frequens deponendi alvum, cum dolore satis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans intestina, sive ab ingestis nata, sive ab humoribus biliosis, atrabilariis, ichorosis, cancrosis, in intestina derivatis, poterit dysenteriam facere. Unde satis apparet, quam multiplex dysenteria sit, quoad causas, unde producitur. Verum & mira saepe talis causae invenitur subtilitas, contagio communicato inficiens sanos. Antea ad §. 722. dictum fuit, medicum, dum moribundi dysenterici faeces alvinas examinat, ilico in eundem morbum delapsum fuisse; multosque sibi hunc morbum contraxisse, dum linteamina, dysentericorum faecibus conspurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripiuntur. Verum quidem est, quandoque in potu communi latere posse stimulos salinos, vitriolicos, arsenicales, &c.; aliquando & semi corrupti & suffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxisse, dum pane inde confecto vesci coguntur milites, uti & erudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, constat: Interim tamen observaverunt medici Castrenses, quandoque dysenteriam grassari, licet causae procatarcticae non adfuerint manifestae, sed lateat infesti stimuli natura: tunc saepe in ipso morbi initio ilico prosternuntur vires, non a copia excretae materiae exhausto corpore, sed

(q) Sepulchret. sive Anatom. Practic. Lib. III. Sect. XIV. Observ. 17. pag. 222.
(r) Medical Essais Tom. I. N. 32. pag. 301.

sed venenata quasi vi suscepti miasmatis morbosi, deleto omni robore in sanissimis etiam paulo ante hominibus.

Quam male in hujusmodi malis &c. Notum est in febribus heсticis, tabescente sensim corpore, multum boni exspectari a diaeta lactea, & equitatione: Verum si Cancrosum ulcus in ventriculo, intestinisve lateat, & sensim corpus doloribus contabescat, a motu equitationis irritabitur tale malum? Imo & lac, cum duras faeces alvinas producere possit, tunc non conveniet, licet adeo blandum sit & utile. Dum in tali casu putridissima per alvum exeunt, si tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exasperaret pessime dolentem partem.

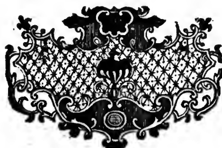
Quanta sit prudentia opus &c. Saepe enim solent accusari acres humores, vel faeces accumulatae, ac si ab his semper penderent omnes abdominis dolores; unde imperiti credunt, nihil magis conducere, quam purgante dato expellere illud noxium. Verum si inflammationis signa talem dolorem comitentur, patuit ex antedictis, quanto cum discrimine daretur purgans, antequam per venae sectionem, & alia idonea remedia, prospectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magna cautela opus est; saepe enim a scirrho fiunt, qui acrioribus purgantibus irritatus facile in Cancrum degenerat.

Quaenam saepe sit illa &c. Hypercatharsis dicitur purgatio immodica per alvum post medicamentum purgans exhibitum. Apud Veteres medicos; quibus acerrima purgantia in usu erant, ut Helleborus, Elaterium, grana cnidia, Euphorbium & similia, frequentius contigit hypercatharsis; unde in Epidemicis (s) tales casus recensentur; & in Aphorismis (t) monetur malum signum esse, si singultus, aut convulsio, hypercatharsin sequerentur; exhausto nempe corpore per nimis validam & diuturnam alvi evacuationem. Verum in hoc casu solet fieri, dum scirrhus, jam in Cancrum degenerare paratus, purgantibus irritatur, & acrem saniem stillans continuo rodit & irritat intestina, unde pergit alvus fluere, donec moriantur.

Quam varia remedia et methodus &c. Paulo ante dictum fuit, quam multiplex sit dysenteria; unde facile patet pro varietate causae etiam diversitatem medelae requiri. Si ab acri & semiputrida bile ortum duxerit, valent illa, quae sursum aut deorsum evacuant, modo viscera firma sint & integra: Si hac sponte vel per artem evacuata, cruda & excoriata intestina pergant molestum tenesmum alvi deponendae excitare, mollissima decocta, bolus armena, terrae sigillatae, & similia, quae demulcendo agunt, optatum praestant effectum; & imprimis opiata, quae pulcherrime tunc prosunt dolorem sopiendo. Quandoque & venae sectio & cura antiphlogistica requiritur, si simul adsit inflammatio. Si tabefactum in morbis chronicis hepar acrem ichorem in intestina demittat, vomitorium datum saepe lethalem hypercatharsin inducit. Si a Cancri, in visceribus haerentis, sanie dysenteria fit, sola curatio palliativa & demul-

(s) Epidem. Lib. V. Textu 13. & 29. Charter. Tom. IX. pag. 337. & 343.
(t) Aphor. 4. Sect. V. & 41. Sect. VII. ibid. pag. 196. & 113.

demulcens prodest, dum a purgantibus exasperatur insanabile malum. Si a dysenterici moribundi foetore sanus inficiatur, & a putrido miasmate suscepto omnes vires ilico prosternantur, vinum rhenanum, acetum simplex, vel & medicatum aromatibus penetrabilissimis, efficacem medelam praestat; imo & acetum, aqua dilutum, clysmate injectum profuisse visum fuit; uti & serum lactis, acidulum jam, larga copia potatum, & forma clysmatis adhibitum. Contra vero dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in intestinis haerente dysenteria nascitur, praecipua medela petitur ab illis, quae acidum absorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo, nullum specificum & universale remedium haberi ad omnes dysenterias, atque methodum curandi legitimam tantum deduci posse ex intellectu causae, adeoque & illam necessario variam esse debere.

APHTHAE.

§. 978. QUum vero in multis morbis acutis cum visceribus inflammatis Aphthae oriantur, de his nunc paucis agendum.

Aphtharum nomen apud Veteres Medicos occurrit quidem, sed non videntur intellexisse semper hoc nomine morbum illum, de quo hic agitur. Frequenter enim hoc nomen dederunt ulcusculis parvis os internum occupantibus, quae solitaria saepe observantur, vel saltem pauca numero; in medio albam maculam vel flavescentem habent, in toto sui ambitu rubra, inflammata & dolentia. Si Aphtharum descriptio legatur apud *Aetium* (*u*), manifeste patebit, illum talia ulcuscula Aphthas vocasse, quas & infantibus familiares esse dixit, & ut plurimum facile curabiles. Frequenter talia ulcuscula in parte interiori labiorum, buccarum, gingivis, lingua videmus; & saepe solo melle rosarum illito curantur cito; imprimis si una alterave guttula spiritus salis marini, vel vitrioli, ad singulas mellis rosarum drachmas addatur. Et *Aetius* adstringentia remedia, cydonea, mespila &c. in aphtharum curatione laudavit; quae in aphthis, morbos acutos inflammatorios comitantibus, minime conducerent, uti postea patebit. Quin imo videmus, *Hippocratem* similia ulcuscula, in aliis corporis locis nata, eodem aphtharum nomine vocasse. Ita pulmonis fistulam aphthis aliquando laborare dixit (*v*); & pudenda pariter (*x*); tuncque laudavit myrti baccas in vino decoctas, mali punici putamina in vino decocta, & similia, quae flaccidas illas & humidas partes roborare, & putredinem hic metuendam praecavere valent: quandoque tamen & molles pinguedines, ad leniendum molestum, qui quandoque adest, dolorem, adhibuit (*y*). Vidi aliquoties haec pudendorum ulcuscula, absque ullo symptomate, quod luis venereae suspicionem facere posset, primo molesta ob pruritum vix tolerabilem, dein acerbissimum dolorem facientia cum tumore labiorum vulvae, & inveni esse simillima illis ulcusculis, quae in ore interno reperiuntur, & sub nomine aphtharum a Veteribus medicis fuerunt descripta. Haec autem eo magis confirmantur, quia *Hippocrates* (*z*) ab eadem causa, & in ore, & in pudendis nata talia ulcuscula, monuit: *Quum annus austrinus, humidus & mollis exstitisset*. Licet autem illa ulcuscula saepe satis cito sanentur absque multo reme-

(*u*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. versa. (*v*) De morbis Lib. II. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 570. (*x*) De natura muliebri Cap. LXI. ibidem pag. 714. (*y*) Ibidem Cap. LXXXV. pag. 718. Cap. XCVIII. pag. 721. Et de mulier. morbis Lib. I. Cap. XXXIII. ibid. pag. 749. (*z*) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 259--261.

mediorum apparatu, quandoque tamen in subitam putredinem, omnia depascentem vicina, degenerant, nisi efficacissimis remediis ilico coerceatur incipiens corruptela. Vidi vigesimo octavo labentis saeculi anno epidemice grassatum fuisse hoc malum, quod, apud plebem saepe neglectum, erodebat genas, labia, gingivas cum intolerabili foetore, praecipue in junioribus; in adultis enim minus frequenter occurrebat morbus, nec tam cito depascebat omnia vicina. Plerumque primo apparebat in gena alterutra tuberculum durum, dolens, circa illum locum, ubi parotidis emissarium aperitur: fiebat levis excoriatio in genae parte interiori, & post paucas horas locus excoriatus alba quasi crusta tegebatur, unde in suppurationem vergere credebant saepe hunc morbum minus noscentes. Verum applicatis emollientibus serpebat malum velociter, foetor ingens oriebatur, & nisi spiritu salis marini applicato coerceretur ilico haec putredo, nigrescebat locus affectus & in putridissimum tabum diffluebat. Perfectissime hunc morbum descripsit, & varias ejus species *Aretaeus* (*a*); uti alia occasione ad §. 816. jam dictum fuit. Pariter & *Aetius* [*b*] notavit, quandoque in ulcera depascentia abire, tuncque acria satis remedia adhibuit. Hinc intelligitur, quare *Celsus* (*c*) *serpentia ulcera oris vocaverit ea, quae* ἄφθας *Graeci nominant*: qui etiam alio in loco (*d*), de cura horum ulcerum agens, laudat talia, quae adurendo crustas ulceribus inducant; ubi leniora medicamenta parum proficiebant: adhibuit autem in hunc usum *alumen*, *chalcitidem*, *atramentum sutorium*.

An autem Veteres medici noverint aphthas mox describendas, quae morbis acutis superveniunt, non adeo liquido constat. *Hippocrates* quidem [*e*], dum morbos aetatum describit, recens natis aphthas familiares esse dixit; & adhuc hodie in hac aetate frequentissime observantur, uti §. 982. dicetur. Praeterea alibi (*f*) de muliere lactante, quae acuta febre laborabat, dicit: *Huic ex reliquorum incendio lingua succensa est. Sub hoc tempus lingua etiam velut densa grandine* (ὥσπερ χαλάζῃσι πυκνῇ) *exasperabatur*. Notum autem est, quod χάλαζα & χαλάζιον vocentur tubercula quaedam pellucida, instar grandinis, in palpebris saepius observata, lento quodam humore distenta: verum aphthae quandoque albae, & pellucidae sunt instar margaritarum, & tunc satis referunt has palpebrarum sic dictas grandines [vide §. 985.]; adeoque non improbabile videtur, in hac aegra aphthas adfuisse. Illa autem aphtharum descriptio, quae apud *Julium Pollucem* (*g*) habetur, satis convenit: sic autem ibi legitur. *Aphtha, exulceratio, & abscessus superficietenus dealbans linguam, vel paristhmia, vel uvulam, vel guttur*. Ubi notandum, quod haec descriptio contineat utramque aphtharum speciem, ulcuscula nempe illa oris interni Veteribus medicis imprimis memorata; & dein illas aphthas, de qui-

(*a*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. IX. pag. 7. (*b*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. versa. (*c*) Lib. II. Cap. I. pag. 46. (*d*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 386. 387. (*e*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119. (*f*) Epidem. 3. Textu VI. Charter. Tom. IX. pag. 314. (*g*) Lib. IV. Cap. XXV. Sect. 200. pag. 470.

bus hic agitur, quae superficiem linguae & faucium dealbant, vel potius alba crusta tegunt, uti omnibus notum est, qui hunc morbum viderunt. Pulchre autem hic convenit *abscessus* vocabulum: nam antea ad §. 402. dictum fuit, hoc nomine vocari etiam illud naturae humanae molimen, per quod a sanguine separantur quaedam nocitura, & ad certa corporis loca deponuntur; quod omnino convenit aphthis, quae in decursu morbi acuti oriuntur, uti postea adhuc pluribus dicendum erit. Ex quibus omnibus, ut puto, concludere licet, aphtharum talium vestigia in Veterum monumentis inveniri.

§. 979. SUnt autem parva, rotunda, superficiaria, ulcuscula, os internum occupantia.

Sequitur jam descriptio aphtharum: ulcuscula vocantur, uti videtur recepto more, dum antiquorum aphthae tali nomine donabantur. Proprie enim loquendo ulcuscula non sunt, sed pustularum in morem supra superficiem partium oris interni elevantur, & dum separatae decidunt, integram omnino partem, cui adhaeserunt, relinquunt; cum Veterum aphthae manifestum cavum ulcerosum, licet exiguum, habeant. Optime hoc notavit *Vincentius Ketelaer* [h], qui in uliginosis Zelandiae locis praxim medicam exercens frequentissimas ibi in morbis aphthas viderat, & brevem, sed optimum, tractatum de aphthis conscripsit.

§. 980. QUae examinata accurate videntur esse ultimi emissarii, quo in os liquor secretus effunditur salivosus, mucosusque, exulcerationes, factae ex obturatione ejus canalis extremi per humorem lentum, viscidumque eo delatum.

In Physiologicis [i] demonstratur, magnam tenuis liquidi copiam per omnem superficiem oris interni prodire, cibis inter manducandum admiscendam; simulque & cryptulas mucosas numerosissimas in linguae dorso, tonsillis, velo palatino, pharinge, oesophago &c. adesse, quae spissiorem humorem, lubricandis his partibus servientem, eructant. Si os hominis sani inspiciatur, videmus omnes has partes aequabiliter humidas in omni puncto; unde merito concluditur, ubique talia esse emissaria, quae hoc liquidum transmittunt, quod & injectiones Anatomicae pulchre confirmaverunt. Videntur jam Aphthae fieri, dum ille humor, solito lentior redditus, per ultimum finem horum emissariorum propelli nequit, sed ibi haeret, & extremum talis vasculi obturat; interim a tergo urgentis liquidi vi elevatur ultra superficiem extremum canalis obstructi, sicque Aphtham producit. Sedula inspectio Aphtharum, dum primo prodeunt hinc inde solitariae, hanc sententiam confirmare videtur: ubi enim denso

(h) Pag. 13. (i) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 65.

so agmine haec loca jam occupant, tunc non facile distinguuntur singulae. Pulchrius adhuc illud apparet, quando crustis aphthosis deciduis renascuntur novae, uti frequentissime fieri solet: tunc enim in tersa superficie partium oris interni apparent punctula minima albicantia, imprimis si per lentem lustrentur haec loca; quae subito aucta, vicinia contiguis unita, intra paucas saepe horas similem crustam aphthosam producunt, ac erat illa, quae paulo ante separata deciderat. Patet simul inde, non nisi improprie Aphthas dici posse exulcerationes.

§. 981. HInc occupant omnia loca, ubi talia emissaria hiant; adeoque labia, gingivas, genas internas, linguam, palatum, fauces, tonsillas, uvulam, gulam, stomachum, intestina tenuia, ubique fere eadem specie.

Omnes partes in textu enumeratas occupant, sicque facile distinguuntur a sordibus illis, quae linguam quandoque in morbis acutis crassa satis crusta tegunt. Dictum enim fuit antea, quando de febre ardenti agebatur (§. 739.), per aestum ingentem hujus morbi omnia exsiccari, tuncque & exhalantium vasorum extrema in lingua, exsucca & arida facta, emori quasi, & impetu vitalis liquidi, urgentis a tergo, protrudi, & eminere; tuncque sordidam linguam apparere, crusta flavescente, fusca, vel & nigra tectam. Sed & similis causa aphthis progenerandis statim assignata fuit. Verum notandum est, in lingua adesse numerosos folliculos mucosos, unde leviter tantum si obtuso instrumento radatur vel prematur linguae superficies, ingens copia muci prodit. Praeterea in Physiologicis [*K*] notatur, externam membranam linguae in vaginulas erectas protendi, quae papillas nerveas eminentes tegunt, & defendunt. Sed & illae vaginulae exsiccatae, emortuae, cum muco, per aestum febris inspissato, hic collecto, partem magnam illarum sordium constituunt, quae in lingua observantur in talibus febribus; licet & minora exhalantium vasorum extrema, similiter affecta, crustam hanc linguae insidentem augeant. Ideo lingua in tali morbo in dorso has sordes habet tantum, non vero in parte sua inferiori, & reliquae oris interni partes siccae quidem sunt, sed tali crusta non teguntur. Aphthae vero nunquam linguam solam, sed omnes oris interni partes plus minusve occupant; & quandoque in faucibus jam adsunt densae [vide §. 984.] dum in lingua nullum adhuc illarum vestigium apparet. Verum omnes oris interni partes oculis patent, & videmus, depressa lingua, profunde in faucibus aphthas haerere; sed tamen inde non certi sumus, aphthas per ventriculum & intestina distribui simili modo. Dum autem aphthae incipiunt solvi & decidere, tunc videmus integras laminas exspui ab aegris; & simul observamus, perfecte similes crustas per alvum prodire, & quidem tanta copia, ut illud non possit attribui crustis talibus deglutitis, quae ex faucibus vel oesophago deciderant. *Ketelaer* (*l*) tanta copia per ali-

K 4 quos

(*K*) H. Boerhaave Institut. med. §. 485. (*l*) De Aphthis pag. 15.

quot dies ore & ano rejici aphthas viderat, ut aliquot pelves illas congestas vix caperent. Minus mirum hoc videbitur, si consideremus, illas decidere, iterumque repullulare similes, & quidem repetitis vicibus. Unde videtur merito concludi posse, aphthas etiam in ventriculo & intestinis haerere.

§. 982. Gentibus Borealibus, paludosa loca inhabitantibus, tempestate calida, pluviosa, infantibus, senibusque, frequentes.

Certum est in calidioribus regionibus vel omnino non, vel rarissime occurrere. Periti & exercitati medici, qui in talibus locis praxim medicam exercuerant, ad septentrionales oras dum pervenerant, mirati fuerunt morbum hunc, quem nunquam viderant. Mihi ipsi, olim in patria praxin facienti, nihil frequentius occurrebat, quam aphthas videre in morbis acutis: Viennae autem, per quinque jam annos degenti, ne semel quidem illas adhuc videre contigit. Hinc fuit *Ketelaer* (*m*) in illa opinione, quod in calidis regionibus corporum humanorum habitus cum rarior sit, & ad diaphoresin & sudores magis comparatus, ibi in morbis per sudores saepe difflentur, quae sub humidiori & frigidiori caelo, & in corporibus non adeo in sudorem pronis, per hanc viam non tam facile exeunt de corpore. Dicitque se observasse, sudorem copiosiorem & urinas uberiores reddidisse Aphthas tutiores & leviores; & contra omnia, quae has evacuationes minuebant, nocuisse. Forte & notari meretur, quod quandoque in illis locis, ubi aphthae non occurrunt, observentur frequentissime exanthemata miliaria dicta, alba & rubra, in externa corporis superficie. An tunc ad externam cutim deponitur simile quid, ac in aliis locis per primarum viarum corporis superficiem dispergitur? Certe exanthemata illa miliaria acutos morbos quoscumque, uti & febres continuas comitantur frequenter: odor peculiaris, ingratus, vappidum acetum utcumque referens, per loca dispergitur, in quibus tales aegri decumbunt; qualem odorem quandoque & apud Aphthosos observavi. Miliaria alba pustulas minimas, pellucido liquore plenas, exhibent, ultra epidermidis superficiem eminentes pro parte; dein quasi turbidior fit liquor contentus his pustulis, exsiccantur, decidunt, renascuntur similes satis frequenter. Sed & in aphthis plura observantur his satis similia. Anxietas circa praecordia, debilitas, somnolentia levis, inaequalis, perpetua, praecedunt aphthas: & similia symptomata ante eruptionem miliarium observantur, & post eruptionem factam minuuntur. Subito quandoque disparent miliaria exanthemata summo cum periculo aegrotantis; sed & observatur, intra paucas horas quandoque disparere aphthas, ilico recrudescente febre, cum molestae oppressionis sensu circa praecordia, quae non levantur, nisi denuo aphthae prodierint. Omnia tamen haec dubii tantum instar propono, ut illi, quibus & Aphthas & miliaria exan-

(*m*) Ibidem pag. 30. 31.

exanthemata frequenter videre contigit, judicent, in quantum conveniant binae illae separationes materiae morbosae ad diversa corporis loca depositae. Dissimulandum enim non est, alia quaedam symptomata praecedere & comitari miliarium eruptionem, quae in Aphthosis non observantur.

Omnium frequentissimae occurrunt aphthae, ubi in depressis & humidis locis homines habitare coguntur. Hinc in Zelandia, aquis undique cincta, & congestis aggeribus ab inundatione defensa, adeo frequentes aphthae sunt, ut endemium morbum illius loci dixerit *Ketelaer* (n); imprimis autumno, si humida & calida fuerit tempestas.

Quamvis autem in omni aetate & sexu aphthae observentur, tamen recens natis familiares magis sunt, & ut plurimum satis benignae, absque morbo validiori praegresso. Imo raro occurrit, infantes primis a nativitate septimanis ab his immunes esse. Adeo autem tunc mites esse solent, ut sollicitae etiam de salute prolium matres vix medicum vocent: sed syrupo violarum cum melle, vel & syrupi rhei aliqua quantitate addita, quem subinde lingendum exhibent, crustas illas aphthosas emolliunt, & satis cito decidere faciunt. Senibus in febribus continuis satis frequenter aphthae oriuntur, sed, ob vires effoetas, semper admodum periculosae.

§. 983. Solent autem Aphthas in ore apparituras praecedere febris continua putrida, aut intermittens, continua facta, incipiens cum diarrhoea, vel dysenteria; magna & perpetua, nausea; vomitus; prostratus appetitus; anxietas ingens, saepe repetens, circa praecordia; debilitas magna; magna evacuatio quaecunque humorum; stupor & hebetudo; somnolentia levis, inaequalis, perpetua; perpetua querela de pondere & dolore circa stomachum.

Consideranda jam sunt illa, quae Aphthas solent praecedere, & simul signa dant, quae has metuendas esse docent.

Certum est, si recens natos infantes excipiamus, rarissime observari aphthas, nisi in febribus continuis; praecipue in febribus autumnalibus, quae frequenter sunt intermittentes in continuas degenerantes; vel, licet in initio statim continuae appareant, postea mitescente morbo intermittentium typum induunt. Semel tantum vidi in muliere quinquagenaria aphthas post tertianae exquisitae aliquot paroxysmos; & quidem medio mense Julio, dum illae febres adhuc vernalium indolem habent. *Celeberrimus Boerhaavius* bis tantum viderat, absque morbo praegresso prodiisse aphthas densas, sed in solis labiis, & in hominibus adultis, cum felici eventu. Semel mihi contigit videre in puella annua, absque ullo morbo praecedente, aphthas densissimas & fuscas, totum os internum occupantes: a quibus pariter sanata fuit feliciter, nec febricitabat toto tempore, quo Aphthae aderant, vixque aliam molestiam ullam videbatur pati, quam difficiliorem deglutitionem; & deciduis aphthis cruda interni oris superficies ab attactu cibi & potus dolebat, quod tamen bidui spatio cessabat.

Kete-

(n) Ibidem pag. 32.

Ketelaer (*o*), qui tot aphthosis medicinam fecerat, testatur, *se plurimis adfuisse, qui in summa apurexia aphthis tenerentur, quique praesensisse se nullam febrim, ab omnique gravi malo immunes fuisse asseverarent.* Additque etiam, in nuper editis infantibus praeeuntes febres non semper observari.

Frequenter imprimis aphthae sequuntur illas febres, quae CUM DIARRHOEA VEL DYSENTERIA incipiunt, uti *Sydenhamus* monuit (*p*); imprimis si calido regimine aegri usi fuissent, vel materiae peccantis evacuatio adstringentium usu intempestivo impedita foret, non prius educto per cathartica morbi fomite. Notat & postea (*q*), eodem tempore, quo Dysenteriae Epidemicae grassabantur, febrim quandam exortam fuisse absque Dysenteria comite, quam tamen febrim dysentericam vocabat, quia omnia eadem symptomata habebat, quae dysentericorum febrim comitabantur, & quandoque etiam mitiora alvi tormina: Observavit autem hanc febrim, ubi discessum meditaretur, ad aphthas producendas fuisse propensiorem, ac ulla alia febris species, quam hactenus viderat. Simul & hoc notandum, quod in eadem illa febre sudores fuerint rari & parci, cum in Epidemica constitutione, quae hanc praecesserat, copiosissimi sudores profluerent. Haec observatio *Sydenhami* videtur confirmare illam opinionem, de qua praecedenti paragrapho dictum fuit; nempe, aphthas tunc imprimis sequi, quando vel ex morbi peculiari indole, vel ex corporum constitutione singulari, sudores minus copiosi & faciles prodirent.

MAGNA ET PERPETUA NAUSEA &c. Antea ad §. 642. dictum fuit, a sordibus biliosis, putridis, glutinosis, nauseam saepius oriri: & in febribus, ubi haec symptomata adsunt, absque signis inflammationis ventriculi aut vicinorum huic viscerum, merito talis causae praesentiam suspicari medicos, satis antea demonstratum fuit. Talia autem in primis viis haerentia, per febrim adhuc magis corrupta, pro parte intestinorum venis bibulis resorpta, sanguinem inficiunt tali materia, quae nunquam in sanorum humorum indolem mutari potest, sed inde expelli debet, ut sanitas redeat. Observavit autem *Ketelaer* [*r*] periculosiores & graviores aphthas prodiisse, ubi in initio morbum negligentes aegri nullum medicum advocassent, antequam attritae penitus vires forent; tuncque nullae poterant tuto fieri evacuationes, quae in initio morbi administrari debuissent.

ANXIETAS INGENS, SAEPE REPETENS, CIRCA PRAECORDIA. Ad §. 587., ubi de crisi agebatur, & ad §. 619. pariter notatum fuit, miras saepe turbas, & nova, illaque saepe satis molesta, symptomata excitari, dum materies morbosa subacta, & mobilis reddita, vel per evacuationes criticas expelletur brevi de corpore, vel per metastasin loca quaedam corporis occupabit: imprimis autem anxietatem & inquietam corporis agitationem comitari perturbationes illas criticas, ad §. 633. monitum fuit, & pluribus ex *Hippocrate* locis confirmatum. Criticam autem esse metastasin illam depositionem materiae morbosae ad superficiem

(*o*) Ibidem pag. 26. (*p*) Sect. IV. Cap. III. pag. 222. (*q*) Ibidem Cap. IV. pag. 236. 237. (*r*) De Aphthis pag. 40.

ciem oris interni & primarum viarum, unde aphthae oriuntur, plurima docent obſervata. Saepe vidi, criticis diebus prodire aphthas, cum morbi inſigni levamine; & longe minus tutas inveni, dum alio morbi tempore erumperent. *Ketelaer* (*s*), qui una cum praxi medica & alia tractare debebat, munere gymnaſiarchae fungens, adeo obſcura & confuſa credebat criſium ſigna offerri in morbis, ut fere fruſtraneam illorum obſervationem putaret, & perfectas criſes, quae ſtatis diebus morbos pleniſſime ſolverent, quam rariſſime in Zelandia occurrere affirmaret; aphtharum ſedula obſervatione, & quotidiana fere, coactus tamen fuit fateri imperfectas, quae lente & ſenſim exſtirpant morbos, criſes frequentiſſime obſervari, quibus aphthas adnumerabat. Verum aliis in locis (*t*) fatetur, aphthas, quae ante ſeptimum morbi diem oriuntur, multo lethaliores & moleſtiores eſſe illis, quae ſeptimo vel nono die proveniunt; omnium optimas eſſe, quae conſtantibus viribus, adulta aetate, poſt conflictum naturae & morbi, cum ſignis concoctionis, a ſeptimo vel nono morbi die, non ita magna copia, pacatis pleriſque ſymptomatibus, & imprimis ceſſante aut multum remittente febre, emergunt. Damnavit autem illas aphthas, quae ante ſubactam morbi materiam prodeunt. Manifeſte autem ex his iterum patet, veterum doctrinam de criſi & criticis diebus pulchre confirmari, etiam per obſervationes illorum, qui de hac re dubitabant, modo attenti ad omnia morbum quendam per totum ſui decurſum proſequerentur. Cum ergo aphthae in morbis revera criticae ſint, non mirum, & perturbationes criticas praecedere, anxietatem nempe circa praecordia.

Verum illa anxietas repetitis vicibus invadit, quia aphthis jam deciduis ſaepe ſuccedunt novae, a ſimili materia morboſa, nondum penitus expulſa de corpore, verſus eadem haec loca depoſita. Quandoque enim tanta eſt materiae morboſae copia, vel vires per morbi vehementiam adeo fractae, ut non poſſit illa ſeparatio critica per aphthas fieri unico impetu. Tales autem aphthas *Ketelaer* [*u*] merito periculoſas affirmat, *quae aliquoties evaneſcendo repetitis ictibus & inſultibus naturae negotium faceſſunt.* Verum notari hic meretur, tunc tempeſtate calida & pluvioſa, quando aphthae frequentes (§. 982.) occurrunt, *Hippocrates* jam monuerit [*v*], in morbis criſes ſaepe deficere, vel difficiles obſervari; ἐκλείπουσαι πολλαὶ, αἱ δὲ δύσκριτοι.

Antea, ubi de generali febrium hiſtoria agebatur, triplex febrium exitus [§. 591.] memoratus fuit, nempe in mortem, alium morbum, vel ſanitatem. Atque ibi dictum fuit [§. 592.], aphthas in primis viis natas frequentem ſatis cauſam mortis ex febre eſſe, quatenus denſiſſimae obſident quandoque ventriculum & inteſtina; ſicque vaſa illa tegunt, per quae nova liquida in locum perditorum ingeri debent. Proprie tamen pertinent ad illam mutationem febris, per quam in alium morbum definit, deponendo materiam criticam in vaſa quaedam obſtructa vel dilatata (§. 593.), uti ex hactenus dictis evidenter apparet.

Debilitas magna. Cum morbo jam adulto oriantur aphthae, & quandoque diarrhoeas, dyſenterias, & quamcumque validam evacuationem,

(*s*) Pag. 19. (*t*) Ibidem pag. 25. & 39. (*u*) Ibidem pag. 39.
(*v*) Epidemicor. 3. Charter. Tom. IX. pag. 263.

nem, praecedere aphthis observatum fuerit; mirum non est, debiles saepe jam aegros esse, antequam aphthae prodeant. Verum hic intelligitur illa *refugiente animo virium praecipitatio* (x), quae & subita est, & major, quam morbi vis & diuturnitas, vel evacuationum copia, efficere poterant. Talis autem subita debilitas aphthas periculosas praecedere imprimis solet; tuncque videtur materia morbi, soluta quidem & mobilis reddita, adeo tamen malignam indolem habere, ut, dum humori vitali mista per vasa fluit, omnes omnino vires prosternat, antequam ad superficiem primarum viarum deponatur: illa autem depositione facta, vires denuo solent insurgere. Verum & summa talis debilitas in petechiis, miliaribus exanthematibus, pessimisque variolis, quandoque observatur, antequam illorum morborum virus versus corporis superficiem erumpat. Praeterea ad §. 661., ubi de debilitate, tanquam symptomate febrili, agebatur, notatum fuit, quandoque in morbis aliquid circa praecordia haerere, quod venenata quasi vi omnes vires uno momento prosternit, licet nullae aliae causae praegressae fuerint, quibus tanta, & tam subita, virium jactura attribui posset; uti pluribus ibi probatum fuit. Verum sequenti paragrapho dicetur, pessimas aphthas, & ut plurimum lethales, adscendere sensim ex oesophago, dum nullae adhuc in oris interni partibus observantur. Tunc autem admodum probabile est, circa ventriculi orificium prius jam haesisse, antequam in imis faucibus appareant; adeoque & hac ratione ingens debilitas aphthas praecedere poterit, antequam nempe in ore vel faucibus conspicuae fiant, licet in interioribus jam diutius haeserint.

Magna evacuatio quaecumque humorum. Imprimis talium, per quae tenuiora liquida de corpore subducuntur. Sic post sudores nocturnos diu toleratos in ultimo phthisis stadio aphthas saepe nasci observavi.

Stupor et hebetudo &c. Haec symptomata aphthas futuras praecedere, *Ketelaer* (y) notavit; & rarissime hoc signum fallit: ita ut aegrorum custodes in illis locis, ubi aphthae familiares occurrunt, ilico aphthas praesagiant, dum somnolentum & torpidum aegrum decumbere observant. Cum autem aphtharum materia, una cum lympha, per tenuia admodum vasa feratur, simulque talem lentorem lymphae, cui permista est, inducat, ut per ultima horum extrema libere exire non possit, sed illa obstruat (vide §. 980); non mirum est, dum toti massae humorum talis materia inhaeret (nondum per metastasin delata versus superficiem primarum viarum) si & immeabilitas tenuissimae lymphae concilietur per hunc lentorem morbosum. Verum inde nasci Coma febrile, dictum fuit antea ad §. 704. Et postea inter causas ipsius apoplexiae talis humorum dispositio §. 1010. 2. γ. recensebitur.

Perpetua querela de pondere et dolore circa stomachum. Imprimis in hoc casu, ubi jam in ventriculo & oesophago aphthae haerent, antequam in faucibus & ore appareant. Conqueruntur tales aegri saepe, quod tunc sentiant, ac si durum & rigidum obstaculum in Oesophago haereret, quod & potui deglutiendo obsistit, dum per hunc tubum in ventriculum descendit. Saepius observavi, & singultum aphthas, in

(x) Ketelaer de Aphthis pag. 37. (y) Pag. 28.

in ore apparituras brevi, praecedere, qui tunc fieri videtur, dum aphthosae crustae superius ventriculi orificium obsident, illudque sua mole irritant. Tunc enim similis irritatio continua ibi oritur, ac fit in hominibus sanis, dum majores offas subito deglutiunt, difficulter transituras per finem Oesophagi, unde solet saepe tunc singultus nasci.

§. 984. Solet in initio aliquando hinc inde sparsa apparere solitaria pustula, jam primo in lingua, in labiorum angulis, in faucibus, & alibi, sine ulla certa constantia loci primi: & illae fere semper boni genii: aliquando primo apparent in imis faucibus adscendente quasi ex oesophago crusta alba, densa, splendente, instar recentis lardi, tenacissime adhaerente, lente adscendente: atque hae fere pessimae: & ut plurimum certo lethales: aliquando duris, crassis, densis, tenacibus crustis totum cavum oris ubique, usque ad extrema labiorum, obsident, omnia tegentes simul; & ab his raro resurgunt aegri

Sequitur jam, ut enumerentur illa signa, ex quibus majus minusve periculum aphtharum prodeuntium cognoscitur, ut inde Prognosis deduci possit. Imprimis autem hic magna cura requiritur, cum *aphthae propinquae medicos identidem fallant, & praesentes non meliori fide agant, si ex illis salutem vel mortem hariolari velint* (z).

Igitur Prognosis desumitur a loco, in quo primo apparent aphthae, & diversa crustae talis aphthosae spissitudine.

Solet in initio &c. Quantae utilitatis sit medico, linguam, os internum, & fauces inspicere, dum morborum curam gerit, antea ad §. 609. dictum fuit; sed praecipue hoc necessarium est, ubi signa memorata praecedenti paragrapho, & Epidemica constitutio, Aphtharum suspicionem faciunt: si autem tunc inveniantur sparsae hinc inde & paucae, bonum signum est, quod raro fallit. Interim tamen quandoque contingit, quamvis rarius, ut pauco numero & sparsim prodeant in oris interni partibus, dum densae haerent in interioribus. Verum morbi praegressi vehementia, nausea perpetua, singultus, uti & dolor & pondus circa stomachum, satis docent attentum medicum, non fidendum esse talibus aphthis, licet sparsae appareant. Praeterea quandoque & vires vitales adeo prostratae sunt, ut non sufficiant expellendae per haec loca materiae morbosae, & ob talem causam possunt prodire paucae, sed malo tunc omine. Hoc autem imprimis senili aetate observatur: verum pulsus celer & debilis, nullumque symptomatum, aphthas praecedentium, levamen ab hac eruptione, docent medicum, irrita haec esse tantum naturae morbo succumbentis conamina, adeoque funestam tunc esse Prognosin.

Aliquando primo apparent &c. Cum enim tunc ab interioribus sensim adscendant versus os, signum habemus, omnia interiora jam aphthis plena; adeoque omnia illa mala metuenda esse, quae paragrapho 988.

(z) Ketelaer de Aphthis pag. 38.

988. enumerabuntur. Nisi enim aptis remediis possit obtineri, ut cito cadat densa talis crusta aphthosa, & vires sufficiant, ut tantam copiam materiae morbosae eliminare valeant, nulla spes superest.

ALIQUANDO DURIS CRASSIS &c. Pariter dat pessimum signum: nam tunc novae aphthae succrescunt, & priori crustae nondum deciduae agglutinantur. Cumque nullum humidum a vasis suppositis ad extimam superficiem tam densae crustae venire possit, illa exsiccatur, tenacior adhuc redditur & durior, magisque resistit suae separationi. Unde nihil omnino deglutire possunt aegri; imo, lingua, labiis, buccis, rigidis quasi factis, ne quidem liquidum ori injectum continere possunt, tandemque & faucibus pariter sic repletis miserrime suffocantur.

§.985. VArius harum color; albus pellucidus instar margaritarum; albus sincerus ex densitate magna; fulvus; flavus; lividus; niger: quorum malignitas pari ordine, ac hic recensetur, procedit, ut prior optimus, pessimus posterior, sit.

Agitur hac paragrapho de diversitate colorum, ut inde Prognosis hauriatur.

Quando sparsim occurrunt aphthae hinc inde, tunc semper colorem album pellucidum habent, verum ubi denso agmine, concretae sibi mutuo, os internum obsident, tunc opacam albam crustam formant; quae, nisi cito decidat, augetur & spissior fit, tuncque superficies hujus crustae exsiccata colorem mutat per successivos gradus colorum in textu descriptos. Quandoque contingit, aphthas erumpentes cinericei coloris apparere statim, tuncque semper funestas fere observavi; quod & *Ketelaer* affirmat (*a*). Reliquae colorum diversitates imprimis videntur contingere, quando diu haerent crustae tales aphthosae, antequam decidant; quod semper pro malo signo habetur, uti sequenti paragrapho dicetur. An autem aphthae unquam prodierint nigrae, dubitandum videtur. *Ketelaer* negavit se illas unquam vidisse (*b*), nec memini me illas unquam observasse ab initio tales. Verum ubi diu haeserunt illae crustae, tunc circa mortem illas nigrescere vidi, foedo satis spectaculo.

§.986. UBi haeserunt aliquamdiu, solent inferne solvi, laxari, frustulatim decidere, sicque sensim, & successive, omnes partes prius affectae liberantur. Tum nonnullae cadunt cito, aliae tarde. Quaedam ilico renascuntur, quaedam tarde, aliae non: renascuntur quandoque aeque densae ac priores, & etiam nonnunquam adhuc densiores, patetque iterum tum diversitas periculi, & ubi.

Si

(*a*) Ibidem pag. 14. (*b*) Ibidem.

Si vires vitales adhuc satis validae sunt, tunc liquidum, urgens canalium obstructorum extrema, separat illam crustam aphthosam, imprimis si liquidis emollientibus & leviter detergentibus os internum perpetuo foveatur, uti postea in cura dicetur. Neque ullum certum tempus determinari potest, quo haec separatio fit: aliquando enim intra duodecim horas vidi separari aphthas; aliquando per plures dies manere firmissime adhaerentes. Neque omnes simul cadunt, sed nunc in hac, nunc illa parte oris interni: non potui observare, quod constanti lege in quodam loco oris interni citius decidant quam in alio. Probabile tamen videtur, quod in ventriculo & intestinis, potu deglutito aliisque humoribus huc derivatis continuo emollitae, citius separentur. Si tum deciduis aphthis loca pura appareant, rubra, & humida, vel non renascuntur, vel admodum rarae prodeunt. Si autem siccus appareat talis locus post aphthas separatas, tunc malum signum merito habetur, & brevi renascentur aeque densae, imo & densiores, si vires vitae adhuc sufficiant expellendae huic materiae morbosae: si vero debilior jam aeger fuerit, anxietas ingens sequi solet, & nisi brevi novae prodierint aphthae, aegri pereunt. Quandoque aphthis deciduis locus apparet quidem non omnino siccus, sed quasi tenuissima tela alba obductus, & intra paucas horas aeque copiosae aphthae adsunt ac ante. Tunc novimus, copiam materiae morbosae adesse per haec loca expellendae; vires interim adhuc sufficere, ut haec expulsio fiat. Haec autem aphtharum separatio, & nova denuo illorum productio, repetitis saepe vicibus fit, antequam omne illud noxium expulsum fuerit. Sexties septiesve, aut & saepius, aphthas sic renatas vidit *Ketelaer* (*e*); quod & mihi aliquoties observare contigit; & quandoque aliquot dierum intervallum inter deciduas aphthas & renascentes intercurrit: verum tunc locus, unde aphthae deciderunt, non penitus humescit, & anxietas quaedam circa praecordia, & somnolentia supersunt; quae satis monent attentum medicum, quod nondum superatum sit integre hoc malum.

Verum ex his iterum varia Prognosis sequitur: quae enim cito cadunt, semper melioris ominis sunt, licet etiam repullulent novae, brevi denuo separandae. Notant enim haec, copiam quidem materiae adesse, sed satis mobilis, vires sufficere, vias adhuc satis apertas esse. Ubi vero tarde cadunt, colligimus, materiam tenaciorem esse, vires minus firmas, vasa supposita non satis pervia; adeoque majus indicatur periculum. Ubi autem longum intervallum inter aphthas deciduas & renascentes interponitur, tunc novimus, partem tantum materiae morbosae subactam fuisse, reliquam adhuc indiguisse maturatione, antequam versus haec loca deponi posset; adeoque morbum longum, pluribus recidivis obnoxium, praevidemus, cum quo aeger diu luctari debebit, antequam evaserit. Interim tamen hoc emolumenti tunc habetur, quod, aphthis deciduis, liberius deglutiant aegri, & alimentis levibus & liquidis refici interea vires possint, ut & sustinendo morbo longiori, & superandis pluribus recidivis, sufficere valeant. Ubi vero aeque densae renascuntur, vel etiam densiores,

(*e*) Ibidem pag. 21.

res, justus metus est, vires non fore satis validas, ut copiosae adeo materiae morbosae secernendae & separandae sufficiant: tunc crustae illae exsiccabuntur, nec secedent; nova similis succrescet, sicque sequentur omnia illa funesta mala, de quibus §. 984. dictum fuit.

Si autem, aphthis deciduis, os internum purum & humidum appareat, nulla anxietas circa praecordia, nulla hebetudo aut somnolentia, supersint; si febris cesset, vel minuatur continuo, de aegri salute certi sumus.

§.987. HIc locus (981.), natura (979. 980.), causa (980. 983.), symptomata hujus mali (984. ad 987.), unde de genio statuere licet; atque inde effectus ejus facile deduci possunt.

Locus, ubi aphthae haerent, definitus fuit; nempe in omni ambitu oris interni, faucibus, oesophago, ventriculo, intestinis: constitit simul ex dictis, quod sint ultimorum emissariorum, quae in has partes liquida emittunt, obturationes per humorem lentum & viscidum: causae, uti & illa, quae aphthas praecedere solent, similiter enumerata fuerunt, & quomodo periculosae & funestae aphthae a minus periculosis distingui possint. Ex quibus cognitis aphtharum effectus cognosci poterunt.

§.988. UBi enim talis crusta aphthosa totam superficiem tegit partium descriptarum (981.), tum sensum nervis imprimendum tollit, unde sapor omnis sublatus; exitum liquidorum per sua emissaria impedit, unde siccitas, vasorum suppositorum dilatatio, liquorum sub his stagnantium putrefactio, inflammatio partium ipsarum; cavitates vasorum absorbentium claudit, unde ingressum novi chyli, potus, medicamentorum impedit, vitia a denegata refectione corporis nata producit, unde tandem inde mors; crustis deciduis, major per dilatata vasa jam aperta humorum effluxus, unde salivatio, diarrhoea, quae bonae si non renascuntur aphthosae crustae; malae, si iterum procreantur; deciduis crustis, dolor inflammatarum, & jam denudatarum partium, saepe vivum cruorem stillantium, unde saliva sanguinolenta, talisque dysenteria; haec autem omnia, si stomacho, emissario hepatis, pancreatis, intestinorum applicantur, nos docent infinita mala, quae ex hoc uno morbo oriri possunt: ut non opus sit aliam prognosin dicere.

Duplicis generis mala ab aphthis oriuntur: vel quatenus superficiem primarum viarum tegunt, vel quatenus deciduis aphthis in cruda tunc, & dolente hac superficie, dolores fiunt molestissimi, & ex vasis dilatatis, & jam ab hac crusta incumbente liberis, nimia copia dimittuntur humores.

UNDE

UNDE SAPOR OMNIS SUBLATUS &c. Demonstratur in Physiologicis (*d*), gustum fieri, si materies gustanda, attenuata, in saliva plerumque soluta, ore calefacta, motu oris linguae applicata, intra poros vaginarum, papillas nerveas in lingua tegentium, pervenire possit. Verum ubi crusta talis aphthosa totam superficiem linguae & oris interni tegit, non possunt particulae sapidae ad papillas nerveas linguae pervenire. Simul omnibus emissariis liquidorum obturatis, necessario semper siccitas harum partium adest; & ab his crustis incumbentibus, & a siccitate, buccae, labia, lingua, rigescunt ita, ut vix liquidum ore continere possint miseri aegri, sed illud statim depluat. Unde patet, praecipuas conditiones, ad saporis perceptionem requisitas, hic omnino tolli.

VASORUM SUPPOSITORUM DILATATIO &c. Alibi ad §. 120. & 382. 1. demonstratum fuit, vasa obstructa necessario dilatari debere, quia in canalibus obstructis resistentia summa est, & simul maxima plenitudo, dum nihil per illorum fines transire potest. Ubi ergo densae aphthae omnia haec loca obsident, fiunt a vasis suppositis dilatatis tumores molestissimi harum partium, & circa fauces & laryngem periculum suffocationis inducunt. In oesophago saepe sic arctatur cavum, ut vel omnino nihil, vel parum tantum & summa cum molestia transire possit. Imo saepe vidi, miseros aegros, hanc difficultatem deglutitionis aliquoties expertos, postea ab omni potu omnino abstinuisse, ne denuo tales anxietates paterentur. Si jam simul consideretur, vasa haec obstructa turgere tali materia, quae morbosa est, & extra corpus eliminanda, intelligitur facile, liquorum, sub hac crusta stagnantium, subitam putrefactionem metuendam esse; praecipue si simul valida febris urgeat: tunc enim & in partibus obstructis inflammatio nascitur, unde tumor adhuc augetur; & a calore aucto, inflammationis comite, citior putredo fit.

CAVITATES VASORUM ABSORBENTIUM CLAUDIT &c. Medici merito in morbis curandis semper solliciti sunt, ut vitae & viribus consulatur cibis & potibus facile digerendis; & licet quandoque in morborum acutorum vigore summo solum tenuissimum victum aegris concedant, tamen semper aliquid alimenti exhibent, & simul copiam potus tenuis fundent, ut nimiam exsiccationem corporis caveant. Verum frustra haec ingeruntur, si ventriculus & intestina crusta densa aphthosa tegantur, cum omnibus orificiis vasorum absorbentium sic occlusis nil ex ingestis in sanguinem venire possit: unde vel angustiae nascuntur intolerabiles ab assumtis etiam fluidis, si per intestina tumentia transire nequeant; vel si viam invenerint, immutata per alvum dilabuntur. Necessario augetur hinc humorum spissitudo, & acrimonia, vires prosternuntur, & ab hac sola causa aphthae tales in mortem terminantur; uti jam antea ad §. 592. in febrium historia dictum fuit.

CRUSTIS DECIDUIS, MAJOR &c. Aliud adhuc periculum aegris talibus imminet, dum laeti vident has crustas decidere; nam mox salivatio copiosa sequitur, & humor saepe viscidissimus exit, vasis jam dilatatis transmit-

(*d*) H. Boerhaave Institut. Med. §. 489.

tentibus & craffius liquidum, & majori copia. Si jam confideretur, fimilem humorum effluxum fieri, aphthis deciduis, in toto primarum viarum tractu, patet ratio, quare tunc diarrhoea fequatur, & quare in debilibus jam a morbo molefto & diuturno aegris a fubita liquidorum tali evacuatione mors fequatur, dum & aegri & medici meliora fperabant. Si moderata fit talis evacuatio, & aegri vires adhuc conftent, optimum fignum dat, quia quidquid de materia morbofa adhuc fupererat, per patula jam vafa facile expellitur, & tunc non renafcuntur aphthae. Si autem de novo propullulent aphthae, tunc novimus, fupereffe adhuc in corpore eandem materiam, atque adeo vifcidam, ut ne quidem per laxa & dilatata vaforum extrema exire poffit, unde novis moleftiis his ferendis raro parem aegrum invenimus, cum jam praegreffis fere exhauftus fuerit.

Deciduis crustis, dolor &c. Inflammari partes vivas fuppofitas fub cruftis illis aphthofis paulo ante dictum fuit: tunc, deciduis aphthis, loca apparent ruberrima & dolentiffima, ita ut ne minimum attactum quidem ferant; & tunc miferi aegri, licet jam viae liberae fint, vix quid deglutire poffunt prae dolore excoriatarum partium, quae faepe vivum ftillant fanguinem. Interim tamen molliffimis potibus vel & remediis utendum eft faepe, & parca copia fimul, ne cruda illa & excoriata latera oefophagi concrefcant, & immedicabile poftea malum faciant. Moleftiffimum fic fingultum, & dolorem cardiae a quovis cibo vel potu deglutito, per fex feptimanas manfiffe vidi in viro fexagenario poft aphthas deciduas, ob excoriatum fuperius ventriculi orificium. Difficillime autem poterat leniri illud malum, quia in fingultu, dum convulfus oefophagus ventriculum & diaphragma furfum trahit [vel faltem illam diaphragmatis partem per quam oefophagus tranfit], diaphragmate fimul fubito deorfum tracto, irritabatur de novo locus ille dolens, & impediebatur confolidatio.

Haec autem omnia si stomacho &c. In oris interni partibus videre poffumus, quid mutatum fit poft aphthas deciduas. Sed certi fumus, & in interioribus aphthas haerere, & poftea feparari. Si jam cogitemus, ductus communis bilis & fucci pancreatici exitum in inteftino duodeno poffe obturari per cruftam denfam aphthofam, ut nihil tranfmittere poffit; facile intelligimus, quantae anxietates circa praecordia fieri debeant. Dum autem feparata hac crufta liber denuo exitus conceditur bili copiofae hic collectae, ftagnatione & mora acriori redditae, non miramur, tormina faeviffima in inteftinis, pariter fic quafi excoriatis, nafci, diarrhoeas & dyfenterias periculofas produci. Hinc adeo damnaverunt multi Medici purgantium ufum [e] in aphthis, quia hypercatharfin intra paucas horas lethalem inde natam viderant, quam non a purgante remedio folo ortum duxiffe admodum verofimile eft, fed a collectis bile copiofa & fucco pancreatico, fubito fic erumpentibus, & crudam inteftinorum fuperficiem irritantibus. Praeterea, uti falivatio, deciduis in ore aphthis, faepe per aliquot dies durat,

(e) Ketelaer de Aphthis pag. 45. 46.

durat, antequam dilatata vasa ad pristinam magnitudinem redierint; sic ob eandem rationem & illa liquida, quae in ventriculi & intestinorum cavum naturaliter exeunt, pergunt saepe exire tanta copia, ut totum corpus exhauriatur.

§. 989. SI vero ulcerosae crustae hae admodum lentae, crassae, latae, compactae, tum saepe suffocata caro subjecta inflammata, suppurata, gangraenosa, in dira ulcera mutatur, eroso quandoque in os palati usque ejus involucro; qualia autem in stomacho & intestinis hinc mala, per se patet.

Antea, quando de gangraena agebatur (§. 423.), dictum fuit, materiam febrilem quandoque ad quasdam corporis partes deponi, & quidem tantae malignitatis, ut vitam in parte destruat, quam occupat; & quidem citissime, uti pluribus ibi probatum fuit. Jam aphthae oriuntur a materia febrili versus superficiem primarum viarum deposita; illamque quandoque fatis malignam esse in pessimis aphthis, ex modo dictis patuit. Imo aphthae etiam mitiores pro superficiaria gangraena haberi possunt; extrema enim vasorum, infarcta humore viscido, crustam faciunt mortuam, quae a vivis partibus suppositis separari debet & decidere. Materia ergo febrilis versus has partes deposita, & extremis vasorum orificiis infarcta, facit, ut illa emoriantur, adeoque dispositio ad gangraenam revera in aphthis adest. Verum antea ad §. 442. notatum fuit, quod, si partes gangraenosae exsiccatae escharam duram forment, tunc sub hac eschara viva adhuc vasa comprimantur, a vitali motu, per febrim aucto, & ad duram hanc crustam atterantur, unde nova fit inflammatio sub tali eschara mortua, quae brevi pariter in gangraenam mutatur; sicque escharae gangraenosae incumbentis crassities augetur, donec ad ossa usque omnia emoriantur.

Idem metuendum est, si crustae aphthosae non decidant cito; tunc enim nova subcrescens priori agglutinatur, uti ad §. 984. dictum fuit; & tanto pejus subjectas partes vivas comprimit, malumque propagat. Si tales crustae densae aphthosae, non deciduae, occupent palatum fornicatum, saepe illa membrana, quae hanc partem tegit, destruitur; &, gangraenosis his crustis postea separatis, os palati nudum apparet, cariosum fit, & molestissima mala facit. Si jam cogitemus similia his, quae oculis apparent in ore interno, posse fieri in ventriculo & intestinis; satis intelligimus, quot & quanta mala ab aphthis nasci possint; imprimis si conferantur illa, quae antea de ventriculi & intestinorum inflammatione dicta fuerunt.

§. 990. UT curetur optime hoc malum, debet 1. humorum vitalium impulsus internus in partes obsessas excitari, temperari, ut suppeditato liquido inferne resolutio, laxatio, lapsus concilietur crustae ulcerosae: id efficitur potu multo, calido, diluente, resolvente, abstergente. Et quia in mala specie

hujus morbi vasa lactea obsessa introitum facilem negant, hinc fomenta, vapores, balnea mirifici hic usus ex eisdem; cibus autem optimus ex aqua, pane, coctis, dein vino & melle mistis. 2. debet crusta in facilem citumque lapsum disponi: id fit fomento, gargarismo, clysmate: quae liquore calido laxante, emolliente, detergente, & satis diu adhaerendo humectante, putrefactioni resistente, constare debent. 3. simulac lapsus conciliatus est, tum anodyno, demulcente, & simul parum corroborante medicamento simili utendum. 4. simulac rursum febris sedata, urina hypostatica, pulsus paulo liberior, tum potus corroborans prodest. 5. in fine mali purgans corroborans per alvum exhibendum.

Tota aphtharum historia, hactenus tradita, docuit, morbosam materiam, a reliquis humoribus extricatam, deponi ad haec loca: adeoque in cura cavendum est, ut nihil fiat, quod huic naturae molimini obicem ponat; & contra omnia adhibeantur talia, quae hanc expulsionem materiae morbosae juvare possunt. Quod imprimis ideo notandum est, quia quandoque minus periti veterum aphthas, ad quarum curam adstringentia laudabantur, cum aphthis, morbos acutos sequentibus, confuderunt, & refrigerantibus atque adstringentibus curam moliti sunt, magno cum damno. Uti enim *Ketelaer* (*f*), perniciosum hunc in praxi medica errorem carpens, optime dixit: *Constat, quantum ori ac faucibus per frigida illa spatii ac laxitatis, tantum cordi & vitalibus angustiae, anxietatisque parari*. Simulac enim impeditur aphtharum eruptio, febris augetur, anxietas summa fit, & pessima multa symptomata sequuntur, non sedanda, nisi denuo aphthae prodicrint. Debet ergo materia aphthas producens meabilis reddi, & vasa disponi ad facilem transitum. Prius obtinetur tali febrilis impetus moderamine, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De signis autem, quibus haec distingui possint, & de modo corrigendi nimium impetum, vel excitandi torpentem febrim, dictum fuit in febrium historia §. 609. 610. 611. Ad eundem scopum facit, si subministretur copia magna diluentis, attenuantis, & detergentis liquidi; nam sic & lentor materiae morbosae attenuabitur, & vasa laxabuntur, ut facilius transmittant. Formula talis decocti in Materia Medica ad hunc numerum habetur, ex *radicibus pastinacae*, *sisari*, *chinae* &c. parati, calide semper potandi. Si autem omnis superficies primarum viarum aphthis adeo obsessa fuerit, ut vel deglutiri nequeat potus, vel deglutitus non possit resorberi per venas bibulas, tunc nihil aliud superest, quam ut per externam corporis superficiem conemur introducere multum liquidi; ad quam rem conducunt balnea & fomenta ex similibus composita. Lac dupla aquae copia dilutum profuit insigniter in tali casu, si huic miscelae calidae nunc pedes, nunc manus, immergerentur. Similia & per clysmata injiciuntur, hac spe, ut bibulis crasso-

(*f*) De Aphthis pag. 49.

crassorum intestinorum venis, forte non adeo crassa crusta aphthosa tectis, haec resorpta sanguini permisceantur.

Cibus autem debet esse liquidus, tenuis, ut facile se adhuc insinuare possit vasis venosis absorbentibus, hinc inde forte nondum penitus obturatis. Ideo decoctum panis commendatur, optime nutriens & ab omni putredine alienum; additur aliquid mellis, quod detergente sua saponacea vi crustas illas abstergit & cadere citius facit; sicque viam alimento resorbendo parat. Simul miscetur vinum, quia mira penetrabilitate ingreditur vasa bibula, & reliquis partibus nutrientibus panis viam quasi parat. Si enim homo sanus unciam vini ore retineat per horae minutum, dein exspuat, mirabitur illud jam vappam esse, subtilissima vini fragrantia resorpta per venas bibulas tam brevi tempore: imo saepius hoc repetendo ebrietas sequetur, licet ne guttam quidem vini quis deglutiverit. Sic simul & languentes quandoque vires vitales blando hoc, & naturae humanae amico stimulo, eriguntur, ut facilius excuti possit materiae morbosae residuum. Usu didicerat *Ketelaer* (*g*) adeo proficuum esse in hoc morbo cibum talem tenuem & vinosum, ut dixerit: *Ille potus puerperarum, ex vino rhenano, ovis, cinnamomo, saccharo & croco confectus, saepe omnibus intentionibus solus satisfacit, & nisi calidior sitim, siccitatemque adaugeret, omnium, quae promovendis aphthis sunt, magnum instar foret*. Si autem demtis illis aromatibus, vel parcissima manu additis, dilutum decocto panis vinum detur, tunc nihil inde mali metuendum est; imprimis si prudens medicus copiam vini augeat vel minuat, prout major minorve est febrilis impetus.

2. Per illa, quae praecedenti numero laudata fuerunt, sustinentur vires, diluens vehiculum subministratur sanguini, incitatur leviter motus sanguinis, si torpeat, ut humor vitalis urgeat fines canalium obturatos, & removeat obstacula, sicque patula via fiat, canalibus apertis, simili materiae aphthosae, si adsit, propellendae. Verum crustae illae aphthosae quandoque densiores sunt, & exsiccatae pertinacius adhaerent toti superficiei primarum viarum, quam ut solo impetu liquidi a tergo urgentis separari possint & decidere. Proderit tunc summopere, humectare hanc crustam aphthosam, emollire, & quasi tabefacere, ut minus haereat, & levi vi separari queat. Omnes ergo potus aquosi calidi huic scopo serviunt; imprimis si emollientia & farinosa his addantur; tunc enim talis potus levem lentorem acquiret, per quem diutius haerebit partibus, quas aliter aqua, si pura fuerit, cito praeterlabitur. Solent & simul addi talia, quae saponacea detergente vi crustas illas aphthosas magis solvunt, leni stimulo partes vivas subjectas irritant, & humores sic proliciunt, qui ab inferiori parte illam crustam pariter humectabunt. Raparum decoctum, vel & succus expressus leviter coctus & melle edulcoratus, remedium dat in illis locis, in quibus aphthae grassantur frequentius, longo usu probatum (*h*); cujus defectum, dum recentes raparum bulbi haberi non possunt, plebs supplere solet cerevisia tenui saccharata. Si una cum cortice suo raparum bulbi radantur tyrocnesti, tunc succus expressus erit acrior & magis detergens. Pulchre & prodest jusculum carnis vitulinae cum oryza & rapis contritis coctum, ut con-

(*g*) Ibidem pag. 52. (*h*) Ibidem pag. 50.

continuo foveatur os & gargarisetur; simulque idem deglutitum in interioribus eundem effectum praestabit, dum simul blandum nutrimentum sic corpori subministratur: similia & ob easdem rationes per clysma injiciuntur. Plures formulae talium remediorum in Materia Medica ad hunc numerum, uti & ad praecedentem, forma Emulsi, decocti, aut succi expressi habentur. Species a decoctis his residuas, cataplasmatis instar, collo applicant, ut omnia hic mollescant & cedere possint.

Notari hic meretur, quod *Sydenhamus* (*i*) de aphthis, quae post febrim quandam epidemicam sequebantur, agens commendet corticis peruviani usum, affirmetque audacter, illud remedii genus certius in hoc casu scopum attingere, quam aliud quodvis. Dabat autem corticem, ubi aphthae non facesserent sponte, sed in longum tempus decurrerent. Febris autem illa, licet prorsus continua esset, exacerbationes tamen molestissimas habebat ingruente nocte ac si duplex foret tertiana vel quotidiana [*K*]. Unde apparet, illam febrim de genere remittentium fuisse, quae intermittentium genium habent, & corticis peruviani usu tolluntur. Hinc non improbabile videtur, *Sydenhamum* corticem dedisse talibus aegris, ut febrim fugaret; simulque tunc observasse, crustas aphthosas felicissime separari. Cum autem febres autumnales epidemicae saepe febres continuas mentiantur, licet revera exacerbationibus suis, dato tempore contingentibus, genium suum testentur; & postea, mitescente morbi impetu, in veras intermittentes transeant; ausus & ego sum aliquoties, in aegris ejusmodi debilioribus, aphthis jam satis densis apparentibus, dare decoctum corticis Peruviani (quia in forma solida non facile exhiberi potest, dum fauces aphthis occupantur) ut febrim compescerem: metuebam tamen, ne corticis adstringens vis noceret aphthis; sed credebam me ex duobus malis minus eligere debere; & interponebam emollientissimorum decoctorum usum continuo, ut corrigerem illud mali, quod a cortice metuebam. Mirabar postea, crustas aphthosas citius cecidisse quam in illis, in quibus firmiores vires, & febris mitior, corticis usum non postulaverant: nec minus venerabar *Sydenhami* in morbis curandis perspicaciam. Tunc temporis nondum noveram egregiam corticis Peruviani in separandis crustis gangraenosis efficaciam: nunc autem mihi videtur, quod pulcher ille effectus corticis Peruviani in separandis crustis aphthosis confirmet illa, quae paragrapho praecedenti dixi de aphtharum indole gangraenosa. Forte & cum prudentia tentari posset, quid faceret corticis usus in exanthematibus illis, quae frequentissima occurrunt illis in regionibus, ubi aphthae vel nunquam, vel saltem raro admodum observantur in febribus. Aliquoties feliciter cessisse hanc methodum novi; sed nondum satis multa colligere potui experimenta practica, ut circa hanc rem quid determinare audeam.

3. Ubi aphthae deciderunt, tunc cruda excoriata haec loca sunt; & si densae imprimis fuerint illae crustae aphthosae, simul dolentissima, uti ad §. 988. pluribus dictum fuit. Ab ipso melle, & adhuc magis a succo raparum, irritarentur crudae hae partes, hinc sola tunc mollissima adhibentur, quae

(*i*) In Schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 656.
(*K*) Ibidem pag. 651.

quae & demulcent dolentes partes, simulque, si forte in interioribus quaedam adhuc crustae nondum deciduae haeserint, emolliendo illas prosunt. Potus ille, qui in *Materia Medica* ad primum numerum hujus paragraphi describitur, tunc pulchre prodest; uti & illud, quod ex cremore lactis, vitellis ovorum, & syrupo papaveris albi paratum, ad tertium numerum ibidem habetur. Pulcherrime enim leniet dolorem excoriatarum partium; simulque nimias evacuationes liquidorum, per dilatata sub crustis aphthosis vasa, & nunc libera effluentium, cavebit ob syrupum papaveris additum, qui tam benigne profusas liquidorum evacuationes suspendit, uti quotidiana praxi notum est. Quandoque tantam salivae copiam per emissaria glandularum exire vidi, aphthis deciduis, ut necesse fuerit monere aegros, ut illam deglutirent, ne ob tantam liquidi jacturam exhaurirentur. Ubi autem incipit minui ille dolor, tunc lenia roborantia dantur, ut sensim nimis dilatata vasa constringantur. Decoctum foliorum agrimoniae cum melle rosarum, quod in *Materia Medica* ad hunc usum laudatur, pulcherrime prodest.

4. Cum autem metus sit, ne per dilatata vasa, crustis aphthosis jam penitus deciduis, nimia humorum copia exeat, & diarrhoea subito debilitans oriatur, corroborantibus opus erit. Verum si stringantur vasa illa aperta, antequam omnis materia morbosa per hanc viam expulsa fuerit, novum aegro imminet periculum ob recidivam metuendam, jam debilitatis viribus. Hinc debet Medicus certus esse de hac re, antequam corroborantia illa adhibeat: imprimis cum ad §. 986. monitum fuerit, quandoque aliquot dierum intervallum interponi inter aphthas deciduas & denuo renascentes. Ideo illa signa hic recensentur, quibus visis, tuto ad usum roborantium transire possumus. Quamdiu enim adhuc quid superest in corpore de materia aphthosa nondum expulsa, febris manet, & anxietas quaedam superest, saepe recurrens (vide §. 983.); Pulsus debilis observatur, & aegri languent. Ubi vero totum separatum fuit a sanguine, tunc pulsus fortior semper insurgit, & morbum melius ferunt aegri. Urina autem hypostatica notat, coctionem & subactionem materiae morbosae factam esse, uti in *Pathologia* (*l*) notatur, & in febrium historia, ubi de coctione & crisi agebatur, pluribus dictum fuit. Formula talis remedii roborantis in Materia Medica ad hunc numerum pariter habetur.

5. Antea ad §. 988. monitum fuit, purgantia minus convenire in aphthis, & saepe periculosam hypercatharsin produxisse. Verum hic commendatur purgans in fine mali tantum, ut crustae aphthosae, a ventriculi & intestinorum superficie interna deciduae, expellantur per alvum, ne diutius relictae, & corruptae, nova mala producerent. Simul autem laudantur illa purgantia, quae adstringendi & roborandi vim manifestam possident; qualia sunt *Rheum*, *myrobalani* & similia, quae ideo tantum nomen in diarrhoeis & dysenteriis curandis habent, quia leni stimulo purgante expellunt acre irritans, & simul vi roborante firmant laxata nimis vasa. Talis formula

P 4

(*l*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 1016. 1017.

mula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, ubi tamen errore typothetae, ut videtur, nimia quantitas myrobalanorum legitur, nam drachma una cum dimidia sufficeret pro hac indicatione; uncia cum dimidia autem in formula ipsa ponitur.

§. 991. EX hac historia & curatione aphtharum multa obscura problemata practica solvuntur. Cur enim in febre cum diarrhoea & dysenteria in fine morbi aphthae? Cur id in pueris, senibusque inprimis? Cur maxime, si medicamenta, victus, regimen, calefacientia, aut adstringentia, in initio morbi hujus data? Cur si in talis morbi initio purgans datur aphthae hujusmodi praecaventur? Cur in pessimis aphthis molestus & funestus singultus? Cur ora aphthosa, ventres turbati, appetitus prostrati, junguntur ab *Hippocrate*? Cur aphthosa tunica ventriculi lienteriam creat? Cur aphthae nigrae pestiferae habentur? Cur aphthosum os gravidae abortus praenuncium? Cur in putridis pulmonibus, hepate &c. aphthae adsunt? Cur tumor, calor, suffocatio, angina, ab aphthis refrigeratis? Cur deliria, jactationes, pervigilia, sudor frigidus, adeo hic funesta?

Uti aliorum morborum historiis absolutis subjungebantur corollaria quaedam practica, sic etiam & hic fit, ex praecedentibus nempe explicanda.

CUR ENIM IN FEBRE &c. Observationibus *Sydenhami* hoc confirmatum fuit, uti ad §. 983. habetur. Videtur autem imprimis haec esse ratio, quod liquidissima subducta fuerint de corpore copiosis illis evacuationibus, adeoque humores residui magis viscidi facile in vasis illis extremis haerere possint, & aphthas producere: sed & imprimis peculiaris morbi indoles, a priori vix explicanda, & per fideles observationes solas detegenda, qua per hanc viam subactam materiem morbosam expellere conatur, primarium locum hic obtinet. Fatetur enim *Sydenhamus* (*m*), in febre, dysenterica ab ipso dicta, quia omnia symptomata dysenteriae epidemicae tunc grassantis habebat, exceptis alvi evacuationibus, &, quae ab hac pendebant, malis; tamen majorem propensionem ad aphthas producendas obtinuisse, ac in ulla alia febre, quam hactenus observaverat. In illa autem febre non poterat aphtharum productio deduci a jactura partis liquidissimae humorum per evacuationes alvinas profusas, sed pendebat a peculiari hujus morbi genio.

CUR ID IN PUERIS, SENIBUSQUE IMPRIMIS? Antea ad §. 982. hoc jam notatum fuit; & *Hippocrates* [*n*], diversarum aetatum praecipuos morbos enumerans, parvis & recens natis puerulis aphthas frequenter contingere monuit. Verum videmus manifeste, ingentem copiam muci satis tenacis in primis viis recens natorum collectam haerere, quam vel vomitu reji-

(*m*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 236. 237. Tom. IX. pag. 119.

(*n*) Aphor. 24. Sect. III. Charter.

rejiciunt, vel & per alvum evacuant; adeoque novimus, multa tenacia satis per extrema vasorum orificia hic exire, quae, si haerere incipiant in extremis vasorum, aphthas producere possunt, sed plerumque satis benignas, & brevi deciduas; tuncque per vasa eadem, dilatata magis, separatur a sanguine ingens copia talis glutinosae viscidae materiae, & alvum saepius deponunt, & quidem cum levamine optimo, donec haec saburra expulsa fuerit. Mirabatur *Ketelaer* (*o*), puerulos, negligentius habitos, totas quandoque dies ac noctes in aphthis summa cum alacritate & vigore dejicere, cum in adultis purgantium usum adeo suspectum habuerit; & ideo monuit, *haec non tam exempla, quam monstra esse*. Verum ratio hujus rei ex dictis satis patet.

In senibus vero, si morbo acuto corripiantur, ob virium vitalium in effoeto jam corpore inertiam, longiori tempore fit coctio materiae morbosae, & criticae evacuationes vel metastases lentiores, & repetitis plerumque vicibus illud efficit natura, quod majori cum impetu simul & semel molitur in aetate vegeta. Verum aphtharum eruptio, saepius plerumque repetita, ut dictum fuit, tali methodo materiam morbosam eliminat. Praeterea in senili aetate lentescunt magis omnes humores; hinc muco pariter madent primae viae, dum exterior cutis arida & exsucca fit. Unde iterum alia causa desumitur, quare aphthae frequenter observentur in senibus, sed satis periculosae, uti antea ad §. 982. jam dictum fuit.

Cur maxime si medicamenta &c. *Sydenhami* haec observatio est, uti ad §. 983. dictum est. Ubi enim per calidum regimen, & medicamenta similia, pars humorum liquidissima & mobilissima periit de corpore, tunc & humores immeabiles fiunt, & extrema vasorum orificia exsiccantur; quae bina multum conferunt ad aphthas producendas, si caeteroquin morbi ipsius genius conspiret. Adstringentia vero, cum constringant solidas partes, & inspissent fluidas, similem effectum habent; praecipue si in diarrhoeis & dysenteriis, nondum expulso per evacuantia morbi fomite, adhibeantur imprudenter in ipso morbi initio.

Cur si in talis morbi initio purgans &c. Quia tunc acer ille stimulus expellitur, qui & dysenteriae, & febris sequentis vel comitantis illam, causa est. Imo repetitis quandoque purgationibus opus habuit *Sydenhamus* (*p*), ut omnem morbi materiam eliminaret. Sic autem cavebatur, ne per febrim diutius protractam, & retentum in corpore morbi fomitem, ita mutarentur humores, ut hac aphthosa quasi despumatione indigerent postea.

Cur in pessimis aphthis molestus et funestus singultus? Duplici aphtharum tempore singultus occurrit, vel in initio, etiam antequam in ore interno & faucibus ullae appareant aphthae, dum nempe copiosae jam occupant superius ventriculi orificium, illudque mole sua irritant, uti ad finem §. 983. dictum fuit: vel & saepe singultus in fine morbi, aphthis jam deciduis, oritur, dum eadem illa pars, vel & ventriculi interna superficies, excoriata quasi, dolet, & ab omnibus assumtis irritatur; uti ad §. 988. monitum fuit. Singultus autem ille, in aphtharum initio ob-

(*o*) De Aphthis pag. 47. (*p*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 241.

observatus, pejoris ominis est, quia denotat interiora densis aphthis obsideri, quae sensim dein ascendendo per oesophagum & fauces omnia replent, & pessimae observantur & fere lethales, uti ad §. 984. dictum fuit. Ille autem singultus, qui deciduis jam aphthis fit, molestus quidem est, sed raro perniciosus. Quod & *Sydenhamus* (*q*) confirmat, monens, singultum talem, sublata etiam febre, per dies aliquot perseverare, sed redintegratis aegri viribus sponte tandem evanescere. Monet autem sedulo Medicos, quod *ex singultu, sub finem hujus febris* (*aphthosae nempe*) *accedente*, *nihil aegro periculi sit*, *nisi officiose nimis & inutiliter multa ingerantur remedia: quod si fiat*, *Mors pro Medico est*. Requiritur enim tantum ut mollissima dentur in victu, ne irritentur loca illa dolentia; tunc enim sensim consolidatio fit, & cessat singultus. Ubi vero, noxium humorem hic haerere suspicantes Medici, vomitoriis vel purgantibus illum eliminare tentant, inflammatur saepe ventriculus summo cum periculo.

Cur ora aphthosa, ventres turbati &c. Ex illis, quae ad §. 978. dicta fuerunt, constitit, admodum verosimile esse, quod Veteres Medici aphthas, morbos acutos comitantes, vel sequentes, cognoverint, licet idem illud aphtharum nomen & ulcusculis dederint longe a modo descriptis aphthis diversis. Ex his autem, quae in tota aphtharum historia habentur, satis patet, minime mirum esse, si venter turbetur & appetitus prostratus sit, dum crustae illae totum tractum primarum viarum obsident; adeoque merito haec juncta poterant ab *Hippocrate* pronunciata fuisse. Non autem adeo liquido patet, *Hippocratem* in illo loco [*r*] voluisse indicare, quod ventres turbati, & appetitus prostrati, tanquam effectus aphtharum deberent considerari. Recenset enim ibi constitutionem Epidemicam, quae tempestatem anni austrinam, humidam & mollem, sequebatur, & inter alia mala tunc frequentia enumerat & haec: *Ora aphthosa*, *pudendorum tubercula*, *ophthalmias*, *anthraces*, *alvos perturbatas*, *ciborum fastidia*. Cum autem in textu non haec jungantur immediate inter se, sed post aphtharum enunciationem tres alii distinctissimi morbi recenseantur, antequam de alvi perturbatione vel cibi fastidio mentio fiat; non patet ex hoc loco, quod illa ultima tanquam sequela & effectus aphtharum ibi memorata fuerint, sed potius ad simplicem enumerationem morborum tunc temporis grassantium pertineant.

Cur aphthosa tunica ventriculi lienteriam creat? Alia occasione ad §. 719. haec definitio lienteriae data fuit, quod sit *laevitas intestinorum*, *qua continere nihil possunt*, *& quidquid assumptum est*, *inconfectum protinus reddunt*. Cibi enim in hoc morbo non mutati exeunt. Verum in Physiologicis demonstratur, ad subactionem & mutationem ingestorum, praeter ventriculi & intestinorum actionem, requiri copiam humorum jam coctorum & inquilinorum corporis nostri, quae ingestis sensim misceatur. Haec autem miscela deficit, dum ventriculus & intestina obsidentur densis aphthis, & nulla resorptio per vasa lactea aut venas mesentericas ob eandem causam fit; adeoque cibis assumptis nihil additur, nihilque demitur, &

(*q*) In schedula Monitoria de novae febris ingressu pag. 656.
(*r*) Epidemicorum Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 261.

& hinc immutati exeunt. Ubi vero aphthosae illae crustae ventriculi & intestinorum decidunt, tunc per dilatata prius, & nunc patula, vasorum orificia (vide §. 988.) tanta copia liquidorum exit, ut omnia ingesta cum his brevi temporis spatio per alvum eluantur, pariter nondum multum mutata.

Cur aphthae nigrae pestiferae habentur? Si ab initio talem colorem haberent, dum prodeunt, signum foret, materiam morbosam per haec loca eliminandam adeo malignae esse indolis, ut extrema vasorum, quibus infarcta haeret, redderet ilico gangraenosa. Si vero, uti plerumque fit, aphthis non deciduis novae subcrescant, & densissimas crustas faciant, tunc exterior harum superficies siccata nigrescit, & a tali crusta incumbente suffocantur partes vivae suppositae, & gangraena corripiuntur. In utroque hoc casu satis patet, funestum morbi exitum imminere.

Cur aphthosum os gravidae abortus praenuncium? Impeditur enim alimentorum debita praeparatio, & chyli resorptio; unde, cum in gravida muliere superesse debeat, quod duo corpora simul sustineat (s), ille defectus chyli boni funestus brevi erit foetui; imprimis si consideretur, quod per morbum aphthaa praegressum jam multum passus fuerit, ob mutatos matris humores in alienam omnino a sanitate indolem. Quanta autem haec mutatio sit, patet ex illis malis, quae aphthas praecedere solent, & §. 983. enumerata fuerunt. Dixit *Hippocrates* (t): *Ora Aphthosa uterum gerentibus alvos humectant*. Alio in loco (u) autem damnavit quidem aphthas in gravidis, verum dubitantis instar proposuit illam alvi humectationem. Ita enim habet: *Ora aphthosa uterum gerentibus non sunt bona. Num & alvi humectantur?* Sed in Aphorismis (v) habentur sequentia: *Mulieri utero gerenti, si alvus multoties profluat, abortus periculum est*. Unde cum in aphthis ob rationes ante dictas alvi profluvium metuendum sit, patet, quare aphthae in gravidis abortum praesagiant. Dubitavit *Foesius* [x], an in binis illis Coaeis praenotionibus non voluisset *Hippocrates* indicare, uteri osculum aphthis obsideri; cum alibi monuerit, pudenda quoque aphthis laborare quandoque, uti ad §. 978. dictum fuit. Verum os uteri in gravidis altius haeret, quam ut aphthae conspici possent, si etiam ibi haererent; neque apparet evidenter, quare ab his tunc alvi profluvium metuendum foret, cum si os aphthosum fuerit in gravidis, illius profluvii ratio facile intelligatur. Praeterea maxime notabilis locus habetur [y]: *Uterum jam gestantibus aphthosae fluxiones dolentes, malum. Haemorrhois his, pessimum*. Ubi notandum est, quod non agatur hic de ore aphthoso, ut in praecedentibus, sed simpliciter vocaverit fluxionem aphthosam, & quidem dolentem. Verum antea ad §. 978. notatum fuit, dolentissimas esse saepe pudendorum aphthas. Si jam consideretur, tanta irritatione circa partea

(s) Cels. Lib. II. Cap. x. pag. 78. (t) Coacar. Praenot. N. 544. Charter. Tom. VIII. pag. 884. (u) Coacar. Praenot. N. 514. Ibidem pag. 882. (v) Sect. V. Aphor. 34. Charter. Tom IX. pag. 214. (x) Hippocrat. Oper. Tom. I. pag. 202. (y) Coac. Praenot. N. 519. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

partes genitales nata, facile supervenire partus dolores, quibus ante finitum gestationis terminum immaturus excutitur foetus; patet evidens ratio, quare damnaverit *Hippocrates* in gravidis haec pudendorum ulcuscula. Confirmatur hoc ulterius, quod in eodem praesagio tanquam pessimum damnaverit, si in hoc casu & Haemorrhois accesserit, quae tenesmum alvi deponendae solet producere. Verum dolores parturientium talem tenesmum, sed validissimum, referunt, imprimis ultimi illi nixus, quibus foetus excluditur. Ubi ergo genitalia talibus fervidis ulcusculis, & intestini recti extremum a tumente haemorrhoide, irritantur, non mirum est, molestum tenesmum oriri, a quo partus dolores facile excitantur, & abortus producitur; quem a tenesmo solo metuendum esse *Hippocrates* (z) monuit, dicens: *Mulieri utero gerenti si tenesmus oboriatur, abortum efficit.*

Ex his simul probabilior redditur haec opinio, quod Veteres Medici utramque aphtharum speciem cognoverint: priores enim Coacae Praenotiones ad aphthas, os & primas vias obsidentes, videntur spectare; posterior illa ad aliam speciem aphtharum, quae non solum os, sed & alias corporis partes afficere solent, & vera ulcuscula sunt; uti ad §. 978. dictum fuit. Novi quidem, quod *Duretus*, quem inter optimos *Hippocratis* commentatores veneror, posteriorem illam Coacam Praenotionem aliter explicuerit, & voluerit, *fluxiones aphthosas* idem hic significare, quod *ora aphthosa*; sed, credo, quod ante dicta contrarium satis demonstrent. Praeterea debuit *Duretus* (a) Haemorrhoidis vocabulo tribuere talem significationem, qualem nullibi apud *Hippocratem* invenimus; quod nempe hic significaret haemoptoen, a venis pulmonum exesis productam; quod probare nititur ex textu quodam *Aristotelis*, ubi haemorrhois pro quovis sanguinis fluxu sumitur. Verum apparet satis, sic detorqueri omnino sensum *Hippocratis* sine ratione, cum usitatus hujus vocabuli sensus tam bene respondeat illis, quae *Hippocrates* in hoc loco indicare voluit.

Cur in putridis pulmonibus &c. Praecipue dum in ultimo funestae phthisis stadio sudoribus illis nocturnis diffluunt, uti antea ad §. 983. notatum fuit. Solet tunc & minui sputum, adeoque ulcerosa illa materies, vel retenta, vel resorpta, in sanguinem, jam liquidissima sui parte orbatum, ultimo quasi naturae conamine, sed irrito, ad superficiem primarum viarum deponitur: simul etiam tunc solent cessare, vel insigniter minui, sudores nocturni, antequam aphthae erumpant.

Cur tumor, calor &c. Ubi nempe vel aere gelido, vel actu frigido potu, aut gargarismate, utuntur aegri. Stringuntur enim tunc a frigore extrema vasa, densatur materia aphthosa in illis haerens, crustae aphthosae compinguntur magis, sicque impeditur illa critica depositio materiae morbosae; unde ilico febris augetur, per quam velocius acti humores urgent fines vasorum obstructos; sic calorem & tumorem faciunt, & in faucibus

(z) Aphor. 27. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.
(a) In Coacas Hippocratis pag. 464.

cibus angina periculosissima subito saepe nascitur. Unde *Ketelaer* [b], qui a frigidis applicatis pessimas noxas viderat, ubique monet, tepidis semper utendum esse. Quin imo Cataplasmata, vel Emplastra, collo circumponunt Medici, ut in perpetuo tepore & laxitate omnes partes adjacentes servent.

Cur deliria &c. Quia designant, vires vitales deficere, tantamque esse materiae morbosae malignitatem vel copiam, ut, licet pro parte jam separata aphthas produxerit, residuum tamen adhuc turbare possit omnes corporis functiones, idemque jam incipiat occupare vasa cerebri. Ut enim evadere possit aeger, debent omnia illa mala symptomata, quae aphtharum eruptionem praecedunt, cessare, vel saltem insigniter diminui. *Judicatoria enim non judicantia partim lethalia sunt, partim difficilis judicii* (vide §. 741.). Cum autem tot pessima hic concurrant signa, facile patet, non difficile judicium, sed certam mortem tunc exspectandam esse.

§. 992. Regula ergo est: aphthae pellucidae, albae, tenues, sparsae, molles, facile cadentes, parum renascentes, superficiariae, bonae; contra vero, candidissime opacae, flavae, fuscae, nigrae, densae, crassae, coeuntes, durae, tenaces, assiduo refectae, erodentes, malae.

Antea §. 984. de vario modo, quo aphthae prodire solent, dictum est, & inde Prognosis desumta fuit: de colore §. 985. actum fuit, & pro hujus varietate diversum pariter praesagium erat; denique §. 986. dictum fuit de varietatibus illis, quae observatae fuerunt in aphtharum separatione, & quomodo novae renascerentur; atque ex his iterum varius deducebatur aphtharum eventus. Hic autem collectae habentur omnes dotes, quae in bonis vel malis aphthis observantur, ut inde praevidere & praedicere posset Medicus, an sanitas exspectanda sit, an interitus. Cum autem de omnibus his & singulis dictum fuerit, non opus est ulteriori horum elucidatione.

(b) De Aphthis pag. 49. &c.

NEPHRI-

NEPHRITIS.

§. 993. IPsos Renes vera inflammatione occupari scimus ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci, ubi Renes siti sunt; ex febre acuta, continua, concomitante; ex urina pauca, saepe, parva copia, emissa, admodum rubra & flammea, vel in summo malo, aquosa; stupore cruris vicini; dolore inguinis, testisque vicini; dolore iliaco; vomitu bilis; ructu assiduo.

Renes νεφροὶ graecis vocantur; & obtinuit usu apud Veteres Medicos, addita terminatione *itis* [vide §. 771.] morbos inflammatorios partium corporis designare, uti ex *Galeni* definitionibus [*c*] manifeste patet. Ita enim habet: *Nephritis est renum inflammatio cum vehementi dolore:* addit quidem sequentia: *Interdum ei adjuncta est mejendi difficultas, cum fibrosis excretionibus, aut arenosis, aut modico sanguine.* Unde & alios renum morbos sub eodem hoc nomine intellexisse voluerunt multi; uti adhuc hodie solet fieri, dum nephritici vocantur illi, qui, absque renum inflammatione, eorundem calculosa diathesi laborant. Interim tamen ex ipsa *Galeni* definitione satis patet, quod Nephritidis nomine renum inflammationem solam proprie intellexerit, dum reliqua illa symptomata interdum tantum illam comitari monuit. Imo & *Hippocrates* (*d*), renum affectus generali nomine comprehendens, & imprimis chronicos, non utitur *Nephritidis* vocabulo, sed nominat τὰ νεφριτικά.

Ex cognita hodie renum fabrica, & illis, quae in historia inflammationis dicta fuerunt, satis patet, renes inflammari posse, & symptomata, inflammationem comitantia (de quibus vide §. 382.) valida satis esse debere, ob viciniam cordis, & magnitudinem arteriae emulgentis, quae renem ingressa statim in minimos ramos dividitur; adeoque impetus sanguinis, urgentis canales obstructos minimos, validus admodum erit.

Signa ergo Diagnostica, quae morbum hunc adesse docent, petuntur primo EX DOLORE ARDENTE, PUNGENTE, MAGNO, INFLAMMATORIO, LOCI, UBI RENES SITI SUNT. Locus autem, quem occupant renes, invenitur facile: versus lumbos enim ponuntur ad trium digitorum transversorum distantiam a spina dorsi, ita ut renum summa pars tertiam costam, ab inferioribus numerando, tangat circiter. Unde dolor a renibus inflammatis praecipue sentitur circa posteriorem & lateralem abdominis partem, quae

(*c*) N. 282. Charter. Tom. II. pag. 264. Tom. IX. pag. 251.

(*d*) Aphor. 6. Sect. VI. Charter.

quae ultimis costis & ossi Ilio interjacet. Febris autem acuta continua inflammationes, imprimis internarum corporis partium, comitari solet semper; uti ad §. 382. 8. antea probatum fuit.

Ex urina pauca &c. Cum renes secretioni urinae ab arterioso sanguine per arterias emulgentes allato dicati sint, necessario per inflammationem debet illorum functio laedi. Tumentia enim vasa inflammata minores secretorias fistulas comprimunt, adeoque secreti liquidi copiam minuunt: cum autem ob febrim acutam comitem simul acrior reddatur urina, frequentem urinae emittendae stimulum sentient aegri, licet parum in vesica contineatur. Ubi autem adeo infarcta vel compressa sunt omnia vasa, ut liquidissimam tantum humorum partem transmittere possint, tunc tenuis & aquosa prodit urina, licet febre acuta valide agitentur humores, adeoque sales & olea sanguinis acriora fiant (vide §. 100.). Mala tunc merito damnatur talis urina, & ut signum & ut causa. Ut signum, quia notat validam inflammationem adesse per totam renum substantiam; ut causa vero, quia omnia acria, per urinam naturali lege de corpore eliminanda, retinentur, & diluens sanguinis, ad renes appulsi, vehiculum a reliquis partibus secedens facit, ut inflammatoria densitas in sanguine augeatur.

Stupore cruris vicini &c. Cum renes proprie non haereant in cavo abdominis, sed peritonaeo ipsis incumbente tegantur, concipimus satis, quod ab illis, tumore inflammatorio distentis, multae partes vicinae possint comprimi, & irritari: cum autem peritonaeum supra renes expansum impediat utcumque, ne tam facile contenta in cavo abdominis viscera a tumentibus renibus possint premi, pressio illa magis aget in illas partes vicinas renibus, quae pariter sub peritonaeo haerent, cavo abdominis exclusa. Verum & musculi psoas, & vasa magna sanguinea, & nervi plures versus femur tendentes, hic locantur (e), & vasa spermatica satis vicina renibus decurrunt (f); unde quodammodo intelligimus, quare symptomata hic enumerata ab inflammatis renibus produci possint. Praeterea novimus per observata practica certissima, quandoque symptomata morbosa in quibusdam corporis partibus apparere, dum illorum causa in dissito longe loco haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 701., dum de delirio febrili agebatur. Utile ergo erit Medico, talia signa diagnostica morbi praesentis novisse, licet etiam non adeo evidenter intelligat modum, quo producantur. Interim tamen notari meretur, quod haec symptomata nephritidem calculosam frequentius comitentur, quam quidem nephritidem inflammatoriam; nam illam aliquoties curandam habui, absque eo quod aegri de stupore cruris, dolore inguinis vel testis, conquererentur. Quin imo, dum in nephritide calculosa per ureterem protruditur calculus, eadem haec symptomata saepe, sed non semper, adsunt. *Piso* (g), hunc morbum passus, revulsionem testiculi ejusdem lateris, stranguriam, vel saltem pruritum in glande, & frequentem mictionem, tum stuporem quemdam sive tremorem cruris respondentis, denique & frigus partium extremarum se-

per-

(e) Vide tabulam XIX. Eustachii. (f) Vide tabulam XXV. Eustachii.

(g) De morbis a proluvie serosa Sect. IV. Cap. 11. pag. 301.

percepisse affirmat. Verum his sic recensitis subjungit sequentia: *Quae sane symptomata, tametsi non perpetua in omnibus, tamen semper in me sum expertus, sed in descensu per ureterem lapilli, quo tempore scilicet maxima est ureterum in se contractio*. Si ureterum decursus respectu vasorum spermaticorum & iliacorum consideretur in tabulis *Eustachianis* [*b*], apparebit facile, calculum per ureterem descendentem haec vasa premere & irritare posse; uti & vas deferens, quod a teste ad vesiculas seminales ascendit.

Dolore iliaco &c. Imprimis si morbus admodum vehemens fuerit; tunc enim, irritatis nervis omnibus per abdominalia viscera dispersis, pessima illa symptomata nascuntur, uti statim ad §. 995. dicetur. Haec est ratio, quare *Galenus*, uti antea ad §. 963. notatum fuit, dixerit, colicos iliacosque dolores difficulter distingui a nephriticis malis; verum hoc parum damni afferre aegris, cum in initio hi morbi eadem medela indigeant, uti postea ex curatione nephritidis patebit. Eandem difficultatem & *Aegineta* (*i*) agnovit, praecipue ubi a calculo renali, moto in pelvim & ureteris angustiam, hic morbus fit; tunc enim subita & vehemens irritatio omnium nervorum abdominalium sequitur. Verum in nephritide inflammatoria incipiente raro ilico omnia haec symptomata adsunt; sed, morbo aucto, succedere solent: unde dolor ardens, inflammatorius, loci, ubi renes siti sunt, una cum urinae difficultate, dabunt illa signa, per quae hic morbus a colicis & iliacis doloribus distingui poterit: uti etiam quod alvus raro in nephritide adeo pertinaciter clausa sit, sed clysmatibus emollientibus obediat facile.

Renum autem affectorum signa diagnostica satis bene *Celsus* (*K*) collegit: *Si dolent coxae, quaeque inter has superque pubem sunt, & accedunt frequentes ructus, interdum vomitus biliosus, extremaeque partes frigescunt, urinae crebra cupiditas, sed magna difficultas est, & quod inde excretum est, aquae simile, vel rufum, vel pallidum est, paulum tamen in eo levamenti est, alvus vero cum multo spiritu redditur, utique in renibus vitium est*.

§. 994. HAnc (993.) producunt omnes causae generales inflammationis renibus applicatae; adeoque 1. quidquid fines arteriae ad transmittendum impedit; vulnus, contusio, abscessus, tumor, decubitus diuturnus, nixus corporis validus, lapillus. 2. quidquid urinam in pelvim, ureterem, vesicam, transire impedit, ut similes causae, ac mox enarratae, applicatae his partibus. 3. quae crassiora sanguinis vi adigunt in canales urinosos, ut cursus, equitatio diuturna & vehemens, aestus, nixus, plethora, diuretica acria, venena. 4. spasmodica omnium illorum vasculorum diu permanens contractio.

1. De causis generalibus inflammationis §. 375. & sequentibus dictum fuit; ubi

(*b*) Tab. XII. fig. 1. & 3. & Tab. XXV. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. & 46. versa. (*K*) Lib. II. Cap. VII. pag. 60. 61.

ubi & simul explicatum, quomodo vulnera & contusiones, uti etiam tumores quicumque, vicina vasa comprimendo inflammationem producere possint.

Decubitus diuturnus. Renum situs talis est, ut & diaphragmatis sedi inferiori incumbant pro parte, & quadrato lumborum musculo; accumbant vero musculo Psoae: hinc a diaphragmate agitantur inter respirandum, & pariter a musculis dorsi, dum homo corpus movet. Sic pulchre cavetur, ne in renibus facile quid stagnare vel concrescere possit, imprimis dum salubri corporis exercitio homo quotidie utitur. Contrarium autem in illis obtinet, qui sedentariam magis vitam ducunt, & ideo observatur, renum morbos illis frequentius contingere. Podagricos fere omnes hinc renum calculis obnoxios fieri testatur *Sydenhamus* (*l*); & idem malum nasci observatum fuit etiam in illis, qui, nunquam antea nephriticis malis vexati, diu decumbere cogebantur ob fracturam cruris vel femoris, imprimis si obesi erant; tunc enim a toto pondere pinguis abdominis renes & ureteres comprimuntur, dum dorso diu coguntur incumbere.

Nixus corporis validus. Tunc enim omnes musculi totius corporis tument quam maxime; quod Statuarii, dum Herculem luctantem effingunt, tam pulchre observant. Verum musculus, dum tumet agens, pallet simul (*m*), omni sanguine ex venis musculi expresso, & arteriis sic compressis, ut sanguinem rubrum non admittant, sed subtilissima tantum fluida transmittant [*s*]. Cum ergo talis conditio in omnibus musculis obtineat, dum homo validum nixum corporis edit, sanguis ruber per cutim externam & viscera fere movebitur tantum, & quidem orbus tanta copia tenuissimi liquidi, qua omnes musculi agentes turgent; adeoque difficilius transibit per ultimas vasorum angustias quam antea. Simul in summo nixu homo inspiratum aerem retinet, unde venae tument, minuta libertate transitus sanguinis ex corde dextro per pulmones; hinc & arteriae difficilius se evacuare poterunt in venas nimis plenas; unde vasa sanguinea, imprimis viscerum, distenduntur immaniter; urgentur laterales rami, ex sanguineis arteriis tenuiora liquida recipientes, dilatantur, & per errorem loci crassiora liquida recipiunt, quae per ultimos illorum fines transire nequeunt; unde obstructio & inflammatio sequi poterunt; vel & subita vasorum ruptura, imprimis si debilior fuerit solidorum compages. Multoties haemoptoe, narium haemorrhagia, apoplexia subito lethalis, secutae fuerunt validos tales nixus, uti innumera observata testantur. Unde facile intelligitur, cur tota cutis adeo rubescat in valido nixu; & quare periculosissimi morbi inflammatorii saepe nascantur illis, qui ultra vires lucta, vel alio vehementi corporis exercitio, utuntur. Si jam consideretur, renes accumbere validissimis dorsi musculis tunc turgentibus, dum, diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, viscera abdominalia premuntur; si praeterea animadvertatur emulgentium vaso-

(*l*) Tractat. de Podagra pag. 600. N. 7. (*n*) Ibidem §. 406.

(*m*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 401.

vasorum amplitudo; patebit satis, quanta vis renibus inferatur a nixu valido, imprimis si incurvato antrorsum corpore grave pondus tollere nitatur homo, & corpus erigere; tunc enim musculi dorsi immanem vim exercent. Validus ergo nixus inflammationem renum producere poterit, quatenus renibus compressis fines arteriarum impediuntur; uti etiam quatenus ab eadem causa sanguinis crassiora aguntur in canales urinosos, naturaliter sola tenuiora transmittentes; & ideo tertio hujus paragraphi numero NIXUS denuo inter nephritidis causas memoratur.

LAPILLUS. Quatenus vel asperitate sua irritat & laedit renes, vel mole premit vicina ipsi vasa. Verum de calculo postea peculiari capitulo agetur.

2. Ut liber humorum transitus per renes fiat, debent fistulae renales secretoriae, Bellinianae vulgo dictae, secretum liquorem libere emittere posse in pelvis ramos, pelvim, ureteres, & vesicam: quodcumque ergo impedimentum huic emissioni nascatur, sequi poterit renum inflammatio; eo citius, quo illud obstaculum reni propinquius haeserit. Etenim supra hunc locum, ubi obstaculum est, omnia distenduntur urina secreta, nec emissa; unde vasorum adjacentium compressio, & mirabilis saepe ipsius renis dilatatio: quales casus apud *Ruyschium* (o) habentur.

3. Quamvis naturaliter fistulae renales secretoriae aquosam tantum sanguinis partem, una cum illis, quae in aqua solvi possunt, transmittant, tamen observata practica docent, illas in quibusdam hominibus sic dilatari, ut & crassiores partes admittant. Plures novi, qui diutius curru vecti sanguinem cum urina mingunt, absque ullo dolore, aut vel minima calculi renalis suspicione; & paucorum dierum quiete integre restituuntur. Si ergo sic dilatari possunt illi ductus excretorii, ut transmittant sanguinis partem crassissimam, rubram nempe; similis causa, sed levior, vel omnino eadem, in aliis hominibus parum firmiores has partes habentibus poterit efficere, ut sanguis ruber ingrediatur initia dilatata ductuum excretoriorum, nec tamen transeat per illorum ultima extrema. Aderit ergo obstructio, adeoque & inflammatio sequi poterit.

CURSUS autem, accelerato motu sanguinis venosi per validam musculorum actionem, auget circulationis velocitatem; unde liquidorum crassiorum in tenuiora vasa impulsum, inflammationes, illarumque sequelas nasci, antea ad §. 100. probatum fuit.

EQUITATIO DIUTURNA ET VEHEMENS. Quantum boni ab hoc exercitio in morbis chronicis, etiam maxime rebellibus, exspectari possit, *Sydenhamus* passim docuit; dum totum corpus concutitur inter equitandum, & absque virium jactura debiles etiam homines motus corporis effectum habere possunt. Interim tamen & hoc observatur, per illos concussus inter equitandum, uti etiam dum quis curru vehitur citatiori motu, vel per vias asperas, urinam majori copia secerni, quam antea; adeoque sanguinem intra datum tempus majori copia vel impetu, vel utris-

(o) Observat. Anatom. Chirurg. XV. pag. 15. & XCIX. pag. 92.

utrisque, applicari ad organa urinam secernentia. Poterit ergo diuturna & vehemens equitatio dilatare vasa haec minora, ut crassiores humores recipiant, sicque inflammatio renum nasci; unde *Aetius* (*p*), de hoc morbo agens merito dixit: *Ob plurimas causas renes inflammantur, nam & humores corrupti, & plagae, & attritiones, & pharmacorum potiones, inflammationem generant, & praesertim equitationes continuae & vehementes*. Aliquoties inde vidi mictum sanguinis, & quidem tanta copia, ut vitae periculum a vasorum inanitione immineret: dilatantur enim tandem adeo fistulae renales, ut ipsum sanguinem transmittant. Dum haec scribo, talem aegrum curandum habeo, qui tota vita validissimis equitationibus usus fuit, mira in arte equestri peritia indomitos equos coercere novit, & ad fraena patienda dociles reddere. Illi frequens talis sanguinis copiosi mictus, absque ullo dolore, unde totus pallidus & exhaustus languet. Simulac vero cessat malum, & vires renasci incipiunt, denuo equitationi indulget, sicque eidem se periculo exponit, nimis audax ideo, quod toties jam evaserit. Ex pluribus similibus casibus didici, cur *Aretaeus* [*q*] dixerit: *Nonnunquam e renibus sanguis multus confertim erumpit, multisque diebus continenter effluit: sed tales non moriuntur haemorrhagia, sed phlegmone cum haemorrhagia nata, si retentus fuerit sanguis. Plerumque autem ex retentione ob ingentem phlegmonen moriuntur*. Ex qua observatione *Aretaei* patet, eandem causam, quae haemorrhagiam facit, vasis ruptis, vel frequentius dilatatis, inflammationem maxime periculosam producere posse, vasis minoribus sanguine impulso infarctis, nec illum per sua extrema transmittentibus.

Aestus. Per aeris enim calorem dissipantur liquidissima, sanguis densior redditur, urina rubicundior & acrior; unde & strangúria [*r*] nascitur. Ergo patet, & hanc causam nephritidis recenseri posse; imprimis si cum praecedentibus concurrat, cursu nempe & equitatione.

Nixus. De hoc dictum fuit numero primo hujus paragraphi.

Plethora. De hac dictum §. 106.: ubi simul constitit, nimiam copiam boni sanguinis producere inflammationem. Verum haec causa generalis est, & in toto corpore phlegmonen producere potest; unde requiritur alia causa concurrens cum plethora, quae facit, ut in renibus potius hoc malum nascatur; uti v. g., dum plethoricus equitat diu & valide, vel curru per vias difficiles vehatur celeriter.

Diuretica acria, venena. Quantum Cantharides, & acria multa alia insecta, irritent & inflamment saepe urinae vias, satis notum est. Acria autem §. 375. merito inter causas inflammationis numerata fuerunt: si ergo talia ingerantur, quae peculiari sua indole potius in renes, ureteres, vesicam agunt, & simul acria admodum sunt, patet satis, inflammationem inde metuendam esse in his partibus. Verum & longe subtiliora venena similem labem produxisse constat; uti in se ipso factum doluit

(*p*) Serm. XI. Cap. xvi. pag. 268. (*q*) De causis & signis Morbor. Acutor. Lib. II. pag. 22. (*r*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 746.

doluit *Tachenius* [*s*]. Ille enim, Arsenicum repetitis sublimationibus fixum reddere tentans, post multas sublimationes, dum vas chemicum recluderet, sensit suavissimum inde exsurgere halitum, quem inspiravit incautus: verum post horae dimidium inter alia pessima symptomata & sanguinem minxit cum ardore intolerabili.

4. In hystericis mulieribus, & viris hypochondriacis, miramur ab animi affectu ilico urinam ad plures libras quandoque reddi, aquosam, penitus inodoram & insipidam. Verum inde novimus, secretionem fieri longe copiosiorem quam antea; simulque adeo strictos esse ductus uriniferos in renibus, ut nihil transmittant nisi solam tenuissimam & aquosam sanguinis partem. Si ergo pergat, vel renovetur saepius, talis causa, sanguis, liquidissima parte orbus, haerere poterit in vasorum arteriosorum ultimis angustiis; vel &, majori vi in renes impulsus, dilatata minorum vasorum orificia ingredi, dum per angustos illorum fines transire nequit. Utroque modo renum inflammatio produci poterit. Praeterea videmus in talibus aegris mirabili spasmo & vasa majora contrahi, ut nihil transmittere possint; uti docet pallor & faciei contractio cadaverosa, fere a levi etiam terrore in his nata. Quandoque & oesophagus, adeo patulus, ita constringitur, ut nihil omnino transmittere possit per aliquot horas: idem in ventriculo & intestinis a simili causa contingere novimus. Unde non mirum videbitur, in hystericis & hypochondriacis affectibus renalia vasa adeo constringi per spasmum posse, ut solitos humores transmittere nequeant. Verum talis vasorum angustatio inter causas inflammationis enumerata fuit §. 375. Observationes autem Practicae confirmant, in hystericis quandoque sic constringi vasa renalia, ut vel nihil omnino, vel parum admodum, urinae transmittant. Ita legitur [*t*], monialem hystericam post ventris dolores, motus convulsivos, & inflationes, incidisse in urinae suppressionem, illamque postea urinam evomuisse per quadraginta dies & ultra; & toto hoc tempote nullam emingebat urinam, nisi unciam circiter quotidie, quae cathetere in vesicam emisso educebatur. Cessavit sponte haec ischuria, rediens post sex septimanas denuo, cum tali contractione urethrae, ut catheter nullo modo in vesicam introduci potuerit. Per vomitum autem reddebatur urina, nullis ventriculo contentis intermistis. Mirabilis talis alvi & urinae suppressio in Judaea virgine hysterica habetur & in *Actis Petropolitanis* [*u*], a celeberrimo viro *Petro Antonio Michelotto* descripta, quae & in *Actis Eruditorum* (*v*) legi poterit. Rarius autem a spasmis hystericis inflammationes producuntur, quia plerumque in talibus aegris sanguis dilutior est; & si natae fuerint, facile resolvuntur, modo spasmus cesset. Verum contingit aliquando, asperum, nec magnum tamen, calculum in pelvi, vel uretere alterutro, haerentem, ita irritare sensilissimas has partes, ut uterque ren spasmodice constrictus sit adeo, ut nihil urinae in vesicam demittat. Quandoque talem ischuriam observavi in illis, quibus prima vice calculus a rene per ureterem descendebat in vesicam, licet nulla suspicio fo-
ret

(*s*) Hippocr. Chem. Cap. xxiv. pag. 149. (*t*) Académ. des Scienc. 1715. Hist. pag. 15.
(*u*) Tom. I. pag. 368. &c. (*v*) Mense Nov. Anni 1726. pag. 517. &c.

ret in altero rene aliquid vitii haerere: simul ac autem, calculo in vesicam delapso, acerrimi illi dolores nephritici sedabantur, urina post paucas horas prodibat copiosa. Calculus vero, post aliquot dies cum urina expulsus, asper quidem erat, sed mole adeo parvus, ut vix videatur credibile, ureterem a tali calculo obturari potuisse: neque patebat ulla alia ratio, quare urinae secretio per alterum renem fieri non potuerit, nisi hoc constrictioni spasmodicae vasorum renalium ob acerrimum dolorem adscriberetur. Fateor quidem, suspicionem esse posse, alterum renem per morbos praegressos jam inutilem redditum fuisse, vel ureterem calculo majori, dudum impacto, penitus obturatum; verum vidi talem urinae suppressionem in aegris, in quibus nulla signa praegressa docuerant, in altero rene tale malum adesse. Sequens autem observatio practica, quam debeo Egregio Medico *Paulo de Vvind*, Medioburgi apud Zelandos medicinam summa cum laude exercenti, nec minori dexteritate in gravissimis Chirurgiae operationibus celebri, confirmabit, credo, ulterius modo dicta. Mulieri post partum felicem, lochiis debito modo prodeuntibus, supprimebatur omnino urinae excretio. Nullus autem tenesmus urinae reddendae aderat, nec tumebat vesica: levem tantum dolorem in sinistro abdominis latere percipiebat. Variis frustra tentatis, quinto a partu die catheter in vesicam immittebatur, absque ulla evacuatione urinae. Die sequenti vomitus continuus fere ortus fuit, & quamvis lochia fluere pergerent, & nulla febris adesset, periit undecima post partum die; totoque hoc tempore bis tantum paucas urinae guttas excreverat aegra. Aperto cadavere nullum vitium in utero, vesica, ureteribus, inventum fuit, uti nec in visceribus abdominalibus; verum utrique renes apparebant inflammati, neque tamen tumebant praeternaturaliter. In sinistro rene inveniebatur asper calculus, pisum magnitudine aequans. Admodum verosimile videtur, ultimis illis parturientis nixibus calculum asperum reni valide impactum fuisse, unde spasmodica contractione utriusque renis vasa sic constricta fuerint, ut impediretur omnis urinae secretio ad mortem usque.

§. 995. SI summa inflammatio haec vascula occupat, ita saepe stringuntur, ut nihil reddatur lotii: aliquando ut valde parum, pellucidum, tenue, aquosum, quod pessimum. Irritatis saepe nervis cohaerentibus, & vicinis, dolores & convulsiones facit per stomachum, mesenterium, intestina, ureteres; unde ructus, nausea, vomitus, dejectiones alvi, ileus, urina intercepta, crurum stupor, horum immobilitas, lumborum ardor.

Dictum jam fuit ad §. 993., quod vasa majora, immeabili sanguine repleta, sic turgere possint, ut vicina minora comprimant, omnemque secretionem urinae impediant: vel si quid adhuc transprimatur per vasa minora, illud mere aquosum & tenue est, adeoque acriores sales & olea sanguinis, per urinam naturaliter eluenda, retinentur, & sic brevi tenerrima corporis vascula destruuntur, & mors sequitur, praecedentibus semper fere

ſignis cerebri affecti, delirio, ſopore, convulſionibus. Unde *Aretaeus* [x] nihil magis timuit in renum acutis morbis, quam urinae interceptionem, illos celerrime perire dixit, qui nihil omnino emittunt, notatque, tremores, convulſiones, diſtentiones, ſequi urinae ab hac cauſa retentionem; uti etiam ſomni interrupti, & cum terrore e ſomno evigilationes, delirium, ſopor profundus, ibidem inter ſymptomata hujus morbi enumerantur. Doluit *Hildanus* (y), primogenitum filium ſeptennem ſic periiſſe: corripiebatur enim dolore lumborum cum febre & urinae ſuppreſſione, &, licet plures celeberrimi Medici omnem opem adhiberent, ſeptima morbi die moriebatur. In cadavere autem inſignis renum & vicinarum partium inflammatio, jam gangraenoſa reddita, inveniebatur.

IRRITATIS SAEPE NERVIS COHAERENTIBUS &c. Ad §. 993. jam notatum fuit, a renibus inflammatis varia ſymptomata quandoque produci in aliis partibus corporis, licet cauſa mali in ſolis renibus haereat, atque ideo ſaepe turbari Diagnoſin hujus morbi, cum tot aliae partes in ſuis functionibus laedantur.

Nunquam evidentius hoc apparet, quam dum calculus a rene per ureterem in veſicam tranſit, & ob molem vel aſperitatem in hoc tranſitu ſenſiles illas partes irritat. Symptomata enim hic enumerata fere omnia tunc obſervantur, & quandoque etiam exercitatos in Praxi viros fallunt, ſi aeger primo calculoſae nephritidis inſultu laboraverit. Error autem hic in Diagnoſi raro ullum damnum adfert, cum cura antiphlogiſtica, & emollientiſſima remedia, potata, vel per clyſmata injecta, aeque proſint Nephriticis quam Ileo laborantibus, uti jam antea dictum fuit. Interim tamen prudens Medicus, hujus difficultatis gnarus, non temere definiet morbi ſpeciem; praecipue, ſi attendat, & inteſtinorum morbos quandoque, irritatis nervis cohaerentibus & vicinis, ſtipari talibus ſymptomatibus, quae docere videntur, quod in renibus aut veſica malum lateat. Monuit hoc *Aretaeus*, ubi de Colicis agit (z). Dicit enim: Si in colicis *Ren & veſica in partem hujus doloris adducuntur* (*ζυμπαθία τόνῳ*), *iſchuria fit. Iſtis alia pro aliis accedunt. Miraculum autem his majus eſt, quod in teſtes & cremaſteras inopinatus dolor invadit. Multos Medicorum haec communicatio morbi* (*ζυμπαθέιν*) *latet: ſiquidem nonnunquam & cremaſteras exſecuerunt, propriam morbi cauſam eos continere opinati, quo circa & his pro aliis alia fiunt.* Imo quandoque poſt ſymptomata, quae renes aut veſicam laborare docent, ſequitur Ileus, & quidem lethalis, uti videtur indicare *Hippocrates* [a] dicens: *Quibus ex ſtranguria volvulus ſuccedit, intra ſeptem dies intereunt, niſi oborta febre copioſa urina effluat.* In Commentario ad hunc Aphoriſmum ſcripto *Galenus* dubitare videtur, an quidem genuinus ſit, & an *Hippocrates*, vel ullus alius, unquam talem caſum obſervaverit. Bona tamen fide affirmare poſſum, me talem caſum vidiſſe, qui ad amuſſim reſpondebat huic Aphoriſmo,

(x) De cauſis & ſignis Morbor. acut. Lib. II. Cap. IX. pag. 22. (y) De Lithotomia veſicae Cap. XXV. pag. 749. (z) De cauſis & ſignis Morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VIII. pag. 59. (a) Aphor. 44. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 276. & Coac. Praenot. N. 475. ibidem Tom. VIII. pag. 879.

rismo, ubi aeger ſtranguria laborans, dein iliaco dolore correptus, febre nata, quae prius vix aderat, affatim urinam emiſit, & evaſit. Raro tamen hoc contingere, ſatis credo, cum in numeroſa praxi, viginti quinque annorum ſpatio, tantum ſemel mihi hoc videre contigerit. Videtur autem & *Hippocrates* in alio loco [*b*] agnoviſſe, quod dubia ſequatur ex ſimilibus ſymptomatibus Diagnoſis, dum dicit: *Urinae ſuppreſſio & pondus in imo ventre, ut plurimum, ſtranguriam futuram ſignificat, ſin minus, alium morbum, ex quo aegrotare ſolet.* Unde apparet, magna cautela in diſtinguenda nephritide ab aliis malis opus eſſe. Mira & obſervatio apud *Jacotium* legitur (*c*), ubi in corde & thorace morboſa cauſa inveniebatur, una cum ſymptomatibus nephriticis. Ita autem habet: *Ac certe vidimus in doctore Arelatenſi urinae difficultatem cum maximo renum dolore, & arenulis rubentibus, cujus diſſecto cadavere renes integri inventi ſunt, ſed in thorace hydrops, & concretus in corde lapis.* Plurima certe alia obſervantur in corpore humano, quae docent, quibuſdam partibus irritatis, motus fieri validiſſimos in aliis, per quos illud irritans vel gravans tolli poſſet. Dum in puerperio uteri os a tumentibus aquis vel capite infantis incipit dilatari, dolores fiunt in lumbis, & ſpaſmi validi muſculorum abdominalium, aucti magis magiſque, prout aperitur os uteri. Tandem fiunt in ultimo puerperii nixu ſummi dolores, & tam valida contractio muſculorum abdominalium & diaphragmatis, ut foetus exprimatur, quandoque ſoluta cohaeſione oſſium, quae pelvim conſtituunt. Ne autem credatur, foetum in utero haerentem motu ſuorum membrorum irritare vicinas partes, atque inde validiſſimos fieri ſpaſmos, non vero ab irritatione orificii uterini; conſiderandum eſt, quod perita obſtetrix tangens orificium uteri ibi primum ſignum percipiat ſecuturi mox doloris, & quod poſt puerperium a grumo ſanguinis tranſituro per os uteri iidem dolores renoventur. De his autem poſtea in capitulo *de morbis Puerperii* pluribus agetur. Ideo autem puerperii dolores pro exemplo allegavi, quod doceret, irritatis partibus nervoſis dolores & ſpaſmos per vicinas partes propagari; & quia *Hippocrates* [*d*] nephriticorum acerbos adeo quandoque dolores comparavit cum partus laboribus. De renum morbis enim agens habet ſequentia: *Dolores eum ad hypochondrium & ilia premunt, & ad lumbos lumborumque muſculos, & patitur ſimilia ac mulier partus doloribus correpta.* Pariter & *Aretaeus* (*e*) de Nephritide calculoſa agens eodem vocabulo ὠδίνων utitur, ut ſummum illum teneſmum reddendae urinae, quae in his aegris obſervatur, deſignaret.

§. 996. SAnatur bonitate naturae, & morbi: 1. per reſolutionem. 2. urina copioſa, ruffa, craſſa, continuato fluore reddi-

 ta

(*b*) Coac. Praenotion. N. 591. Ibidem. Tom. VIII. pag 887. (*c*) Coac. Praeſag. Hippocr. cum Comment. Holleri & Jacotii pag. 824. (*d*) De Internis Affectionibus Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651. (*e*) De cauſis & ſignis morb. diuturn. Cap. III. pag. 53.

ta ante diem morbi feptimum, aut ad fummum quartumdecimum.
3. Haemorrhoidibus initio morbi large fluentibus.

Confideratur, in curatione, Nephritis ut morbus inflammatorius, nulla diftinctione facta ratione caufarum remotarum. Sive enim a calculo, five ab aliis caufis §. 994. enumeratis, renum inflammatio nata fuerit, cura non differt, uti & ad §. 1000. dicetur.

Verum in aliis morbis inflammatoriis, antea pertractatis, patuit, duplicem effe fanationem, ope nempe folius naturae, vel per artem; quod & hic obtinet, & ideo fequenti paragrapho de fanatione hujus morbi per artem agetur; hac vero confiderabitur, quomodo natura, abfque multis artis adminiculis, hunc morbum fanet. Praeterea §. 886. patuit, fanationem, quae naturae auxilio fit, duplicem effe; vel enim fanantur tunc morbi refolutione benigna, vel coctione & excretione materiae morbofae. Verum ut haec fanatio ope folius naturae fiat, debet & illa integra effe, & morbus non adeo gravis. Quod utrumque ex levitate fymptomatum morbi cognofci poterit. Quo plures enim functiones laefae fuerint, & quo gravius, eo minor naturae integritas, pejorque morbus, & contra.

1. Quid fit refolutio morbi inflammatorii, & quaenam requirantur, ut haec fperari poffit, antea in Hiftoria Peripneumoniae §. 830. 1., & Pleuritidis §. 887., dictum fuit.

2 Haec eft illa curatio, quae quidem ope naturae fit, non tamen per fimplicem refolutionem, fed per coctionem & excretionem materiae morbofae, de quae in praecedentibus morbis inflammatoriis jam aliquoties dictum fuit. Simul autem tunc apparuit, fatis frequenter in morbis materiam morbofam, folutam, & mobilem redditam, cum urina excerni. Verum ubi in renibus ipfis morbus haeret, facile patet, omnium commodiffimam & maxime naturalem viam effe materiae morbi folutae per ureteres in veficam: fimul ac enim materies inflammatoria fiftulis renalibus impacta haerens folvitur, apta evadit, ut per illarum extrema propellatur, & in pelvim delabatur. Ideo in renum doloribus vel calculorum, vel urinarum craffarum, mictionem exfpectandam effe monuit *Hippocrates* (*f*) dicens: *Renum dolor repentinus, cum urinae fuppreffione, calculorum aut urinarum craffarum mictionem fignificat*. Et *Aetius* [*g*] de renum inflammatione agens dixit: *A concoctis inflammationibus urinae bis prodeunt multae & craffae, & in quibus bonum eft quod fubfidet, atque hae ipfae maxime judicant ac fecernunt morbum: aquofae autem mictiones, & purae ac pellucentes, aegre morbum fecerni indicant*. Ubi notandum eft, quod *Aetius* laudaverit illas urinas, quae bonam hypoftafin habent; quod in aliis morbis inflammatoriis §. 830. 888. 923. pariter notatum fuit. Verum in nephritide inflammatoria & illae urinae bonae funt, quae craffae excernuntur, licet non fubfidant,

(*f*) Coac. Praenot. N. 589. Charter. Tom. VIII. pag. 887. (*g*) Sermon. XI. Cap. XVI. pag. 270.

dant, vel fedimentum inaequale, & divulfum habeant; quod in aliis morbis fufpectum haberetur. Ratio autem haec eft, quia in aliis acutis morbis materia morbi foluta & mobilis reddita debet per pulmones tranfire, fanguini mifceri, & cum illo per vafa moveri, antequam ad renes venire poffit; nec integra ilico per banc viam exit, adeoque repetita pulmonis & vaforum actione magis fubigitur & laevigatur, ficque apta evadit, ut fedimentum copiofum & aequabile in urina faciat. In renibus autem poteft eadem haec morbi materies, folvi tantum incipiens & crudior adbuc, ilico cum urina exire, nec opus habet, ut fanguinis maffae permifceatur antequam exeat. Vidi fic in Nephritide inflammatoria optimo cum eventu excretam urinam craffam, fufcam, potum *caffè* dilutiorem referentem; qualis urina in aliis morbis non adeo boni ominis foret. Verum *Hippocrates* (*h*), poftquam de urinis variis egiffet, tanquam fignis, ex quibus praefagia in morbis deduci poterant, optime monuit fequentia: *Ne vero te fallat, fi vefica aliquo morbo laborans hujufmodi urinas reddat; non enim totius corporis, fed ipfius per fe indicium eft.* Facile autem patet, idem boc monitum aeque locum habere in renum morbis, a quibus directa via urina in veficam derivatur. Unde *Galenus* (*i*), hunc textum *Hippocratis* explicans, extendit hoc monitum etiam ad renum affectus.

Ut autem fiat fanatio integra, non vero exitus in alium morbum, debet talis urina ante feptimum diem exire, quia aliter merito exfpectatur fuppuratio futura, uti §. 1001. dicetur. Idem & in Peripneumonia §. 830., & in aliis morbis inflammatoriis, notatum eft. Ubi autem morbi vehementia minor eft, & materia morbi lentius folvitur, tunc & poft feptimum diem alio die critico fimilis urina profuiffe obfervata eft; verum poft decimum quartum diem fuppuratio, vel fcirrhofa renum inflammatorum induratio, potius metuenda eft, quam fanatio per excretionem materiae morbofae, cum tanta temporis mora fatis indicet, illam difficulter folvi & mobilem reddi poffe.

3. His large fluentibus, & copia & impetus fanguinis a renibus derivantur. Minuitur enim refiftentia fanguini, qui per vifcera abdominalia movetur, adeoque per coeliacam & utramque mefentericam tranfibit majori copia, ficque minus urgebuntur renes. Unde monetur in textu, quod tunc imprimis profint haemorrboides, quando in initio morbi fluunt. Unde videntur, non adeo prodeffe, quatenus materiam morbofam evacuant, verum potius quatenus, impetu fanguinis in vafa infarcta renum minuto, non adigitur tanta vi in majores vaforum anguftias obftruens materia, & ideo facilius poftea refolvi poteft. Antea vidimus §. 779., Phreniticis prodeffe Haemorrhoides fluentes, uti etiam Pleuriticis §. 888. 1. In Nepbritide autem illas prodeffe *Hippocrates* (*K*) monet; *Melancbolicis & Nephriticis fuccedentes haemorrboides, bonum*. Et *Galenus* (*l*) fe obferváffe teftatur, evacuatione per haemorrhoides confueta intempeftive cohibita, quofdam nephritide correptos fuiffe.

Quo-

(*h*) In Prognoftic. Charter. Tom. VIII. pag. 637. (*i*) Ibidem. pag. 638. (*K*) Aphor. XI. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 254. (*l*) Comment. 3. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271.

Quomodo autem haec salutaria naturae morbos curantis molimina promoveri debeant, & quaenam tunc conveniant remedia, dictum fuit ad §. 889., ubi de Pleuritide per similes evacuationes curata agebatur.

§. 997. Sanatur, ubi in statu inflammationis per sua signa noscitur (993. 995.): 1. per remedia generalia omni inflammationi sanandae propria, venae sectionem, avulsionem, dilutionem. 2. decocta lenia, emollientia, antiphlogistica, magna copia ingesta. 3. Clysmata, fomenta, balnea, ex iisdem constantia. 4. victu humido, leni, quiete, vitatione lecti calidi, imprimis autem decubitus in dorso.

Ubi autem morbus gravior est, nec apparent illae evacuationes, per quas observatio docuit, hunc morbum quandoque curari, tunc opus est per artem succurrere.

1. De his remediis & in cura inflammationis, & in morbis inflammatoriis antea pertractatis, jam saepius dictum fuit. Cavendus enim est quam maxime in hoc morbo exitus inflammationis in suppurationem, aeque ac in aliorum viscerum inflammationibus. Forte crederetur, in nephritide minus esse discrimen suppurationis, quia in renibus natus abscessus dum rumpitur, pus per ureteres in vesicam delabi, & sic cum urina educi posset. Verum patebit paulo post, puri quidem evacuando commodam & brevem satis viam in renibus esse, sed tamen ulcus in renibus natum difficillime sanari.

2. Horum usus pariter antea saepius in morbis inflammatoriis commendatus fuit. Quam maxime autem notandum est, sola hic prodesse, quae lenissima sunt, ne irritentur partes inflammatae: cum enim in hoc morbo quandoque urina & parcius & cum difficultate prodeat, contigit, ut aegri, imo & quandoque medici, ad acriora diuretica in hoc morbo confugerint, qualia sunt terebinthina, & huic similia alia nativa balsama, uti & millepedes &c. Prudenter sane monuerant Veteres Medici, a similibus in hoc morbo abstinendum esse: Ita *Trallianus* [m] jubet eligi talia remedia, quae omnis rosionis & acrimoniae expertia sunt (ὅσα τὸ ἀδηκτον ἔχει); & hinc aquosam mulsam commendat; imo etiam a diureticis mollioribus quandoque in hoc morbo metuisse videtur, & ab ipsa mulsa; solamque aquam tepidam copiosam exhiberi jussit. Similem cautelam in cura hujus morbi apud *Aeginetam* (n) legimus. In *Materia Medica* ad hunc numerum talium remediorum formulae habentur.

3. Clysmata ex mollissimis decoctis parata prosunt, quia intestina crassa evacuant, suppositos colo renes fovent, laxant, emolliunt; qualia & *Aegineta* (o) laudavit. Celeberrimus *Hofmannus* [p] credidit, ideo imprimis re-

nem

(m) Lib. IX. Cap. v. pag. 540. 541. (n) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa. (o) Ibidem. (p) Medic. ration. & system. Tom. IV. part. 1. Sect. II. Cap. VIII. pag. 465.

nem sinistrum nephriticis malis frequentius affici, quia proxime ipsi adjacet flexura coli, flatibus aut faecibus induratis quandoque distenti, adeoque vicinum renem comprimentis. Multum ergo proderit, si intestinum colon vacuum fuerit. De balneorum autem & fomentorum usu, quatenus illa resolvendo, laxando &c. agunt, dictum fuit in Pleuritide ad §. 889. 2. & §. 890. 2. Et ad renum morbos laudantur ab *Hippocrate* (*q*). Omnia haec pulchre collegit *Celsus* (*r*), qui sic habet: *Oportet conquiescere; cubare molliter: solvere alvum; si aliter non respondet, etiam ducere: saepe desidere in aqua calida: neque potionem frigidam assumere: abstinere ab omnibus acribus, salsis, acidis, pomis: bibere liberaliter*. Verum quidem est, quod dein piper, porrum, ferulam, commendet, ut urina ab his moveatur, sed contextus sermonis satis docet, illa non habere locum in morbi initio, cruda adhuc existente materia inflammatoria, verum ubi illa jam subacta & mobilis reddita est.

4. De victu in morbis acutis, & necessaria quiete, jam saepius dictum fuit. Hic autem quam maxime lenissima conveniunt, quia acria sanguini mista per urinam exire solent pro magna parte; adeoque irritarentur ab acriori urina renes inflammati. Unde *Aëtius* (*s*), dum in hoc morbo abstinendum esse a cibo jubet primo die, monet simul inediam in multos dies non debere extendi: *Urinae enim puriores & acriores per inediam redditae, vehementissimos morsus infligunt: itaque in principio sorbitionibus tenuibus morsus lenientibus connutrire oportet, & aquae calidae potu*.

Quantum autem emolumenti in morborum inflammatoriorum cura habeatur, si subinde a lecto abstineant aegri, *Sydenhamus* [*t*] docuit, monens, frustra venae sectionem, & summa refrigerantia remedia, esse ad moderandum aestum febrilem, si jugi calore lecti incalescat aeger. Magis autem adhuc nocebit lecti calor renibus inflammatis, quia homini in lecto decumbenti dorsum magis calescit quam reliquum corpus, a pondere corporis pressis his partibus; omnium maxime si resupini in dorsum decumbant, tunc enim a mole viscerum incumbentium renes comprimuntur. Fomenta ex mollissimis remediis parata calide adhibenda renum regioni suaserunt Veteres Medici (*u*); sed simul monuerunt a valde calidis abstinendum esse, metuentes suppurationem renum inde futuram. Pariter & damnaverunt frigida, quae in scirrhum convertere possent inflammata loca. Cum autem extrema omnia ubique fugienda dictet prudentia, hoc imprimis in curatione renum inflammatorum observandum esse monuerunt.

§. 998. **S**I nimia symptomata doloris, vel convulsionis, urgent, opiata prosunt.

Quan-

(*q*) De Internis Affection. Cap. XVII. & XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 650. 651.
(*r*) Lib. IV. Cap. x. pag. 217. (*s*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 267. 268.
(*t*) Sect. 3. Cap. III. pag. 205. (*u*) Trallianus Lib. IX. Cap. v. pag. 542. Aegineta Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa.

Quanta fiant quandoque ab irritatis nervis cohaerentibus & vicinis mala in nephritide, §. 995. dictum fuit. Imo haec symptomata adeo saeva aliquando sunt, ut & aegri patientiam superent, & vires prosternant quam maxime; imo & nova mala producant, imprimis in Nephritide calculosa. Dum autem causa horum malorum saepe tam subito tolli nequit, nihil superest, nisi sopire acerrimi doloris sensum; quo facto silent saeva illa symptomata, tolluntur spasmi intestinorum & ventriculi, vasorum inflammatorum nimia constrictio laxatur, vires aegri blanda quiete refocillantur, & feliciter succedit cura. De egregio hoc opiatorum usu pluribus egi antea ad §. 202. 229. Verum & tunc simul monitum fuit, haec remedia doloris sensum tantum tollere, non autem semper doloris causam; adeoque omni cura pergendum est in usu illorum remediorum, quae morbi causae debellandae idonea sunt. Raro autem his opiatis utuntur prudentes Medici, nisi prius in morbis acutis inflammatoriis per sanguinis missionem, aliaque apta remedia, inflammationis vehementiam minuerint. Ita *Aegineta* (v) papaver in clysmate commendavit ad hunc morbum. *Aetius* (x) autem & internum papaveris & opii usum laudat ad levandos dolores.

§. 999. **V**Omitum autem nimium, morbi symptoma, saepe ingestu tepidae mellitae juvare prodest.

Ubi de vomitu agebatur §. 652., constitit, diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam validamque constrictionem in omni vomitu adesse, & hac vi ventriculi contentorum fieri violentam expulsionem. Ex renum autem situ patet, vomitus tempore illos valide concuti debere. Si jam consideretur, per ipsam vomitus actionem accelerari multum sanguinis per vasa motum, simulque renes inflammatos agitari ruditer, satis patet, renum inflammationi vomitum nocere potius quam prodesse. Verum ubi a calculo, in pelvis renalis angustiam vel ureterem pulso, nephritis oritur, tunc vomitus prodesse potest, quatenus per hos concussus calculus promovebitur vesicam versus, imprimis si simul emollientibus decoctis, oleo amygdalarum &c. assumtis, laxentur viae & lubricentur. In tali casu proderit aquae tepidae mellitae repetita ingestione facere, ut aegri facilius & minori cum anxietate vomant. Notum enim est, nihil molestius esse, quam si vacuo jam ventriculo conatus ad vomendum pergat. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 654. habentur. De signis autem calculi renalis postea ad §. 1422. dicetur.

§. 1000. **A**Tque hac sola methodo tuto curatur ipsa nephritis a calculo, renibus, ureteribusve, impacto orta.

Cal-

(v) Ibidem. (x) Serm. XI. Cap. xvi. pag. 268.

Calculus in renibus concretus iners corpus est, quod mole sua & aspera figura irritare potest sensiles partes, quas tangit, illasque inflammare. Pluribus observationibus constitit, calculos etiam satis magnos, sed laeves, inventos fuisse in cadaveribus hominum, qui nunquam suspicati fuerant, se hoc morbo laborare. Verum ubi asperitate suae figurae laedit partes, vel ureterum angustia retinetur, tunc inflammantur loca, in quibus haeret, & fiunt omnia illa mala, quae §. 993. & 995. recensentur. Inflammata loca tunc tument, & tanto fortius apprimuntur calculo, quanto magis augetur inflammatio. Optime hoc notavit *Aretaeus* (y), dum in curatione calculi renalis commendat sanguinis missionem. Dicit enim: *Inflammatio colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones*. Dein laudat illa, quae emolliunt & lubricant, externe applicata & interne sumta. Sola enim methodus haec tuta est, per quam inflammatio partium a calculo pressarum, vel laesarum, praecaveri potest; vel tolli, si jam nata fuerit, simulque laxari viae, per quas calculus a renibus ad vesicam transire debet. Verum omnia illa, quae §. 997. laudata fuerunt, hunc effectum praestant, adeoque & Nephritidi calculosae curandae utilissima sunt; quod & postea, ubi *de calculo* peculiari capitulo agetur, ulterius confirmabitur, ubi & simul de Lithontripticis dicendum erit. Plures autem sunt in illa opinione, ac si diuretica acriora conducerent ad promovendum calculum per ureteres in vesicam, quatenus copiosiori urina secreta calculus propelleretur. Verum urina per tenuissimas & numerosissimas fistulas renales secreta sensim depluit in pelvim & ureteres, neque ab acerrimis etiam diureticis aucta haec secretio unquam efficere poterit, ut urina motus accelerati impetu calculum protrudat. Nocent autem haec, quia acri stimulo febrim, inflammationis comitem, augent, & urinam reddunt acriorem; unde loca haec dolentia magis irritantur, & omnia mala augentur. Sola ergo lenia, aquosa, emollientia, hic prosunt, una cum blandis oleosis, ut urina fiat dilutissima, omnis fere acrimoniae expers, & copiosa simul; sicque laxentur partes constrictae, demulceantur loca dolentia, lubricae reddantur viae. In *Materia Medica* ad hunc numerum plura recensentur remedia, quae copiosae aquae infusa, vel & diluta, huic indicationi satisfacere poterunt.

§. 1001. SI causae nephritidis magnae, nec malum resolvitur (996.), nec sanatur (997.), sed excurrit ultra septimum diem, abscessus metuendus; quem fieri, docet remissio doloris, ejus in pulsationem mutatio, horror saepe recurrens, gravitas, stuporque partis; jam factum esse docet praegressus priorum, tum pulsus, ardor, tensio in loco, urina purulenta, foetida, instar urinae salsae putrefactae: simulac abscessus ille factus scitur, utendum valde maturantibus primo & emollientibus, dein purulenta apparente urina, diureticis puris ex aquis medicatis, sero lactis, similibusque, usurpatis simul balsamicis. Quo

(y) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. Cap. III. pag. 130.

Quomodo, & quibus de caufis, inflammatio in fuppurationem tranfeat, dictum fuit ad §. 387. Antea autem in Peripneumoniae & Pleuritidis hiftoria fuerunt enumerata illa figna, quae docent Medicum, inflammationem, internas corporis partes occupantem, in fuppurationem abire, quae hic eadem occurrunt; ut remiffio doloris, pulfatio, horrores vagi &c.; adeoque haec non repetam. Si autem haec figna manferint per aliquod tempus, novimus abfceffum in renibus non fieri, fed jam factum effe, & tunc nova fymptomata accedunt ob diftractionem aut compreffionem partium vicinarum a vomica renali nondum aperta, fed pure collecto turgente. Signa autem praecipua *Galenus* (z) optime recenfuit fequentibus: *Si dolores cum horrore interpolato inordinatim fieri videantur, & febres abfque ullo ordine; tum pronum in ventrem decumbere juffum, atque interdum in alterum latus, ut fublimis fit affectae partis fitus, laborantem interroga, num circa renem dolentem veluti fufpenfi cujufdam ponderis fenfum percipiat. Etenim quum haec ipfi acciderint, abfceffum colligi conjicere oportet.* Quandoque & alia fymptomata vomicam renalem comitantur: vidi fic in aegro tali dolorem urentem quafi ad fcapulam & axillam ufque ejufdem lateris protendi. *Hippocrates* [a] renibus fuppuratis ftranguriam adeffe dixit. Verum haec non adfunt in omnibus aegris; figna vero a *Galeno* enumerata femper obfervantur. Ubi autem brevi rumpetur abfceffus maturus, tunc loco obtufi & gravantis doloris acutus percipitur, dum fenfim dilacerantur membranae pus collectum coercentes, & jam rupturae proximae funt. Cognitionem autem ulceris renalis confirmat, fi, illo rupto, pus per ureteres delapfum cum urina exeat. Solet autem pus, rupta vomica, prodiens fere femper foetidum effe, imprimis fi diu vomica renum claufa manferit; atque etiam ideo quod in tali loco collectum fuerit, ubi urina facile putrefcens fecernitur & colligitur. Si autem ulcus apertum purius evadat, tunc pus fequentibus diebus non adeo magno foetore urinam inficit. Hoc & notavit *Aretaeus* (b) de ulceratis renibus agens; fic autem habet: *Ulcera vero mordacia funt, modo repurgata, modo fordentia: id pus manifeftat: urina quoque aut olida aut nihil olens.*

Pus quidem cum urina emiffum non eft fignum abfolutum abfceffus renalis, fi folum fpectetur; poteft enim & ex ureteribus aut vefica fimiliter affectis prodire: Unde *Hippocrates* (c) prudenter dixit: *Si fanguinem aut pus mejat, renum aut veficae ulcerationem fignificat.* Imo antea ad §. 896. dictum fuit, quandoque pus in aliis locis corporis collectum, venis reforptum, per urinae vias exiviffe. Verum figna Nephritidis inflammatoriae, puris mictionem praegreffae, omne dubium tollunt; uti optime *Trallianus* [d] notavit, qui praeterea & alias notas addidit, quibus diftingui poteft, pus a renibus, an vero ab aliis locis veniat. Si enim non collectum fuit pus in viis urinariis, fed ex alia parte refor-

ptum

(z) De Locis Affectis Lib. VI. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 510.
(a) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230. (b) Lib. II. De caufis & fignis morbor. diuturnor. Cap. III. pag. 54. (c) Aphor. 75. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 185. (d) Lib. IX. Cap. V. pag. 543.

ptum cum urina exiverit, illud pus accurate permiſtum urinae exibit, & non niſi ſenſim ad fundum vaſis ſecedet: fuit enim illud pus vaſorum & pulmonis actione miſtum ſanguini, & per renales fiſtulas ſimul cum urina ſecretum. Ubi vero a renibus ulceratis depluit, nunquam urinae bene permiſcetur, ſed ilico in fundo vaſis, urinam continentis, ſeparatum apparet. Difficilior videtur Diagnoſis ex ſola urinae purulentae inſpectione, ut diſtinguatur, an pus ex renibus, an vero ex veſica prodeat. Interim tamen obſervata docent, pus veſicae longe tenacius eſſe, & glutinis inſtar ad fundum vaſis ſecedere ilico: renum autem pus tenuius eſt. Praeterea in veſicae abſceſſu una cum urina prodeunt ramenta quaſi foliacea, quae *Trallianus* [e] vocavit μόρια πεταλώδη, forte membranae internae veſicae lamellae ſeparatae: a renibus vero ſuppuratis cum urina excernuntur craſſiores particulae magis carnoſae, quas *Hippocrates* (f) parvas caruncular σαρκία σμικρὰ vocavit, & a renibus venire dixit; quae videntur eſſe partes ſemigangraenoſae ipſius ſubſtantiae renum; ſic etiam abſceſſibus externarum partium corporis ruptis videmus exire floccos membranae celluloſae puri permiſtos. Pulchre etiam collecta habentur ſigna diagnoſtica ſuppuratorum renum, ureterum, & veſicae, apud *Aegi-netam* (g).

Duplex autem indicatio eſt curatoria, ubi ren ſuppuratur: Primo enim, ſi impediri nequeat ille Nephritidis exitus, ſuppuratio promovenda eſt, ut quantocyus fiat, & omnia cruda inflammata ſolvantur in blandum pus; de qua re dictum fuit in *Capitulo de Abſceſſu* §. 402. 403. Molliſſima hinc decocta proſunt, magna copia potata; clyſmata ex ſimilibus parata frequenter adhibita; cataplaſmata renum regioni applicata; balnea. Ubi autem ex ponderis gravantis ſenſu, morbi duratione, tenſione magna vicinarum partium, novimus, pus maturum in abſceſſu renali collectum haerere, nitendum eſt omni ope, ut vomica rumpatur, ne pus diu hic relictum putreſcat, & ſinuoſa ulcera peſſima producat per accumbentes partes diſperſum; vel reſorptum in ſanguinem cacochymiam purulentam & tabem faciat. Ad rumpendum autem abſceſſum maturum in rene ſola fere haec habentur auxilia, quae concutiendo valide renes agunt. Tuſſis, ſternutatio, vectio in rheda, praecipua ſunt, a quibus haec ruptura exſpectari poterit; ſimili modo ac antea dictum fuit §. 857., ubi de tentanda diſruptione apoſtematis pulmonalis agebatur.

Ubi autem poſt haec facta pus in urina apparet, certi ſumus, vomicam renalem ruptam eſſe, & ex varia conditione puris judicare poſſumus de conditione ulceris renalis. Si enim laeve, album, aequabile, fuerit, ſpes multa curae naſcitur; & contra, eo pejus praeſagium habetur, quo magis ab his dotibus receſſerit pus excretum. Interim tamen hoc notandum eſt, primum pus poſt vomicam renalem ruptam prodiens raro eſſe optimae notae, imprimis ſi diutius vomica clauſa manſerit; fere ſemper enim foetidum eſt, & quandoque ſanguinolentum: Verum ſequentibus diebus ſolet puris copia minui, & illud fieri laudabilius, dum emenda-

tur

(e) Ibidem. (f) Aphor. 76. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 186.
(g) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſa.

tur ulcerosi facei superficies, tuncque bonum eventum sperare licet. Indicatio tunc est, abstergere leniter, mundare locum ulcerosum; & dein consolidare.

Verum caveri nequit, ne urina continuo ulcus renale alluat; adeoque potu copioso, blande simul detergente, urinae acrimonia mitiganda est. Serum lactis, imprimis illo anni tempore, quo armenta laetis fruuntur pascuis, potatum larga copia dat summum remedium, & solum fere sufficit, cum graminis omnem vim in se habeat; imo optime depuratum serum lactis subviridis coloris est, ac si dilutus succus foret graminis; cujus vires insignes laudavit *Trallianus* [*h*] in curatione ulceris renalis. Commendavit praeterea & lactis asinini potum; magnopere a lactis potu levari hoc morbo laborantes pariter affirmavit *Aegineta* (*i*). Lac cum melle post puris eruptionem, primo asininum aut equinum, quae ad ulcera repurganda conducunt; postea emendato ulcere bubulum, commendat *Aetius* [*K*], ut & simul aegrum magis nutriat. Deinde addit sequentia. *Amplius autem omne lac, recens mulctum, calidum praebendum est, animali in domum, ubi aeger decumbit, perducto: hoc & aliorum internorum ulcerum optimum est pharmacum, & gravi puri maxime amicum, & corpus probe nutrit.* De lactis autem egregio usu in ulcere pulmonis antea §.858. dictum fuit.

Eidem scopo & serviunt aquae medicatae, imprimis illae, quae loco ferri soluti parcam copiam salis blandi & detergentis continent: quales sunt aquae selteranae, & his similes: quarum usus, imprimis si aequa lactis copia addatur, adeo probatur communi medicorum consensu in suppuratis visceribus curandis. Insusa vel decocta herbarum, quae in materia medica ad praecedentem numerum habentur, similem usum habent.

Cum autem in ulceribus externis detergendis & consolidandis balsamica adeo laudaverint celebres Chirurgi, cogitaverunt & medici de illis exhibendis ad curationem ulcerum internorum; & imprimis renalium: quia observabant, illa peculiari sua indole in vias urinae agere, dum ab his assumtis intra quadrantem horae urinae odor mutari soleat.

Notum enim est, Terebinthinam, Balsamum Copaibae, de Mecha, & similia plura nativa balsama, parva etiam copia data, urinae conciliare odorem, quem violae Martiae flores verno tempore spirant. Merentur certe & haec remedia laudem in hoc morbo, modo dentur parca tantum quantitate ter quaterve de die, superbibendo copiam seri lactis, vel mollis vulnerarii decocti. Largiori enim dosi haec data, & absque diluentibus, calefaciunt & stimulant nimis; imo stranguriam quandoque molestam producunt, & urinae vias inflammant imprudenti usu. Balsama autem haec nativa praeferenda videntur merito decantatissimis etiam balsamis artificialibus, quae saepe adhuc longe acriora sunt. Pulchrum effectum ab his balsamis nativis vidi in praxi, si horum drachma cum uncia succi glycirrhizae inspissati misceretur, & ex hac

(*h*) Lib. IX. Cap. v. pag. 544. (*i*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versa. in fine.
(*K*) Sermon. XI. Cap. XVIII. pag. 271.

hac massa grana viginti aut triginta deglutirentur omni quadrihorio, superbibendo serum lactis, aut alios modo laudatos potus medicatos. In horum usu pergitur, donec nullum amplius pus in urina appareat; tuncque roborantia & consolidantia his addi solent, ut *mastiche*, *olibanum*, *sarcocolla* &c. Ad renes exulceratos *Celsus* (*l*) etiam blanda balsamica detergentia remedia laudavit, ex strobilis pini sylvestris, croci pauculo, aniso, seminibus cucumeris.

Omnia, quae hactenus dicta fuerunt de curatione ulceris renalis, supponunt, vomicam ruptam pus in pelvim effudisse. Licet autem hoc frequentius contingat, tamen quandoque & alia via pus in rene collectum exitum molitur. Ita *Hippocrates* observavit, versus exteriora quandoque protuberare talem abscessum. Ita enim habet (*m*) de calculo renali agens. *Quum autem dolor urget, multa calida lavato, & qua parte praecipue dolor est, fotus tepentes admoveto. Quum vero intumuerit & extuberarit, sub hoc tempus juxta renem secato, & extracto pure, arenam medicamentis urinam cientibus curato; si enim sectus fuerit, evadendi spes est, sin minus, morbus homini commoritur*. Et sequenti capite [*n*]: *Quum igitur ren suppuratus fuerit, ad spinam intumescit. Hunc, quum ita habuerit, qua parte tumor est profunda maxime sectione secato. Quod si quidem sectione assecutus fueris, confestim sanum reddes. At si aberraveris, periculum est, ulcus fistulosum fieri.* Ubi notandum est, quod profundam valde sectionem fieri debere monuerit, cum per cutim, pinguedinem, & crassos musculos penetrare debeat, antequam scalpellum ad renem pertingere possit. Praeterea notat, nisi felici eventu abscessus aperiatur, ulcus fistulosum nasci, quia tunc pus, rupta vomica renali, sub peritonaeo profundissimos sinus facit, & miras quandoque, in tunica cellulosa musculis interposita, sibi vias quaerit. Ἔμμοτοι enim dicuntur apud *Hippocratem*, qui ulcere cavo laborant, quod curationem διὰ τῶν μοτῶν, hoc est, per linamenta, inuncta digestivis remediis, requirit, quae sinuosis talibus ulceribus immitti solent. Similem & renalis abscessus eventum *Aetius* (*o*) notavit, dicens: *Quibusdam vero neque in totum suppurata erumpunt, sed circa renes per multum tempus consistunt, donec cautere adhibito aut alio modo forinsecus apertionem & eductionem moliaris*. In fine autem ejusdem capitis (*p*) monet, talia ulcera, extrorsum patentia, diligenti admodum cura indigere, cum in fistulam abire soleant. Imo quandoque contingit, pus partim per urinam exire, partim colligi circa dorsum, & tumorem prominulum integumentorum facere. Qualem aegram curandam habui, cui per menses aliquot jam urina purulenta effluxerat, & in renis dextri regione tumor manifestus aderat; quo per cauterium potentiale (scalpellum enim horrebat nimis) aperto, copia puris prodiit. Interim omnis medela & peritissimi Chirurgi dexteritas impedire non potuerunt, quin fistulosum in dorso ulcus maneret, aegra tamen satis com-

(*l*) Lib. IV. Cap. 11. pag. 217. (*m*) De Internis Affectionibus Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 649. (*n*) Ibidem pag. 650. (*o*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (*p*) Ibidem pag. 272.

mode se habente postea, & urina naturali reddita. *Cabrolius* (*q*) similem casum vidit in juvene, qui talem abscessum in dorso habebat, licet aliquantulum puris per urinas excerneretur. Incidit locum, sed nihil puris inde exivit; verum post bihorium, apparatu remoto, ingens copia puris erupit, & puris ille effluxus per mensem & ultra duravit: feliciter tamen & integre sanatus fuit.

Hinc apparet, quam grave malum sit renum inflammatorum suppuratio, & quam anceps eventus. Licet enim versus exteriora tendat abscessus, quandoque rumpitur, antequam satis elevata sint omnia, quae reni in dorso incumbunt, ut distingui possit, & tunc pus effusum sinus facit saepe incurabiles per omnia loca vicina dispersos. Videtur & *Hippocrates* (*r*) hanc difficultatem notasse, dum dicit: *Quibus nephriticis praedicta contingunt signa, doloresque circa spinae musculos fiunt, si exteriora quidem loca occupent, abscessus quoque futuros exteriores exspecta. Si vero dolores magis circa loca interiora fiant, abscessus etiam interiores magis futuros exspecta*.

Cum autem renes intestino colo fere contigui sint, & partes inflammatae vicinis quandoque accrescant [vide §. 843. 897.], non improbabile videtur, renem sic colo praeternaturaliter uniri posse, tuncque abscessus renalis viam in intestini cavum invenire posset, & pus per alvum evacuari. Verum quidem est, sub peritonaeo haerere renes, adeoque non immediate tangere colon, sed ad §. 936. patuit, quod diaphragma inter hepar & pulmones medium, non impediverit, quo minus pus ex hepatis abscessu in pulmonem veniret, & per sputa educeretur. Talem puris ex rene viam videtur indicasse *Hippocrates* (*s*) de hoc morbo agens: *Si quidem pus intro rumpatur, & ad intestinum rectum feratur, evadendi spes est.* Et *Aetius* [*t*] pariter in eodem morbo monet: *Aliquando autem & ad intestina eruptio devolvitur, & per sedem pus evacuatur*. In tali casu conveniret medela, quae suppuratis intestinis adhibita fuit, de qua vide §. 966.

§. 1002. SI vero suppuratio illa (1001.) diu durat, totus ren exesus saccum format, nulli usui servientem: tumque frequenter tabes renalis adest.

Videmus etiam in partibus externis suppurationes diuturnas partium substantiam consumere, unde illis sanatis profundae & turpes cicatrices supersunt. Idem metuendum est, si cito sanari non possit ulcus renale; nam & partes ipsius substantiae renum, per suppurationem solutis nexibus, quibus haerebant, cum urina purulenta exeunt, caruncularum specie, uti antea dictum fuit: *Imo renum frusta, pollicis magnitudine, per virgam maximo dolore & tormento excreta fuerunt* (*u*). Sic tota renum substantia consumta relinquit cavum saccum

(*q*) Bonetti Sepulchrer. Tom. II. pag. 566. (*r*) Aphor. 36. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 310. (*s*) De Affectionibus Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 650. (*t*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270. (*u*) Hildanus de Gangraena & Sphacelo Cap. IV. pag. 774.

cum, inutilem postea; tuncque alter ren superstes urinae secernendae officio solus fungi debet. Vidit *Piso* [w] in muliere, *membranam renum externam, ureteribus communem, dilatatam in amplitudinem toti capacitati alvi aequalem, quae tamen continendis quatuordecim libris materiae purulentae sine dilaceratione par esset*. Debuit ergo haec membrana, sive involucrum renis externum, magnam crassitiem vel tenacitatem acquisivisse, ut a tanto puris pondere non rumperetur. Hoc autem ex *Cabrolio* excerptum legitur apud *Bonetum* (x); nempe in rene pariter suppurato, & quatuordecim libras ponderante, inventa fuit cystis, pus continens, crassitiem aequans pellis vervecinae. Mirum videtur, quod totam renis substantiam sic consumtam non sequatur lethalis haemorrhagia, cum tam magna sit arteria emulgens & cordi satis propinqua. Verum videmus hoc ubique, quod suppuratio, solvens extrema vasorum, inflammatoria materia obstructorum, vix faciat haemorrhagiam, imo licet pus sensim totam fere consumat partium substantiam, rarissime haemorrhagia sequitur: videntur enim vasorum extrema contrahi vel obturari ita, ut vix transmittant sanguinem amplius, qui tum per ramos vicinos liberos transit. Sic in exstirpationibus observant Chirurgi, metum haemorrhagiae abesse, dum vulnus in omni suo ambitu pus fundit. Postea, quando de phthisi agetur, patebit, totum pulmonem quandoque consumi purulenta labe, sputis quotidie prodeuntibus copiosis, absque ulla haemorrhagia; dum tamen pulmonalis arteria magna est, & ex corde adeo vicino prodit.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, simul intelligitur, quare Veteres Medici tantam difficultatem posuerint in Nephritide curanda; imprimis si suppuratio sequatur, nec cito pus evacuari, & dein ulcus detergi & consolidari possit. Ita *Hippocrates* (y) postquam illa proposuerat, quae ad Nephritidis curam laudabat, dicit: *Haec si fecerit, neque citissime sanescat, haud novum: morbus enim perdifficilis*. In renum suppuratione monet: *Hic autem morbus molestus est, ex eoque plures ad renum tabem deveniunt* [z]. Vel enim pus copiosum, eductum quotidie, consumit maximam nutrimenti partem, (a qua causa, post magnas exstirpationes felicissime etiam peractas, multi pereunt] vel pus retentum resorbetur, & cacochymiam purulentam inducit sanguini, pariter periculosam. Imo & alibi (a) de eodem morbo agens dicit, hunc morbum vix desinere; nec integram curationem promittit, sed, cura enarrata, simpliciter dicit: *Haec si ita feceris, morbum meliore statu constitues*. Ita & *Aretaeus* (b) ulcera renum inter diuturnos eorundem morbos recensens, non quidem lethalia dixit esse, sed insanabilia, & una cum aegro commoritura. Imprimis autem damnabat (c) ulcera, quae a calculis fiunt: *Insanabiles inde morbi nascuntur, cita colliquatio, & mors*. Si enim calculus, adeo magnus, ut per ureteres

 in

(w) De Morbis a serosa colluvie Sect. IV. Cap. II. pag. 296. (x) Sepulchret. Anatom. Tom. II. pag. 567. (y) De Intern. Affect. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651. (z) Ibidem Cap. XVI. pag. 650. (a) Ibidem Cap. XVII. pag. 650. (b) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. III. pag. 52. (c) Ibidem pag. 54.

in vesicam descendere nequeat, ibi haeserit, & ulcus produxerit, idem efficiet, quod globulus fistulae orificio immissus, id est, impediet depurationem & consolidationem ulceris in renibus nati. Pariter & *Aetius* [*d*] difficultatem curae suo testimonio confirmat.

§. 1003. SI scirrhum hic format, paralysis, vel claudicatio cruris suppositi oritur, immedicabile malum; unde saepe lenta tabes, hydrops, &c.

Sequitur alter inflammationis exitus, ubi nec resolvendo, nec suppurando, solvitur impacta vasis materies, sed una cum his indurescit in scirrhum. Ad §. 997. notatum fuit, *Trallianum*, & *Aeginetam* monuisse, quod a frigidorum applicatione cavendum esset, ne in scirrhum renum abiret morbus. *Trallianus* quidem *Sirrhi* vocabulo non fuit usus, sed dixit *σκληρῦνται τ̃ νεφρῶν αἱ φλεγμοναί*. *Indurantur renum inflammationes*: quod idem significat, uti patet ex *Aegineta* [*e*] qui voce *σκιρῦνται* usus fuit: & paulo post (*f*) idem malum peculiari titulo describens vocavit *σκληρίαν νεφρῶν* *indurationem renum*. Scirrhus autem, quamdiu nondum malignus est (vide §. 486.), nocet tantum, quatenus laedit functionem partis occupatae, &, premendo vicina, illorum actionem turbat; caeterum ex sua natura indolens. Posse autem renes scirrhosos, imprimis si mole aucti fuerint simul, musculos Psoäs, & quosdam nervos, ad artus inferiores ex medulla spinali tendentes, comprimere, illorumque actiones turbare, patet ex tabula decima nona *Eustachii*, si conferatur cum tabula vigesima quinta, ubi renes in situ habentur. An autem a renibus tumentibus perfecta paralysis, in femore & crure ejusdem lateris, produci possit, dubium videtur, cum magni trunci nervosi, his partibus prospicientes, ex foraminibus ossis sacri emergant, & tali situ locentur, ut vix a renibus etiam tumidissimis comprimi possint. Unde *Aetius* [*g*] & *Aegineta* (*h*) optime mala, a scirrho renum metuenda, notaverunt sequentibus: *Quaecumque durities circa renes oboriantur, dolores quidem non amplius inferunt: aegris autem ex vacuo ventris loco veluti quidpiam pendere videtur: & stupor adest coxendicum, & impotentia crurum; minguntque pauca, & reliquo corporis habitu, aqua inter cutem laborantibus, maxime similes existunt. Quidam etiam temporis progressu manifeste hydropem incurrunt, veluti etiam ab aliis visceribus induratis contingit.* Ibi enim non paralysin, sed stuporem & impotentiam quandam memorant. Scirrhos autem partium internarum corporis frequentem dare hydropi causam postea pluribus ad §. 1229. deducetur. Quam difficilis autem Scirrhi in visceribus nati cura sit, antea jam dictum fuit, ubi de simili inflammationis exitu in Peripneumonia, Pleuritide, Hepatitide &c. actum fuit. Renum Scirrhosorum exempla apud *Bonetum* [*i*] habentur.

§. 1004.

(*d*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 272. (*e*) Lib. III. Cap. xlv. pag. 46. vers. (*f*) Ibidem pag. 47. (*g*) Serm. XI. Cap. 17. pag. 270. (*h*) Loco modo citato. (*i*) Sepulchret Anatom. Tom. II. pag. 569.

§. 1004. SI autem parva copia materiae inflammatae coagulata in folliculo urinae minimo haeserit, basin format, cui apposita sabuli in urina materies crustatim accrescens calculum renalem creet, sicque eundem augeat; de quo postea.

Postea, ubi de calculo agetur, patebit per experimenta certissima, urinam sanissimi hominis, etiam nullam diathesin calculosam habentis, continere in se calculi materiam; sed solutam, quae tamen cuicumque corpori contiguo accrescere potest. In renibus jam videntur adesse folliculi minimi, urinae secretioni inservientes, licet & alia vasa secretoria absque talium folliculorum interpositione, directe ab arteriis derivata, adsint. Verum quidem est, summos in Anatome viros de hac re disputasse, sed praeparationes tales vidi, imo & ipse possideo, quae videntur folliculorum talium in renibus existentiam persuadere; quod & recentissimis Anatomicorum observationibus confirmatur. Si jam materia non solubilis in cavo tali folliculo haeserit, quam urina secreta praeterlabitur continuo, vel a tali obstaculo remoram passa alluit diutius, accrescere poterit illi calculosa materies in urina latens, & ab eadem causa perennante augeri sensim. Calculi enim non tantum in renum pelvi, sed & in renum substantia deprehensi fuerunt frequenter; imo & quaedam observata docuerunt, minimas tales arenulas per totam renum substantiam dispersas inveniri quandoque. Ita in cadavere viri consularis, nephriticos dolores frequenter passi, & tandem phthisi consumpti, observavit *Schmidius* (K) non tantum in renum tubulis calculos & sabulum contineri, sed & totam renum substantiam arenulis refertam esse; *ita ut, cum hinc inde parenchyma secaretur, quasi sabulum humidum scindi appareret*. Unde patet, materiem inflammatoriam, non resolutam, calculo renali originem dare posse, dum basin praebet, cui materia calculosa, in urina latens, accrescere poterit, uti pluribus ad §. 1414. demonstrabitur.

§. 1005. QUin etiam aliquando in gangraenam transit, quod docet vehementia causae (994.), symptomatum (995.), absentia levaminis per remedia (997.), & subita remissio doloris sine causa, cum sudore frigido, pulsu debili, intermittente, singultu, urina vel nulla, vel livida, nigra, capillosa, foetente, carunculis fuscis, nigrisve foeda, defectu virium subito, summo: ubi nihil juvat, vel medicina (902.).

De transitu inflammationis in gangraenam, & quibus signis hoc cognoscatur, ad §. 388. in historia inflammationis dictum fuit. In praecedentium morborum inflammatoriorum historia pariter actum fuit de funesto tali exitu, & de symptomatibus, quibus stipatur morbus inflammatorius partium inter-

(K) Miscell. Curios. Decur. 1. Ann. 8. Observat. 89. pag. 149. 150.

narum corporis, dum in gangraenam abit: signa autem haec vel notant gangraenam futuram, vel designant jam praesentem. Priora desumuntur ex vehementia caussae morbi & symptomatum; posteriora vero petuntur, imprimis ex virium jactura subitanea, & doloris remissione non exspectata; de quibus videantur illa, quae ad §. 904. dicta fuerunt. Confirmatur autem gangraenae jam praesentis Diagnosis, si talia a loco affecto prodeant, quae necrosin partium indicant. Sic sputa fusca, coenosa, amurcosa, nigra, livescentia, adeo damnabantur in Peripneumonia [vide §. 848.] & in pleuritide (§. 901.): ob eandem rationem faeces alvi amurcosae, virides, nigrae, foetidissimae, cadaverosae, docent, gangraenam adesse in hepate inflammato (§. 949.); uti & in Ileo inflammatorio [§. 969.] Ita etiam in Nephritide, si urina nulla omnino prodeat, summam renum inflammationem indicat, talemque vasorum renalium infarctum, ut nulla urinae secretio fieri amplius possit. Ubi vero adhuc aliquid transit, vel in alterutro rene tantum malum haeserit, tunc a rene sano prodibit quidem urina, verum tabus putridus gangraenosus, a rene affecto delabens in vesicam, urinam inficiet sua corruptela; quae tunc prodibit talis, qualis in textu describitur. In putrilaginem enim gangraenosam converti renum substantiam illis, qui vi morbi interierunt, *Eustachium* (*l*) docuit cadaverum sectio: imo flatum intra membranam externam, adhuc integram, invenit, qui illam a substantia renum putrida removerat; & insignem tumorem fecerat. Constat autem, aerem elasticum extricari per putredinem ex partibus solidis & fluidis nostri corporis.

Quam parum spei supersit, ubi gangraena occupantur viscera, antea ad §. 432. dictum fuit. Quaenam autem fieri debeant in pessimo hoc statu, videri poterunt ad §. 902. 903., ubi de Pleuritide gangraenosa agebatur. Verum ibi locus affectus profundis crustis debebat inuri, quia nulla omnino spes supererat, nisi gangraenoso tabo exitus conciliaretur versus exteriora: & si in dorso e regione renis tumor aut livor appareret, idem & in hoc casu fieri deberet, quia tunc extrorsum sponte sua vergit morbus. Caeteroquin in rene sic affecto via superest satis tuta per pelvim & ureteres in vesicam, ut exire possint ichores gangraenosi & separatae partes mortuae, atque ideo aliqua adhuc spes est in gravi hoc malo. Totus enim scopus in cura gangraenae est (vide §. 443.) ut separetur mortuum gangraenosum a partibus vivis contiguis per suppurationem, in omni ambitu partis mortuae natam, & dein locus purus consolidetur. Verum secedere debebit integre illud mortuum, & pus simul cum illo corrupto exire de corpore: hinc viscerum gangraena adeo insuperabilis merito habetur, quia, licet separatio corrupti inciperet jam fieri, non datur exitus puri & partibus gangraenosis jam separatis; unde sequitur putredo pessima omnium vicinorum, quae tabo hoc gangraenoso alluuntur. In renibus autem, si non proserpat gangraena, sed jam sistatur, spes est per vesicam evacuari posse corruptas gangraena partes, una cum pure. Cum autem observata plurima docuerint, uno rene penitus inutili reddito, vitam

(*l*) De Renum structur. &c. Cap. xlv. pag. 110.

vitam superesse posse; imo quandoque adhuc satis commodam, dum alter ren solus urinae secernendae munere fungitur: patet & ob hanc causam plus sperari posse in hoc casu, quam in gangraena aliorum viscerum, quorum integritas ad vitam requiritur. Raro tamen inde evadunt aegri, quia solet talis gangraena cito proserpere ad vicina loca, uti in cadavere filii *Hildani*, hoc morbo mortui, apparuit, de quo ad §. 995. dictum fuit. Praeterea, nisi tabus gangraenosus statim per pelvim delabatur, metus est, ne resorptus per venas totum sanguinem pessima putredine inficiat (vide §. 435.) Deinde licet separatio mortui feliciter successerit, illudque cum urina expulsum fuerit, adest ulcus renis post gangraenam separatam, quod curatu difficillimum esse ad §. 1002. patuit.

§. 1006. Hinc patet, infinitas esse nephritidis species, causasque: & inter eas unam a calculo: tamen esse omnium ferme eandem curationem? Cur in febribus toties nephritis (993.), ejusque crisis (996.)? Imo & inde Ischuria vitio renum, vel ureterum, orta intelligitur, sanatur.

Si considerentur illa, quae ad §. 994. de causis Nephritidis dicta fuerunt, patebit satis, quam multiplices observatae fuerint hujus morbi causae, natura, attributis, loco, diversae. Unde etiam & varia nomina data fuerunt huic morbo. Ita Nephritis inflammatoria, suppuratoria, scirrhosa, spasmodica, calculosa, verminosa &c. observata fuit. Sic *Tulpius* (*m*) vidit, post diuturnos lumborum cruciatus, a muliere excerni singulis diebus quinos vel senos vermiculos, colore albos, & forma similes illis, qui in caseo putri reperiuntur. In alio vidit, quolibet decimo quarto die, cum insigni urinae difficultate, & perturbati corporis inquietudine summa, emingi pilos, dimidium digitum, quandoque & integrum, aequantes, muco sic involutos, ut raro separati, sed plerumque conglobati, prodirent (*n*). Inter Nephritidis autem causas frequentissima est calculus, de quo postea dicetur. Verum calculus Nephritidem non producit, nisi vel mole vel asperitate partes, quibus accumbit, irritet. Observata numerosa habentur, quae docent, in magnatum cadaveribus evisceratis, ut balsamo condirentur, repertos fuisse calculos in renibus, licet nunquam nephritidem passi forent. Eximius Medicus [*o*] post febrim tertianam eminxit undeviginti vermiculos sine dolore aut ulla urinae difficultate, & vivos quidem: adeoque nec ab his semper Nephritis producitur, nisi dum motu suo vel rodendo irritant partes ubi haerent.

Nec tamen curatio multum differt, licet tanta varietas in Nephritidis causis observetur; quia Nephritidem, proprie dicendam, non producunt, nisi inflammationem fecerint. Adeoque curatio consistit semper in eo, ut solva-

R 4 tur

(*m*) Observat. Medic. Lib. II. Cap. LI. pag. 179. (*n*) Ibidem Cap. LII. pag. 180. (*o*) ibidem Cap. L. pag. 178.

pia prodierit. Et alibi (*t*) notavit, atram bilem quandoque ad renes confluere; tuncque urinam talem prodire, qualis effluit a carnibus assatis succus; quin imo renem exulcerari, si non perfluxerit atra bilis, sed in rene constiterit.

Imo et inde ischuria &c. Ischuria, sive urinae suppressio, dupliciter distingui solet: una nempe, ubi nihil urinae in vesicam venit; altera, ubi vesica urinam continens nihil dimittit. Prior cognoscitur, si nulla tensio circa pubem, nec tumor ob distentam vesicam in hypogastrio apparet, & omnium certissime, si cathetere immisso nihil urinae prodeat. Talis Ischuria fit vel a renum actione impedita, qua urinam a sanguine secernunt (uti v. g. ab inflammatione) licet ureterum cavum liberum sit; qualis casus habetur ad §. *995*. Praeterea poterit produci, si, renum actione satis integra adhuc manente, ureterum cavum per calculum, sanguinis thrombum, mucum spissum &c. ita impeditum fuerit, ut urina per renes secreta ad vesicam venire nequeat, Verum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, cura talis ischuriae intelligitur; imprimis si simul considerentur illa, quae postea de calculo dicentur.

(*t*) De Internis Affectionibus Cap. xvii. Charter. Tom. VII. pag. *650*.

APO-

APOPLEXIA.

§. 1007. Summa velocitas, nexus saepe cum inflammatione; foecunditas multorum inde pendentium malorum, requirit, ut ordine nunc de Apoplexia agatur.

Morbus ille ἀποπληξία, ἀπόπληξις, ἀποπληκτικὸν νόσημα, vocatur ἀπὸ τοῦ ἀποπλήττειν, quod *percutere* significat; & quandoque etiam *perterrefieri*, *obstupefieri*, *attonitum reddi*. Unde & attonitos vocavit hoc morbo correptos *Celsus* (*u*). Forte melius dicerentur attoniti illi, qui Catalepsi laborant, cum in hoc morbo, uti sequenti Capitulo dicetur, maneant aegri statuarum instar in eodem situ, quem habebant illo momento, dum invadebat morbus. Apoplectici autem quasi subito ictu prostrati corruunt, non aliter ac bos, a lanione percussus malleo, cadit humi, stertens ac vere apoplecticus. Unde videtur melius hujus morbi etymon derivari a percutiendo; & ideo Germanico idiomate ab ictu nomen habet, uti & in aliis linguis. Sic etiam apud *Eutropium* (*v*) legitur, quod *Verus Antoninus*, cum fratre in vehiculo sedens, obietit, *subito sanguine ictus*, *casu morbi*, *quem Graeci* ἀπόπληξιν *vocant*.

Celsus autem videtur binos distinctos morbos descripsisse sub eodem Graeco nomine ἀποπληξίας. Priorem vocavit attonitum [*x*], in quo corpus & mens stupet; illumque raro contingere dicit: alterum vocavit resolutionem nervorum παράλυσιν, frequentem ubique morbum; additque, veteres authores, apoplexiam vocare, si resolutio tota corpora infestet; si partes tantum, paralysin: monet simul, suo tempore utrumque hoc malum paralysin dici: Revera apoplexia est universalis paralysis. Verum & inde probabilior redditur opinio, quod sub nomine morbi attoniti *Celsus* intellexerit *Catalepsin*, quae longe rarius occurrit, quam apoplexia.

Conveniebat autem hoc loco imprimis de hoc morbo agere, cum summa velocitate, uti morbi quivis acutissimi, toties in perniciem tendat; & quia in morbis inflammatoriis satis frequenter contingit, uti in lethalem apoplexiam terminentur; uti in Phrenitide vera, & aliis morbis acutis, dum, mala metastasi, morbi materies caput petit. Praeterea requirebatur cognita apoplexiae historia, antequam de Paralysi, Epilepsia, Catalepsi, Caro, ageretur; cum illi morbi apoplexiam sequantur saepius; quandoque & praecedant; & saepe a similibus omnino causis producantur.

(*u*) Lib. III. Cap. XXVI. pag. 177. (*v*) Lib. VIII. §. 12.
(*x*) Lib. III. Cap. XXVI.

§. 1008. Quae tunc dicitur adesse, quando repente actio quinque sensuum externorum, tum internorum, omnesque motus voluntarii abolentur, superstite pulsu plerumque forti, & respiratione difficili, magna, stertente, una cum imagine profundi perpetuique somni.

Dicendum nunc est de adaequata definitione hujus morbi; tuncque simul apparebit, quaenam signa sint, quae docent hunc morbum adesse, illumque distinguunt ab aliis morbis. Agitur autem hic de exquisita & proprie dicenda apoplexia: videmus enim, apud plurimos auctores, apoplexia mortuos dici homines, qui subita morte perierant quidem; a lethali v. g. syncope, ob polypum subito in majora vasa arteriosa ex corde impulsum, rupturam vasorum majorum circa cor &c.: sed certe tamen non fuerant apoplectici. Licet enim apoplexia saepe brevi in mortem finiatur, tamen ut ille morbus dicatur adesse, debent ante mortem omnes functiones animales aboleri, dum vitales functiones adhuc manent superstites, imo & auctae quandoque, uti §. 1014. dicetur.

In definitionibus Medicis (y) *Galenus* quidem sic habet: *Apoplexia est detentio mentis cum abolitione sensuum & corporis resolutione: Item Apoplexia abolitio est in nervis omnibus sensus* & *motus*. Et *Aretaeus* (z) ita habet: *Apoplexia totius quidem corporis, & sensus, & mentis, & motionis, resolutio est*. Sed facile patet, per hanc definitionem non distingui Apoplexiam a Syncope, in qua omnes sensus & motus pariter abolentur. Videtur hanc difficultatem sensisse *Aretaeus*, nam in eodem capite definitioni Apoplexiae subjungit Lipothymiam, quam sic describit: *Genuum resolutionem, & sensus per aliquod tempus stuporem, & exanimationem, & casum, lipothymiam vocamus* (a). Ex quibus apparet, quod *Aretaeus* apoplexiam ab animi deliquio imprimis inde distingui voluerit, quod ὀλίγοχρον[illegible] νάρκη, *non multo tempore perstans stupor*, adesset in animi deliquio, cum in Apoplexia permaneret hoc malum. Verum quidem est, ab animi deliquio saepe post pauculum temporis excitari aegros, interim tamen & observata docuerunt, in perfecta syncope diu quandoque haesisse homines, imo & pro mortuis habitos postea revixisse. Adeoque nec sic integre tollitur haec difficultas, quae ex data definitione apoplexiae oritur. Melior ergo & adaequata est definitio, quae in textu habetur, quod nempe in Apoplexia repente abolеantur omnes actiones animales dictae, dum tamen adhuc supersunt vitales: ita enim Apoplexia a Syncope & animi deliquio perfecte distinguitur. Optime hinc in descriptione hujus morbi addidit *Aegineta* (b), respirationem apoplecticis superesse; & pessimum in hoc morbo signum esse, si respiratio intermittat, vel magna cum violentia fiat; uti videmus in apoplecticis,

(y) Galen. Defin. Medic. N. 244. Charter. Tom. II. pag. 261. (z) De causis & signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (a) Ibidem. (b) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

cticis, quod circa mortem maximo cum stertore & valido pectoris motu respiratio peragatur. Patet etiam ex dictis, quare *Archigenes* [c] de hoc morbo scribens dixerit: *Utque absolute dixerim, qui in hanc incidunt aegritudinem, sensu omnino carentes mortui vivunt*. Manifeste enim apparet, quod sic indicare voluerit, sensibus abolitis, vitales tamen functiones in hoc morbo superesse.

Interim tamen videtur *Hippocrates* quandoque apoplexiae vocabulo significasse partis corporis singularis resolutionem; uti apud *Aretaeum* & *Aeginetam* (*d*) notatur, quod crus apoplecticum dixerit factum fuisse. *Celeberrimus Vviggan*us, cui pulcherrima editio *Aretaei* debetur cum optima versione, in notis eruditissimis ad varias lectiones (*e*) monet, quod post longam & frequentem conquisitionem Ἀπόπληκτον σκέλος apud *Hippocratem* non deprehenderit. Sed sunt tamen apud *Hippocratem* plura loca, ubi manifeste pro particulari resolutione apoplexia sumitur (*f*).

Ex dictis patet, satis firmam Diagnosin haberi, per quam Apoplexia ab aliis morbis distingui possit. Sed major difficultas est, ut certo discerni possit Apoplexia a somno profundo, cujus imaginem refert, & in quo omnes sensus & motus voluntarii silent. Verum quidem est, quod profundo etiam somno sepultus homo plerumque excitari possit talibus, quae validissime sensuum organa afficiunt; Apoplexia correptus autem minime. Tamen quandoque laboribus, & diuturnis imprimis vigiliis, exhausti homines, tam profundo opprimuntur somno, ut nullis fragoribus excitentur; imo ne quidem igne combustis corporis partibus a dolore evigilent. Strenuissimum bellatorem novi, qui in urbe obsessa per quadraginta & octo horas nullum somnum ceperat; tandem pallio involutus humi procubuit, medius inter bina tormenta bellica, ex quibus globi missiles majores projiciebantur continuo: tamen nec turba circumstrepentium militum, nec horrendi & continui fere machinarum ignivomarum fragores illum a placidissimo somno, quo per decem horas fruebatur, excitare potuerunt. Vidi aliquot casus, ubi, dum in lecto vasa, ferventi aqua plena, sub stragulis reposuerant, ut ab acerrimo frigore homines se defenderent, crura miserrime combusta fuerant, absque eo quod evigilassent per tantum dolorem, profundo tali somno sepulti. Verum quidem est, quod sani homines a profundissimo etiam somno sponte evigilent, apoplectici autem pergant dormire, sed agitur tantum de hac re, quomodo quis profundissime dormientem hominem ab apoplectico distinguere possit, dum & similes ronchos imo de pectore ducit, & a tam validis causis sensus afficientibus excitari nequit. Idem adhuc magis verum est in ebriis hominibus, & hanc difficultatem videtur agnovisse *Hippocrates* (*g*), dum in loco, cujus alia occasione ad §. 558. memini, dicit: *Si quis ebrius derepente obmutescat, convulsus*

(*c*) Aetius Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 253. 254. (*d*) Locis modo citatis. (*e*) Aretaei pag. 493. (*f*) Aphor. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. Prorrheticor. Lib. II. Cap. x. Charter. Tom. VIII. pag. 819. Coacar. Praenotion. N. 359. ibid. pag. 872. & N. 477. ibid. pag. 879. (*g*) Aphor. 5. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 196.

vulsus moritur, nisi eum febris corripuerit, aut ad horam perveniens, qua crapulae solvuntur, vocem edat. Ubi apparet, quod Prognosis certitudinem distulerit ad illud tempus, quo crapula solvi solet. Notat autem *Galenus* [*h*] in Commentariis ad hunc locum, quod *Hippocrati* satis consuetum fuerit vocare obmutescentes illos, qui toto corpore privabantur sensu & motu, sicque nominaverit integram affectionem ex uno symptomate. Tanto autem difficilius profundissimus somnus in ebriis ab apoplexia distinguitur, quia numerosis observatis constitit, satis frequenter summam ebrietatem in lethalem apoplexiam abivisse. Manet ergo semper magna difficultas, ut somnus profundissimus in homine sano ab apoplexia distinguatur signis certis: si tamen novimus diuturnas vigilias praecessisse, vel defatigationem summam, vel causas ebrietatis maximas, securi magis sumus, quod talis somnus naturalis sit, non adeo morbosus. In apoplecticis etiam major rubor & facies magis turgida solet esse, & respiratio majori cum molimine plerumque peragitur, quam in hominibus sanis dormientibus.

§. 1009. ACcuratissima & multiplex valde observatio docuit, hunc morbum accidisse, quoties illae praegressae essent causae, quae potuerunt impedire integre, vel multum, effluxum liquidi cerebrosi spirituosi in organa sensuum, motuumque voluntariorum, & vicissim hujus refluxum ab his organis in ipsum sensorium commune; superstite interim cerebellosi liquoris in cor, & naturalia respirationis organa, itu, & forsan reditu, aliquo, qui ad has functiones sustinendas quodammodo sufficiat.

Si considerentur illa, quae circa encephali functionem & usum in Physiologia [*i*] demonstrantur, patebit satis, ad sensuum & motuum voluntariorum in nobis exercitium requiri tenuissimi fluidi liberum iter ab encephalo per nervos ad organa sensuum & musculos, ut causa muscularis motus ad musculos derivari possit, & mutatio ultimae superficiei nervorum sentientium ab objectis sensibilibus facta propagari valeat ad sensorium commune. Cum autem in apoplexia omnes sensus & motus voluntarii cessent, quidquid poterit impedire illud liberum iter ab encephalo per nervos ad musculos, voluntatis imperio subjectos, & sensuum organa, erit sufficiens apoplexiae producendae causa. Unde pulchre hunc morbum sic descripsit *Aegineta* (*K*): *Communi nervorum principio affecto, & inde omnibus corporis partibus perdentibus motum simul & sensum, apoplexia morbus vocatur*. Illud autem commune nervorum principium hodie a Medicis solet vocari sensorium commune; quo nomine intelligitur illa corporis pars, unde omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis servientes, suam ducunt originem.

Quamvis in apoplexia sileant motus voluntarii, cessentque a suis functionibus

(*h*) Ibidem. (*i*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 284.
(*K*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

nibus sensuum organa, supersunt tamen plurimi adhuc motus in corpore. Cordis & arteriarum actio manent, & plures, quae inde pendent, secretiones, salivae, muci, urinae &c. Respiratio pergit, uti & motus intestinorum peristalticus. Verum omnia illa fiunt in nostro corpore, nobis etiam non consciis, uti notum est; nec voluntas directo passim imperio in hos motus agit, ut illos augeat, minuat, sistat, moderetur &c. Unde merito concluserunt Celeberrimi Medici, motus illos vitales dictos & spontaneos, aliam originem habere, quam priores, qui nobis consciis fiunt, & voluntatis imperio plane subjacent.

Cum autem constiterit numerosissimis observatis, in vulneratis hominibus (de quibus vide illa, quae in Capitis vulnerum historia habentur) cerebro insigniter laeso, vel compresso, turbari & aboleri sensuum exercitia & motus voluntarios, superstite adhuc vita, & plurimis motibus, qui nobis insciis fiunt; statuerunt Medici, commune nervorum, sensibus & motibus voluntariis servientium, principium, sive sensorium commune, in cerebro sedem suam habere. Uti enim pulcherrime notavit *Galenus* (*l*): in sensuum organis mutatio quidem fit a rebus sensibilibus, sed illius mutationis perceptio non fit in sensuum organis, sed in cerebro; unde dicit: *Ipsum namque cerebrum sensorium organum a natura factum non est, sed sensoriorum sensorium.*

Praeterea per eadem observata constat, illud sensorium commune citius laedi, facilius destrui, quam alteram illam partem encephali (qualiscumque illa demum fuerit), unde motus illi vitales & spontanei pendent. In gravissimis enim capitis laesionibus per contusiones, vulnera &c., saepe per plures dies apoplectici jacent homines, antequam moriantur: opii largior dosis, vini generosi ingurgitatio, tollunt pro quodam tempore omnes actiones animales, dum vitales & spontaneae perstant, & increscunt. Quin imo ipsa sanitas poscit, ut quotidie per plures horas cessent sensus & motus voluntarii, auctis interim functionibus vitalibus, naturalis somni tempore. Cerebellum autem, mole minus quam cerebrum, firmioris compagis, situ suo, & expanso durae matris velo, tutius defensum contra externarum causarum impetum quam cerebrum, credebatur esse illa pars corporea, cujus integritas requirebatur, ut motus illi vitales & spontanei perennarent absque ulla intermissione. Experimenta in vivis animalibus capta (vide §. 170. 1.) videbantur evincere omnino hujus rei veritatem. Ideo non sine ratione statuebatur, quod IN APOPLEXIA LIQUIDI CEREBROSI SPIRITUOSI EFFLUXUS IN ORGANA SENSUUM MOTUUMQUE VOLUNTARIORUM IMPEDIRETUR INTEGRE VEL MULTUM, SUPERSTITE INTERIM CEREBELLOSI LIQUORIS IN COR ET NATURALIA RESPIRATIONIS ORGANA ITU ET FORSAN REDITU ALIQUO.

Interim tamen fide dignissima celeberrimorum Virorum observata & experimenta, postmodum instituta, videntur docere, cerebellum insigniter laedi posse, vita non tantum superstite, sed etiam actionibus vitalibus non admodum laesis. In juvene, qui decimo quarto die morbi acuti perierat, invenie-

(*l*) De Symptom. causis Lib. I. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 61.

niebatur abscessus magnus in dextro lobo cerebelli, qui duas tertias partes substantiae cerebelli consumserat: pulsus tamen & respiratio fuerant satis bona, morbi tempore; sed paralysis dextri lateris observabatur ante mortem (*m*). Plura talia observata dissectis cadaveribus facta, & experimenta in vivis animalibus instituta, apud *Celeberrimum Senac* [*n*] habentur, quae docent, cerebello soli vitalium motuum originem non posse adscribi.

§. 1010. QUae causae omnes recensitae ab Observatoribus in aliquas classes redigi possunt in commoda Praxios. 1. Nativa corporis fabrica, Caput magnum; Collum breve, & saepe sex modo vertebris extructum; Corpus valde crassum & pingue; Temperies plethorica; Cacochymia pituitosa multum excellens.

Cum in Physiologicis evidenter probetur, ad integritatem functionum, quae a cerebro pendent, requiri debitam copiam liquidi sani per vasa determinato impetu moti, ut inde fiat secretio fluidi subtilissimi, quod per nervos movetur ad organa sensuum & motus instrumenta; patet satis, multiplices admodum posse esse causas, quae integre tollere, vel multum impedire possunt hujus fluidi secretionem, & liberum per stamina nervosa motum, sicque apoplexiam producere. Omnia enim, quae vasa comprimunt, vel illorum cohaesionem solvunt; omnia vitia humorum, per quae a sanitatis legibus degenerant in cacochymias varias; copia & impetus humorum nimis aucta vel minuta, possunt huic morbo originem dare; quae ergo in classes quasdam redigi merentur, ut ordine investigari possint, & indicationi curatoriae, inde deducendae, servire.

Caput magnum &c. Quanta sit staturae corporis in variis hominibus diversitas, notum est: verum observatur, femorum & crurum longitudinem variam, uti & colli, pro maxima parte, illam staturae diversitatem producere: truncus enim corporis saepe eandem mensuram habet in binis hominibus, quorum unus alterum pedis & ultra longitudine excedit. Quo autem collum longius est, eo magis cor a basi cranii distat. Cum autem motus, sanguini per cordis systolen conciliatus, & dilatatio arteriarum a sanguine impulso, validiores sint prope cor, quam in partibus remotioribus a corde; patet satis, eo validius urgeri sanguinem per vasa cerebri, eo magis distendi haec vasa, caeteris paribus, quo cor capiti magis propinquum est; praecipue cum per magnos satis ramos recto decursu sanguis ad caput feratur. Hinc notatur in Physiologicis (*o*), carotides & vertebrales arterias, ubi ad basim cerebri appellunt, ita disponi, ut impetus sanguinis, per haec vasa moti, minuatur, ne mollis encephali substantia a nimis valido hoc impetu laederetur. Unde patet, quare collum breve merito habeatur

(*m*) Novelle Literarie 20. Marzo 1750. N. 12. pag. 179. (*n*) Traité de la structure du Coeur Tom. I. Liv. II. Chap. VII. pag. 418. &c. (*o*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 235.

beatur pro causa praedisponente ad apoplexiam; uti & observationes quotidianae confirmant, talibus frequentius hunc morbum contingere; & semper in his faciem magis rubram & turgidam fere videmus ob eandem rationem. Ideo etiam videntur tales homines caput magnum habere, sed saepe fallaci specie ob turgidam & inflatam faciem, cum magnitudo capitis proprie a cranii capacitate dependeat, & cranium magnum ac capax, maxime versus occiput, inter signa optimi habitus, & longaevitatis indicia, merito habeatur (p).

Corpus valde crassum et pingue. Constat ex Physiologicis, per actionem conspirantem omnium viscerum chylopoieticorum ex ingestis in homine sano educi omne solubile, solidis partibus per alvum exeuntibus. Dum autem hoc fit, oleum pingue ingestorum separatur a reliquis, & chylum pinguem facit, qui per vasa cum sanguine fluens & mammarum fabrica inde separatus lac vocatur, sponte cremorem pinguem praebens, dum emulctum in vase quiescit. Oleum autem illud pingue, & copiosum quidem, miro modo latere potest, dum aliis partibus unitum, & imprimis salinis, saponis speciem constituit, uti fit in omnibus vegetabilium succis. Ex gramine, quod adeo macilentum videtur, & aqua, quotidie vacca lac conficit, quod tantam copiam pinguis butyri largitur; unde per ipsam chylopoiesin in hoc animali extricatur ex gramine illud pingue, quod prima fronte nemo facile tanta copia ibi adesse crederet. Ubi vero in bove, vel in vacca uberibus exsiccatis, illud pingue manet in corpore, intra paucos menses mirum in modum pinguescunt haec animalia, si laetis pascuis versentur, & nullis laboribus fatigentur. Idem jam in corpore humano contingit, & per chylopoiesin opimum illud pingue ab ingestis separatur, pulcherrimis usibus serviturum. Notum enim est, tunicam cellulosam, in qua pingue illud colligitur, omnibus musculis insterni; imo singulas horum fibras ambire, ut facilem mobilitatem & flexilitatem debitam illis servet: ita & ossium majorum cavis recondita pinguis medulla articulorum mobilitati prospicit, & ligamentorum, ossa articulata nectentium, laxitatem requisitam conservat. Magnum ergo usum habet pinguedo ad facilitandos musculares motus, & a musculis motis agitata, attenuata, venas denuo ingreditur, ac circulantibus humoribus mista, per urinas & sudores exit de corpore, uti certis experimentis constat. Valido labore victum parantes homines pingui sudore rigida indusia habent, urinamque emingunt ruberrimam; nec pinguescunt facile, licet voraces etiam fuerint. Ubi autem valida viscera chylopoietica ex ingestis copiosum tale pingue separant, nec per motum corporis dissipatur, tunc illud incipit accumulari, membranam cellulosam distendere, ejusque molem immaniter saepe augere. Cutis quidem cedit sensim, & a musculis suppositis removetur, sed tamen resistit; unde a pinguedine accumulata omnia supposita comprimuntur, & vasa arctantur. Hinc pulsum minus validum in obesis observant Medici; & Chirurgi difficilem in illis venae sectionem experiuntur; non tantum quia sub densa pinguedine demersae haerent venae, verum etiam, quia exiliores sunt.

(p) Ibidem. §. 885. 5.

funt. Si jam fimul confideretur, omentum in obefis immani pinguedinis molo faepe diftendi, & omnia abdominalia vifcera comprimere, patebit fatis, fanguinis tranfitum per aortam defcendentem, ejufque ramos, minus liberum effe. Nec parva certe haec nimis pinguis omenti compreffio eft, qua vicina impedit, cum & fterilitatem ipfam in foeminis ab hac caufa *Hippocrates* (q) deduxerit, dicens: *Quod fi praeter naturam craffior evaferit, utero non concipit: omentum enim craffius incumbens uteros comprimit, neque genituram fufcipere finit*. Idem in Aphorifmis (r) habet, & ibi addit, quod tales obefae mulieres nunquam praegnantes fiant, nifi prius attenuentur.

Cum ergo in admodum obefis omnia vafa corporis comprimantur a pinguedine accumulata; in cranio tamen nulla pinguedo obfervetur, vel faltem rariffime, & parca admodum copia circa finus durae matris; patet fatis, nimis impleri vafa encephali, dilatari, minora vafa comprimi, ficque functiones cerebri fenfim magis magifque impediri: Hinc incipiunt fieri hebetes, torpidi, obliviofi, fomnolenti; fenfuum omnium acumen in illis minuitur; tandemque, obruto nimia plenitudine cerebro, vel & ruptis vafis, apoplectici moriuntur. Sic de Ptolomaeo, Aegypti rege, *Juftinus* (s) refert, *Segni admodum, & quotidiana luxuria ita marcente, ut non folum regiae majeftatis officia intermitteret, verum etiam fenfu hominis nimia fagina careret*. Mirum magis eft, quod apud *Varronem* [t] legitur, de fue, *quae, prae pinguetudine carnis, non modo furgere non poffet, fed etiam ut in ejus corpore forex, exefa carne, nidum feciffet, & peperiffet mures*. Omnium maximum difcrimen adeft, ubi illa pinguedinis copia in admodum obefis, per calorem fubitum, motum validum corporis, vel febrim natam, foluta, attenuata, venas ingreditur, & fanguini mifcetur, ficque humorum circulantium quantitas augetur fubito, & brevi lethalis apoplexia faepe fequitur, ruptis a nimia tali & fubita repletione vafis. Hinc monuit *Hippocrates* [u]; *Natura admodum craffos celerius interire, quam graciles*, uti alia occafione ad §. 693. notavi, ubi de calore febrili ob molem movendorum fubito auctam dicebatur.

TEMPERIES PLETHORICA. Quando nimia quantitas fanguinis rubri adeft in corpore caeterum fano, tunc plethora vocatur (vide §. 106. a.). Quamvis autem omnes functiones a plethora laedi poffint, obfervatur tamen, imprimis turbari illas, quae ab encephalo pendent: Plethorici enim fomnolenti fiunt, torpidi, vertiginofi; & nifi tollatur illa fanguinis abundantia per fpontaneas vel arte factas evacuationes, periculum apoplexiae imminet. Ratio autem haec videtur effe: fanguis ruber naturaliter non invenitur quidem in cortice cerebri, fed in vafis piae matris, omnibufque hujus proceffibus, qui fe ubique inter corticem, ipfamque medullam, infinuant: dum ergo omnia vafa fanguinea in plethoricis nimio fanguine diftenta turgent, dilatabuntur & haec vafa:

S

(q) De natura muliebri Cap. XIX. Charter. Tom. VII. pag. 690. (r) Aphor. 46. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 222. (s) Hift. Philipp. Lib. XXXIV. Cap. II. pag. 621. (t) De re ruftica Lib. II. Cap. IV. pag. 268. (u) Aphor. 44. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 83.

vasa: Verum cranii cavum exactissime repletur contento encephalo, & ossa cranii in adultis cedere nequeunt; adeoque repletis plus solito vasis sanguineis, reliqua vasa, tenuiores humores ferentia, debebunt angustari & comprimi, adeoque functiones encephali turbari; uti & alia occasione ad §. 112. 1. notavi. Omnia autem haec mala augentur, si epulis, vino generoso ingurgitato, ira subita, calore aeris magno, aut corporis exercitiis validis, in plethoricis rarefiat subito sanguis, & vasa magis distendat. Hinc toties observatum fuit, plethoricos, medias inter epulas, vel & ira excandescentes, apoplecticos cecidisse.

Cacochymia pituitosa multum excellens. Cum subtilissimi illius liquidi, quod per nervos movetur, secretio fiat a sanguine arterioso per arterias carotides & vertebrales in encephalon delato, requiritur ad debitam horum elaborationem, ut sanguis habeat dotes in sanitate requisitas. Verum in cacochymia pituitosa degenerat sanguis ab illa conditione, quam in sanitate possidet, & minus aptus redditur, ut per encephali fabricam inde spiritus nervosi elaborari possint; unde & videmus tali cacochymia laborantes languere, & motus musculares cum difficultate exercere. Interim tamen languidam illam & desidem vitam trahunt diu, nec tam cito apoplexia sequitur, ac quidem in obesis, & plethoricis. Unde additur in textu Multum excellens: quando nempe adeo invaluit pituitosus ille sanguinis lentor, ut in vasis encephali haerere omnino incipiat, sicque vel integre, vel saltem pro maxima parte, secretio spirituum impediatur. Verum de hac cacochymiae specie adhuc quaedam sequenti numero dicenda erunt.

2. Quaecunque sanguinem, lympham, materiem spirituum ita mutant, ut per arterias cerebri libere ire non possint, sed impacta haereant: talia sunt saepe α. polyposae in carotidibus, vertebralibusque arteriis concretiones, sive circa cor primo, sive intra ipsum cranium factae; quae cordis palpitatione, pulsu inaequali, vertigine, scotomia, frequentioribus, & ad auctum motum caloremve increscentibus, se manifestant. β. spissitudo inflammatoria cruoris; quam docent febris acuta continua, phrenitis, dolor capitis ingens, inflammatorius, diu praegressa; tum omnia signa, quae oriuntur a sanguine, qui impeditus ire per vasa cerebri, eo majore copia, & impetu per ramos carotidis alios ruit, unde rubor, tumor, inflammatio oculorum, cum lachrymis excussis, faciei, & colli. γ. crassa, glutinosa, pituitosa iners sanguinis totius natura; unde senibus, catarrhosis, frigidis, humidis, pallidis, leucophlegmaticis, hic morbus admodum familiaris; quin & praesagitur iis futurus jam ante adventum suum, per otia, hebetudines, somnolentiam, pigritiam ad motus quoscunque, vocem solito tardiorem, tremores,

mores, ſtertores, incubos, oculos pallidos, turgidos, humentes, caliginoſos, vomitum pituitae frequentem, vertigines, reſpirationem ad minimos motus anheloſam, cum narium pinnis compreſſis omnes cauſae, unde glutinoſum iners fit, accumulatur (69. ad 75.).

Hoc numero recenſentur illae cauſae, quae apoplexiam faciunt vitio humorum non potentium tranſire libere per vaſa cerebri. Obſervata autem docuerunt, ad tres ſpecies poſſe reduci humorum illam nimiam ſpiſſitudinem: ad polypoſas nempe concretiones, ſpiſſitudinem inflammatoriam, & pituitoſum lentorem. Singulis autem his ſubnectuntur ſigna Diagnoſtica, quibus a reliquis diſtingui poſſunt, quod imprimis ſervit, ut recta medendi methodus inveniri queat.

a. De polypoſis illis concretionibus ſanguinis, illarumque cauſis & origine, antea ad §. 52. dictum fuit; patuitque tunc, illas imprimis in corde & majoribus vaſis circa cor inveniri. Pluribus obſervationibus conſtitit, polypos illos quandoque adnaſci cordis columnis carneis, forte & postea inde ſeparari & una cum ſanguine in arteriam pulmonalem, aut aortam, ejuſque ramos majores propelli, illoſque vel anguſtare multum, vel & integre occludere. Ter vidi in cadaveribus ramoſos tales polypos, qui per aortae truncum & ramos ejus ſuperiores propagines emiſerant: fateor ſatis molles adhuc fuiſſe, & forte circa mortem, vel & poſt mortem tantum natos. Verum ex illis, quae ad §. 52. habentur, patet, quod & vitae tempore tales concretiones ramoſae fieri poſſint; quae ſi carotidibus & vertebralibus arteriis impingantur, cerebri functiones turbare valent, & penitus abolere, ſi omnem omnino aditum ſanguinis arterioſi ad encephalon impediant. Apud *Petrum Salium Diverſum* (*w*) habetur obſervatio practica, quae hoc confirmare videtur. Puella enim quartum decimum annum agens capitis gravitatem, anxietates, vertiginem paſſa per unum diem, ſubito perit die ſequenti: in cadavere nihil praeternaturale in cerebro detectum fuit, ſed in arteria magna, & vena cava, ſanguis ita coaluerat, ut *apprehenſo illius ſanguinis concreti altero principio, totus ſanguis coalitus ita integer ex vena & arteria educeretur, perinde ac gladius ex vagina extrahi ſolet.* In hoc enim caſu laeſio functionum cerebri, praegreſſa mortem, videtur adſcribi debere concretioni polypoſae, liberum ſanguinis iter ad encephalon impedienti. Cum autem Carotides ſub baſi cerebri arteriis vertebralibus, & mutuo emiſſis ramis, uniantur, adeoque non poſſit aditus ſanguini ad encephalon impediri abſolute, niſi quatuor illae arteriae ſimul polypoſis talibus maſſis obſtruerentur; patet ſatis, raro a tali cauſa apoplexiam contingere: una alterave ex his arteriis obſtructa ſic, & impervia reddita, turbabuntur quidem actiones cerebri, ſed non abolebuntur integre, uti in exquiſita apoplexia fit. Si autem polypus aortam ſic obſtrueret, ut impediretur ſanguis ingredi ramos aortae ſuperiora petentes, ex ipſa curvatura aortae de corde egredientis oriundos, potius ſubita mors a lethali ſyncope ſequeretur,

(*w*) De febre peſtilenti & affectib. particular. &c. Cap. IV. pag. 238.

tur, quam apoplexia; nisi in tali casu, ubi polyposa talis massa haereret applicata parti superiori curvaturae aortae, sicque impediret ingressum sanguinis per ramos superiores, dum interim, non occupans totum aortae cavum, relinqueret adhuc aliquod spatium sanguini per aortae truncum versus inferiores corporis partes. Sponte autem patet, quam raro talis casus contingere possit. Neque credo, certa fide constare, in arteriis encephali intra ipsum cranium tales polypos natos fuisse, qui sanguinis motum impediverint omnino.

Polypos autem in cordis cavis, vel majoribus vasis circa cor, haerere novimus, ex palpitatione cordis perpetua, pulsu omni modo inaequali & saepius intermittente, quia impedimentum sanguini, cor ingressuro, vel ex corde expellendo, nascitur, tuncque necessario turbatur cordis actio & pulsuum rythmus. Confirmatur haec Diagnosis, si omnia haec symptomata increscant aucto motu, vel per calorem rarefacto sanguine: placido enim motu dum sanguis per vasa fertur, haec obstacula praeterlabi potest adhuc utcumque; verum aucta celeritate, vel rarefacto sanguine,non sufficit spatium adhuc liberum in cavis cordis vel vasis, ut absque impedimento sanguis moveri possit. Vidi tales miseros aegros, qui quiescentes omnino satis adhuc commode agebant; verum ubi in lecto corpus erigere vel circumvertere tentabant, summa ilico anxietate corripiebantur, & quandoque in Syncopen incidebant. Sic etiam facile distinguuntur palpitationes cordis, & pulsuum inaequalitas, a polypis productae, a similibus malis, quae in hystericis foeminis a sola perturbatione animi observantur frequenter: in his enim, ubi compositae sunt illae turbae, evanescunt brevi omnia haec mala, nec a motu corporis aucto resuscitantur, dum semel siluerunt.

Si jam una cum his signis polypi adsit simul vertigo; sive apparens omnium objectorum rotatio, qui est primus & levissimus vertiginis gradus;aut scotomia, dum aucto malo tenebricosa vertigo fit, ubi, una cum hac apparente rotatione, caligine quasi circumfusa visus obscuratur; tunc novimus, polyposum illud obstaculum impedire liberum motum sanguinis per arterias versus encephalon. Uti enim alio in loco (vide §. 267.) monui, omnes fere capitis morbi a vertigine incipiunt, & dum curantur, pro ultimo symptomate adhuc vertiginem relinquunt.

g. Sanguinem sanum sponte sua in concretionem pronum esse, notum est; illamque concretionem impediri jugi illius per vasa motu. Verum invenitur in hominibus fortibus & robustis, exercitatam imprimis si vitam egerint, sanguis longe densior, & firmius concrescens: ubi jam haec sanguinis densitas augetur eo usque ut difficilius transire possit per ultimas arteriarum angustias, vel & ibi haerere incipiat, tunc vocatur spissitudo inflammatoria cruoris. Hanc autem sanguinis spissitudinem major calor comitatur; uti in *Capitulo de Inflammatione* pluribus dictum fuit; sicque distinguitur a pituitoso frigido sanguinis lentore, de quo sequenti numero dicetur. Ubi jam talis sanguis inflammatorius incipit haerere immeabilis in vasis encephali, omnes effectus inflammationis sequuntur, febris acuta, dolor molestus &c. Dolor autem ille capitis potissimum videtur fieri a menin-

gibus inflammatis, cum cerebri cortex vix multum dolere videatur (vide §. 772.). Verum cerebri functiones tunc miro modo turbantur, & ferox illud perpetuumque delirium nascitur, cum febre acuta comite; uti in Phrenitidis historia dictum fuit. Aucto hoc malo, vasis inflammatorio sanguine distentis & tumentibus, vicina minora comprimentibus, impeditur liber transitus humorum per vasa, & summis illis furoribus succedit somnus profundus (vide §. 774.) ipsaque tandem apoplexia, brevi lethalis. Magna ergo cura attendendum est ad illa signa, quae docent illud malum metuendum esse, ut praecaveatur, cum raro vel nunquam curetur apoplexia, ubi ab hac causa ortum duxit. Imprimis autem hoc cognoscitur, a rubore & tumore omnium illarum partium, quibus carotis externa sanguinem adfert: quo magis enim impeditur transitus in carotidis internae ramis, per encephalon distributis, eo plus urgentur carotidis externae propagines per partes capitis exteriores distributae. Videantur illa, quae in Commentariis §. 741. & §. 772. de hac re dicta fuerunt.

γ. Antea ad §. 43. notatum fuit, partem sanguinis crassissimam, rubram nempe in arteriis & venis majoribus naturaliter tantum haerentem, momentum motus ad vitam & sanitatem requisiti a corde & arteriis recipere, & reliquis partibus communicare. Unde simul ac illa pars rubra incipit deficere in sanguine, omnia languent & torpent, & naturalis corporis calor multum minuitur. Manifeste hoc patet in virginibus Chlorosi laborantibus, in quibus pallor ille adest ob defectum sanguinis rubri; sed & simul languor, & tarditas ad omnem motum muscularem, & pastacea quasi tumidi corporis mollities. Simulac per usum limaturae ferri instauratur haematopoësis, & incipit gratus rubor redire genis, mox redeunt vires, & alacres motu corporis delectantur, quem antea molestissime ferebant. Requiritur ergo ad debitam subtilissimi liquidi secretionem per fabricam encephali sanguis ruber bonus, a quo & caloris distributio aequabilis per omnes partes corporis pendet. Cum autem vasa constituentia corticem cerebri in sanitate non admittant sanguinem rubrum, & multo minus adhuc medullae encephali stamina, tota haec moles caret illa causa excitante calorem nostrum, nempe motu & attritu partis rubrae sanguinis ad vasa resistentia. Supplet autem hunc defectum pia mater, vasis sanguineis refertissima, cerebrum, cerebellum, medullam oblongatam, & nervos inde egressos, ambiens non tantum, sed & profunde descendens intra sulcos & gyros cerebri: & ejusdem piae matris propagines, plexus dictos choroideos in fundo ventriculorum cerebri positos constituens, ut & ibi calor aequabilis conservetur. Praeterea notum est, per ipsam medullam cerebri vasa sanguinea transire; uti docent injectiones, & puncta rubra in dissecta medulla cerebri conspicua: & per ipsam substantiam medullarem nervi optici vas sanguineum transit. Ubi ergo debita copia sanguinis rubri adest in his vasis, tota encephali moles naturali calore fovetur, & secretio subtilissimi liquidi a sanguine debito modo perficitur. Ubi vero deficit sanguis ruber, tenuiora liquida fluunt per vasa; verum deficit, vel saltem minuitur vis propellens liquida haec; hinc accumulantur in vasis, non propelluntur. Sed arteriae exhalantes tenuissimum vaporem in ventriculos ce-

rebri eructant, uti & inter membranarum cerebri sibi mutuo contiguas superficies, sicque debitam mollitiem & flexilitatem harum partium servant, & concretionem impediunt: hunc autem vaporem, ex arteriis expulsum, venae bibulae iterum resorbere debent, caeteroquin fieret stagnatio & accumulatio illius exhalantis liquidi. Calor autem a sanguine rubro per totum corpus distributus primaria causa est, quae hanc resorptionem promovet, dum impedit, ne illud exhalans condensari possit, & sub aquae forma colligi in illis cavis vel membranarum interstitiis. Sic videmus abdomine vivi animalis aperto, exire roridum & calidum vaporem, qui aliquot horis post mortem, frigefacto jam cadavere, sub forma liquidi in cavo abdominis reperitur. Ita & in senibus illud, quod per arterias exhalantes in cava narium exit, non difflatur in auras vaporis forma, sed condensatum, de naribus guttatim depluens, foedum illud senile stillicidium facit, quia debilis vis vitalis in senio provecto per vasa, jam nimis rigida, non valet ad extrema corporis usque calorem propagare. Ubi jam in vulneratis, vel abortientibus foeminis, subito fit magna jactura sanguinis, fit ilico debilitas summa; & si liquida copiosa talibus ingerantur, repletur corpus humoribus tenuioribus; sed, deficiente calore & languentibus viribus motricibus, hi stagnant & accumulantur in cavis corporis, & imprimis in locis remotissimis a corde, id est, circa extremos pedes, unde solent tumores hydropici, a tali causa nati, incipere, & sensim ascendere. Si vero sensim minuatur pars rubra sanguinis, ut in Chlorosi & Leucophlegmatia fit, tunc oritur languor lentissime subrepens, successive auctus ad summam debilitatem usque. Accumulari jam in cavo cranii pariter sic aquosum humorem, & premendo encephalon apoplexiam producere, observationes medicae testantur. *Columbus* (*x*) sequentia habet: *Dissecui non semel, qui ob fortem apoplexiam obierant, in quorum cerebro magnam aquae copiam reperi, perspicuam quidem, sed glutinosam*. Inter duram, & piam matrem serum copiosum invenit *Wepferus* [*y*] cum impetu prosiliens, dum pertundebatur dura mater, & tota cerebri & cerebelli superficies quasi gelatina quadam videbatur obsita, qua cultello laesa, serum exstillavit simile illi, quod inter duram & piam matrem accumulatum fuerat. Videtur autem tunica Arachnoidea, piae matri incumbens, & multis in locis fibrillis nexa, cellulosae tunicae speciem referre, & dum inter hanc & piam matrem lympha accumulatur, gelatinae formam habere, ex qua pertusa exit contenta lympha. In cadavere Illustrissimi & Strenuissimi viri non tantum inter duram matrem & piam invenit seri copiam *Celeberrimus Schwencke* [*z*], verum & pia mater in vesiculas limpidas, hydatides fingentes, elevata conspiciebatur, & his vesiculis pertusis seri insignis quantitas prorupit; simulque tunc patuit, membranam piam in parte superiori utriusque lobi cerebri fere ubique separatam fuisse, & laxae cortinae instar fluctuasse. Aliquoties & ipse vidi in cadaveribus similia, & semper habuerunt ante mortem functiones cerebri laesas, licet non omnes, in quorum encephalo haec videram, apoplecti-

(*x*) De re Anatom. Lib. XV. pag. 265. 266. (*y*) Histor. Apoplect. pag. 16. & 344. (*z*) Rari casus Explicat. Anat. Medic. pag. 27.

plectici perierint. In ventriculis cerebri & in ipsa theca vertebrarum pariter observatae fuerunt tales aquosae collectiones (*a*).

Verum cum illa lymphae accumulatio sensim fiat, hinc lente crescunt symptomata, quae cerebri functiones laesas demonstrant, & per plures menses, imo & annos quandoque, aegri his affliguntur, antequam sequatur apoplexia; imo quandoque aliis morbis pereunt, antequam tanta copia lymphae accumulata fuerit, ut comprimendo cerebrum penitus tollat omnes ejus functiones. Cum e contra, ruptis vasis & effuso sanguine, statim apoplexia plerumque sequatur; uti patebit N. 4. hujus paragraphi. Unde notavit *Aretaeus* (*b*) de hoc morbo, quod repente invadere quidem soleat, sed *nonnunquam etiam habet praelonga initia, gravitatem, motum difficilem, torporem, frigoris sensum &c.* Quaedam tamen observationes practicae docuerunt, & satis subito quandoque talem serosam illuviem caput inundare, & apoplexiam cito lethalem producere, absque eo quod signa illa observata fuerint, in textu enumerata, quae lentam collectionem in encephalo comitari solent. In sene enim sexaginta quatuor annorum, homine plebejo, sed ingenioso, duro & quotidiano labore victum quaerente, circa meridiem subita apoplexia mortuo, cum toto matutino tempore idem fuerit in opere & sermone ac ante, invenit *Vvepferus* [*c*] in cavo cranii serosam colluviem copiosam inter duram & piam matrem, inter hanc & cerebrum, in ventriculis cerebri, & imprimis in quarto ventriculo, sub basi cerebri, & in theca vertebrarum, ubi spinalis medulla reconditur. Historia morbi interim nulla memorat symptomata, quae laesas fuisse antea cerebri functiones docent: habitum cacheticum & tumidum habuerat, & solitae crapulae frequentius indulserat pauco ante mortem tempore; nonnunquam & sitibundus frigidam affatim hauserat: unde constat satis, abundasse quidem aquosam cacochymiam in homine, sed debet tamen subita causa accessisse, quae faceret, ut omnia haec loca tam cito inundarentur; vixque videtur verosimile, hoc absque ruptura vasorum factum fuisse, cum nulla signa sensim accumulatae lymphae praecesserint.

In literatis viris, sedentariam vitam degentibus, dum libris impallescunt, frequenter a tali causa oritur apoplexia; sed lente & per gradus increscere solet morbus. Primo enim oritur languor, & amor quietis ac otii; dein incipit ingenium hebescere, memoria vacillare; somnolenti fiunt, stupidi, & saepe diu in hoc statu manent, antequam moriantur. Vidi non sine magna commiseratione eruditissimos viros, & de re literaria quam optime meritos, sibi ipsis quasi supervixisse per annum & ultra, omnium rerum immemores, tandemque apoplecticos periisse.

Verum & per glutinosam inertem cacochymiam, de qua actum fuit §. 69. & sequentibus, sic degenerare potest sanguis, ut non praebeat aptam materiam, unde subtilissimum fluidum possit secerni; uti ad primum hujus paragraphi numerum dictum fuit. Ideo §. 72. defectus subtiliorum in sanguine, & minimorum canalium coalitus, inter effectus talis cacochymiae numerati

(*a*) Vide loca Vvepferi modo citata. (*b*) Morb. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35. (*c*) Histor. Apoplect. pag. 428.

rati fuerunt. Cum autem in senibus plurima vasa minima aboleantur (vide §. 55.) & mucoso frigido lentore sanguis abundet; hinc illis apoplexia, ab hac causa nata, satis frequens est; & *Hippocrates* [*d*] senectutis morbos recensens pulchre notavit pleraque mala, quae talem apoplexiam praecedere solent; ita enim habet: *Senibus autem spirandi difficultates, & catarrhi tussiculosi, stranguriae, dysuriae, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiae, malus corporis habitus, totius corporis pruritus, vigiliae, alvi, oculorum & narium humiditates, visus hebetudines, glaucedines, auditus graves.*

Sed & atrabilaria cacochymia potest sanguinem ineptum reddere, ut debita inde spirituum copia separetur. Ubi enim in sanguine mobiliora, dissipata per quascumque demum causas, reliquerint immobiliora unita, tunc sanguis lentescere incipit, non quidem tenacitate inflammatoria, sed picea quasi, quae oleosa, tenaci, & terrestri materia sanguinis constat, simul arcte unitis; uti postea pluribus dicetur *in Capitulo de Melancholia*. Ubi jam talis atrabilaria tenacitas totum sanguinem infecit, tunc haerere incipit quandoque in vasis cerebri, illa varicosa reddit distendendo; sic minora vasa comprimuntur, dum simul talis sanguis nec continet aptam materiam pro secernendis spiritibus, nec facile dimittit fluidiorem sui partem arcte haerentem spissiori. Unde videmus in melancholicis inveteratis, solum humorum circuitum adhuc tantum fieri per majora vasa, cum pulsu tardo, frigore totius fere corporis: vix comedunt, vix bibunt, & stupidi jacent, nullis amplius turbantur curis, cum antea moesti & anxii sinistra quaevis metuebant: imo omne fere secretiones cessant in miseris illis diu ante mortem. Vidi sic mulierem summe melancholicam, postquam aliquoties violentas manus sibi inferre conata fuerat, per sex septimanas jacuisse in lecto oculis apertis insomnem, sed omnium rerum immemorem, absque ullo cibo fere vel potu: toto hoc tempore alvum non deposuit, & parcissimam tantum urinae copiam; ultima septimana nullam omnino: extrema frigebant instar marmoris, lingua & os internum aridissima erant. Post mortem nec effusus humor in cranio, nec erosa vasa apparuerunt, sed piae matris vasa piceo nigerrimo sanguine distenta. Videntur & veteres Medici hanc causam impeditarum functionum cerebri cognovisse [*e*]. Agnoscebant quidem, quod plerumque hypochondriis, atrabilaria saburra gravatis, cerebrum per consensum turbaretur; verum simul diserte monuerunt, *nonnunquam, universo in venis sanguine melancholico facto, communi laesionis ratione cerebrum laedi*. Videtur & huc spectare sequens *Hippocratis* [*f*] locus: *Si lingua derepente impotens, aut aliqua corporis pars apoplectica evadat, melancholicum illud est*. Certe *Galenus* [*g*] explicans hunc locum dicit: *Fieri posse ut propter humoris crassitudinem tales affectus consequantur, quales ex lenta & crassa pituita ortum habent*. Oritur apoplexia a melancholia, ubi humor atrabilarius solutus, acris, in cerebrum movetur, subito omnia destruens; sed uti

(*d*) Aphor. 31. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 128. (*e*) De Melancholia Lib. ex Galeno Rufo &c. Cap. 2. Charter. Tom. X. pag. 496. (*f*) Aphorism. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. 313. (*g*) Ibidem.

uti postea ad §. 1104. dicetur: verum tunc citissime occidit ille morbus: in hoc autem casu lento gradu, & symptomatibus in textu recensitis praegressis, solet invadere.

3. Quaecunque arterias ipsas, vasave nervosa cerebri ita comprimunt, ut cruor, spiritusque, transfluere non possint. α. plethora, cacochymia replens, calida valde temperies, hinc obnoxia huic malo, maxime si motus, calorve ingens velocitatem adauxerint; hinc his accidere solet a lauto valde cibo, potu, medicamentis acribus & valde moventibus, ut sunt cardiaca, volatilia, vomitoria, &c.; aestu, motuque exorbitantibus, intentione animi summa, diuturna, saepe repetitâ. β. tumores quicunque intra cranium nati, inflammatorii, abscessus, serosi, pituitosi, steatomatosi, scirrhosi, ossei, vel arterias, vel venarum coitum circa torcular, vel nervorum initia medullosa, comprimentes, aut medullam cerebri ipsam. γ. nimia velocitas cruoris in caput determinata, dum per inferiora arteriosa vasa impeditum iter per quascunque ex infinitis causas. δ. quae extra cranium venas cerebri sanguinem referentes comprimunt rursum quacunque causa. ε. effusi humores sanguinei, purulenti, ichorosi, lymphatici, supra duram piamve matrem, externe comprimentes.

Praecedenti numero dictum fuit de causis apoplexiae, quae pendent a vitio fluidi per vasa encephali moti, sive illud immeabili spissitudine vasa obstruxerit, sive solummodo eo usque degeneraverit a conditionibus in sanitate requisitis, ut aptam secernendis spiritibus materiam praebere nequeat, hoc numero agetur de illis causis apoplexiae, quae comprimendo vasa cerebri liberum transitum humorum impediunt.

α. Solam compressionem cerebri, absque ullo vitio humorum, omnes functiones animales turbare posse, tandemque apoplexiam producere, pluribus probatum fuit, ubi de vulneribus capitis dicebatur, & imprimis ad §. 267. Verum ad primum numerum hujus paragraphi demonstratum est, quod vasa majora, dum nimia copia liquidi contenti distenduntur, minora corticis cerebri vasa, vicina, & adeo mollia, comprimant; sive liquidum illud, majora distendens vasa sanum & bonum fuerit, ut in plethoricis; sive in morbosam indolem degeneraverit, ut in cacochymicis. Idem obtinebit, ut facile patet, ab extravasatis humoribus intra cranium; sive ob rupturam vasorum haec subito effusa fuerint (de quo sequenti numero dicetur); sive sensim accumulata, & mole aucta, compresserint encephalon. Casum talem habet *Tulpius* (*b*) de homine torpido & hebete, qui postea repente morbo attonito perierat, in quo, ablata calvaria, membranae

(*b*) Lib. I. Observ. Med. Cap. XXVII. pag. 54.

branae cerebri tam copiosa pituita perfusae erant, ut opus fuerit illam spongia detergere.

Verum in plethoricis, & calidae admodum temperiei hominibus, in quibus humores densi, & acres, velocius moventur per vasa robusta (*i*) imprimis apoplexiae periculum imminet, dum a quacumque causa velocitas circulationis, aut calor, augentur: rarescit enim a calore sanguis, & vasa illum continentia magis distenduntur (vide §. 106. 8.). Binos tales casus recenset *Piso* (*K*); ubi unus, ad focum obverso pronoque capite dormiens, apoplecticus concidit, brevique mortuus est; alter, die intermissionis a febre tertiana, se diutius exponens ardori solis per dies caniculares, repente apoplecticus factus fuit, & sequenti die morbi vehementia periit. Facile intelligitur, idem metuendum esse, si validis corporis exercitiis sanguis copiosus velociter movetur & rarescit; qualem casum nuper vidi in Illustri viro, qui inter venandum hoc morbo corripiebatur; feliciter autem restitutus fuit, dum nondum contigerat ruptura vasorum in encephalo, sed nimia tantum vasorum sanguineorum dilatatio. Ubi autem plena haec sanguine corpora ingerunt copiam ciborum & potuum, imprimis spirituosorum, in summo versantur discrimine; nam & copia chyli subito distendit vasa majora, & turgens ingestis ventriculus plura vasa comprimit & viscera, diaphragmatisque facilem motum impedit; unde pulmone minus dilatabili non adeo libere a capite sanguis venosus redire potest; dum interim vasa arteriosa plenissima sunt. Sic videmus post largum prandium convivas omnes faciem habere rubram, turgidam, oculos rubentes, imo saepe somnolentos & hebetes fieri. Haec est ratio, quare toties medias inter epulas apoplectici concidant homines, qui intemperantius vivunt. Praeterea pessimus ille mos invaluit, ut multi secum ferant spiritus illos apoplecticos dictos, auratos pulvisculos, balsama & similia, quae omnia acerrimis & calidissimis aromatibus constant, & commendari solent tanquam efficacissima remedia prophylactica ad hunc morbum; cum tamen motum humorum & calorem augendo in plethoricis & calidae temperiei hominibus quam maxime noceant. Verum & vomitoria summopere periculosa sunt in eodem casu: in ipso enim actu vomendi, etiam in illis qui nimiam sanguinis copiam non habent, rubet & tumet facies, oculi sanguine suffusi lacrymantur, scintillae ante oculos obversantur, vertiginosi fiunt, quia sanguinis copia & impetus versus caput derivantur, & respiratione per vomitum impedita, cor dextrum se libere evacuare nequit; hinc venae capitis commode depleri non possunt. Unde prudentes medici sanguinis missionem praemittere solent, ubi in morbis remedio emetico opus est; uti alia occasione ad §. 656. monitum fuit. Signa quaedam collegit *Hippocrates* (*l*), quae nimiam vasorum plenitudinem in capite comitari solent; & monuit simul, quid tunc metuendum sit. Sic autem habet: *Quibus capitis*

(*i*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 890. (*K*) De Morb. a Colluv. Serosa Sect. 2. Part. 2. Cap. v. pag. 105. (*l*) Coac. Praenot. N. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861.

pitis sunt dolores, & *sonitus aurium citra febrim*, *&* *tenebricosa vertigo*, *&* *vocis tarditas*, *&* *manuum torpor*, *eos aut apoplecticos*, *aut epilepticos*, *aut obliviosos fore exspecta*.

Intentiones animi summae his pariter admodum nocent: senserunt omnes, qui severis studiis animum adhibuerunt, gravari caput, & molestam tensionem in encephalo sentiri, dum nimis diu protrahuntur illi labores: unde si jam plenitudo vasorum praecesserit, satis patet, omnia haec adhuc augeri debere; imprimis si post largum pastum pleno ventriculo, & inclinato antrorsum corpore, mensulis suis assideant eruditi, profundis meditationibus immersi penitus.

β. Ex ante dictis satis constitit, omnia, quae encephalon comprimere possunt, apoplexiae causis merito annumerari; cum dura cranii olla in adultis cedere nequeat; adeoque omnis effectus tumoris cujuscumque, in cranii cavo nati, debeat agere in mollem encephali substantiam. Numero secundo hujus paragraphi actum fuit de inflammatoria spissitudine sanguinis, quatenus vasa obstruendo liberum motum humorum impedit, sicque functiones encephali turbare, vel & integre delere potest. Verum ab arteriis obstructis, & sanguine inflammatorio distentis, tumor oritur, uti ad §. 382. demonstratum fuit; & ab hoc tumore compressio. Observatur satis frequenter in Praxi, febrem nasci in homine sano absque ulla causa evidenti praegressa, & post aliquot horas hanc illamve partem corporis Erysipelate, vel & vera Phlegmone, correptam tumere insigniter, febre tunc cessante: si talis tumor occupat partem externam corporis, facile toleratur hoc malum & curatur: verum si inflammatoria talis materies deponeretur simili modo in vasa cerebri, illaque in tumorem elevaret, lethalis apoplexia sequeretur brevi; uti alia occasione ad §. 593. notavi.

Inflammatione nata in cavo cranii, possunt sequi omnes ejus effectus, adeoque & suppuratio. Unde contingere potest, ut parvus tumor inflammatorius, ob exiguam molem minus nocens, in suppurationem abiens, collecto dein pure magis magisque mole auctus, tandem omnes functiones cerebri deleat, nisi pus viam invenerit, ut exire possit. Numerosae satis observationes hoc docuerunt, & in vulnerum capitis historia plures tales memoratae fuerunt; quibus unicum satis mirum casum addere lubet. Nobilis vir, dum aliquid mandat famulo, subito loquelam & omnes sensus amittit: tentantur varia remedia absque ullo fructu, manetque aeger per aliquot septimanas profundo oppressus sopore: secuta fuit inquieta corporis agitatio, dein convulsiones, quae cessabant, notabili copia puris per os & nares excreta: somnus tamen erat potius profundior, donec Empyrici consilio numerosae cucurbitae capiti applicarentur: sic subito post sex mensium spatium sensus & loquela redibant; dumque forte fortuna aderat idem famulus, cui mandatum dare inceperat morbo ingruente, perrexit in eodem sermone, quem morbus abruperat, immemor tantum temporis inter inceptum & finitum sermonem intercessisse. Decem adhuc annis supervixit sanus, & dein alio morbo periit [m].

Ve-

(m) Académ. des Sciences 1719. Hist. pag. 29.

Verum & serosi tales tumores in cavo cranii inventi fuerunt, qui tenui sub pellicula collectam lympham continebant, & pariter apoplexiam producere valent, ubi molem majorem acquirunt. Talis observatio in *Actis Edinburgensibus* (*n*) legitur, quae postea & plurium cadaverum, simili morbo defunctorum, sectione confirmata fuit. In brutis similes tumores *Vvepferus* (*o*) aliquoties observavit; imo narrat, frequentem contingere bobus Vertiginem apud subsylvanos in Helvetia, tuncque bubulcos mederi sequenti modo: malleolo pone cornua cranium pulsant, & ex sono audito distinguunt, an praeternaturale aliquod cavum sub cranio adsit; quod dum suspicantur, statim locum, quem pulsaverant, perterebrant, & per calamum, foramini immissum, attracto spiritu hujusmodi vesicas educunt; quae si in superficie encephali exstiterint, cura succedit; si vero profundius immersae fuerint cerebri substantiae, nihil sperant; unde praesens lanio tunc ilico haec animalia jugulat. In alio loco testatur, quod illud experimentum coram viderit, & cum, pluribus hydatidibus, quarum quaedam non erant minores nuce moschata, eductis, vertigo non cessaret, mactatum ilico fuit animal; & in ventriculis cerebri, praecipue sinistro, plures similes hydatides invenit (*p*). An in hominibus tales morbi obtinent? certe in illis casibus, qui loco modo citato *Actorum Edinburgensium* recensentur, dolor fixus in determinato loco capitis aderat, & in cadaveribus eodem loco sub cranio dura mater in tumorem, avellanae nucis magnitudinem aequantem, expansa erat, qui tumor serum sanguinolentum continebat. Verum frustra calvaria perterebrata eductum fuisset pauculum illud seri, cum longe major quantitas in ventriculis cerebri reperiretur. Varias autem observationes celebrium Medicorum collegit *Vvepferus* (*q*), quae docent, varia alia tumorum genera, steatomata, scirrhos &c. in encephalo apoplexia demortuorum inventa fuisse. Praeterea & flatulenti tumores hic observati fuerunt, qui & sua mole comprimere encephalon possunt. Ita apud *Vvillisium*]*r*] habentur sequentia: *Saepius vidi, in capite, recens post mortem aperto, piam matrem vesicae instar distentam ac pellucentem, ut aqua plurima, subtus inclusa, eadem intumescere videretur; quod tamen omnino fieri compertum est a flatu membranam distendente, ipsa enim dissecta, sine lymphae effusione, tumor ilico subsidebat.* De causis autem praecipuis, quibus aer in liquidis nostris latens extricari possit, antea dictum fuit ad §. 647., ubi de flatuum causis agebatur.

Sed & ossei tumores hic enati similem compressionem facere poterunt. Fiunt autem illi vel per intropressionem fracturamve cranii, de quibus dictum fuit in historia vulnerum capitis; vel ubi ossis substantia sensim tumens exostosin dictam producit. In Lue Venerea inveterata satis frequenter cranii exostoses observantur, extrorsum tumentes; neque videtur absonum, & in interiori cranii lamella a simili causa tales exostoses quandoque pro-

(*n*) Medical Essais Tom. III. §. 23. pag. 333. (*o*) De Apoplexia pag. 63.
(*p*) Ibidem pag. 370. (*q*) Ibidem pag. 612. & seq. & alibi passim.
(*r*) Cereb. Anatom. Cap. IX. pag. 117.

produci. Memini, me aliquando talem casum vidisse, ubi symptomata justam suspicionem dabant, internam talem exostosin latere; verum cum cadaveris inspiciendi copiam non habuerim, pro certo illud affirmare nequeo. Imo & quandoque observatae fuerunt ossificationes morbosae in membranis encephali, quae mole auctae pariter nocere potuissent, licet frequentius, acuta figura pungendo membranas & lacerando vasa, noceant: bina talia ossa inventa fuerunt in juvene novemdecim annorum ad latus dextrum sinus longitudinalis, quatuor & ultra lineas diametro aequantia, aculeis hirta acutissimis, qui perforabant duram matrem & cephalaeam molestam produxerant, dum vivebat (s). Omnes autem illi tumores eundem praestabunt effectum, sive arterias, sanguinem adferentes, comprimendo impediverint repletionem debitam vasorum piae matris & corticis cerebri, pro spirituum secretione requisitam; sive venas angustando nimiam plenitudinem fecerint in vasis sanguineis, unde reliqua minora vasa comprimuntur, sive denique, nervorum initia in medulla cerebri, aut oblongata, premendo, spirituum secretorum liberum motum per nervos ad organa sensuum & musculos sufflaminaverint.

7. Antea dictum fuit, quod a nimia abundantia sanguinis boni in toto corpore vasa sanguinea encephali sic distendi possint, ut impediantur functiones animales. Verum & observatur, quod nimis impleri possint vasa encephali, licet in toto corpore plethora non adsit, si a quacumque causa liber sanguinis transitus per alia loca corporis impediatur: Tuncque apoplexia oritur non a plethora universali, sed a plethora particulari vasorum encephali. Numerosissimae quidem tales causae esse possunt; videntur autem ad tres imprimis classes redigi posse: *Prima* continet omnes illas causas, quae comprimendo vasa, ad inferiores partes corporis tendentia, angustant: *Secunda* recipit illas, quae venosi sanguinis motum versus cor dextrum accelerant, impedito simul libero transitu per pulmones: *Tertia* denique complectitur spasmodicas vasorum contractiones. Singulas has classes causarum breviter perlustrabimus.

Quantum possit ad apoplexiam producendam facere nimia obesitas, comprimendo vasa sanguinea per totum truncum & artus corporis dispersa, ad numerum primum hujus paragraphi vidimus. Tertio autem numero dictum fuit de magno discrimine, quod a distento admodum per cibum & potum ventriculo fieri poterit, quatenus vicina vasa & viscera comprimuntur. In tali enim casu contingere poterit illud, quod Hippocrates (t) dixit: *Si venae in caput superevomuerint (sanguinem) dolor brevis totum caput detinet, & ad cervicem, interdumque ad alias partes transmittit; deinde ubi surrexerit, eum tenebricosa vertigo occupat: febris autem non prehendit.* Quod autem nimiam capitis vasorum impletionem hoc loco indicare voluerit *Hippocrates*, vel inde patet, quod cutim capitis discindi jusserit, ut sanguis exiret, sicque haec plenitudo minueretur. Simili modo & uterus, imprimis circa finem graviditatis maxime distentus, omnia vicina comprimens, impetum &

(s) Academ. des Sciences l'an 1713. Hist. pag. 29. (t) De Morbis Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 557.

& copiam ſanguinis verſus caput augere poterit: atque hoc videtur obſervaſſe *Hippocrates* (*u*), dum monet ſequentia: *Uterum gerentibus capitis dolores cum ſopore & gravitate oborientes mali: fortaſſis autem & his convulſivum quid pati contingit*. Ubi notandum, quod Interpretes notaverint, τὰς ἐπιφόρους non ſimpliciter gravidas, ſed partui vicinas vocari. Vidi apoplexiam ſubito lethalem, quae huic cauſae tribui poſſe videbatur; & ob hanc rationem quandoque in ipſo partus validiſſimo nixu pereunt ſubito convulſae; quod etiam vidi: dum per ſummum illud molimen enitendi foetum vaſa encephali adhuc magis implentur; de qua re mox pluribus dicendum erit.

Ubi enim ſanguinis venoſi motus acceleratur verſus cor, & pulmo minus libere ſanguinem eodem tempore tranſmittere poteſt, tunc ſinus venoſus dexter & auricula dextra manent repleta; adeoque & ſanguis venoſus a capite redux ex jugularibus venis evacuari nequit; hinc venae & ſinus cerebri plena manent, dum arterioſus ſanguis pergit adferri; unde & arterioſo ſanguini, in venas tranſituro, remora fit; ſicque omnia vaſa ſanguinea encephali nimis diſtenduntur, & turbantur, imo & aucto malo abolentur omnes functiones encephali; uti & alia occaſione ad §. 774. dictum fuit, ubi de phrenitide lethali, peripneumoniam ſequente, agebatur; uti etiam ad §. 807, ubi de ſuffocatione cerebri in angina dicitur. Verum in tuſſi, vomitu, riſu, concuſſu muſculorum acceleratur ſanguinis venoſi motus verſus cor, & reſpiratio impeditur; adeoque aptiſſima haec ſunt, ut ſubitam repletionem vaſorum ſanguineorum cerebri faciant. Hinc ille inexſtinguibilis riſus [γέλως ἄσβεστος] apud *Aretaeum* (*v*) inter cauſas apoplexiae merito numeratur. Omnium autem maximum diſcrimen adeſt in ſummo nixu, qualem edunt puerperae ipſo hoc momento, dum foetus expellitur; uti & homines, dum onera, vires exſuperantia, tollere, vel obſtacula removere conantur. Videmus enim tunc manifeſto, quod omnes muſculi turgeant, ſimulque aer inſpiratus retineatur: Verum muſculi agentis caro pallet, dum ſimul tumet & protuberat (*x*); adeoque omnem ſanguinem rubrum exprimit ex vaſis ſuis ſanguineis; dumque hoc fit, omnibus muſculis agentibus ſimul in toto corpore, reliqua vaſa, quae a muſculis comprimi non poſſunt, tanto plus replentur, ſimulque venoſi ſanguinis motus verſus cor dextrum acceleratur, & ab aere inſpirato & retento vaſa pulmonalia comprimuntur; unde neceſſario ſequitur ſumma repletio vaſorum encephali. Hinc videmus in ſummis talibus nixibus faciem turgidiſſimam, oculos ruberrimos & prominentes; & ubi repetitis vicibus vaſa encephali tam violentam dilatationem paſſa ſunt, ſic debilitantur fibrae vaſorum latera conſtituentes (vide §. 25. 3.) ut poſtea leviori etiam impulſui cedant, & a minoribus cauſis nimis impleantur. Vidi hoc manifeſte in eximia cantatrice, quae ſuaviſſimo vocis modulamine acutos admodum ſonos diutiſſime protrahere noverat;

(*u*) Praedict. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 773. Coac. Praenot. N. 517. & 534. Ibidem pag. 882. 883. (*v*) De Cauſis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35. (*x*) H. Boerhaave Inſtitut. Med. §. 401. 7.

verat; sed & tunc vidimus evidenter, turgere omnia capitis vasa quam maxime. Cum autem frequenter sic distracta fuerant haec vasa, eo usque debilitata fuerunt, ut postea dum vel moliretur acutos illos sonos proferre, ilico vertigine corriperetur, & caderet, nisi cessaret statim. Abstinuit a cantu per aliquot annos; usa fuit balneis pedum, aliisque remediis, quae impetum & copiam humorum a capite avertere poterant; sicque sensim robur rediit nimia distractione debilitatis vasis, ita ut postea denuo cantare potuerit: cavens tamen semper ab acutissimis sonis diu protrahendis, caeteroquin statim vertigine corripiebatur.

Verum & spasmodicae vasorum constrictiones possunt efficere, ut nimia plenitudo fiat in vasis cerebri. Vasa enim nostri corporis arteriosa non agunt simpliciter ut canales elastici, qui repleti a corde renituntur, dum cordis actio cessat tempore diastoles, sed habent fibras musculosas, quarum contractione cava horum vasorum arctari possunt; uti dictum fuit ad §. 631., ubi de anxietate, ab hac causa orta, agebatur. Ex illis autem, quae ad §. 104. dicta fuerunt, constitit, animi affectus subito mutare vasorum amplitudinem, & miro modo omnes encephali functiones turbare. Dum homo metu summo percellitur, omnia exteriora corporis pallent, contractis vasis sanguinem rubrum repellentibus versus interiora: sed & simul tremor membrorum, subita & summa debilitas, convulsiones &c. satis docent, laedi functiones encephali ab hoc animi affectu. Imo mirus casus docuit, a tali causa aboleri posse omnes cerebri actiones, per integrum bimestre spatium silentibus omnibus motibus voluntariis, & sensibus in homine, qui subito terrore correptus fuerat (*y*). Unde & *Aretaeus* (*z*) immodicas animi perturbationes, & repente incussos terrores, pro causa apoplexiae habuit.

An forte & in animi affectibus validis repletio vasorum encephali augetur, quia & simul turbatur respiratio? Dum homo subita corripitur ira, comprimit animam, & mox in minas & verbera erumpit. Quanta suspiria in afflictis observantur, quibus conantur levare anxietatem, quam circa vitalia viscera percipiunt! Quam brevis & anhela respiratio in subito terrore perculsis hominibus! Dum pueri a severis objurgantur magistris, cessat per aliquot momenta respiratio, mox incipit rubore perfundi tota facies, distrahuntur musculi faciei, tremunt manus, balbutit lingua, & profusas in lacrymas erumpunt cum suspiriis creberrimis, nec cessant hae turbae, nisi prius placide iterum respiraverint. Imo nec reliqui animi affectus, si vehementes fuerint, sedantur, nisi prius uno alterove profundo suspirio, imo de pectore ducto, turbata prius respiratio denuo componatur. Hinc *Virgilius*, dum iratum Neptunum describit, ventos acriter increpantem, abrumpit sermonem, dum ille ab ira resipiscit, & quasi temporis moram relinquit, ut pacata respiratione brevis ille furor compesceretur:

Quos ego . . . . sed motos praestat componere fluctus.

Facile autem patet, illam repletionem vasorum cerebri tanto majorem contin-

(*y*) Academ. des Sciences l'an 1713. Mém. 419.

(*z*) Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35.

tingere, quanto haec vasa minus resistunt: hinc in teneris puellis a levi etiam causa tantae saepe turbae in corpore fiunt, dum robusti homines & vasa firma habentes a similibus nullam mutationem sentiunt. Unde in similibus, repleto ventriculo ab ingestis, vel etiam flatibus distento, capitis dolores, vertigines &c. toties oriuntur, omnium maxime si in reliquo corpore vasa spasmo contracta sanguinem minus libere transmiserint. *Sydenhamus* (*a*), qui accuratissime descripsit varia illa & mira Symptomata, quibus hystericae & hypochondriaci affliguntur, observavit, *quod non raro notabilis quaedam externarum partium refrigeratio symptomatis his omnibus viam quasi sternat, & plerumque non nisi paroxysmo finito dispellatur, quam quidem refrigerationem haud semel isti fere, qua rigent cadavera, parem comperit, pulsu nihilominus recte se habente*. Verum frigus illud manifeste indicat, sanguinis motum per externas partes impeditum esse, adeoque internas partes magis urgeri; unde tam mire saepe turbantur in his cerebri functiones. Hinc omnia, quae per alia vasa sanguinis copiam & impetum derivant a capite, morbis a tali causa ortis prosunt. Hoc & *Hippocrates* (*b*) notavit dicens: *Apoplecticis si haemorroides superveniant, utile: frigiditates vero & torpores, malum*.

5. Arterias ad encephalon tendentes impediri posse, quo minus libere sanguinem transmittant, eadem hac paragrapho N. 2. vidimus: sed & simul tunc patuit, raro ab hac causa apoplexiam produci, cum quatuor distinctae arteriae huic usui serviant, neque adeo facile omnes simul infarciantur immeabili materie; & praeterea sub basi cerebri ramis emissis vertebrales arteriae cum carotidibus ita uniantur, ut defectus obstructorum canalium per reliquos apertos suppleri possit. Observatio *Vuillisii* (*c*) hoc confirmat: vidit enim in homine, qui ad extremum vitae momentum usque actiones animales libere exercuerat, carotidem dextram plane osseam, imo lapideam, cavitate ejus fere in totum abolita. Passus quidem fuerat in initio atrocem capitis dolorem in latere capitis sinistro, dum carotis sinistra & omnes rami plus urgerentur sanguine; verum, sensim dilatata arteria vertebrali dextra in triplo majorem amplitudinem, dolor ille evanuit, nec illa obturatio carotidis dextrae multum mali fecit. Sed venis compressis majus discrimen adest, ne cerebrum obruatur sanguine, dum arteriae continuo pergunt adferre: hinc tantum discrimen a risu, tussi, vomitu, ob impeditum sanguinis venosi a capite liberum reditum, uti paulo ante dictum fuit. Ideo etiam videmus magnam cautelam adhibitam esse, ne venae encephali facile impedirentur: sinus enim venosi encephali continere possunt magnam copiam sanguinis, sicque diverticula quasi faciunt, ubi pars sanguinis venosi colligi possit & haerere pro quodam tempore, dum venarum jugularium commoda evacuatio impeditur. Praeterea venae capitis per distincta foramina calvariae, absque arteria comite, exeunt, ne a vicina arteria, nimis quandoque turgente, comprimantur: ipsae autem venae jugulares in collo ita locantur, ut a musculis agentibus

(*a*) Dissertat. Epistol. ad Guilielm. Cole pag. 491. (*b*) Coac. Praenot. N. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*c*) Cerebri Anat. Cap. VII. pag. 95.

bus impediri nequeant. Hinc videmus toties a collari nimis adstricto homines vertiginosos fieri, dum venae jugulares angustantur; carotidibus, ob situm profundiorem, ad latus asperae arteriae, ab hac compressione liberis. Ob eandem causam scrophulosi tumores similia mala producunt. Sed & observatum fuit, a tumoribus, in pectoris cavo natis, compressam fuisse venam cavam superiorem, in quam se jugulares venae evacuant, in puella octenni, quae apoplectica periit (*d*).

Videntur autem illi, qui laqueo suffocantur, apoplectici perire: simulac enim in laqueo haerent, compressis venis jugularibus, mox tumet & rubescit tota facies, licet momento ante mortis metu fuerint pallidissimi; dein livescit, imo nigrescit fere, a sanguine venoso aggesto in venis tumentibus, labia tumidissima fiunt, stertor oritur in pectore, lingua foedo spectaculo extra os prominet livida, spuma crassa cohaerens per os & nares exit; dum arteriae in venas exonerare se non possunt, & ramos laterales secretorios urgent quam maxime; dein convelluntur plerumque, & tunc mors sequitur. Verum illa spuma miseris ex ore non prodit, nisi jam penitus infarcta & distenta sint omnia encephali vasa. Unde & *Hippocrates* (*e*) dixit: *Qui strangulantur, ac dissolvuntur* (*e laqueo*), *nondum tamen mortui sunt, ex iis non convalescunt, quibus circum os spuma oborta fuerit*. Monuit tamen *Galenus* (*f*) in Commentariis ad hunc locum, nonnullos convaluisse, quibus strangulatis spuma circum os apparuerat. Plura observata hanc *Galeni* sententiam confirmaverunt postea, & videtur probabile esse, quod si distentissima encephali vasa in suspensis non fuerint rupta nec humores effuderint, vel sanguis stagnando eo usque concretus fuerit, ut amplius per vasa transire nequeat, in quibus haesit immotus, tunc vita redire possit. Novi, Anatomicis hoc contigisse, ut, dum sequenti post supplicium die cadaveri suspensi secando se accingerent, invenerint vivum, quem mortuum crediderant omnes. Memorabilem talem casum recenset *Vvepferus* (*g*) de muliere, quae ad patibuli supplicium damnata per dimidiam horam e furca pependerat, & tamen postea integre convaluit, licet consanguinei, mortem accelerare volentes, pedes attraxerint, pectus pugnis contuderint, pendulum corpus elevaverint, ut pondere suo delabens laqueum fortius constringeret; & quidem tanta vi, ut laquei rupturam veriti judices impediverint, ne in crudeli hac pietate pergerent. Ex omnibus illis, quae in hac muliere observata fuerunt, dum sensim in sanitatem rediret, satis patet, actiones animales imprimis laesas fuisse: illisque jam pro maxima parte restitutis, & sublatis symptomatibus, quae a valida contusione & distractione partium pendebant, supererat sola vertigo; quae, uti antea dictum fuit, morborum cerebri incipientium primum symptoma, & in sanitatem tendentium ultimum, esse solet.

4. Cum calvaria ossea, in adultis, cedere nequeat, & cranii cavum

(*d*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 186. (*e*) Aphor. 43. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 82. (*f*) Ibidem. (*g*) De Apoplexia pag. 167.

semper plenum sit, effusi humores necessario premere debent encephalon, uti antea dictum fuit ad §. 273., ubi de vulneribus capitis agebatur. Modicam autem quantitatem effusi liquidi sufficere ad apoplexiam producendam, patet ex illo casu, quem ex *Fernelio* recenset *Vvepferus* (*h*) de viro, qui ex sinistri oculi ictu vehementiore apoplexia correptus intra duodecim horarum spatium periit: in cadavere nulla causa tam subitae mortis inventa fuit, praeter sanguinem ad duorum cochlearium mensuram effusum in basi cerebri. De causis autem, quae hanc effusionem humorum in cavo cranii producere solent, sequenti numero dicetur.

4. Omnia, quae arteriosa, venosa, lymphatica vasa interioris cerebri, circa cavitates ita solvunt, ut exiens liquor aggestus, compressu suo, fornicatas cerebrosorum nervorum origines laedat. Talia sunt, serum acre in hydropicis, leucophlegmaticisque; sanguis in plethoricis; acrimonia atrabilaria in melancholicis, scorbuticis, podagricis; quae vulgaris causa intra 40. & 60gesimum aetatis annum agens; quae omnia latentia per causas moventes excitata, saepe subito morbum hunc creant. Hujus ergo praenuncia ex natura materiae prius natae, & cognitis causis excitantibus, peti debent. Maxime his animi affectus summi, & intensissima studia, nocent.

Antea patuit, quomodo ab humoribus accumulatis quidem, sed nondum extravasatis, apoplexia nasci possit: verum vasis ruptis a nimia distensione aut erosis ab acri liquido, effusio fit humorum, quae subito lethalem apoplexiam producere potest; imprimis si humores effusi, ad basim cranii delapsi, comprimant medullam oblongatam. Serum, stagnando diu in hydropicis & leucophlegmaticis, acre fieri, & loca, quae alluit, erodere posse, patebit ex illis, quae postea in *Capitulo de hydrope* dicentur: sed & observata practica videntur docere, subitas satis lymphae effusiones in cranii cavum fieri quandoque; quae, nisi cito exitum invenerint, viis nondum bene cognitis per anatomen, apoplexiam producent. Sic monet *Vvillisius* (*i*), se aliquos novisse vertigini valde obnoxios, quibus aquae lympidae ingens copia per nares exstillabat; tuncque hac evacuatione facta cessabat statim vertigo. Praeterea in virgine, cephalaea immani diu afflicta, multum seri flavi & tenuis quotidie de naribus effluebat; cumque haec excretio aliquamdiu substitisset, in convulsiones atroces cum stupore incidit, atque apoplectica periit. Capite aperto, similis latex flavus cerebri anfractus & ventriculos inundabat. Similem casum & recensuit *Vvepferus* (*K*).

Longe autem frequentius adhuc apoplexia contingit a ruptis vasis sanguineis intra cerebrum, ob nimiam copiam sanguinis, vel subitam ejusdem

(*h*) Ibidem pag. 579. (*i*) Cerebri Anatome Cap. XII. pag. 151. (*K*) De Apoplexia pag. 608.

dem rarefactionem; unde hanc apoplexiae speciem vocavit cerebri haemorrhagiam *Celeberrimus Hofmannus* (*l*); & de illa egit illo loco, ubi successive varias haemorrhagias recenset. Apoplexia autem ab hac causa necat subito, & quidem eo citius, quo haec sanguinis effusio fuerit copiosior & celerior. Illustris *Malpighius* quatuor horarum spatio periit a tali apoplexia, leviorem ejusdem morbi insultum, cum hemiplegia dextri lateris, quatuor mensibus antea passus; in cadavere invenit *Baglivius* libras duas circiter sanguinis nigri & grumosi in dextro cerebri ventriculo; in sinistro autem sesquiunciam aquae flavae (*m*). Videtur admodum probabile, extravasatam lympham in ventriculo sinistro cerebri produxisse antea leviorem apoplexiam cum hemiplegia lateris dextri, a qua utcumque convaluerat: effusus autem sanguis tanta copia fecerat, ut ultimus apoplexiae insultus cita morte finiretur. In Actis Londinensibus (*n*), ubi eadem observatio legitur, habetur, quod tantum binae unciae sanguinis extravasati in dextro cerebri ventriculo fuerint inventae; verum *Baglivio*, testi autoptae, fides habenda videtur. Sed & binae sanguinis extravasati unciae sufficiunt ad lethalem apoplexiam producendam, uti ex observatione *Fernelii*, paulo ante memorata, constat, imo unicum sanguinis effusi ex vase soluto cochlear lethalem apoplexiam fecit, validis remediis ilico, sed incassum adhibitis (*o*). Notandum in hoc casu, quod sanguis ille effusus fuerit ex vase, quod per ipsam cerebri substantiam decurrebat: constat autem, vasa sanguinea tantum in medulla, non in cortice, encephali inveniri; adeoque sanguis effusus medullosam substantiam, in qua colligebatur, undique compressit; sicque etiam minori quantitate potuit apoplexiam producere.

Si autem sanguis bonus effusus in cavo encephali tanta mala producere potest, pejora adhuc exspectanda sunt, si insignis acrimonia in sanguine fuerit: facilius enim rumpentur vasa, & effusus sanguis talis teneram encephali substantiam, destruet quam citissime. Quomodo sanguis atrabilarius sola tenacitate picea apoplexiam facere possit, ad secundum numerum hujus paragraphi dictum fuit, simulque tunc monitum fuit, citissime omnia destrui, si humor atrabilarius solutus, & acer redditus, per cerebri vasa moveretur. Hoc videtur & monuisse *Hippocrates* (*p*) dicens: *Morbis melancholicis per has tempestates periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut caecitatem denunciant.* Ex Aphorismo autem, hunc praecedente, ubi monet podagrica mala vere & autumno potissimum moveri, patet satis, quod hoc loco de materia atrabilaria mota locutus fuerit. Simul notari meretur, quod ἀποπληξίην τοῦ σώματος dixerit, sive veram & proprie dicendam apoplexiam; nam quandoque & *Hippocrates* partis cujusdam corporis singularem resolutionem vocavit apoplexiam, uti ad §. 1008. dictum fuit. Huic autem Aphoris-

(*l*) Medic. Ration. & Systemat. Tom. IV. part. 2. Sect. I. Cap. VII. pag. 163.
(*m*) Bagliv. Oper. Omn. pag. 681. (*n*) N. 220. pag. 467. Abridgement Tom. III. pag. 30. (*o*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 362.
(*p*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

mo mox subjungitur sequens (*q*): *Apoplectici vero maxime fiunt aetate, a quadragesimo anno usque ad sexagesimum*. In Commentariis ad hunc locum monet *Galenus*, non omnem apoplexiam hic intelligi, sed illam tantum, quae ex atra bile fit. Hac autem aetate melancholiam maxime produci, postea ad § 1108. patebit.

Sed & acrimonia scorbutica talis est, ut vasa solvantur ab hac quam facillime, fiantque liquidorum extravasationes per totum corpus; uti docent maculae illae scorbuticae, sponte, vel & a levi pressiuncula, statim natae. Unde convulsiones, tremor, paralysis, inter symptomata pessimi scorbuti postea §. 1151. 4. numerabuntur. Metus ergo est, ne & in encephalo tales vasorum solutiones fiant in hoc morbo. Interim observationes practicae videntur docere, rarius affici cerebrum ab acrimonia scorbutica: in cadaveribus enim scorbuto mortuorum plurima viscera pessime affecta inveniuntur, imo quandoque omnia interna fere putrefacta, cerebrum tamen in plurimis apparet omnino integrum (*r*).

Idem verum est & in podagricis: si enim materia podagrica, quae tendines & ligamenta in calcem convertere potest, non amplius deponitur versus extrema corporis, sed viscera occupat, horrenda mala producit; & si cerebrum petat, apoplexiam, paralysin &c. facit, uti postea ad §. 1273. dicetur.

Apoplexia autem nata ab effusis humoribus ob subitam rupturam vasorum videtur ab *Hippocrate* vehemens apoplexia vocata fuisse, de qua merito dixit [*s*]: *Vehementem quidem apoplexiam solvere impossibile; debilem vero, non facile*. Quam parum enim spei superfit in tali apoplexia sananda, postea ad §. 1033. videbimus. Debilis vero apoplexia illa est, quae lente aggestis in capite humoribus producitur; de qua ad literam γ. numeri 2. in hac paragrapho dictum fuit, & quae tamen adhuc difficulter curatur.

Verum tales causae, quae vasa subito solvunt, latere possunt in corpore, nec actuosae fiunt, nisi ab alia causa accedente excitentur, vel determinentur versus caput. Atra bilis sic per annos haerere potest fixa, dein subito soluta & mota per motum corporis, calorem aeris &c., summa mala facit. Materies podagrica, in pedes jam detonare incipiens, si incauto usu narcoticorum, refrigerantium, aut constringentium, impeditur integre deponi in haec loca, summo cum periculo caput petit saepe. Qui narium profusae haemorrhagiae obnoxii vivunt, si illa imprudenti consilio cohibeatur, tunc quandoque in cerebro solvitur arteria, & sanguis effusus subito lethalem apoplexiam producit. Qualis casus habetur in *Actis Londinensibus* (*t*), ubi Illustrissima Domina omni ope jam erumpere gestientem de naribus sanguinem impediebat, verum sequenti die subito immani dolore capitis correpta fuit & intra semihoram periit: post mortem in ipsa cerebri substantia inventus fuit concreti sanguinis grumus, un-

(*q*) Ibidem pag. 288. (*r*) Acad. des Sciences 1699. Mémoire pag. 246.
(*s*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (*t*) N. 173. pag. 1068. Abridgement. Tom. III. pag. 29. 30.

unciam cum dimidia circiter ponderans, qui sibi largum formaverat cavum, adeoque omnia vicina valide compresserat.

Praevidetur autem talis apoplexia, si signa docuerint, nimiam boni sanguinis copiam adesse, vel magnam acrimoniam dominari in corpore; simulque constiterit, talia applicata esse corpori, vel brevi applicanda, quae motum augent valide, vel liquida rarefaciunt, aut consuetas evacuationes supprimunt, vel depositionem morbosae materiae ad lora minus periculosa impediunt. Sic v. g. in plethorico homine apoplexiam metuendam esse facile cognosco, si sciam, quod validum corporis motum faciet tempestate admodum calida, vel vini generosi copiam ingurgitabit. Ita etiam in podagrico, si, vel ex debilitate senectutis decrepitae, vel extremis corporis partibus eo usque per repetitos hujus morbi paroxysmos destructis, ut mala materies in illis amplius colligi nequeat, non doleant pedes, sed anxietas adsit & vertigo, hoc malum praevideo, idem de reliquis verum est.

Quantum autem nocere possint animi affectus summi, & intensissima studia, praedispositis ad apoplexiam, numero tertio hujus paragraphi dictum fuit.

5. Huc venena quaedam referuntur, quae tamen vel ex vi trium ultimarum causarum (N. 2. 3. 4.) agunt, vel potius pulmoni prius, quam cerebro, nocent.

Certum est, dari talia venena, quae efficaciter turbant illas functiones, quae a cerebri & nervorum integritate pendent, licet non constet, quomodo haec agant, & ad quam ex classibus causarum, modo recensitis, illarum actio referri debeat. Multa etiam ex illis pessimos suos effectus praestant, dum in ventriculo haerent, & simulac inde excutiuntur, cessant omnia haec mala; uti pluribus dictum fuit ad §. 229. & ad §. 701., ubi de Delirio Febrili agebatur. Recensentur haec venena alibi (*u*), ubi videri poterunt. Minime autem verosimile videtur, quod haec venena agant inspissando liquida, aut comprimendo vel rumpendo vasa, cum cesset illorum actio, simulac per vomitum excussa fuerint. De effectis ergo horum per observata fidelia constat, sed non intelligitur liquido modus, quo haec producant. Dantur & praeterea alia venena, quae halitus specie uno momento apoplexiam producunt: talis est halitus fermentantis liquidi, imprimis si ex ingenti dolio per parvum spiraculum exhalans naribus attrahatur; vel si quis cellam ingrediatur, ubi maxima copia collectus haeret fermentantis liquidi halitus; uti alia occasione ad §. 605. 11. notavi. *Helmontius* [*v*], dum mineralium examini plus justo insisterer, a venenato tali halitu fere concidisset apoplecticus; dicit enim: *Etenim jam pene corruebam: & nisi caput a vase, unde teter spirabat flatus, divertissem, apoplecticus fuissem & cadere paratus eram. Jamque tum mihi brachium decidebat, & crus stupidum sensu motuque deficiebat.* Videtur autem saepius hoc discrimen subiisse, nam in sinistro latere se hemiplegiae mi-

(*u*) H. Boerh. Instit. Medic. §. 1138. (*v*) De Lithiasi Cap. IX. §. 73. pag. 725.

minas sensisse affirmat; & alibi [x] dicit: *Memini quoque, aliquando in meis Tyrociniis virulenta quaedam destillasse, quae si quando non rite obturatis juncturis odorem de se spirarent, vel postmodum, separando vasa ab invicem, incautum me ferirent, unico instanti in lapsum paratus eram cum vertigine & dextri lateris stupore. Adeo ut si iterum semel tantum me odor perculsisset, absque dubio cecidissem Apoplecticus. In tantam scilicet me olim temeritatem compulit ardor sciendi, quod millies vitae non pepercerim meae.* Verum quidem est, quod spiritus sulphuris, spiritus nitri, salis marini, oleum vitrioli &c., dum halitus forma una cum aere hauriuntur, pulmonem constringendo, subitam mortem inducant, adeoque pulmoni potius quam cerebro noceant; sed *Helmontius* nullam mentionem fecit respirationis impeditae a tetro hoc halitu, quem inspiraverat. Sed nec illi, qui aedificia calce recens incrustata incolunt, & quos immedicabili hemiplegia correptos fuisse novi, imprimis si luculento foco instructo in tali conclavi dormirent, aliquid laesi in respiratione perceperunt, dum perniciosus ille halitus encephali functiones pessime laederet. Quin imo & illi, qui carbonum nidore in loco clauso exstinguuntur, & suffocari creduntur impedita respiratione, videntur primam noxam in capite percipere; licet tanta virulentia praeditus sit carbonum vapor, ut paulo post & vitales functiones omnino deleat, lethali syncope. Quando enim vel non adeo densi sunt illi vapores carbonum in loco, in quo haerent homines, vel minori temporis spatio ibi versantur, tunc de immani capitis dolore conqueruntur, sentiuntque, ac si calvaria extrorsum dissiliret prae nimia distensione: si autem diutius maneant in tali loco, carbonum accensorum nidore pleno, stupidi fiunt, & omnes sensus perdunt, & moriuntur. Unde *Celeberrimus Hofmannus* [y] dixit, ab hoc venenato nidore stuporem & soporem apoplecticum incautis hominibus inferri. Illi autem, qui sic mortui sunt, in eodem situ inveniuntur, quem habebant, dum ab hoc vapore inceperunt male affici. Apud *Vvepferum* casus legitur satis memorabilis, qui modo dicta confirmat (z): bini homines in conclavi angusto, nec valde alto, ubi furnus digestorius, *piger Henricus* vulgo dictus, carbonibus calefactus aderat, noctem transegerunt, & mane ambo mortui inventi sunt: unus genibus flexis trunco innitens ligneo, manibus complicatis limini fenestrae incumbens, per quam vigil spectaverat, habebat speciem hominis somno obruti. Alter humi prostratus supinus jacebat, & videbatur cecidisse, dum exitum ex hoc loco moliebatur. Verum idem ille ante octiduum per horam circiter in eodem loco manserat; & dum in apricum venit, titubare incepit, dein obdormivit, ita ut vix excitari potuerit, cum stertore. Ubi vero aqua frigida, faciei & pectori aspersa, ad se rediisset, credebat se suavissimo somno correptum fuisse, nullamque anxietatem senserat. Nec *Helmontius* [a], proprium infortunium narrans, anxietatis ullius meminit, sed circa orificium stomachi instans animi deliquium sensit; & dum ex museo, nido-

(x) Ibidem §. 48. pag. 719. (y) Observat. Chemic. Physic. Lib. III. Observ. 13. pag. 329. (z) Observ. Pract. de Affect. Capit. pag. 360. (a) De Lithiasi Cap. IX. §. 54. pag. 720. & Jus duumviratus pag. 242. §. 19.

nidore carbonum infecto, egrederetur, mox concidit, & occipite impegit gravissime in pavimentum lapideum: gustum atque odoratum omnino perdiderat, aurèsque tinniebant, & per aliquot menses mansit vertiginosus: verum & haec symptomata tribui possent validae occipitis contusioni. Interim tamen ex praedictis satis patere videtur, quod carbonum accensorum vapor capiti potius, quam pulmoni, noceat. Caeterum aedium, recens calce incrustatarum, noxam, uti & vaporis carbonarii, jam notaverat *Galenus* [b]. Si autem simul consideretur, carbones relinquere cineres paucissimos, totamque fere illorum molem in vaporem resolutam dispergi per aera, intelligimus, quomodo pauci etiam carbones (uti *Helmontio* contigit) in cubiculo clauso possint pessima mala producere; imprimis frigida tempestate, quando vapores minus dissipantur, sed magis collecti manent.

§. 1011. CAusas has (1010.) docuit Anatomica inspectio cadaverum apoplexia extinctorum, atque observatio historica eorum, quae in ipsa horum aegrorum curatione observari possunt: meditatio autem facile in dictas (1010.) classes ordinat, curationi inveniendae quam aptissimas.

Causae illae apoplexiae, hactenus recensitae & explicatae, vel inventae fuerunt inspectione cadaverum hoc morbo defunctorum; vel repetitis observationibus constitit, quaedam corpori applicata hunc morbum produxisse; adeoque merito pro causis haberi posse. Optimorum auctorum testimoniis haec omnia confirmata fuerunt; quibus plura si quis addere vellet, facile in *Boneti sepulchreto Anatomico* invenirentur. Verum ordo requirebat, ut in classes quasdam numerosae adeo hujus morbi causae distribuerentur, ut eo melius singulis debita curatio adhiberi posset. Uti enim postea patebit, illa, quae in quadam specie Apoplexiae merito laudantur tanquam efficacissima remedia, in alia ejusdem morbi specie pessime nocerent.

§. 1012. EX iisdem constat a diversis, & oppositis quidem causis, morbum hunc saepe produci; adeoque bene dividi in sanguineam & pituitosam; sed non perfecta divisione, quum & serosa, & atrabilaria, & polyposa sit, & alia.

Causa proxima in omnibus Apoplexiis est eadem; sed causae efficientes sunt saepe diversissimae; unde nulla poterit esse universalis curandi methodus. Si enim functiones animales abolitae sint ob lentorem pituitosum inertem sanguinis, quo ineptus redditur, ut libere fluat per vasa cerebri & secretioni spirituum serviat, tunc sola illa cura bona est, quae lentorem illum attenuet, sanguini debitam soliditatem conciliet, & motum

(b) De usu partium Lib. VII. Cap. VIII. Charter. Tom. IV. pag. 458.

tum nimis languidum incitet. Verum si sanguis inflammatoria densitate haereat circa extrema vasorum, tunc requiritur opposita medela, qua solvatur sanguis, & motus humorum nimius compescatur. Hinc orta fuit generalis illa divisio in apoplexiam calidam, & frigidam, sive in sanguineam & pituitosam; & ad duo illa distincta capita omnis curatio solebat redigi. Verum ex recensione causarum satis patuit, non sufficere illam divisionem, neque posse omnes apoplexiae causas ad duo haec capita redigi.

§. 1013. LOcus vero affectus in apoplexia exquisita est totum sensorium commune; in parapoplexia vero ejus quaedam pars prae caeteris, reliquis quodammodo, sed tamen minus, pressis. Cerebello, ut plurimum, in initio illaeso.

Cum in apoplexia exquisita sensus interni & externi, omnesque motus voluntarii aboleantur (vide §. 1008.) locus affectus debet esse ille, a quo omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis perficiendis destinati, originem suam ducunt, & ad quem locum perductae mutationes illorum nervorum faciunt ideas, animi affectus, motus corporis &c. Illum autem locum, qualiscumque demum fuerit, vocant Medici sensorium commune; a quo mutabilitas cogitationum a mutato corpore, & vicissim mutabilitas corporis a mutata cogitatione pendet. Verum causa illa, a qua afficitur illud sensorium commune, potest alio loco corporis haerere, uti in causarum apoplexiae enumeratione patuit; de qua re etiam possunt videri illa, quae in Commentariis §. 701. habentur. Cum autem, abolitis motibus voluntariis & sensuum exercitio, supersint adhuc plurimi alii motus, qui nobis non conscii fiunt, integra debebit adhuc superesse functio illius partis, a qua illi motus pendent: pars autem illa cerebellum esse credebatur; de qua re videantur illa, quae ad §. 1009. dicta fuerunt.

In apoplexia exquisita sensus & motus voluntarii omnino abolentur; verum quandoque contingit, ut aegri tales a validissimis causis, in organa sensuum agentibus, utcumque adhuc affici videantur; in quibusdam partibus adhuc aliquod conamen ad motum supersit; adhuc deglutiant illa quae ori infunduntur: tunc ergo functiones sensorii communis maxime impeditae sunt, non tamen omnino abolitae; adeoque levior quasi ejusdem morbi gradus, qui hinc commode *Parapoplexia* vocatur; uti & levior anginae species *Paracynanche Hippocrati* dicebatur (vide §. 783.). Interim non memini, quod apud veteres auctores *Parapoplexiae* nomen invenerim.

§. 1014. UNde patet, cur pulsus & respiratio exerceantur, sensibus interim, motibusque voluntariis, destructis? imo cur saepe pulsus & respiratio crescant pro rato, quo sensus, motusque, plus decrescunt, ut & circa mortem?

Quia

Quia nempe in Apoplexia illa pars encephali impedita est, quae functionibus animalibus exercendis dicata est, dum altera adhuc libera manet, quae motibus vitalibus servit. Verum cum totius encephali actio, tam quoad functiones animales, quam quoad reliquas, pendeat a libero motu liquidorum per vasa substantiam encephali constituentia, patet satis, quod libero transitu impedito per magnum horum vasorum numerum, reliqua magis urgeantur a liquidis appulsis. Verum liquidi secreti copia augetur, caeteris paribus, dum ad organa secernentia major copia fluidorum applicatur intra datum tempus; quod cum fiat in apoplexia ad illam partem encephali, quae motibus vitalibus prospicit, patet ratio, quare pulsus & respiratio augeantur, dum sensus & motus decrescunt. Imo & hoc observamus tempore somni naturalis, in quo pariter actiones animales & motus voluntarii cessant: nam respiratio fit profundior, robustior, lentior, & magis aequabilis, motusque pariter cordis & arteriarum observatur increscere robore: unde & omnes actiones, quae a nostro arbitrio non pendent, persectissime peraguntur somni tempore; circulatio nempe, coctio crudorum, distributio, nutritio &c. Cum autem in reliquis morbis fortis & aequabilis respiratio adeo boni ominis sit, imprimis si pulsus simul fortis sit, & calor aequabilis ad extrema corporis usque, ideo minus periti vix credere possunt, in tanto periculo apoplexia decumbentem versari, dum actionum vitalium tantum robur observant. Verum dum eadem causa, quae actiones animales impedivit, pergit agere vel augetur, brevi & actiones vitales, paulo ante adhuc adeo validae, opprimuntur, & subita mors sequitur.

§. 1015. MAgnitudo igitur apoplexiae censetur aetate, temperie, fabrica aegri; tum vehementia symptomatum, & inprimis absoluta destructione sensuum, motuumque; respiratione valida cum profundo stertore; spuma circa os copiosa, viscidaque; sudore tenui, guttatim haerente; frigidiusculo; ortu ex debili primo parapoplexia praegressa; ortu ex epilepsia ingenti praemissa, vel ex causa nota vehementiori.

Apoplexiam semper periculosam esse omnes medici agnoscunt: hinc agitur hic tantum de majori minorive discriminis gradu, quod cognoscitur.

Aetate. Sic v. g. senes, hoc morbo correpti, rarius emergunt, quia plerumque in his iners, glutinosa, materia in cavis cerebri colligitur, & per ipsa senectutis vitia talis sanguinis cacochymia quotidie augetur, uti ad §. 1010. 2. γ. dictum est.

Temperie. Ita atrabilaria temperies hujus morbi discrimen auget, quia vel picea tenacitate sanguis haerere incipit in vasis encephali (vide §. 1010. 2. γ.); vel materia atrabilaria mota, & acris reddita, citissime omnia destruit [vide §. 1010. 4.] absque ulla sanationis spe. Licet autem haec materies atrabilaria tantum sola tenacitate peccaret, summa adhuc difficultas solvendi illud tenax maneret.

Fa-

FABRICA AEGRI. Caput v. g. magnum, collum breve, obesitas magna &c. de quibus ad numerum primum §. 1010. dictum fuit.

VEHEMENTIA SYMPTOMATUM &c. Inde enim cognoscitur magnitudo causae, quae Apoplexiam produxit: de his dictum fuit ad §. 1008.

SPUMA CIRCA OS &c. Dum enim impeditur liber transitus per vasa encephali, tanto magis urgentur rami carotidis externae; hinc facies adeo inflata apparet, & major copia salivae, ac quidem viscidioris, secernitur, quam aegri, sorti apoplexia decumbentes, nec accumulari sentiunt, nec deglutiunt; unde magis magisque congeritur, & a valida & forti respiratione spumescit. Videantur & illa quae §. 1010. 3. $^{\delta}$. de hac spuma dicta fuerunt.

SUDORE TENUI &c. In febrium Historia §. 594. 2. patuit, morbi materiam subactam, & mobilem redditam, per sudores difflari de corpore quandoque felici cum eventu: verum simul monitum fuit, tales sudores esse aequabiles per totum corpus, calidos, & vaporis forma de cute surgentes. Designant enim tunc vires vitales robustas, materiam solutam, mobilem, & vasa pervia. Unde & tales sudores laudantur tanquam boni in apoplexia ad §. 1017. Verum alii sudores in morbis apparent, pessimo signo; dum nempe & parci sunt, & in guttulas collecti haerent cuti; tuncque fere semper frigidi sunt & subviscidi tales sudores, notantque, instante jam morte, resolvi cutaneorum vasculorum extrema, ut crassiorem & viscidum sudorem transmittant; simulque adeo jam fractas esse vires vitales, ut calorem satis validum ad cutis superficiem propagare nequeant, per quem in vaporem resolvi sudor posset. Rubra tunc simul solet esse facies, cui guttulae sudoris adhaerent: de quo videantur illa quae ad §. 741. habentur, ubi de signis prognosticis in febre ardente agitur. Simulac autem illa causa, quae apoplexiam produxit, incipit & impedire illam partem encephali, unde vitales actiones pendent; tunc & respiratio difficilior fit: & ab hoc signo comite damnavit sudores in hoc morbo *Hippocrates* (*c*), dicens: *In apoplecticis ex spiritus molestia sudor accedens, lethale*. Et *Caelius Aurelianus* (*d*) pariter bina haec signa simul junxit, ubi apoplexiam in pejus vergentem describit. Ita autem habet: *Pejorante passione atque in exitium aegrorum crescente, vultus adductio, ita ut longior nota videatur imago* (ob musculos faciei paralyticos & maxillam inferiorem proprio pondere pendulam), *praecordiorum prominentia, atque totius corporis frigidus torpor, pectoris stridor, & superiorum partium sudores frigidi*.

ORTU EX DEBILI &c. Cum enim parapoplexia sit levior gradus apoplexiae, uti ad §. 1013. dictum fuit; si tunc sequatur apoplexia, novimus causam morbosam augeri. Plerumque autem hoc fit ab extravasato liquido copia sensim aucto: uti v. g. si parva arteria in cerebro rupta sanguinem effuderit, turbabuntur functiones encephali; & increscent haec mala pro ratione copiae extravasati sanguinis, donec totum sensorium com-

(*c*) Coacar. Praenot. N. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. v. pag. 199.

commune affectum fuerit; adeoque sequatur apoplexia. Si autem levior morbus superari non potuerit, satis patet de eodem morbo jam graviori curando parum spei superesse.

ORTU EX EPILEPSIA &c. Patebit postea, ubi de terribili hoc morbo agetur, quod violentis adeo, & saepe repetitis convulsionibus, cerebrum corrumpatur frequenter ita, ut apoplexia & mors sequatur. Facile autem patet, tunc nullam spem superesse. Interim notandum est, quod frequentissime in fine paroxysmi epileptici dormiant cum stertore, & paulo post ad se redeant. Verum ubi profundus ille somnus, paroxysmum finire solens, diutius solito protrahitur, tum magnus metus est, epilepsiam transivisse in lethalem apoplexiam.

VEL EX CAUSA NOTA VEHEMENTIORI. Si nempe talis fuerit, ut cerebrum ilico destruat, v. g. materies atrabilaria soluta, mota, & acris admodum, si caput petierit. Vel etiam si causa talis fuerit, ut per artem tolli, vel insigniter minui nequeat. Sic si v. g. libra sanguinis effusi haereret in ventriculis cerebri, & circa basin cranii, nulla spes esset, tantam copiam sanguinis sat cito iterum resorberi posse per venas; neque perterebrato cranio posset educi extravasatus sanguis, cum nimis profundo in loco haereat. Ob hanc causam vulnera circa inferiora orbitae oculi, ossis temporum, ossis Ethmoidis, basios cranii &c. lethalia habentur, de quibus vide §. 170. 1.

§. 1016. Levitas & sanabilitas mali contra decernitur ex levitate symptomatum, absentia dictorum (1015.)

Veritas hujus afferti sponte patet: interim notandum est, magnam requiri cautelam, ne medicus in prognosi hic erret cum famae periculo. Cum enim modo dictum fuerit praecedenti paragrapho, apoplexiam quandoque sequi, & quidem lethalem, post debilem parapoplexiam praegressam; medicus illo tempore vocatus, dum parapoplexia adest, ex levitate symptomatum concluderet sanabilitatem mali, & faustum praediceret eventum; dum intra paucas horas apoplexia valida aegrum praeter spem necaret; aucta nempe causa, quae parapoplexiam produxerat. Periculum ergo magnum adesse etiam in leviori morbo, monere debet medicus, semper memor moniti *Hippocratici* (vide §. 1010. 4.); quod nempe etiam levis apoplexia sanatu difficilis sit; valida autem vix unquam curetur: simulque constat, quod levis apoplexia in validam frequenter abeat.

§. 1017. Lenis apoplexia solvitur superveniente sudore multo, aequabili, rorido, calido, levante; urina multa, crassa; haemorrhoidibus largis, diu fluentibus; fluxu menstruo restituto; alvi fluxu; febre magna.

Saepius jam monitum fuit [vide §. 885.] in historia morborum acutorum, illos sanari ope naturae, vel artis; simulque tunc dictum fuit, sum-

summae utilitatis esse in curandis morbis, si fideli observatione habeantur cognita illa naturae, sibi soli toties sufficientis, molimina, per quae morbus in sanitatem mutatur. Sic enim cautus redditur medicus, ne turbet imprudenti medela hos naturae conatus; simulque discit, illos imitari per artem, ubi sponte non adsunt. Cura autem apoplexiae postea tradenda docebit, quod ars eadem tentet facere, quae sponte nata observata fuerant profuisse, vel evacuando, vel derivando impetum & copiam humorum a capite; vel denique stagnantia solvendo & movendo: singula jam haec considerabimus. Verum notandum est, quod dicatur apoplexia *solvi*. Ex illis autem, quae ad §. 594. 830. 1. 887. dicta fuerunt, constat, quod tunc resolutio illa benigna morborum dicatur fieri, quando materies morbosa absque ulla evacuatione sensibili sic mutatur, ut redeat sanitas: hic autem evacuationes sensibiles recensentur. Dicitur autem solvi apoplexia, dum sanatur, Phrasi *Hippocratica*, qui vocabulum λύειν hoc sensu in eodem morbo adhibuit (*e*).

Superveniente sudore multo &c. Per sudores expelli posse de corpore morbosos humores, ad §. 594. pluribus explicatum, simulque dictum fuit de illis dotibus, quas salutiferi tales sudores habere debent, ut distingui possint a symptomaticis & nocituris sudoribus; tuncque simul monitum fuit, levamen perceptum dare signum minime fallax salubris evacuationis. Patebit postea, quando de hydrope agetur, quod per sudores excitatos tolli possit accumulata in cavis corporis lympha. Verum levis apoplexia, de qua hic tantum agitur, tali causae originem quandoque debet (vide §. 1010. 2. γ.), adeoque hoc modo tolli pariter poterit, & in hoc casu imprimis sudores tales prodesse videntur.

Urina multa crassa. Ex illis, quae ad §. 830. 4. & 888. 2. dicta sunt, patuit, materiam inflammatoriam, solutam quidem & mobilem redditam, sed tamen degenerem a conditionibus humoris sani, per urinae vias de corpore expelli quandoque. Verum simul tunc fuit notatum, hanc evacuationem saepe jungi aliis, si morbus validior fuerit, & raro sufficere solam, nisi in morbo leviori. Cum autem hic de leni apoplexia agatur, & §. 1010. 2. β. spissitudo inflammatoria cruoris inter causas apoplexiae recenseatur, patet, per talem urinam hunc morbum solvi posse.

Haemorrhoidibus &c. Nimiam sanguinis boni copiam, distentis ultra modum vasis sanguineis encephali, apoplexiam producere, patuit §. 1010. 1. 3. α. & 4., adeoque omnia, quae copiam sanguinis minuunt, medentur huic causae. Prae reliquis autem prosunt Haemorrhoides larga copia fluentes, quia efficacissime impetum & copiam sanguinis a capite derivant, cum sanguis opposita penitus directione moveatur per vasa haemorrhoidalia quam per arterias carotides & vertebrales. Unde apoplecticis haemorrhoides utiles esse dixit *Hippocrates* [*f*]; uti alia occasione ad §. 702. notavi: sed & in Phrenitide (vide §. 779.), & in Mania [*g*] pul-

(*e*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81. (*f*) Coac. Praenot. N. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*g*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.

pulchrum effectum praeſtant. Praeterea quotidiana obſervatio docet, quod illi, quibus conſueta jam eſt ſanguinis evacuatio per hanc viam, patiantur varios capitis morbos, cephalalgiam, vertigines, aurium tinnitus &c., ſi minus feliciter ceſſerit haemorrhoidum fluxus: quod & *Hippocrates* (*h*) monuit dicens: *Ex haemorrhoide parum apparente vertigines obortae parvam ſiderationem brevi futuram ſignificat* (ἀποπληκτικὸν μικρὸν, καὶ ἐπ' ὀλίγον) *ſolvit Venae ſectio; & quidquid hoc modo apparuerit, mali aliquid ſignificat.* Cum ergo, ſuppreſſis haemorrhoidibus, capitis morbi ſequantur; & contra, illis fluentibus, leventur illi morbi; patet ſatis, multum boni inde exſpectari poſſe in apoplexia, qui a nimia plenitudine vaſorum encephali oritur: ubi enim vaſa rupta ſunt, tunc a ſanguine effuſo fortis apoplexia fit, in qua parum ſpei ſupereſt. Praeterea & melancholicus humor inter cauſas apoplexiae numeratus fuit §. 1010. 2. γ., qui commode evacuatur per haemorrhoidum fluxum; uti poſtea ad §. 1110. dicetur; adeoque & hoc effectu proſunt haemorrhoides.

Fluxu menstruo restituto. Cum corpus muliebre ita ab Adorando Creatore factum fuerit, ut & alium hominem intra ſe recondere & nutrire poſſit, plus conficit ſanguinis boni mulier ſana, quam ad proprii corporis uſum requiritur, & ideo illud ſuperabundans menſtrua evacuatione tollitur: ſi ergo defecerit fluxus menſtruus, plethora fiet, majori copia ſanguinis diſtendentur vaſa, niſi per alias vias exiverit illud ſuperabundans; adeoque cauſam apoplexiae dare poterit menſtruorum ſuppreſſio. Verum obſervata practica docent, capitis vaſa imprimis urgeri ab hac plethora, dum uteri vaſa nimis reſiſtunt ſanguini exituro circa conſuetum tempus. Hinc notat *Hippocrates* [*i*], capitis concuſſiones, & aurium ſonitus, praecedere menſtruorum eruptionem, illaque prodire, ſi juxta ſpinam ardor conſequatur, qui deſignat, aortae deſcendentis ramos a ſanguine magis incipere diſtendi. Et alibi (*K*) horrores, laſſitudines, capitis gravitates adeſſe, dum menſes prorumpent, dixit. Omnia autem haec ſymptomata docent, capitis vaſa tunc nimis diſtendi, imo & quandoque ſolvi: ita narium haemorrhagiam, menſtruis deficientibus, *Hippocrates* (*l*) laudat. Si ergo a menſium ſuppreſſione, diſtentis capitis vaſis, apoplexia naſcitur, menſtruus fluxus & evacuando proderit, & derivando a capite; cum uteri vaſa oppoſita directione ſanguinem ducant aeque ac vaſa haemorrhoidalia.

Alvi fluxu. Duplici modo prodeſſe poteſt, vel quatenus evacuando ſubducit materiae morboſae partem; vel quatenus impetum & copiam humorum a ſuperioribus derivat verſus inferiora. Dum enim, liquidis per alvum ruentibus, abdominalium viſcerum vaſa deplentur, ſicque ſanguini impulſo minus reſiſtunt, potens revulſio a ſuperioribus partibus fit; uti pluribus probatum fuit ad §. 779., ubi de cura phrenitidis agebatur. Verum & ipſa evacuatio prodeſſe poteſt quam plurimum. Ita

ad

(*h*) Coacar. Praenot. N. 346. Charter. Tom. VIII. pag. 871. (*i*) Coacar. Praenot. N. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*K*) Coac. Praenot. N. 541. 548. Ibidem pag. 885. (*l*) Aphor. 33. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214.

ad §. 720. memoratur ex *Hippocratis* observatione, quod alba pituita detentum vehemens diarrhoea sanet. Sed pituitosa & iners talis sanguinis cacochymia, qualis in Leucophlegmaticis observatur, inter causas Apoplexiae §. 1010. 2. γ. numeratur, adeoque poterit alvi fluxu tolli.

Praeterea constitit ex illis, quae ad numerum quintum §. 1010. dicta fuerunt, quod causa apoplexiam excitans quandoque haereat in ventriculo, quae ergo, aeque ac per vomitum, per alvum expelli posset. Novi talem casum contigisse Celeberrimo viro, qui in consortio amicorum subito incepit oculos hinc inde convertere, mox obmutuit, & apoplecticus cecidit. Dum conclamatum crederent summi in arte viri, qui aderant, post quadrantem horae, nullo tentato remedio praeter sanguinis missionem, vomuit, praeter contentos in ventriculo cibos, ingentem copiam pituitae, & quidem tantam, quantam humanus ventriculus capere posse vix credi poterat: statim redierunt sensus & motus, & blando somno refectus, sequenti die omnino sanus fuit; risitque futuros haeredes, qui nuncio misso advolaverant quantocyus. Patet hinc, talem saburram, primas vias gravantem, producere posse apoplexiam; sed sanabilem facile, sublata hac causa per vomitum vel secessum. Notaverat mirum hunc effectum, quo ventriculus gravatus cerebri functiones turbat *Helmontius* (*), dicens: *Sin autem suboriatur mucilago putida, ad amarorem prona, vertiginem, & fortius insurgens Apoplexiam suscitat.*

FEBRE MAGNA. Constitit ex illis, quae antea in febris historia dicta fuerunt, quod febris multorum & magnorum morborum remedium quandoque sit (vide §. 558.); illudque imprimis probatum fuit, quando de febris effectibus (ad §. 587.) agebatur. Patuit enim tunc, quod per febrim stagnantia agitentur, resistentia subigantur, cruda mutentur in cocta &c. Ex quibus concludere licet, quasdam apoplexiae causas per validum febrilem motum emendari, vel & tolli posse. Non enim prodesse omnibus apoplexiae causis enumeratis febrim, facile patet. Si enim a plethora, vel effusis humoribus ob rupta vasa, nata fuerit apoplexia, febris augebit malum. Verum tunc imprimis videtur sanatio hujus morbi per febrim natam sperari posse, ubi pituitosa, iners, sanguinis cacochymia apoplexiam produxit (§. 1010. 2. γ.): talis enim materies per febrim solvi, & soluta pelli poterit ex locis, ubi haeret; uti pluribus probatum fuit ad §. 587. Imo & sanguis, inflammatorio lentore haerens in vasis, per ipsam febrim sic mutari potest, ut aptus fiat transire vasa, in quorum angustiis haeserat; uti patuit ex illis, quae de morbis acutis inflammatoriis dicta fuerunt: tuncque saepe circa crisin, mobili reddita materia morbosa, nova oritur febris, vel augetur illa, quae aderat, cum levamine symptomatum morbi. In mirabili illo casu puellae, post suspendii supplicium perpessum sanatae (vide §. 1010. 3. δ.) notari meretur, quod calidis spirituosis remediis usi fuerint peritissimi medici, qui ejus curam gesserunt, oleis & spiritibus calidis inunxerint cervicem, tempora, pedumque plantas; aromatica decocta per clysma injecerint; unde

(*) In Capit. *A sede animae ad morbos*. Pag. 236. §. 22.

unde sequenti die febris secuta fuit; sed & simul sensus interni, & externi, & loquela redierunt [*m*], moto & propulso sanguine, qui in vasis cerebri stagnaverat, dum in laqueo haeserat. A febre autem apoplexiae sanabilis medelam Veteres sperasse certum est. Sic apud *Hippocratem* [*n*] habentur sequentia: *Derepente sanum capitis dolor prehendit, confestimque obmutescit, & stertit, & hos hiat; & si quis eum vocet, aut agitet, solum ingemiscit, nihil autem intelligit, & copiose mejit, & se ad mictum non incitat. Hic, nisi eum febris corripuerit, intra septem dies moritur; quod si corripuerit, plerumque sanus evadit.* Ubi notandum, quod de levi tantum hic agatur apoplexia, quia aeger ingemiscit, dum agitatur, aut dum vociferantur adstantes; adeoque adhuc aliquae sensuum reliquiae, licet debiles, supersunt. Praeterea videtur & illa apoplexia, de qua agitur, a frigida & lenta causa originem ducere, quia mox addit: *Hujusmodi autem morbus senioribus contingit magis quam junioribus.* Verum & in alia apoplexiae specie a febre multum boni exspectavit: legitur enim in eodem loco: *At si quis ex temulentia voce deficiat, si quidem jam confestim eum febris corripiat, convalescit; nisi vero corripuerit, intra triduum moritur.* Quin imo, ubi malus ille sudor (de quo vide §. 1015.) cum difficili respiratione aderat, quem pro lethali signo habebat; subjungit (*o*): *Rursus autem in his ipsis, si febris accedat, solutio fit.* Pariter & *Aretaeus* (*p*), postquam jusserat in apoplexia frigida applicari acre clysma, spem salutis esse monet, si aeger febre corripiatur. Verum pariter ex *Hippocrate* (*q*) patet, quod tantum exspectaverit salubrem effectum in apoplexia a febre satis valida, insurgentis vitae robore excitata; non vero a febre, quae suppressis vitae viribus lente glisceret. Hic enim videtur esse sensus illius Coacae Praenotionis, cui similis textus (*r*) in Prorrheticis legitur, quem *Galenus* (*s*) sic explicuit: *Quod obortae apoplexiae, non acuta & calida, sed debilis & diuturna subsecuta febris nihil profuerit.*

Verum §. 1014. dictum fuit, pulsum & respirationem crescere pro rato, quo sensus motusque plus decrescunt; uti & circa mortem: adeoque posset falli quis, dum illud pulsus incrementum ab aucto morbo pendens, pro salubri febre haberet, quae Apoplexiam solvere posset. Sed ubi in mortem tendit Apoplexia, respiratio fit magis sublimis & stertorosa, & omnes functiones animales absolute abolentur. Contra vero ubi febris talis valida insurgit & salutaris, respiratio liberius peragitur, & levia saltem indicia emendatarum functionum animalium apparent.

(*m*) Wepferi Histor. Apoplect. pag. 168. &c. (*n*) Lib. I. de Morbis Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 558. (*o*) Coac. Praenot. N. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*p*) De Curat. Morbor. Acut. Lib. I. Cap. IV. pag. 82. (*q*) Coac. Praenot. N. 480. Charter. Tom. VIII. pag. 880. (*r*) Prorrheticor. Lib. I. Textu 84. Ibid. pag. 752. (*s*) Ibidem pag. 753.

§. 1018. PAulo gravior, superata causa, solet mutari in paralysin alicujus partis musculosae; totius lateris unius, unde hemiplegia; vel omnium cervici suppositarum partium, unde paraplegia dicitur; quae raro curatur, semperque memoriae, judicii, motuum laesiones relinquit; unde soporosi, hebetes, tremuli, vertiginosi, pusillanimes remanere solent.

Hic exitus Apoplexiae non lethalis longe frequentius observatur. Norunt omnes medici practici, quam raro emergant ab apoplexia aegri absque ulla superstite laesione functionum animalium. Unde *Celsus* (*t*) optime dixit: *Solent autem qui per omnia membra vehementer resoluti sunt, celeriter rapi: ac si correpti non sunt, diutius quidem vivunt; sed raro ad sanitatem perveniunt;* & *plerumque miserum spiritum trahunt, memoria quoque amissa*. Imo *Caelius Aurelianus* (*u*) inter signa, quae epilepsiam ab apoplexia distinguunt, ponit & sequens: *Quod post accessionem epileptici integro habitu consurgant frequentius; apoplectici vero paralysin partium sustineant*. Vidi plures, qui ab apoplexia curati omnibus functionibus cerebri recte valebant, nisi quod deesset hoc unicum, quod non possent vera rebus designandis vocabula invenire; manibus, pedibus, totius corporis nixu conabantur explicare miseri, quid vellent, nec poterant tamen. Malum illud per plures annos saepe insanabile perstat. Verum & miro modo saepe mutantur ab apoplexia emergentes quoad animi affectus; sic ut viderim, sapientissimis antea viris, & fortissimis militibus, masculum illud animi robur adeo fuisse enervatum, ut flebilis pueri instar ob levissimam causam in lacrymas solverentur. Hinc jure dixit *Aurelianus* [*v*]: *Quidam parva conversione mentis afficiuntur, ut aut alienentur, aut tristes & somniosi videantur, ut si eos quisquam a somno excitaverit, aliquid alienum loquantur*. Sapiens *Malpighius*, qui calculi & podagrae dolores, & varia adversa, tulerat magno animo; ab apoplexia, & totius dextri lateris paralysi, curatus, magnam in memoria & ratiocinio laesionem habuit, & quavis minima de causa lacrymabatur [*x*]. Hinc videtur patere, singulares quasdam encephali functiones manere turbatas, vel & abolitas, tota vita, quia in solo principio primae determinationis mentis in corpus quid mutatum fuit per apoplexiam praegressam. Unde simul apparet, quam multiplicia mala sequi possint post apoplexiam, dum vel in parte quadam singulari corporis, vel in pluribus simul, functionum animalium laesio superstes manet. Variis autem nominibus designaverunt medici haec mala, quae motus muscularis a voluntate pendentis exercitium laedunt, vel & tollunt integre. Obtinuit hodie, communi in Scholis Medicis usu, *Paraplegiam* vocare, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis: interim tamen idem illud paraplegiae vocabulum alio sensu apud

(*t*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178. (*u*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. V. pag. 201. (*v*) Ibidem pag. 200. (*x*) Baglivii Oper. Omn. pag. 681.

apud Veteres Medicos acceptum fuisse constat. Sic *Galenus* (*y*) testatur, quod *Hippocrates vocet paraplegias, illas paralyses, quae ex apoplexia in partem quandam decumbunt*; adeoque generali fere nomine omnes laesiones functionum animalium, post apoplexiam superstites, significaret paraplegia. *Aretaeus* [*z*] autem, postquam apoplexiam, paraplegiam, paresin, paralysin, omnia genere eadem esse dixerat, addit sequentia: *Paraplegia autem* (*est*) *tactus motusque remissio, sed in membro uno, utpote manu vel crure*; & distinxit a Paralysi, quod in illa ut plurimum motus tantum & actionis defectio adesset. Paulo post monet, *Hippocratem* intellexisse paraplegiae nomine apoplexiam particularem: *Quod enim in toto corpore est vehemens apoplexia, illud in crure paraplegiam vocat*. Patet ergo, quod antiqui vocaverint paraplegiam idem illud, quod hodie dicimus paralysin; nam & in illa quandoque una cum motu sensus integre perit, ut postea ad §. 1057. dicetur; & partis singularis, non vero totius corporis, vitium est. Ubi vero dimidium latus corporis motu voluntario caret, tunc vocatur *hemiplegia*; licet *Galenus* (*a*) generali paralysis nomine & hoc malum comprehenderit.

Alia occasione ad §. 276., dum in historia vulnerum capitis agebatur de signis, quae docerent locum laesum intra cranium, demonstratum fuit pluribus observationibus, quod organum illud corporeum, unde in nobis sensus & motus voluntarii pendent, sit in sua origine, collectione, distributione, & operatione duplex: unde una ejus pars potest integra manere, dum altera impotens omnino fit ad omnia. Illud autem in Hemiplegia evidenter obtinet; in qua, si exquisita fuerit, dimidia pars corporis a capite ad calcem usque paralytica est. Vidi sic unum frontis latus corrugari potuisse tantum, dum in altero latere paralytico frons maneret glabra: nec poterat orbicularis palpebrarum oculum claudere, nec buccinator impedire, ne cibi intra genam paralyticam & dentes deciderent: lingua exserta trahebatur versus latus sanum, & in eodem latere angulus labiorum sursum trahebatur, ob faciei musculos in altero latere paralyticos: balbutiebant aegri tales quam pessime, dum & dimidia pars linguae motu carebat: unde & inter manducandum foedo spectaculo cibi ex ore dilabebantur. Haec dum videbat *Aretaeus* (*b*), credidit & interiora similiter dimidiatam tantum virium suarum partem retinere, ventriculum nempe, intestina &c. Interim tamen hoc non videtur semper in hemiplecticis verum esse: plures enim vidi, qui longe voraciores erant, quam ante morbum; optime digerebant ingesta, alvum deponebant; sicque per plures annos vivebant hemiplectici, sed caeterum satis sani. Simul ibidem *Aretaeus* pulchre notavit decussatam illam cerebri actionem, per quam nempe laesio in parte dextra cerebri paralysim faciat in parte sinistra, & vicissim. De qua re videantur illa, quae ad §. 276. habentur.

Ratio autem, cur paulo gravior Apoplexia raro curetur integre, sed sem-

(*y*) Commentar. 2. in 2. Lib. Epidem. Charter. Tom. IX. pag 130. (*z*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*a*) De Locis Affectis Lib. III. Cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 449. (*b*) In loco modo citato.

per fere relinquat aliquas laesiones in functionibus animalibus, satis patet ex cognita structura encephali. In Physiologicis probatur, vasa illa, per quae causa motus muscularis derivatur in musculos, & a quibus pendent sensuum internorum externorumque actiones, esse omnium minima totius corporis, simulque tenerrima. Hinc si causa morbosa comprimendo v. g. egerit in mollem & pulposam encephali substantiam, plura ex his minimis staminibus poterunt destructa manere per totam vitam, licet causa morbosa postea tollatur. Quin imo si tenuissimum illud fluidum impeditur per aliquod tempus fluere per minima haec nervosa stamina, tenerrima collabentur latera horum vasorum, & collapsa concrescent brevi; tuncque illa functio, quae a perviis his vasis pendebat, immedicabiliter laesa manebit toto vitae tempore, licet causa, quae apoplexiam produxerat, integre sublata fuerit. De hoc autem postea adhuc dicendum erit, ubi de Paralysi agetur.

§. 1019. EXquisita apoplexia (1015.), attrito cerebello, corruptis liquidis, causa in cerebellum propagata, in mortem cito finitur, raro septimum diem excurrens.

Ex illis, quae ad §. 1009. dicta fuerunt, patuit, duas esse distinctas in encephalo partes, quarum una motibus voluntariis & sensibus servit; altera motibus vitalibus & spontaneis, qui voluntatis imperio non subjacenr. In apoplexia autem vitales motus manent quidem, sed saepe satis brevi tempore illa causa, quae animales functiones omnes delevit, & vitales tollit; licet videantur observata practica docere, illam partem encephali, qualiscumque demum illa fuerit, minus facile laedi, quae vitalibus functionibus dicata est (vide §. 1009.). Verum si effusi humores, v. g. pergant augeri quantitate, brevi comprimentur omnia in cavo calvariae. Idem & sequi debebit, si effusi humores corrupti, & acres redditi, rodendo destruant mollem & pulposam encephali substantiam. Quin imo si supponatur, aliam causam, nempe obstructionem plurimorum vasorum encephali, dedisse originem apoplexiae; brevi propagabitur malum ad illam partem, a qua vitales actiones pendent, quia cor pergit humores pellere per carotides & vertebrales arterias; adeoque vasa libera & pervia adhuc tanto magis urgebuntur; & cum tenerrima sint, cito destruentur. Haec est ratio, quare exquisita apoplexia, de qua hic tantum agitur, tam cito lethalis sit, ita ut saepe intra paucas horas mors sequatur; rarissime, vel nunquam septem dies excedat; uti patet ex locis *Hippocratis*, quorum ad §. 1017. mentio facta fuit.

§. 1020. FUtura apoplexia praevidetur: 1. ex cognita naturali temperie (1010.) N. 1.). 2. materie morbosa cognita ut causa proegumena (1010. N. 2. 3.). 3. ex procatarcticis. 4. ex primis effectibus incepti mali, ut sunt tremor; vacillatio; vertigo; scotomia; stupor; sopor; memoria vacillans; tinnitus

nitus aurium; inflatus superiorum; respiratio solito profundior, cum naribus compressis; incubus.

Cum ergo tam difficile sit curare apoplexiam, operae pretium est, cognoscere illa signa, ex quibus praevidetur futura, ut praeoccupari possit, antequam in nervum erumpat: de his jam hic agitur.

1. De his dictum fuit loco citato.

2. Et de his pariter actum fuit. Haec quidem sola, saltem haud omnia, nondum faciunt apoplexiam, sed sic praedisponunt, ut, alia causa accedente, morbus sequatur.

3. Hae sunt illae, quae dum superveniunt, una cum praedisponente constituunt causam proximam & adaequatam morbi, adeoque necessario morbum ipsum producunt. Sic v. g. plethora est causa praedisponens ad apoplexiam: saepe tamen plethorici diu manent in hoc periculo, nec tamen hoc morbo corripiuntur. Verum si noverim, quod homo plethoricus, aestuante sub sole, motus corporis validos peraget, vina meraca ingurgitabit, summa & subita iracundia excandescet, apoplexiam futuram praevideo.

4. Haec signa maximum usum habent. Raro enim apoplexia absque ullis signis, hic enumeratis, opprimit, nisi fiat a subita ruptura vasorum: caeteroquin semper fere praecedunt quaedam, quae docent manifeste, quod incipiant turbari, vel saltem minus expedite peragi encephali functiones. Verum saepe haec adeo levia apparent & aegris, & Medicis minus peritis, vel non satis attentis, ut negligantur, tuncque tarde medela saepe adhibetur natae apoplexiae, quae caveri potuisset.

Tremor. Ponit vacillationem illius causae, quae motus musculares producit; uti antea ad §. 627. dictum fuit: unde merito pro signo futurae apoplexiae habetur in illis, quorum temperies & vitae genus huic morbo producendo favent. Non enim tremor solus absolutum signum dat; nam in frigore febrili tremor semper fere adest, uti & in debilibus hominibus a morbo praegresso, evacuationibus nimiis &c. imo in quibusdam hominibus, caeterum sanis, tremor per multos annos observatus fuit; uti pariter ad §. 627. monitum fuit. Verum dum una cum tremore alia signa concurrunt, quae docent encephalon gravari, tunc admodum suspectus tremor merito habetur, tam in acutis morbis, quam in chronicis. Ideo *Hippocrates* [vide §. 629.] tremores lethales pronunciavit in vehementer Phreniticis; & malos tremores dixit in illis, qui ab atra bile mente moti sunt: Et alibi (*c*), cum tremore alia signa conjungens, dixit: *Valde surdi, dum aliquid prebendunt tremuli, linguam resoluti, torpidi, malum.*

Vacillatio; vertigo; scotomia. Primum initium vertiginis, uti antea dictum fuit, est apparens rotatio rerum vicinarum quiescentium; tunc incipiunt colores iridis oculis obversari, mox vacillant omnes musculi, incipiunt homines metuere, ne labantur, & enervantur omnes vires ut se susti-

V 2

(*c*) Coac. Praenot. N. 198. Charter. Tom. VIII. pag. 863.

sustinere nequeant; ingratissimus in auribus sibilus percipitur; tuncque aucto malo tenebrae oculis obversantur, & dicitur scotomia, sive vertigo tenebricosa; paulo post cadunt. Satis patet ex his, quod in vertigine totum sensorium commune afficiatur: verum tunc imprimis apoplexiam minitatur vertigo, quando causa vertiginis haeret intra cranium; tuncque vocatur vertigo idiopathica: hoc autem ex temperie aegri & aliis signis comitantibus cognoscitur. Datur enim & vertigo sympathica, ubi sensorium commune quidem afficitur, sed causa extra cranium haeret; uti v. g. bilis corrupta in ventriculo, venena ingesta &c. haec autem vertiginis species raro in apoplexiam desinit. Ideo *Hippocrates* [*d*] una cum vertigine alia signa memorat, quae causam vertiginis in cranio haerere docent; sic autem habet: *Quibus capitis dolores, & sonitus aurium sine febre, & vertigo tenebricosa, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliviosos fore exspecta.*

STUPOR. Designat imminutum, vel & abolitum sensum tactus in parte quadam corporis: signum, quod saepe praecedere solet apoplexiam; imprimis si cum stupore sentiant, ac si aucta fuerit membri stupentis moles. In plethoricis saepe observatur, quod sentiant digitos manuum quasi mole auctos & obtusiorem tactus sensum habeant; imo digitos manuum difficilius in pugnum colligere valeant. Tunc novimus, nimis impletis vasis sanguineis, in cavo cranii jam incipere obrui sensorium commune: & nisi solvatur subito haec plethora, a levi causa accedente sequetur apoplexia. Interim notandum est, quibusdam hominibus familiare esse, ut subinde quaedam corporis partes stupeant absque magno malo. Novi quosdam, qui jam per multos annos talem stuporem patiuntur, si dormientes huic illive lateri incumbant diutius; imo & saepe vigilantibus idem contingere solet. Initio metum incussit hoc symptoma, sed cum nullum inde malum secutum fuerit, inceperunt securi esse. Unde *Hippocrates* [*e*] caute dixit: *Torpores & stupores* (ἀναισθησίαι) *praeter consuetudinem contingentes, apoplexiae futurae signum.*

SOPOR. Apoplexia magnam similitudinem habet cum somno profundissimo, uti ante ad §. 1008. dictum fuit; hinc non mirum est homines, qui in hunc morbum inclinant, somnolentos esse, dum jam incipit a sensim aggestis humoribus in cranio comprimi encephalon, vel & a nimia copia distentis vasis sanguineis impediuntur reliqua vasa minora (vide §. 106. 5.). Vidi plures plethoricos admodum, vel & valde obesos, qui tota die vix a somno arceri poterant; sed ex ante dictis notum est, similes frequentissime apoplexia corripi.

MEMORIA VACILLANS. Designat enim hoc symptoma, turbari jam sensorium commune; hinc in acutis morbis phrenitidem praesagit illa oblivio subitanea (vide §. 772.). Sed & videmus saepe in viris literatis, ingruente jam senio, illas Eclipses quasi memoriae, certa fere semper apoplexiae secuturae praesagia. Memorabilis talis casus apud *Wepferum* (*f*) habetur, de

(*d*) Coac. Praenot. N. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*e*) Ibid. N. 476. pag. 879. (*f*) Observat. Med. Pract. de Affect. Capit. pag. 359.

de primario aulae ministro, cui subinde memoria delebatur, redintegrata postmodum: postquam saepius has alternationes passus esset, profundo sopore triginta horarum periit: demta calvaria effluxit magna copia aquae, & cerebri exteriori parti adhaeserunt vesicae, aqua limpida distentae. Quod autem notandum est, de cephalalgia, vertigine, aut tinnitu aurium nunquam fuit conquestus; unde apparet, signum hoc magni momenti esse ad praesagiendam apoplexiam, & imprimis illam speciem, de qua §. 1010. 2. 7. dictum fuit.

Tinnitus aurium. Solet contingere etiam sanis hominibus, quibus nullus apoplexiae metus est; cum a levibus satis causis oriri posse videatur, quae in ipso auditus organo haerent. Verum ubi ab encephalo affecto aurium tinnitus producitur, tunc & diuturnior esse solet, & frequentius recurrit; atque merito pro signo habetur compressionis encephali, sive a distentis nimis vasis sanguineis, uti ad §. 665. dictum fuit, ubi de debilitate febrili ab hac causa orta agebatur; sive ab extravasatis in cavo calvariae liquidis, sensim auctis: unde inter signa, quae aquae in cerebro collectionem fieri docent, *Hippocrates* (*g*) & tinnitum aurium recensuit.

Inflatus superiorum. Antea ad §. 773., ubi de symptomatibus phrenitidem comitantibus agebatur, dictum fuit de facie illa rubra admodum, & vultuosa dicta, quae designabat liberum minus transitum esse per ramos carotidum internarum, adeoque externos ramos magis impleri. Ubi a nimia plethora imminet apoplexia, tunc etiam talis rubedo & inflatio quasi faciei observatur. Verum ubi pituitosa, lenta, cacochymia adest, turget corpus, sed frigido tumore; & prima fere signa in facie apparent, dum flaccida illa pars faciei sub oculis tumere incipit. Quo magis autem interiora cranii replentur tali humore pituitoso, eo plus etiam inflata apparet facies; unde & inter signa apoplexiae, a tali causa nasciturae, oculi pallidi, turgidi, & humentes recensiti fuerunt ad §. 1010. 2. 7.

Respiratio solito profundior &c. Imprimis somni tempore: cum autem respirationis augmentum adsit in apoplexia (vide §. 1008.), talis respiratio designat, somnum profundiorem esse naturali, & jam in apoplecticum vergere. Pinnae autem narium compressae incipientem paralysin musculorum faciei indicant, a quibus narium pinnae diducuntur. Frequenter enim prima imminentis apoplexiae signa in facie conspiciuntur, dum in uno latere jam debilitatis musculis, in opposito latere positi praevalent, & magis contracti vultum miro modo mutant: hoc ipso tempore, dum haec scribo, vidi in nobilissimo aegro unum latus faciei tantum paralyticum, & pinnam nasi in eodem latere collapsam.

Incubus. Dicitur adesse, quando somni tempore ingens anxietas cum sensu ponderis incumbentis percipitur, una cum impotentia motus & loquelae. Illi, qui hunc morbum experti fuerunt, testantur omnes, quod se sic habuerint, & quod liberati fuerint, simulac aliquod membrum movere potuerint, vel vocem proferre. Cum autem, ubi ab interna causa sensorium com-

(*g*) De Morbis Lib. II. Cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 556.

commune sic mutatur, uti olim ab externis causis in corpus agentibus mutatum fuerat, tunc sibi persuadeat homo similes causas externas existere & agere, uti antea ad §. 700. latius dictum fuit, ubi de delirio febrili agebatur; patet ratio, quare credant spectrum sibi incumbere, & suffocationem minitari. Cum enim idearum ortus non respondent externis causis, sed internae cerebri dispositioni, mirae oriuntur phantasiae, uti tunc explicatum fuit. Hinc *Incubus* dicitur, vel & *Incubo* (*b*). *Siquidem veluti adscendere atque insidere suo pectori sentiunt quidquam*. Ob sensum autem suffocationis imminentis a *Themisone* (*i*] Πνιγαλίων vocabatur. Uti autem Latinis ab incubando, sic Graecis ἐφιάλτης ab ἐφάλλεσθαι id est insiliendo dicitur; quia hoc malo correpti se ab aliquo insiliente premi credunt. Novi hoc contigisse quibusdam, dum in dorsum se componentes obdormiverant, & pulvinari, cui incumbebant, deorsum delapso, retrorsum inflexa cervice decumbebant: quibusdam, lateraliter & antrorsum delapso capite inter dormiendum, sicque cervice antrorsum admodum inflexa, idem contigit. Forte retrorsum sic reclinato capite, tota moles cerebri, sinus laterales, & torcular *Herophili* premit, & antrorsum versus alterum latus inclinato capite, impedimentum nascitur venis jugularibus, atque inde turbantur actiones encephali. Facile autem patet, quod incubus, a sola capitis positura in somno minus commoda ortus, non adeo mali ominis sit: plurimi enim sic aliquando incubum passi fuerunt absque ulla noxa sequente: verum ubi a causa morbosa, lympha v. g. sensim aggesta in capite, incubus oritur somni tempore, tunc frequenter recurrere solet idem malum, & apoplexiam minitatur, vel & alia mala difficillima a turbato sensorio communi pendentia. Unde dixit *Aetius* [*]: *Qui incubus appellatur, non est daemon, sed magis praeludium & proemium morbi comitialis, aut maniae, aut apoplexiae*. Et paulo post addit sequentia: *Occurrendum igitur incboanti malo; perseverans enim, & assiduo invadens, quempiam ex praedictis morbis inducit, crasso humore paulatim collecto in cerebri ventriculis*.

§. 1021. PRaesens facile noscitur, si modo inter diversos ejus gradus distinguitur.

Apoplexia enim exquisita cognoscitur illis signis, quae §. 1008. habentur. Quomodo autem diversi gradus apoplexiae distingui possint, dictum fuit ad §. 1013. 1015. 1016.

§. 1022. CUratio hujus mali generalis nulla dari potest: oportet enim; ut pro varietate causae (1010.), modo applicandi, & loci affecti, varia omnino fit; & ut applicetur antequam malum adoleverit.

Ex

(*h*) Caelius Aurelian. Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. III. pag. 288. (*i*) Ibidem.
(*) Lib. VI. Cap. XII. pag. 104. versa.

Ex recensione causarum §. 1010. hoc sponte patet, nam hae adeo diversae sunt, ut saepe opposita medela requiratur. Hoc imprimis ideo monendum erat, quia jactantur talia remedia, quae magnatibus, quibus hic morbus ob lautiorem diaetam frequentior est, magno saepe venduntur pretio, & fere omnia aromatibus acerrimis, salibus volatilibus alcalinis, & similibus, constant, quae in apoplexia, a plethora vel ab inflammatione orta, pessime nocent. Praeterea si tumor venas jugulares comprimeret, frustra capiti medela fieret, dum tota cura pendet ab eo, ut tumor ille tollatur. Cum autem adeo difficilis curatu sit hic morbus, licet levis fuerit, uti antea dictum fuit; requiritur ad felicem curam, ut potius idonea medela praecaveatur antequam fuerit, vel saltem in ipso hujus morbi initio adhibeantur omnia, quae prodesse possunt: cum enim invaluerit, brevi lethalis erit; vel si evadat aeger, nunquam fere in integrum restituentur actiones sensorii communis, sed miserrimam postea vitam trahet; uti dictum fuit ad §. 1018.. Oportet ergo ut ordine curatio describatur secundum diversas causarum classes.

§. 1023. SI ergo lenta, inerti, frigidaque causa (1010. N. 2. lit. γ.) oritura praevidetur per signa ibi posita, statim conandum. 1. ut pressio glutinosi a capite avertatur. 2. lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur.

Ubi jam encephali vasa lento tali humore infarcta sunt, parum spei superest: hinc monetur iterum, quod cura institui debeat, dum ex signis antea descriptis futura praevidetur apoplexia. Duo tunc hujus curationis capita considerantur: si enim posset illa pituitosa cacochymia tolli ilico, optima & perfectissima cura foret: verum, ut haec attenuetur, tempus requiritur; adeoque opus erit, ut illud glutinosum omni artis molimine a capite avertatur. Licet enim illud alias partes corporis occupet, illarumque functiones impediat, minus inde erit periculum, & facilioris curae spes. Dum Leucophlegmatici, vel & Chlorosi laborantes puellae, toto corpore turgent lento tali & pituitoso humore, languent quidem, sed curantur tamen, quamdiu in encephalo haec colluvies nondum collecta fuerit. Sequitur, ut consideretur, quibus modis bina haec, ad praecavendam apoplexiam a lenta & glutinosa sanguinis cacochymia, requisita obtineri possint.

§. 1024. PRessio in vasa cerebri minuitur. 1. derivatione in alia, & opposita loca. 2. evacuationibus universalibus.

1. Dum cor pellit sanguinem in aortam, ille, proportionaliter ad magnitudinem diametrorum, pellitur per omnes ejus ramos, si ubique eaedem fuerint resistentiae; adeoque ut derivetur impetus & copia humorum a vasis cerebri, debet minui resistentia vasorum in aliis locis, ut illa plus capiant; & tunc obtinetur haec derivatio; imprimis si inferiora corporis vasa sic disponantur, ut majorem copiam humorum recipere possint. Hinc haemorrhoides,

des, menstrua, alvi fluxus, adeo prosunt in hoc morbo, uti ad §. 1017. dictum fuit.

2. Quia illis humorum per vasa movendorum copia minuitur.

Singula haec jam seorsim binis sequentibus paragraphis considerabuntur.

§. 1025. **V**Apor, fotus, balneum, suctio, epispasticum rubefaciens, vesicans, causticum, fonticulus, setaceum, frictio, ligatura determinata, venis majoribus, pedibus, cruribus, femoribus, applicata, primo scopo attingendo (1024. N. 1.) valent. Collutiones, gargarismi, masticatoria, salivam moventia, apophlegmatismi, ori, faucibus, naribus applicata, eidem inserviunt.

Priora omnia applicantur partibus inferioribus corporis: quaedam hac spe, ut minuta resistentia laterum vasorum hae partes plus turgeant humoribus, adeoque minor copia liquidorum superiora petat. Vapor enim, fotus & balneum hoc efficiunt, laxando partes solidas; suctio vero, imprimis per cucurbitas, tollendo vel minuendo multum pressionem atmosphaerae, efficit, ut ilico partes corporis, quibus hae applicantur, tumeant quam maxime. Alia vero irritando has partes augent motum humorum per easdem, uti sunt epispastica rubefacientia &c. De omnibus autem his, quae revellendo impetum humorum in alias partes prodesse possunt, dictum fuit antea ad numerum quartum §. 396., ubi de curatione inflammationis agebatur; atque ibidem haec singula explicata fuerunt, uti & ad §. 134., ubi de derivantibus, attrahentibus, propellentibus, in cura obstructionis agebatur.

Cum autem in inflammatione curanda semper simul cavendum esset, ne acrioribus irritantibus motus sanguinis in toto corpore augeretur, ideo majori cautela laudabantur vesicantia, imprimis ex cantharidibus parata. In hac autem apoplexiae specie, quae frigidae temperiei hominibus familiaris est, & in qua iners pituitosa sanguinis cacochymia adest, tutior cantharidum usus est, cum simul & prosint attenuando illud glutinosum, uti §. 1027. dicetur. Quam pulchrum autem effectum setacea habeant in capitis morbis curandis, antea dictum fuit ad §. 396., & pluribus observatis etiam in hoc morbo confirmatur. Sic stuporem, post apoplexiam manentem, qui frustra tentatus fuerat vesicatoriis, & fonticulo, sanavit integre setaceum (k). Ita & in puero, qui delapsus ab equo apoplecticus fuerat factus, manebat memoria laesa, per plures septimanas: setaceo autem applicato intra octidunm perfectissime convaluit (l).

Ligaturae autem artuum tales, ut venas comprimant, arterias non adeo, utpote profundius sitas plerumque, & minus facile comprimendas, efficiunt, ut magna copia humorum colligatur in artubus; cum arteriae admittant, venae vero pressae reditum ad cor impediant; hinc longe minori copia urgebitur

(k) La Motte Traité Complet de Chirurgie Tom. I. pag. 122. (l) Medical Essais Vol. V. part. 2. Observ. 52. pag. 598.

tur caput. Ideo & alia occasione ligaturae artuum laudatae fuerunt ad compescendam nimiam narium haemorrhagiam (vide §. 743.). Quin imo & validissimas crurum ligaturas apoplecticos excitasse legitur [*m*]. Verum tunc potius dolorem faciendo videntur profuisse, quam comprimendo vasa, quia fortissima talis constrictio & arterias comprimit; adeoque numerum vasorum transmittentium in inferioribus partibus minuit; cum levior ligatura solas venas angustet, non arterias, adeoque plus prosit, pressionem versus caput minuendo.

Verum & alio modo illa derivatio inertis & frigidae pituitae ab encephalo obtineri potest. Notum est ex Physiologicis, totum os internum, & fauces, semper madere muco naturaliter, ipsam salivam sanam aliquid lentoris habere, narium internam superficiem oblinire mucoso humore, qui in crassas adeo lemas concrescere potest, in aqua tamen dissolubiles. Sed omnes illae partes, quae mucum in his locis secernunt, accipiunt sanguinem arteriosum, unde haec secretio fit, a ramis carotidum externarum: unde videtur sanguis, ad encephalon tendens, & secretioni subtilissimi fluidi destinatus, liberari salivae & muci materie (*n*), antequam per vasa cerebri fluat. Si ergo a mucosa tali colluvie apoplexia metuatur, optimo consilio tentant medici augere secretionem muci in omnibus his locis, ut eo purior sanguis ad encephalon veniat. Augmentum vero secretionis muci in his locis obtineri poterit, dum vasa excretoria collutionibus emollientibus laxantur, ut facilius emittant secretum liquidum; & praecipue si stimulantibus irritentur haec loca, tunc enim majorem liquidi copiam plorant, uti constanti lege observatur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tale decoctum stimulans, ex aromatibus acrioribus compositum, habetur, quod instar collutorii oris, & gargarismi, optimo cum fructu adhiberi posset in hoc casu. Praeterea constat ex Physiologicis (*o*), salivae fontes & emissaria sic sita esse, ut motu manducationis imprimis humores suos profundant; hinc laudantur & masticatoria, quae solent habere pro basi talia, quae diutissime sub dentibus teri possunt, nec tamen facile solvuntur in saliva; uti sunt cera v. g. & imprimis mastiche, quae absque imminutione suae substantiae per integrum diem dentibus conteri poterit: his deinde admiscent acria aromata, quae stimulando & irritando majorem salivae & muci copiam eliciunt; qualia sunt *pyrethri radix*, *zingiber*, *piper* &c. Formula talis masticatorii salivam moventis in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur. Naribus etiam similia applicari possunt, hac tamen lege, ut ab acrioribus hic abstinendum sit, cum interna narium superficies longe facilius irritabilis sit, quam os internum vel fauces, & nimia sternutatio inde excitari posset. Remedia, quae huic usui pulchre serviunt, recensentur in *Institutionibus* (*p*): illa vero quae ultimo numero ibi habentur, acriora sunt; hinc magna cum cautela solum adhiberi possunt; & fere tantum in illis, qui diuturno usu tabaci callosas fere nares habent. Quia autem tantam copiam muci haec remedia de naribus educunt,

(*m*) La Monte loco modo citato. (*n*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 235.
(*o*) Ibidem §. 65. (*p*) Ibidem §. 1195. 1. 2. 3. 4.

cunt, vocantur *Apophlegmatismi*, quae ad omnia capitis vitia ab *Aretaeo* (*) commendantur. Patet autem ex dictis, haec omnia duplici modo prodesse, nempe quatenus partem materiae morbosae evacuant, & quatenus, augendo copiam motumque humorum per ramos carotidis externae, avertunt pressionem ab encephalo, cui carotides internae prospiciunt. Ob ultimum illum effectum in cura Phrenitidis [vide §. 781.] laudabantur collutoria & gargarismata, sed lenia, quia in morbo acuto inflammatorio stimulantia non carent periculo.

§. 1026. Vomitoria, purgantia valida, certo determinata; scarificatio, venarum pertusio, secundo scopo (1024. N. 2.) satisfaciunt; licet aliquid semper incerti secum ferant.

Evacuationes quaecumque, copiam liquidorum subducendo, minuunt & pressionem fluidorum in vasa; verum considerandum est, an evacuationes conveniant semper, & quales. In hac morbi specie corpus turget lentis & pituitosis humoribus, & vomitus pituitae frequens saepe adest (vide §. 1010. 2. γ.); adeoque satis commodum videretur, per vomitorium datum, partem hujus saburrae, primas vias gravantis, excutere, sicque cavere ne ulterius sanguini admisceatur. Monuerat *Celsus* [q], vomitum prodesse illis, *quibus frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi*. Quae symptomata adsunt in hoc morbo (vide §. 1010. 2. γ. & 1020. 4.). Adeoque non videtur omnino improbari posse vomitoriorum usus in hoc casu; & in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulae, quae huic scopo servire possent. Interim tamen in ipso actu vomitus, uti jam saepius monitum fuit, humores magna copia & impetu versus caput feruntur; adeoque hic effectus repugnat primae indicationi §. 1023., quae pressionem glutinosi a capite avertendam jubet. Merito ergo monetur in textu, quod aliquid incerti semper secum ferant; quatenus nempe inter vomendum nimis urgentur vasa cerebri: unde *Hippocrates* [r] monuerat: *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum*. Verum alia occasione demonstratum fuit [vide §. 772.] quod rubor oculorum denotet, encephali vasa nimis dilatata turgere. Unde *Aretaeus* [s] non commendat vomitoria in hoc morbo, sed purgantia laudat; spontaneum tantum vomitum non improbat, dicens: *Sin autem & dum purgatur, nauseabundus sit, id ne prohibeto; nam & illa intentio vigorem quemdam ad expergefaciendum praestat, & pituitae vomitus morbi causam evellit.*

Purgantia ergo videntur tutiora esse, cum & evacuando simul versus inferiora revellant humorum copiam & impetum, & sponte lenis apoplexia quandoque solvatur per alvi fluxum, uti §. 1017. dictum fuit. Valida autem laudantur purgantia, ut certum effectum praestent, & copiam magnam evacuent.

(*) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 115. (q) Lib. I. Cap. III. pag. 30. (r) Aphor. 3. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 293. (s) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 82.

cuent. Unde & *Aretaeus* [t] Hierae integram potionem, sive dosin, commendat; quae videtur, uti ex alio loco patet [u], ad quatuor vel quinque drachmas adscendisse. Quod autem satis acre purgans illud fuerit, patet ex alio loco ejusdem autoris [v]: ubi in cura lethargi, dum copiosius purgare volebat, hierae tantum drachmas duas dabat cum mulsae cyathis tribus; quae videtur esse dimidia potio, quam commendat in apoplexia curanda (x), si vires debiliores prohiberent, ne integra dosis dari posset. In Materia Medica ad hunc numerum purgans potio satis efficax habetur, ex scammoneo & resina jalappae, quae & solvendo & evacuando multum in hoc casu prodesse poterit. Bihorio autem post tale purgans assumtum, acre clysma injicitur, ut eo citius assumti pharmaci vis versus inferiora determinetur.

Sanguinis autem evacuatio videtur prae reliquis magis incertum in hoc casu eventum habere; imo vix prodesse posse. Si enim conferantur illa, quae ad §. 1010. 2. γ. habentur, patebit, in talibus aegris deficere partem sanguinis rubram; & ex hac causa languores illos & torpores nasci, lymphamque accumulari in cavis corporis, unde symptomatum, ibi recensitorum, caterva deducta fuit. Dum ergo per venae sectionem aut scarificationes adhuc magis minuitur copia sanguinis, augetur causa morbi. Interim tamen nihil magis familiare est in praxi, quam ut Medici ilico ad sanguinis missionem confugiant, ubi Apoplexia metuitur: imo famae damnum incurrunt illi, qui hoc remedium neglexisse videntur, apud ignarum vulgus. Quin & *Celsi* (y) auctoritas sanguinis missionem semper suadere videtur; dum dicit, quod *maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt, ubi subito aliquis obmutuit*. Verum si consideretur, evacuationes tunc tantum prodesse in morbis, quando vel morbosam materiam tollunt, vel nimiam copiam sanguinis boni minuunt in plethoricis, vel motus circulatorii nimiam celeritatem sedant, aut denique impetum humorum circulantium a partibus affectis derivant in alia loca; facile patet, non multum boni a sanguinis missione in hoc casu exspectandum esse. Motus enim sanguinis per vasa languet; copia ejus deficit, & materia morbi extra vasa in cavis corporis accumulatur; vel lentum illud glutinosum circa angustias ultimas vasorum arteriosorum haerere incipit; adeoque nullo modo per venae sectionem educi potest, cum in venas tantum transeat illud, quod per ultimos fines arteriarum ire potuit: revulsio autem a capite tutius & melius fieri poterit per illa, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt. Imo *Celsus* [z] ipse prudenter monuerat circa sanguinis detractionem per venas, quod considerari debeat *etiam morbi genus quod sit: utrum superans, an deficiens materia laeserit*. Certe in hoc casu deficit sanguis, non superat; adeoque non debet evacuari. *Aretaeus* (a) prudenter monuit: *Frigiditate multa, & torpore, & sensuum abolitione hominem occupante*, venam minime scindendam esse; sed

(t) Ibidem. (u) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. 11. pag. 115. (v) De Curat Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. 11. pag. 78. (x) Ibi Cap. IV. pag. 82. (y) Lib. II. Cap. X. pag. 79. (z) Ibid. pag. 78. (a) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 82.

sed tunc ad clysteres acriores, & ad purgantia confugiebat, ut & intestina liberaret, & humores, caput occupantes, revelleret. Sed & *Hippocrates* (*b*) dixerat: *Sanguinis detractio in perfrigeratione torpida, malum*. Idem verum est de scarificatione, & cucurbitis, quae revellendo prodesse possunt summopere, uti paragrapho praecedenti dictum fuit; sed sanguinem evacuando in hoc casu pariter nocerent, ob rationes dictas.

§. 1027. LEntor vero, praemissis (1024. 1025. 1026.) determinantibus, dissolvitur remediis generalibus contra gluten descriptis (75.) cum prudentia adhibendis, capiti applicandis omni forma: inter omnia vesicae per cantharidas prosunt, & insecta similia sensim usurpata.

Sequitur jam altera pars indicationis, nempe ut lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur. Antea peculiari Capitulo actum fuit de glutinoso spontaneo, illiusque causae recensitae fuerunt (vide §. *69.* ad §. *76.*): simul enumerata fuerunt illa mala, quae a tali sanguinis cacochymia sequi possunt; & inter illa monitum fuit, quod & functiones animales inde perturbarentur. Ibidem & habentur omnia illa, quae ad curam glutinosi spontanei spectant, tam in diaeta, quam in medicamentis & corporis exercitiis. Verum cum auctus motus & stimulantia remedia ibidem commendata fuerint, patet satis, quod prudentia magna opus sit in cura hujus cacochymiae, ubi symptomata docent, encephali functiones jam perturbari: si enim nondum satis attenuatos humores subito moveas, haerebunt tanto pertinacius impacti angustiis vasorum, & augebuntur omnia mala. Haec est ratio, quare prius praemitti debeant determinantia, ut, quantum per artem fieri potest, pressio a capite avertatur, simulque per evacuantia tollatur pars gravantis saburrae pituitosae. Tunc a lenioribus incipiendum est, & imprimis ab illis, quae potenter solvunt, & tamen circulationis impetum non augent subito & vehementer; qualia sunt sapo venetus, tartarus tartarisatus, tartarus regeneratus, salia alcalina fixa ex cineribus plantarum &c.: ubi his aliquandiu usurpatis levamen symptomatum docet, lentorem attenuatum esse, tunc acriora, & motum humorum magis augentia, tuto adhiberi possunt; una cum roborantibus, quae laxitatem nimiam solidarum partium [semper hujus cacochymiae comitem] emendent. In *Materia Medica* ad §. 75. omnia haec remedia, in suas classes ordine distributa habentur; unde peti possunt. Sed & capiti raso ex similibus fomenta & epithemata applicari possunt cum fructu, ut omnibus his simul conspirantibus lentor & in toto corpore, & in cerebro, attenuetur.

Vesicatoria autem maximum hic usum habent, quae non tantum stimulando partem, cui applicantur, & irritando, revulsionem faciunt versus alia loca corporis, uti §. 1025. dictum fuit; sed & solvendo epidermidem a cute faciunt,

(*b*) Coac. Praenot. 343. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 871. 880.

ciunt, ut sub elevata epidermide colligatur magna copia lymphae, quae, pertusa hac vesica, per plures dies saepe pergit effluere; simulque motum in toto corpore augent, lentorem attenuant & dissolvunt. Quibusdam in locis Medici nudae capitis cuti, novacula derasis capillis, applicant pileolum emplastro vesicatorio obductum; non quidem sine molestia, sed insigni in similibus morbis emolumento. *Celeberrimus Vuepferus* (*c*), dum a colluvie serosa symptomata aderant, quae apoplexiam minitabantur, hoc remedium tanquam efficacissimum laudavit; imo bis vel ter repeti jussit, hanc cautelam imprimis adhibens, ut capillatae cuti capitis apponeretur tantum, & sic firmaretur vitta vel fascia, ne locum mutando aures vel cutim non capillatam tangere posset. Affirmat autem, quod hoc modo, absque dolore, absque vesica excitata [nisi cicatrix alicubi adsit], magna copia aquae cum effectu sensibili ex cute educatur. In alio tamen loco (*d*) monet, non esse radendum caput, sed crines forfice tantum detondendos esse; simulque addit hanc cautelam, quod non ultra octo horas relinquendum sit hoc emplastrum, cum diutius haerens stranguriam molestam excitare soleat. Simili, sed leniori vi, praedita, insecta interno usui ad eundem scopum servire possent; ut sunt Millepedes, Cochinella &c. Usus vero internus Cantharidum merito suspectus habetur; ideoque prudentiores Medici his abstinere solent.

§. 1028. SI ab iisdem causis (1023.) apoplexia jam facta est, raro curatur: si vires ferunt, eadem tentanda (1023.) ad 1028.); naribus, ori, capiti applicanda omnia, quae sensus excitare queant; acerrimi usurpandi stimuli quicunque; alvus acri clysmate laxanda.

Cum adeo difficulter impediri possit, ne Apoplexia sequatur, ubi totum corpus lenta tali & glutinosa cacochymia scatet; patet facile, adhuc minorem spem esse curandae Apoplexiae jam praesentis, adeoque non sine ratione moneri, quod raro curetur. Interim tamen aegrum talem, post acerbam prognosin, fato suo relinquere, durum videtur; & Medicus culpari posset, ac si neglexisset illa remedia, a quibus adhuc aliquid sperandum erat. Simul & semel ergo tentanda sunt omnia, quae prodesse possent, praemonitis prius aegri amicis de summo & inevitabili fere mortis periculo. Cum autem eadem causa sit in hac apoplexia jam nata, quae antea explicata fuit, tanquam metum faciens Apoplexiae futurae; patet satis, eandem requiri medelam, quae praecedentibus paragraphis descripta fuit. Subita ergo revulsio a capite per illa, quae §. 1025. habentur, tentanda est; & imprimis per vesicatoria; simulque evacuatio fieri debet, si vires adhuc supersint. Cum autem tales apoplectici vix deglutire possint, praecipua spes est in applicatione clysmatis, & quidem acris, ut & cito & valide alvum

(*c*) Observat. Medic. Practicae de Affect. Capit. pag. 71. & pag. 229. 255.
(*d*) Ibidem 231. 250.

alvum ducere possit; a quo remedio *Aretaeus* [e] & copiae subductionem, & revulsionem a capite exspectabat merito; sed jubet, ut acre sit tale clysma, addito euphorbio & colocynthide; Neque videtur alia tentasse in hoc casu, nisi post tale clysma applicatum *paulum excitatus homo fuerit, aut febre correptus, aut sensum ab illo stupore recipieno, aut arteriae bono pulsu restituto, aut facie utcumque meliora significante; tunc enim spes salutis concipienda est, audaciusque subveniendum*. Formula talis aeris clysmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, & alia similia ex hellebori nigri radicibus v. g. parari possent, quarum uncia, aquae incocta, potens remedium exhibet. Verum cum in hoc casu periculum in mora sit, praestat, ut minimo temporis spatio tale remedium praesto esse possit. Prostat in officinia *Confectio Hamech* dicta, quae bonam copiam colocynthidis habet, cujus uncia, vel uncia cum dimidia, in aquae unciis decem diluta, additis binis drachmis salis gemmae, tale clysma exhibet; quod & repeti posset, si paulo post per alvum exiret injectum remedium.

Praeterea solent acerrima stimulantia variis partibus corporis applicari, ut sopitos excitent sensus. Spiritum salis ammoniaci fugacissimum naribus adhibent: acetum acerrimum cum castorei tinctura laudant alii; balsama illa, apoplectica dicta, ex oleis stillatitiis acerrimis parata, temporibus applicant, naribusque sublinunt. Praeter vesicatoria, applicant plantis pedum acria epispastica ex seminibus sinapi contusis, raphano rusticano. Imo nullus morbus forte est, in quo aegri magis vexantur, & quidem merito; vel enim his omnibus simul & semel tentatis a tanto periculo eripiuntur; vel si frustra haec tentata fuerint, illas molestias non percipiunt, omni sensu carentes.

§. 1029. IN usu tamen horum omnium (1028.) augetur saepe malum, materie magis mota, & impacta, per omnia stimulantia: viribus tamen mox projiciundis per evacuantia. Hinc in concilianda dissolutione semper evacuationi & avulsioni studendum, quantum res pati queat: inde regula; Venae sectio, ni juvet, occidit.

Antea ad §. 75., ubi de cura morborum a glutinoso spontaneo oriundorum agebatur, dictum fuit, auctum motum quidem prodesse, sed simul cavendum esse, ne subito motu excitato mucosa haec materies impingatur in vasorum angustias, atque ibi immeabilis haerens periculosos morbos producat. Dum ergo talis materia, encephalon occupans, apoplexiam producit, satis patet, semper metum esse, ne per stimulantia valida, simul & semel omni modo applicata, augeatur malum, dum per haec urgetur materies, nondum satis meabilis reddita, ut transire possit. Evacuantia quidem tutiora videntur, sed quandoque in debilibus his & languentibus jam, antequam hoc morbo corriperentur, ilico omnes vires corruunt per evacuationes copiosiores. Unde apparet, magna hic prudentia opus esse, ut & aegro emo-

(e) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

emolumentum adferat, simulque famae suae consulat Medicus in ancipiti hoc morbo. Si enim acria haec excitantia adhibita non fuerint, vel parcius, prudenti consilio, mors aegri adscribetur horum neglectui ab ignaris vel malevolis. Et pariter, si post subiras evacuationes, viribus ilico collapsis, aeger pereat, culpabitur medicus, imprimis apud Magnates, qui nunquam creduntur perire morbis, sed tantum Medicorum erroribus. Interim cordati Medici omnes fatebuntur, nihil aliud superesse ad curam hujus morbi, nisi ut vel evacuando tollatur materies morbi, vel attenuando reddatur meabilis: omnium optimum foret, si haec simul fieri possent, cum praesens periculum nullam ferat moram; simulque dum haec fiunt, omni artis molimine pressio glutinosi a capite averteretur.

Celsus [*f*] generale posuit axioma practicum sequens: *Si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel occidit vel liberat*. Illud autem, perperam intellectum, saepe ansam culpandis Medicis dedit: si enim Venae sectione instituta moreretur aeger, ex *Celsi* auctoritate pronunciabatur, quod Medicus occidisset: si non secabatur vena, moriente aegro, culpabatur Medicus, quod non juvasset. Hinc utrimque insidiae parabantur Medicorum famae per hoc assertum *Celsi*. Videtur autem male adscribi mors sanguinis missioni, dum aeger perit vi hujus morbi toties incurabilis: moritur enim tunc quidem post sanguinis missionem, sed non ob sanguinis missionem; quae bina quam maxime distinguenda sunt. In debilioribus hominibus sanguinis detractio quidem minuit vires vitales; non tamen certam mortem inducit. Unde videtur *Celsus* tantum indicasse, si a sanguinis missione non levetur malum, tunc nullam spem superesse; quod patet ex illis quae immediate locum citatum sequuntur. Ita enim habet: *Aliud curationis genus vix unquam sanitatem restituit; saepe mortem tantum differt; vitam interim infestat. Post sanguinis missionem, si non redit motus & mens, nihil spei superest: si redit, sanitas quoque prospicitur*. Agnovit ergo *Celsus*, nullum efficacius remedium esse; adeoque non damnat sanguinis missionem: & in morbo incurabili mortem differre posse, multum est. Praeterea *Celsus* [*g*], ubi peculiari capitulo de sanguinis detractione per venas agit, urget, hanc debere fieri quam maxime in apoplexia; alia occasione jam mentionem hujus feci ad §. 743. in cura febris ardentis. Interim cum ille locus optime serviat explicandae & intelligendae regulae Practicae, de qua mentio facta fuit, operae pretium erit illum hic repetere; sic autem legitur: *Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed, si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit, qui laborat, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus; in hoc statu boni medici est ostendere, quam nulla spes sine sanguinis detractione sit; faterique, quantus in hac ipsa re metus sit: & tum demum, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet. Satius est enim anceps auxilium experiri, quam nullum. Idque maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt, ubi subito aliquis obmutuit &c.*

De utilitate missionis sanguinis in illa apoplexiae specie, quae a plethora, inflammatione, vel & nimia velocitate cruoris, in caput determinata, oritur

(*f*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178. (*g*) Lib. II. Cap. X. pag. 79.

tur (de qua sequenti paragrapho dicetur) nullus dubitat hodie: verum disputatum saepius fuit, an in hac specie, quae lentum glutinosum pro causa agnoscit, sanguinis missio prodesse possit. Non multum boni inde sperari posse ad corrigendam cacochymiam illam pituitosam sanguinis, unde futura metuitur apoplexia, dictum fuit ad §. 1026. Verum, dum ipsa apoplexia jam praesens est, plures periti & prudentes Medici illam instituunt; sed moderatam & cum cautela, cum hic non abundet sanguis, illo imprimis scopo, ut tutius postea acria stimulantia applicari possint cum minori metu rarefactionis subitae humorum, quae hoc in casu nocere-posset. Unde non omnino etiam in hoc casu improbanda videtur, si vires adhuc constent. Pulcherrima certe, ab *Archigene* tradita, apud *Aetium* [*h*] circa hanc rem habentur. Jubet enim penna fauces irritando leviter depleri ventriculum, & acri clysmate injecto pariter evacuari intestina; quod & simul revulsioni servit, uti dictum fuit. His autem factis, praemonito prius discrimine, venae sectionem in manu dextra instituendam jubet; sed *partiendo quantitatem; virtutem enim excitari, non dissolvi, caloremve exstingui, oportet*. Prudenter autem monet, observandum esse pulsum, faciei colorem, & respirationem, illo tempore, dum sanguis fluit; & si nihil pejus successerit, plus demi posse. Post sanguinis missionem pergit ad illa, quae sensus sopitos excitare possunt; ut sunt odoramenta acria, [simpliciter odoramenta ipsi dicta] & clamores &c. Ubi autem venae sectionem locum non habere credebat, tunc amplas cucurbitas, absque scarificatione valide trahentes, applicabat lumbis & iliis; affirmatque, alvum sic frequenter subductam fuisse, & simul apoplecticos ad se rediisse. His ergo cum cautelis, videtur & in hoc casu sanguinis missio institui posse; sed moderata, & praesente Medico, ut ilico claudi vena possit, si videat vires vitales deficere.

§. 1030. SI autem per sua signa (1010. N. 2. l. β. N. 3. l. α. l. γ.) apoplexia oritura praevidetur, ilico confugiendum ad ea, quae velocissime inanire, resolvere, avertere, queant. 1. ergo fiat larga, cita, missio sanguinis, & quidem ex jugularibus venis; quae, pro re nata, repetatur: post hanc enim, si statu est morbus sanabili, statim levamen oriri solet. 2. tum purgans antiphlogisticum detur magna copia, aliquoties repetatur, ut fere assidua diarrhoea excitetur; si autem purgantia non satis cito operantur, clysmate satis acri determinentur. 3. toto dein decursu morbi medicamenta refrigerantia, diluentia, attenuantia, ad urinas ducentia, exhibeantur. 4. assiduo simul revellentia fortia addantur, donec malum superatum sit. 5. victu, potuque utatur tenuissimis. 6. caveatur summopere ab omni medicamento validо

(*h*) Lib. VI. Cap. xxvii. pag. 108.

validο, stimulante, movente, calefaciente; a calore externo; a decubitu in lecto; maxime declivi & supino.

Ubi autem per signa, antea recensita, constat, vasa sanguinea in encephalo nimis distendi, vel ob plethoram, vel ob inflammatoriam densitatem, vel ob nimiam velocitatem sanguinis in caput determinatam; tunc subita depletione opus est, uti & resolutione concreti, & revulsione a capite.

1. Dum, demendo superabundans, morbi curari possunt, medicina certum & subitum auxilium praestare solet: longe enim difficilior cura est, ubi deficiens in corpore restitui debet, vel solvi illud quod concreverat. Sanguinis missionem hic utilem esse, omnes medici consentiunt, & quidem copiosam, *ut magno effectui magnum remedium* (*i*) opponatur: nam uti optime monet *Aretaeus* (*K*): *Si minus detraxeris, quam causa postulat, nihil magni per magnum auxilium conferes*. Verum quidem est, quod & moneat, difficile esse modum conjectare, cum & valida sanguinis missio nocere possit: verum notandum est, quod *Aretaeus* ibi de quavis Apoplexia dicat generaliter, non autem in specie de Apoplexia sanguinea dicta Medicis, de qua hic agitur, dum sanguinis copia in toto corpore, vel saltem in encephali vasis, abundat, ubi raro etiam largior sanguinis missio nocere potest. Praesens levamen omnium symptomatum sequi solet plerumque ilico, si nondum vasa rupta fuerint in encephalo, & sanguinem effuderint; vel nimis compressa fuerint tenerrima vasa a majoribus canalibus distentis. Imo in plethoricis quandoque saepius repetenda est sanguinis missio; cum, ablata parte distendentis vasa sanguinis, sopitus antea, & suppressus quasi motus, subito insurgat, & novum discrimen aucta subito celeritas motus circulatorii inducat. Pulsus autem plenitudo, durities, celeritas, satis certa signa dabunt perito medico, ut determinare possit, an repetita sectione venae opus sit, an non? Laudaverunt Medici imprimis sanguinis missionem ex jugularibus venis, quia immediate sic vasa encephali deplentur, his venis apertis; verum ut illae venae pertundi possint, solent chirurgi fascia collum stringere, ut magis in conspectum veniant, & certius lanceola secari possint. Illo autem tempore, dum hoc fit, si magna plenitudo est in vasis encephali, periculum rupturae adest, & ideo etiam §. 1010. 3. 5. inter causas apoplexiae numerata compressio harum venarum: hinc videtur tutius esse, ut prius depletis utcumque vasis per sanguinis missionem, in brachio aut pede institutam, postea & secentur jugulares, si repetita sanguinis missione opus fuerit.

2. Quantum purgantia in hoc morbo curando vel & praecavendo possint, §. 1017. & 1026. dictum fuit; nam & evacuando prosunt, & revellendo impetum a capite. Verum in hac specie apoplexiae sanguineae, & calidae, requiruntur talia, quae absque augmento motus humorum satis valide alvum moveant, & simul solvendo densitatem sanguinis inflammatoriam prosunt. Haec vocantur purgantia antiphlogistica. Decoctum foliorum senae

(*i*) Aret. de Curat. Morb. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 81. (*K*) Ibidem.

cum tamarindis solet in tali casu dari; & si non satis cito alvi evacuatio sequatur, clysmate acriori ex nitro, sale gemmae, cum oxymelle simplici, & similibus, irritantur intestina crassa, ut actio remedii propinati tanto citius & certius versus alvum determinetur: clysmata autem illa ex colocynthide, helleboro nigro &c. ad §. 1028. laudata hic non convenirent, quia motum augent. Praestat etiam ut per plures dies, similibus purgantibus datis, dosi tamen minori, artificialis diarrhoea procuretur, donec calor corporis imminutus, vasorum minuta plenitudo, & symptomatum, apoplexiam praecedere solitorum, levamen, doceant, satisfactum esse indicationi curatoriae in hoc morbo. Videantur & illa, quae in cura inflammationis §. 396. de purgantibus antiphlogisticis habentur. Ob similem rationem & eadem in cura Phrenitidis §. 781. laudata fuerunt.

3. In Plethoricis enim, calidae temperiei hominibus, & sanguinem inflammatoria tenacitate viscidum habentibus, hic morbus obtinet, adeoque omnia quae refrigerant, diluunt, attenuant, hic indicantur: sed & talia semper simul urinam ducunt. Videantur illa, quae de his habentur ad §. 396. 5.

4. De his dictum fuit ad §. 1025. Verum hoc casu illa conveniunt, quae, dum pressionem avertunt a capite, non augent simul motum humorum: balnea pedum, molles frictiones, cucurbitae, leniora epispastica, hic imprimis laudantur. Vesicatoria autem, cum acri stimulo motum augeant saepe in toto corpore, hic minus commendantur, vel si applicarentur, hoc tantum fieri posset post evacuationes modo laudatas.

5. Ut nihil nempe detur, quod vel copia gravare possit, vel stimulo motum augere. Qualis autem ille victus sit, & ob quam causam prosit, pluribus explicatum fuit in cura inflammationis ad §. 396. 5., quae videri poterunt.

6. Quanta cum prudentia stimulantia acria medicamenta adhiberi debeant in apoplexia lenta & frigida, §. 1029. dictum fuit; ne materies illa glutinosa, magis mota & impacta, morbum augeat. Verum in illa specie apoplexiae, de qua nunc agitur, certo & semper haec nocent, dum & motum augent & calorem; uti antea ad §. 1010. 3. *α*. pariter monitum fuit. Interim tamen apud Magnates haec tanquam sola remedia commendari solent; & famae periculum Medici incurrunt frequentissime, si haec ilico non adhibeant in corporibus etiam repletissimis. Frequenter etiam contingit, ut haec jam plena manu applicata fuerint, antequam Medicus adesse potuerit.

At quantum nocere possit calor externus, observationibus practicis, §. 1010. 3. *α*. recensitis, patuit. Quomodo autem, & per quae nimius calor aeris temperetur, dictum est ad §. 605. 2. Cum autem in lecto, stragulis imprimis tecto corpore, magis incalescat homo, simulque declivi & supino situ si decumbat, sanguis majori impetu caput petat; patet ratio, quare erectus situs in sedili extra lectum tantum prosit. Videantur & illa, quae de utilitate situs erecti in cura Phrenitidis §. 781. dicta fuerunt.

§. 1031.

§. 1031. At si illa ipsa (1030.) jam facta est, vix ulla spes superit; eaque sola in exercitatione eorumdem (1030.).

Tunc enim novimus, sic impleta esse vasa sanguinea encephali in plethoricis, ut totum sensorium commune compressum sit. Subita quidem depletio videtur spem curae facere; verum dum mollis illa & tenera medullaris encephali substantia validam talem compressionem passa est, semper metus est, ne destructa jam sit: praeterea & in hoc casu vasa sanguinea, ultra modum distenta in cavo calvariæ, cum pariter crassioribus tunicis orba sint, rumpuntur facile; & tunc fortissimam & immedicabilem apoplexiam producunt, uti §. 1033. dicetur.

Si autem sanguis, inflammatoria spissitudine immeabilis, arteriis encephali ita impactus haeserit, ut omnes functiones sensorii communis aboleantur, ob impeditum motum humorum liberum per vasa; satis patet, adhuc minus spei superesse. Nam saepe non tam subito solvi potest inflammatio, ac hic requiritur; &, praeter rupturam vasorum, inflammationis mali exitus in suppurationem & gangraenam hic metuendi sunt. Ideo in Phrenitidis historia monitum fuit, quod immanes illi furores in somnum profundum apoplecticum quandoque abeant lethali cum eventu. Vide §. 774.

§. 1032. Quae vero ab extravasatis liquidis, inter cranium & membranas, inter membranas ipsas, a vulnere, contuso, fracto, suppuratove oritur, jam tractata est in vulneribus capitis (267. 268. 273. ad 297.), unde petenda.

De his omnibus in numeris hic citatis dictum fuit.

§. 1033. Quae ab effusis jam liquidis in interioribus cerebri cavitatibus orta jam est (1010.N.4.), per sua signa ibi data, cognita, vix requirit medelam, quum plerumque mors certa cito adsit: si quid tentandum, id omne sperandum. 1. a resorptu effusi in venas iterum (279. 280.). 2. a correctione acrimoniae praedominantis, & glutinis simul, quae nulla re felicius, quam per saponacea Chemica absolvitur.

Talis effusio fit, vel a ruptis vasis nimio sanguine distentis, vel ab iisdem erosis ab humoribus, jam acrioribus redditis. Satis autem patet, parum spei tunc superesse; & ex observationibus practicis antea recensitis constitit, quam subita mors tunc sequatur. Ubi ab externa causa violenta vasa in cavo calvariae fracta effuderunt suos humores, spes est, perterebrata calvaria, illos educi posse, dum nempe inter cranium & duram matrem, vel inter hanc & piam effusi humores haerent, quod saepe in hoc casu fit. Verum si in ventriculis cerebri effusi humores accumulati fuerint, vel & in ipsa encephali substan-

tia, uti saepius observatum fuit; non poterunt educi inde per hanc operationem; ut sponte patet.

1. Unicam spem, sed dubiam admodum, ponunt tunc Medici in resorptione illius effusi, in cerebri cavitatibus accumulati. In paragraphis, in textu citatis, ubi de cura vulnerum capitis agitur, probatum fuit, larga sanguinis missione & evacuatione alvi, depletas venas iterum in se recepisse extravasatum in cavo calvariae sanguinem; simulque tunc explicatum fuit, quomodo illa resorptio extravasati hic fieri possit. Verum spes curae tantum esse poterit, si ruptum vas brevi cesset sanguinem fundere, & quantitas extravasati fuerit tam modica, ut opprimere quidem encephalum possit, non tamen omnino destruere: simul ac enim, post depletiones validas factas, pars quaedam extravasati venis demum recepta fuerit, incipient levari symptomata; & tunc spes aliqua curae affulget. Verum si a plethora, vel a nimia velocitate motus circulatorii, vasa rupta fuerint, subito tantum sanguinis effunditur, ut plerumque mors sequatur, antequam illae evacuationes institui possint. *Hippocrates* quidem monuerat, capitis morbos quandoque solvi, si pus, aut sanguis, per nares, aures, vel os exiret, uti ad §. 275. notatum fuit; adeoque suspicio nasci posset, an non per easdem vias sanguis extravasatus posset educi sponte, & sic sanari apoplexia; licet nondum detectae sint per Anatomicos viae, per quas humores, cavo calvariae contenti, sic exire possint; & forte novae fiant in talibus morbis, quae non praeexstiterant: sed non novi constitisse fidelibus observatis, apoplexiam, a sanguine in cavitates cerebri effuso natam, hoc modo curatam fuisse.

2. Ubi autem acres humores erosis vasis effusi fuerint in cava cerebri, nulla videtur spes superesse: si enim bonus sanguis hic effusus apoplexiam producat vix sanabilem, quanta mala erunt exspectanda a talibus humoribus, qui extravasati non tantum nocent premendo, sed & rodendo tenerrimam fabricam encephali cito destruunt. Ubi autem glutinosus humor, hic aggestus in vasis distentis, simulque aliquam acrimoniam comitem habens, illis ruptis, in cavis cerebri colligitur, & in hoc casu vix quid sperari poterit. Verum quidem est, saponacea illa chemica, de quibus ad §. 54., uti & ad §. 135. in cura obstructionis dictum fuit, magnam habere efficaciam in solvendis concretis glutinosis, & varia posse haberi pro diversitate acrimoniae praedominantis; sed haec agunt in illa, quae per vasa adhuc moventur, vel illorum finibus angustis impacta haerent: vix autem videntur aliquid efficere posse in humores jam extravasatos; adeoque potius usum habent ad praecavendam apoplexiam, a tali causa nascituram, quam ad curandam, ubi jam adest.

§. 1034. Quae a praedominio lymphae extravasatae orta est, facilius tollitur, omissa, utpote hic fere nocente, missione sanguinis; datis hydragogis fortissimis statim ad alvum determinatis; tum dissipantibus applicatis; maxime vesicatoriis largissimis, diu apertis; victu exsiccante; fortibus epispasticis, fonticulis, setaceisque.

Ubi

Ubi autem mera lympha est, quae in cerebri cavitatibus extravasata apoplexiam fecit, tunc major spes est. Longe enim facilius resorbebitur tenuior lympha a venis bibulis, quam sanguis, ipsa extravasatione magis adhuc spissescens, & qui nunquam resorberi integre potest denuo per venas, nisi ab affusa lympha, roris specie per vasa exhalante, diluatur & attenuetur; sicque aptus reddatur, ut a venis bibulis denuo resorberi possit. Cum autem haec lymphae in cavis corporis accumulatio omnium maxime fiat in illis hominibus, in quibus boni sanguinis minor copia est, uti antea dictum fuit ad §. 1010. a. γ., patet, sanguinis missionem hic potius nocere, quam prodesse. Convenit quidem, imo necessarium est, ut subita & magna hic evacuatio fiat, sed debet educi de corpore ille humor, qui praedominatur, & morbi causa materialis est. Fortissima ergo purgantia, hydragoga dicta ideo, quia tenuis lymphae ingens copia per alvum ab his assumtis pellitur, hic conducunt; ut *scammoneum*, *jalappa*, *colocynthis*, *gummi gotta* & similia; quibus audacter datis, & repetitis quidem vicibus, magnae congestiones lymphae in cavis majoribus corporis tam feliciter saepe depleri solent, uti postea in Capitulo *de Hydrope* dicetur. Nec metuimus hic a calidioribus purgantibus, quia frigus & inertia in talibus corporibus praedominantur. Ut autem subita talis depletio sequatur, quam maxime conducit, ut una alterave hora, post assumtum tale purgans hydragogum, clysma acre ano injiciatur, quod cito & valide actionem remedii versus inferiora determinet. Si autem purgans remedium deglutire non possit aeger, quadrupla dosi injectum forma clysmatis similem effectum praestabit; & si tale clysma injectum cito iterum per anum exiverit, audacter aliud simile injici poterit. Simul tunc capiti applicari solent cucuphae ex herbis cephalicis dictis, *rosmarino*, *salvia*, *pulegio*, *majorana*, *thymo*, *serpillo &c.* quae aromatico stimulo movent, & incitant languidum motum; unde & dissipantia vocantur.

Vesicatoria autem pariter hic quam maxime prosunt, cum & revellendo agant, & stimulando motum augeant, &, vesicis excitatis, incredibilem saepe copiam lymphae evacuent, per plures etiam dies continuos: idem verum est de fonticulis & setaceis, de quibus antea pariter dictum fuit. Victus autem siccus requiritur una cum his evacuantibus; & adhuc diu postea, ut venae resorbentes quam maxime bibulae reddantur, sicque reassumant facilius extravasatam in cavis cerebri lympham. Potus ergo detur parcus admodum, victus ex carne assa, piscibus fluviatilibus assatis pariter, pane biscocto; qualis cibus postea ob eandem rationem in *Hydropis* curatione laudabitur.

Cum autem sensim accumulari soleat haec lympha in encephalo, hinc & diu ante praevidetur futura apoplexia; adeoque idoneis remediis praecaveri poterit; uti antea dictum fuit: &, si nata fuerit, longe major spes curae superest, quam in aliis apoplexiae speciebus.

§. 1035. SI vero a venenis jam producta fuerit, nulla hactenus medela descripta habetur; ut nec illi, quae a polypo.

Ad numerum quintum §. 1010. inter causas apoplexiae recensita fuerunt & venena mirabilia, quae uno momento, dum corpus tetro suo halitu afflant, omnes functiones animales delent; imo quandoque ipsam vitam subito tollunt. Pluribus observationibus practicis hoc confirmatum tunc fuit. Neque novi hactenus inventum remedium, quod ex ancipiti adeo periculo hominem eripere posset. Verum illa venena, quae apoplexiam producunt, dum in ventriculo haerent, per promptum vomitorium excuti possunt facile, sicque morbus sanari. Vitriolum album, ad drachmam dimidiam in unciis duabus aquae dilutum, vel & tabaci infusum, tale remedium dat, quod ilico agit, simulac deglutitum fuerit. Neque omnino pro desperatis relinquendi videntur illi, qui a carbonum nidore sic affecti fuerunt. Nam in exemplo, ex *Wepfero* ad §. 1010. 5. allegato patuit, hominem ab hac causa, omnibus sensibus abolitis, jam stertentem, ad se rediisse, aqua frigida faciei & pectori aspersa. Verum alter casus admodum memorabilis legitur (*l*) de homine, qui in fodinam carbonariam, ad ducentorum & ultra pedum profunditatem, descendens, tetro nidore hoc afflatus conciderat, & ultra dimidiam horam ibi manserat, antequam educi posset; tuncque oculis apertis, ore hiante, totus frigidus, absque ullo pulsu aut respiratione, jacebat; unde ab omnibus pro mortuo habebatur. Peritus Chirurgus, naribus hominis compressis, quanta poterat vi inflabat aerem in os ejus hians, sicque pulmones dilatabat; mox sensit, manu pectori applicata, sex septemve vicibus cor pulsare, sed celeriter: pergebat sponte inspiratio & exspiratio, pulsusque arteriarum paulo post in Carpo percipiebatur: tunc venam secuit, quae post exiguum saltum guttatim tantum stillabat sanguinem per quadrantem horae; post hoc tempus autem libere exibat sanguis: interim agitabatur, concutiebatur, perfricabatur, facies & tempora frigida perfundebantur aqua, sal volatile oleosum naribus & labiis applicabatur: his autem omnibus animose, & constanter tentatis per horam, incepit oscitare, palpebras, manus, pedesque, movere; deglutivit salem volatilem aqua dilutum; post alteram horam sensus omnes redierunt; & fatebatur se omnino ignarum fuisse omnium quae facta fuerant. Intra quadrihorii spatium adeo bene se habebat, ut pedes domum redire potuerit. Docet ille casus, non temere pro mortuis derelinquendos esse, licet nulla omnino vitae signa superesse videantur; & admodum credibile videtur, plures a simili causa periisse, qui servari potuissent.

Illa vero apoplexia, quae a polyposis concretionibus (§. 1010. 2. a), arterias ad encephalon tendentes obturantibus, fit, nullam curam admittit, cum impossibile sit haec obstacula cito solvere, vel ulla arte ex his locis educere, vita superstite.

(*l*) Medical Essais Tom. V. part. 2. Observ. 55. pag. 605.

CATA-

CATALEPSIS.

§. 1036. Catoche, Catochus, Catalepsis, dicitur morbus, quo laborans, repente immotus, nec sentiens, illum corporis statum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat.

Sequitur mirabilis ille morbus, qui *catoche* & catochus ἀπὸ τοῦ κατέχεσθαι, *detineri*, *occupari*, vocatur; uti & *Catalepsis* ἀπὸ τοῦ καταλαμβάνεσθαι, *comprehendi*, dicitur; & merito, quia hoc morbo correpti in eodem statu corporis manent, quem habebant, dum morbus ingrueret: simili plane modo ac finxerunt Poetae de illis, qui, Medusae capite viso, exanimes obriguerant, torvo vultu, elevato brachio, ictum minitantes adverso hosti. Interim Catalepsis vocabulo hodie imprimis utimur ad hunc morbum designandum, quia Catochi nomen etiam pro vigili comate usurpatum fuit, uti notavit *Aegineta* [*m*]. Veteres Medici tamen, teste *Galeno* hoc morbo detentos κατόχους, & κατεχομένους, vocabant; Juniores ipsum affectum Catochen & Catalepsin dixerunt (*n*). Verum & alio in loco (*o*) *Galenus* monuit, κάτοχα νοσήματα a quibusdam dictos fuisse morbos stabiles & firmos quoscumque: & videtur *Hippocrates* [*p*] forte & κατόχους παραχρόνους dixisse illos, qui perpetuo in morbo delirant; nam in Catalepsi delirium distingui nequit, cum nec moveant corpus, nec loquantur. In Commentariis ad §. 774. eodem illo textu *Hippocratis* usus fui, ut confirmarem, quod Phrenitis saepe in Catochen transeat; sed videtur prior sensus hujus textus minoribus subjacere difficultatibus, & aeque malum praesagium in Phrenitide tamen inde deduci poterit. Signum quidem pathognomicon hujus morbi habetur, quod aeger absque ullo sensu maneat immotus in eodem corporis statu, quem habebat momento, dum corripiebatur: interim tamen quaedam diversitates hic observatae fuerunt. Plerumque omnes artus flexiles manent, & in quocumque situ ponantur membra, restant, donec iterum mutetur. Si brachium talium aegrorum elevetur ab adstantibus, manet elevatum: si digiti flectantur vel extendantur, idem fit. Nihil sentiunt; nec memores sunt illorum, quae paroxysmi hujus tempore circa illos acta fuerunt. *Galenus* (*q*) vero condiscipulum, nimiis studiis fatigatum, dum hoc morbo corripiebatur, dixit jacuisse instar

(*m*) Lib. III. Cap. x. pag. 28. versa & pag. 29. (*n*) In Libello de Pulsibus ad Tyrones. Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 12. (*o*) Comment. 2. in Lib. I. Praediction. ibid. 760. 761. (*p*) Lib. I. Prorrhetic. ibid. pag. 756. (*q*) Ibidem.

ſtar ligni rigidum, oculis apertis, nunquam conniventibus: audiebat tamen, & quorundam memor erat; videbat, ſed nec loqui poterat, nec ullum membrum movere. *Lambecius* (*r*), Auguſtiſſimum Imperatorem Leopoldum in itinere Oenipontano comitatus, vidit in pago quodam Comitatus Ferolienſis *puellam viginti quinque annorum, quae jam per aliquot annos diebus Veneris & Saturni continue, reliquis autem diebus alternatim & per intervalla, omnis ſenſus expers toto corpore obrigeret, oculiſque apertis, & cum leni tantum aliquo motu convulſivo, in eodem jaceret ſitu, quaſi quaedam ſtatua; adeo ut ne acu quidem puncta dolorem perciperet, nec brachia ab aliis elevata ſponte ſua labarent; ſed monſtroſo rigore in eadem poſitura firme & ſtabiliter permanerent.* In hoc caſu oculi aperti erant, & fere ſemper hoc fit: vidi tamen mulierem, in flore aetatis conſtitutam, aliquoties, dum inſultum hujus morbi patiebatur; ſemper oculi erant clauſi, & dum palpebras digitis deducebam ab invicem, paulo poſt denuo claudebantur, licet omnia alia membra corporis manerent in illo ſitu, quem ipſis conciliare placebat. Rarius aliquis ſenſus ſupereſt; tamen in virgine Cataleptica obſervatum fuit, quod ſentiret ſpirituoſa naribus ſuppoſita, & manu celerrime naribus admota illas comprimeret. Imo in eadem hac virgine obſervatum fuit, quod quandoque dimidium corporis latus tantum corriperetur Catalepſi (*s*), quod adhuc longe infrequentius eſt. Diſtinguitur autem a tetano univerſali Catalepſis, quod in tetano omnes articuli rigidiſſimi fiant, & nulla vi flecti vel extendi poſſint; cum in Catalepſi cerea quaſi flexilitate cedant omnia, & maneant in ſitu, qui ipſis datus fuit.

§. 1037. Hujus ergo proxima cauſa immobilitas ſenſorii communis, prout primo momento inſultus ſe habebat.

Certe in hoc morbo ſenſorium commune non afficitur ab objectis in ſenſuum organa agentibus; neque mutat derivationem cauſae muſcularis motus, quamdiu durat paroxyſmus catalepticus; ſed omnia manent perfecte in eodem ſtatu. Vidi ſic correptam mulierem, dum erecta ſtabat, & manſit in illo ſitu, adeoque omnes muſculi, qui tum numeroſi agunt, ut ſuſtineri corpus erectum poſſit, pergebant ſuo munere fungi; ſicque differt ab apoplexia, ubi fiunt omnes muſculi voluntarii paralytici, & aegri cadunt, penitus impotes corpus ſuſtinere. Poſſumus quidem per voluntatis imperium in quovis fere ſitu corporis manere immoti per aliquod tempus, ſicque hoc modo Catalepſin imitari; ſed non poſſumus impedire, quo minus organa ſenſuum ab objectis ſenſibilibus afficiantur. In hac autem re mirabilis hujus morbi indoles imprimis eſt, quod ſopiantur omnes ſenſus interni & externi, ſuperſtite tamen efficacia cauſae muſcularis motus; ſed abeſt potentia mutandi directionem illius cauſae; unde omnia manent in eodem ſitu, quem habebant illo momento dum morbus ingruebat. Ut hoc melius intelligatur, conſiderentur illa

(*r*) Commentar. Biblioth. Caeſar. Tom. II. pag. 688. (*s*) De la Motte abrégé de la Théorie Chymique &c. pag. 278.

illa maxime miranda, quae in exercitio motuum musfcularium contingunt. Homo proponit per milliaris spatium pedibus incedere: domo exit & saepe in toto itinere non amplius cogitat de motu corporis, quem inceptum continuat, amicorum colloquiis itineris taedia fallens, vel diversis objectis obviis, novas continuo ideas in mente excitantibus; tamen pergit ambulando, licet omni momento non renovetur voluntas hunc motum faciendi; licet non habeat distinctam cognitionem causae, a qua ille motus producitur, nec instrumentorum per quae ille motus fit & continuatur. Verum antea jam saepius dictum fuit, sensorium commune dictum esse illud organum corporeum, per quod hoc *Velle* in mente producit motum in corpore; si ergo uno momento immobile fiat illud sensorium commune, nec transmittat, ut ita dicam, hoc imperium mentis in corpus, manent omnia in eodem statu ut ante erant, & sic videtur haberi optima Catalepsis idea. Novi hoc contigisse nobili aegro, qui domo Medici, quem de suo morbo consuluerat, egressurus, in ipso limine haesit per aliquot minuta horae Catalepticus, & dein, soluto paroxysmo, domum ambulavit, immemor sibi hoc contigisse,

§. 1038. ERgo sanguinis cerebrosi, glandularum cerebri, emissariorum ejus absoluta quies, ut in initio.

Demonstratur in Physiologicis, integram debere esse fabricam encephali, & liberum motum humorum per vasa ejus, ut sensuum actiones, & motus voluntarii, perfici possint, cum autem haec sileant subito in Catalepsi, hinc statuitur, tunc adesse quietem in his omnibus. Interim tamen in Catalepticis, quos vidi, inveni pulsum manifestum in Carotidibus; facies non semper erat turgida & inflata, imo in quibusdam collapsa potius: adeoque videbatur sanguis per vasa arteriosa cerebri ire, & per venas redire satis libere. Verum illa quies videtur imprimis esse in subtilissimo fluido, quod, a fabrica arteriosa cerebri secretum, per minimos canales nerveos movetur, & cujus fluidi motus non a corde & arteriis pendet, sed a mentis, corpori nexae, imperio producitur.

Adesse enim in Catalepticis idoneam spirituum copiam ad musculos movendos, inde novimus, quia musculi, qui tensi erant illo momento, dum morbus ingruebat, manent tales, & in quibusdam post brevem paroxysmum solita alacritas motus muscularis redit. Aliud argumentum, quod hoc docet, est, quod Catalepticorum membra ab adstantibus inflexa, elevata &c. maneant in illo situ, in quo sic posita sunt, quod absque musculorum actione fieri nequit. Verum in Physiologicis (t) monitum fuit, ubi de musculorum actione agebatur, quod, si flecterentur artus hominis per vim externam, renitente licet ejus voluntate, agentem, musculi flexores tumerent, durescerent, protuberarent, quod ab influxu spirituum per nervos in muscularem fabricam fieri, ibidem demonstratum fuit. Unde dum elevamus

(t) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 401. 13.

mus brachium Cataleptici, sentimus manifeste musculum Deltoidem turgere; & si relinquamus brachium, non delabitur, sed per continuatam ejusdem musculi actionem elevatum manet. Idem ergo contingit in Catalepticis ac in sanis hominibus, in quibus ab externa causa membra moventur; musculi nempe, qui ad arbitrium mentis eidem motui exercendo destinati sunt, turgent; adeoque praesto est illud tenuissimum fluidum, quod musculos inflat & turgere facit, dum agunt; sed silet illud impetum faciens.

§. 1039. OMnes quidem in eo morbo functiones cerebri laeduntur, & illae, quae inde pendent; soli musculi sic manent tensi ut in initio erant; caeterum respiratio & pulsus supersunt, at plerumque leves.

In exquisita Catalepsi haec omnia obtinent: verum uti levior erat apoplexiae species, in qua nondum omnes sensus & motus voluntarii erant aboliti, & tamen apoplexia dicebatur morbus; sic & levior quandoque Catalepsis species observatur, in qua pariter aliquid de sensibus superest, & de motu, uti paulo ante dictum fuit; & *Fernelii* testimonio (*u*) confirmatur: vidit hic aegrum talem, qui omni sensu carebat, facile tamen spirabat, & quidquid in os inserebatur, promte vorabat: de lecto sublatus consistebat solus, impulsusque incedebat. In omnibus autem Catalepticis illud adest, ut quocumque in situ ponantur membra ab adstantibus, in illo maneant. Actiones vitales, pulsus nempe & respiratio, vix mutantur, nisi quod quandoque debilior pulsus observetur, nec semper tamen. *Celeberrimus Hofmannus* (*v*) diserte notat, in Cataleptica pulsum fuisse naturali similem, & respirationem integram. Catalepsis autem paroxysmorum numero & duratione multum variat. Vidi, ubi per tria quatuorve minuta non durabat paroxysmus; e contra per octodecim horas mulierem Catalepticam mansisse, observavi coram. *Aetius* [*x*] per tres dies adolescentem Catalepticum mansisse affirmat: verum non videtur ille morbus omnino idem fuisse cum morbo, de quo hic agitur, sed potius ad phrenitidem pertinere, nam memorat, pulsum parvum, fere deficientem, in his aegris adesse, manus capiti, oculis, naribus admovere, propinquos parietes attrectare &c. quae omnia Phrenitidis symptomata potius sunt; uti & ipsa solutio morbi, quae quarto die largissima cum haemorrhagia narium contigit. Intervalla autem inter paroxysmos Catalepticos admodum varia sunt: quandoque per plures menses silet malum; & contra ultra centum vicibus, quadraginta dierum spatio, aegram hoc morbo afflictam fuisse, observavit *Hofmannus* (*y*).

(*u*) Patholog. Lib. V. Cap. 11. pag. 70. (*v*) Medic. Ration. System. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 151. & pag. 132. (*x*) De re Medica Lib. VI. Cap. IV. pag. 101. (*y*) In loco modo citato.

§. 1040. FEbris intermittens diu perdurans, maxime quartana; melancholica, ſicca, ſtrigoſa temperies; menſtrua, & haemorrhoides, retenta; terrores ſummi, ſubitique; profunda, protracta diu, in unum objectum meditatio; febres validae in homine ſanguinolento accenſae, morbum hunc plerumque antecedunt.

Cum adeo mirabilis ille morbus ſit, & quandoque, dum ceſſat paroxyſmus, ſtatim adſit iterum omnium functionum integritas (z), & a tam latentibus cauſis poſſit turbari ſenſorium commune; magna certe attentione opus eſt, ut quid certi poſſit ſtatui de cauſis, unde ille morbus pendet. Omnium autem optime illa indagatio inſtituetur, ſi ex obſervationibus fidelibus colligantur illae mutationes corporis, quae hunc morbum praecedere ſolent; deinde his addantur illa, quae cadaverum ſectio in hunc morbum paſſis demonſtravit; ultimo tandem & notentur illa, quae profuerunt in hoc morbo. Ex his enim inter ſe comparatis & cauſa, & indicatio curatoria, formari poterit.

Hac paragrapho autem recenſentur illa, quae hunc morbum antecedere ſolent, & primo quidem

FEBRIS INTERMITTENS &c. Per febres intermittentes diu protractas debilitari vaſa, & morboſa fieri liquida, dum ingeſta non ſatis aſſimilantur, & per ſudores ſanguinem, optima ſui parte ſpoliatum, craſſum fieri ſimulque acrem; pluribus explicatum fuit §. 753., ubi de malis effectibus febrium intermittentium agebatur. A tali autem ſolidorum enervatione, & humorum cacochymia, turbari poſſe functiones, facile patet; & conſtat certis obſervatis, laedi quandoque encephali actiones, uti poſtea dicetur ad §. 1125., ubi de maniae ſpecie, febrim autumnalem intermittentem validam & diuturnam ſequente, dicetur. Imo in ipſo febris intermittentis paroxyſmo Catalepſin obſervavit *Dodonaeus* (a). Cum autem ſequenti paragrapho notetur, denſum cruorem, fortiter impactum cerebri vaſis, inventum fuiſſe in cadaveribus illorum, qui hunc morbum paſſi fuerunt; & per febres intermittentes diuturnas, diſſipatis fluidiſſimis partibus, ſpiſſus ſanguis reddatur; patet, quare febres intermittentes numerentur inter illa, quae Catalepſin antecedere ſolent.

MELANCHOLICA &c. Quia in tali temperie & vaſa ſtricta, & humores atrabilaria tenacitate minus meabiles, ſunt, vaſa cerebri facile infarciri poterunt, ſicque turbari & impediri ſenſorium commune, & Catalepſis produci; quod confirmatur pariter ex illis, quae ſequenti paragrapho dicentur. Praeterea videtur admodum veriſimile, Catalepſin etiam produci poſſe, licet cauſa materialis morbi non in encephalo, ſed in alio corporis loco, haereat. Antea ad §. 701. pluribus probatum fuit, deliria in febribus naſci, dum circa praecordia haeret putrida bilis. Praeterea poſtea dicetur in *Capitulo de Melancholia*, miras turbationes ſenſorii communis fieri ab atra bile, gravante viſcera abdominalia; & melancholicis ſolenne eſſe, ut uni & eidem cogitationi inhaereant con-

(z) Ibidem. (a) Medic. Obſervat. cap. XV. pag. 7.

continuo; qualis protracta diu in unum objectum meditatio inter causas Catalepsis eadem hac paragrapho numeratur. Sequens autem casus videtur docere, quod revera Catalepsis oriatur a causis, quae extra encephalon haerent. Mulier quadragenaria, stricti habitus, nuces castaneas in sartagine torrebat, illasque tudicula lignea movebat continuo, ne nimis adurerentur: dum haec agit, vera Catalepsi corripitur. In vicinia dum habitarem, vocatus adfui ilico, & me praesente subito vomit binos vermes teretes vivos; moxque pergit in opere incepto, nullo modo memor, sibi quid mali contigisse: pluribus annis postea illam vidi sanam, & nunquam simile quid passam. Vermes autem illi, reptatu suo ventriculum irritantes, procul dubio Catalepsin illam produxerant, quae & ideo, his excussis, cessabat ilico.

MENSTRUA ET HAEMORRHOIDES RETENTA. Prodesse in capitis morbis sanandis haemorrhoides; & contra omnes capitis morbos produci ab haemorrhoidalis fluxus consueti suppressione, jam saepius alia occasione dictum fuit. Sed & idem verum est de retentis menstruis. Videmus enim plurimis virginibus & mulieribus circa tempus menstruorum oriri capitis dolores, tensiones in nucha, vertigines &c. quae omnia mala cessant, dum rite fluunt menstrua. Vidi puellam, cui singulis mensibus, biduo antequam menstrua prodirent, oriebatur in occipite tumor ovi gallinacei magnitudine; menstruis fluentibus, brevi evanescebat ille tumor. Si in internis capitis partibus simile quid fieret, quanta non orirentur mala. Plures certe capitis morbos, huic satis affines, recensuit *Hippocrates* (*b*), ex hac causa ortos, quod sanguis in uteros confluat, velut effluxurus, & deinde viam non inveniens ad superiora regurgitet. Mira illa species Catalepsis, cujus §. 1036. mentio facta fuit [*c*], observata fuit in virgine menstruorum suppressione laborante.

TERRORES SUMMI, SUBITIQUE. Quam miris modis corpus humanum mutari possit per validos animi affectus, alia occasione ad §. 104. dictum fuit; simulque tunc constitit, varias esse illas mutationes pro diversis animi affectibus. In summo terrore autem homo sic afficitur, ut in Catalepsi; nam obstupescit, vox faucibus haeret, membra movere nequit: unde si talis affectus validissimus fuerit, manet haec impressio, & perfecta Catalepsis adest. Talem casum habet *Tulpius* (*d*) de Juvene Britanno, qui ex inopinata matrimonii repulsa adeo vehementer perculsus fuit, ut ilico Catalepsi corriperetur, & per integrum diem in eodem situ, oculis apertis, maneret, statuam potius quam hominem referens. Ubi vero alta voce exclamabatur, quod cupita potiturus esset uxore, prosiliit confestim ex sedili, jam liber ab hoc morbo.

PROFUNDA, PROTRACTA DIU &c. Quandoque profundissimis meditationibus toti immersi haerent eruditi viri, tunc perfecte Catalepticos referunt: omnes enim sensus sopiunt, omnem memoriam silere faciunt, totum corpus omnino quiescit, sola mens in intimo suo recessu uni & eidem rei attentissima incumbit:

(*b*) Libro de Virgin. affectibus Charter. Tom. VII. pag. 679. 680. (*c*) De la Métrie loco ibidem citato. (*d*) Observat. Medicar. Lib. I. Cap. XXII. pag. 45.

bit; hoc vocaverunt ecstatice cogitare. Sic intime in se ipsum collectus *Vieta* literas, incognitis notulis scriptas, explicuit galliarum regi; sed toto hoc tempore, quod arduae huic rei difficilem operam dedit, unica huic cogitationi inhaerens, nihil sensit, nullum motum fecit. Vidi acuti ingenii mathematicum, dum inter obambulandum mente volvebat arduum problema, nulli salutem reddidisse; quamvis humanissimus esset; & alium novi, qui concionem, quam coram populo habiturus esset, attentissima mente volvens, per integrum miliare deviaverat a loco sibi notissimo, versus quem tendere in animo habuerat. Summa illa animi attentione in scientiis multum proficitur, sed & simul ita figitur quasi sensorium commune, ut diathesis ad Catalepsin inducatur. Nimio studio adscripsit hunc morbum in Condiscipulo *Galenus* [vide §. 1036.]: alterum vidit *Fernelius* (*e*), qui, *dum literis & chartis sedulo invigilaret, repente hoc vitio perculsus, ita quidem obriguit, ut sedens, calamumque premens, oculis in libros defixis, putaretur in eorum studia incumbere, donec vocatus ac impulsus deprehensus est omni sensu motuque carere*. Neque solis certe illis, qui nimis scientiarum studiis se macerant, Catalepsin timendam esse docet *Celeberrimus Hofmannus* (*f*), qui hunc morbum observavit in persona sequioris sexus, conditionis vilioris, rudioris minusque exculti ingenii, quae anxiis meditationibus circa res sacras macerata incidit in hunc morbum, & plures postea ejusdem paroxysmos passa fuit post auditam psalmodiam, aut verba ex divino codice potissimum prolata, quae ardentissimum Christi exprimebant amorem.

Febres validae &c. In sanguinolentis per febrilem calorem rarefacto sanguine, simulque celerius moto, sic repleri posse vasa majora encephali, ut minora ab his distentis comprimantur, ad §. 1010. 3. *. probatum fuit; adeoque omnes functiones encephali sic poterunt ab hac causa laedi. Ad hanc causam videtur pertinere illa species Catalepsis, de qua *Aetius* (vide §. 1039.) dixerat, & quae larga narium haemorrhagia solvebatur. In morbis acutis inflammatoriis quandoque aegros sic videmus, oculis apertis, insensiles jacere, catalepticorum more, & quidem malo omine; quod & *Hippocrates* [*g*] monuit, dicens: *Lassati, singultuosi, & catoche correpti, malum*. Vidi aliquoties in morbis acutis aegros sic jacentes, sed non manebant in eodem situ membra elevata vel vario modo flexa: hinc non possum affirmare, quod veram Catalepsin in morbo acuto decumbentibus observaverim. Sed nec ille casus *Aetii* refert omni modo veram Catalepsin. An forte hoc *Hippocrates* (*h*) indicare voluit, dum dicit: *Convulsio, tremor, jactatio, cum parvo catocho, circa aures abscessus proritant*. Dum enim materies morbosa in febribus acutis metastasin versus superiora facit, solent functiones encephali laedi; quae denuo restituuntur, si omnis haec materies, in parotides deposita, illas elevat in tumorem: unde ante hanc depositionem factam Catalepsis inducitur quandoque, sed non perfecta; & ideo

parvum

(*e*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70. (*f*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 150. (*g*) Coacar. Praenot. N. 45. Charter. Tom. VIII. pag. 855. (*h*) Praediction. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 805.

parvum catochum vocavit *Hippocrates*. Non auderem tamen absolute dicere, quod vera Catalepsis in morbis acutis non fiat, sed crederem minus frequenter hoc contingere.

§. 1041. DIssecta cadavera demonstraverunt arterias venasque cerebri valde turgentes fortiter impacto denso cruore.

Multum prodesse ad intelligendas morborum causas cadaverum sectionem, nemo dubitat: interim tamen magna cautela hic opus est, ne pro morbi causa habeatur illud, quod potius morbi effectus est: multa enim in cadavere inveniuntur mutata per morbum ipsum, quae non praeexstiterant ante morbum, uti antea ad §. 11. dictum fuit. *Hollerius* (*i*) testatur, quod in cadaveribus illorum, qui Catalepsi perierant, invenerit *venas majores, quae recta decurrunt a posteriore capite ad sinciput, plenas concocto & crasso sanguine, & posterius cerebrum serosa materie occupatum*. In alio homine, Catalepsi mortuo, *serum rufum, in cerebri posteriore parte contentum, & sanguis concretus in majore vena, quae medium caput perreptat, inveniebatur* (*K*). Verum non videtur ex his observationibus concludi posse, quod in Catalepsi semper tales causae adsint. Si enim sola repulsa sperati matrimonii (vide §. 1040.) hunc morbum producere potuerit in homine sanissimo, videtur a longe subtilioribus causis originem ducere posse morbus. Praeterea per voluntatem suam potest homo se Catalepticum fingere, & membra omnia in eodem situ retinere, quem habebant. Sed quam latens, & efficax, illa causa est, quae tamen, mutata voluntate, iterum abest. Praeterea plures evaserunt ab hoc morbo, uti postea dicetur; neque adeo facilis sublatio illarum causarum videtur, quas in cadaveribus invenerunt. Negari quidem nequit, concretum in cerebri vasis sanguinem, & extravasata in cavo cranii liquida Catalepsin facere posse; sed non minus certum est, & absque his causis morbum natum fuisse. Ex illis, quae praecedenti paragrapho recensita fuerunt, constitit, vermes, ventriculum irritantes, hunc morbum produxisse; & *Galenus* (*l*) jam habet sequentia: *Sic igitur & epilepsiae ob stomachum imbecillum quibusdam suboriuntur, & cari, & comata, & Catalepses & melancholiae, consentiente principio, quod in cerebro & nervis est*. Hoc imprimis notandum videbatur, ne quis crederet, in methodo medendi ad solas illas causas attendendum esse, quas inspectio cadaverum docuit.

§. 1042. SAnatur saepe excitata larga narium haemorrhagia.

Si

(*i*) Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 66. & 326. intern. Lib. I. Cap. IX. in Scholiis pag. 60. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60.

(*K*) Hollerius de Morb.

(*l*) De Symptomat. Caus.

Si nempe a vasis sanguineis cerebri nimis distentis hic morbus producitur, vel ab aliis evacuationibus sanguineis suppressis ortum habeat. Per haemorrhagiam narium soluta fuit illa Catalepsis, cujus ex *Aetio* facta fuit mentio ad §. 1039.

§. 1043. **I**N alios morbos raro transit; aliquando tamen Epilepsia, Convulsio, Dementia, *ἀτροφία*, eum exceperunt; in mortem plerumque finitur.

Et ex propriis observatis in praxi vidi, & ex fidelibus observatis celebrium Medicorum constat, multos hoc morbo correptos evadere, & postea illibata sanitate frui. Quod imprimis videtur contingere, ubi a valido animi affectu, assiduis lucubrationibus, aut consuetis evacuationibus suppressis, in hunc morbum inciderunt. Si enim sopiantur illae turbae, ab animi affectibus excitatae, & vitari possint causae, quae illos excitaverant, corpus exerceatur salubri motu, & pacata sit mentis quies, suppressaeque evacuationes restituantur, tunc sensim solet minui morbus, & tandem cessare omnino. Idem verum est, si a vermibus Catalepsis orta fuit; tunc enim, his expulsis, cessat. Verum si ab extravasatis humoribus in cavo calvariae morbus ille productus fuerit, tunc ab horum augmento, vel acrimonia per moram nata, alii encephali morbi exsurgunt, & quandoque ipsam Catalepsin comitantur. Sic *Hollerius* [*m*] *testatur se vidisse hominem, qui comate, epilepsia, convulsione, & catoche, mutatis vicibus, teneretur*. Ex *Benivenio* refert *Dodonaeus* [*n*] casum *Hieronymi Bencii*, qui ex Catalepsi incidit in comitialem morbum nullis remediis cedentem. Habet & alium casum matronae obesae & plethoricae, quae Catalepsin passa fuit, venae sectione in pede, & acri clysmate simul applicato, feliciter solutae: cum autem nulla vellet deinceps admittere remedia, quibus periculosa haec plenitudo minueretur, & caveretur inposterum, post trimestre spatium in somnolentiam incidit, & accedente febre lenta, gravi sopore periit (*o*). Atrophia autem videtur excipere Catalepsin, in melancholicis, in quibus saepe summa macies adest; uti & in verminosis, quando nempe a vermibus chylus consumitur: omnium maxime, si pertinax apositia Catalepsim sequatur, per plures etiam septimanas; uti contigit in binis Catalepticis, quarum historiam scripsit *Celeberrimus Hofmannus* (*p*): quae tamen ambae evaserunt ex hoc morbo, licet in una deliria, convulsiones, singultus, Catalepsis paroxysmum praecederent.

Quandoque tamen & in mortem finiri Catalepsin, docent observata: *Jacotius* [*q*] testatur, *se vidisse pauperem senem, exsuccum & extenuatum, hoc malo*

(*m*) Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 66. (*n*) Medicar. Observat. Cap. XLVI. pag. 146. (*o*) Ibidem Cap. v. pag. 10. (*p*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 147—152. (*q*) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 68.

malo raptum, qui mensae accumbebat apertis oculis, erecto ac firmo corpore, manu dapibus admota, ut vivere ac prandere mortuus videretur. Et *Hollerius* (r) habet sequentia: *Simplex catoche virum robustum rapuit: ac neminem vidi praeter unum eo malo liberari*. Verum notandum est, quod in illo loco commentetur Coacam Praenotionem, quae damnat singultum, lassitudinem, catochum, tanquam mali ominis; sed videtur satis manifestum, quod ibi agatur de catocho, qui in morbis acutis inflammatoriis contingit, & qui tunc merito pro pessimo signo habetur; cum doceat, vim morbi in cerebrum rapi. Negari ergo nequit, quod quandoque in mortem terminetur Catalepsis; sed simul constat certis observatis, plurimos inde emergere, & quidem absque alio morbo sequente; in quibusdam tamen, sed paucioribus, in epilepsiam aut convulsiones abiisse Catalepsin.

§. 1044. Curatio tentatur pro varietate causae varia. Excitando per objecta valide in organa sensuum agentia, ut sunt lux, sonus, stimulus, sal volatilis acer, dolor, frictio, motus continuatus; haemorrhagiae ex naribus prolectu; haemorrhoidalis, menstruive, fluxus prolectu; sternutatoriis; vomitivis; vesicatoriis; fonticulis; setaceis; victu humectante.

Curatio hujus morbi duplex est, vel tempore paroxysmi, vel extra eundem: Dum paroxysmus adest, solent acri quocumque stimulo, vel objectis valide in organa sensuum agentibus tentare Medici, ut mutetur illa dispositio sensorii communis, quae hoc tempore adest, & omnem sensuum actionem supprimit. Verum & hic cautela requiritur, uti jam antea in cura apoplexiae dictum fuit: & prudenter monuit *Hofmannus* (s), a calidioribus stimulantibus abstinendum esse, si Catalepsis ab humorum nimio orgasmo, expansione, ac stagnatione, orta fuerit. Neque in hystericis, Catalepsi correptis, videtur tutus similium usus; dum enim valida talia stimulantia excitant aegras, convulsiones validissimas faciunt, aeque metuendas, & forte plus nocituras (t). Imo plerumque non multum efficiunt; quod & propriis observatis didici; & confirmatur illis, quae in Actis Parisinis (u) habentur. Mulieris enim catalepticae pedibus supposito igne, ne quidem excitabatur ex suo paroxysmo. Unde ubi lenioribus stimulantibus, frictionibusque, non excitantur, vix suaderem, ut fortissima adhiberentur: oppresso enim penitus sensorio communi, nihil efficiunt, & saepe sensuum organa multum laedunt sua acrimonia; vel si acerrimi illi stimuli excitent aegros, simul saepe totum genus nervosum mirifice turbant & irritant; imprimis in hystericis & hypochondriacis: quod non caret periculo.

Extra

(r) Ibidem pag. 66. (s) Medic. Rational. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 145. (t) De la Métrie Abrégé de la Théorie Chymique pag. 280. (u) Hist. de l'Académie des Sciences l'an. 1738. pag. 56.

Extra paroxysmum vero curatio varia esse debet pro diversitate causae morbi. Si enim a sanguinis nimia copia, vel rarefactione, morbus ortum duxerit, sanguinis missiones conducunt, etiam repetitae, si opus fuerit. Si a consuetis sanguinis evacuationibus suppressis Catalepsis nata fuerit, illae per idonea remedia revocandae sunt. De illis, quae circa narium haemorrhagiam proliciendam notanda sunt; uti & de signis, quibus illa futura praevidetur, dictum fuit §. 741. & 779. Quomodo haemorrhoidalis fluxus promovendus sit §. 889. 2. explicatum fuit. De mensium suppressione curanda postea in *Capitulo de morbis virginum* dicetur. Balnea pedum, epispastica, vel emplastra aromatica, plantis pedum applicata, frictiones crurum & pedum, proderunt semper in tali casu, quatenus impetum & copiam humorum a superioribus avertunt.

In melancholica autem, sicca, & strigosa temperie, evacuationes sanguinis nocerent; illis victus humectans prodest, & blanda solventia ex melle, sero lactis, fructibus horaeis &c. de quibus postea in Capitulo de melancholia pluribus dicetur. Spirituosa remedia saepe & his profuerunt, imprimis si senili torpore jam langueret corpus. In moniali virgine, jam septuagenaria, hic morbus curatus fuit spiritu vini, repetita destillatione purissimo reddito [v]; quo assumto, mox ad se rediit; nec aliis remediis opus habuit, praeter illa, quibus effoetae per senium vires resocillarentur. Et per diuturnas febres intermittentes exhausto corpore, si Catalepsis prehenderit, reficientia, replentia, cardiaca, sola prosunt; omnia evacuantia nocent pessime, uti postea ad 1126., ubi de Mania, a simili causa nata, agitur, dicetur.

Ubi autem Catalepsis a validis animi affectibus, vel profunda & diuturna nimis meditatione, ortum duxit, tunc observatum fuit, superstitem manere in sensorio communi talem diathesin, quae renovat morbum a simili causa, licet multo leviore, quam quae primum paroxysmum produxerat. Sic apud *Rondeletium* [x] legitur, de puella quae nupserat juveni, quem parum amabat, & prae moerore octo diebus post initium matrimonium Catalepsi corripiebatur: redibat paroxysmus, si vel de marito cogitaret. In illa aegra, cujus ex *Celeberrimi Hofmanni* observatis mentionem feci, redibat Catalepsis, audita psalmodia, aut sacrae scripturae verbis, quae ardentissimum Christi exprimebant amorem. Optimum remedium in tali casu est, imo unicum, ut peregrinatione concilietur quotidiana objectorum varietas, & vitentur sedulo illa, quae animi affectus validos excitare possint, vel profundas illas & diuturnas meditationes circa idem objectum facere. Fatetur ingenue *Hofmannus*, quod variis, & quidem generosissimis remediis, incassum tentatis, perstiterit morbus, sed mutato aere, aegraque ad alia loca peregrinante, sensim evanuerit. Sed & illa Cataleptica, cujus historia ex *Actis Parisinis* paulo ante memorata fuit, quae Lutetiam venerat, & ex magna sollicitudine litis, a cujus exitu fortuna pendebat, in hunc morbum inciderat,

(v) Dodonaei Medicar. Observar. Cap. VI. pag. 11.

(x) Method. Curand. Morbos Lib. I. Cap. XX. pag. 98.

ad suos redux sana vixit & immunis ab hoc malo. Videtur enim in tali casu sic sensim deleri ille character sensorio communi impressus, a quo per causam procatarcticam accedentem renovatur morbus.

Sternutatoria solent laudari ut potentissima excitantia paroxysmi tempore; sed *Heers* (*y*) Capucino Cataleptico, naribus fricatis ptarmicum potentissimum insufflaverat absque successu. Cum autem ad se rediisset, tunc incepit sternutare, & magnam copiam pituitae excrevit. Si talis evacuatio indicaretur a causa morbi cognita, usum habere possent; caeteroquin vix prodesse videntur.

Vomitoria remedia tunc usum habent, si justa suspicio sit, fomitem mali circa ventriculum haerere. In cura autem Apoplexiae §. 1026. dictum fuit, quantam cautelam requirant vomitoria in capitis morbis curandis; atque ibidem §. 1025. de usu & efficacia vesicatoriorum, fonticulorum, & setaceorum, dictum fuit.

(*y*) Observat, Medic, Lib, I. Observ. 3. pag. 40.

CARUS.

CARUS.

§. 1045. Carus est apoplexia levis, somnus vero gravissimus, cum febre, ex causis maxime cerebrum illaesum comprimentibus (1010. N. 3. l. α. β. γ. δ.), aut causis obstruentibus, sed facilius, quam in apoplexia, solvendis (1010. N. 2. l. β. γ.): est in hoc aliqua perceptio, sed subitanea; aliquis sensus, sed parvus.

Antequam de Caro dicam, pauca praefanda habeo: scilicet; morbos soporosos variis quidem nominibus & a Veteribus & a Recentioribus fuisse insignitos; sed hos ipsos sibi non ubique constare in illorum nominum usu (exemplo sit locus *Galeni* proxime secuturus ad c.): quamobrem operae pretium fuerit, eadem paulo accuratius, & ut passim sumi solent, declarare. Si quis naturaliter dormiat, *somnus* dicitur. Hic longior, brevior, profundior, leviorve, esse potest, saepiusque, aut minus saepe, repeti, prout causae forte praegressae, & consuetudo, tulerint; neque certis limitibus definiri; quibus etiam, ad haec, vix opus foret. Sufficit cognoscere, quod si evidenter modum excesserit, morbosus haberi debeat. Hujus autem excessus varii gradus observantur. Si quis admodum somnolentus continuo fere dormit, ita tamen ut & subinde sponte, & a causis externis satis facile, excitetur, tuncque, saltem quamdiu amicorum colloquiis utitur, vigil maneat, & sui compos; *Coma* dicitur. Sin ita, ut hebes, ac omnium fere immemor, appareat, & frigida pituitosa cacochymia adsit simul, nuncupatur *lethargus*; cujus iterum varii gradus distingui possunt. At si vix unquam sponte, & a causis externis longe difficilius, excitetur, statimque fere, quidquid agatur, in somnum recidat, nec tamen lenta illa frigida cacochymia adsit, vocatur *Carus*. Si nunquam sponte, & a causis externis, etiam validissimis, diuque applicatis, non ulterius excitetur, quam ut levissima quaedam sensus motusve indicia adstantibus exhibeat, *parapoplexia* est. Si nulla prorsus ejusmodi indicia, post similes causas, praebuerit, una cum omnium membrorum paralysi, *apoplexia*. His praemonitis, rem ipsam aggredior.

Caput κάρα, & per Apocopen κάρ, dictum fuit Veteribus Graecis: hinc Carus sumitur pro morbo capitis, in quo adest gravis sopor, a quo vix possunt aegri excitari. Dum autem validis stimulis excitantur, deducunt palpebras per momentum, mox in somnum aeque profundum relabuntur. Apoplexiae similis morbus, & quasi levior species; a qua tamen distingui debet, quia facilius sanatur, & integre quidem; quod in Apoplexia exquisita raro fit; si enim evaserit aeger, semper fere aliquam

 laesio-

laesionem functionum animalium relinquit (vide §. 1018.). Notaverunt *Duretus* (z) & *Jacotius* (a), quod respiratio facilior nec cum tanto stertore sit, ut in exquisita apoplexia. Cum autem exquisita & fortis apoplexia plerumque fiat ab extravasatis liquidis in cranio, Carus, frequenter sanabilis, potius a distentis vasis majoribus, reliqua minora comprimentibus, videtur fieri. Hinc in summo vigore febrium intermittentium aegri quandoque soporosi jacent; & post validam ebrietatem idem illud observatur; sic ut quandoque a minus peritis pro apoplecticis habeantur; vidique aliquoties, quod jactatores satis imperiti gloriam tulerint sanatae apoplexiae, dum profundus talis somnus largam ciborum, & potus imprimis, ingurgitationem sequebatur. *Heers* (b) hominem, ab ebrietate jam in quartum diem dormientem, liberavit a perforatione calvariae, quam jam moliebantur bini Chirurgi, raso capite, quia credebant apoplecticum esse, cum supinus cecidisset ebrietatis primo tempore: Examinans autem aegri caput, cum nullum vestigium laesionis perciperet, pulsus optimus esset, respiratio liberrima absque ullo stertore foret, audacter negavit apoplecticum esse: vulsis mystacis pilis, evigilabat iratissimus homo, & minabatur pessima medico, si ipsi denuo barbam velleret.

Difficulter etiam distinguitur a Lethargo, de quo paulo post dicetur: saltem videmus, *Galenum* promiscue Lethargum & Carum dixisse eundem morbum (c). Ita autem habet: *Quum vero cerebrum ob pituitam tum humectetur, tum refrigeretur, in lethargicis affectionibus, coma erit; quod & ipsum, si lubet, carum vocare poteris.* Cum autem in textu dicatur & Carus oriri a causis obstruentibus, sed facilius quam in apoplexia solvendis, & citetur §. 1010. N. 2. l. γ., ubi de causa pituitosa & frigida apoplexiam producente agitur; patet satis, quod morbus ille, qui Carus vocatur, eandem quandoque causam agnoscat ut Lethargus (vide §. 1049.).

Forte posset, majoris distinctionis gratia, Cari nomen retineri ad designandum profundum soporem in febribus acutis, & aliis morbis, ubi copia sanguinis, nimia ejus rarefactio, aut & inflammatoria spissitudo adest. Lethargus autem vocaretur, ubi a mera glutinosa & inerti sanguinis cacochymia profundus talis sopor produceretur. Simile quid videtur indicasse *Aegineta* (d), dum de utroque hoc affectu agens dicit, quod febris Carum praecedat, & quidem vehementior; lethargum vero subsequatur. Voluit tamen, eandem esse materiam morbosam in Caro ac in Lethargo; quem dixit eundem locum habere ac Phrenitidem, cerebrum nempe; sed materiam penitus oppositam. Notum autem est, inflammatoriae & calidae densitati sanguinis opponi lentam & frigidam ejusdem cacochymiam. Interim tamen addit, quod Carus frequenter superveniat febribus, & cerebri compressionibus; adeoque videtur agnoscere, quod Carus & absque pituitoso frigido sanguinis lentore fiat.

Cum

(z) In Coac. Hippoc. pag. 99. (a) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 280. (b) Observ. Medic. Lib. I. Observ. XIX. pag. 178. (c) Comment. 2. in Lib. I. praedict. pag. 743. Charter. Tom. VIII. (d) Lib. III. Cap. 12. pag. 28. versa.

Cum autem a similibus causis, sed levioribus, ortum ducat Carus, ac Apoplexia, non videtur periculo carere, licet & saepe sanetur; & hinc videtur *Hippocrates* (*e*) pronunciasse; *Sopor* [τὸ καρῶδες] *ubique malum*. Tamen in alio loco [*f*] dubitantis instar ponit: *Sopor an ubique malus?* Et merito, quia non videtur absolute semper & ubique mali ominis esse; quod & confirmavit *Galenus* (*g*), qui testatur se vidisse aegros, qui post vigilias, tribus quatuorve diebus protractas, in somnum profundum, unde difficulter excitari poterant, delapsi, per integrum nychthemerum dormiverint cum magno levamine. Infantibus autem profundum talem somnum per integrum biduum superveniffe saepius observavit pulchro cum effectu. Unde ubi post vigilias protractas in morbis, aut summas defatigationes Carus oritur, raro quid mali portendit, plerumque autem prodest: si ab ebrietate, quandoque quidem, sed rarius, in apoplexiam degenerat; & tantum fere, ubi extremae ingurgitationes praecesserunt, vel diu ebriosi vixerunt homines. Ubi autem ab infarctis cerebri vasis humore minus meabili, vel distentis a copia aut rarefactione sanguinis, carus oritur, periculo non caret morbus, licet tamen prompta & idonea medela adhibita curabilis sit; imo quandoque sola mora temporis sponte cedat, ut statim videbimus.

§. 1046. **H**Inc a caro soluto sanitas, nisi quod forte titubatio vacillans capitis aliquamdiu supersit.

Cum levior cerebri illaesi compressio hic adsit, ablata copia liquidi distendentis vasa majora, vel conciliata debita fluiditate sanguini, difficilius per vasa cerebri transeunti, redibunt functiones ad pristinam integritatem; quod post apoplexiam curatam raro fit, uti paulo ante dictum est. Ratio autem, quare Apoplexia, paulo gravior, semper fere aliquid mali relinquat, data fuit ad §. 1018. *Sydenhamus* [*h*] Epidemicam talem constitutionem vidit, inter cujus symptomata eminebat Carus, sive somnus talis profundus, ad septimanas aliquot quandoque durans, a quo difficillime excitabantur, mox iterum obdormientes aegri. Interim tamen, ubi moderata sanguinis missione, & Enematibus injectis nimius febrilis impetus ad debitum moderamen redactus fuerat, omnes fere evadebant, sensim soluto morbo: *Verum convalescentibus caput ad dies aliquot debile atque infirmum, nunc versus hanc partem, nunc illam, nutabat; aliaque aderant signa, quae caput plurima fuisse passum ostenderent. At quo passu vires restituebantur, eo ipso discessit dictum symptoma*. In junioribus autem deliria potius aderant in eadem illa constitutione epidemica, sed magis tranquilla, & nunquam ad immanes illos phreniticorum furores ascendebant: unde videtur in hoc morbo materies morbosa, cerebrum occupans, vel opprimendo sopivisse actiones sensorii communis, sed

(*e*) Coac. Praenot. N. 179. Charter. Tom. VIII. pag. 861. (*f*) Praedict. Lib. I. Ibidem pag. 743. (*g*) Comment. 2. in Lib. I. Praedict. Ibidem. (*h*) Sect. V. Cap. 11. pag. 277. &c.

minus quam in Apoplexia; vel irritando illas turbasse quidem, sed mitius quam in Phrenitide; atque inde denuo confirmatur, Carum esse leviorem Apoplexiam.

§. 1047. **C**Uratio petenda ex curatione apoplexiae tradita (1020. ad 1036.).

Omnia, quae in cura Apoplexiae dicta sunt, hic convenire, ex dictis satis patet: verum cum non adeo praeceps periculum sit in Caro, hinc non simul & semel applicamus summa remedia, ut in apoplexia fieri debet, ubi tantum in mora periculum est. Post moderatas evacuationes imprimis insistendum est illis remediis, quae impetum & copiam a capite derivant; ut sunt clysmata, epispastica, balnea pedum; & imprimis curandum est, ut aeger quotidie lecto abstineat, saltem ad horas aliquot, erecto corpore in sedili locatus: vel si id vetaret major debilitas, vestibus indutus supra lectum cubet, capite paulum elatiori [*i*]. Diaeta interim tenuis sit, & omnia remedia calefacientia & moventia vitentur. Hac methodo vidit *Sydenhamus*, morbum illum sensim evanescere; & melius cessisse aegris, si morbus sic suo relinqueretur genio, quam si evacuationem quamcumque violentiorem moliretur illo tempore, dum febris ad justum illud moderamen redacta jam foret. De hoc autem febris moderamine videantur illa, quae ad §. 610. habentur. Interim, mutato subinde corporis situ, & aluta mollissima supposita, cavendum est, ne gangraena a decubitu fiat, de qua videantur illa, quae §. 422. s. habentur.

§. 1048. **C**Oma vigil, Coma somnolentum, Cataphora, videntur tantum esse Cari leviores species (703. ad 710.).

Ex illis quae ad §. 1045. dicta fuerunt, patet, quod Veteres medici quandoque eundem affectum, & Coma, & Carum, dixerint. Si autem conferantur illa, quae ad paragraphos hic citatos habentur, apparebit, Carum his morbis omnino affinem esse, & tantum gradu differre.

§. 1049. **L**Ethargus autem levior est apoplexiae species ex causa frigida, lenta, aquosa: unde ex historia apoplexiae ejus cognitio & curatio petenda (1008. ad 1036.).

Oblivio Graecis λήθη dicitur: ἀργὸς vocatur, qui absque ullo labore inertem vitam transigit; adeoque Lethargus designat segnem & otiosam oblivionem. Frigidam & inertem pituitam pro causa materiali posuerunt Veteres medici (*K*), quando cerebrum occuparet. Et signa Diagnostica,

(*i*) Ibidem pag. 282. (*K*) Aegineta Lib. III. Cap. 9. pag. 28. versa.

ca, quae dederunt (*l*), hoc confirmant: pallidos enim, tumidos, decolores, partes sub oculis elevatas habentes, difficulter respirantes cum pulsu tardo, descripserunt lethargicos, quae omnia signa talem cacochymiam indicant: adeoque videretur potius ad morbos lentos pertinere Lethargus. Verum cum lethargus saepe in apoplexiam subito lethalem desinat, acutae phrenitidi quandoque talis somnolentia succedat (vide §. 774.) obtinuit unanimi consensu fere apud Medicos Veteres Lethargum morbis acutis adnumerare. Unde *Celsus* (*m*) de Lethargicis agens, oppositum quidem hunc morbum Phrenitidi dixit, sed tamen acutum esse, &, nisi succurritur, celeriter jugulare monuit: & videtur, oppositam illam horum morborum indolem ex symptomatum diversitate potius, quam ex varietate materiae morbosae, deduxisse. Sic enim habet: *In eo* (*Phrenitide*) *difficilior somnus, prompta ad omnem audaciam mens est: in hoc* (*lethargo*) *marcor, & inexpugnabilis pene dormiendi necessitas.* Pariter & *Hippocrates* (*n*), priscos medicos lethargum inter morbos acutos numerasse, memorat: intra septem dies mori lethargicum, & sanum evadere, si hos effugerit, alibi dixit (*o*). *Aretaeus* etiam, & *Caelius Aurelianus*, de hoc morbo egerunt in libris, quos de acutis morbis scripserunt.

Cum ergo lethargus Apoplexiam praecedere soleat (vide §. 1010. 2. γ.), & levior ejus species sit, jam de cura hujus morbi actum esse patet.

Ad Lethargum referri posse videtur somnus, per plures septimanas, imo & menses, quandoque durans, a quo nulla arte potuerunt excitari homines: Plures novi tales casus fuisse, ubi mala fraude fingebant somnum, ut a numerosissimis spectatoribus stipem corraderent, interim tamen & in historia medica habentur talia, in quibus nulla ratio suadet, fraudem suspicari.

Ex terrore subito post iracundiam homo mediae aetatis in talem somnum incidit, & in nosocomium delatus, per integros binos menses in eodem statu mansit, tentatis remediis etiam efficacissimis. Sequentibus duobus mensibus per intervalla videbatur sentire & noscere adstantes: subito nudum hominem frigidae aquae immergebant; tunc oculos aperuit, sed non loquebatur. Sensim tamen ad se rediit postea, & quotidie perrexit se melius habere (*p*). Commendaverat jam *Celsus* [*q*] aquam frigidam, affusam corpori, tanquam efficacissimum remedium ad Lethargicos excitandos. Alius & legitur de profundo tali somno & diuturno casus, adhuc magis mirabilis (*r*). Homo sanus, robustus, viginti quinque annorum, absque ulla cognita causa praegressa obdormiscit, & nullo modo per integrum mensem excitari potest: tunc sponte evigilans vestes induit, solitosque labores exercet. Post biennium circiter in similem somnum incidit, & licet Venae sectio, scarificationes, cucurbitae, vesicato-

(*l*) Hippocrat. Coac. Praenot. N. 140. Charter. Tom. VIII. pag. 859. Caelius Aurelian. Acut. Morbor. Lib. II. Cap. 11. pag. 76. (*m*) Lib. 3. Cap. xx. pag. 158. (*n*) De Vict. Acutor. Charter. Tom. XI. pag. 5. (*o*) De Morbis Lib. II. Charter. Tom. VII. pag. 577. (*p*) Académ. des Sciences 1713. Mém. pag. 419. (*q*) Lib. III. Cap. xx. pag. 159. (*r*) Philosoph. Transact. N. 304. pag. 2177. Abridgem. Tom. V. pag. 353.

ria, applicata fuissent, per septendecim septimanas in hoc veterno mansit, tuncque sponte evigilavit; nec persuaderi sibi passus fuit, quod longam adeo noctem dormivisset, nisi postquam vidit, messim adesse maturae segetis, probe memor se sementis tempore obdormivisse. Post annum elapsum demum recidivam passus fuit, & adhuc longiore tempore dormivit. Egregius Medicus, fraudem suspicatus, inter alia tentamina acerrimum spiritum salis ammoniaci, cum calce viva paratum, non tantum suppofuit naribus, sed infudit ad unciae mediae quantitatem: dein replevit nasi idem foramen, per quod infuderat igneum illum spiritum, pulvere radicum hellebori albi; nec tamen ab acerrimis his evigilavit miser, licet sequenti die nasus inflammatus tumeret maxime. Certum est, quod nemo sanus somnum simulare posset, si acerrimis talibus tentaretur stimulis, qui pessimas convulsiones induxissent, nisi omnes sensus profundissimo tali somno fuissent sopiti.

Simul ex his observationibus patuit, quod in tali somno, qui, naturali simillimus caeteroquin, sola diuturnitate morbosus dici poterat, remedia etiam validissima parum vel nihil profuerint, si immersio subita in aquam frigidam excipiatur.

DE

DE MORBIS CHRONICIS.

§. 1050. HActenus de morbis principibus acutis internis, & externis: nunc de Chronicis agendum. Illi vero, si in corpore nati, ortum duxerunt vel ex vitiis liquidorum sensim natis, vel ex vitiis relictis a morbis acutis non bene sanatis.

Optime *Celsus* [s], uti & antea ad §. 565. dictum fuit, definivit morbos longos, *sub quibus neque sanitas in propinquo, neque exitium est*. Certe morbi hi & frequentissimi sunt, & magna taedia aegris ac medicis facere solent, dum ob pertinaciam caufae saepe vel omnino non, vel difficillime, eradicari possunt. *Celsus* [t] quidem voluit, *magis ignoscendum esse medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve spatium est, intra quod, si quod auxilium non profuit, aeger extinguitur: ibi & deliberationi, & mutationi remediorum, tempus patet; adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens aeger sine illius vitio pereat*. Verum binas ibi ponit conditiones ad felicem curam morborum chronicorum requisitas, ut nempe in initio morbi medicus vocetur, & aeger obsequens sit: sed latenter saepe morbi Chronici subrepunt, & plerumque altas jam radices fixerunt, antequam medici opem aegri implorent, cum sensim tantum functiones corporis laedere soleant. Praeterea non semper obsequentes aegri sunt, cum & imminens exitium non terreat, & ipsa curae longitudo frequenter obsequii taedium pariat. Prudenter hoc monuit *Aretaeus* (u) dicens: *Longorum morborum labor quidem multus, tempus vero colliquationis longum, & medicatio instabilis: vel enim haud ex toto deleti sunt, vel ex parva offensa revertuntur morbi: nam laborantes aequo animo ferre usque ad finem non sustinent: quin etiam si aequo animo sustinent, in nimis longa diaeta delinquunt*. Si jam simul consideretur, quod in morbis acutis febris comes lentorem & viscididatem materiae morbosae solvat, si debito moderamine temperetur ejus impetus (vide §. 609.); simulque disponat, ut per evacuationes criticas exeat de corpore; quod aegri, discrimine morbi territi, & gravibus symptomatibus perculsi, satis obsequiosos se medico praebeant; quod acutus morbus, ipso fatente *Celso* (v), eo facilius curetur, quo vetustior est (tunc enim solet defervescere nimius ille acutorum impetus); e contra morbus chronicus mora reddatur curatu difficilior; si, inquam, omnia haec ponderentur

(s) Lib. III. Cap. 1. pag. 111. (t) Idem pag. 112. (u) In Prooemio Lib. I. de Causis & Signis Morbor. Diuturn. pag. 26. (v) In loco modo citato.

derentur, patebit, majorem difficultatem in morbis chronicis curandis esse quam in acutis. Certe periti medici plus sperant in curanda peripneumonia, periculosissimo quamvis & acutissimo morbo, quam in Phthisi: saepius sanantur Phrenitici quam Maniaci. Inflammatio hepatis toties sanatur, sed scirrhosa ejusdem visceris infarctio vix unquam. Idem & patebit percurrendo morbos acutos & chronicos aliarum corporis partium. Unde merito statuitur, *quod longus morbus cum penitus insedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par est* [x] non tantum, sed longe difficilius eradicari possit. Sequitur jam, ut considerentur generalia illa, quae de origine morborum chronicorum cognita habentur. Verum tantum hic dicitur de causis illis, quae in corpore natae morbis chronicis originem dederunt. Sunt enim & aliae causae, applicatae corpori, non praeexistentes in corpore, quae difficillimis morbis Chronicis producendis sunt quam aptissimae. Compressio imprudens capitis in recens natis, vel & junioribus, perpetuae stultitiae, & convulsionibus, toties dedit originem. Collaris nimia adstrictio narium haemorrhagiam frequentem & cephalaeam diuturnam produxit, quod vidi. Plurima mala a constrictione sola abdominis per thoraces rigidos in sequiori sexu observavit *Celeberrimus Vvinslow* (y). A lapsu, gravi contusione, similibusve causis, loco motis vertebris, immedicabiles paralyses, asthmata &c., toties producta fuerunt. Dum Epidemicae quartanae grassantur, sanissimi homines saepe corripiuntur tali morbo, per plures menses durante, absque eo quod ullum vitium antea in corpore observatum fuerit, vel ullus error in sex rebus non naturalibus commissus sit, cui origo hujus morbi ulla specie tribui possit; uti postea in Capitulo de morbis Epidemicis pluribus dicetur. Verum cum de his omnibus antea actum sit, dum de vulneribus, contusionibus, obstructione &c. tractabatur; & de morbis Epidemicis postea dicetur; hic loci tantum agendum erit de illis causis, quae sensim natae in corpore morbos chronicos producunt.

Bini autem generales fontes harum causarum sunt: vel enim lente subrepunt vitia, sensim in liquidis nata [subitaneae enim liquidorum degenerationes morbos acutos producunt, vel illos ab epidemico miasmate natos brevi sequuntur]; vel post morbos acutos, non ex integro sanatos, supersunt variae degenerationes humorum. Forte mirum videbitur, quod nulla hic fiat solidarum partium mentio, quatenus ab illarum degeneratione chronici morbi produci possent. Verum considerandum est, quod hic agatur de morbis longis, & quod solidarum partium morbi nunquam diu persistere possint, quin sequantur morbosae degenerationes fluidorum. In solidis partibus enim vel peccat nimia laxitas, vel nimia rigiditas, vel adest soluta unio partium cohaerentium. Sed nimia laxitas solidarum partium spontaneam corruptionem fluidorum producit [vide §. 26.54.], de qua sequenti paragrapho ad numerum tertium dicetur. Nimia rigiditas vasorum vel omnem motum suffocat, vel, nimis forti reactione vasorum in liquida contenta, fluidissima expellit; reliqua condensat, adeo-
que

(x) Ibidem. (y) Académ. des Sciences 1741, Mém. 234. &c.

que morbosam diathesin liquidis nostris conciliat; de qua ad secundum numerum sequentis paragraphi dicetur. Soluta autem unio partium solidarum, antea cohaerentium, effusionem humorum, & spontaneam degenerationem effusorum, pro suo effectu habet. Hinc patet ratio, quare generalis illa divisio causarum morborum chronicorum sufficiat. De singulis his jam seorsim agendum erit.

§. 1051. Vitia liquidorum sensim nata oriuntur: 1. Ex ingestis; aere, cibo, potu, condimento, medicamento, veneno, tam alienis, ut nostris humoribus similia non sint, tam validis, ut vi nostrorum viscerum & humorum nostris assimilari non possint. Eaque sunt α. *Acor* (60. ad 69.) β. *Austerum*, ex acore & terrestri plurimo unitis, ut a fructibus immaturis, vel adstringentibus, succis, vinis, & similibus; quae liquores coagulant, vascula constringunt, hinc obstructiones duras pariunt (31. 36. 40. 50. 51. 113. N. 1. 117.). Sanatur diluentibus, alcalicis fixis, saponaceis alcalicis, diu, prudenter usurpatis. γ. *Acre pingue aromaticum*, ex cibis, potibus, condimentis, calidis odore, sapore; haec calorem, attritum, laesionem minimorum vasculorum, dolores calidos, attenuationem liquorum, horum putrefactiones, extravasationes, & similia multa producunt: curantur aquosis, farinosis, gelatinosis, acidis. δ. *Pingue iners*, a nimio usu pinguium, ex animalibus terrestribus, piscibus, vegetabilibus oleosis; hinc obstructio (117.), ranciditas biliosa, inflammatio, corrosio, putrefactio pessima (82. 526.). Curatur diluente, saponaceo, acido. ε. *Salsedo muriatica*, ex sale, salitisve; vascula destruit, liquida solvit, acria reddit illa; hinc ἀτροφίαν, solutiones vasorum, extravasationes liquorum, non cito putrescentium, sed maculas producentium. Tollitur aqua, acidis, lixivio calcis vivae. ζ. *Alcali* (76. ad 91.) η. *Glutinosum* (69. ad 76.). 2. A viribus nostris nimiis in ingesta (50. ad 58.92. ad 106.), 3. A spontaneis nostrorum humorum vitiosis permutationibus (58. ad 91.).

Sanitas habet latitudinem quandam [vide §. 1.]; & in hac latitudine admittit parvas mutationes, quae a perfecta & stricte dicenda sanitate recedunt quidem, interim tamen nondum turbant multum functiones. Unde *Galenus* (vide §. 1.) dixit: *Non enim absoluta ipsa est, nec indivisibilis simul, quae est & dicitur sanitas, verum etiam quae ab hac deficit, modo adhuc usibus nostris non sit inepta*. Possunt ergo sensim humores nostri a conditionibus illis, quas in perfecta sanitate habent, recedere, & tamen, dum sic incipiunt degenerare, nondum sensibiliter functiones laedere. Verum dum pergit ille recessus a sanitatis legibus, vel augetur copia humorum dege-

degenerantium, tunc laesio functionum manifesta fit, & dicitur morbus. Unde de diaeta sanorum agens *Hippocrates* (z) dicit: *Nam etsi a caeteris non multum deficiunt, temporis tamen spatio corpus ab excessu superari, & in morbum incidere necesse est.* Paulo post addit sequentia: *Neque enim morbi derepente hominibus accidunt, sed paulatim collecti, confertim se produnt.* Quod imprimis de morbis chronicis, sensim subrepenti humorum degenerationi originem suam debentibus, intelligendum videtur. Considerandae iam sunt causae praecipuae, a quibus illa vitia in liquidis nostris sensim nascuntur.

1. In Physiologicis demonstratur, ingesta successive per actiones conspirantes viscerum, vasorum, & sanorum humorum, in corpore mutari ita, ut fiant partes nostri corporis solidae & fluidae; sicque restituantur quotidie illa, quae per ipsius sanitatis actiones pereunt de corpore. Verum, uti antea ad §. 25. dictum fuit, requiritur ad hanc rem, ut ingesta sint talis indolis, ut possint per vires mutantes nostri corporis superari, & nostram induere naturam. Certa autem experimenta docent, non omnia ingesta aeque facile superari a viribus permutantibus nostri corporis; imo & quaedam diu moveri per vasa cum humoribus nostris, antequam propriam indolem deponant, & nostris liquidis solidisque omnino assimilentur. Qui allio quotidie in cibis utuntur, toto corpore ingratum allii odorem spirant; leporis, brassicae foliis per aliquot dies nutriti, carnes ingratum admodum saporem, & odorem, acquirunt. Rubia tinctorum, animalium cibis permista, non tantum interiorem ventriculi & intestinorum superficiem infecit suo colore, sed & solidissima ossa rubedine conspicua tinxit; retinens adhuc suam indolem, dum jam adhaereret unita solidis animalis partibus. Sed & observatum fuit, haec animalia languere, dum utebantur rubia, quae adeo pertinaciter viribus assimilantibus resistebat (*a*). Patet ergo ferax satis morborum Cbronicorum origo a sola ingestorum tali indole, ut admodum dissimilia sint humoribus nostris, & nimis resistant viribus permutantibus nostri corporis: sed & simul apparet ratio, quare debiliores homines a pluribus ingestis laedantur & langueant, quae a robustis, & exercitatam vitam degentibus, superantur satis commode; & cur debilibus conveniant talia nutrimenta, quae, antequam ingerantur, jam possident dotes similes humoribus nostris sanis, uti explicatum fuit ad §. 28. Simul & inde intelligitur, quod in robustis & exercitatis hominibus morbi Chronici plerumque tantum oriantur ex vitiis relictis a morbis acutis non bene sanatis: In debilibus vero, & otiosam vitam degentibus, Chronica mala oriuntur ex vitiis liquidorum, sensim natis, ob minus perfectam assimilationem ingestorum.

Aerem liquidis nostris inhaerere, plurimis constat experimentis [de quibus vide §. 647.]; sed sic unitum aliis particulis, ut non sit elasticus; & pessima mala fieri posse, si pristinam elasticitatem denuo acquirat aer in liquidis haerens. Verum demonstravit *Celeberrimus Hales* (*b*), nota-

(z) De victus ratione Sanor. Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 449.
(*a*) Medical Essais Tom. V. part. 2. pag. 930. Académ. Royale des Sciences, l'an 1739. (*b*.) Vegetable statiKs passim.

notabilem partem substantiae animalium & vegetabilium constitui ab aere tali fixato, non elastico; illumque aerem sic per plurimos annos manere in solidis vegetabilium & animalium partibus; & denuo amissam elasticitatem acquirere, dum per ignem solvuntur nexus, quibus cohaerebat solidis. Vires ergo permutantes ingesta in animalibus habent hanc efficaciam, ut aerem reddant non elasticum, misceant intime fluidis, uniantque solidis partibus nexu adeo durabili. An forte in morbis languidis molestae illae flatulentiae adeo frequentes sunt, quod a debili vi assimilante non satis subactus & mutatus sit aer ingestus? Verum innumera per aerem dispersa fluctuant, quae una cum aere corpus ingressa sanitatem turbare possunt (vide §. 605. 4.). Sic paludosa & depressa loca habitantes scorbuto pessime solent affici: & alii morbi endemici a simili causa oriuntur frequenter; de qua re adhuc plura dicenda erunt §. 1408., ubi de morbis epidemicis agetur.

Verum & ciborum major tenacitas, quam ut a viribus permutantibus corporis superari possit, frequens morborum Chronicorum causa est. Dum teneris infantibus duriores cibi ingeruntur, vel & lenta farinosa fercula; tumet abdomen & indurescit, reliquum corpus lento marasmo extenuatur. Ob eandem causam & in obsessis urbibus languent homines miserrime, dum ex annonae penuria minus congruis alimentis uti coguntur (vide §. 25. 1.). Idem & de potu verum est; etiam salubris aquae, si majori copia ingurgitetur simul & semel, a siticuloso, & laboribus validis fesso, vel etiam a febre aestuante homine. Nisi enim vires tam validae fuerint, ut movere possint ingentem aquae potae copiam, & per cutis spiracula, aut urinae vias, educere, incipiunt brevi tumere, & in hydropem incidunt, homines a sola hac causa. *Piso* (*c*) vidit adolescentem, qui in febre tertiana intemperantius aquam biberat, sub ejus declinationem in ascitem incidisse: idemque monet rustico contigisse, qui messis tempore, a labore aestuans, immodico aquae potui indulserat. Hinc belli duces prudenter posita custodia cavent, ne lassi a longo itinere milites affatim hauriant aquas siticulosi. Observatum autem fuit longe magis in tali casu nocere aquas stagnantes, quam exercita cursu flumina: & hoc pariter monuit *Hippocrates* (*d*), dum hydropem universalem a tali causa nasci docet: *Quum quis per aestatis tempus ex longo viae itinere in aquam pluviam & statariam inciderit, eamque avide copiosam biberit. Si igitur carnes aquam ebiberint & in se continuerint, nusquam autem secessus fiant, haec contingunt.* Notum est, toties chlorosin, & summum languorem, fluorem album, uteri haemorrhagias, fieri mulieribus, dum potibus aquosis tepidis abutuntur. Condimenta acriora, diu & multum usurpata, pariter huc spectant; quatenus sensim acrimoniam humorum producere possunt talem, ut inde morbi chronici difficiles fiant; uti patet in scorbuto muriatico, affligente illos, qui salsamentis vel delectantur nimium, vel eduliorum aliorum penuria illis uti coguntur; uti in longinquis navigationibus toties contingit; praesertim si & aquae simul adsit inopia. Me-

(*c*) Observ. & Consil. de Morbis a serosa colluvie Sect. IV. Cap. III. pag. 333.
(*d*) De Internis Affectionibus Cap. XXVIII. Charter. Tom. VII. pag. 658.

Medicamenta autem cum, teste *Hippocrate* [vide §. 5.], sint omnia, quae presentem statum dimovent, vehementiora autem omnia immutant, majorem adhuc degenerationem liquidis inducere possunt, & languidos morbos producere. Videmus hoc toties in illis hominibus, qui commoda satis sanitate fruentes de praecavendis morbis futuris semper sunt solliciti, & invitis saepe medicis extorquent remedia, vel proprio consilio semper quid conantur mutare in corpore, & *in secunda valetudine adversae praesidia consumunt* [*e*]. Prudentes medici pia fraude similibus hominibus praescribunt talia, magno virium encomio, quae corpus minime turbare possunt. Verum si, his non contenti, frequenti venae sectione, purgantibus, vomitoriis, abutuntur, sanitatem destruunt, & in chronicos morbos, difficillime curabiles, incidunt, vel ob solas vires debilitatas, *cum omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas sit*; uti optime monuit *Celsus* [*f*], purgantium medicamentorum nimis frequentem usum damnans. Notum est Epitaphium Itali, qui praematura morte similis imprudentiae poenas dederat:

Stava ben, ma per star meglio, stò quì.

Venena autem longe adhuc pejores morbos relinquunt, & plerumque penitus insuperabiles. Antea ad §. 586. α. dictum fuit de puella, quae ab arsenico assumto per integrum triennium vixit morbosa. Venefici sic temperare noverunt deleteria haec pharmaca, ut lento conficiantur morbo miseri, quibus haec propinata fuerunt: quorum scelerum exempla satis numerosa apud historicos habentur. Argenti vivi, per ignem agitati, vapores illos, qui deaurandis metallis victum quaerunt, miserrimos reddunt; dum tota vita tremuli omnibus membris manent; quandoque & epilepticos inde factos fuisse novi. Plumbi fusi halitus, calces plumbi quaecumque corpori ingestae, colicam pictonum dictam, & postea pessimam paralysin, toties producunt. Omnia enim haec a viribus corporis nostri domari nequeunt, & lentam, sed saepe certam, perniciem faciunt.

Jam considerandae sunt praecipuae classes degenerationum in liquidis nostris, quae sensim natae morbos chronicos producere valent.

α. Acor. De hac acrimonia, causis unde nasci solet, morbis qui inde fiunt, dictum fuit ad numeros hic citatos.

β. Austerum. Ubi numeris hic citatis de roboranda nimia flacciditate solidarum partium nostri corporis agebatur, constitit, quod, aucto fibrarum robore, vasorum cava his arctentur, & liquida coagulentur; vel saltem partium, fluida nostra constituentium, cohaesio inter se augeatur; unde pulchrum adeo effectum habent, ubi nimis soluti sunt humores, & nimis facile cedunt liquidis impulsis vasa corporis nostri. Verum ubi haec vel diutius usurpantur, quam par est, in morborum similium cura, vel imprudenter adhibentur corpori caeteroquin sano, obstructiones pessimae, & vix curabiles, fiunt, quia binae validissimae obstructionum

(*e*) Celsus Lib. I. Cap. 1. pag. 21. (*f*) Ibidem Cap. III. pag. 31.

ctionum causae concurrunt; nempe vasorum angustatio, & adunatio molecularum, quae humores nostros constituunt (vide §. 108.). Dum in collyriis vitriolum, alumen, & similia, imprudenter oculis applicantur, tenerae & pellucidae corneae vasa sic corrugantur, humores ita coagulantur, ut callosae opacae maculae tota vita saepe maneant, nulla postea arte solubiles. Dum rusticorum pueri immaturis fructibus abutuntur, tumido abdomine, infarctis visceribus, glandularum indurationibus, scabiei quadam specie, toties poenas luunt. Verum quidem est, quod austera haec in ventriculum & intestina agant primo & efficacissime, & constringendo venarum absorbentium oscula sibi ipsis viam praecludere videantur, ne facile sanguinem inficere possint: sed & ab hoc effectu solo magna mala produci poterunt, dum internae tunicae ventriculi & intestinorum extrema vascula sic contrahuntur, ut arteriae nihil emittere, venae nihil admittere, possint: turbatur enim inde tota chylopoiesis. Verum ubi illa austera assumta, vel a potu, vel a liquidis in intestina delatis, diluuntur multum, ingrediuntur sic diluta per vasa lactea, & glandulas mesenterii pessime obstruunt; vel & a venis mesentericis delata per venam portarum ad hepar, & ibi similia mala producunt: hinc praecipue abdominalium viscerum morbi Chronici ab hac causa fieri solent. Pessima mala fieri ab usu vini austeri ex uvis non satis maturis pressi, quotidiana observata docent; & forte inde saepe fiunt *contracturae* dictae, in Austria satis frequentes, dum ligamenta, quibus ossa articulata nectuntur, obrigescunt. Similem effectum coagulandi liquida, & contrahendi solida, habent & spiritus fermentatione parati, quibus abutentes homines Chronicis solent perire morbis, scirrhosa induratione omnia fere viscera obsidente, uti antea ad §. 28. 4. dictum fuit.

Prosunt hic diluentia, quatenus omnem acrimoniam enervant simplici interpositione aquae; & simul quatenus nimiam rigiditatem partium solidarum tollunt (vide §. 35.). Verum liquidorum coagulum, ab austeris productum, sola aqua solvere vix valet; hinc adduntur alcalica fixa, quae ab acido concreta attenuant & resolvunt. Cum autem & alcalina acrimonia metuenda sit [vide §. 86.]; hinc prudenter, & parca copia simul, copiosa aqua diluta, propinantur, & repetito usu horum salium compensatur parca illorum dosis, quae adhibetur. In aquis quibusdam medicatis moderata talis copia salis alcalini adest; hinc in his morbis pulchrum usum habent: tales sunt aquae *Selteranae*, *Antonianae*, *Vvildungenses*, *Buchenses*, & in diversis regionibus similes, aliae, quae in morbis plurimis Chronicis magno cum fructu adhibentur.

Non minus tutum quam efficax remedium etiam praebet sapo ex alcali fixo cum oleo puro presso quocumque paratus, qui vim solventem salis alcalini retinet, omne acidum domat, & simul ob oleum, huic sali unitum, non nocet acrimonia. Ferri enim posse a corpore humano magnam hujus saponis copiam absque noxa, docuit usus Lithontriptici Anglicani; de quo postea *in Capitulo de calculo* dicetur. Junioribus ab acido laborantibus, & coagulato lacte intestina infarcta habentibus, pulchre prodest saponis usus; dum sales alcalini, imprimis si majori copia adhiberentur, tenella horum viscera laederent.

7. ACRE

γ. Acre pingue aromaticum. Aromata sapore calido & odore fragranti cognoscuntur; & licet diversa sit in variis acrimoniae aromaticae intensitas, omnia tamen acria sunt plus minusve. Verum observatur, quod illud sapidum & odorum oleo inviscatum haereat, quibus vinculis liberum si fuerit, brevi in auras avolat; hinc pinguia vocantur aromata. Sic tota cinnamomi fragrantia in ejus oleo stillatitio haeret: in maci, & nuce moschata, idem obtinet non tantum, verum & haec contrita, & praelo pressa, magnam copiam olei sudant, quod frigefactum butyri consistentiam habet, & in officinis medicis ubique reperitur. In radice Imperatoriae discissa nudo etiam oculo distinguuntur folliculi, oleo tali aromatico pleni; quod idem etiam in pluribus seminibus aromaticis obtinet. Ob hanc causam stimulus, corpori ab aromatibus conciliatus, pertinacius haeret oleosa tenacitate, & longe plus calefacit. Notum est, omnia haec cibis misceri, & condimentorum titulo divitum mensis adhiberi, ut ultra satietatem cum oblectamento cibos ingerere possint. Ex iisdem & spiritus aromatici & tincturae parari solent, quas saccharo edulcoratas ultimae mensae apponere solent; ut nempe gravatus ingestorum copia ventriculus citius & felicius se hoc onere liberare queat. Facilius haec feruntur ab illis, qui inter fercula solo aquae potu sitim sedant: verum & illi, qui vinis etiam generosis indulgent, ab his non abstinent, credentes ad digestionem ciborum haec utilissima esse, imo fere necessaria post lautas epulas. Sic ignes ignibus addunt, & saepe calidissimae febres ab horum imprudenti usu excitantur; uti antea ad §. 586. α. dictum fuit. Verum aucto motu humorum per stimulos hos aromaticos (vide §. 99.), calore majore excitato in corpore, acrimonia simul nata in humoribus, dolores fiunt cum caloris sensu in ventriculo saepe, frequenter & molestissimae cephalalgiae sequuntur; vasa rumpuntur, unde profusae narium haemorrhagiae, haemoptoe, haemorrhoidum cum valido dolore fluxus, apoplexiae, vel subito lethales, vel & in diuturnam paralysin desinentes. Sed ab humoribus extravasatis, vel & putredine inducta per nimium calorem (vide §. 84. 5.), plurima & difficillima mala nasci posse, etiam chronica, patuit ex illis, quae ad §. 85. 86. & 100. dicta fuerunt. Et postea ad §. 1491. patebit, dolentissimum & longum simul morbum, rheumatismum nempe, accidere illis, qui temperiem sanguineam, labe acri infectam habent. Alliorum, ceparum, piperis, sinapi, raphani rusticani, & similium, immodicus in condimentis usus non absque ratione hunc morbum quandoque fecisse creditur.

Quaenam autem medela requiratur ad corrigendam hanc acrimoniam, dictum fuit ad §. 605. 8.

δ. Pingue iners. Lauto victu, una cum otio, pinguescere animalia, quotidianis experimentis constat; & quidem eo usque, ut tandem propria pinguedine quasi sepulta suffocentur. Quanta autem mala fieri possint a sola pinguedine accumulata, comprimente vasa & viscera vicina, explicatum fuit ad §. 1010. 1. Simul autem tunc dictum fuit, pingue illud oleum sic latere posse in multis vegetabilibus, ut nemo facile crederet, tantam illius copiam adesse; quod oleum per chylopoiesin inde extricatur, & obesitatem magnam

facere

facere poteſt. Si ergo talia ſumantur alimenta, in quibus opimum illud pingue abundat, tunc & tanto major obeſitas fiet. Verum haec pinguedo ſano in homine blanda eſt, & ſola mole moleſtiam parit; inprimis ſi non per totum corporis habitum, ſed in quibuſdam tantum locis accumuletur: talem caſum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* (vide §. 75.), ubi tumor pinguis, ſex libras pendens, in cavo pectoris ſenſim excreſcens, poſt ſummas & vix tolerandas miſerias nobilem aegrum ſuffocavit. Verum ubi illud pingue per febrim ſolvitur, attenuatur, ſanguini miſcetur, tunc peſſimam acrimoniam rancidam acquirit, & periculoſam admodum vaſorum plenitudinem producit; uti pluribus dictum fuit ad §. 693.; ſimulque ſubitam putredinem facit. Quaenam autem remedia requirantur in tali caſu, eodem loco dictum fuit. Verum haec omnia obtinent, ubi ſubito ſoluta pinguedo humoribus circulantibus miſcetur: poteſt autem & nocere, dum ſola mole vicina vaſa & viſcera premit; & tunc conducit illam nimiam obeſitatem minuere; quod obtineri poteſt, ſi fiant omnia oppoſita illis cauſis, quae in ſanis hominibus pinguedinem accumulare obſervantur, quae collegit *Celſus* (*g*) dicens: *Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, ſi poſt prandium eſt, balnem, contracta alvus, modicum frigus hieme, ſomnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones, maxime dulcia & pinguia, frequentior cibus, & quantum pleniſſime poteſt digerere*. Paulo poſt ad extenuandum corpus laudat his contraria. Optima methodus eſt, ſubducere ſenſim de corpore illud quod abundat, ſimulque robur addere partibus a nimia impletione diſtractis, & poſt depletionem penitus flaccidis. Corporis exercitia utrique huic ſcopo inſerviunt quam pulcherrime; nam & diſſlant illud pingue de corpore, & ſimul robur partium ſolidarum augent (vide §. 28. 2.). Unde obeſos equos videmus ſolis laboribus macilentos reddi, licet bono & copioſo pabulo nutriantur: ita & duris laboribus quotidianis victum ſibi comparantes homines pingueſcunt nunquam. Interim tamen & hic prudentia opus eſt: obeſos enim homines, valida corporis exercitia ſubito non ſine periculo obire poſſe, certum eſt: fuſa enim per calorem corporis, a motu auctum, pinguedo periculoſam plenitudinem vaſorum facere poſſet, & oleoſa immeabilitate vaſa minima in cerebro & pulmone obſtruere; unde toties ſubita mors ſecuta fuit; quod & in equis pinguibus, validiſſimo curſu exercitatis ſubito, poſt longam in ſtabulis quietem, obſervaverunt equiſones.

Praeſtat hinc prius per purgantia leniora, ſed ſaepius repetita, minuere molem, qua gravantur obeſa haec corpora; & dein motu muſculari, gradatim aucto, uti; ſic enim ſenſim & tuto minuetur nimia obeſitas. Dum enim operarii valide corpus movent, urina exit rubicunda, induſia pingui tinguntur ſudore. Demonſtraverunt chemici urinae rubedinem ab oleo admiſto inprimis pendere; adeoque patet, quod per corporis motum expellatur de cor-

(*g*) Lib. I. Cap. III. pag. 28.

pore illud pingue. Unde *Galenus* (*h*)assiduam ventris dejectionem, exercitationem celerem, frictionem modicam, cibos, qui faturant quidem, parum tamen afferunt nutrimenti, laudavit tamquam summa remedia ad minuendam obesitatem nimiam. Inde & intelligimus, quare *Hippocrates* [*i*] commendaverit crassis hominibus, qui tenues fieri cupiebant, obsonia pinguia, ut nempe a paucissimis saturarentur. Paucitatem enim alimentorum in alio loco commendat (*K*): *Quibuscumque morbis siccitas conducit, semel in die cibum capere confert, & cibus, & potus pauciores, quam ut repleantur, insumere; eosque laboribus & deambulatione conficere, & quam minimum dormire.* Sollicitas curas & vigilias macilentiam inducere, observatur (*l*): verum haec alia mala inducunt; hinc prioribus utendum potius.

Praeterea observamus homines quosdam, qui semper macilenti manent, licet copioso & lauto fruantur victu: in his acrior urina, subfoetida, & ex flavo viridescens observatur; color totius corporis subflavescens apparet: verum haec signa sunt temperiei biliosae dictae, in qua bilis & copiosa, & acris, adest. Unde profuit obesis, una cum modo laudatis, si sumant amara illa, *Absinthium*, *Centaurium minus*, *Gentianae radicem*, & similia, quae tantum usum habent in illis morbis, ubi bilis vel iners nimis est, vel copia deficit. Monuit hoc etiam *Galenus* (*m*) de cura obesitatis agens: *Calidior, sicciorque temperies exile corpus reddit: ergo talis tibi facienda est crassi corporis temperies, si ad Symmetriam rediturum sit.* Laudat autem ad hunc scopum obtinendum similia remedia: *Rutae Sylvestris corymbos & semina*, *Aristolochiam rotundam*, *Centaurium minus*, *Gentianam &c.* Tantam autem efficaciam in his remediis observavit, ut moneat, quosdam periisse, qui graciles jam vel mediocris habitudinis cum essent, his remediis imprudenter utebantur ad morbos articulares sanandos; ad quorum curam similia laudari solent, uti postea in *Capitulo de Podagra* dicetur.

Licet autem evacuantia plenis illis corporibus semper conducere videantur; videmus tamen apud Veteres Medicos non laudari sanguinis missionem ad minuendam obesitatem. Dictum fuit ad §. 1010. 1. vasa sanguinea in obesis angusta satis inveniri; unde non semper in his sanguis abundat: Requiritur quidem venae sectio quandoque ad cavenda illa mala, quae nimiam obesitatem sequi vel comitari solent; uti etiam, dum illud pingue calore corporis, motu subito, vel febre, solutum, venas denuo ingreditur, & periculosam maxime vasorum plenitudinem facit. Caeterum sanguinis missiones repetitae potius corpus ad obesitatem disponunt; uti antea ad §. 106. 7. dictum fuit.

1. SALSEDO MURIATICA. Salem marinum, sive in condimentis assumtum, sive carnibus piscibusve aut oleribus pro conservatione additum, posse admisceri humoribus nostris, illisque pertinaciter adhaerere, paulo ante dictum fuit

(*h*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. VIII. Charter. Tom. VI. pag. 175. (*i*) De Salubri victus ratione ibidem pag. 217. (*K*) De Affectionibus Cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 632. (*l*) Celsus Lib. I. Cap. III. pag. 28. (*m*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XV. Charter. Tom. X. pag. 335.

fuit eadem hac paragrapho: verum dum liquida nostra, ob salem muriaticum admistum acriora reddita, per minima vasa moventur, haec facile eroduntur, & fiunt extravasationes fluidorum: at cum sales muriatici omni putredini resistant; hinc non facile putrescunt liquida extravasata, sed cute integra maculas caeruleas producunt; uti postea in *Capitulo de Scorbuto* dicetur. Cum autem ad restitutionem illorum, quae quotidie per ipsam sanitatem pereunt de corpore, requiratur blanda humorum nostrorum indoles (*n*); inde fit ἀτροφία, ubi humores nostri acrimonia muriatica scatent. Videantur & illa quae ad §. 605. 7. de hac acrimonia emendanda habentur.

ζ. Alcali. De hac acrimonia peculiari Capitulo actum fuit ad numeros hic citatos.

η. Glutinosum. Et de hoc liquidorum nostrorum vitio pariter dictum fuit.

2. Ingesta alimenta mutantur a viribus nostri corporis ita, ut propria sua indole deposita acquirant dotes similes nostris liquidis & solidis. Verum Physiologia docet, illam mutationem fieri, dum liquidis nostris copiosis miscetur parva pars ingestorum, & dein simul cum his per vasa nostra, & viscera movetur diu. Actio autem vasorum nostrorum in liquida contenta pendet a vasorum contractione, per quam premunt & condensant humores. Chylus enim & lac, ex ingestis cibis & potibus parata, minorem densitatem habent quam sanguis & sanguinis serum. Si ergo vasa nimis fortia condensent humores contentos nimis, tunc & fluidissima exprimuntur, & residuum minus meabile fit; adeoque aptissimum redditur, ut circa ultimas vasorum angustias haerere incipiat, & pertinaces obstructiones faciat, dum simul rigida vasa suae dilatationi resistunt. Qualia autem mala inde nasci possint, §. 52. & sequentibus explicatum fuit. Sufficit hic notasse, quod & polyposae concretionis in sanguine origo huic causae merito adscribi queat. Quam chronicum autem & difficile tale malum sit, satis notum est.

Sed si, manente naturali vasorum robore, per auctam velocitatem motus circulatorii, intra datum tempus, vires vasorum applicentur frequentius & fortius liquidis contentis; & illa degenerabunt a dotibus istis, quae ad sanitatem requiruntur; unde varia mala, tam acuta, quam chronica, fieri poterunt; de quibus videri possunt illa, quae ad §. 100. habentur.

Ubi autem concurrunt simul & vasorum ingens robur, & aucta circulationis velocitas, tunc subitae & validae fiunt humorum degenerationes, ut in morbis acutis; qui & iterum Chronicis morbis toties dant originem, uti sequenti paragrapho patebit.

3. Spontaneae permutationes nostrorum humorum dicuntur illae, quae a causis communibus, in omnia corpora agentibus, fiunt, nulla habita ratione vasorum in quibus continentur; vel motus vitalis nimii aut torpentis, per quem agitantur continuo, uti antea ad §. 57. dictum fuit. Unde imprimis tales degenerationes fiunt ab humorum nostrorum stagnationibus in diversis corporis locis. De spontanea degeneratione humorum in acre,

 acidum,

(*n*) H. Boerh. Institut. Med. §. 451.

acidum, alcalinum, uti & in lentum glutinoſum, dictum fuit ad numeros in textu citatos. Verum & aliae ſpontaneae mutationes fiunt in humoribus noſtris, quae difficillimis morbis chronicis cauſam dant; quod paucis exemplis demonſtrare non carebit uſu. Sanguis ſanus de vena miſſus ſponte ſua, licet etiam retineatur in calore corporis ſani, ſeparatur in binas partes, ſerum nempe fluidum, & rubram concretam maſſam. Si jam homo in Syncopem veram delapſus per aliquot minuta horae abſque ullo motu cordis manſerit, in cordis ventriculis, ſinubus, auriculis, ſtagnabit ſanguis, & ſimilis ſeparatio ſeri a parte rubra fieri incipiet; unde poſtea polypi manebunt, tota vita indiſſolubiles, & peſſime turbantes vitalium viſcerum actiones. Si exitus bilis ex veſica fellea in inteſtinum duodenum a quacumque demum cauſa impediatur, ſtagnans bilis, reſorpta parte tenuiori, lenteſcet inſpiſſata, & calculoſas concretiones producet, quae Icterum pertinaciſſimum & chronicum toties faciunt. Urina ſana, vaſe puriſſimo excepta, cruſtam calculoſam deponit ſponte; ſed & in corpore retenta idem facit, & miſerrimos morbos producit, uti nimis notum eſt. Unctuoſum illud ſmegma, quod in loculis cutaneis collectum per patentia oſcula exit in cutis ſuperficiem, illamque inungit, ſi ſtagnet in tali folliculo, ſenſim inſpiſſatur, & ingentes tumores ſteatomatoſos producit, ſpontanea tali degeneratione. Sed & in interioribus corporis ſimiles tumores inventi fuerunt, uti antea dictum fuit. Ex his autem patet, in indagatione cauſarum, quae morbos chronicos producunt, & ad ſpontanea humorum noſtrorum vitia attendendum eſſe.

§. 1052. EX morbis acutis male ſanatis oriuntur vitia in humoribus quocunque corporis loco: *α*. purulenta (158. N. 5. 6. 7. 402.), quae producunt multa mala (936. N. 4. 941.): ſanantur (942.). *β*. Ichoroſa (158. N. 4. 206.), quorum effectus rodere, conſumere. Sanantur blandis, demulcentibus, inſpiſſantibus: *γ*. putrefacta, quae recenſita (1051. N. 1. l. *γ*. *ζ*. N. 3.).

Morbi acuti, uti jam ſaepius dictum fuit, terminantur in mortem, ſanitatem, vel & deſinunt in alium morbum; & tunc dicuntur eſſe male ſanati, licet ſaepe impoſſibile ſit Medico etiam periti ſſimo evitare, ne morbus acutus in alium morbum deſinat. Non enim ſemper eſt in poteſtate Medici, ut materiam morbi ſolutam, & mobilem redditam, expellat de corpore, ſed ſatis frequenter, per metaſtaſin ad alia loca corporis depoſita, ibi novos morbos facit. Quin imo artis eſt, naturae haec molimina adjuvare, dum ad loca minus periculoſa illam metaſtaſin futuram ſigna docent; uti pluribus dictum fuit in morborum acutorum hiſtoria. Praecipua autem humorum vitia, quae obſervantur, dum morbi acuti in alios morbos deſinunt, ſunt ſequentia.

α. PURULENTA. Morbos acutos inflammatorios in locis, quae occupant, abſceſſus producere, nemo mirabitur, cum ſuppuratio exitus ſit inflammationis validae, nec tamen peſſimae; quae in gangraenam terminatur. Verum & obſervatur in morbis acutis quandoque, uti alibi ad §. 593. monui; quod ſubito

bito

bito deponatur in quandam corporis partem copia veri puris, licet nullum signum topicae inflammationis aut suppurationis in ullo corporis loco observatum fuerit. Unde credibile videtur, quod tunc materies morbi subacta quidem fuerit, & mobilis reddita, sed simul degeneraverit, ut puri similes dotes acquisiverit omnino, licet cum reliquis humoribus per vasa fluat; unde postea in varias partes deponitur pus jam factum, non vero generatur iis locis, in quibus postea invenitur. Observatis autem practicis, & *Hippocratis* & *Galeni* testimoniis, hoc tunc confirmatum fuit. De illis autem symptomatibus, quae adsunt, dum pus fit, dictum fuit in vulnerum historia §. 158. N. 5. 6. 7. uti & §. 387. Quanta autem mala fiant, si pus, in quodam loco corporis collectum, venis resorptum misceatur sanguini, dictum fuit ad §. 406.; uti etiam ad §. 936. 4. & §. 941. ubi de abscessu hepatis agebatur. Simul tunc ad §. 942. patuit, magnam difficultatem esse in emendanda tali cacochymia purulenta; & ibi dictum fuit de remediis, quae cum quadam spe adhuc tentari possent.

β. ICHOROSA. Pus bonum, laeve, aequale, inodorum est, & nullam actimoniam habet: verum ut illud fiat, requiritur blanda humorum indoles (vide §. 387.). Ubi ergo in morbis acutis actimonia major in humoribus nata est, non nascitur blandum pus, sed tenuis, & pure longe acrior, ichor, magis nocens. Manifestum hujus rei exemplum habemus in variolis: illae enim, ubi boni moris sunt, & in corpore euchymo, pure bono albo crasso turgent; in confluentibus autem variolis, loco puris, invenitur ichor longe acrior, & pessime saepe depascens cutim, turpissimasque cicatrices inducens. Praeterea pus bonum, nimis diu relictum in vomica clausa, calore & mora redditur tenuius, sed & simul acrius; uti dictum fuit ad §. 406.; atque venis resorptum totum sanguinem putrida cacochymia inficere potest; vel ad quaedam loca depositum difficillima curatu mala producere. Ille vero liquor dilutus, rubellus tenuis (vide §. 158. 4.), qui in vulnere recenti, dum vasa contracta sanguinem non amplius emittunt, observatur, quandoque & ichor vocatur, sed forte minus proprie: nam ille liquor in pus brevi convertitur, nec acrimoniam morbosam habet; cum ichor proprie dicendus nunquam in pus mutetur, sed mora semper acrior evadat.

Sanatio similis requiritur ac in purulentis malis; talis nempe, quae vires refocillando simul omni putredini resistit: verum cum hic major acrimonia adsit, & solutio humorum, demulcentia, & parum inspissantia, locum habent. Tales formulae in *Materia Medica* ad §. 198. 2. 3. inveniuntur: praecipue si acetosae radices vel folia addantur his decoctis, quae putredini obsunt, & simul blanda adstringendi vi nimiam humorum tenuitatem emendant.

γ. PUTREFACTA. In putredinem corrumpi posse humores in morbis acutis, antea saepius dictum fuit; & imprimis illud in hepatitide metuendum esse §. 933. 939. 945. 950. explicatum fuit. Quaenam autem tunc medela adhiberi possit, numeris, in textu citatis, dictum fuit.

§. 1053. Morbi acuti male sanati in partibus solidis, compositisve, relinquunt Abscessus (387. 402.), Fistulas (413.), Empyemata (894.), Scirrhos (392. 484. 485. 486.), Cancros (492. 494.), Caries (526.).

Morbi acuti, cum vel inflammationem comitem habeant hujus illiusve partis corporis, vel ad illam in decursu suo producendam admodum proclives sint, nisi per resolutionem sanari possint, relinquent omnes inflammationis, non resolutae, sequelas; quae hac paragrapho recensentur, & de quibus singulis ad numeros hic citatos actum fuit. Praeterea in singulorum morborum acutorum historia dictum fuit de variis modis, quibus terminari solent in alios morbos, & qui omnes huc referri possunt.

Sic patet, quomodo ex morbis acutis, non bene sanatis, nasci possint morbi chronici, tam ratione fluidarum, quam solidarum, partium nostri corporis.

§. 1054. Ex his in morbis (1051. 1052. 1053.) simplicibus, aut omni modo compositis inter se, infiniti sane alii, ut effectus, sequi possunt; adeoque ex eorum dato intellectu hactenus optime perspici, & curari.

Si jam illa vitia humorum nostrorum, sensim nata, vel post morbos acutos male sanatos relicta, concipiantur haerere in diversis partibus corporis nostri, turbabunt functionem partis, quam occupant, semper; & saepe etiam vicinarum, dum vel mole sua premunt, vel acrimonia irritant, rodunt &c. adeoque feracissima morborum seges ex talibus causis pullulare poterit. Si v. g. pleuritis occupans latus in suppurationem abiverit, vomica ibi nata, introrsum tumens, pulmonem comprimet, & difficilem respirationem faciet: quandoque & talis saccus purulentus vicino diaphragmati accrescit, per illud erosum pus sibi viam quaerit, & in abdomen delabitur; cum praesenti quidem levamine oppressionis pectoris, quae antea percipiebatur, sed tristi cum eventu: sequitur enim ascites purulentus, consumtio viscerum, quae acrius quotidie redditum illud pus alluit; a putredine tympanites, & tandem post miserrima mala inevitabilis mors. Verum ante mortem quot non laeduntur functiones! quam mira saepe intercurrunt symptomata! Plures tales casus Practici habentur ad §. 958., qui docent, quam numerosa & chronica mala sequantur quandoque morbos inflammatorios viscerum; uti etiam passim in morborum acutorum historia antea tradita. Si quis jam haec applicet singulis partibus corporis, non mirabitur, morbos chronicos, licet numerosissimos, reduci posse ad classes has causarum, quae recensitae fuerunt.

§. 1055. QUum vero inde pendeant, ut patebit, omnes Chronici; horum ergo generalis doctrina, divisioque, hinc haurienda.

Magnum hoc usum in Praxi Medica habet, ut determinetur indicatio curatoria & Methodus medendi, si, in classes quasdam dispositis morborum causis, memoria Medici juvetur, ut ordine sic indagari possint. Si enim quis attento animo has classes percurrat, in morbis etiam intricatissimis Chronicis inveniet, quid agendum sit, ut tollatur morbus, vel saltem mitigetur: multi enim chronici omnino incurabiles sunt, uti postea patebit; & tunc ars nihil facere potest, nisi ut morbos tales reddat facilius tolerabiles. Licet autem multi morbi chronici oriantur ex morbis acutis male sanatis, tamen longe plures a malo usu sex rerum non naturalium pendent. Unde *Sydenhamus* (*o*) non dubitavit dicere: *Acuti ut plurimum habent Deum Authorem, sicut chronici ipsos nos*. In acutis enim morbis homines, caeteroquin sanissimi, a latente saepe causa, saltem non nisi per suos effectus in corpore humano cognita, in summum deducuntur vitae periculum. Id observatur manifeste in variolis, peste, & plurimis aliis morbis epidemicis; quorum morborum causa in ambiente nos aere haerere videtur, uti postea in *Capitulo de Morbis Epidemicis* pluribus dicetur. Verum quidem est, quod & aer minus salubris, vel subita caloris & frigoris vicissitudine peccans, in quibusdam locis morbos endemios Chronicos producere credatur non sine ratione; interim tamen *non ita immediate aeri originem debent suam, sed ut plurimum communi omnium horum parenti, humorum scilicet indigestioni* (*p*). Imprimis autem culpat magnos errores circa sex res non naturales; praecipue in cibo & potu. Numquid opulenti homines, quibus familiare est ultra satietatem cibo uti & potu, ingravescente imprimis aetate, cum morbis chronicis luctantur frequentius, quam illi, quibus rei domesticae angustia sobrietatem imperat etiam invitis. Hinc & *Sydenhamus* monet (*q*), falli illos, qui in morbis Chronicis omnem curationem solis medicamentis absolvi posse autumant: nisi enim in cibo & potu temperantia possit obtineri, frustra plerumque medicina adhibetur. Nolebat magnus ille vir inedia macerari tales aegros, sic enim vires perderent; sed tantum concedebat facile, quantum ventriculus digerere posset. Quin imo & palato aegrorum consulendum voluit, licet & difficilioris digestionis cibos appeterent; modo unica ciborum specie contenti viverent, ne ciborum, variis artibus culinariis praeparatorum, illecebrae facerent, ut ultra satietatem comederent. Peccant saepe hic nimia sollicitudine Medici, nimis exquisitam diaetam imperantes aegris, qui diuturnis morbis conflictantur. Certe *Hippocrates* (*r*) pru-

(*o*) In Dissertat. Epist. ad Gulielm. Cole pag. 458. (*p*) Idem in Tractatu de Podagra pag. 572. (*q*) Ibidem pag. 578. (*r*) Aphorism. V. Sect. 1. Charter. Tom. IX. pag. 11.

prudenter monuerat, errores longe periculosiores esse, qui in tenui victu committuntur, quam si paulo pleniorem victum quis concesserit; & absolute noxium damnavit tenuem & exquisitum victum in morbis longis (s). Sufficit ergo, ut simplici victu contenti sint, & evitent illa, quae difficillimae digestionis ferri tantum possunt commode ab hominibus sanis, robustis, & valido labore exercitatis; qualia sunt omnia aere, fumo, sale, indurata edulia; uti & pinguia admodum. Quantitatem ciborum tutissime determinat fames; uti & si post assumtos cibos non admodum graventur. Simul etiam prodest, si partitis vicibus potius alimenta sumant, quam simul & semel majorem copiam ingerant. Talibus diaeteticis regulis facile obtemperant aegri, & magis morigeros se praestant ad reliqua praestanda, quae longa saepe horum morborum cura postulat. E contra morosos nimis in his Medicos nacti, clam comedunt illa, quae severe prohibita fuerant; & dum inde vix damnum sentiunt, audaciores facti indulgent genio in omnibus, & medicorum consilia spernunt. Simul semper observandum est, ut eligantur tales cibi, quorum spontanea indoles opposita est vitio humorum praedominanti, de qua re dictum fuit §. 58. ad 92.

§. 1056. UNde etiam statim apparet, hos varietate quidem infinitos ratione symptomatum, tamen ex origine non adeo composita pendere, neque tam varia medicamenta, medendive methodum requirere; tum simul perspicitur diuturnitatis in plerisque, incurabilitatis vero in multis ratio; id ipsum pertractando jam patebit.

Ex hactenus dictis evidenter patet, innumera varietate symptomatum morbos chronicos observari debere, pro diversitate materiae morbosae, locorum in quibus haerent, functionum quas laedunt, & peculiari ipsius aegri idiosyncrasia. Omnium autem maxime mirabilia symptomata solent oriri in morbis, ubi sensorium commune, &, qui inde pendent, nervi, a causa morbosa afficiuntur; uti postea patebit, ubi de *Epilepsia*, *Melancholia*, *Mania*, dicetur. Interim tamen ex causis generalibus morborum chronicorum, quas consideravimus, patet, originem horum morborum non adeo multiplicem esse.

Verum ex iisdem etiam deducitur, nec medendi methodum adeo diversam in his requiri. Novi plures miratos fuisse, dum consilia medica Celeberrimorum olim medicorum evolverent, quod ad morbos, diversos quoad symptomata, curandos adhibuerint saepe vel omnino eadem, vel similia, remedia. Multi ob hanc solam causam pessime senserunt de summis in arte viris, qui longaevo artis usu & curationibus felicissimis optime meriti fuerant de humano genere; imo & aegri plurimi aegre tulerunt, quod iisdem, & saepe satis simplicibus, remediis diu uti cogerentur; imprimis fastidiosi divites, qui toties merentur, ut dimittantur inanes, dum credunt optime secum

(s) Aphor. IV. Sect. 1. Ibidem pag. 9.

secum agi, si obsequiosus Medicus omnes angulos pharmacopolii excutiat, mutans remedia quotidie, composita compositis cumulans, & pretiosissima quaeque adhibens, quae Pharmacopolis prosunt insigniter, aegris parum; dum longe certius & citius crumenam exhauriunt, quam morbum. Considerent illi, qui simplicitatem artis in multis morbis chronicis elato supercilio contemnunt, quot & quam diversi morbi curentur Thermarum & aquarum medicatarum usu, per tot jam saecula probato. Ad has confugere toties coguntur aegri, decantatissima alia remedia experti absque ullo fructu. Antea §. 107. demonstratum fuit, obstructionem fieri ob excessum molis transiturae supra capacitatem vasis transmissuri. Verum in Thermis aqua nativo calore laxat omnia & emollit, venis bibulis cutaneis se insinuat, sanguini permiscetur, obstructa loca alluit; & si potentur simul salubres illae aquae, tutum & potens habetur remedium, ut moles concreta in vasis obstructis attenuetur & solvatur [vide §. 132. 134.). Verum observatur in omnibus illis aquis medicatis aliquod principium spirituosum, admodum fugax, quod reddit has aquas mobiles facile per omnia vasa corporis, & facit ut longe majori copia potari possint, quam aqua communis etiam purissima. In quibusdam aquis medicatis illud volatile principium adeo fugax est, ut ipsis de fontibus debeant potari, nec ad modicam etiam distantiam transferri possint absque virium jactura: in aliis plus cohaeret reliquis harum aquarum partibus, haeque, lagenis exacte clausis, servari possunt diu, & transferri ad dissita etiam loca, uti notum est. Verum simulac periit ex his aquis illud volatile, vappidae apparent gustui, sedimentum deponunt, & si potentur magna copia, ventriculum gravant, haerent diu in corpore, nec pulchros illos effectus medicatos praestant amplius. Quaedam aquae medicatae praeter illud volatile principium & puram aquam nihil aliud continent, saltem nullo tentamine Chemico aliquid aliud inde educi potuit. In aliis vero diversa reperiuntur: sal alcalinus, sal neuter sali marino satis affinis, sal amarus purgans, sulphur, ferrum in spirituoso illo principio volatili solutum & cum illo in auras avolans, si negligentius serventur hae aquae; in quibusdam ferri vitriolum fixius observatum fuit &c. Potest hinc prudens Medicus eligere pro diversa cacochymia in morbis Chronicis, pro varietate obstaculi removendi, quod viscera gravat, hos illosve fontes medicatos. Si simplex humorum dilutio, vel & elutio acrimoniae muriaticae e sanguine, requiratur, *Teplicenses aquae* huic indicationi sufficient; si acidum, austerumve, praedominetur in corpore, conducent illae, quae salis alcalini satis mitis copiam aliquam gerunt, ut v. g. *Selteranae aquae*, quae lacti permistae tantopere prodesse solent in cacochymia purulenta. Si saburra atrabilaria gravat abdominalia viscera, & solvendo & evacuando tam pulchre prosunt *Carolinae*, hisque similes aliae. Si languentibus illis flaccidis corporibus robur reddi debeat, & augeri solidorum actio in fluida, *Spadanae aquae* tanto cum fructu potantur, quae ipsam quasi ferri animam corpori inspirant, & renato bono sanguine pallidum illum languorem tam pulchre

curant.

curant. Si jam simul consideretur, magnum numerum morborum chronicorum in visceribus abdominalibus sedem suam habere, & imprimis in hepate, in quod omnis sanguis venosus viscerum chylopoieticorum confluit, patebit ratio, quare adeo efficax sit in morborum chronicorum cura aquarum medicatarum usus: magna enim copia potatae hae aquae, venis bibulis intestinorum resorptae cito, integris suis viribus pro magna parte in venam portarum veniunt, & sic, per omnia hepatis loca distributae, solvunt impacta, & vasa obstructa reserant.

Haec generatim dixisse de aquarum medicatarum viribus sufficiet: de singulis enim agere nimis operosum foret, nec hujus loci: praesertim cum tam pulchre de his scripserit *Celeberrimus Hofmannus* (*t*), & recentissime de his etiam egerit multifaria eruditione & scientia medica Celeberrimus vir *Antonius Cocchi* (*u*), illa occasione, quod Thermae Pisanae Augustissimi Imperatoris munificentia restitutae fuerint, & omnibus, quae ad aegrorum utilitatem ac commoda spectant, instructissimae redditae. In egregio hoc tractatu, praeter alia lectu dignissima, habentur historiae aegrorum, qui thermis his usi fuerunt, optima fide conscriptae, quae attentum lectorem multa docere poterunt.

Praeter aquas medicatas, videmus, summos in arte viros magnam spem posuisse pro cura morborum Chronicorum in succis recentibus herbarum, verno tempore magna copia & diu potatis, sero lactis, fructuum horaeorum usu, sapone veneto, melle &c.; de quibus adhuc postea in cura melancholiae dicendum erit. Omnium horum vis solvens satis efficax, & absque motu aucto aut turbis excitatis in corpore agunt.

Praeterea in cura obstructionis §. 132. 133. motus vasis reciprocus laudatus fuit ad solvendas moles concretas, quae vasorum angustiis impactae obstructiones faciunt; & inprimis frictiones commendatae fuerunt, ut alternis illis compressionibus & relaxationibus vasorum, una cum usu modo laudatorum remediorum, referentur obstructiones, soluta & mobili reddita materie impacta. Quantum usum habeant frictiones in multis morbis curandis, alia occasione ad §. 28. N. 2. dictum fuit: & videmus, Veteres Medicos ubique laudasse frictiones in morbis Chronicis, ac quidem merito.

Huc etiam spectant concussiones illae, quae equitatione fiunt, vel vectione in rheda. Omnia enim viscera, & inprimis abdominalia, pendula in cavo peritonaei, agitantur; sicque saepe curantur mala, quae caeteroquin vix tolli posse videbantur, uti pariter ad §. 28. dictum fuit. Inde intelligitur ratio, quare aegri, qui tempore usus aquarum medicatarum, de ipsis fontibus haustarum, levamen quidem percipiunt, nondum tamen integre sanati ad suos redire tentant, in ipso saepe itinere quotidie morbi residui decrementum percipiant; & domum reduces de- recu-

(*t*) Opusc. Physic. Medic. Tom. II.

(*u*) Dei Bagni Di Pisa in Firenze 1750.

recuperata sanitate gaudeant. Concussus enim illi totius corporis, in longiori imprimis itinere toties repetiti, expediunt illud, quod jam inceperat solvi & mobile reddi per aquarum medicatarum usum.

Simul etiam ex dictis patet ratio diuturnitatis horum morborum: causae enim illae, quae a vitiis liquidorum, sensim natis, originem ducunt, sensim subrepunt, augentur saepe tardo gradu, & nonnisi curatione protracta plerumque removeri possunt. Unde optime monet *Sydenhamus* (*v*), quod in Chronicis morbis curandis *nemo sanus existimaverit, leviculam aliquam ac momentaneam alterationem, sanguini atque humoribus a quolibet sive remedii sive victus genere superinductam, curationis scopum posse attingere; at vero corporis habitus omnis alio traducendus est, atque homo integer nova quasi incude refingendus*. Dum v. g. Chlorosi, sive pallido virginum morbo, laborat puella, quam parum boni sanguinis habet, quam flaccida & inertia sunt omnia solida! Intra paucos jam dies bonam haematopoiesin restitui posse, & robur addi universae solidorum compagi, nemo exspectare poterit. Menses quandoque plures requiruntur, antequam, sensim aucto robore, redeat firma sanitas. Videmus hinc rationem, quare Medici in curandis morbis Chronicis saepe totum vivendi genus mutent, ut aliam conditionem inducant corpori, quam quae nunc adest. *Hippocrates* [*x*] jam dixerat: *In longis morbis solum vertere convenit*. Sic alius victus, alia aeris temperies, conciliatur, dum simul, a curis omnibus rerum agendarum liberi, oblectantur continua varietate objectorum, quae peregrinantibus se offerunt; quod solum summi usus est in morbis melancholicis curandis, uti postea dicetur. Illa vero mala, quae morbos acutos, male sanatos, sequuntur, pariter lento gradu corpus depascere solent; & longum tempus requiritur, si adhuc curae locus sit, ut purulenta, vel ichorosa, pejori etiamnum, labe infectus sanguis depuretur, viscera ulcerosa mundentur & consolidentur, uti satis patet. Longe adhuc diuturniora illa mala sunt, quae a scirrhis post inflammatorios morbos relictis originem ducunt.

Simul etiam inde apparet, quare eidem indicationi curatoriae inhaerendum diu sit, nec mutanda quotidie remedia in curatione morborum chronicorum, licet statim non percipiatur ab horum usu levamen. Prudenter hoc monuit *Celsus* (*y*) dicens: *In acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodest: in longis, quos tempus, ut facit, sic etiam solvit, non statim condemnetur, si quid non statim profuit: minus vero removeatur, si quid paulum saltem juvat, quia profectus tempore expletur*. Hoc aegris inculcandum est, nec fallaci spe brevis curae lactandi sunt: longe enim animosius & morbi & diuturnae curationis taedia ferent praemoniti, majoremque fiduciam ponent in Medico, qui vanis promissis illos nunquam deluserit.

Satis simul patet, quare multi morbi chronici omnino incurabiles sint: si enim putulentum ulcus hepar, pulmonem &c., exederit omnino, quis curam

(*v*) De Podagra pag. 576. (*x*) Epidemic. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 529. (*y*) Lib. III. Cap. 1. pag. 112.

curam ſperare audeat? Dum videmus, ſcirrhum, confirmatum jam & durum, in partibus corporis exterioribus, ubi efficaciſſima remedia immediate applicari poſſunt, toties reſolvi non poſſe, ſed ferro tolli debere, ne in Cancrum immedicabilem degeneret; quis curam ſperare poterit, dum ſimile malum in viſceribus haeret.

Generalibus his circa morbos Chronicos praemiſſis pergendum jam eſt ad ſingulorum hiſtoriam & curationem.

